

การศึกษางานเขียนของ ศิเรมอร อุณหรูป ในแนวทางการวิจารณ์วรรณกรรมเชิงนิเวศ

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรอักษรศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาภาษาไทย แผน ก แบบ ก 2 ระดับปริญญาโท

ภาควิชาภาษาไทย

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2563

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

การศึกษางานเขียนของ ศิเรมอร อุณหรูป ในแนวทางการวิจารณ์วรรณกรรมเชิงนิเวศ

โดย
นางสาวดวงกมล จันทร์ศิริ

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรอักษรศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาภาษาไทย แผน ก แบบ ก 2 ระดับปริญญาโท

ภาควิชาภาษาไทย

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2563

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

A STUDY OF SIREMORN OUNHATUB'S WORKS IN ECOCRITICISM

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements

for Master of Arts (Thai)

Department of THAI

Graduate School, Silpakorn University

Academic Year 2020

Copyright of Graduate School, Silpakorn University

หัวข้อ การศึกษางานเขียนของ ศิเรมอร อุณหรูป ในแนวทางการวิจารณ์
วรรณกรรมเชิงนิเวศ
โดย ดวงกมล จันทร์ศิริ
สาขาวิชา ภาษาไทย แผนก ก แบบ ก 2 ระดับปริญญาโท
อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อาริยา หุตินทะ

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร ได้รับพิจารณาอนุมัติให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรอักษรศาสตรมหาบัณฑิต

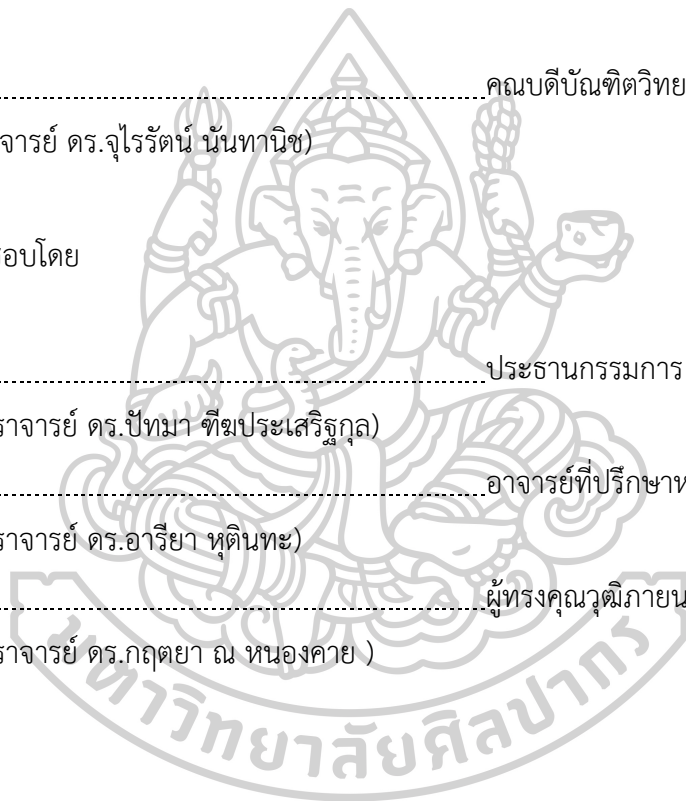
..... คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(รองศาสตราจารย์ ดร.จุไรรัตน์ นันทานิช)

พิจารณาเห็นชอบโดย

..... ประธานกรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปัทมา ทีฆะประเสริฐกุล)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อาริยา หุตินทะ)

..... ผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กฤตยา ณ หนองคาย)

59202204 : ภาษาไทย แผน ก แบบ ก 2 ระดับปริญญาโทบัณฑิต

คำสำคัญ : ศิริมอร อุณฺหรูป, การวิจารณ์วรรณกรรมเชิงนิเวศ, งานเขียน

นางสาว ดวงกมล จันทร์ศิริ: การศึกษางานเขียนของ ศิริมอร อุณฺหรูป ในแนวทางการวิจารณ์วรรณกรรมเชิงนิเวศ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก : ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อารียา หุตินทะ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษางานเขียนของ ศิริมอร อุณฺหรูป ในแนวทางการวิจารณ์วรรณกรรมเชิงนิเวศจากงานเขียนบันเทิงคดีและสารคดีที่มีเนื้อหาเสนอเรื่องธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยมุ่งศึกษาที่แนวคิดเชิงนิเวศ บทบาทและจิตวิญญาณเชิงนิเวศของผู้หญิง และกลวิธีการประพันธ์ที่ใช้สร้างจิตสำนึกเชิงนิเวศ ผลการศึกษาพบว่า งานเขียนของศิริมอร อุณฺหรูปปรากฏแนวคิดเชิงนิเวศ 3 แนวคิด คือ แนวคิดที่แสดงกระบวนการทัศน์แบบองค์รวม แนวคิดที่แสดงการเชื่อมโยงธรรมชาติกับผู้หญิง และแนวคิดที่แสดงการวิพากษ์วิจารณ์สถาบันทางสังคม วิถีชีวิตและความเป็นมนุษย์

จากการศึกษางานเขียนบันเทิงคดีจำนวน 3 เรื่อง พบว่า ตัวละครเอกหญิงในแต่ละเรื่องได้แสดงบทบาทและจิตวิญญาณเชิงนิเวศของผู้หญิง ดังนี้ เรื่องสั้น “ราวกิ่งกับังวงกลีบเนียนกริบ” ตัวละครหญิงแสดงบทบาทและจิตวิญญาณเชิงนิเวศผ่านการเชื่อมโยงธรรมชาติกับตนเองในแง่ของความรู้สึกและประสบการณ์ที่มีร่วมกัน นวนิยายเรื่อง “ลำเนาป่า” ตัวละครหญิงปฏิเสธต่อกฎเกณฑ์ค่านิยมของสังคมและเชื่อมโยงผู้หญิงกับธรรมชาติในแง่ของการถูกรอรับจากผู้ชายและมนุษย์ เพื่อนำไปสู่การปลดปล่อยทั้งผู้หญิงและธรรมชาติ และนวนิยายเรื่อง “ใจดวงร้าย” ตัวละครหญิงมองธรรมชาติว่ามีชีวิตในฐานะบรรพบุรุษและญาติพี่น้องของตนนำไปสู่การหลอมรวมจิตวิญญาณกับธรรมชาติ ด้านกลวิธีการประพันธ์ งานเขียนบันเทิงคดีนำเสนอความคิดเรื่องธรรมชาติและประเด็นทางด้านนิเวศวิทยาเพื่อสร้างจิตสำนึกเชิงนิเวศผ่านองค์ประกอบของวรรณกรรม ได้แก่ การเล่าเรื่องตัวละคร โครงเรื่อง และฉาก นอกจากนี้ ยังมีการใช้คำที่แสดงถึงความงามและความสำคัญของธรรมชาติ และใช้ภาพพจน์แสดงควมมีชีวิตของธรรมชาติ อารมณ์ความรู้สึกของตัวละครเพื่อโน้มน้าวให้ผู้อ่านเห็นคุณค่าและความสำคัญของธรรมชาติ

การศึกษางานเขียนสารคดีจำนวน 11 เรื่อง พบว่า ผู้หญิงในงานสารคดีหรือผู้เขียนได้แสดงบทบาทและจิตวิญญาณเชิงนิเวศใน 2 ประเด็นหลักคือ ประเด็นแรก ความเป็นหนึ่งเดียวภายใต้ร่มเงาธรรมชาติ เกิดจากการประจักษ์แจ้งในตัวตนเชิงนิเวศนำไปสู่วิถีชีวิตที่สอดคล้องกับธรรมชาติและบทบาทนักเขียนที่มีสำนึกต่อสังคม ประเด็นที่สอง ชีวิตที่พึ่งพาธรรมชาติและการรักษาสิ่งแวดล้อม

ผู้เขียนนำเสนอการรักษาสุขภาพด้วยธรรมชาติบำบัดซึ่งเป็นวิธีที่ทำให้ผู้เขียนเกิดความตระหนักว่ามนุษย์เกิดจากธรรมชาติและนำไปสู่ท่าทีที่ปฏิบัติต่อธรรมชาติด้วยความนอบน้อม ด้านกลวิธีการประพันธ์ งานเขียนสารคดีมีจุดเด่นที่การใช้คำและภาพพจน์แสดงปัญหาสิ่งแวดล้อมและนำเสนอคุณค่าในตัวเองของธรรมชาติเพื่อสร้างมุมมองใหม่ต่อธรรมชาติและการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขในสังคมนิเวศ โดยใช้คำที่มีความหมายตรงข้ามหรือขัดแย้งกันและซ้ำคำเพื่อเน้นคุณค่าของธรรมชาติและชี้ให้เห็นผลเสียของการพัฒนา และใช้ภาพพจน์แสดงควมมีชีวิตของธรรมชาติ ความรุนแรงของปัญหาสิ่งแวดล้อม และวิพากษ์วิจารณ์การกระทำของมนุษย์

59202204 : Major (Thai)

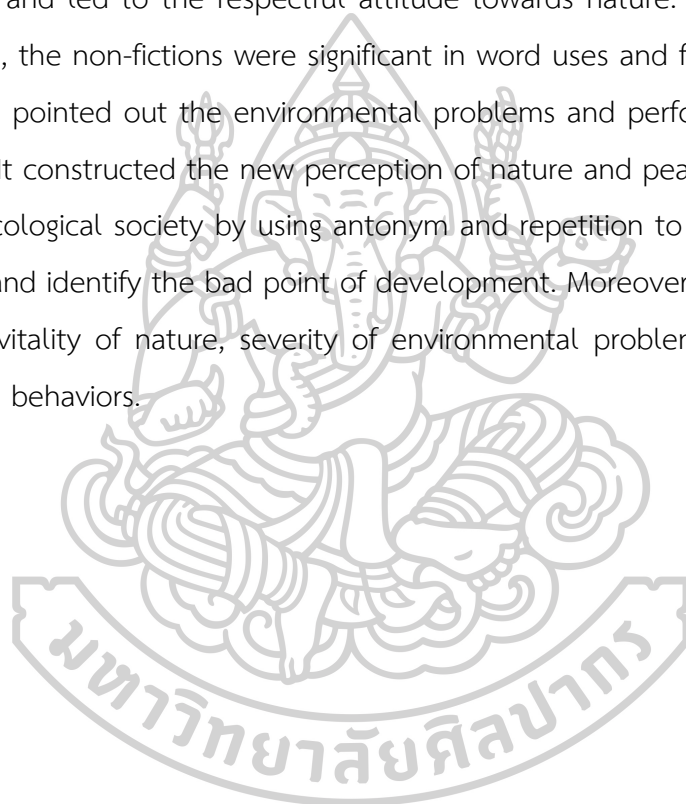
Keyword : Siremorn Ounhatub, Ecocriticism, Nature writings

MISS DUANGKAMON CHANSIRI : A STUDY OF SIREMORN OUNHATUB'S WORKS
IN ECOCRITICISM THESIS ADVISOR : ASSISTANT PROFESSOR AREEYA HUTINTA, Ph.D.

This thesis aimed to investigate the works of Siremorn Ounhatub by adopting ecocriticism to criticize nature writings, both fiction and non-fiction. The study focused on ecological concepts, roles and spiritualities of women, and also focused on the writing techniques adopted to construct ecological consciousness. The study found that the works of Siremorn Ounhatub projected three ecological concepts which were the concept of holistic paradigm presentation, the concept of connection between natures and women, and the concept of criticizing social institutes, habits, and human beings.

By investigating three fictions, the result revealed that the female protagonist in each story performed ecological role and spirituality. In "Rao King Kap Wong Kleep Nien Krip", the short story, the female character performed the ecological role and spirituality by connecting nature with herself, especially in feelings and collective experiences. In "Lam Nao Pa", the novel, the female character declined the rule and social value, but connected herself with nature, especially in the way of male and human domination. Besides, the connection emancipated both women and nature. Lastly, in "Jai Duang Rao", the novel, the female character treated natures as the living things who were her ancestors and relatives. It caused the spirituality to merge with the natures. In the part of writing techniques, the fictions presented the idea of nature and ecological aspect and constructed ecological consciousness through literary elements, i.e., narrations, characters, plots, and settings. Furthermore, there were words expressing beauty and importance of nature. While figures of speech were used to project the vitality of nature and character's feeling. The techniques convinced the reader to perceive the value and the importance of nature.

By investigating 11 non-fictions, the result revealed that the woman in the non-fictions who was the author performed the ecological role and spirituality in two main issues. Firstly, the unity under the nature's shade was caused by ecological self-realization. It led to the habit relating to the nature and the author's role towards mindfulness of society. Secondly, the life relied on the nature and protecting the environment. The author presented the health maintenance by using natural therapy. It was the way that helped the author to realize that human was originated by nature, and led to the respectful attitude towards nature. In the part of writing techniques, the non-fictions were significant in word uses and figures of speech. The techniques pointed out the environmental problems and performed the self-values of nature. It constructed the new perception of nature and peaceful living with each other in ecological society by using antonym and repetition to emphasize the value of nature and identify the bad point of development. Moreover, the figure of speech projected vitality of nature, severity of environmental problem, and also criticized the human behaviors.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยความกรุณาของผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อารียา หุติงทะเล อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ที่เมตตาให้ความรู้ ให้คำปรึกษา ชี้แนะแนวทางที่เป็นประโยชน์ต่อกรทำวิทยานิพนธ์และการทำงาน คอยให้กำลังใจและผลักดันจนวิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จไปได้ ด้วยความซาบซึ้งในพระคุณ ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณอย่างสูงไว้ ณ ที่นี้

ขอกราบขอบพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปัทมา พิฆประเสริฐกุล ประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ที่กรุณาให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์และชี้แนะข้อบกพร่องของวิทยานิพนธ์ จนวิทยานิพนธ์ฉบับนี้สมบูรณ์มากขึ้น

ขอกราบขอบพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กฤตยา ณ หนองคาย กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก ที่ช่วยปูพื้นฐานในการศึกษาการวิจารณ์วรรณกรรมเชิงนิเวศ อันเป็นจุดเริ่มต้นและแรงบันดาลใจของการศึกษางานวรรณกรรมในแนวทางนี้ และกรุณาให้คำแนะนำ ตรวจสอบแก้ไขข้อบกพร่อง และขัดเกลาประเด็นที่ขาดหายไปในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ให้ชัดเจนยิ่งขึ้น

ขอกราบขอบพระคุณ คณาจารย์ภาควิชาวรรณคดี คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ และคณาจารย์ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ที่กรุณาให้ความรู้และปูพื้นฐานการศึกษาทั้งด้านภาษาและวรรณคดีแก่ผู้วิจัย

ขอขอบพระคุณ คุณศิริเมธอร อุณหรูป นักเขียนเจ้าของผลงาน ที่สร้างสรรค์งานเขียนอันทรงคุณค่า ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ทำให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้เกิดขึ้น

ขอขอบคุณ คุณลลิตา จิงสงวนสิทธิ์ คุณวันชนะ รุ่งนิยม คุณวรรณนะ ปัญบุตร คุณศุภณัฐ เทียนทอง คุณกรรภา บัญวิชัย คุณสิริมาศ บำรุงสิน คุณกรรภา คำแหง คุณศุภลักษณ์ หอมชื่น และเพื่อนพี่น้องทุกคนที่คอยถามไถ่ ให้กำลังใจ และให้ความช่วยเหลือแก่ผู้วิจัย ขอขอบคุณญาติพี่น้องทุกคน ทั้งคุณน้า คุณลุง น้องสาว น้องชาย ที่คอยให้กำลังใจและการดูแลที่ดีมาโดยตลอด

สุดท้ายนี้ ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณบิดา มารดา ที่ให้ความรัก ความห่วงใย ให้กำลังใจและการดูแลที่ดีเสมอมา อีกทั้งเสียสละทุนทรัพย์เพื่อสนับสนุนการศึกษาของลูกจนสำเร็จสมความปรารถนาความสำเร็จในครั้งนี้จึงขอมอบแต่บิดา มารดาที่เคารพ

ดวงกมล จันทร์ศิริ

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ฉ
กิตติกรรมประกาศ.....	ช
สารบัญ.....	ฅ
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย	8
1.3. ขอบเขตของการวิจัย.....	9
1.4. สมมติฐานของการวิจัย.....	9
1.5. วิธีดำเนินการวิจัย.....	10
1.6. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	10
1.7. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	10
บทที่ 2 แนวคิดเชิงนิเวศในงานเขียนของศิเรมอร อุดมทรูป	27
2.1 แนวคิดที่แสดงกระบวนทัศน์แบบองค์รวม.....	34
2.1.1 การมองสรรพสิ่งเป็นระบบเชื่อมโยงถึงกัน.....	34
2.1.2 การให้คุณค่าทุกชีวิตเท่าเทียมกัน : ความเสมอภาคในโลกธรรมชาติ.....	42
2.2 แนวคิดที่แสดงถึงความเชื่อมโยงระหว่างธรรมชาติกับผู้หญิง.....	49
2.3 แนวคิดที่แสดงการวิพากษ์วิจารณ์.....	55
2.3.1 การวิพากษ์วิจารณ์สถาบันทางสังคม.....	55
2.3.2 การวิพากษ์วิจารณ์ความเป็นเมือง.....	62
2.3.3 การวิพากษ์วิจารณ์ความเป็นมนุษย์.....	66

บทที่ 3 การวิเคราะห์งานเขียนประเภทบันเทิงคดีของศิริมอร อุณหรูป ในแนวทางการวิจารณ์วรรณกรรมเชิงนิเวศ	71
3.1 บทบาทและจิตวิญญาณเชิงนิเวศของผู้หญิงในงานเขียนประเภทบันเทิงคดีของศิริมอร อุณหรูป	71
3.1.1 “ราวกับกับวงกลีบเนียนกริบ” : จุดเริ่มต้นจิตวิญญาณเชิงนิเวศของผู้หญิงในนวนิยายของศิริมอร อุณหรูป.....	73
3.1.2 “ลำเนาป่า” : ผู้หญิง - ธรรมชาติกับการปฏิเสธต่อกฎเกณฑ์และค่านิยมของสังคม....	76
3.1.2.1 ลำเนา : หญิงสาวผู้ขบถต่อกฎเกณฑ์และค่านิยมของสังคม.....	77
3.1.2.2 ลำเนา กับจิตวิญญาณเชิงนิเวศ : อุดมการณ์ ความเสียสละ และการเรียกร้องความเป็นธรรม.....	85
3.1.2.3 ลำเนา กับบทบาทความเป็นครู.....	90
3.1.3 “ใจดวงร้าว” : ผู้หญิงกับการหลอมรวมจิตวิญญาณกับธรรมชาติ	92
3.1.3.1 ลิบดากับการหลอมรวมจิตวิญญาณของตนกับธรรมชาติ.....	94
3.1.3.2 ลิบดากับบทบาทการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	102
3.2 กลวิธีการประพันธ์ที่ใช้ในการสร้างจิตสำนึกเชิงนิเวศในงานเขียนประเภทบันเทิงคดีของศิริมอร อุณหรูป.....	107
3.2.1 กลวิธีทางเนื้อเรื่อง	108
3.2.1.1 กลวิธีการเล่าเรื่อง.....	108
3.2.1.2 กลวิธีการสร้างความขัดแย้ง.....	118
3.2.1.3 กลวิธีการสร้างตัวละคร	122
3.2.1.4 กลวิธีการสร้างฉาก	136
3.2.2 กลวิธีทางภาษา.....	142
3.2.2.1 การเลือกใช้คำ.....	142
3.2.2.2 การใช้ภาพพจน์.....	147
บทที่ 4 การวิเคราะห์งานเขียนประเภทสารคดีของศิริมอร อุณหรูป ในแนวทางการวิจารณ์วรรณกรรมเชิงนิเวศ	153

4.1 บทบาทและจิตวิญญาณเชิงนิเวศของผู้หญิงในงานเขียนประเภทสารคดีของศิเรมอร อุณหรูป	153
4.1.1 ผู้หญิงในงานเขียนสาระจากชีวิตและบันทึกประสบการณ์ : ความเป็นหนึ่งเดียวภายใต้ร่มเงาธรรมชาติ	161
4.1.1.1 “ฉันทัน” กับการประจักษ์แจ้งในตัวตนเชิงนิเวศ	161
4.1.1.2 “ฉันทัน” กับบทบาทเชิงนิเวศ	179
4.1.2 บทบาทและจิตวิญญาณเชิงนิเวศของผู้หญิงในงานเขียนสาระจากชีวิตเชิงสุขภาพ : ชีวิตที่พึ่งพาธรรมชาติและการรักษาสิ่งแวดล้อม	200
4.1.2.1 ธรรมชาติบำบัด : วิถีใหม่ในเส้นทางสายธรรมชาติ	201
4.2 กลวิธีการประพันธ์ที่ใช้ในการสร้างจิตสำนึกเชิงนิเวศในงานเขียนประเภทสารคดีของศิเรมอร อุณหรูป	210
4.2.1 กลวิธีทางเนื้อเรื่อง	211
4.2.1.1 การตั้งชื่อเรื่อง	211
4.2.1.2 การเริ่มเรื่อง	216
4.2.1.3 การจบเรื่อง	223
4.2.1.4 การนำเสนอเนื้อเรื่อง	230
4.2.2 กลวิธีทางภาษา	234
4.2.2.1 การเลือกใช้คำ	234
4.2.2.2 การใช้ภาพพจน์	242
บทที่ 5 บทสรุปและข้อเสนอแนะ	250
5.1 สรุปผลการวิจัย	250
5.2 อภิปรายผล	254
5.3 ข้อเสนอแนะ	257
รายการอ้างอิง	258
ประวัติผู้เขียน	265

บทที่ 1

บทนำ

1.1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ปัญหาสิ่งแวดล้อมในปัจจุบันเป็นปัญหาที่นับวันมีแต่จะทวีความรุนแรงขึ้นเรื่อย ๆ นับตั้งแต่มีการปฏิวัติอุตสาหกรรมเป็นต้นมา ความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และการพัฒนาเทคโนโลยีอย่างก้าวกระโดดได้รุกรานทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่อง กล่าวได้ว่าประวัติศาสตร์สมัยใหม่นับตั้งแต่การปฏิวัติอุตสาหกรรม เป็นประวัติศาสตร์แห่งการทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างกว้างขวาง (ปาจารย์สาร, 2530: 9) ซึ่งส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศให้เสื่อมโทรมลงอย่างรวดเร็ว พื้นที่ป่าลดลง อากาศและน้ำเต็มไปด้วยมลพิษ ดินเต็มไปด้วยสารปนเปื้อน สัตว์และพืชบางชนิดสูญพันธุ์ ปัญหาสิ่งแวดล้อมเป็นที่สนใจของผู้คนทั่วโลก ด้วยความตระหนักว่าปัญหานี้มิได้ส่งผลกระทบต่อเพียงแคในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง ประเทศใดเพียงประเทศหนึ่ง แต่ส่งผลกระทบต่อถึงกันไปทั่วทั้งโลก และเป็นปัญหาที่ต้องได้รับการแก้ไขอย่างเร่งด่วน แต่ก็ดูเหมือนจะไม่ง่ายตายนัก จากคำกล่าวของประเวศ วะสี (2536) ว่า “วิกฤตการณ์สิ่งแวดล้อมโลกที่เรา กำลังเผชิญอยู่ร่วมกันเป็นวิกฤตการณ์ของมนุษยชาติที่รุนแรงที่สุด และแก้ไขยากที่สุด เพราะศัตรูของการสู้รบคราวนี้คือตัวเราเอง” นั้นแสดงให้เห็นว่าปัญหาสิ่งแวดล้อมนั้นเกิดมาจากมนุษย์ การจะแก้ไขปัญหานี้จึงต้องเริ่มต้นที่มนุษย์เอง ซึ่งเป็นเรื่องที่ยากที่สุด จะเห็นได้ว่าแม้คนทั่วโลกจะให้ความสนใจและตระหนักถึงปัญหาสิ่งแวดล้อม แต่ก็มีได้ทำให้ปัญหาสิ่งแวดล้อมนั้นลดลงแต่อย่างใด ด้วยผู้คนให้ความสนใจกับปัญหา แต่มีเพียงไม่กี่คนที่จะสนใจแก้ไขปัญหานี้อย่างจริงจัง คนส่วนใหญ่ได้แต่เพียงรับรู้ หลังจากนั้นก็กลับไปประกอบอาชีพใช้ธรรมชาติและทำลายสิ่งแวดล้อมอย่างที่เคยเป็นมา จากทัศนคติเกี่ยวกับธรรมชาติที่ไหลเวียนอยู่ในความคิดของมนุษย์ว่าธรรมชาติเป็นเพียงทรัพยากรที่มนุษย์สามารถควบคุมและใช้ประโยชน์ได้อย่างไม่จำกัด ต้นตอของปัญหาสิ่งแวดล้อมในปัจจุบันจึงเป็นผลอันเนื่องมาจากทัศนคติของมนุษย์นั่นเอง การจะแก้ไขปัญหามลพิษจึงต้องเริ่มต้นด้วยการแก้ไขทัศนคติของมนุษย์เสียก่อน

ในบริบทของสังคมไทยก็เช่นกัน จากการศึกษาของ อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์ (2545) เรื่อง “นิเวศประวัติศาสตร์: พรหมแดนความรู้” แสดงให้เห็นว่า ความคิดและทัศนคติเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อม โดยอรรถจักร์ แบ่งพัฒนาการของแนวคิดด้านสิ่งแวดล้อมในสังคมไทยออกเป็น 3 ช่วง ช่วงแรกตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 จนถึง พ.ศ. 2500 ในช่วงนี้เป็นการรับรู้และให้ความหมายธรรมชาติ โดยเน้นลักษณะทางกายภาพ คือ รับรู้และให้ความหมายบนพื้นฐานของความคิดเชิง

ประจักษ์ เน้นการอธิบายธรรมชาติ ปรัชญาการณธรรมชาติดด้วยความรู้ทางวิทยาศาสตร์ ด้วยการมองธรรมชาติที่เน้นการอธิบายตามลักษณะที่เป็นจริงของธรรมชาติเช่นนี้ ทำให้ปัญหาสิ่งแวดล้อมในระยะเวลานี้ยังมีจำนวนไม่มากนัก

ช่วงที่สองตั้งแต่พ.ศ. 2500 เป็นต้นมาจนถึงพ.ศ. 2518 เป็นการรับรู้และให้ความหมายธรรมชาติ โดยเน้นว่าลักษณะทางกายภาพนั้นมีค่าในทางเศรษฐกิจในฐานะทรัพยากรธรรมชาติ การรับรู้และให้ความหมายเช่นนี้เป็นผลอันสืบเนื่องมาจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ที่ความหมายของธรรมชาติถูกเน้นเพียงด้านเดียวคือ การเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่คนไทยควรรู้ใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด ความคิดนี้ยังปรากฏอยู่ในหลักสูตรการศึกษาของนักเรียนด้วย จึงเป็นแนวคิดที่ยังคงมีพลังแรงกล้าอยู่ในปัจจุบันและเป็นแนวคิดที่ส่งผลให้เกิดการทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างกว้างขวางจนส่งผลให้เกิดแนวคิดใหม่ในระยะต่อมา

ช่วงที่สาม หลังพ.ศ. 2518 จนถึงปัจจุบัน เป็นการรับรู้และให้ความหมายของธรรมชาติที่มีความหลากหลายและสลับซับซ้อน ซึ่งเกิดขึ้นจากการสร้าง “องค์ความรู้ใหม่” ทั้งการกล่าวถึงปัญหาสิ่งแวดล้อมในหลักสูตรของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา ว่าเป็นปัญหาอันเนื่องมาจากการพัฒนาอุตสาหกรรมและความเจริญทางวิทยาศาสตร์และการรื้อฟื้นองค์ความรู้ดั้งเดิมของชาวบ้านในเรื่อง “คนกับป่า” เพื่อต่อรองและต่อสู้กับรัฐในการเข้าถึงทรัพยากร การให้ความหมายธรรมชาติในช่วงนี้ยังเป็นผลอันเนื่องมาจากกระแสความตระหนักถึงปัญหาร้ายแรงที่เกิดขึ้นกับสิ่งแวดล้อม มีความพยายามที่จะทำความเข้าใจและให้คุณค่าธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมด้วยความรู้ทางนิเวศวิทยา ที่มองว่าสรรพสิ่งในระบบนิเวศต่างส่งผลกระทบต่อถึงกันและทุกสิ่งต่างมีคุณค่าในตัวเอง ช่วง พ.ศ. 2528 – พ.ศ. 2529 เป็นช่วงที่สังคมไทยมีความตื่นตัวมากกับกระแสการอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม จากการตระหนักถึงปัญหาและผลกระทบจากโครงการสร้างเขื่อนน้ำโจน ซึ่งมีจุดตั้งเขื่อนอยู่ในเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่าและการสร้างเขื่อนนั้นจำต้องใช้พื้นที่เป็นจำนวน 108,750 ไร่ หากรวมเส้นทางคมนาคมเส้นทางชกกลากไม้แล้วจะต้องสูญเสียพื้นที่ป่าถึง 590,081 ไร่ (วรพจน์ ณ นคร, 2533: 84) ผลกระทบจากการสร้างเขื่อนนี้นอกจากจะเป็นการเร่งทำลายป่าที่มีความสมบูรณ์ที่สุดแหล่งสุดท้ายในประเทศไทยแล้ว ยังส่งผลกระทบต่อพันธุ์พืชและสัตว์ที่อยู่ในบริเวณนั้นต้องสูญไปด้วย (คณะกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสภาพแวดล้อม 15 สถาบัน, 2530: 3) จึงเกิดขบวนการเคลื่อนไหวต่อต้านโครงการเขื่อนน้ำโจนขึ้น และนำไปสู่นโยบายปิดป่าในพ.ศ. 2530 ในช่วงพ.ศ. 2530 – พ.ศ. 2540 จึงเป็นช่วงที่กระแสของการอนุรักษ์แบ่งบานมากและเป็นที่สนใจของประชาชนอย่างแพร่หลาย จนมีการจัดประชุมสัมมนาสิ่งแวดล้อมขึ้นในปีพ.ศ. 2533 และส่งผลให้มีกฎหมายสิ่งแวดล้อมเกิดขึ้นในปี พ.ศ. 2535 แต่หลังจากนั้นกระแสการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในประเทศไทยก็เริ่มซบเซาและเลือนหายไปจากสังคม (ทักษิณ จันทราภิรักษ์, 2559: 120) ด้วยแม้จะมีกระแสการอนุรักษ์ที่ให้

ความหมายธรรมชาติใหม่เกิดขึ้นเรื่อย ๆ แต่การรับรู้และให้ความหมายธรรมชาติในฐานะการเป็นทรัพยากร (ซึ่งการให้ความหมายในแง่นี้ มิได้ให้ในฐานะที่ธรรมชาติมีคุณค่าในตัวเอง แต่ให้ในฐานะที่เป็นผลประโยชน์รับใช้มนุษย์ได้ตามต้องการ) ก็ยังคงมีพลังเพียงพอในการกำหนดความคิดของคนในสังคม ความคิดและทัศนคติของมนุษย์ที่มีต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจึงมีส่วนสำคัญอย่างมากที่ก่อให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อม

Lawrence Buell (1995) นักวิจารณ์วรรณกรรมเชิงนิเวศคนสำคัญ กล่าวว่า ปัญหาสิ่งแวดล้อมอยู่ที่วิธีคิดมากกว่าปัญหาทางกายภาพ ดังนั้นการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญที่สุดคือการเปลี่ยนแปลงที่วิธีคิด และการที่จะเปลี่ยนวิธีคิด เปลี่ยนอุดมการณ์ได้นั้นเครื่องมือที่สำคัญคือวรรณกรรม เพราะภาษาและจินตนาการมีอำนาจในการกำหนดและครอบงำความคิดของมนุษย์ วรรณกรรมจึงสามารถเป็นแรงผลักดันที่สำคัญในการเปลี่ยนแปลงปัญหาสิ่งแวดล้อมได้ ความคิดนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาวรรณกรรมที่เรียกว่า “การวิจารณ์วรรณกรรมเชิงนิเวศ” (Ecocriticism)

“การวิจารณ์วรรณกรรมเชิงนิเวศ” เป็นการศึกษาที่มุ่งวิเคราะห์ตัวบทในงานวรรณกรรมเพื่อแสดงความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม Cheryl Glotfelty (1996) ผู้ที่ได้ชื่อว่าเป็นผู้บุกเบิกและได้รับการยกย่องให้เป็นบิดาของสาขานี้ ได้กล่าวถึงความหมายของการวิจารณ์วรรณกรรมเชิงนิเวศไว้ว่า คือ “การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างวรรณคดีกับสภาพแวดล้อมทางกายภาพ” โดยมีพื้นฐานอยู่บนความคิดที่ว่า วัฒนธรรมของมนุษย์เชื่อมโยงกับโลกทางกายภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผลงานทางวัฒนธรรมอย่างภาษาและวรรณคดีกล่าวได้ว่า การวิจารณ์วรรณกรรมแนวนิเวศ เป็นการวิจารณ์ที่กำลังเหยียบเท้าข้างหนึ่งอยู่บนวรรณคดีและอีกข้างหนึ่งอยู่บนผืนแผ่นดิน (Cheryl Glotfelty, 1996: xvi-xvii) ธัญญา สังข์พันธุ์ (2556: 40) ได้กล่าวถึง การวิจารณ์วรรณกรรมเชิงนิเวศไว้ว่า เป็นแนวคิดและทฤษฎีที่ให้ความสนใจศึกษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในงานวรรณกรรม โดยใช้ฐานความรู้ด้านนิเวศวิทยา (Ecology) และแนวคิดสิ่งแวดล้อมนิยม (Environmentalism) มาเป็นพื้นฐานในการศึกษา

เรื่องประเด็นปัญหาสิ่งแวดล้อมนั้น ไม่ได้มีเพียงแค่นักวิทยาศาสตร์และนักวิชาการด้านวรรณกรรมที่กล่าวถึงข้างต้นให้ความสนใจเท่านั้น นักสตรีนิยมก็ให้ความสนใจปัญหาสิ่งแวดล้อม เรื่องของนิเวศวิทยาด้วยเช่นกัน ในความเห็นของนักสตรีนิยมจำนวนมากที่สนใจปัญหาสิ่งแวดล้อมนั้น เห็นว่ามีความเชื่อมโยงโดยตรงและเห็นได้ชัดระหว่างการขูดรีดประโยชน์และการครอบครองธรรมชาติกับการกดขี่ผู้หญิง ดังที่อินสตรา คิง กล่าวว่า “ความเกลียดชังผู้หญิงและความเกลียดชังธรรมชาตินั้นเชื่อมโยงกันอย่างใกล้ชิดและเสริมกันและกัน” (ลภพรธน์ ศุภมันตรา แปลจาก เดวิด คินส์ลีย์, 2551: 420) แนวคิดเช่นนี้เรียกว่า “สตรีนิยมเชิงนิเวศ”

แนวคิดสตรีนิยมเชิงนิเวศ มองปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติในลักษณะองค์รวม และเสนอภาพความสัมพันธ์ของผู้หญิงกับธรรมชาติที่ดำรงอยู่ร่วมกันอย่างสอดคล้องสมดุล ให้ความสนใจกับความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและการอยู่ร่วมกันอย่างเสมอภาคระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ โดยเฉพาะผู้หญิงกับธรรมชาติ เพราะโดยสรีระแล้วสตรีมีคุณลักษณะคล้ายกับธรรมชาติ คือเป็นผู้สร้างและให้กำเนิดสิ่งมีชีวิตทั้งหมด อีกทั้งยังมีบทบาทในการดูแลรักษา และมีความเอื้ออาทรต่อชีวิตดุจเดียวกัน (ยศ สันตสมบัติ, 2543: 173) ในทัศนะของนักสตรีนิยมเชิงนิเวศจึงเห็นว่า ผู้หญิงนั้นมีความใกล้ชิดกับธรรมชาติมากกว่าผู้ชาย เพราะ “ผู้หญิงคุยกับธรรมชาติ...เธอได้ยินเสียงจากใต้แผ่นดิน...สายลมพัดใส่หูของเธอ และต้นไม้กระซิบกับเธอ” (SuSan Griffin อ้างถึงใน เดวิด คินส์ลีย์, 2551: 425)

หากดูการเคลื่อนไหวด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในระดับโลก ขบวนการเคลื่อนไหวของสตรีที่สร้างแรงบันดาลใจและปลุกจิตสำนึกให้ผู้คนไปทั่วโลกคือ ขบวนการชิปโก้ (Chipko) ที่มีการโอบกอดเป็นสัญลักษณ์ของการต่อสู้เพื่อพิทักษ์ป่าบริเวณเทือกเขาหิมาลัย โดยมีกลุ่มสตรีพื้นเมืองของอินเดียเป็นแกนนำ (สันติสุข โสภณสิริ, 2530: 68) ในปีพ.ศ. 2517 สตรีพื้นเมืองเหล่านี้ได้รวมตัวกันคัดค้านการให้สัมปทานการตัดโค่นต้นไม้ทั้งหมดในรัฐอุตตรการประเทศ ด้วยการนำสายสิญจน์ไปผูกรอบต้นไม้ที่ทางฝ่ายประมุขทำเครื่องหมายไว้สำหรับจะตัดโค่น และประกาศเจตนารมณ์อันแน่วแน่ว่าจะพิทักษ์ต้นไม้ด้วยชีวิตของตน (กองบรรณาธิการ, 2535: 17) และเมื่อต้องเผชิญหน้ากับการคุกคามอันป่าเถื่อนของรัฐ สตรีพื้นเมืองเหล่านี้ก็ได้ฉลาดกล้ว กลับพากันโอบกอดต้นไม้ไว้ แล้วประกาศว่า “หากขวานฟันลงมา ขอให้ฟันลงมาที่ร่างกายเรา ก่อนที่ต้นไม้จะถูกโค่น” สตรีพื้นเมืองเหล่านี้เอาชีวิตของตนเข้าแลกเพื่อพิทักษ์ต้นไม้ ด้วยความสำนึกว่า ต้นไม้คือชีวิตของตน ด้วยพลังการต่อสู้อย่างสันติวิธีนี้ ในที่สุดรัฐบาลอินเดียต้องยอมประกาศห้ามอนุญาตประมุขต้นไม้ทั้งหมดในเทือกเขาหิมาลัย แสดงให้เห็นพลังและศักยภาพของผู้หญิงในการอนุรักษ์ธรรมชาติซึ่งถูกละเลยมาโดยตลอด

ในประเทศไทยก็มีสตรีในหลายวงการและในหลายระดับที่ตื่นตัวและให้ความสนใจกับปัญหาสิ่งแวดล้อม ที่ควรกล่าวถึงที่สุดคือ พระราชวงศ์ฝ่ายหญิงของไทยทุกพระองค์ ทรงเห็นความสำคัญและความจำเป็นในการอนุรักษ์ธรรมชาติและสภาพแวดล้อมของไทย เช่น สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถได้ทรงเป็นองค์อุปถัมภ์มูลนิธิคุ้มครองสัตว์ป่าและพรรณพืชแห่งประเทศไทย (ภัทรภร สิริกาญจน, 2536: 373) ในสายวรรณกรรมเองก็มีนักเขียนสตรีผู้หนึ่งที่ทำให้ความสนใจต่อปัญหาสิ่งแวดล้อมตั้งแต่ในยุคแรกเริ่มของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในสังคมไทย นั่นคือ ศิเรมอร อุณหรูป นักประพันธ์ผู้ได้รับเกียรติบัตรจากชมรมสภาวะแวดล้อมสยามในฐานะนักเขียนบทความที่ทรงคุณค่าเพื่อรักษาสภาวะแวดล้อมที่ดีของประเทศไทย ประจำปี พ.ศ. 2533 (ลำเนาป่า, 2549: 195)

ศิระมอร อุณหรูป เป็นบุตรสาวของนักประพันธ์ชื่อดัง “อุษณา เพลิงธรรม” หรือประมุข อุณหรูป ผู้ประพันธ์ “จันดารา” ศิระมอรเริ่มเขียนเรื่องสั้นเรื่องแรกลงในวารสารสวนแก้ว ของ มหาวิทยาลัยศิลปากร เมื่อครั้งยังเป็นนักศึกษาปีหนึ่ง และเริ่มก้าวเข้าสู่วงการหนังสืออย่างเต็มตัวจากการค้นพบความสุขในการสร้างสรรค์งานเขียนเมื่อเริ่มเขียนเรื่องสั้นเรื่องที่สอง สาม และเรื่อยมาลงใน นิตยสารลลนา (ลำเนาป่า, 2549: 193-194)

“ลำเนาป่า” คือนวนิยายเรื่องแรกของศิระมอร ที่สร้างความประทับใจให้กับผู้อ่านจากตัวละครหญิงอย่าง “ลำเนา” หญิงสาวผู้เสียสละความรักของตนเพื่ออุดมการณ์อันแรงกล้า เธอละทิ้งความรักแบบหนุ่มสาวหันหลังให้กับความสุขสบายในเมือง แล้วเลือกเส้นทางชีวิตที่อยู่ท่ามกลางธรรมชาติ มุ่งมั่นที่จะทำงานเพื่อส่วนรวม โดยการต่อสู้กับนายทุนที่เอารัดเอาเปรียบชาวเขาและสอนหนังสือให้เด็กชาวเขา ด้วยความหวังที่จะให้เกิดความเป็นธรรมขึ้นในสังคม ในความคิดของลำเนา ความรักที่เธอมีต่อส่วนรวมมีค่ามากกว่าความรักระหว่างคนสองคน (ลำเนาป่า, 2549: 190) ชื่อของ ศิระมอร อุณหรูป จึงกลายเป็นที่รู้จักของผู้อ่านคนไทย ด้วยความโดดเด่นของเนื้อเรื่องและภาษาที่ละเมียดละไม นวนิยายเรื่องนี้ได้รับรางวัลชมเชยจากคณะกรรมการพัฒนาหนังสือแห่งชาติประจำปี พ.ศ. 2527 และเป็นหนึ่งในหนังสือดี 100 เล่มที่เด็กและเยาวชนไทยควรอ่าน แม้นวนิยายเล่มนี้จะตีพิมพ์ครั้งแรกในปี 2525 ซึ่งเป็นช่วงที่ความคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและธรรมชาติยังไม่ค่อยเป็นที่สนใจของผู้คนมากนักเช่นในปัจจุบัน แต่นวนิยายเล่มนี้ก็ได้อ่านมุมมองที่มีต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้อย่างน่าสนใจ

“มีต้นไม้สวยอีกต้นหนึ่ง!

ฉันอยากจะเข้าไปใกล้ ๆ เธอ

แต่ต้นไม้ไม่สามารถเคลื่อนที่จากที่หนึ่งไป

ยังอีกที่หนึ่งได้

ฉันจึงฝากรักไปกับ

เหล่าแมลง

นก

และกับสายลม

ขอบคุณพวกเขาเหลือเกินที่ช่วยทำให้ฉัน

ไม่เล็ก ๆ ได้เกิดขึ้นอีก

และเราได้รวมกัน

สร้างป่า ขึ้นมาบนโลก

เราอยู่กันอย่างมีความสุข”

(ลำเนาป่า, 2549: 97)

การมองธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมตั้งข้อความข้างต้นนี้เป็นการมองด้วยทัศนะแบบที่เรียกว่า “กระบวนทัศน์แบบองค์รวม” คือ การมองโลกธรรมชาติในฐานะที่เป็นระบบของการประสานงานและพึ่งพาอาศัยกันระหว่างส่วนต่าง ๆ ไม่ว่าจะส่วนนั้นจะเล็กหรือใหญ่เพียงใด ไม่ว่าจะมีชีวิต หรือไม่มีชีวิต ล้วนมีส่วนจรรโลงให้โลกทั้งโลกมีความสมดุล และอยู่รอดทั้งสิ้น (เนื่องน้อย บุญยเนตร, 2537: 62) ซึ่งกระบวนทัศน์แบบองค์รวมเป็นกระบวนทัศน์ใหม่ในการมองปัญหาทางนิเวศวิทยาและการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ด้วยการมองปัญหาและการอนุรักษ์ในแนวทางเดิมมักจะเป็นไปเพื่อผลประโยชน์ของมวลมนุษย์ที่พยายามจะจัดสรรให้ธรรมชาติเป็นทรัพยากรที่เพียงพอต่อการใช้ประโยชน์ การอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยให้ความสนใจและมองที่ประโยชน์ของการอยู่ร่วมกันของสิ่งมีชีวิตทั้งหมดนั้นเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้ไม่นานนัก เรียกได้ว่าการที่ ศิเรมอร อุณหุรูป นำเสนอแนวคิดเชิงนิเวศอย่างการมองธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมด้วยกระบวนทัศน์ดังกล่าวเป็นเรื่องที่มาก่อนกาล ดังที่เธอก็ได้ตระหนักถึงความจริงในเรื่องนี้เช่นกันว่า

“ตัวละครในเรื่องนี้เหมือนดิฉันมาก คือเป็นพวกที่มาก่อนกาลเวลาในสองประเด็น คือ เรื่องความรักและสิ่งแวดล้อม”

ที่ว่ามาก่อนกาลเวลาก็เพราะการเลือกทางเดินที่แตกต่างในเรื่องความรัก และมีใจที่อาทรต่อสิ่งแวดล้อม ซึ่งในเวลาต่อมามีผู้เห็นร่วมและหันมาร่วมทางอีกมากมาย

(ลำเนาป่า, 2549: 185)

ตัวละครที่ศิเรมอร อุณหุรูปกล่าวถึงคือ “ลำเนา” ตัวละครเอกหญิงในเรื่องลำเนาป่า ซึ่งเป็นตัวละครที่นำเสนอเรื่องของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพียงคนเดียวในนวนิยายเรื่องนี้ นอกจากนี้ในงานเขียนเรื่องอื่น ๆ อีกหลายเรื่องของศิเรมอร อุณหุรูป ยังนำเสนอให้เห็นแนวคิดเชิงนิเวศในงานเช่นเดียวกัน อีกทั้งยังเป็นงานที่มีผู้หญิงที่มีบทบาทในการนำเสนอความสำคัญของธรรมชาติและปัญหาสิ่งแวดล้อมอีกด้วย โดยการนำเสนอเรื่องของธรรมชาตินั้นมักจะเป็นการเชื่อมโยงกับบทบาทและมิติทางจิตวิญญาณของผู้หญิง ในเรื่องของจิตวิญญาณที่เกี่ยวข้องกับประเด็นทางนิเวศวิทยานั้น เป็นสิ่งที่เดวิด คินส์ลีย์ (2537: 37) เรียกว่า “จิตวิญญาณเชิงนิเวศ” อันมีความหมายว่า “วิถีทางจริยธรรม ศีลธรรม และศาสนธรรม ที่เกี่ยวข้องกับประเด็นด้านนิเวศ” ซึ่งจากการสำรวจงานเขียนของศิเรมอร อุณหุรูป ซึ่งมีทั้งงานเขียนประเภทบันเทิงคดีและสารคดีพบว่า ผู้หญิงทั้งที่เป็นตัวละคร

หญิงที่สร้างขึ้นในงานเขียนประเภทบันเทิงคดี และ “ฉันทน์” ผู้เล่าเรื่องในงานเขียนประเภทสารคดี ล้วนมีบทบาทสำคัญในวิถีทางจริยธรรมและศีลธรรมต่อประเด็นทางนิเวศวิทยาทั้งสิ้น อย่างไรก็ตาม บทบาทและจิตวิญญาณเชิงนิเวศของผู้หญิงในงานเขียนทั้งสองประเภทก็มีความแตกต่างกัน ด้วยจากรูปแบบและเนื้อหาของงานที่นำเสนอตนเอง

ในช่วงแรกของการสร้างสรรค์งานเขียน ศิเรมอร อุณหรูปเขียนงานบันเทิงคดีเป็นส่วนใหญ่ จนกระทั่งถึงนวนิยายเรื่อง “ใจดวงร้าว” ซึ่งเป็นงานที่ศิเรมอร อุณหรูปเขียนขึ้นจากความสะเทือนใจที่เห็นธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมถูกทำลายในยุคสมัยของการพัฒนาประเทศให้เป็นประเทศอุตสาหกรรม โดยแสดงความรู้สึกผ่านตัวละครเอกหญิงของเรื่อง หลังจากนวนิยายเรื่องนี้ศิเรมอรก็ได้เขียนงานประเภทบันเทิงคดีขึ้นอีกเลยและหันมาเขียนงานประเภทสารคดีเพื่อนำเสนอเรื่องสิ่งแวดล้อมโดยตรง ดังที่เธอได้กล่าวไว้ในหนังสือเรื่อง “วิถีสีเขียวในเมืองใหญ่ ภายใต้จิตวิญญาณ” ซึ่งเป็นหนังสือที่รวบรวมวิถีชีวิตของคนในเมืองจำนวนหนึ่งที่มีวิถีชีวิตที่สอดคล้องกับธรรมชาติและยังเป็นผู้ที่ผลักดันแนวคิดของตนเองสู่สาธารณะว่า

เมื่อก่อนเขียนหนังสือประเภทเรื่องสั้นมีตัวละคร ทำแล้วมีความสุข แต่ต่อมาพอบ้านเมืองเปลี่ยนยุคนายชาตินายชาติชาย ชุมชนวิญญูพยายามจะผลักดันประเทศให้เป็นนิกร์ คุณชาติชายชูความมั่งคั่ง โอ๊ย โลกเปลี่ยนทันทีเลย เมืองไทยที่สวยงาม งดงาม ใจงดงาม บ้านเมืองงดงาม หน้ามือเป็นหลังเท้าเลย เราตกใจเพราะเรารักต้นไม้ รักธรรมชาติ เห็นบ้านเมืองถูกทำลาย ต้นไม้ทั้งถนนหายไป ชนิดสวนนาไร่ พร้อมเพรียงกันหาย มีแต่ตึกแต่นตึก (ศัพท์ของเธอเองที่ใช้เรียกคอนกรีต) เต็มไปหมด ไปต่างจังหวัดยังเจอเลย รู้สึกว่าทำไมมนุษย์เป็นไปไม่ได้ถึงเพียงนี้ ต้องเรียกว่าซ็อก ซ็อกอย่างรุนแรง อึ้งว่ามนุษย์พร้อมจะทำลายพร้อมกันแค่การชูประโยคเดียวเท่านั้นเอง ตอนนั้นเขียนเรื่องยาวใจดวงร้าว มาจากความสะเทือนใจตรงนี้ เพราะเราเจ็บแทน ยังแยกไม่เป็นระหว่างกายกับใจ แล้วตั้งแต่นั้นก็เลิกเขียนเลยเรื่องสั้นเรื่องยาว กระโดดเข้ามาเรื่องสิ่งแวดล้อมโดยตรง ตั้งแต่ปี 2533 มาจนถึงปัจจุบัน

(ภัทรพร อภิชาติ, 2552: 87)

จากข้อความข้างต้นแสดงให้เห็นว่าการเปลี่ยนแปลงของสภาพบ้านเมืองและสังคมมีผลต่อการสร้างสรรค์งานเขียนของศิเรมอร อุณหรูปเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะเรื่องราวเกี่ยวกับธรรมชาติและปัญหาสิ่งแวดล้อมที่ส่งผลต่อทั้งเนื้อหาและรูปแบบการเขียน ในช่วงแรกของการเขียนงานบันเทิงคดีซึ่งเป็นเรื่องแต่งหรือสมมติขึ้น ศิเรมอรนำเสนอเรื่องของธรรมชาติผ่านเรื่องราวและตัวละครที่สร้างขึ้นซึ่งมักจะจบในเล่มเดียวและในบางครั้งแก่นเรื่องก็อาจจะมิได้นำเสนอเรื่องของปัญหาสิ่งแวดล้อมโดยตรง แต่สามารถพิจารณาได้จากความคิด อารมณ์ ความรู้สึกของตัวละครหรือองค์ประกอบอื่น ๆ ของบันเทิงคดี ซึ่งแต่ละเรื่องก็นำเสนอในประเด็นที่แตกต่างกัน ในขณะที่งานเขียนสารคดีเป็นงานที่ไม่ใช่

เรื่องสมมติแต่เป็นเรื่องจริงที่เกิดขึ้น โดยมีจุดประสงค์ในการเขียนคือให้ความรู้และความคิดที่เป็นประโยชน์แก่ผู้อ่าน การนำเสนอเรื่องของธรรมชาติในงานเขียนสารคดีของศิเรมอรจึงนำเสนอผ่านประสบการณ์และความคิดของผู้เล่าเรื่องซึ่งมักจะมีได้จบในเล่มเดียว อีกทั้งเนื้อหาส่วนใหญ่ของงานเขียนสารคดีก็เป็นการนำเสนอเรื่องของธรรมชาติและปัญหาสิ่งแวดล้อมโดยตรง ด้วยเหตุนี้งานเขียนสารคดีแต่ละเล่มของศิเรมอรจึงมีประเด็นที่นำเสนอคล้ายกันและเป็นเรื่องราวที่ต่อเนื่องกันจึงสามารถนำมาพิจารณาเรื่องของบทบาทและจิตวิญญาณเชิงนิเวศของผู้หญิงร่วมกันได้ ต่างจากงานบันเทิงคดีที่ตัวละครผู้หญิงมีบทบาทและจิตวิญญาณเชิงนิเวศแตกต่างกันไปในแต่ละเรื่อง

นอกจากในส่วนของเนื้อหา แนวคิด และบทบาทของผู้หญิงแล้ว ในด้านรูปแบบ ศิเรมอร อุณหรุยังใช้กลวิธีการประพันธ์ของงานเขียนแต่ละประเภท ทั้งบันเทิงคดีและสารคดี ในการพยายามสร้างจิตสำนึกเชิงนิเวศและโน้มน้าของผู้อ่านให้ปรับเปลี่ยนทัศนคติที่มนุษย์มีต่อธรรมชาติอย่างที่เคยเป็นมาและเกิดความตระหนักถึงความสำคัญของธรรมชาติ มากกว่าการนำเสนอแนวทางการแก้ไขปัญหาในลักษณะของการให้แนวทางปฏิบัติ ด้วยเห็นว่าปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นเป็นปัญหามาจากทัศนคติและการขาดจิตสำนึกของผู้คนในสังคมมากกว่าเป็นเรื่องของวิธีการ

ด้วยความสำคัญและความน่าสนใจของงานเขียนทั้งหมดนี้ ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษางานเขียนของศิเรมอร อุณหรุ ผ่านการมองด้วย “การวิจารณ์วรรณกรรมเชิงนิเวศ” และ “สตรีนิยมเชิงนิเวศ” เพื่อแสดงให้เห็นถึงแนวคิดเชิงนิเวศในงานเขียนทั้งบันเทิงคดีและสารคดีที่จะนำไปสู่การปรับเปลี่ยนทัศนคติของมนุษย์ที่มีต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมรอบตัว รวมถึงสร้างจิตสำนึกเชิงนิเวศซึ่งเป็นสิ่งสำคัญในการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1.2.1 เพื่อศึกษาแนวคิดเชิงนิเวศในงานเขียนของศิเรมอร อุณหรุ
- 1.2.2 เพื่อศึกษาบทบาทและจิตวิญญาณเชิงนิเวศของผู้หญิงในงานเขียนของศิเรมอร อุณหรุ
- 1.2.3 เพื่อศึกษาวิธีการประพันธ์ที่ใช้ในการสร้างจิตสำนึกเชิงนิเวศในงานเขียนของศิเรมอร อุณหรุ

1.3 ขอบเขตของการวิจัย

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยจะศึกษางานเขียนของศิเรมอร อุณหรูป จำนวนทั้งสิ้น 14 เรื่อง

1. รวากิ่งกับวงกลีบเนียนกริบ (เรื่องสั้น) (ตีพิมพ์ครั้งแรกพ.ศ. 2524)
2. ลำเนาป่า (นวนิยาย) (รวมเล่มครั้งแรกพ.ศ. 2527)
3. ใจดวงร้าว (นวนิยาย) (รวมเล่มครั้งแรกพ.ศ. 2534)
4. ผ่านมาทางความคิด (สารคดี) (ตีพิมพ์ครั้งแรกพ.ศ. 2534)
5. ร่มไม้ชายคา (สารคดี) (ตีพิมพ์ครั้งแรกพ.ศ. 2538)
6. ทางเลือกมีมากกว่าหนึ่ง (สารคดี) (ตีพิมพ์ครั้งแรกพ.ศ. 2539)
7. มองออกไปนอกหน้าต่างบานขาว (สารคดี) (รวมเล่มครั้งแรกพ.ศ. 2540)
8. หญิงสองหัว (สารคดี) (รวมเล่มครั้งแรกพ.ศ. 2541)
9. ออกแผ่นดิน (สารคดี) (ตีพิมพ์ครั้งแรกพ.ศ. 2542)
10. หน้าต่างบานโต (สารคดี) (ตีพิมพ์ครั้งแรกพ.ศ. 2542)
11. อากาศ อาโป อาหาร อารมณ์ ก่อให้เกิดอาการ (สารคดี) (รวมเล่มครั้งแรกพ.ศ. 2544)
12. อาหารจัดสภาพร่างกาย (สารคดี) (ตีพิมพ์ครั้งแรกพ.ศ. 2546)
13. บ้านเหล่านี้มีการค้นพบ (สารคดี) (ตีพิมพ์ครั้งแรกพ.ศ. 2552)
14. ทางรอดจากความเป็นทาส ยานอนหลับ เหล้า บุหรี่ ผงชูรส (สารคดี) (ตีพิมพ์ครั้งแรกพ.ศ. 2557)

1.4 สมมติฐานของการวิจัย

งานเขียนของศิเรมอร อุณหรูป มีการนำเสนอแนวคิดเชิงนิเวศทั้งกระบวนการทัศน์แบบองค์รวม การเชื่อมโยงธรรมชาติกับเพศหญิงและการวิพากษ์วิจารณ์การกระทำที่ก่อให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ผู้หญิงในงานเขียนของศิเรมอร อุณหรูป ยังมีบทบาทสำคัญในการสร้างความตระหนักถึงปัญหาสิ่งแวดล้อมและเป็นผู้หญิงที่มีจิตวิญญาณเชิงนิเวศ โดยใช้กลวิธีการประพันธ์ ในการสร้างจิตสำนึกเชิงนิเวศอันนำไปสู่การแก้ไขวิกฤตสิ่งแวดล้อมในปัจจุบัน ซึ่งงานทั้งสองประเภทของศิเรมอรคือ บันเทิงคดีและสารคดี มีการใช้กลวิธีการประพันธ์ที่แตกต่างกัน

1.5 วิธีดำเนินการวิจัย

1.5.1 ศึกษาข้อมูล เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ เอกสารเกี่ยวกับการวิจารณ์วรรณกรรมเชิงนิเวศ สตรีนิยมเชิงนิเวศ งานวิจัยที่ศึกษาวรรณกรรมด้วยแนวทางการวิจารณ์วรรณกรรมเชิงนิเวศและสตรีนิยมเชิงนิเวศและงานวิจัยที่เกี่ยวกับการศึกษางานเขียนของศิริมอร อุณหรูป

1.5.2 รวบรวมงานเขียนของศิริมอร อุณหรูป ที่มีเนื้อหาแสดงแนวคิดเชิงนิเวศ ซึ่งมีจำนวนทั้งสิ้น 14 เรื่อง

1.5.3 ศึกษางานเขียนของศิริมอร อุณหรูป อย่างละเอียดและวิเคราะห์ข้อมูลตามจุดประสงค์ในการศึกษา คือ ศึกษาแนวคิดบทบาทและจิตวิญญาณเชิงนิเวศของผู้หญิง และกลวิธีที่ใช้ในการสร้างจิตสำนึกเชิงนิเวศในงานเขียนของศิริมอร อุณหรูป

1.5.4 เรียบเรียงผลการศึกษาและนำเสนอโดยการพรรณนาวิเคราะห์

1.5.5 สรุปผล และอภิปรายผล

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1.6.1 ทำให้เข้าใจแนวคิดเชิงนิเวศในงานเขียนของศิริมอร อุณหรูป

1.6.2 ทำให้เข้าใจบทบาทและจิตวิญญาณเชิงนิเวศของผู้หญิงในงานเขียนของศิริมอร อุณหรูป

1.6.3 ทำให้เข้าใจกลวิธีการประพันธ์ที่ใช้ในการสร้างจิตสำนึกเชิงนิเวศในงานเขียนของศิริมอร อุณหรูป

1.6.4 เป็นส่วนหนึ่งของการปรับเปลี่ยนทัศนคติของคนในสังคมที่มีต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อันนำไปสู่การแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน

1.7 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยพบเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดและทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษา งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาวรรณกรรมในแนวทางการวิจารณ์วรรณกรรมเชิงนิเวศและสตรีนิยมเชิงนิเวศ และงานเขียนของของศิริมอร อุณหรูปสามารถจัดแบ่งได้ 4 กลุ่มได้ดังนี้

1. การวิจารณ์วรรณกรรมเชิงนิเวศ (Ecocriticism)
2. สตรีนิยมเชิงนิเวศ (Ecocriticism)
3. งานวิจัยเกี่ยวกับการศึกษาวรรณกรรมด้วยแนวทางการวิจารณ์วรรณกรรมเชิงนิเวศและสตรีนิยมเชิงนิเวศ
4. งานวิจัยเกี่ยวกับการศึกษางานเขียนของศิเรมอร อุณหรูป

1.7.1 การวิจารณ์วรรณกรรมเชิงนิเวศ (Ecocriticism)

ความเป็นมาของการวิจารณ์วรรณกรรมเชิงนิเวศ

คำว่า Ecocriticism นั้น ในประเทศไทยมีการใช้คำ ๆ นี้ในภาษาไทยอย่างหลากหลายทั้ง “การวิจารณ์วรรณกรรมเชิงนิเวศ” ของดารินทร์ ประดิษฐ์ทัศน์ “การวิจารณ์วรรณคดีแนวนิเวศสำนึก” ของตรีศิลป์ บุญขจร และ “วรรณกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศ” ของธัญญา สังขพันธานนท์ แต่ไม่ว่าจะมีการใช้แตกต่างกันไปอย่างไร คำ ๆ นี้ก็มีที่มาจากคำว่า Ecocriticism เช่นเดียวกัน คำว่า Ecocriticism นี้ปรากฏร่องรอยเป็นครั้งแรกในปี ค.ศ. 1978 ในบทความเรื่อง Literature and Ecology ของวิลเลียม เลอเคิร์ต (William Rueckert) และเริ่มต้นทดลองใช้ในปี ค.ศ. 1989 โดยกล็อดเฟลต์ (Cheryll Glotfelty) นักวิชาการที่ให้ความสนใจอย่างมากในเรื่องธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในวรรณกรรม และได้รับการยกย่องให้เป็นบิดาของสาขาวิชานี้ (ธัญญา สังขพันธานนท์, 2556: 41) กล็อดเฟลต์ได้กล่าวถึงสิ่งที่ทำให้เธอสนใจศึกษาวรรณกรรมในแนวนิเวศวิทยา ไว้ในบทความ “Introduction : Literary Studies in an Age of Environmental Crisis” ว่า การศึกษาวรรณกรรมในยุคหลังสมัยใหม่ นักวิชาการวรรณกรรมมักจะให้ความสนใจกับประเด็นร่วมสมัย ทำให้การศึกษาวรรณกรรมมีประเด็นที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา แต่จากการสำรวจกลับไม่พบประเด็นทางนิเวศวิทยาในวรรณคดี ทั้ง ๆ ที่เป็นประเด็นร่วมสมัยที่เร่าร้อนที่สุด นั่นคือ วิกฤตการณ์สิ่งแวดล้อมโลก และทั้ง ๆ ที่วงวิชาการด้านมนุษยศาสตร์ ไม่ว่าจะเป็นประวัติศาสตร์ ปรัชญา กฎหมาย สังคมวิทยาและศาสนา ต่างก็มีแนวคิดสีเขียว (greening) กันแล้ว ตั้งแต่ทศวรรษ 1970 แต่ในการศึกษาวรรณกรรมยังคงไม่มีสัญญาณใด ๆ (Cheryll Glotfelty, 1996: xv-xvi)

กล็อดเฟลต์ได้กล่าวถึงการศึกษาในสาขานี้ว่าเริ่มต้นอย่างจริงจังเมื่อกลางทศวรรษ 1980 จากการตีพิมพ์หนังสือ “Teaching Environment Literature: Materials, Methods, Resources” ของเฟรดเดอริก โอ. เวจ (Frederick O. Wage) ในปีค.ศ. 1985 ด้วยจุดมุ่งหมายที่จะสร้างความตระหนักถึงปัญหาสิ่งแวดล้อมและบ่มเพาะสำนึกสิ่งแวดล้อมในวงการการศึกษาวรรณกรรมวารสารวิชาการเริ่มมีการตีพิมพ์บทความเกี่ยวกับประเด็นสิ่งแวดล้อมในวรรณกรรม มีบาง

มหาวิทยาลัยที่เพิ่มรายวิชาวรรณกรรมในหลักสูตรสิ่งแวดล้อมศึกษา ในปีค.ศ. 1990 มหาวิทยาลัยเนวาดา วิทยาเขตรีโน ได้ริเริ่มเปิดรับอาจารย์เข้าทำงานในสาขาวรรณกรรมและสิ่งแวดล้อมเป็นครั้งแรก (ดาร์รินทร์ ประดิษฐ์ทัศนีย์, 2559: 7) และจากการประชุมวรรณคดีตะวันตกที่มีการอภิปรายในประเด็นเกี่ยวกับการศึกษางานเขียนเกี่ยวกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทำให้คำว่า ecocriticism ได้รับความนิยอย่างกว้างขวาง ในปี ค.ศ. 1992 มีการก่อตั้งสมาคมการศึกษาวรรณกรรมและสิ่งแวดล้อม ชื่อ “Association of the Study of Literature and the Environment” (ASLE) ซึ่งสถาบันนี้ได้กลายเป็นศูนย์กลางของการวิจารณ์เชิงนิเวศในที่สุด (ธัญญา สังขพันธ์านนท์, 2556: 43) ส่วนกล็อตเพลตตี้ที่ให้ความสนใจเกี่ยวกับประเด็นนี้ตั้งแต่เริ่มแรกได้พยายามรวบรวมความรู้เกี่ยวกับการวิจารณ์วรรณกรรมเชิงนิเวศ จนได้เป็นศาสตราจารย์ในสหรัฐอเมริกา ในตำแหน่งนักวิชาการผู้สนใจวรรณกรรมเชิงอนุรักษ์ธรรมชาติ หนังสือเล่มสำคัญที่นับเป็นหมุดหมายของการวิจารณ์วรรณกรรมเชิงนิเวศซึ่งกล็อตเพลตตี้เป็นบรรณาธิการร่วมกับฟรอมม์ (Harold Fromm) คือหนังสือ “The Ecocriticism Reader : Landmarks in Literary Ecology” เป็นหนังสือที่รวบรวมบทความแนวคิดทฤษฎี และตัวอย่างการวิเคราะห์วรรณกรรมสิ่งแวดล้อมของนักวิชาการ 25 คน (ดาร์รินทร์ ประดิษฐ์ทัศนีย์, 2559: 8) ซึ่งหนังสือเล่มนี้มีบทบาทสำคัญในการทำให้เริ่มมีการนำเสนอความรู้ในแนวทางการวิจารณ์วรรณกรรมเชิงนิเวศมากขึ้น

ในระยะเริ่มแรก สถาบัน ASLE เริ่มต้นที่สหรัฐอเมริกา แต่ต่อมาขยายสาขาไปยังอังกฤษ ญี่ปุ่น และเกาหลี โดยมีกิจกรรมสำคัญคือ การจัดประชุมสัมมนาทางวิชาการ การออกวารสารวรรณกรรมวิจารณ์ การเขียนงานเชิงสร้างสรรค์ การเขียนบทความเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม และการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ในด้านวรรณกรรมในยุคเริ่มต้น สถาบัน ASLE ให้ความสนใจเฉพาะบทกวีโรแมนติก งานเขียนเกี่ยวกับธรรมชาติ แต่ในระยะหลังขยายการวิจารณ์เชิงนิเวศไปยังการวิจารณ์วัฒนธรรมทั่วไป เพื่อศึกษาถึงการนำเสนอบทบาทที่แท้จริงของวาทกรรมสิ่งแวดล้อม (Garrard, 2004: 4 อ้างถึงใน ธัญญา สังขพันธ์านนท์, 2556: 44)

ความหมายของการวิจารณ์วรรณกรรมเชิงนิเวศ

คำว่า “การวิจารณ์วรรณกรรมเชิงนิเวศ” กล็อตเพลตตี้ (1996) ได้นิยามไว้ว่า “เป็นการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างวรรณคดีกับสภาพแวดล้อมทางกายภาพ ในขณะที่การวิจารณ์แนวสตรีนิยมวิเคราะห์ภาษาและวรรณกรรมจากมุมมองเพศสถานะ การวิจารณ์แนวมาร์กซิสต์อ่านตัวบทโดยการมุ่งความสนใจไปที่วิธีการผลิตและชนชั้นทางเศรษฐกิจ การวิจารณ์วรรณกรรมเชิงนิเวศยึดโลกเป็นศูนย์กลางในการศึกษาวรรณกรรม”(Cheryll Glotfelty, 1996: xviii) โดยมีพื้นฐานอยู่บนความคิดที่ว่า วัฒนธรรมของมนุษย์เชื่อมโยงกับโลกทางกายภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผลงานทางวัฒนธรรมอย่าง

ภาษาและวรรณคดี กล่าวได้ว่า การวิจารณ์วรรณกรรมแนวนี้เวศ เป็นการวิจารณ์ที่กำลังเหยียบเท้าข้างหนึ่งอยู่บนวรรณคดีและอีกข้างหนึ่งอยู่บนพื้นแผ่นดิน

นอกจากนี้ความหมายของวรรณกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศยังมีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายไว้ดังนี้ ธัญญา สังขพันธานนท์ (2556 : 40) กล่าวว่า การวิจารณ์วรรณกรรมเชิงนิเวศ คือ แนวคิดและทฤษฎีที่วิจารณ์วรรณกรรมโดยเน้นเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมกับธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม โดยใช้ฐานความคิดด้านนิเวศวิทยาและแนวคิดสิ่งแวดล้อมนิยม นอกจากนี้ยังกล่าวว่าการวิจารณ์วรรณกรรมเชิงนิเวศเป็นวาทกรรมชนิดหนึ่ง ที่พยายามให้ความหมายและสร้างความรู้ใหม่ในการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ปรากฏในวรรณกรรม

ไฮสน์ (Heise, 1994 อ้างถึงใน ธัญญา สังขพันธานนท์, 2556: 40) กล่าวว่า วรรณกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศเป็นแนวคิดทฤษฎีใหม่ล่าสุดที่มุ่งพิจารณาบทบาทของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ที่สอดแทรกอยู่ในจินตนาการทางวัฒนธรรมจากอดีตเป็นต้นมา ทฤษฎีนี้พยายามตรวจสอบมโนทัศน์เกี่ยวกับการมองธรรมชาติ ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ การให้ความสำคัญกับบทบาทธรรมชาติในวรรณกรรม ตลอดจนศึกษาวิธีการนำเสนอธรรมชาติในวรรณกรรม

สโลวิก (Slovic, 1994 อ้างถึงใน ธัญญา สังขพันธานนท์, 2556: 41) อธิบายว่าวรรณกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศหมายถึงการศึกษาวรรณกรรม โดยให้ความรู้เกี่ยวกับความสัมพันธ์ของระบบนิเวศ ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติที่ปรากฏในงานวรรณกรรม โดยพิจารณาแนวคิดที่นำเสนอเป็นการศึกษาเพื่อให้มนุษย์เข้าถึงธรรมชาติ

โรสเซนเดล (Rosendale, 2002: XVI-XVII อ้างถึงใน ธัญญา สังขพันธานนท์, 2556: 46) เห็นว่า วรรณกรรมเชิงนิเวศมีเป้าหมายสำคัญสองอย่างคือ อย่างแรกเพื่อพิจารณาความเกี่ยวข้องระหว่างสิ่งแวดล้อมกับการนำเสนอภาพตัวแทนของธรรมชาติในตัวบทวรรณคดีไม่ว่าจะเป็นงานเขียนที่เกี่ยวกับธรรมชาติหรือในตัวบทชนิดอื่น ส่วนอย่างที่สองคือ การต่อต้านแนวคิดมนุษย์คือศูนย์กลางที่ให้ความสำคัญกับมนุษย์ว่าอยู่เหนือธรรมชาติ

อย่างไรก็ตามคำว่า “วรรณกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศ” ก็ยังคงเป็นที่ถกเถียงและอภิปรายกันอยู่ถึงความลักลั่นของทฤษฎีนี้ โดยเฉพาะในเรื่องความชัดเจนของขอบเขต หรืออาณาบริเวณของการวิจารณ์ดังที่ ซาเวียร์ (Sarvier, 1994 อ้างถึงใน ธัญญา สังขพันธานนท์, 2556: 49) กล่าวว่า วรรณกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศเป็นศัพท์ที่โชคร้ายเพราะทำให้ทฤษฎีการวิจารณ์แบบใหม่ตัวหนึ่งที่ปรากฏออกมาของงาน อาจจะถูกตีปายผลกว่าการวิจารณ์เชิงนิเวศไม่ได้เป็นส่วนหนึ่งของทฤษฎี แต่ด้วยการมองไปที่สิ่งแวดล้อม ทฤษฎีการวิจารณ์นี้จึงต้องเกี่ยวข้องกับทฤษฎีอื่น ๆ ที่หลากหลาย และนำมา

ประยุกต์ใช้ร่วมกันขอเพียงให้สอดคล้องกับแนวคิดและเป้าหมายของมันก็พอ (ธัญญา สังขพันธานนท์ ,2556: 49)

ลักษณะและวิธีการของวรรณกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศ

วรรณกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศ มีลักษณะเฉพาะที่ผสมผสานกันระหว่างวรรณกรรมปัจจุบัน กับ ทฤษฎีทางวัฒนธรรม เพราะมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับศาสตร์ทางนิเวศวิทยา ด้วยแรงจูงใจหนึ่งที่นักวิจารณ์เชิงนิเวศมีร่วมกันคือ การตระหนักถึงปัญหาสิ่งแวดล้อม กลีอตเฟลตี้ (Cheryll Glotfelty, 1996: xx-xxi) ตั้งคำถามว่า ในสาขาวิชาวรรณคดีจะใช้ความรู้ ความสามารถของเราอย่างไรในการ แก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม เมื่อตัวเราไม่ใช่ส่วนหนึ่งของการแก้ปัญหา แต่เราเป็นส่วนหนึ่งของปัญหา ในที่นี้กลีอตเฟลตี้ ชี้ให้เห็นว่า ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่มนุษยชาติกำลังเผชิญอยู่เป็นผลมาจากการกระทำของ มนุษย์หรืออีกนัยหนึ่งปัญหาสิ่งแวดล้อมเป็นผลิตผลของวัฒนธรรม นอกจากนี้ กลีอตเฟลตี้ ยังได้อ้างถึงคำอธิบายของนักประวัติศาสตร์ชื่อ โดนัลด์เวิร์สเตอร์ (Donald Worster) ว่า “วิกฤตการณ์ สิ่งแวดล้อมโลกที่เราากำลังเผชิญหน้ากันอยู่ในทุกวันนี้ ต้นเหตุของปัญหานั้นไม่ได้อยู่ที่การทำงานของ “ระบบนิเวศ” แต่อยู่ที่ “ระบบจริยธรรม” ของเรา” (Cheryll Glotfelty, 1996: xxi) ดังนั้นในการ แก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมในปัจจุบันสิ่งที่ถูกเรียกร้องให้ทำมากที่สุดคือ การทำความเข้าใจระบบจริยธรรม และใช้ความเข้าใจนั้นปฏิรูปความคิดและจิตใจของมนุษย์ที่มีต่อสิ่งแวดล้อมเสียใหม่

ชีส (Scheese, 1994 อ้างถึงใน ธัญญา สังขพันธานนท์ ,2556: 50) นักวิจารณ์วรรณกรรมเชิงนิเวศ ก็ได้กล่าวถึงลักษณะและกฎบางอย่างของการวิจารณ์วรรณกรรมเชิงนิเวศไว้ในลักษณะ เดียวกันว่าทฤษฎีและภาคปฏิบัติของวรรณกรรมเชิงนิเวศ มีความเป็นการเมือง คือ มีจุดมุ่งหมาย สำคัญที่จะเปลี่ยนจิตสำนึกของผู้อ่าน และความสัมพันธ์กับสิ่งที่อ่าน เพื่อสร้างจิตสำนึกผ่านองค์ ความรู้ เกี่ยวกับสถานที่ที่พวกเขาอยู่ให้เกิดขึ้นกับนักเขียนและผู้อ่านทั่วไป

ในความเห็นของ เกร็ก การ์ราร์ด (Garrard, 2004: 5 อ้างถึงใน ธัญญา สังขพันธานนท์, 2556: 50) นั้น เห็นว่าในการทำงานเกี่ยวกับปัญหาสิ่งแวดล้อมนั้น นักวิจารณ์เชิงนิเวศอาจจะไม่ได้มี คุณสมบัติพอที่จะเขียนงานโต้แย้งเกี่ยวกับปัญหาสิ่งแวดล้อมได้ แต่พวกเขาสามารถประยุกต์ศาสตร์ สาขาอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องและพัฒนาให้กลายเป็น “ผู้รู้ทางด้านนิเวศวิทยาได้” ซึ่งการบูรณาการกับ ศาสตร์อื่นนั้นเป็นลักษณะสำคัญที่นักวิชาการหลาย ๆ คนในการวิจารณ์แนวทางนี้กล่าวถึง

นอกจากจุดมุ่งหมายสำคัญของการวิจารณ์วรรณกรรมเชิงนิเวศแล้ว ชีส (Scheese, 1994 อ้างถึงใน ธัญญา สังขพันธานนท์ ,2556: 50) ยังได้กล่าวถึงลักษณะและกฎอื่น ๆ ของการวิจารณ์ วรรณกรรมเชิงนิเวศไว้ ดังนี้

1. ทฤษฎีวรรณกรรมเชิงนิเวศ อาจเป็นประโยชน์ต่อการบูรณาการกับทฤษฎีวรรณคดีอื่น ๆ ชีส เห็นว่าควรต้องผูกมัดกับทฤษฎีอื่น ๆ เพื่อที่จะเข้าถึงธรรมชาติ และงานเขียนเกี่ยวกับธรรมชาติได้ดีกว่า

2. วรรณกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศมีลักษณะเป็นสหวิทยาการ เหมาะที่จะประยุกต์ใช้กับงานที่มีลักษณะเด่นเกี่ยวกับภูมิประเทศเป็นสำคัญ เพราะเป็นการพิจารณาปฏิกริยาโต้ตอบที่เกิดขึ้นระหว่างผู้แต่งกับสถานที่ ตัวละครกับสถานที่ ภูมิประเทศที่กำหนด เช่น หิน ดิน ทราย ต้นไม้ นักเขียนมองเห็นและอธิบายหรือพรรณนาเกี่ยวกับองค์ประกอบเหล่านี้ให้สัมพันธ์กับ ธรณีวิทยา พฤกษศาสตร์ สัตววิทยา และนิเวศวิทยาอย่างไร

3. การฝึกวิจัยภาคสนามเป็นส่วนประกอบที่สำคัญของวรรณกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศ โดยการออกศึกษาสถานที่จริง เพื่อเปรียบเทียบความประทับใจของผู้อ่าน กับความประทับใจของผู้เขียน หรือเพื่อที่จะวาดภาพทางประวัติศาสตร์ของสถานที่ให้แผ่กว้างออก เพื่อที่จะรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของสิ่งแวดล้อม เช่นเดียวกับที่นักมานุษยวิทยากระทำ

4. วรรณกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศ จะต้องยอมอดทนต่อความคิดเห็นที่แตกต่างหรือการคัดค้าน ควรยอมรับฟังความเห็นของผู้ที่เห็นแย้ง

บลูเอลล์ (Buell, 2001: 1-29 อ้างถึงใน ธัญญา สังขพันธ์านนท์ ,2556: 54)ได้นำเสนอแนวทางการวิจารณ์วรรณกรรมเชิงนิเวศว่า ควรประกอบด้วยประเด็น ดังนี้

1. การพิจารณาถึงความเป็นไปได้ของรูปแบบที่แน่นอน ของการสอบสวนทางวิทยาศาสตร์ และการสอบสวนทางสังคมโดยวิธีวิทยาศาสตร์ ในฐานะที่เป็นแบบของการสะท้อนของวรรณคดี

2. ตัวบท, แนวคิดทางทฤษฎี และการวิเคราะห์ทางประวัติศาสตร์ของหลักการอันโอ้อ่าของประสบการณ์มนุษย์

3. การศึกษาวรรณคดี ในฐานะที่เป็นด้านหนึ่งของภาพสะท้อนจริยธรรมด้านสิ่งแวดล้อม

4. การตั้งทฤษฎีของการเลียนแบบ และสามารถอ้างอิงได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การประยุกต์สู่การนำเสนอภาพตัวแทนสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ ในตัวบทวรรณคดี

5. ศึกษาโวหารการเขียนการพูดของวาทกรรมสิ่งแวดล้อม ที่ประกอบเป็นงานเขียนเชิงสร้างสรรค์ แต่แผ่ขยายข้ามวิชาการที่เป็นสหวิทยาการสู่แวดวงสาธารณะ

6. สืบสวนถึงความสัมพันธ์ของงานเขียนที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ต่อชีวิตและการสอนในภาคปฏิบัติ

ัญญา สังขพันธานนท์ (2556) ได้กล่าวถึงวิธีการวิเคราะห์ วิจัยวรรณกรรมเชิงนิเวศว่า ดำเนินไปภายใต้กรอบความคิดสำคัญ ดังนี้

1. การพยายามแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมและโลกธรรมชาติ ที่ปรากฏในตัวบทวรรณกรรม
2. ให้ความสำคัญต่อการศึกษาภาษาและบทบาทของภาษา เห็นว่าภาษาไม่สามารถแยกได้จากโลกธรรมชาติ สนใจภาษาในฐานะที่เป็นการสร้าง “วาทกรรมเกี่ยวกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม”
3. ให้ความสนใจต่อการนำเสนอภาพตัวแทนของธรรมชาติที่ปรากฏในตัวบท
4. การเชื่อมโยงความรู้จากศาสตร์สาขาต่าง ๆ เข้ามาช่วยในการวิเคราะห์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความรู้ด้านนิเวศวิทยา วิทยาศาสตร์ สิ่งแวดล้อม การเมือง เศรษฐกิจ วัฒนธรรม ชาติพันธุ์วิทยา
5. การบูรณาการเอาทฤษฎีที่หลากหลายมาประยุกต์ใช้ ไม่ว่าจะเป็นทฤษฎีมาร์กซิสต์ ทฤษฎีสตรีนิยม ฯลฯ โดยเน้นที่ทฤษฎีการวิจารณ์เชิงนิเวศ เป็นทฤษฎีที่มีทั้งความเป็นสหวิทยาการและบูรณาการรวมอยู่ด้วยกัน

1.7.2 สตรีนิยมเชิงนิเวศ (Ecofeminist)

สตรีนิยมเชิงนิเวศ (Ecofeminist) เป็นการเคลื่อนไหวหนึ่งที่แตกแขนงมาจากสตรีนิยม (Feminist) โดยเชื่อมโยงระหว่างแนวคิดของสตรีนิยมกับเรื่องของสิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศเข้าด้วยกัน สตรีนิยมเชิงนิเวศมีแนวความคิดหลักอยู่ที่การเชื่อมโยงผู้หญิงเข้ากับธรรมชาติโดยมองว่าการกดขี่ผู้หญิงโดยผู้ชาย มีความเชื่อมโยงโดยตรงและเห็นได้ชัดกับการกดขี่และครอบครองธรรมชาติโดยมนุษย์ ดังที่อีนัสตรา คิง กล่าวว่า “ความเกลียดชังผู้หญิงและความเกลียดชังธรรมชาตินั้นเชื่อมโยงกันอย่างใกล้ชิดและเสริมกันและกัน” (สภาพรรณ ศุภมันตรา แปลจาก เดวิด คินส์ลีย์, 2551: 420)

สตรีนิยมเชิงนิเวศ มีจุดเริ่มต้นมาจากการที่นักสตรีนิยมเริ่มให้ความสนใจกับปัญหาสิ่งแวดล้อมและเรียกร้องให้ผู้หญิงหันมามีบทบาทในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม โดยนักเขียนสตรีนิยมคนแรกที่น่าเสนอความคิดนี้คือ ฟร็องซัวส์ โดบอน (Francois d'Eaubonne) นักสตรีนิยมชาวฝรั่งเศสที่เรียกร้องให้ผู้หญิงทั่วโลกเป็นผู้นำในการปฏิวัติทางนิเวศวิทยาเพื่อปกป้องโลก (ัญญา สังขพันธานนท์, 2556: 45) นักสตรีนิยมเชิงนิเวศจึงเป็นนักสตรีนิยมที่เข้าใจประเด็นด้านนิเวศวิทยาด้วยการวิเคราะห์และใช้ความคิดแบบผู้หญิง ในการมองปัญหาสิ่งแวดล้อม พวกเขาเห็นว่า รากเหง้าของปัญหาสิ่งแวดล้อมนั้นคือ “จริยธรรมแบบผู้ชาย” ซึ่งมีสาระสำคัญอยู่ที่วิทยาศาสตร์และวัตถุวิสัย ซึ่งเป็นจริยธรรมแบบทำลายล้างเชิงนิเวศ และเห็นว่าจริยธรรมแบบนี้ต้องถูกแทนที่ด้วยจริยธรรมแบบผู้หญิงที่ว่าด้วยความเชื่อมโยงสัมพันธ์กันและกัน ความเป็นองค์รวม และการอิงอาศัยซึ่งกันและกัน

จริยธรรมแบบผู้หญิงจะบรรเทาความโน้มเอียงแบบผู้ชายที่เอาตนเองออกห่างจากโลกธรรมชาติ โดยมุ่งเข้าไปเกี่ยวข้องกับโลกภายนอกและแสวงหาความเห็นอกเห็นใจ ให้ความหมายต่อชายไยสรรพสิ่งที่ตนเป็นส่วนหนึ่ง จริยธรรมแบบผู้หญิงไม่ได้มุ่งที่จะครอบงำแต่สื่อสาร ไม่แยกตัวแต่เข้าไปมีส่วนร่วม จึงลงรอยกับจริยธรรมและจิตวิญญาณเชิงนิเวศ นักสตรีนิยมเชิงนิเวศจึงยืนยันว่าทางออกของอัตวิบาตกรรมทางนิเวศร่วมสมัยอยู่ที่สตรีนิยม และประเด็นทางสตรีนิยมและนิเวศวิทยานั้น สอดคล้องกันในการทำความเข้าใจและเสนอแนวทางแก้ไขปัญหาทางนิเวศของตน (ลภาพรรณ ศุภมันตรา แปลจาก เดวิด คินส์ลีย์, 2551: 454-455)

แนวความคิดของสตรีนิยมเชิงนิเวศจึงมีลักษณะคล้ายคลึงกับแนวคิดนิเวศวิทยาเชิงลึก (Deep Ecology) ที่มองปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติในลักษณะองค์รวม และเสนอภาพความสัมพันธ์ของผู้หญิงกับธรรมชาติที่ดำรงอยู่ร่วมกันอย่างสอดคล้องสมดุล ให้ความสนใจกับความ เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและการอยู่ร่วมกันอย่างเสมอภาคระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ โดยเฉพาะผู้หญิงกับธรรมชาติ เพราะโดยสรีรวิทยาแล้วสตรีมีคุณลักษณะคล้ายกับธรรมชาติ คือ เป็นผู้สร้างและให้กำเนิดสิ่งมีชีวิตทั้งหมด อีกทั้งยังมีบทบาทในการดูแลรักษา และมีความเอื้ออาทรต่อชีวิตดุจเดียวกัน (ยศ สันตสมบัติ, 2543: 173)

ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร (2554: 292-294) ได้กล่าวถึงลักษณะของสตรีนิยมเชิงนิเวศไว้ 5 ประการดังนี้ ประการแรก สตรีนิยมเชิงนิเวศต้องการสลาย สันคลอนและล้มล้างวาทกรรมว่าด้วยธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่วางอยู่บนฐานคุณค่าและวิธีคิดแบบเพศชาย ประการที่สอง สตรีนิยมเชิงนิเวศมองว่า วิธีคิดแบบเพศชายที่ต้องการควบคุมและครอบครองธรรมชาติกับสตรีว่าเป็นแหล่งปัญหาของการเกิดกีดกันแบบต่าง ๆ ในสังคม ประการที่สามสตรีนิยมเชิงนิเวศมีความเห็นว่า การพยายามชูปัญหาสิ่งแวดล้อมชุดหนึ่ง ว่าเป็น “ปัญหาโลก” เป็นการตอกย้ำวิธีคิดแบบเจ้าอาณานิคม ที่ยกปัญหาของตะวันตกให้เป็นกลายเป็นปัญหาโลก และไม่มีพื้นที่ให้กับปัญหาในประเทศอื่น ๆ โดยเฉพาะปัญหาของสตรีในประเทศโลกที่สาม ประการที่ 4 สตรีนิยมเชิงนิเวศ ให้ความสนใจและให้ความสำคัญสัมพันธ์กับความสัมพันธ์ที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างเพศชายกับเพศหญิง มนุษย์กับธรรมชาติ ประการสุดท้าย สตรีนิยมเชิงนิเวศเชื่อในความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันระหว่างผู้หญิงกับธรรมชาติ เพราะโดยสรีรวิทยาของผู้หญิงแล้ว มีคุณลักษณะคล้ายกับธรรมชาติ และถูกเอารัดเอาเปรียบจากผู้ชายคล้ายกับธรรมชาติเช่นกัน

อย่างไรก็ตาม ในกลุ่มของสตรีนิยมเชิงนิเวศเองก็ยังคงมีความหลากหลายในแนวความคิด เช่นเดียวกับสตรีนิยม เช่น แอนดรี คอลลาร์ด เสนอว่า ผู้หญิงมีความแตกต่างและดีกว่าผู้ชายโดยธรรมชาติและเงื่อนไขทางชีวภาพ เช่นการที่ผู้หญิงให้กำเนิดเด็ก ทำให้ผู้หญิงมีความเชื่อมโยงกับ

ธรรมชาติ เชื่อมโยงกับโลก ดังนั้นผู้หญิงต้องชื่นชมกับความใกล้ชิดที่ผู้หญิงมีกับธรรมชาติ และปฏิเสธเทคโนโลยี ยาที่ผลิตจากสารเคมี และหลีกเลี่ยงผลิตภัณฑ์จากสัตว์ที่ถูกรุทรมาน (วารุณี ภูริสินสิทธิ์, 2545: 108)

ศากุน ภัคดีคำ (2552: 34-35) ได้แบ่งความสัมพันธ์ระหว่างผู้หญิงกับธรรมชาติที่เป็นแนวหลักของสตรีนิยมเชิงนิเวศเป็น 2 ด้าน ได้แก่ ความสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ (symbolic connection) เป็นการมองว่า “ธรรมชาติ” โดยสารัตถะแล้ว คือ “ผู้หญิง” หรือเป็นเพศหญิง ผู้หญิงจึงมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับธรรมชาติมากกว่าผู้ชาย และความสัมพันธ์เชิงมโนทัศน์ (conceptual connection) คือการที่ผู้หญิงกับธรรมชาติถูกกดขี่ภายใต้กรอบมโนทัศน์เดียวกัน ตามแนวคิดของวอร์เรน (Warren, 1998: 174 อ้างถึงใน ศากุน ภัคดีคำ, 2552: 35) ผู้หญิงกับธรรมชาติถูกกดขี่โดยกรอบมโนทัศน์แบบปิตาธิปไตยที่มีองค์ประกอบ 3 อย่าง การแบ่งระดับชั้นทางคุณค่า ทวีนิยมเชิงคุณค่า และตรรกะของการครอบงำ

วาล พลมวูด (Plumwood) นักสตรีนิยมเชิงนิเวศคนหนึ่งที่ไม่เห็นด้วยกับความสัมพันธ์ของผู้หญิงกับธรรมชาติในเชิงสัญลักษณ์ ด้วยการมองว่าผู้หญิงคือ ธรรมชาติ ผู้หญิงมีพลังอบอุ่นและให้ชีวิตเช่นเดียวกับธรรมชาติ เป็นความคิดที่ทำให้เกิดการกดขี่ผู้หญิงรูปแบบใหม่และซับซ้อนมากขึ้น มากกว่าจะทำไปสู่การปลดปล่อยผู้หญิงและธรรมชาติอย่างแท้จริง (Plumwood, 1993: 30-32 อ้างถึงใน ศาลกุน ภัคดีคำ, 2552: 39) แต่พลมวูดสนับสนุนความสัมพันธ์ของผู้หญิงกับธรรมชาติในเชิงมโนทัศน์ ด้วยผู้หญิงกับธรรมชาติต่างถูกกดขี่ด้วยมโนทัศน์ที่มีอคติแบบเพศชายเช่นเดียวกัน การปลดปล่อยทั้งสองสิ่งจึงต้องทำไปพร้อมกัน

อย่างไรก็ตาม การเชื่อมโยงผู้หญิงกับธรรมชาตินี้ถูกนักสตรีนิยมหลายฝ่ายโจมตีว่าเป็นการถอยหลังเข้าคลองและเป็นการทำร้ายผู้หญิง เพราะเป็นการเสนอภาพของผู้หญิงว่าเป็นมารดาของแผ่นดิน สะท้อนภาพของสัตว์ที่มีหน้าที่สืบพันธุ์ และไม่สามารถสะท้อนประสบการณ์ชีวิต นอกจากนี้ยังเป็นการคิดที่ยังยึดอยู่กับการคิดแบบคู่ตรงข้ามของผู้ชาย (วารุณี ภูริสินสิทธิ์, 2545: 110) แต่นักสตรีนิยมบางคนก็ยังคงมองว่าการปฏิเสธเรื่องธรรมชาติว่าไม่เหมาะสมกับสตรีนิยมเป็นเรื่องไม่เหมาะสม และเสนอว่าผู้หญิงควรมีจุดยืนร่วมกับธรรมชาติ ที่วิพากษ์ระบบคิดแบบคู่ตรงข้าม แม้สตรีนิยมเชิงนิเวศจะมีความคิดที่หลากหลาย แต่ประเด็นที่เห็นร่วมกันคือ ปฏิเสธความเชื่อที่ว่าผู้หญิงและธรรมชาติเป็นปริณทลที่ด้อย และปฏิเสธความเชื่อที่ว่าปริณทลของเหตุผล มนุษย์และวัฒนธรรมมีความเหนือกว่าธรรมชาติ (Plumwood, 1990 อ้างถึงใน วารุณี ภูริสินสิทธิ์, 2545: 111)

จากการศึกษาแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องนี้ ผู้วิจัยจะนำการวิจารณ์วรรณกรรมเชิงนิเวศ และสตรีนิยมเชิงนิเวศมาใช้ศึกษางานเขียนของศิเรมอร อุณหรูป โดยนำกรอบความคิดสำคัญเกี่ยวกับ ทฤษฎีนี้จากที่นักวิชาการหลาย ๆ ท่านได้กล่าวไว้มาเป็นแนวทางในการวิเคราะห์แนวคิดคิดนิเวศ สำคัญในงานเขียนของศิเรมอรอุณหรูป

1.7.3 งานวิจัยที่เกี่ยวกับการศึกษาวรรณกรรมด้วยแนวทางการวิจารณ์วรรณกรรมเชิงนิเวศ และสตรีนิยมเชิงนิเวศ

งานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับการวิจารณ์วรรณกรรมเชิงนิเวศ

วศินรัฐ นวลศิริ (2549) เขียนวิทยานิพนธ์เรื่อง “นิเวศสำนึกในนวนิยายของจอห์น สไตน์ เบ็ค” มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษานวนิยายของจอห์น สไตน์เบ็ค ด้วยแนวทางการวิเคราะห์วรรณคดีแบบ นิเวศสำนึก โดยเลือกวิเคราะห์นวนิยายสามเรื่อง que แสดงภาพความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ได้แก่ To a God Unknown, The Grapes of Warath และ East of Eden ผลการศึกษาพบว่า นิเวศสำนึกที่สไตน์เบ็คนำเสนอมีลักษณะเป็นแบบองค์รวม ที่เน้นการอยู่ร่วมกันได้อย่างกลมกลืนและเป็นอันหนึ่งอันเดียวของมนุษย์กับโลกธรรมชาติและมนุษย์ในสังคม กล่าวคือ มนุษย์มิได้มีสถานะที่เหนือกว่าทั้งธรรมชาติและเพื่อนมนุษย์ หากแต่มีหน้าที่ในการรับผิดชอบดูแลธรรมชาติและสังคม ในเรื่อง “To a God Unknown” แสดงมุมมองนิเวศสำนึกแบบองค์รวมของนักเขียนที่มีต่อความสัมพันธ์ของมนุษย์กับโลกธรรมชาติแบบแยกออกจากกันไม่ได้ รวมไปถึงความมีเอกภาพของมนุษย์ในสังคมใน มิติของศาสนาและเพศสถานะ ในเรื่อง “The Grapes of Wrath” ซึ่งให้เห็นผลกระทบจากการขาด จิตสำนึกที่มีต่อสภาวะแวดล้อมอันก่อให้เกิดการเอาเปรียบทั้งธรรมชาติและเพื่อนมนุษย์ เนื่องจากปัญหาสิ่งแวดล้อมและสังคมมีความเกี่ยวข้องกัน จึงจำเป็นต้องตระหนักถึงการแก้ปัญหาทั้งสองด้านไปพร้อมกัน ในเรื่อง “East of Eden” แสดงให้เห็นว่า รูปแบบของความสัมพันธ์ในครอบครัว มีผลกระทบต่อการที่บุคคลปฏิบัติต่อกันและจิตสำนึกที่มีต่อสภาวะแวดล้อม กล่าวคือ ความแตกแยก ในครอบครัวเป็นจุดเริ่มต้นของการทำลายธรรมชาติและผู้อื่น ในทางกลับกัน ความรักและความอบอุ่น ในครอบครัวส่งเสริมความเอื้ออาทรต่อเพื่อนมนุษย์และสิ่งแวดล้อม

ชญญา สังข์พันธานนท์ (2552) เขียนวิทยานิพนธ์เรื่อง “วรรณกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศ: วาทกรรมธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในวรรณกรรมไทย” มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษากระบวนการทัศน์เกี่ยวกับ ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ความสัมพันธ์ระหว่างกระบวนการทัศน์กับวาทกรรมที่เกี่ยวกับธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อม และการนำเสนอธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในวรรณคดีไทยตั้งแต่สมัยก่อนสุโขทัยจนถึง รัตนโกสินทร์ตอนต้น โดยใช้ฐานคิดจากทฤษฎีวรรณกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศ ทฤษฎีสตรีนิยมเชิงนิเวศ และทฤษฎีวาทกรรม ผลการศึกษาพบว่า กระบวนการทัศน์เกี่ยวกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในวรรณคดี

ไทยมี 3 กระบวนทัศน์หลัก คือ กระบวนทัศน์จิตสำนึกเชิงนิเวศแนวตั้งเดิม กระบวนทัศน์นี้เห็นว่ามนุษย์มาจากธรรมชาติและเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ ตระหนักรู้ในความสัมพันธ์ของสรรพสิ่ง ความสมดุลของระบบนิเวศ และความจำเป็นที่มนุษย์ต้องพึ่งพาธรรมชาติเพื่อความอยู่รอด

กระบวนทัศน์จิตสำนึกเชิงนิเวศแนวพุทธปรัชญาเป็นกระบวนทัศน์ที่เชื่อมโยงหลักธรรมในศาสนาพุทธกับจิตสำนึกเชิงนิเวศแบบตั้งเดิมอย่างสอดคล้องกลมกลืน ก่อให้เกิดวาทกรรมสำคัญที่เชื่อมโยง ธรรม ธรรมชาติ และศีลธรรม ของบุคคลว่าเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกันอย่างแนบแน่น เมื่อใดก็ตามที่ผู้ปกครองไม่อยู่ในธรรมก็จะส่งผลกระทบต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยตรง วาทกรรมดังกล่าวเห็นได้อย่างชัดเจนในวรรณคดีเรื่องไตรภูมิภพในสมัยสุโขทัย และกระบวนทัศน์จิตสำนึกเชิงนิเวศแนวชนชั้นเป็นกระบวนทัศน์ที่ก่อให้เกิดวาทกรรมเกี่ยวกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างน้อยสองชุดย่อย คือ วาทกรรมของกวีในฐานะชนชั้นผู้ปกครอง ที่เปิดโอกาสให้ผู้ปกครองใช้ธรรมชาติเป็นสัญลักษณ์ในการจรรโลงอำนาจทางการเมือง กับวาทกรรมของกวีในฐานะปัจเจกบุคคล เป็นวาทกรรมของกวีชนชั้นเจ้าขุนมูลนาย มีการเชื่อมโยงธรรมชาติกับผู้หญิง และเรื่องเพศ แสดงให้เห็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติและระหว่างหญิงกับชายในสังคมศักดินาที่มีความเหลื่อมล้ำและมีอคติทางเพศแบบชายเป็นใหญ่เหนือกว่าหญิง วรรณคดีของราชสำนักอยุธยาและรัตนโกสินทร์ตอนต้น ยังสะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างธรรมชาติกับมนุษย์ในฐานะปัจเจกบุคคลในสองลักษณะ คือสำนึกในความเป็นหนึ่งเดียว กับธรรมชาติกับสำนึกในความเป็นอื่นของธรรมชาติ สำนึกในความเป็นอื่นของธรรมชาติ ทำให้มนุษย์มีความคิดที่จะควบคุมและเอาชนะธรรมชาติในบางครั้ง วาทกรรมเกี่ยวกับธรรมชาติที่ขัดแย้งและกลมกลืนไปด้วยกันได้ ในวรรณคดีไทยสมัยรัตนโกสินทร์ เป็นกระบวนทัศน์ระดับผังรากลึกเชิงโครงสร้างที่ยังมีบทบาทอย่างมีนัยยะสำคัญมาจนกระทั่งทุกวันนี้ในวงการวรรณคดีไทย ในท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงทางสังคม กระบวนทัศน์นี้สวนทางกับกระบวนทัศน์ที่มีคตินิยมเชิงนิเวศเป็นศูนย์กลางอันเป็นแนวโน้มของโลกยุคปัจจุบัน

กฤตยา ณ หนองคาย (2553) เขียนบทความเรื่อง “คนกับป่า: ปัญหาเรื่องสิทธิการจัดการทรัพยากรในวรรณกรรมของวโรชา บุญยัง” มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างคนกับป่า และปัญหาเรื่องสิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากรในวรรณกรรมของวโรชา บุญยัง จำนวน 5 เรื่อง การศึกษาในครั้งนี้ได้นำวรรณกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศสำนึกและมโนทัศน์เรื่องสิทธิชุมชนมาเป็นแนวทางในการศึกษา ผลการศึกษาพบว่า วรรณกรรมของวโรชา บุญยังได้นำเสนอว่า การทำลายป่าไม้ที่แท้จริงมาจากการบริหารนโยบายที่ผิดพลาดของภาครัฐ และการที่ป่าไม้ถูกทำลายไม่ได้มีเหตุมาจากการที่ชุมชนเข้าไปตั้งรกรากในพื้นที่ป่า เพราะชุมชนจะช่วยรักษาความอุดมสมบูรณ์ในป่าด้วยภูมิปัญญาด้านการจัดการทรัพยากร ประกอบกับจิตสำนึกที่เชื่อว่าธรรมชาติมีคุณอนันต์ต่อมนุษย์ แนวคิดนี้นำเสนอผ่านวิถีของนายพรานใน 3 ประเด็นคือ พรานผู้รู้ พรานผู้ล่า และวาทกรรมกรรมของผ่านที่ว่า “เราไม่

ล่าสัตว์แม่ลูกอ่อน” นอกจากนี้ผู้เขียนยังใช้ฉากป่าอันงดงามเพื่อชี้ให้เห็นคุณค่าของการสัมผัสธรรมชาติและสายสัมพันธ์ที่ตัดไม่ขาดระหว่างคนกับป่า

กอบพร ธิรเจริญสกุล (2557) เขียนวิทยานิพนธ์เรื่อง “องค์ประกอบของแฟนตาซีในการนำเสนอปัญหาครอบครัวและปัญหาสิ่งแวดล้อมในนวนิยายชุด เดอะสไปเดอร์วิกโครนิเคิลส์ ของโทนีดีเตอร์ลิซซี และฮอลลี แบล็ก” มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาองค์ประกอบแฟนตาซีที่นำเสนอปัญหาครอบครัวและปัญหาสิ่งแวดล้อมในสังคมร่วมสมัย ในนวนิยายแฟนตาซีชุดเดอะสไปเดอร์วิกโครนิเคิลส์ ของโทนีดีเตอร์ลิซซี และฮอลลี แบล็กจำนวน 5 เล่ม ได้แก่ เดอะฟิลด์ไกด์ (The Field Guide), เดอะซีอิง สโตน (The Seeing Stone), ลูซินดาสีเคร็ท (Lucinda's Secret), ดี ไอรอนวูดทรี (The Ironwood Tree) และ เดอะแรรีทออฟมุลการารธ (The Wrath of Mulgarath) ผลการศึกษาพบว่าผู้ประพันธ์นำเสนอปัญหาและชี้แนะทางออกผ่านการเรียนรู้และเติบโตของจาเร็ด ผู้เป็นตัวละครเอกที่ยอมรับการหย่าร้างของพ่อแม่ และตระหนักถึงความสำคัญของครอบครัวในความเป็นจริงหลังการผจญภัยในรูปแบบแฟนตาซี ขณะเดียวกันผู้ประพันธ์นำเสนอให้ตัวละครเยาวชนเรียนรู้แนวคิดนิเวศสำนึกผ่านการใช้วัตถุวิเศษและการผจญภัยร่วมกับตัวละครแฟนตาซี กล่าวคือเกิดการตระหนักถึงความสำคัญของธรรมชาติและสถานะที่แท้จริงของมนุษย์ ว่ามนุษย์เป็นเพียงสิ่งมีชีวิตชนิดหนึ่งที่อิงอาศัยธรรมชาติในการดำรงชีวิตเท่านั้น มิใช่เจ้าของหรือเจ้านายของธรรมชาติ ตัวละครเยาวชนในนวนิยายต้องน้อมรับความช่วยเหลือจากตัวละครแฟนตาซีฝ่ายธรรมชาติ จึงจะสามารถเอาชนะปีศาจร้ายซึ่งเป็นศัตรูของธรรมชาติได้ จากการวิจัยพบว่าองค์ประกอบแฟนตาซีในนวนิยาย เดอะสไปเดอร์วิกโครนิเคิลส์ มีบทบาทสำคัญ ในการสื่อสารปมปัญหาครอบครัวควบคู่ไปกับปัญหาสิ่งแวดล้อม ทำให้เยาวชนสามารถเรียนรู้และได้รับความสนุกสนานจากนวนิยายไปพร้อมๆ กัน

ศุภิสรา เทียนสว่างชัย (2560) เขียนวิทยานิพนธ์เรื่อง “แนวคิดนิเวศสำนึกในวรรณกรรมของนิรันดร์ศักดิ์ บุญจันทร์” มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาวิเคราะห์งานเขียนของนิรันดร์ศักดิ์ บุญจันทร์ ภายใต้กรอบแนวคิดนิเวศสำนึก โดยมุ่งศึกษาบทบาทและภาพแทนของธรรมชาติและมนุษย์ที่ผู้เขียนใช้นำเสนอเพื่อแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ที่ดำเนินไปภายใต้บริบทสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปในด้านต่างๆ จากการศึกษาพบว่า วรรณกรรมของนิรันดร์ศักดิ์ บุญจันทร์นำเสนอแนวคิดนิเวศสำนึกที่แสดงให้เห็นปัญหาทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยการนำเสนอความสัมพันธ์ระหว่างธรรมชาติกับมนุษย์ที่ตั้งอยู่บนความเหลื่อมล้ำภายใต้โลกที่ยึดมนุษย์เป็นศูนย์กลาง ซึ่งภาพแทนของธรรมชาติมักจะถูกนำเสนอให้มีลักษณะเป็นคู่ตรงข้ามกับแนวคิดหรือวิวัฒนาการทางด้านต่างๆ ของมนุษย์ และมีการปฏิสัมพันธ์ในเชิงอำนาจอยู่ตลอดเวลา ภาพแทนของธรรมชาติมักถูกทำให้อ่อนแอและยอมจำนนเพื่อแสดงให้เห็นบทบาทของมนุษย์ในฐานะผู้ควบคุม เปลี่ยนแปลง กำหนดคุณค่าและความหมายให้กับธรรมชาติ จนนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางธรรมชาติและวิกฤตสิ่งแวดล้อม ซึ่งปัญหาเหล่านี้ล้วนเกิดจาก

ความสัมพันธ์ระหว่างธรรมชาติกับมนุษย์ที่ไม่สมดุลและความเพิกเฉยของมนุษย์ที่ยึดเอาตัวเองเป็นศูนย์กลาง นอกจากนี้ งานเขียนของนิรันดร์ก็ยิ่งนำเสนอแนวคิดเชิงอนุรักษ์ที่อยู่ภายใต้กระบวนทัศน์แบบองค์รวม นำเสนอให้เห็นถึงบทบาทและความสำคัญของธรรมชาติผ่านผลกระทบจากวิกฤตสิ่งแวดล้อม โดยการใช้ฉากโลกที่ล่มสลายและหายนะที่ตกสู่มนุษย์ แสดงให้เห็นสถานะของธรรมชาติที่อยู่ในบทบาทของผู้ควบคุมการดำรงอยู่ของมนุษย์ ในขณะเดียวกัน พื้นที่ธรรมชาติดังเป็นพื้นที่แห่งการเยียวยาฟื้นฟูชีวิตและสภาพจิตใจของมนุษย์และสังคมให้หลุดพ้นจากการครอบงำของความเจริญรวมไปถึงการตระหนักถึงตัวตนแห่งธรรมชาติที่ธรรมชาติมีบทบาทสำคัญในการประกอบสร้างตัวตนและจิตวิญญาณของมนุษย์ แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ของมนุษย์และธรรมชาติที่เชื่อมโยงกันทั้งทางกายภาพและทางจิตวิญญาณ เป็นการแสดงแนวคิดการมองธรรมชาติแบบองค์รวมเพื่อกระตุ้นให้ตระหนักถึงความสำคัญของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอันนำไปสู่การปลูกฝังแนวคิดเชิงอนุรักษ์และการอยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างสันติ

บรรจง บุรินประโคน (2561) เขียนวิทยานิพนธ์เรื่อง “ตัวตนเชิงนิเวศในกวีนิพนธ์ของเรวัตร์ พันธุ์พิพัฒน์” มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาตัวตนเชิงนิเวศและกลวิธีการนำเสนอตัวตนเชิงนิเวศของเรวัตร์ พันธุ์พิพัฒน์ผ่านงานกวีนิพนธ์ 7 เล่ม ได้แก่ บ้านแม่น้ำ, พันฝน เพลงน้ำ, แม่น้ำรำลึก, นกชีวิต, แมวผู้มองเห็นกำแพงเป็นสะพาน, แม่น้ำเดียวกัน และแม่น้ำที่สาบสูญ ผลการศึกษาพบว่า ตัวตนเชิงนิเวศในกวีนิพนธ์ของเรวัตร์ พันธุ์พิพัฒน์แยกได้เป็น 3 ลักษณะ คือ ลักษณะแรกตัวตนกับตนเอง เป็นตัวตนขั้นแรกของมนุษย์ที่มีความเป็นตัวเอง นำเสนอผ่านตัวตนกับวัยเยาว์ซึ่งเป็นส่วนที่หล่อหลอมให้เรวัตร์ พันธุ์พิพัฒน์ตระหนักถึงตัวตนที่สัมพันธ์กับผู้อื่น ลักษณะที่สองตัวตนกับสังคม เป็นตัวตนขั้นกลางที่ยังรู้ถึงตัวตนที่สัมพันธ์กับผู้อื่นและสังคม ซึ่งมี 2 ลักษณะคือ ตัวตนกับสังคมชนบทและตัวตนกับสังคมเมือง และลักษณะที่สามตัวตนกับการประจักษ์แจ้ง เป็นตัวตนขั้นสุดท้ายหรือตัวตนแห่งจิตวิญญาณ นำเสนอผ่าน 2 ลักษณะคือ ตัวตนกับธรรมชาติและตัวตนกับศาสนา ซึ่งตัวตนเชิงนิเวศนั้นมีการนำเสนอที่ชัดเจนและพัฒนาในระดับที่กว้างขึ้นเป็นตัวตนที่เป็นหนึ่งเดียวกับสรรพสิ่งในกวีนิพนธ์ช่วงหลัง ในด้านกลวิธีการนำเสนอตัวตนเชิงนิเวศพบว่า เรวัตร์ได้คัดสรรคำที่นำมาใช้ในกวีนิพนธ์เพื่อสื่อความหมายในรูปแบบต่างๆ ได้แก่ 1. คำที่มีความหมายเกี่ยวกับวิถีชีวิต คติความเชื่อและภูมิปัญญาดั้งเดิม 2. คำที่มีความหมายเกี่ยวกับอดีตกาลและห้วงเวลาอันเลลับ 3. คำที่มีความหมายเกี่ยวกับ ดิน น้ำ ป่า ฤดูกาล สถานที่ 4. คำที่มีความหมายเกี่ยวกับสังคมชนบทและสังคมเมือง 5. คำที่มีความหมายเกี่ยวกับพุทธศาสนาและปรัชญาชีวิต

ทงศ์ จันทะมาตย์ (2562) เขียนบทความเรื่อง “นัยเชิงนิเวศในนวนิยายแนวลูกทุ่งยุคแรก ศึกษาจากเรื่องแผลเก่า ของไม้ เมืองเดิม” ผลการศึกษาพบว่า นวนายเรื่องแผลเก่า ของไม้ เมืองเดิม แสดงให้เห็นนัยเชิงนิเวศผ่านตัวละครเอกของเรื่อง จากการนำเสนอลักษณะของตัวละครเอกอย่าง ขวัญกับเรียม โดยให้ขวัญเป็นตัวแทนของชีวิตชนบทที่มีความสัมพันธ์แนบแน่นกับธรรมชาติ และเรียม เป็นตัวละครที่เห็นห่างจากธรรมชาติ ชีวิตในเมืองที่มีความเจริญทางวัตถุ แต่ไร้ความจริงใจ แม้นวนิยายจะนำเสนอให้เห็นข้อตรงข้ามระหว่างตัวละครเอกทั้งสอง แต่สุดท้ายแล้วเรื่องก็เสนอให้เห็นว่าตัวละครที่เห็นห่างจากธรรมชาติ สุดท้ายแล้วก็ต้องหวนคืนสู่ธรรมชาติจากความตายของตัวละครทั้งสอง ที่ตายอยู่ในสายน้ำบ้านเกิด

อรวรรณ ฤทธิ์ศรีธร (2562) เขียนวิทยานิพนธ์เรื่อง “ภาพแทนการประกอบสร้างความจริง เรื่องธรรมชาติในนวนิยายแนวจินตนิมิตของไทย” มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาภาพแทนธรรมชาติและ การประกอบสร้างความจริงเรื่องธรรมชาติที่ปรากฏในนวนิยายแนวจินตนิมิตของไทย จากนวนิยายของนักเขียน 4 คน ได้แก่ จินตวีร์ วิวัธน์, ตรี อภิรุณ, พงศกร และหมอกมูมเมือง จำนวนทั้งสิ้น 22 เรื่อง โดยใช้แนวคิดการวิจารณ์เชิงนิเวศ, สตรีนิยมเชิงนิเวศ, ภาพแทน และการประกอบสร้างความจริง ผลการศึกษาพบว่า ภาพแทนธรรมชาติในนวนิยายแนวจินตนิมิตมี 2 ลักษณะคือ ภาพแทนธรรมชาติด้านดีและด้านร้าย ภาพแทนธรรมชาติด้านดีนำเสนอผ่านตัวละครมนุษย์ที่มีความงดงามและเป็นผู้สนับสนุนการกระทำของมนุษย์ฝ่ายดี ในด้านฉากและบรรยากาศเป็นพื้นที่ธรรมชาติที่มีลักษณะเป็นพื้นที่ที่พึงประสงค์ของมนุษย์ ภาพแทนธรรมชาติด้านร้ายเป็นการนำเสนอธรรมชาติให้มีลักษณะขัดกับอุดมคติและเป็นธรรมชาติที่ไม่พึงประสงค์ของมนุษย์ ในนวนิยายแนวจินตนิมิตมีการประกอบสร้างความจริงผ่านภาษา ผ่านคำสาป ผ่านธรรมชาติในถมิต ผ่านพื้นที่ธรรมชาติ และผ่านพื้นที่อุดมคติเชิงนิเวศ ซึ่งในการประกอบสร้างความจริงนั้นมีทั้งการสถาปนาให้ธรรมชาติเหนือกว่ามนุษย์และนิยามให้มนุษย์มีอำนาจเหนือกว่าธรรมชาติ นอกจากนี้นวนิยายแนวจินตนิมิตยังนำไปสู่การชี้ให้เห็นถึงวิธีการปฏิบัติของมนุษย์ต่อธรรมชาติตามภาพแทนที่ปรากฏ หากธรรมชาติงดงามและเป็นมิตรกับมนุษย์มนุษย์ก็จะพิทักษ์รักษาธรรมชาติ หากธรรมชาติไม่งดงามและเป็นสิ่งคุกคามมนุษย์ มนุษย์ก็พร้อมที่จะเอาชนะ ทั้งนี้ก็เพื่อดำรงไว้ซึ่งนิยามถึงความดีในตัวมนุษย์

งานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับทฤษฎีสตรีนิยมเชิงนิเวศ

โสภิษฐ์ สุ่มมาตย์ (2556) เขียนวิทยานิพนธ์เรื่อง “ผู้หญิงและธรรมชาติในนวนิยายของถ้ายเถา สุจริตกุล: ทฤษฎีสตรีนิยมเชิงนิเวศ” มีจุดมุ่งหมายเพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างผู้หญิงกับธรรมชาติในนวนิยายของถ้ายเถา สุจริตกุล จำนวน 3 เล่ม คือ มงกุฎดอกส้ม, ดอกส้มสีทองและตุ๊กตาในป่าหนาว โดยใช้ทฤษฎีสตรีนิยมเชิงนิเวศ ผลการศึกษาพบว่า ถ้ายเถา สุจริตกุลใช้ธรรมชาติในการ

เชื่อมโยงกับผู้หญิงเป็น 2 กลุ่ม คือ การเชื่อมโยงเชิงนามธรรมและการเชื่อมโยงเชิงรูปธรรม การเชื่อมโยงเชิงนามธรรมถ่ายทอด สุจริตกุล ได้เปรียบผู้หญิงกับธรรมชาติที่ไม่สามารถจับต้องได้ คือเปรียบธรรมชาติด้านมืดกับการแสดงอารมณ์ความรู้สึกของผู้หญิงที่ถูกกดขี่ข่มเหง การเชื่อมโยงด้านจริยธรรมซึ่งบอกถึงความตระหนักและเห็นคุณค่าของผู้หญิงและธรรมชาติ การเชื่อมโยงเชิงรูปธรรมถ่ายทอด สุจริตกุลได้เปรียบผู้หญิงกับธรรมชาติเหมือนวัตถุสิ่งของ ดอกไม้สิ่งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต โดยสัญลักษณ์นั้นมีการใช้ทั้งพืชและสัตว์ แสดงถึงความร้ายกาจและด้านมืดของตัวละครหญิง เพื่อจัดให้ผู้หญิงไปอยู่ในปริณทลของธรรมชาติซึ่งเป็นการลดคุณค่าของผู้หญิงให้เห็นอย่างชัดเจน

ปิยะมาศ ใจไผ่ (2560) เขียนบทความเรื่อง “แนวคิดอทวิลักษณ์ของสตรีนิยมเชิงนิเวศในล้านนา” มีจุดมุ่งหมายเพื่อวิเคราะห์แนวคิดอทวิลักษณ์ของสตรีนิยมที่ปรากฏในความเชื่อล้านนา ผลการวิจัยพบว่าจากแนวคิดสตรีนิยมเชิงนิเวศโดยเฉพาะในทัศนะของวาล พลัมวูด นักปรัชญาสตรีนิยมเชิงนิเวศชาวออสเตรเลียมองว่าปัญหาสิ่งแวดล้อมในปัจจุบัน เกิดจากมโนทัศน์ที่อยู่บนโครงสร้างทวินิยม ที่ทำให้เกิดการแบ่งแยกสิ่งต่างๆ ออกเป็น 2 ชั้นใหญ่ คือ ชั้นผู้เป็นนาย และผู้เป็นอื่น ฝ่ายหนึ่งถูกเชิดชูให้มีคุณค่าเหนือกว่าและอีกฝ่ายถูกกดขี่ให้อยู่ในสถานะที่ด้อยกว่า สตรีนิยมเชิงนิเวศจึงเสนอว่าการแก้ปัญหาด้านนิเวศวิทยาจำเป็นต้องแก้ไขโดยการสลายโครงสร้างทวินิยมเสีย ซึ่งในสังคมล้านนาปรากฏลักษณะอทวิลักษณ์ในความเชื่อเรื่องผู้หญิงและชิตล้านนา กล่าวคือ ในสังคมล้านนามีการแบ่งอำนาจของผู้หญิงและผู้ชายตามหน้าที่ของตน ผู้หญิงล้านนามีอำนาจในเรื่อง โดยเฉพาะในฐานะผู้สืบสายตระกูลสืบบรรพบุรุษและเป็นผู้ดำเนินการประกอบพิธีกรรมของล้านนา ซึ่งโดยปกติแล้วพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์หรือพื้นที่สาธารณะนี้จะเป็นพื้นที่ของเพศชาย แต่ในสังคมล้านนาได้สลายชั่วคราวโครงสร้างทวินิยมที่แบ่งแยกผู้หญิงกับผู้ชาย ให้ผู้หญิงเข้ามาบทบาทในพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์เช่นเดียวกับผู้ชาย แม้จะเป็นเฉพาะในพิธีกรรมที่เกี่ยวกับผีปวย่า แต่ก็แสดงให้เห็นถึงการแบ่งสรรพื้นที่ทางสังคมในฐานะของมนุษย์ที่อยู่ร่วมสังคมเดียวกันและพึ่งพากันในบทบาทต่าง ๆ ส่วนความเชื่อเรื่องชิตล้านนาแสดงถึงการเคารพธรรมชาติในฐานะกฎที่ยิ่งใหญ่และศักดิ์สิทธิ์ ไม่สามารถละเมิดได้ หากละเมิดจะเกิดผลเสียกับมนุษย์เอง วิถีเช่นนี้แสดงให้เห็นการปฏิเสธแนวคิดที่มนุษย์เป็นศูนย์กลาง โดยมองว่ามนุษย์เป็นเพียงส่วนหนึ่งของธรรมชาติ ทั้งยังมีอำนาจเพียงน้อยนิดหากเปรียบเทียบกับพลังอำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ตามธรรมชาติ

วรมาศ ธัญภัทรกุล (2559) เขียนวิทยานิพนธ์เรื่อง “สตรีนิยมสายนิเวศในวรรณกรรมนิเวศสำนึกของนักเขียนสตรีพื้นเมือง” มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาวิเคราะห์กระบวนทัศน์สตรีนิยมสายนิเวศที่ปรากฏในวรรณกรรมนิเวศสำนึกร่วมสมัยของนักเขียนสตรีพื้นเมือง 3 คน ที่มีภูมิหลังทางวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน คือ จอย ฮาร์โจ กวีอเมริกันพื้นเมืองเชื้อสายครีก ลินดา โฮแกน นักเขียนอเมริกันพื้นเมืองเชื้อสายชิคาซอร์ และเคธ วอล์คเกอร์ กวีออสเตรเลียเชื้อสายอะบอริจิน ผลการศึกษาพบว่า

วรรณกรรมนิเวศสำนึกของนักเขียนทั้งสามนำเสนอกระบวนการทัศนสตรีนิยมสายนิเวศโดยชี้ให้เห็นถึงความเชื่อมโยงแบบคู่ขนานระหว่างพฤติกรรมคุกคามทำลายที่คนขาวกระทำต่อธรรมชาติ กับการกดขี่ชนพื้นเมืองและสตรีพื้นเมือง อันเป็นผลมาจากโลกทัศน์ทวินิยมแบบจัดลำดับช่วงชั้นและกรอบมโนทัศน์แบบกดทับของวัฒนธรรมทุนนิยม-ปิตาธิปไตยตะวันตก ให้คุณค่ากับวิถีชีวิตแบบชนพื้นเมืองและประสบการณ์ของสตรีที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์กับธรรมชาติ จอย ฮาร์โจและเคธ วอล์คเกอร์ นำเสนอกระบวนการทัศนสตรีนิยมสายนิเวศแนววัฒนธรรม โดยฮาร์โจเชิดชูความสัมพันธ์ระหว่างสตรีกับธรรมชาติผ่านประสบการณ์ทางเรือนร่างของสตรีในฐานะ “แม่” ว่าเป็นพลังอำนาจของเพศหญิง ในขณะที่กวีนิพนธ์ของวอล์คเกอร์ เชิดชูวัฒนธรรมดั้งเดิมของชนเผ่าอะบอริจินว่าเป็นวิถีชีวิตในอุดมคติ ทั้งฮาร์โจและวอล์คเกอร์ต่างก็โจมตีวัฒนธรรมปิตาธิปไตยตะวันตกในฐานะวัฒนธรรมปฏิกษัย ในขณะที่โฮแกนนำเสนอความขัดแย้งเชิงนิเวศระหว่างชนพื้นเมืองกับคนขาวตะวันตก ผ่านกระบวนการทัศนสตรีนิยมสายนิเวศที่ผสมผสานแนววิพากษ์กับแนวหลังอาณานิคม โดยต่อต้านกรอบคิดทวินิยมแบบจัดลำดับช่วงชั้นด้วยการเปิดพื้นที่ให้กับการปฏิสัมพันธ์เชิงโต้ตอบของสรรพสำเนียงที่เคยถูกกดทับในหน้าประวัติศาสตร์กระแสหลัก เพื่อรองรับอัตลักษณ์แบบผสมผสานของชนพื้นเมืองและสตรีพื้นเมืองที่ถูกปรับปรนขึ้นหลังยุคอาณานิคม

1.7.4 งานวิจัยเกี่ยวกับงานเขียนของศิเรมอร อุดมรูป

จงจิต อนันต์คูศรี (2540) เขียนวิทยานิพนธ์เรื่อง “มโนทัศน์สตรีนิยมในนวนิยายของซีโมน เดอ โบวัวร์, ซิลเวีย พลลาธ, บริกิต เทอะชไวเกอร์ และศิเรมอร อุดมรูป” มีจุดมุ่งหมายเพื่อวิเคราะห์และเปรียบเทียบมโนทัศน์สตรีนิยมในนวนิยายทั้ง 4 เรื่อง ผลการศึกษาพบว่าตัวละครสตรีทั้งสี่ตระหนักถึงความขัดแย้งระหว่างบทบาทที่สังคมคาดหวังกับตัวตนที่แท้จริงของตัวละครและนำไปสู่วิกฤติความเป็นตัวตนของตัวละคร ในเรื่อง “ลำเนาป่า” ของศิเรมอรอุดมรูป ตัวละครเอกหญิงเลือกที่จะใช้ชีวิตคู่ที่อิสระต่อกันโดยปราศจากการผูกพันทางกฎหมาย แต่สังคมแวดล้อมไม่ยอมรับ นอกจากนี้ตัวละครยังมีแนวคิดเรื่องการพึ่งพาตนเองเพื่อการมีชีวิตที่เป็นอิสระ แต่ยังคงได้รับผลกระทบจากทัศนคติของคนในสังคมเกี่ยวกับบทบาทของสตรีที่ดี คือตัวละครเอกหญิงเลือกที่จะทำงานที่ตนเองรัก แต่ก็ยังคงอยู่ในสถานภาพภรรยาที่ดี และจากการใช้แนวทางการวิจารณ์ที่เรียกว่า "ความเป็นจริงที่แท้" ในการศึกษาวิเคราะห์พบว่า นวนิยายเรื่อง ลำเนาป่า มิได้เสนอภาพสตรีตรงตามชีวิตผู้ประพันธ์ แต่ผู้ประพันธ์มีมโนทัศน์และแนวทางการดำเนินชีวิตเป็นไปในแนวทางเดียวกับตัวละคร

จากการรวบรวมงานวิจัยที่เกี่ยวข้องข้างต้น แสดงให้เห็นว่าการศึกษางานวรรณกรรมในกรอบทฤษฎีการวิจารณ์วรรณกรรมเชิงนิเวศและสตรีนิยมเชิงนิเวศมีความหลากหลาย ทั้งรูปแบบของวรรณกรรมและประเด็นที่นำมาศึกษา อย่างไรก็ตาม จากการรวบรวมงานวิจัยข้างต้นยังไม่ม้งานวิจัยใดที่ศึกษางานเขียนของศิเรมอร อุณหฐูปในแนวทางการวิจารณ์วรรณกรรมเชิงนิเวศ การศึกษางานเขียนของศิเรมอร อุณหฐูปพบว่า มีการศึกษาในด้านมโนทัศน์สตรีนิยมในเรื่อง “ลำเนาป่า” เพียงเรื่องเดียว ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษางานเขียนของศิเรมอร อุณหฐูปโดยใช้การวิจารณ์วรรณกรรมเชิงนิเวศและสตรีนิยมเชิงนิเวศ

บทที่ 2

แนวคิดเชิงนิเวศในงานเขียนของศิเรมอร อุณทรูป

สิ่งมีชีวิตทั้งหลายบนโลกใบนี้ ไม่ว่าจะเป็นมนุษย์หรือสัตว์ ตั้งแต่ถือกำเนิดขึ้นมาจนกระทั่งตายล้วนต้องพึ่งพาธรรมชาติในการมีชีวิตอยู่ ปัจจัยทั้งสิ้น ได้แก่ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค อันเป็นปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิตของมนุษย์นั้นล้วนมีแหล่งที่มาจากธรรมชาติด้วยกันทั้งสิ้น หากไม่มีธรรมชาติเหล่านี้มนุษย์ก็มิอาจดำรงชีวิตอยู่ได้ อย่างไรก็ตาม แม้ว่าธรรมชาติจะเป็นทั้งหมดทั้งมวลของชีวิตมนุษย์ แต่เมื่อพิจารณาจากวิกฤติทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในปัจจุบัน แสดงให้เห็นว่ามนุษย์ไม่ได้นำธรรมชาติมาใช้แค่ให้เพียงพอต่อการดำรงชีวิตเท่านั้น แต่เป็นการนำธรรมชาติมาใช้เพื่อตอบสนองตอกิเลสตัณหาของตนจนเกินกว่าที่ธรรมชาติจะรับไหวและปรับตัวได้ทัน กล่าวได้ว่ามนุษย์ไม่ได้มองธรรมชาติในฐานะ “ผู้ให้” ชีวิตแก่ตน แต่มองว่าธรรมชาติเป็นเพียง “ทาส” ที่รับใช้มนุษย์เท่านั้น การมองธรรมชาติเช่นนี้เป็นสิ่งที่แสดงว่าประวัติศาสตร์และอารยธรรมของมนุษย์ เป็นสิ่งที่บอกเล่าเรื่องราวของธรรมชาติว่าในแต่ละยุคแต่ละสมัย มนุษย์มีความคิดเกี่ยวกับธรรมชาติอย่างไรและการมองธรรมชาติที่แตกต่างกันได้ส่งผลกระทบต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างไรบ้าง

ในหนังสือ “สิ่งแวดล้อม เทคโนโลยี และชีวิต” (มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2549: 190-195) ได้กล่าวถึงวิวัฒนาการและการปรับตัวของมนุษย์ซึ่งสัมพันธ์กับธรรมชาติโดยแบ่งตามการดำรงชีวิตของมนุษย์ออกเป็น 3 ยุค ได้แก่ ยุคมมนุษย์ในธรรมชาติ (Human in nature) เป็นยุคที่มนุษย์ดำรงชีวิตอยู่ภายใต้กฎเกณฑ์ของธรรมชาติ ดำรงชีวิตโดยการเร่ร่อนเก็บของป่าล่าสัตว์ กล่าวคือ การพึ่งพาธรรมชาติของมนุษย์ในยุคนี้เป็นไปเพื่อความอยู่รอดเท่านั้น ยุคที่สองคือ ยุคมมนุษย์ต่อต้านธรรมชาติ (Human against nature) จุดเริ่มต้นของการต่อต้านธรรมชาตินั้น เริ่มต้นมาจากการที่มนุษย์เลี้ยงสัตว์และปลูกพืชอยู่ประจำที่ใดที่หนึ่ง เมื่อมีการทำเกษตรกรรมมากขึ้น มนุษย์จึงเลิกเร่ร่อนและเปลี่ยนพื้นที่ธรรมชาติให้กลายเป็นพื้นที่สำหรับทำการเกษตรและที่อยู่อาศัย มีการแลกเปลี่ยนและแย่งชิงทรัพยากรเกิดขึ้น การดำรงชีวิตของมนุษย์จึงไม่ใช่แค่เพื่อปากท้องของตนอีกต่อไป แต่เป็นการสะสมวัตถุเพื่อการบริโภคและอุปโภคจนเกินกว่าความต้องการของตนเอง ธรรมชาติจึงกลายเป็นเพียงทรัพยากรที่มนุษย์ต้องเอาชนะและควบคุมเพื่อตอบสนองความต้องการของตน ยุคที่สามคือ มนุษย์และธรรมชาติ (Man and nature) เป็นผลมาจากยุคมนุษย์ต่อต้านธรรมชาติที่สร้างปัญหาสิ่งแวดล้อมตามมาอย่างไม่มีที่สิ้นสุด ทางออกของปัญหาคือมนุษย์ต้องเลิกเอาชนะและควบคุมธรรมชาติ เรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกับธรรมชาติที่มีความหลากหลาย ให้สังคมโลกเป็นสังคมที่ยั่งยืน

วิวัฒนาการและการปรับตัวของมนุษย์ทั้ง 3 ยุคนี้ สอดคล้องกับทฤษฎีวิวัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของมนุษย์ของ เคน วิลเบอร์ (Ken Wilber) ที่แสดงวิวัฒนาการของมนุษย์ไว้ 3 ระดับ คือ ระดับแรก archaic-uruboric เป็นระดับที่มนุษย์ยังเป็นหนึ่งเดียวกับธรรมชาติ ในระดับที่สอง magical-typhonic เป็นระดับที่มนุษย์เริ่มเปรียบเทียบตนเองกับธรรมชาติ แต่ยังมีได้แยกตนเองกับธรรมชาติขาดออกจากกัน จนในระดับที่สาม mythic-membership เป็นระดับที่เกิดขึ้นเมื่อมนุษย์รู้จักการทำเกษตรกรรม เริ่มอยู่รวมกันเป็นชุมชนใหญ่ และมีการพัฒนาภาษาที่สามารถสื่อสิ่งต่าง ๆ ได้ชัดเจนขึ้น ในระดับนี้เองที่มนุษย์แยกตนเองออกจากธรรมชาติ เกิดความเป็น “ตัวตน” หรือสำนึกในอัตตาของตนขึ้นมา (กานมณี ภูภักดี, 2547: 9) จะเห็นได้ว่าแนวคิดที่มีอิทธิพลต่อการทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจนเกิดเป็นปัญหาสิ่งแวดล้อมต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบันมีจุดเริ่มต้นมาจากการทำเกษตรกรรม ที่ทำให้มนุษย์เริ่มมีสังคมและอารยธรรมเกิดขึ้น กล่าวได้ว่าอารยธรรมของมนุษย์นี้เองที่เปลี่ยนแปลงปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติไปอย่างสิ้นเชิง

ในสังคมบรรพกาลหรือในยุคมนุษย์ในธรรมชาตินี้ มนุษย์มีความใกล้ชิดกับธรรมชาติ มองว่าธรรมชาติเป็นผู้ให้ความเคารพ เนื่องจากต้องพึ่งพิงธรรมชาติในการดำรงชีวิต เกิดการบูชาธรรมชาติในฐานะที่เป็นเทพเจ้า เช่น พระอาทิตย์ พระแม่ธรณี เป็นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งเหนือธรรมชาติและได้ขยายขอบข่ายความศรัทธาไปสู่สรรพสิ่งในธรรมชาติด้วย แต่เมื่อมีการทำเกษตรกรรมและมีพัฒนาการทางภาษา สิ่งเหล่านี้มีนัยถึงการต่อสู้และเอาชนะธรรมชาติ การบูชาเทพเจ้าในธรรมชาติไม่ใช่เพราะความเคารพศรัทธาอีกต่อไปแต่เป็นไปเพียงเพื่อให้ผลผลิตจากการทำการเกษตรงอกงาม คุณค่าของพระแม่ธรณีไม่ได้อยู่ที่ความศักดิ์สิทธิ์ซึ่งมีอยู่ในความเชื่อของคนยุคก่อน แต่มีคุณค่าในฐานะอรรถประโยชน์เท่านั้น (กานมณี ภูภักดี, 2547: 10) การพยายามเอาชนะธรรมชาติในยุคเกษตรกรรมนั้น แสดงให้เห็นกระบวนทัศน์มนุษย์ศูนย์กลาง (Anthropocentric) ซึ่งเป็นคำที่ปรากฏขึ้นเมื่อมีการวิพากษ์ปัญหาเชิงนิเวศวิทยาที่ชี้ให้เห็นว่า ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาประวัติศาสตร์ของมนุษย์ วิธีคิดที่มีอิทธิพลในการกำหนดโครงสร้างทางสังคม วัฒนธรรมและรูปแบบวิถีชีวิตล้วนเป็นวิธีคิดที่เอามนุษย์เป็นศูนย์กลาง โดยกานมณี ภูภักดี (2547) ได้สรุปลักษณะสำคัญของกระบวนทัศน์มนุษย์ศูนย์กลางได้ดังนี้

1. ยึดถือการมีอยู่ของ “อัตตาหรือตัวตน” เป็นศูนย์กลางให้ค่าให้ความหมาย หรือให้ความสำคัญกับปัจเจกภาพ
2. กายและจิตถูกแยกออกจากกัน ธรรมชาติหมายถึงเพียงกายวัตถุ ส่วนจิตหมายถึงลักษณะสำคัญของมนุษย์ที่สิ่งอื่น ๆ ไม่มี
3. ความคิด และเหตุผล คืออัจฉริยภาพของมนุษย์ที่ใช้เป็นแกนกลางในการหาความรู้ ซึ่งทำให้มนุษย์แยกจาก และอยู่เหนือสิ่งที่เหลือในธรรมชาติ
4. ความสัมพันธ์ที่ตัวตนมีต่อธรรมชาติเป็นความสัมพันธ์เชิงกลไกและเชิงอำนาจ

5. คุณค่า ที่มีต่อสรรพสิ่ง เป็นคุณค่าเชิงอรรถประโยชน์
6. จุดมุ่งหมายของชีวิต คือ ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ ความก้าวหน้า และความสำเร็จทางวัตถุและเทคโนโลยี
7. วิธีการดำเนินชีวิตเป็นไปในแนวทางสุวิธีกแห่งทาส “อิสรภาพ” เป็นเพียงมายาคติ

(กานมณี ภูภักดี, 2547: 9-10)

กระบวนทัศน์มนุษย์ศูนย์กลางเป็นแนวคิดกระแสหลักของสังคมมนุษย์มาโดยตลอดนับตั้งแต่ยุคที่มีการทำเกษตรกรรมเป็นต้นมา แต่วิธีคิดที่ถูกวิพากษ์วิจารณ์ว่าเป็นกระบวนทัศน์มนุษย์ศูนย์กลางที่ก่อให้เกิดผลกระทบโดยตรงต่อวิถีชีวิตทางนิเวศวิทยาและยังเป็นวิธีคิดที่ทรงอิทธิพลในปัจจุบันคือ วิธีคิดในภูมิปัญญาตะวันตกทั้งจากศาสนา ปรัชญาและวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ วิธีคิดเหล่านี้ได้ถูกวิพากษ์วิจารณ์ว่าเป็นวิธีคิดที่ทำให้เกิดการแยกขาดระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ด้วยการจัดลำดับความสำคัญสูงต่ำระหว่างพระเจ้า มนุษย์และธรรมชาติ และการให้คุณค่าระหว่างคุณค่าภายใน (มนุษย์) กับภายนอก (ธรรมชาติ) ทำให้ธรรมชาติเป็นสิ่งที่ไม่มีคุณค่าในตัวเอง จะมีคุณค่าก็ต่อเมื่อเป็นประโยชน์ต่อมนุษย์เท่านั้น

สำหรับศาสนาในตะวันตกที่ถูกวิพากษ์วิจารณ์ว่ามีส่วนสำคัญในการสร้างโลกทัศน์ที่ก่อให้เกิดวิถีชีวิตทางนิเวศวิทยาได้แก่ ศาสนายิวและศาสนาคริสต์ ด้วยทั้งสองศาสนาเป็นบ่อเกิดของทัศนคติหรือท่าทีที่จอห์น พาสมอร์ (John Passmore) เรียกว่า “ท่าทีทรราช” (Despotic Position) (John Passmore, 1974 อ้างถึงใน เนื่องน้อย บุญเนตร, 2537: 13) ซึ่งเป็นการมองว่ามนุษย์คือ “เจ้า” และโลกธรรมชาติ คือ “ทาส” ที่มีอยู่เพื่อตอบสนองความต้องการและรับใช้มนุษย์เท่านั้น โดยเหตุผลที่ใช้สนับสนุนว่าศาสนายิวและศาสนาคริสต์เป็นภัยต่อธรรมชาติมีอยู่ 3 ประการด้วยกัน ประการแรกศาสนาคริสต์ทำให้ธรรมชาติไม่ใช่สิ่งศักดิ์สิทธิ์อีกต่อไป โดยการพรากเอาเทพ เทพี และจิตวิญญาณที่เคยเชื่อกันว่ามีอยู่ในธรรมชาติ ซึ่งมนุษย์ให้ความเคารพบูชาออกจากธรรมชาติเหล่านั้นและแทนที่ด้วยศาสนาคริสต์ การมองว่าธรรมชาติไม่ใช่สิ่งลึกลับหรือปราศจากความศักดิ์สิทธิ์นี้ ทำให้ธรรมชาติเป็นสิ่งที่เหมาะแก่การควบคุมและจัดการโดยมนุษย์

ประการที่สอง พระคัมภีร์ไบเบิลและศาสนาคริสต์ มีลักษณะเอามนุษย์เป็นศูนย์กลางอย่างชัดเจน ด้วยมีความคิดที่แสดงให้เห็นว่า โลกธรรมชาติถูกสร้างขึ้นมาจากมนุษย์โดยเฉพาะ

ประการสุดท้าย การลดค่าธรรมชาติและวัตถุให้มีสถานะต่ำกว่าเมื่อเทียบกับพระเจ้า ซึ่งถือว่าเป็นจิตวิญญาณเพียงหนึ่งเดียว ศาสนาคริสต์ให้ความสำคัญกับการบรรลุทางจิตวิญญาณหรือการเลื่อนขั้นทางจิต โดยจุดมุ่งหมายทางจิตวิญญาณของมนุษย์คือ อาณาจักรของพระเจ้าอย่างสรรพวรรค์ โลกธรรมชาติจึงมิใช่บ้านของมนุษย์แต่เป็นทางผ่านระหว่างการเดินทางเท่านั้น ความคิดนี้ทำให้มนุษย์เกิดความแปลกแยกจากธรรมชาติและลดค่าวัตถุต่าง ๆ และในความคิดของนักปรัชญาที่ชื่อ โปโลตินุส

(Plonitus) ความจริงมีลักษณะเป็นลำดับขั้นโดยธรรมชาติ พระเจ้าซึ่งเป็นจิตวิญญาณบริสุทธิ์อยู่ที่จุดสูงสุดของลำดับ ในขณะที่สิ่งที่ไม่มีจิตวิญญาณจะอยู่ในลำดับล่างสุด ทำให้มนุษย์ที่ถือว่าเป็นสิ่งที่มีจิตวิญญาณและมีลักษณะทางจิตและวัตถุอยู่ต่ำกว่าพระเจ้า แต่สูงกว่าสิ่งมีชีวิตอื่นทั้งหมด (เดวิด คินส์ลีย์, 2537: 222) อย่างไรก็ตาม ความคิดที่ว่าศาสนายิวและศาสนาคริสต์เป็นภัยต่อระบบนิเวศยังคงเป็นที่ถกเถียง เพราะยังมีนักคิดส่วนหนึ่งที่เห็นว่าศาสนาคริสต์เองก็มีท่าทีที่เป็นมิตรต่อโลกธรรมชาติด้วยเช่นกัน

นอกจากการจัดลำดับขั้นในศาสนาคริสต์จะถูกวิพากษ์วิจารณ์ว่าสะท้อนโลกทัศน์มนุษย์ศูนย์กลางแล้ว “เหตุผล” ซึ่งเป็นสาระสำคัญของการรับรู้ความจริงในยุคกรีกและส่งต่อไปเป็นแกนหลักของแหล่งภูมิปัญญาตะวันตกทั้งปรัชญาและวิทยาศาสตร์ (กานมณี ภูภักดี, 2547: 11) ก็เป็นอีกเหตุผลสำคัญในการนำมาสนับสนุนความคิดที่ว่าโลกทัศน์ที่ได้จากภูมิปัญญาตะวันตกเป็นตัวการสำคัญในการสร้างกระบวนทัศน์มนุษย์ศูนย์กลางที่ทำให้มนุษย์เอาเปรียบธรรมชาติ ด้วยการให้ความสำคัญกับ “เหตุผล” และ “ปัญญา” ในความคิดของนักปรัชญาสมัยกรีกอย่างเพลโตและอริสโตเติลที่มองว่า มนุษย์แตกต่างจากสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ ด้วยความมีเหตุผล สำหรับเพลโตความมีเหตุผลนี้เองทำให้มนุษย์มีความสามารถและพิเศษกว่าสิ่งมีชีวิตอื่น ส่วนอริสโตเติลนั้นมองว่าเหตุผลคือส่วนสูงสุดและเป็นสาระของมนุษย์ (เนื่องน้อย บุญเนตร, 2537: 27)

การให้ความสำคัญกับ “เหตุผล” เป็นสาระสำคัญของแหล่งภูมิปัญญาตะวันตกที่ดำเนินมาจนถึงยุคสมัยของการปฏิวัติวิทยาศาสตร์ช่วงศตวรรษที่ 16-17 และได้รับการเน้นย้ำให้เด่นชัดขึ้นจากประโยคสั้น ๆ ของเรเน เดสการ์ต อันเป็นที่รู้จักกันดีในหมู่นักปรัชญาที่ว่า “ฉันคิด ฉันจึงมีอยู่” เดสการ์ตเชื่อว่า สิ่งที่มีอยู่จริงและมีอาจสงสัยได้คือ การมีอยู่ของจิตของเขาเอง ร่างกายเป็นเพียงวัตถุซึ่งจิตอาศัยอยู่เท่านั้น การแยกกันระหว่าง “จิต” กับ “กาย/วัตถุ” นี้ นอกจากจะแสดงให้เห็นการแยกขาดอย่างชัดเจนระหว่างจิตกับโลกธรรมชาติ (กาย) แล้ว ยังทำให้เกิดทัศนคติต่อเอกภพว่า เป็นระบบกลไกอย่างหนึ่งที่ประกอบไปด้วยองค์ประกอบย่อย ๆ ที่แยกขาดจากกันได้ (ฟริตซ์ จ็อบ คาปรั้า, 2546: 31) โลกจึงถูกลดคุณค่าให้กลายเป็นเพียงเครื่องจักรขนาดใหญ่ที่ไร้ชีวิต ไร้ความรู้สึก รวมถึงสิ่งมีชีวิตอย่างสัตว์ก็เป็นเพียงเครื่องจักรที่ดำเนินไปตามกฎของกลไกเท่านั้น “เราคงไม่ตัดสินว่ามีความรู้สึกที่แท้จริงหรือมีอารมณ์ที่แท้จริงในสัตว์เหมือนกับที่เรามี มันเป็นเพียงกลไกที่ถูกสร้างขึ้นโดยธรรมชาติให้มีความซับซ้อนกว่ากลไกอื่นที่มนุษย์เคยสร้างขึ้นมา” (Descartes, 1989 อ้างถึงใน เนื่องน้อย บุญเนตร, 2537: 51) ด้วยการให้คุณค่าในส่วนของจิตมากกว่ากายวัตถุนี้ สิ่งที่มีจิตวิญญาณและมีเหตุผลอย่างมนุษย์จึงมีสถานะเหนือสิ่งอื่น ๆ สัตว์และโลกธรรมชาติที่ไม่มีเหตุผล จึงไม่มีจิตวิญญาณและเมื่อไม่มีจิตวิญญาณจึงไม่อาจเจ็บปวดได้ การทำลายต้นไม้ พืชและสัตว์จึงไม่ผิด ด้วยสถานะของสัตว์และโลกธรรมชาติเป็นเพียงทาสหรือเครื่องมือที่ไร้ชีวิตเท่านั้น

ความคิดแบบระบบกลไกของเดสการ์ตได้พัฒนาไปสู่แนวคิดจักรกลนิยมและคตินิยมลดทอนอย่างสมบูรณ์ในสมัยของไอแซก นิวตัน จากการคิดค้นแคลคูลัสเชิงอนุพันธ์ที่ทำให้เราสามารถคาดเดาสิ่งที่เคลื่อนไหวด้วยวิถีโค้งได้อย่างแม่นยำ เช่น การโคจรของดาวเคราะห์ (สเตฟาน ฮาร์ดิง, 2556: 48) การคิดค้นของนิวตันจึงเป็นการยืนยันอย่างชัดเจนว่าโลกเป็นเพียงเครื่องจักรขนาดใหญ่ ด้วยปรากฏการณ์ พหุติกรรมต่าง ๆ ของโลกดำเนินเคลื่อนที่ไปตามกฎเกณฑ์ที่แน่นอนตายตัว ซึ่งสามารถพิสูจน์และอธิบายได้โดยการวัดปริมาณและวิธีการทางวิทยาศาสตร์ วิธีการศึกษาสิ่งต่าง ๆ ตามกระบวนการของวิทยาศาสตร์นี้เองทำให้เกิดคตินิยมลดทอน ซึ่งเชื่อว่าปรากฏการณ์ที่ซับซ้อนต่าง ๆ สามารถอธิบายด้วยหลักการของวิทยาศาสตร์และคณิตศาสตร์อย่างเป็นเหตุเป็นผล และในการทำ ความเข้าใจหรือศึกษาสิ่งต่าง ๆ ตามแนวทางของวิทยาศาสตร์สมัยใหม่สามารถทำได้โดยการแยกสิ่งต่าง ๆ ออกเป็นชิ้นเป็นส่วน หรือแยกเป็นส่วนย่อยให้ได้มากที่สุดและศึกษาส่วนย่อยนั้นอย่างละเอียด ทักษะของนักคิดและนักวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ทั้งหลายนี้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการมองธรรมชาติ จากการมองว่าธรรมชาติเป็นหน่วยที่มีชีวิต มีจิตวิญญาณตามความคิดของกลุ่มชนดั้งเดิม มาเป็นเพียงเครื่องจักรที่ไร้ชีวิต การมองธรรมชาติด้วยโลกทัศน์เช่นนี้ได้ทำลายธรรมชาติลงไปมากเพราะเป็นเหตุผลที่มนุษย์ใช้สร้างความชอบธรรมในการนำธรรมชาติมาจัดสรรใช้งานเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองมากที่สุด ทักษะจากวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ได้เข้ามากำหนดและครอบงำความคิดของคนในสังคมที่มีต่อธรรมชาติมาอย่างยาวนานจนถึงปัจจุบัน

ท่ามกลางกระบวนทัศน์มนุษย์ศูนย์กลางที่มองเห็นประโยชน์และความก้าวหน้าของสังคมมนุษย์เป็นสิ่งสำคัญ ได้มีกระบวนทัศน์ใหม่ที่ท้าทายกับแนวคิดเดิม คือ การมองโลกแบบองค์รวม (Holistic view) สำคัญสำคัญของกระบวนทัศน์ใหม่นี้อยู่ที่สำนึกและความตระหนักในเรื่องของธรรมชาติและระบบนิเวศ ด้วยเป็นกระบวนทัศน์ที่มองโลกธรรมชาติเป็นระบบที่มีการประสานงานและพึ่งพาอาศัยกันระหว่างองค์ประกอบต่าง ๆ ซึ่งองค์ประกอบเหล่านี้อยู่ในข่ายเฝ้าความสัมพันธ์ที่ไม่อาจแยกขาดจากกันได้ ด้วยทุกส่วนล้วนมีคุณค่าและมีส่วนจรรโลงให้โลกทั้งโลกมีความสมดุลและอยู่รอดทั้งสิ้น (เนื่องน้อย บุญเนตร, 2537: 62) การมองโลกเช่นนี้เป็นเป็นรากฐานสำคัญที่ทำให้เกิด “นิเวศน์สำนึก” อันเป็นท่าทีที่เป็นมิตรและเกื้อกูลต่อโลกธรรมชาติ นิเวศน์สำนึกนี้ถือได้ว่าเป็นพื้นฐานสำคัญในการสร้างมุมมองใหม่แห่งการรับรู้ของมนุษย์ที่มีต่อธรรมชาติเพื่อความอยู่รอดและยั่งยืนในการอยู่ร่วมกันระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติอย่างสมดุล โดยเนื่องน้อย บุญเนตร (2537) ได้สรุปลักษณะของ “นิเวศน์สำนึก” ไว้ดังนี้

1. การมองโลกธรรมชาติเป็นองค์รวม : แนวคิดนิเวศน์สำนึกนั้นจะมีได้มองโลกธรรมชาติแบบแยกย่อยแต่เป็นการเน้นเอกภาพท่ามกลางความหลากหลาย เป็นเอกภาพของความสัมพันธ์แบบอิงอาศัยของทุกกลุ่มในโลกชีวะ การเปลี่ยนแปลงในระบบของโลกชีวะมิใช่เพียงการเปลี่ยนแปลงปัจเจกแต่ละหน่วยเท่านั้น แต่เป็นการเปลี่ยนแปลงเครือข่ายของความสัมพันธ์ต่าง ๆ ทั้งหมดในระบบของโลกชีวะ การมองโลกธรรมชาติเป็นองค์รวมเช่นนี้เป็นรากฐานสำคัญในการขยายมโนทัศน์ของสังคมศาสตร์ให้ครอบคลุมโลกชีวะทั้งหมด
2. จุดศูนย์กลางของคุณค่าอยู่ที่โลกชีวะ : มองว่าส่วนรวมหรือโลกชีวะมีความสำคัญกว่าส่วนย่อย จุดศูนย์กลางของคุณค่าต่าง ๆ อยู่ที่ความสมดุลของโลกชีวะ จุดศูนย์กลางของคุณค่ามีได้อยู่ที่มนุษย์
3. คุณค่าของส่วนประกอบย่อยในโลกชีวะเป็นคุณค่าตามบทบาทและมีค่าเบื้องต้นเท่าเทียมกัน : เพราะส่วนประกอบย่อยทุกกลุ่มจำเป็นต่อความสมดุลของโลกชีวะ จึงมิได้มีการจัดระดับคุณค่าตามลักษณะเฉพาะตัวของแต่ละกลุ่มหรือปัจเจกแต่ละหน่วย
4. ความเป็น “ตัวฉัน” ของปัจเจกที่แยกออกจากสิ่งอื่นโดยสิ้นเชิงเริ่มเลือนราง : ในมุมมองแบบองค์รวมของนิเวศวิทยา ปัจเจกมีอยู่ในความสัมพันธ์กับสิ่งอื่น เช่น เป็นส่วนหนึ่งของโซ่อาหาร นอกจากนี้ความมีอยู่ของ “ตัวตน” ของหน่วยปัจเจกในฐานะเป็นสิ่งที่คงที่เริ่มน่าสงสัยหากมองว่าปัจเจกเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา
5. มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ : มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของเครือข่ายความสัมพันธ์ในระบบชีวะ มนุษย์มิได้ถูกแยกออกจากธรรมชาติด้วยลักษณะพิเศษที่มนุษย์มี แม้จะยอมรับลักษณะพิเศษดังกล่าว แต่ลักษณะเหล่านี้ก็เป็นเพียงความแตกต่างในบรรดาความหลากหลายในโลกชีวะ ความแตกต่างนี้มีได้ทำให้มนุษย์มีค่าเบื้องต้นเหนือสิ่งอื่นในโลกชีวะ
6. มิติใหม่ของคุณค่าทางศีลธรรม : จากมุมมองของโลกชีวะที่เป็นจุดศูนย์กลางของคุณค่าทั้งหลาย ความสัมพันธ์ทางศีลธรรมมิได้ถูกจำกัดอยู่ที่เฉพาะความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกันเท่านั้น แต่รวมไปถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับโลกธรรมชาติด้วย
7. วัตถุประสงค์ในการเรียนรู้เกี่ยวกับโลกธรรมชาติคือ เพื่อนำความรู้ความเข้าใจไปสู่การปฏิบัติตนให้เป็นเอกภาพกับโลกธรรมชาติ : ความรู้มิใช่อำนาจในการดูดซับถือเอาประโยชน์จากโลกธรรมชาติ การมองโลกธรรมชาติแบบองค์รวมในรูปลักษณะของอินทรีย์ (organism) รวมที่ประกอบด้วยส่วนย่อยกลุ่มต่าง ๆ ทำงานประสานสอดคล้องกัน ทำให้มองว่ามนุษย์เป็นเพียงส่วนหนึ่งของสังคมที่ยิ่งใหญ่ สำนึกทางสังคมถูกขยายให้ครอบคลุมถึงโลกชีวะ มนุษย์ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งในสังคมจึงมีพันธะให้ความร่วมมือกับสังคมโลกชีวะ ดังนั้นอัตนิยม (egoism) จึงไม่ใช่ทัศนคติทางศีลธรรมที่ถูกต้อง

(เนืองน้อย บุญยเนตร, 2537: 94-96)

การเปลี่ยนแปลงกระบวนทัศน์จากกระบวนทัศน์แบบแยกส่วนมาสู่กระบวนทัศน์แบบองค์รวมจึงเป็นหมุดหมายอันสำคัญของแนวคิดเชิงนิเวศในการแก้ปัญหาวิกฤติทางนิเวศวิทยาอันเป็นผลจากโลกทัศน์ที่ผ่านมาจากมนุษย์ ความตระหนักถึงปัญหาสิ่งแวดล้อมนั้นมิได้มีเฉพาะในแวดวงวิทยาศาสตร์หรือปรัชญาเท่านั้น ในแวดวงวรรณกรรมเองก็มีทำที่ตอบรับการเปลี่ยนแปลงกระบวนทัศน์นี้ ด้วยปัญหาสิ่งแวดล้อมและความเสื่อมโทรมของธรรมชาติที่รุนแรงขึ้นได้กระตุ้นให้นักเขียนสร้างงานที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในแนวทางของนิเวศวิทยามากขึ้น

ในบริบทของวรรณกรรมไทยจากการสำรวจงานวิจัยด้านวรรณกรรมร่วมสมัยของ ธัญญา สังขพันธานนท์ (2556, 37) พบว่า งานวรรณกรรมร่วมสมัยทั้งเรื่องสั้น นวนิยาย และกวีนิพนธ์จำนวนหนึ่งที่แต่งขึ้นในช่วงหลังปี พ.ศ. 2530 เป็นต้นมา ให้ความสนใจที่จะนำเสนอสาระสำคัญเกี่ยวกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมากขึ้น ในงานวิจัยของ เจริญศรี มาศรี (2540 อ้างถึงใน ธัญญา สังขพันธานนท์, 2556) เรื่อง “วิเคราะห์เรื่องสั้นในนิตยสารช่อการะเกด” พบว่า แนวเรื่องเกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมปรากฏมากขึ้นในเรื่องสั้นไทยร่วมสมัย โดยนักเขียนส่วนใหญ่นำเสนอให้เห็นความงามของธรรมชาติที่ถูกทำลายโดยฝีมือมนุษย์และเรียกร้องให้มีการตื่นตัวที่จะอนุรักษ์ธรรมชาติให้อยู่ในสภาพสมบูรณ์ต่อไป แสดงให้เห็นว่านักเขียนของไทยให้ความสำคัญกับเรื่องของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมากขึ้น อีกทั้งยังใช้งานเขียนเป็นกระบอกเสียงให้กับธรรมชาติเพื่อให้คนในสังคมตระหนักถึงวิกฤตการณ์ที่เกิดขึ้นและช่วยกันแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นจากฝีมือมนุษย์ด้วยตนเอง

ศิเรมอร อุณหรูปเป็นหนึ่งในนักเขียนของไทยที่เฝ้ามองการเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทั้งในระดับประเทศและระดับโลก อีกทั้งยังถ่ายทอดความเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ไว้ในงานเขียนของเธอเสมอ เห็นได้จากการที่ศิเรมอร อุณหรูปได้รับเกียรติบัตรจากชมรมสภาวะแวดล้อมสยาม ในฐานะนักเขียนบทความที่ทรงคุณค่าเพื่อรักษาสภาวะแวดล้อมที่ดีของประเทศไทย ประจำปี พ.ศ. 2533 และตั้งแต่ในงานเขียนนวนิยายเล่มแรกอย่าง “ลิ้นเฝ้าป่า” ซึ่งตีพิมพ์ครั้งแรกในปีพ.ศ. 2524 นวนิยายเล่มนี้นอกจากจะวิพากษ์วิจารณ์ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นในเมืองอย่างกรุงเทพฯ แล้ว ยังแสดงให้เห็นแนวคิดเชิงนิเวศอย่างการมองสรรพสิ่งในระบบนิเวศแบบองค์รวมด้วย ซึ่งแนวคิดนี้เองได้รับการนำเสนออยู่เสมอในงานเขียนทุกเล่มของศิเรมอร กล่าวได้ว่างานเขียนของศิเรมอร อุณหรูปเป็นงานที่ทั้งนำเสนอปัญหาสิ่งแวดล้อม พยายามหาต้นตอของปัญหา และปรับเปลี่ยนทัศนคติที่มนุษย์มีต่อธรรมชาติเพื่อสร้างจิตสำนึกเชิงนิเวศให้กับผู้อ่าน ซึ่งในงานเขียนของศิเรมอร อุณหรูป ทั้งประเภทบันเทิงคดีและสารคดีได้นำเสนอแนวคิดเชิงนิเวศไว้ 3 ประเด็น ได้แก่

1. แนวคิดที่แสดงกระบวนทัศน์แบบองค์รวม
2. แนวคิดที่แสดงความเชื่อมโยงระหว่างธรรมชาติกับผู้หญิง
3. แนวคิดที่แสดงการวิพากษ์วิจารณ์

2.1 แนวคิดที่แสดงกระบวนทัศน์แบบองค์รวม

กระบวนทัศน์แบบองค์รวม คือ การมองโลกในลักษณะเป็นองค์รวมที่บูรณาการเป็นหนึ่งเดียว แทนที่จะมองเป็นชุดของส่วนประกอบย่อย ๆ ที่ไม่เชื่อมโยงสัมพันธ์กัน (สว่าง พงศ์ศิริพัฒน์ แปลจาก ฟริตจ็อบ คาปรา, 2556: 8) จากคำอธิบายนี้กระบวนทัศน์แบบองค์รวมจึงมิได้เกี่ยวข้องกับประเด็นทางนิเวศวิทยาเสมอไปและไม่ได้นำไปสู่ท่าทีที่อ่อนน้อมถ่อมตนต่อโลกธรรมชาติตามแนวคิดนิเวศน์สำนึกด้วยเช่นกัน อย่างไรก็ตาม ฟริตจ็อบ คาปรา (2556) มองว่า กระบวนทัศน์แบบองค์รวมนี้ อาจเรียกว่าเป็น “ทัศนะเชิงนิเวศ” (ecological view) ได้ ถ้าการมองโลกนั้นเป็นการมองที่ลึกและกว้างกว่าปกติและรับรู้ถึงการอิงอาศัยซึ่งกันและกันของสรรพสิ่งและปรากฏการณ์ทั้งปวง อีกทั้งกระบวนทัศน์แบบองค์รวมยังเป็นเสมือนจุดเริ่มต้นของแนวคิดเชิงนิเวศซึ่งเป็นการปรับเปลี่ยนมุมมองการมองโลกจากโลกทัศน์แบบแยกส่วนมาสู่การมองว่าสรรพสิ่งในระบบนิเวศต่างเชื่อมร้อยสัมพันธ์กัน แนวคิดนี้จึงมีความสำคัญสำหรับการมองเรื่องของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในงานวรรณกรรม ซึ่งในงานเขียนของศิเรมอร อุณหรูปทั้งบันเทิงคดีและสารคดีก็ได้แสดงให้เห็นทัศนะเชิงนิเวศนี้ ด้วยงานมิได้นำเสนอเพียงความเชื่อมโยงของสรรพสิ่งต่าง ๆ เท่านั้น แต่มองไปถึงความสัมพันธ์ที่สิ่งเหล่านั้นมีกับระบบนิเวศและโลกด้วย โดยสามารถแบ่งแนวคิดที่แสดงกระบวนทัศน์แบบองค์รวมได้เป็น 2 ประเด็น ดังนี้

2.1.1 การมองสรรพสิ่งเป็นระบบเชื่อมโยงถึงกัน

สรรพสิ่งทั้งหลายบนโลกนี้ ไม่ว่าจะเป็นสิ่งมีชีวิตหรือไม่มีชีวิตต่างก็มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน โลกใบใหญ่ใบนี้จึงเป็นเสมือนระบบแห่งความสัมพันธ์อันซับซ้อนที่มีการประสานงานระหว่างองค์ประกอบต่าง ๆ ทั้งเล็กและใหญ่ ที่ทุกส่วนต่างมีความสำคัญและมีบทบาทหน้าที่ในการสร้างความอยู่รอดของระบบทั้งหมด จากกระบวนทัศน์แบบแยกส่วนซึ่งปรากฏในวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ส่งผลให้มนุษย์มองทุกอย่างแบบแยกขาดจากกัน จนหลงลืมไปว่าสรรพสิ่งในโลกนี้ต่างเชื่อมโยงถึงกันทั้งสิ้น ไม่มีสิ่งใดในโลกที่ดำรงอยู่ได้โดยลำพัง มนุษย์เองก็มีใช้สัมพันธ์ผูกร้อยเป็นส่วนหนึ่งของระบบที่ใหญ่กว่า

ในงานเขียนของศิเรมอร อุณหรูปทั้งบันเทิงคดีและสารคดีต่างเน้นย้ำความคิดที่ว่าทุกสิ่งบนโลกนี้มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงถึงกันอย่างเป็นระบบ “ไม่ต้องดูอื่นไกล ดูธารน้ำธรรมชาติก็ได้ มีธารน้ำเกิดขึ้น เพราะมีหินมีทรายมีดิน หินและทรายทำให้ดินเย็น เมื่อดินเย็นดินก็คายตาน้ำออกมา ส่วนตาน้ำก็ออกจากรากไม้ก็กักเก็บไว้ต่างอาศัยซึ่งกันและกัน และต่างเกี่ยวเนื่องกันและกัน” (อาหารจัดสภาพร่างกาย, 2546: 83) นี้เป็นทัศนะของศิเรมอร อุณหรูปที่มีต่อธรรมชาติ ซึ่งปรากฏในงานเขียนสารคดี

เรื่อง “อาหารจัดสภาพร่างกาย” แสดงให้เห็นว่าทุกสิ่งบนโลกนี้มีได้เกิดขึ้นมาอย่างโดดเดี่ยวและอยู่ได้โดยลำพัง แต่อาศัยซึ่งกันและกันในการเกิดขึ้นมาและมีความสัมพันธ์โยงใยกับสรรพสิ่งรอบข้างอย่างเป็นระบบ น้ำมีความสัมพันธ์กับดินและรากไม้ในฐานะเป็นแหล่งกำเนิด จากการหมุนเวียนน้ำในวัฏจักร เมื่อน้ำตกลงมาจากฟ้าส่วนหนึ่งจะแทรกซึมลงดินและสะสมเป็นน้ำใต้ดิน อีกส่วนจะไหลออกสู่ทะเลสาบ แม่น้ำ และทะเล น้ำที่สะสมอยู่ใต้ดินจะมีดินและหินที่น้ำไม่สามารถซึมผ่านโอบอุมน้ำไว้ ทำให้เกิดแหล่งน้ำธรรมชาติในดินเป็นประโยชน์ต่อพืชโดยตรง และเมื่อถึงเวลาดินจะคายน้ำออกมาเกิดเป็นตาน้ำ ในที่นี้เราจะเห็นความสัมพันธ์ระหว่างหิน ทราบ ดินและน้ำโยงใยถึงกันอย่างเป็นระบบ ไม่สามารถขาดสิ่งใดสิ่งหนึ่งไปได้ หากจะมองต่อไปว่าถึงความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งมีชีวิตกับสิ่งที่ไม่มีชีวิตในระบบนิเวศ น้ำซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่มีชีวิตก็มีความสัมพันธ์ต่อกับสิ่งมีชีวิตอื่นในฐานะแหล่งหล่อเลี้ยงร่างกายและเป็นที่อยู่อาศัยของทั้งพืชและสัตว์ จากการมองโลกด้วยโลกทัศน์มนุษย์ ศูนย์กลาง มนุษย์มักจะให้ความสำคัญกับสิ่งมีชีวิตมากกว่าสิ่งที่ไม่มีชีวิต แต่เมื่อพิจารณาจากสายสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในระบบนิเวศแล้วสิ่งมีชีวิตล้วนก่อร่างสร้างตัวและวิวัฒนาการขึ้นมาเป็นสัตว์ เป็นพืช เป็นมนุษย์อย่างทุกวันนี้ได้ก็ด้วยการสนับสนุนจากองค์ประกอบที่ไม่มีชีวิตอย่างน้ำ พื้นดิน และอากาศทั้งสิ้น ในข่ายใยแห่งความสัมพันธ์นี้จึงไม่มีสิ่งใดที่ดำรงอยู่ได้โดยเอกเทศ

การมองว่าสรรพสิ่งในระบบนิเวศเอื้ออิงอาศัยและเกื้อกูลกันอย่างเป็นระบบยังเห็นได้อย่างชัดเจนในนวนิยายเรื่อง “ลำเนาป่า” ซึ่งเป็นเรื่องราวของ หญิงสาวที่ชื่อ “ลำเนา” ผู้เสียสละความรักของตนเพื่ออุดมการณ์อันแรงกล้า เธอละทิ้งความรักแบบหนุ่มสาวหันหลังให้กับความสุขสบายในเมืองแล้วเลือกเส้นทางชีวิตที่อยู่ท่ามกลางธรรมชาติ มุ่งมั่นที่จะทำงานเพื่อส่วนรวม โดยการต่อสู้กับนายทุนที่เอารัดเอาเปรียบชาวเขาและสอนหนังสือให้เด็กชาวเขา ด้วยความหวังที่จะให้เกิดความเป็นธรรมขึ้นในสังคม แนวคิดที่มองสรรพสิ่งเป็นระบบเชื่อมโยงถึงกันปรากฏในตอนที่ “ลำเนา” ถ่ายทอดความคิด การมองโลกธรรมชาติของตนให้ “ชด” ซึ่งเป็นคนรักของเธอฟัง ในครั้งที่ชดต้องการขอลำเนาแต่งงาน ลำเนาจึงใช้ข้อความที่เธอเล่าถึงสรรพสิ่งในระบบนิเวศบอกเป็นนัยถึงความคิดที่เธอไม่เห็นด้วยต่อค่านิยมเรื่องการแต่งงานและจดทะเบียนสมรสของผู้คนในสังคม

“มีต้นไม้สวยอีกต้นหนึ่ง!

ฉันอยากจะเข้าไปใกล้ ๆ เธอ

แต่ต้นไม้ไม่สามารถเคลื่อนที่จากที่หนึ่งไป

ยังอีกที่หนึ่งได้

ฉันจึงฝากรักไปกับ

เหล่าแมลง

นก

และกับสายลม

ขอบคุณพวกเขาเหลือเกินที่ช่วยทำให้ฉัน

ไม่เล็ก ๆ ได้เกิดขึ้นอีก

และเราได้รวมกัน

สร้างป่า ขึ้นมาบนโลก

เราอยู่กันอย่างมีความสุข”

(ลำเนาป่า, 2549: 97)

ในข้อความที่ยกมานี้แสดงให้เห็นกระบวนทัศน์แบบองค์รวมที่มองธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นระบบที่มีการเอื้ออิงอาศัยและเกื้อกูลกันในระบบนิเวศ โดยมีได้มองธรรมชาติด้วยกระบวนทัศน์แบบแยกส่วนที่แยกธรรมชาติแต่ละชนิดออกจากกันเป็นส่วน ๆ ซึ่งจะนำไปสู่การให้คุณค่ากับธรรมชาติชนิดใดชนิดหนึ่งมากกว่าอีกชนิดตามความคิดและผลประโยชน์ที่ตนได้รับ ดังนั้นสรรพสิ่งในระบบนิเวศข้างต้นจึงมีคุณค่าเท่าเทียมกันและแต่ละชนิดเองก็มีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน ต้นไม้ที่ดูเหมือนจะเป็นผู้ให้แก่สิ่งมีชีวิตต่าง ๆ ในระบบนิเวศ ทั้งให้ร่มเงา เป็นที่อยู่อาศัย และเป็นแหล่งอาหารของเหล่าสรรพสัตว์ ในขณะที่เดียวกันต้นไม้ก็ไม่สามารถที่ให้กำเนิดต้นไม้หรือขยายพันธุ์ออกไปจนกลายเป็นป่าได้ หากปราศจากแมลง นก หรือแม้กระทั่งสิ่งมีชีวิตอย่างสายลม ซึ่งสิ่งเหล่านี้สามารถเคลื่อนที่ไปได้ในระยะไกล ต่างจากต้นไม้ที่ไม่สามารถเคลื่อนที่เองได้ สรรพสิ่งในระบบนิเวศจึงมีความสัมพันธ์ในลักษณะที่ต่างฝ่ายต่างได้รับประโยชน์ซึ่งกันและกัน ดังนั้นในระบบนิเวศจึงไม่สามารถขาดส่วนใดส่วนหนึ่งไปได้ ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในทุก ๆ ส่วนต่างมีบทบาทในการสร้าง “ความสุข” และ “ความสมดุล” ในการอยู่ร่วมกันในระบบนิเวศ

ในส่วน of ข้อความทั้งหมดที่ลำเนาถ่ายทอดให้คนรักของเธอฟังนี้ นอกจากจะแสดงให้เห็นการมองสรรพสิ่งในแง่ของการเกื้อกูลกันแล้ว ในข้อความดังกล่าวยังแสดงให้เห็นตำแหน่งแห่งหนที่ควรจะเป็นของมนุษย์ในโลกธรรมชาติที่ว่า มนุษย์เป็นเพียงส่วนหนึ่งของโลกธรรมชาติเท่านั้น ไม่ใช่เป็นเจ้าของธรรมชาติดังที่มนุษย์คิด หากมนุษย์ยอมรับและอ่อนน้อมถ่อมตนต่อธรรมชาติ สิ่งที่เกิดขึ้นคือความสมดุลและความสุขในการอยู่ร่วมกันของสรรพสิ่งทั้งหมด แต่หากมนุษย์มองโลกด้วยโลกทัศน์มนุษย์ศูนย์กลาง ตั้งตนเป็นเจ้าของธรรมชาติ “วันหนึ่ง มีคนเดินเข้ามา เขาชี้มือและประกาศว่า ‘ที่นี่เป็นที่ของฉัน’” (ลำเนาป่า, 2549: 98) สิ่งที่มาข่มขู่เป็นการทำลายธรรมชาติและสูญเสียความสมดุลในระบบนิเวศ “ข้าง ๆ ตัวฉัน มีกองไม้นอนแนบติด ๆ กัน เขาปราศจากชีวิต ...และ ฉันเป็นต้นไม้ต้นสุดท้ายที่เขาจะโค่นลงเมื่อ... พรุ่งนี้เช้า...” (ลำเนาป่า, 2549: 99) ด้วยเมื่อมีคนตั้งตัวเป็นเจ้าของผืนดิน เขาย่อมคิดว่าตนเองเป็นเจ้าของธรรมชาติทั้งหมดในบริเวณนั้น ซึ่งความรู้สึกเป็นเจ้าของนี้มิได้นำไปสู่ความห่วงใยและหวงแหนในธรรมชาติ แต่นำไปสู่การทำลาย ด้วยการมองว่าสิ่งเหล่านี้เป็น “วัตถุ” หรือ “สมบัติ” ของตน อยากจะทำสิ่งใดก็สามารถทำได้โดยชอบธรรมและไม่สนใจ

ว่าการกระทำเหล่านั้นจะส่งผลอย่างไรต่อระบบนิเวศ แม้จะเป็นการตัดต้นไม้เพียงหนึ่งต้น แต่ผลที่ตามมาย่อมกระทบต่อสิ่งมีชีวิตรอบข้างทั้งหมด

ความคิดนี้ได้รับการนำเสนออยู่เสมอในงานเขียนประเภทสารคดีที่มักจะกล่าวถึงความเชื่อมโยงของสรรพสิ่ง ในแง่ของการที่สรรพสิ่งทั้งหลายส่งผลกระทบต่อซึ่งกัน ด้วยในงานเขียนสารคดีผู้เล่าเรื่องเป็นบุคคลหนึ่งที่อาศัยและเติบโตในเมืองอย่างกรุงเทพฯ ได้เห็นและสัมผัสกรุงเทพฯ ตั้งแต่ในยุคที่สภาพแวดล้อมยังอยู่ในสภาพแบบที่คนในยุคปัจจุบันไม่เคยมีโอกาสสัมผัส “น้ำในคลองบางกอกใหญ่หรือคลองบางหลวง ซึ่งไหลลงสู่เจ้าพระยาในครั้งนั้น ยังเป็นสีน้ำตาลทรายอ่อน วัยเล่นได้ เข้าตาได้ พลัดเข้าปากได้ ไม่เป็นอันตรายแม้แต่เด็กเล็ก” (มองออกไปนอกหน้าต่างบานขาว, 2540: 87) ในขณะที่ปัจจุบันสภาพแวดล้อมที่ดีเช่นนี้ไม่หลงเหลืออยู่แล้ว “-- ที่เห็นน้ำเป็นสีดำๆ คือส่วนที่ไหลออกมาจากคลองพระโขนง แล้วผสมผสานกับน้ำเสียออกเขี้ยวหม่นหมองของเจ้าพระยาปัจจุบัน ในภาพไม่มีกลิ่น แต่ของจริงเหม็นเหลือเกิน” (มองออกไปนอกหน้าต่างบานขาว, 2540: 91)

สาเหตุหนึ่งของการเปลี่ยนแปลงทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ผู้เล่ามักจะกล่าวถึงเสมอ คือการพัฒนาเมืองให้เจริญก้าวหน้าทั้งในทางเศรษฐกิจและสังคม ความเจริญก้าวหน้าด้านคมนาคมในยุคปัจจุบันก่อให้เกิดมลพิษทั้งทางอากาศและทางน้ำ ความเจริญทางเศรษฐกิจก่อให้เกิดการขยายตัวของเมือง มีการเปลี่ยนแปลงพื้นที่สีเขียวให้กลายเป็นตึกและที่อยู่อาศัยเพื่อรองรับจำนวนประชากรที่เพิ่มมากขึ้นเป็นเท่าตัว การเปลี่ยนแปลงที่คนส่วนใหญ่เรียกว่า “ความเจริญ” นี้ไม่ได้นำไปสู่สิ่งที่ดีเสมอไป เพราะการเปลี่ยนแปลงของเมืองไม่ได้ส่งผลเพียงแค่พื้นที่หรือสภาพแวดล้อมของเมืองเปลี่ยนไปจากเดิม แต่ส่งผลกระทบต่อความอยู่รอดของสิ่งมีชีวิตและไม่มีชีวิตที่อยู่ในเมืองและส่งผลให้ความสมดุลของระบบนิเวศที่เคยมีถูกทำลายไป

ความคิดข้างในบอกฉันอย่างนั้น พุดคุยกับฉันไปจนถึงค่ำ ผ่านช่วงเวลาโพล้เพล้อย ออกไปไล่โพล้เพล้อย นกกาต่างบินกลับรัง รังที่ร้างไร้ลมเรื่อยเรื่อย จนต้องเพียรสร้างรังใหม่ -- รังแล้วรังเล่า บนต้นไม้ที่ยังพอเหลือรอดในเมืองโดยที่ยังไม่ถูกโค่น จำนวนของต้นไม้บอกถึงจำนวนของนก ที่ยังพอเหลือรอดปลอดภัยในแต่ละปีที่ผ่านมาไปเช่นกัน

จำนวนของนกบอกถึงความสมดุลที่มีอยู่ตามธรรมชาติ จำนวนของต้นไม้ ยิ่งน้อย ยิ่งบอกถึงหายนะที่กำลังสืบคลานสู่โลกขณะนี้

(อกแผ่นดิน, 2542: 72)

ข้อความข้างต้น แสดงถึงผลกระทบจากการรुकึบของสิ่งที่เรียกว่า “ความเจริญ” ที่ทำลายพื้นที่สีเขียวอันเคยเป็นต้นไม้ พุ่มนา เป็นแหล่งที่อยู่อาศัยและพึ่งพิงของสัตว์หลายชนิดไป ก่อนหน้านี้ผู้เล่าให้ภาพของพื้นที่รอบ ๆ คอนโดที่ได้อาศัยอยู่ชั่วคราว โดยพื้นที่นั้นเต็มไปด้วยสีเขียว มีต้นไม้ร่มรื่น พุ่มนาเขียวขจี และบรรดาสัตว์ที่ต่างแหวะเวียนมาพึ่งพิงในบริเวณนั้นเป็นภาพของสายสัมพันธ์อันสวยงาม แต่ในทุก ๆ ครั้งที่กลับมาถึงคอนโดแห่งนี้ พื้นที่สีเขียวจะหายไปทีละแห่ง ทีละแห่ง เปลี่ยนไปเป็นตึก เป็นบ้านจัดสรร เป็นโรงปูน สุดท้ายพื้นที่ที่เคยเป็นสีเขียวก็ไม่เหลือต้นไม้แม้สักต้นเดียว พร้อมกับการหายไปของเหล่าสัตว์ทั้งที่เคยอาศัยอยู่และแหวะเวียนมา การทำลายต้นไม้จึงไม่ได้หมายถึงการหายไปของต้นไม้เท่านั้น แต่ยังส่งผลกระทบต่อสิ่งอื่น ๆ ที่อยู่ในระบบนิเวศ นักที่ต้องอาศัยต้นไม้เป็นบ้าน แมลงที่ต้องขาดแหล่งอาหารของตนไป ระบบนิเวศขาดความสมดุลและสุดท้ายผลเสียเหล่านั้นย่อมย้อนกลับมาถึงตัวมนุษย์ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของระบบนิเวศ

เรื่องการมองสรรพสิ่งเป็นระบบเชื่อมโยงถึงกันในงานเขียนของศิริมอร อุณหรูป มิได้จำกัดอยู่แค่การมองสรรพสิ่งในธรรมชาติเท่านั้น แต่มองไปถึงปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นบนโลกว่า “ทุกเรื่องในบ้านเรา ในโลก โยงถึงกันหมดและต่อร้อยเป็นเรื่องเดียว” (หน้าต่างบานโต, 2542: 31) ฟริตจ็อฟ คาปรั้า (2556) เขียนหนังสือเรื่อง “ข่ายใยแห่งชีวิต” ที่รวบรวมและสังเคราะห์ความรู้ของกระบวนทัศน์ใหม่ทางวิทยาศาสตร์เกี่ยวกับธรรมชาติของสรรพสิ่ง จากการเปลี่ยนแปลงกระบวนทัศน์จากโลกทัศน์แบบกลไกมาสู่โลกทัศน์แบบนิเวศวิทยาหรือโลกทัศน์แบบองค์รวม เขาตระหนักว่าในการมองปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน เราไม่สามารถมองปัญหาสิ่งแวดล้อมแยกขาดจากปัญหาอื่น ๆ ที่เกิดขึ้นบนโลกได้อีกต่อไป ด้วยปัญหาเหล่านี้เป็นปัญหาเชิงระบบที่ทุกปัญหาต่างเชื่อมโยงและขึ้นต่อกันและกัน ปัญหาหนึ่ง ๆ ที่เกิดขึ้นในประเทศหรือในโลก ไม่ว่าจะเป็นปัญหาทางเศรษฐกิจ ปัญหาสังคม ย่อมเกี่ยวพันกับปัญหาสิ่งแวดล้อม หากเราไม่สามารถแก้ปัญหาคความยากจนหรือปัญหาเกี่ยวกับจำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้นได้ ปัญหาความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมและการสูญพันธุ์ของพืชและสัตว์ก็จะยังคงดำเนินต่อไป

ดังนั้นการแยกปัญหาออกจากกันและแก้ปัญหเป็นส่วน ๆ เป็นการแก้ปัญหที่ปลายเหตุและไม่สามารถแก้ปัญหได้อย่างแท้จริง อีกทั้งเขายังเสนอว่าปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นล้วนมีที่มาจากวิกฤติเพียงหนึ่งเดียว นั่นคือ วิกฤติของการรับรู้ โดยเฉพาะในเรื่องวิธีการคิดและระบบคุณค่าที่เรายังคงเชื่อในโลกทัศน์แบบเดิมซึ่งล้าสมัยไปแล้ว จนละเลยถึงความเชื่อมโยงของสรรพสิ่งซึ่งเป็นความคิดสำคัญในการจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นในโลกโลกาภิวัตน์ที่ทุกสิ่งเชื่อมร้อยเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ซึ่งศิริมอร อุณหรูป ก็พยายามนำเสนอความคิดที่ว่านี้ในงานเขียนของเธอหลายเรื่องด้วยกัน ทั้งเรื่อง “มองออกไปนอกหน้าต่างบานขาว” “หน้าต่างบานโต” “อกแผ่นดิน” “ผ่านมาทางความคิด” “ใจดวงร้าย” “อากาศ อาไป อาหาร อารมณ์ ก่อให้เกิดอาการ” และ “บ้านเหล่านี้มีการค้นพบ”

การพัฒนาต้องยกคุณค่าของจิตใจด้วย トラบไตที่ยังช่วยกันยกวัตถุขึ้นสูงกว่าจิตใจ
สังคมก็แปลก ความเป็นสาธารณะหรือส่วนรวมอัปจนไม่เป็นท่า

แล้วก็ได้แต่นั่งบ่นหงุดหงิดกันวันยังค่ำว่า ทำไมบ้านเมืองไม่น่าอยู่ ทำไมน้ำจึงสกปรก
อย่างนี้ ทำไมอากาศมันแย่มากที่สุด ทำไมรถยนต์ต้องติดขนาดนี้ว่า ใช้น้ำมันกันให้น้อยลงไม่ได้หรือ
ยังไง แล้วก็สรุปว่า ทำไมสังคมมันเลวร้ายระยำต่ำลงถึงเพียงนี้

มีคำถามเกิดขึ้นในใจมากมาย แต่ไม่มีคำตอบ ตามด้วยความเครียดทบทวีไม่รู้จบ
เครียดมากก็ต้องลงที่ลูกเต๋า ลูกเต๋าคืออารมณ์พ่อแม่ หาทางออกกับสิ่งเสพติดจำพวกเหล้ายา
ปลาบั้งนี้เอง ครอบครัวยุคใหม่ จิตใจอาจหมดสภาพ

กระเป๋าสตางค์ใบคับโตแทบปริของตัวก็ช่วยให้รถติดน้อยลงไม่ได้ ช่วยพอกอากาศ
ทะเลวก็อยู่อาศัย ที่ทำงานไม่ได้ ช่วยทำให้ลำนน้ำทิ้งสายผ่องขึ้นก็ไม่ได้ แล้วยังแถมว่านั่น ชื่อ
ความสุขทางใจที่แล้วมาในครอบครัวคืนมาเหมือนเดิมก็ยังไม่ได้

(มองออกไปนอกหน้าต่างบานขาว, 2540: 120-121)

ข้อความข้างต้นแสดงให้เห็นว่าปัญหาทุกอย่างที่เกิดขึ้นบนโลกต่างโยงใยสัมพันธ์กันอย่างแยก
ไม่ออก เมื่อเกิดปัญหาหนึ่งขึ้นย่อมมีปัญห่อื่น ๆ ตามมา ดังในข้อความเมื่อเกิดปัญหาสิ่งแวดล้อม ทั้ง
รถติด น้ำสกปรก อากาศเป็นพิษ สิ่งเหล่านี้ล้วนสัมพันธ์กับปัญหาทางเศรษฐกิจ นำไปสู่ปัญหา
ครอบครัว และส่งผลให้เกิดปัญหาสังคมอย่างการก่ออาชญากรรมตามมา ทุกเรื่องจึงเชื่อมร้อยโยงใย
และส่งผลกระทบถึงกัน ในการแก้ปัญหาจึงต้องค้นหาสาเหตุแห่งของปัญหาและแก้ไขให้ตรงจุด หากมอง
สิ่งที่เกิดขึ้นแยกจากกันและมุ่งแก้ปัญหาใดเพียงปัญหาหนึ่งก็จะแก้ได้เพียงปัญหาเดียว และในที่สุด
ปัญหาเหล่านี้ก็จะเกิดขึ้นมาอีกอย่างไม่รู้จบ โดยสาเหตุหลักที่กล่าวถึงในข้อความนี้คือ การมองโลก
ด้วยโลกทัศน์มนุษย์ศูนย์กลางที่มองผลประโยชน์ของมนุษย์เป็นใหญ่ จนละเลยสิ่งที่เกิดขึ้นกับ
ธรรมชาติ ในที่นี้คนต่างมุ่งเข้าหาความเจริญ เน้นการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้เงินในกระเป๋าของตนงอก
เงย จากวิกฤตการณ์ที่เกิดขึ้นบ่งชี้ว่าเป็นการพัฒนาที่ผิดทางด้วยนำไปสู่ความล่มจมของ “ส่วนรวม”
ที่ไม่ใช่แค่สังคมมนุษย์ แต่เป็นทั้งระบบนิเวศ การพัฒนาที่ถูกต้องนั้นสิ่งที่ควรจะต้องงอกงามขึ้นมาคือ
“จิตใจ” มิใช่ “วัตถุ” ส่วนรวมจึงจะอยู่รอด

ฉันฟังแล้วให้นึกเห็นด้วยอยู่เงียบ ๆ เพราะเจอกับตัวเองบ่อย ๆ บ่อยจนทำให้ฉันฉงน
รูปแบบการศึกษาปัจจุบันว่า ‘มุ่งเน้น’ สอนอะไรกันตั้งแต่เล็กจนโต และ ‘มุ่งตัด’ อะไรออกไป
จนเกิดการแห้วหายของตัวเนื้ออันคือคุณค่าจำเป็นต่อชีวิตและดวงจิตเสมอกัน เพราะถ้าหาก
ได้ร่ำเรียนหนังสือกันมาตั้งแต่เล็กจนโตกระนั้นแล้ว รู้หนังสืออย่างเดียวแต่ไม่รู้ประสาเลย มัน
น่าจะเป็นความผิด - พร่องของใคร

คำว่า ‘เนื้อ’ นั้น เราควรตีคุณค่าให้ถูกทางก่อนแล้วแบ่งออกมาให้ชัดเจนว่า เนื้อหาที่เป็นวิชาการอันเป็นส่วนยังชีพของเด็ก (ส่วนตัว) ควรมีที่เปอร์เซ็นต์ของหลักสูตร กับเนื้อหาที่เป็น **ความรู้ ควรซึมซับอย่างยิ่ง** อันมีผลต่อ **ส่วนรวมทั้งหมด** ควรเพิ่มให้หนาแน่นที่เปอร์เซ็นต์จึงจะได้ประโยชน์สมจริงต่อความเป็นเนื้อของส่วนรวมทั้งหมด ผู้ร่างหลักสูตรใหม่ จำต้องมั่นใจเสียก่อนว่า คนที่จบออกมาจะเป็นกาฝากของเมืองของสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุดหรือขึ้นไม่เป็นเลย โดยระงับการสอนให้ฉลาดเพื่อเห็นแก่ตัวเองอย่างที่แล้วมาด้วย

และนั่นย่อหมายถึงความว่า การอบรมบ่มฝังต้องเป็นไปอย่างเข้มงวดต่อเนื่องอยู่ในบรรทัดฐานใหม่ให้ได้

(ผ่านมาทางความคิด, 2536: 24-25)

ข้อความข้างต้น เป็นการแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาของระบบการศึกษาในปัจจุบัน ที่มุ่งเน้นเฉพาะเนื้อหาวิชาการ จนละเลยความสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับส่วนรวมอันเป็นสิ่งจำเป็นต่อการดำเนินชีวิตในฐานะส่วนหนึ่งของระบบนิเวศ การมุ่งเน้นสอนเฉพาะเรื่องใดเรื่องหนึ่งนั้นเป็นส่วนหนึ่งของการคิดแบบแยกส่วน ในหลักสูตรการเรียนการสอนอาจจะมีวิชาเรียนที่หลากหลาย แต่วิชาเหล่านี้มักจะแยกตามความชำนาญเฉพาะทาง ทำให้เด็กเรียนรู้เป็นอย่างดี ๆ ไม่เกิดการบูรณาการระหว่างวิชาที่เรียน และระหว่างผู้เรียนกับสิ่งแวดล้อมรอบข้าง ประเด็นเรื่องการศึกษานี้คือเมธอด อุดมธูปมักจะกล่าวถึงอยู่เสมอในงานเขียนสารคดีว่าการเรียนการสอนและการอบรมเลี้ยงดูของพ่อแม่ทำให้เด็กขาดความซื่อสัตย์กับธรรมชาติ ส่งผลให้เด็กไม่รู้จักและไม่มีความผูกพันกับธรรมชาติรอบข้างนำไปสู่การทำลายสิ่งแวดล้อม เพราะเมื่อเขาไม่มีความผูกพัน ไม่ได้รู้สึกหรือหวงแหนในธรรมชาติจึงไม่จำเป็นต้องคำนึงว่าการกระทำของตนจะส่งผลกระทบต่อธรรมชาติอย่างไร

บทความ “สัญญาณจากการศึกษาแนวใหม่” ในหนังสือ “แลขอบฟ้าเขียว” ได้เปิดเผยข้อมูลเกี่ยวกับระบบการศึกษาที่ตกต่ำในสหรัฐอเมริกาเมื่อปลายศตวรรษที่ 19 ว่าสาเหตุสำคัญมาจากการที่รัฐพยายามควบคุมหลักสูตรการศึกษาของทั้งประเทศให้มีเพียงหลักสูตรเดียว ด้วยเชื่อว่าการรวมศูนย์และทำให้มีแบบแผนจะนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพการศึกษาให้ดีขึ้น การรวมศูนย์นี้เป็นหลักการเดียวกับระบบอุตสาหกรรมที่ครอบงำสังคมและทำให้เชื่อว่าสินค้าจากโรงงานมีคุณภาพดีกว่าที่ผลิตในครัวเรือน การศึกษาก็เช่นกัน การศึกษาแบบรวมศูนย์ทำให้โรงเรียนมีขนาดใหญ่ขึ้นแต่หลักสูตรที่ถูกควบคุมโดยรัฐและผู้เชี่ยวชาญนั้นเน้นที่ตัววิชาการ จนละเลยเรื่องปัญญาและอารมณ์อันหลากหลายของเด็กแต่ละคน อีกทั้งตัววัดผลสำเร็จของหลักสูตรก็เน้นที่ปริมาณ (คะแนนสอบ) มากกว่าคุณภาพ (ความรู้ ความงอกงามทางจิตใจ การคิดวิเคราะห์) ทำให้การเรียนการสอนแบบรวมศูนย์นี้นำไปสู่ความล้มเหลว

ประเด็นสำคัญซึ่งเกี่ยวข้องกับทักษะเชิงนิเวศคือ การศึกษาเช่นนี้เป็นการแยกเด็กออกจากธรรมชาติแวดล้อมทั้งทางกายและความผูกพันทางใจ การจับให้เด็กมาอยู่ในโรงเรียนตลอดทั้งวันและเรียนตามหลักสูตรที่รัฐกำหนดทำให้เด็กไม่ได้สัมผัสกับธรรมชาติ ไม่มีความผูกพันกับชุมชนท้องถิ่นของตนเอง อีกทั้งวิชาที่เรียนนั้นก็มิได้นำไปสู่ความเข้าใจต่อสังคมและโลกธรรมชาติอย่างแท้จริง การศึกษาเช่นนี้จึงหล่อหลอมให้คนขาดสำนึกต่อสังคมและระบบนิเวศ นอกจากนี้การศึกษาแบบแยกส่วนยังเป็นการปลูกฝังความรุนแรงและความคับข้องใจจนนำไปสู่การเบียดเบียนตนเองและผู้อื่นอีกด้วย ทางออกของปัญหาคือ ระบบการเรียนการสอนต้องเป็นการศึกษาแบบองค์รวมที่มองมนุษย์ สังคม และธรรมชาติเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน (พระไพศาล วิสาโล และสมควร ใฝ่งามดี, 2533: 156) จะเห็นได้ว่าข้อเสนอในข้อความที่ยกมาก็แสดงให้เห็นถึงโลกทัศน์แบบองค์รวม ด้วยเขาไม่ได้เสนอให้ตัดส่วนที่เขาคิดว่าจะนำไปสู่การทำลายสิ่งแวดล้อมอย่างเรื่องของวิชาการทิ้งไปอย่างสิ้นเชิง แต่เสนอว่าการเรียนการสอนนั้นต้องมีทั้งเนื้อหาที่เป็นวิชาการและเนื้อหาที่สำคัญต่อส่วนรวมควบคู่กันไป ไม่อาจตัดส่วนใดส่วนหนึ่งทิ้งไปได้ ทั้งปัญญาและจิตใจต้องได้รับการพัฒนาไปพร้อมกันเพื่อที่เมืองและสิ่งแวดล้อมจะดำเนินไปในทิศทางที่ดี

ตัวอย่างที่ชัดเจนที่สุดในงานเขียนของศิโรมอร์ อุณหรูป ที่แสดงแนวคิดการมองโลกด้วยโลกทัศน์แบบองค์รวมในความหมายของทักษะเชิงนิเวศได้คือ เรื่อง “บ้านเหล่านี้มีการค้นพบ” ซึ่งเป็นงานเขียนประเภทสารคดีที่กล่าวถึงวิถีทางของผู้คนในบ้านแต่ละหลัง ที่แต่ละคน แต่ละครอบครัวมีที่มา มีความคิด มีอาชีพที่แตกต่างกัน แต่ที่เหมือนกันคือบ้านเหล่านี้ล้วนมีแนวทางการดำเนินชีวิตที่สอดคล้องไปกับธรรมชาติ

บ้าน มีการเชื่อมโยงหลายเรื่องเช่นซีเมนต์ แต่เราไม่เคยเห็นว่าซีเมนต์มาจากไหน มันมาจากภูเขาหินปูนที่สระบุรีลูกหนึ่ง ซึ่งต้องระเบิดออกไปแล้วลูกเหล่าทุกวัน เหล็ก ทุกคนไม่รู้ว่ามีมาจากไหน ทุกคนเห็นข่าวของเหล่านี้กันแค่มาจากร้านวัสดุก่อสร้างทั้งสิ้น แต่ไม่เคยเห็นมาก่อนมาถึงร้าน มันมาจากไหน ก็เลยไม่รู้รู้สึกถึงความเชื่อมโยง

ก็ใช่ไป ยังใช่ได้เรื่อย ๆ ไม่คิดว่ามีผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมหรือไม่ ไม่คิดว่ามีวันหมด เราควรมีวิธีคิดที่เชื่อมโยงถึงทรัพยากร

บ้านผมใช้คอนกรีตน้อยมาก ใช้ดินทำผนัง วันหน้าถ้าเลิกใช้ บ้านนี้จะมีขยะน้อยมาก ส่วนใหญ่ย่อยสลายไปเองตามธรรมชาติ ในที่ดิน 3 ไร่ สามารถปลูกต้นไม้ไว้ซ่อมแซมบ้านหรือทำอย่างอื่นได้ ด้วยวิธีคิดทำนองนี้ คนจะรู้สึกเชื่อมโยงกับที่อยู่อาศัย มันมีจิตวิญญาณ มันเป็นศิลปะ กล่อมเกล้าวิธีคิดของเราด้วย

(บ้านเหล่านี้มีการค้นพบ, 2552: 114-115)

ข้อความข้างต้นเป็นตัวอย่งจากบทที่ชื่อว่า “บ้านนี้เจ้าของเป็นสถาปนิก” ซึ่งกล่าวถึงแนวคิดในการสร้างบ้านแต่ละหลังของ “จุลพร นันทพานิช” สถาปนิกและอาจารย์ผู้สอนวิชา สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น ที่ในการสร้างและออกแบบบ้านแต่ละหลังต้องคำนึงถึงความสอดคล้องกับธรรมชาติ ภูมิประเทศ ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม รวมไปถึงภาวะทางจิตวิญญาณ ในข้อความนี้หากมอง “บ้าน” หลังหนึ่งด้วยโลกทัศน์แบบองค์รวม เราอาจจะมองบ้านในฐานะที่อยู่อาศัยซึ่งสามารถใช้เป็นที่พักพิงได้และเข้าใจถึงองค์ประกอบต่าง ๆ ของบ้านทั้งอิฐ ปูน ไม้ ที่ก่อร่างเป็นผนัง เป็นประตู หน้าต่าง หลังคา ซึ่งองค์ประกอบเหล่านี้ล้วนมีความสัมพันธ์และขึ้นต่อกันละกัน แต่ในที่นี้เขาไม่ได้มองเพียงแค่องค์ประกอบต่าง ๆ ที่รวมกันเป็นบ้านนั้นมีความสัมพันธ์โยงใยกันอย่างไร แต่มองเลยไปถึงที่มาของวัสดุในการสร้างบ้านว่ามาจากที่ใด และส่งผลกระทบต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างไรบ้าง การสร้างบ้านหลังหนึ่งสามารถเชื่อมโยงไปถึงพื้นที่ในการสร้างบ้าน ธรรมชาติแวดล้อมของบ้านและที่มาของวัสดุ ซึ่งเป็นระบบที่เชื่อมโยงสัมพันธ์กันหมด

หากมองด้วยโลกทัศน์แบบแยกส่วนเราจะไม่รู้เลยว่าการสร้างบ้านหลังหนึ่งส่งผลกระทบต่อธรรมชาติอย่างไรบ้าง ด้วยระบบเศรษฐกิจในปัจจุบันทำให้บ้านเป็นเพียงสินค้าชิ้นหนึ่งที่คนสามารถซื้อเลือกแบบบ้านที่ตนอยากได้ โดยไม่ต้องรู้ถึงที่มาของวัสดุไม่ต้องรู้ถึงผลกระทบต่อธรรมชาติ รวมถึงไม่ต้องมีความผูกพันกับบ้านของตนเอง ทั้ง ๆ ที่ความผูกพันทางใจที่มีต่อบ้านจะนำไปสู่ความเชื่อมโยงกับพื้นที่และน้อมนำให้เกิดความรู้สึกเป็นหนึ่งเดียว จากพื้นที่เล็ก ๆ ของบ้าน จนขยายไปสู่ละแวกบ้าน ชุมชน ประเทศและโลก บ้านจึงเอื้อให้คนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับระบบนิเวศ ดังนั้นเขาจึงคิดว่าการที่รู้ที่มาที่ไปของวัสดุที่ใช้อก่อสร้าง เข้าใจพื้นที่รอบบ้านจะทำให้เราผูกพันกับบ้านและคำนึงถึงสิ่งแวดล้อมมากขึ้น โดยใช้วัสดุที่ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศน้อยที่สุดและรูปแบบบ้านต้องคำนึงถึงมิติทางจิตวิญญาณด้วย เขาคิดว่าบ้านที่ปิดมิดชิดแบบในเมืองจะทำให้มนุษย์เกิด “อหังการ” รู้สึกว่าตนอยู่เหนือธรรมชาติและที่นำไปสู่การทำลายธรรมชาติมากขึ้น แต่หากบ้านมีช่องให้แสงลอดเข้าไปจนเกิดความสลัวแล้วเชื่อมโยงกับสิ่งเร้าลับเหนือธรรมชาติ มนุษย์จะเกิดความกลัวและนำไปสู่ความเคารพและนอบน้อมต่อธรรมชาติ การสร้างบ้านที่คำนึงถึงสิ่งต่าง ๆ อย่างรอบด้านจึงเป็นการมองสรรพสิ่งอย่างเป็นระบบและเป็น “พลังสร้างสรรค์” ให้โลกนี้อยู่รอดท่ามกลางวิกฤตการณ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน

2.1.2 การให้คุณค่าทุกชีวิตเท่าเทียมกัน : ความเสมอภาคในโลกธรรมชาติ

แม้จะเด็ดจะดม ก็มักขอเขาในใจก่อน ฉันทเคารพเขาในแง่ความมีชีวิตของเขา ฉันทมองเขาในแง่ความเป็นเพื่อนชีวิตของเรา จึงแลเห็นเขาเกิด แก่ เจ็บ และตายเหมือนเช่นเรา ไม่ต่าง

(หน้าต่างบานโต, 2542: 229)

ข้อความข้างต้น เป็นหนึ่งในข้อความที่แสดงให้เห็นแนวคิดเกี่ยวกับการมองธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของซีเรมอร์ อุณหรูป ที่ให้ความสำคัญกับสรรพสิ่งในธรรมชาติอย่างเท่าเทียม ด้วยการมองว่าธรรมชาติเป็นสิ่งมีชีวิตที่ควรค่าแก่ความเคารพ ความเคารพในที่นี้มีได้หมายถึงการยกย่องให้เหนือกว่าผู้อื่นแต่เคารพในฐานะของชีวิตชีวิตหนึ่งที่มีสิทธิในการมีชีวิตอยู่ มีความรู้สึก เกิด แก่ เจ็บ ตาย ได้เหมือนกับมนุษย์ มิได้มองด้วยท่าทีทรราชที่ให้ความสำคัญกับสถานะของมนุษย์ว่าเป็นเจ้าเหนือสรรพสิ่งอื่น ๆ นำไปสู่การครอบงำใช้ประโยชน์จากธรรมชาติในฐานะทรัพยากรที่ไร้ชีวิต จนก่อให้เกิดวิกฤตการณ์สิ่งแวดล้อมเช่นในปัจจุบัน สำหรับการมองธรรมชาติด้วยทัศนะว่าเป็นสิ่งมีชีวิตด้วยท่าทีแห่งความเคารพนั้น อัลโด ลีโอโพลด์ (Aldo Leopold) ได้กล่าวถึงไว้ในบทความชื่อ “จริยธรรมของแผ่นดิน” (The Land Ethic) ซึ่งได้กลายเป็นคัมภีร์สำคัญสำหรับคนจำนวนมากที่สนใจประเด็นเกี่ยวกับจริยธรรมสิ่งแวดล้อม ในบทความนี้ลีโอโพลด์เน้นย้ำถึงวิธีการที่ถูกต้องสำหรับการมองสิ่งแวดล้อมคือ มองเป็นองค์ประกอบที่มีชีวิตและส่วนทั้งหลายล้วนสำคัญ

ความคิดเช่นนี้นำไปสู่แก่นความคิด 2 ประการคือ ประการแรก เราไม่ทำลายส่วนหรือองค์ประกอบขององค์รวมอย่างมั่งง่ายเพราะองค์ประกอบนี้มีส่วนสนับสนุนชีวิตโดยรวมและความ เป็นอยู่ที่ดีขององค์รวมที่มีชีวิต ในที่นี้แสดงความคิดเกี่ยวกับการเชื่อมโยงของสรรพสิ่งอย่างเป็นระบบ ประการที่สอง เราควรมองสิ่งแวดล้อมด้วยความเคารพ หรือกระทั่งด้วยความยำเกรงว่าเป็นชีวิตชีวิตหนึ่ง เพราะการมองโลกธรรมชาติว่าเฉื่อยชาหรือตายแล้ว นำไปสู่ท่าทีที่ไร้ความรู้สึกและไร้ความเคารพต่อสิ่งเหล่านั้น (เดวิด คินส์ลีย์, 2537: 323) ดังนั้นในการมองสิ่งแวดล้อมด้วยโลกทัศน์แบบองค์รวม นอกจากการมองสรรพสิ่งว่าเป็นระบบที่มีความสัมพันธ์โยงใยถึงกันแล้ว การมองธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมว่าเป็นชีวิตชีวิตหนึ่งที่มีความเท่าเทียมกันก็เป็นพื้นฐานสำคัญในการมองโลกด้วยกระบวนทัศน์แบบองค์รวมเช่นเดียวกัน การมองว่าธรรมชาติคือชีวิตชีวิตหนึ่งเป็นสิ่งที่ได้รับการนำเสนอในงานของซีเรมอร์ อุณหรูป ทั้งในงานประเภทบันเทิงคดีและสารคดี งานเขียนทั้งสองประเภทยังจะนำเสนอให้เห็นว่าธรรมชาติรอบตัวมีชีวิต จากการที่ผู้เล่าเรื่องได้เข้าไปมีปฏิสัมพันธ์กับธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็นการตกท้าย โอบกอด ใช้เวลาร่วมกับธรรมชาติจนเกิดความผูกพัน ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นจึงนำไปสู่ความคิดและการปฏิบัติตนต่อธรรมชาติด้วยความเคารพ

ในความรู้สึกของฉัน ไม่ว่าตัวเราหรือต้นไม้ เราต่างมีชีวิตเช่นเดียวกัน จะต่างกันตรง
สร้อยรูปทรงและวงวิถี

เรามีหัว ลำตัว แขนขา เรามีเรือนยอด ลำต้น ก้านกิ่ง เรามีเท้าพาตัวเองไปไหนมา
ไหนได้ตามใจชอบ เขามีรากขนอนไซ้ไปตามใต้ดิน เพื่อหาน้ำเลี้ยงตัวเองเช่นกัน

เพียงแต่เขาต้องอยู่กับที่ เคลื่อนพาตัวเองไปไหนไม่ได้ อย่างเรา ขึ้น (เกิด) ตรงไหนก็ อยู่ตรงนั้น หากความเจริญเติบโตของพวกเขาเป็นสิ่งที่มองเห็นได้ชัด สูงขึ้น อวบน้ำขึ้น ที่เรามักใช้ คำว่า ‘งาม’ งอกงามจนแผ่ร่มเงากว้างขึ้นเรื่อยๆ

(หน้าต่างบานโต, 2542: 228)

ข้อความข้างต้นมาจากงานเขียนสารคดีเรื่อง “หน้าต่างบานโต” ที่ผู้เล่าถ่ายทอดความรู้สึก ของตนที่มีต่อธรรมชาติอย่างต้นไม่ว่า “รู้สึกผูกพันเสียยิ่งกว่าสิ่งมีชีวิตที่มีแขนมีขาเท้า พูดจากรรจาได้ ยิ้มหัวเราะได้เสียด้วยซ้ำไป” (หน้าต่างบานโต, 2542: 227-228) ความรู้สึกผูกพันนี้มาจากการที่ผู้เล่า มีสายตาและหัวใจให้ธรรมชาติเสมอมา ไม่ว่าจะเริ่มต้นไม้ในบ้านหรือนอกบ้านสำหรับเขาย่อมมี ความสำคัญเท่าเทียมกัน ผู้เล่าไม่ได้รักหรือหวงแหนต้นไม้เพราะคิดว่าตนเป็นเจ้าของ แต่เป็นเพราะ ตระหนักว่าต้นไม้เหล่านั้นคือชีวิตชีวิตหนึ่งที่เกิดและงอกงามตามธรรมชาติของเขา นอกจากจะ เคารพในความมีชีวิตแล้ว ผู้เล่ายังเคารพในความแตกต่างของสรรพสิ่ง เขาเข้าใจในความแตกต่าง ระหว่างมนุษย์กับต้นไม้ ทั้งองค์ประกอบ การดำรงชีวิต วิธีทางในการเจริญเติบโตที่ต่างกันไป แต่ ความต่างต่างนั้นไม่ได้นำไปสู่การแบ่งแยก แม้พวกเขาจะมีรูปร่างและรูปแบบการดำเนินชีวิตที่ ต่างต่างจากมนุษย์มากน้อยเท่าใด พวกเขาเหล่านั้นก็ล้วนมีชีวิต มีความรู้สึก มีคุณค่าตามวิถีทางของ ตน หาใช่เครื่องจักรที่ไร้ชีวิตไม่

การมองว่าธรรมชาติเป็นสิ่งที่มีความมีชีวิตจิตใจและสรรพสิ่งในธรรมชาติมีคุณค่าเท่าเทียมยังเป็น สิ่งที่นำเสนอในนวนิยายเรื่อง “ใจดวงร้าว” ตลอดทั้งเรื่อง ด้วยนวนิยายเรื่องนี้พยายามแสดงให้เห็นว่า ธรรมชาติอย่างต้นไม้เป็นสิ่งที่มีความรู้สึก สามารถเจ็บปวดหรือมีอาการป่วยไข้ได้เมื่อโดนทำ ร้าย “เมื่อแรกเห็นก็บาดเจ็บสาหัสสากรรจ์—เจ็บป่วยเรื่อยมาจนถึงเข้าขั้นโคมาของปูยางนั้น คือความ เจ็บปวดทรมานของเด็กสาวด้วย” (ใจดวงร้าว, 2536: 199) และเหล่าสรรพสัตว์ก็เป็นสิ่งมีชีวิตที่มี คุณค่า

เหมือน ๆ กับการเติบโตของแมว เพื่อคอยกำจัดหนูหรือซากเน่าต่าง ๆ ราวกับ พนักงานทำความสะอาดโลก ประดุจเดียวกับฮีโร่ที่เก็บขยะความเน่าเหม็นด้วยจะงอยปากงุ้ม สัตว์ทุกตัวและทุกพันธุ์ต่างมีหน้าที่ มีภารกิจต่อโลก -- ต่อที่อยู่อาศัยของตนทั้งสิ้น โลกนี้คือ บ้านที่อยู่อาศัยของเขา - มิใช่เฉพาะแต่ในชายคารังนอนเท่านั้น

(ใจดวงร้าว, 2536: 188-189)

ข้อความข้างต้นแสดงให้เห็นแนวคิดแบบองค์รวมคือ การให้ความสำคัญกับสัตว์ทุกชนิดเท่า ๆ กัน แม้แต่สัตว์บางชนิดที่มนุษย์มักจะมองด้วยทัศนคติที่ไม่ดีอย่าง “อีแร้ง” เป็นสัตว์ที่มักจะถูกลองด้วยความรังเกียจเพราะสัตว์ชนิดนี้กินซากของสิ่งมีชีวิตที่ตายแล้ว จึงถูกลองว่าเป็นสัตว์ที่สกปรก และมักจะให้เป็นตัวแทนของสิ่งที่ชั่วร้ายดังที่พบในงานวรรณกรรมหรือนิทาน อีแร้งมักได้รับบทบาทให้เป็นตัวร้ายที่มีความเจ้าเล่ห์ ร้ายกาจ ก่อให้เกิดทัศนคติที่ไม่ดีต่อสัตว์ชนิดนี้ แต่ในทัศนะของตัวละคร อีแร้งนั้นมีบทบาท “ราวกับพนักงานทำความสะอาดโลก” (ใจดวงร้าว, 2536: 189) เมื่อมองด้วยโลกทัศน์แบบองค์รวม เราจะเห็นบทบาทและคุณค่าอันแท้จริงของสรรพสิ่งต่าง ๆ ที่มีบทบาทที่มนุษย์สวมให้ตามความคิดของตน อีแร้งจึงเป็นสัตว์ที่มีคุณค่าในตัวเองในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของการสร้างความสมดุลของระบบนิเวศ ซึ่งในความคิดของผู้เล่าไม่ใช่แค่อีแร้งเท่านั้น แต่เป็น “สัตว์เล็กสัตว์ใหญ่น้อยชนิดที่มนุษย์มองไม่เห็นค่า ล้วนต่างมีภารกิจที่ช่วยกัน – ร่วมกันควบคุมรักษาความสมดุลแห่งสรรพสิ่ง” (ใจดวงร้าว, 2536: 189) อีกทั้งข้อความนี้ยังทำให้เข้าใจถึงความหลากหลายของธรรมชาติว่า บนโลกนี้ไม่ได้มีสิ่งมีชีวิตแค่มนุษย์เพียงเผ่าพันธุ์เดียว ไม่ได้มีแค่มนุษย์ที่มีคุณค่าและมีบทบาทในการสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ แต่สรรพสิ่งอื่น ๆ ก็มีเช่นเดียวกัน การเข้าใจถึงความหลากหลายในธรรมชาติจึงเป็นส่วนหนึ่งของการรักษาระบบนิเวศให้สมดุลและยั่งยืน

แต่หากว่าเธอก็อย่าง ฉันก็อย่าง คนนั้นก็อีกแบบ.. ฉันว่าน่าสนุกจะตาย ที่ในโลกนี้มีความหลากหลาย คละ ต่าง ได้แลกเปลี่ยน เจือจาง เกือบเกี่ยว แม้แต่ประสบการณ์ความรู้สึก

แล้วฉันจริงใจออกจะตาย ที่ปักแจกันของฉันอย่างนั้น อย่างที่ฉันชอบของฉัน อย่างที่ฉันเห็นสวย ไม่ใช่อย่างที่คนอื่นอื่นชอบแล้วลอกเลียนแบบทำตามกันทุกกระดิก อย่างคำนิยมทั่วไป ซึ่งได้เห็นได้ผู้ต้อออกมาจากหัวใจของแต่ละคนสักก็มากน้อยด้วยซ้ำ

เพราะเราเห็นงาม ก็บังงามเพราะว่าคนอื่นนิยมทำตามกันมาเป็นคนละเรื่องกัน คนละทิศ คนละชั่วหัวใจแท้แท้

แล้วแจกันนอกบ้านนั้นเล่า แจกันใหญ่ที่ธรรมชาติใส่ดินไว้ให้ - แจกันโลก ให้ดินให้ดอกไม้ผลเหมือนกันทั้งหมดไหม หัดมองเข้าไปในท่ามกลางความเขี้ยวงามตามธรรมชาติดูบ้างสิจ๊ะ

(หญิงสองหัว, 2541: 23)

ข้อความที่ยกมานี้ ในส่วนต้นอาจจะมีได้กล่าวถึงประเด็นเกี่ยวกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยตรง ด้วยก่อนหน้านี้ผู้เล่ากล่าวถึงแจกันดอกไม้ของตนที่มีลักษณะเฉพาะจนทำให้ผู้อื่นรู้สึกว้าแปลกประหลาด ไม่มีใครเขาทำกัน แต่สำหรับผู้เล่าความแตกต่างนี้ไม่ใช่ความแปลกแยก ทุกสิ่งมีความสวยงามในตนเองและเราต้องยอมรับในความหลากหลายของทุกสิ่งบนโลก เพื่อที่เราจะค้นพบคุณค่าที่แท้จริงของสิ่งนั้น ๆ ไม่ใช่คุณค่าที่ใครบางคนกำหนดขึ้นและยึดถือเป็นค่านิยมของสังคม

เช่นเดียวกับธรรมชาติที่เขากล่าวถึงในตอนท้ายว่า บนโลกนี้มีความหลากหลาย เพียงแค่พันธุ์ไม้ก็มีหลากหลายชนิด แต่ละแบบ แต่ละชนิดต่างมีคุณค่า มีความสวยงามในตนเอง ซึ่งบางคนอาจจะไม่เข้าใจและยึดติดกับความงามตามแบบฉบับของตน ไม่สนใจความหลากหลายที่มีในธรรมชาติ ดังที่พบในแนวคิดมนุษยศูนย์กลางที่มักจะทำให้คุณค่าธรรมชาติเฉพาะสิ่งที่มีประโยชน์ต่อมนุษย์เท่านั้น ทั้งที่จริงแล้วธรรมชาติไม่ได้มีเฉพาะแบบที่มนุษย์ต้องการหรือพยายามบังคับกำกับให้เป็น

ความเท่าเทียมในโลกธรรมชาติที่ศิเรมอร อุณหภูปกกล่าวถึง มิใช่แค่เพียงในเรื่องของการมีคุณค่าเท่าเทียมกันเท่านั้น แต่รวมถึงความเสมอภาคในการที่จะมีชีวิตอยู่ รวมถึงความเสมอภาคในแง่ศีลธรรม และจริยธรรมด้วย เมื่อกล่าวถึงการมีคุณภาพชีวิตที่ดี อาศัยอยู่ในสังคมที่ดี เรามักจะจำกัดอยู่เพียงสังคมมนุษย์เท่านั้น ไม่รวมถึงสรรพสิ่งอื่น ๆ ในธรรมชาติ แต่ในงานเขียนของศิเรมอร อุณหภูปกได้ขยายขอบเขตของคำว่า “สังคม” หรือ “ส่วนรวม” ให้กว้างขึ้นไปกว่าสังคมมนุษย์ เป็นสังคมชีวิตที่รวมสิ่งมีชีวิตอื่นในธรรมชาติด้วย

การทำร้ายกันทางเสียงทำให้เกิดความเครียดมหาศาล เป็นปัญหาสูงต่อสุขภาพจิตของมนุษย์และสัตว์ (แต่ยังไม่รวมถึงต้นไม้ เพราะยังไม่ทราบว่ามีใครค้นคว้าเรื่องเสียงดังที่มีผลต่อต้นไม้ต้นไม้บ้างหรือยัง) เพียงคนเดินเข้ามาในห้องนอนแล้วปิดประตูดังในขณะที่เรากำลังหลับ เสียงเดียวก็สามารถกระชากให้เราตื่นจากหลับด้วยอาการสะดุ้งตกใจเสมอ

นับประสาอะไรกับเสียงดังมหาศาลบนทางด่วน

(หน้าต่างบานโต, 2542: 162-163)

มลพิษทางเสียงเป็นปัญหาหนึ่งของผู้ซึ่งอาศัยอยู่ในเขตเมืองหรือชุมชน โดยเฉพาะในเมืองที่มีการคมนาคมเป็นจำนวนมากอย่างกรุงเทพฯ ต้องเผชิญปัญหานี้มาโดยตลอด ด้วยแหล่งกำเนิดของมลพิษทางเสียงส่วนใหญ่มาจากยานพาหนะและพื้นที่ส่วนใหญ่ในกรุงเทพฯ เป็นตึกสูงและทางด่วน ทำให้ที่อยู่อาศัยของทั้งคนและสัตว์ต้องอยู่ติดทางด้วยอย่างไม่มีทางเลือก แต่เมื่อกล่าวถึงผลกระทบของมลพิษทางเสียงมักจะมีข้อมูลที่ทำให้ความสนใจเฉพาะผลกระทบที่มีต่อมนุษย์เท่านั้น ทั้ง ๆ ที่เสียงที่ดังจนเกินพอดีส่งผลกระทบต่อสิ่งรอบข้างทั้งมนุษย์และสัตว์เฉกเช่นเดียวกัน ในการกล่าวถึงผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมในงานเขียนจึงมิได้นึกถึงผลกระทบที่มีต่อมนุษย์เท่านั้น แต่รวมถึงสัตว์ด้วยบนพื้นฐานความคิดที่ว่าทั้งมนุษย์และสัตว์ต่างก็มีสิทธิที่จะอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ดีเช่นเดียวกัน ในงานเขียนของศิเรมอร อุณหภูปกมักจะเรียกร้องให้มนุษย์เลิกมองแต่ผลประโยชน์ของตน เลิกสนใจเฉพาะความเดือดร้อนของตน แต่ให้มองสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ รอบตัวที่ได้รับความเดือดร้อนจากการกระทำของมนุษย์เช่นเดียวกัน ดังที่ได้กล่าวไว้ในเรื่อง “หน้าต่างบานโต” ว่า “ไม่อยากจะยิน “ปลา พิษ แผลง สัตว์สะเทินน้ำสะเทินบกกำลังหายไปจากลูกโซ่ของอาหาร ! และระบบนิเวศวิทยา !!” ตื่นเช้าขึ้นมา

ช่วยกันมองสังเกตรอบ ๆ ตัว...ทุก ๆ วัน ก็จะเริ่มพบความจริงกว่าใครทั้งหมด” (หน้าต่างบานโต, 2542: 86-87)

ความเสมอภาคในโลกธรรมชาตินั้นจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมนุษย์ทำลายโลกทัศน์แบบมนุษย์ศูนย์กลาง ละทิ้งอัตตาความเป็นมนุษย์หรือความสำคัญในตัวตนทิ้งไป เพราะสิ่งเหล่านี้เป็นเหตุผลสำคัญที่มนุษย์ใช้อ้างเพื่อบ่งบอกคุณค่าที่เหนือกว่าของมนุษย์ต่อธรรมชาติ โดยเฉพาะความคิดที่ว่ามนุษย์เป็นเจ้าของของธรรมชาติ สามารถกำหนดและควบคุมธรรมชาติได้ เห็นได้จากการการที่มนุษย์พยายามคิดค้นสิ่งประดิษฐ์หรือข้อกฎหมายเพื่อใช้อ้างกรรมสิทธิ์ที่ตนมีต่อธรรมชาติ นำไปสู่การแย่งชิงและซื้อขายธรรมชาติราวกับธรรมชาติเป็นเพียงสินค้าเท่านั้น ทั้งที่จริงแล้วไม่มีสิ่งใดในธรรมชาติที่มนุษย์สามารถเป็นเจ้าของได้อย่างแท้จริง สรรพสิ่งที่อยู่บนโลกต่างเท่าเทียมกัน ในมีใครเป็นเจ้าของใครหรือมีสถานะสูงกว่าใคร ทุกคนต่างมีสิทธิในการมีชีวิตอยู่บนโลกเท่าเทียมกันทั้งสิ้น

เมื่อเราอยู่สูง ยิ่งสูง เราจะรู้สึกว่าเป็นพื้นดินเป็นผืนเดียวกันตลอด มนุษย์เดินอยู่บนระนาบเดียวกันทั้งสิ้น แม้มีเขื่อนมีขั้นมีระดับมีคอกมีเรือนมีรั้วล้อมกัน แม้ครอบครอง มีเจ้าของ

แต่ต้นไม้แต่ละต้นในเรือนแต่ละหลัง ย่อมบอกได้ดีเสียยิ่งกว่าว่าแผ่นดินเป็นผืนเดียวกันตลอด ไม่มีขอบเขต ขอบแนวเขตหรือหมุดตอกตลอดหมด เพราะเมื่อเขาหยั่งรากลงแล้ว รากเขาไปทั่ว มนุษย์พอมองไม่เห็นก็คิดว่าต้นไม้ทั้งต้นยังเป็นของฉัน ของบ้านฉันเรือนนี้ของเอ็งของข้า

สิ่งทั่วทั้งหมดที่มีอยู่ตามธรรมชาติในโลกนี้ ไม่เคยเป็นของมนุษย์หรือของใครอย่างแท้จริง ไม่ว่าจะยุคสมัยไหน เกิดแล้วตายมาก็เหิน

(อกแผ่นดิน, 2542: 67-68)

ความก้าวหน้าของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นทัศนคติการมองโลกธรรมชาติของมนุษย์ที่ว่า มนุษย์สามารถควบคุมและเปลี่ยนแปลงธรรมชาติได้ ด้วยเทคโนโลยีในปัจจุบันช่วยให้มนุษย์ดัดแปลงธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมบางส่วนหรือสร้างสภาพแวดล้อมขึ้นใหม่เพื่อตอบสนองความต้องการของมนุษย์ เช่น เครื่องปรับอากาศ เป็นสิ่งหนึ่งที่ปฏิเสธไม่ได้ว่าได้กลายเป็นปัจจัยสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ ด้วยสภาพอากาศที่ร้อนขึ้นในทุก ๆ ปี ทำให้มนุษย์ใช้ชีวิตส่วนใหญ่ในห้องที่ติดเครื่องปรับอากาศ ไม่ว่าจะเป็นการทำงาน เรียนหนังสือ รับประทานอาหาร ไปจนถึงการนอน อากาศที่เย็นสบายจากเครื่องปรับอากาศทำให้มนุษย์เกิดความเคยชินจนขาดไม่ได้และไม่สามารถอยู่ในอากาศธรรมชาติได้นาน ทั้ง ๆ ที่เครื่องปรับอากาศเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมอย่างมาก เพราะแม้จะทำให้อุณหภูมิลดลงแต่ก็เฉพาะในห้องเท่านั้น ผลที่ได้กลับเป็นการทำให้โลกร้อนขึ้นจากการปล่อยสารเคมีขึ้นไปบนชั้นบรรยากาศ เครื่องปรับอากาศจึงเป็นเทคโนโลยีที่

มนุษย์คิดค้นขึ้นมาเพื่อเอาชนะธรรมชาติและทำลายธรรมชาติไปพร้อมกัน สิ่งที่มนุษย์ควรทำจึงไม่ใช่ การพยายามเอาชนะธรรมชาติ แต่เป็นการยอมรับความเป็นไปของธรรมชาติและปรับตัวให้เข้ากับ ธรรมชาติ ดังในเรื่อง “อากาศ อาโป อาหาร อารมณ ก่อให้เกิดอาการ” ที่ผู้เล่ายอมรับและเข้าใจถึง ความเป็นไปของธรรมชาติจากการปฏิเสธที่จะใช้เครื่องปรับอากาศและใช้ชีวิตตามวิถีทางดั้งเดิม ไม่ได้พยายามเอาชนะหรือควบคุมธรรมชาติให้เป็นไปตามที่ตนต้องการ

ดิฉันเป็นคนยอมรับในส่วนนี้ จึงไม่เห็นว่าการอากาศตามธรรมชาติจะร้อนอะไรมากมาย ไม่ได้ถูกบังคับให้ยืนตากแดดนาน ๆ เสียเมื่อไหร่ อากาศตามธรรมชาติ เข้า สาย ปาย เย็น ย่อม เย็น - อุ่น - ร้อน - อุ่น - เย็น ไปตามเข็มนาฬิกาและฤดูกาล

(อากาศ อาโป อาหาร อารมณ ก่อให้เกิดอาการ, 2544: 45)

นอกจากเทคโนโลยีแล้วการทำเกษตรกรรมก็เป็นสิ่งหนึ่งที่แสดงให้เห็นถึงทัศนะของมนุษย์ ในการพยายามเอาชนะธรรมชาติ จากการทำกรเกษตรแบบดั้งเดิมที่ทำด้วยความเคารพธรรมชาติ มองธรรมชาติว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์จึงเก็บเกี่ยวผลผลิตแค่เท่าที่จำเป็นสำหรับภายในครอบครัวเท่านั้น สู การทำเกษตรกรรมแบบพัฒนาที่มีการประดิษฐ์เครื่องมือการเกษตร การใช้แรงงานสัตว์ จนไปถึงการ ทำระบบชลประทาน สิ่งเหล่านี้ทำให้มนุษย์สามารถเอาชนะขีดจำกัดในการทำเกษตรกรรมได้ ผลที่ ตามมาคือพื้นที่ธรรมชาติถูกเปลี่ยนให้เป็นพื้นที่สำหรับการเกษตร มีการตั้งถิ่นฐานและสะสมวัตถุเพื่อ การอุปโภคและบริโภค การเพาะปลูกและผลิตอาหารก็เป็นไปแบบที่เกินกว่าความจำเป็นสำหรับ ตนเองและครอบครัว (มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2549: 193) เมื่อเปลี่ยนการผลิตเป็นผลิตเพื่อ ขาย จึงมีการคิดค้นวิทยาการต่าง ๆ ที่จะช่วยให้ได้ผลผลิตมากที่สุดตามแนวทางของลัทธิทุนนิยม เกษตรกรรมแบบพัฒนานั้นมีการคัดเลือกพันธุ์พืช การทำปุ๋ยเคมีที่ทำให้ได้ผลผลิตมากขึ้น อีกทั้งยังมี เทคโนโลยีและวิธีการที่ทำให้ผักผลไม้ ออกดอกออกผลนอกฤดูกาลได้ วิธีการเหล่านี้ทำให้ธรรมชาติ แปรปรวนและเป็นการทำลายความหลากหลายทางชีวภาพ อันเป็นความปกติของธรรมชาติอย่าง รุนแรง

ในงานเขียนสารคดีเรื่อง “อาหารจัดสภาพร่างกาย” ศิเรมอร อุณหภูมิตได้แสดงทัศนะ เกี่ยวกับการทำเกษตรกรรมในยุคใหม่ว่าการปลูกผักผลไม้ตามความต้องการของตลาดเป็นส่วนสำคัญ ในการทำลายความหลากหลายทางชีวภาพ เนื่องจากเกษตรกรจะปลูกพืชที่เป็นที่ต้องการของ ผู้บริโภคเพียงสายพันธุ์เดียวบนพื้นที่ขนาดใหญ่เพื่อให้ง่ายต่อการดูแลและการใช้เทคโนโลยีสำหรับ การเพาะปลูก การทำเกษตรกรรมเช่นนี้จะนำไปสู่การทำลายธรรมชาติและตัวมนุษย์เอง สิ่งที่เขา เสนอคือ การรับประทานผักผลไม้ตามฤดูกาลและตามท้องถิ่นที่อยู่ ไม่สนับสนุนผลผลิตที่ได้จากการ แทรกแซงหรือทำลายธรรมชาติด้วยเทคโนโลยีของมนุษย์ ซึ่งในแต่ละท้องถิ่น แต่ละภูมิภาคก็มีพืช พันธุ์ที่สามารถเจริญเติบโตในพื้นที่แตกต่างกัน การรับประทานอาหารตามฤดูกาลและท้องถิ่น

นอกจากจะช่วยรักษาพันธุ์พืชท้องถิ่นที่คนมองข้าม รักษาความหลากหลายและความสมดุลของธรรมชาติไว้แล้ว ยังช่วยให้เด็ก ๆ ในชุมชนรู้จักธรรมชาติในพื้นที่ อันจะนำไปสู่การเข้าใจคุณค่าและเกิดความหวงแหนธรรมชาติต่อไป

ในแต่ละท้องถิ่น ความหลากหลายของพืชพันธุ์ก็แตกต่างกันออกไปตามที่ทราบกันดี เมื่อผักพืชออกงามตรงขึ้นมาให้ จึงควรชวนขยายหามากินกันในฤดูนั้น ๆ ปู๋ตายายป่าลึงเก็บผักในฤดูกาลมากิน ลูกหลานควรนั่งกินด้วยเพื่อจะได้ซึมซับเรียนรู้พืชพันธุ์ในธรรมชาติ โดยเฉพาะคุณค่าของมันที่ให้ประโยชน์ต่อร่างกายโดยตรง อันเป็นส่วนสำคัญและสัมพันธ์ต่อชีวิตทั้งหมด

วิธีการปลูกพืชผักผลไม้เพื่อเอาใจตลาด ก็มีส่วนสูงในการฆ่าความหลากหลายของพืชพันธุ์เดิม ที่เคยมีอยู่ในธรรมชาติ รวมทั้งการตัดต่อทางพันธุกรรม โดยไม่ทราบว่าได้ฆ่าตัวเองไปพร้อมกันด้วย

(อาคารจิตสภาร่างกาย, 2546: 17)

สิ่งที่ศิริมอร อุณรุทูป พยายามนำเสนอในงานเขียนจึงเป็นการพยายามให้มนุษย์ลดอัตตาของตนเองลง และยอมรับความคิดที่ว่ามนุษย์ไม่สามารถกำหนดและควบคุมธรรมชาติได้ เราควรดำเนินชีวิตไปตามครรลองของธรรมชาติ ปล่อยให้ธรรมชาติได้เจริญงอกงามและเติบโตไปตามธรรมชาติของเขา ดังในเรื่อง “ร่มไม้ชายคา” ที่ผู้เล่ากล่าวถึงต้นแก้วที่ตนปลูก เขารู้ว่าต้องทำอะไร ต้นแก้วจึงจะออกดอกงามและเร็วขึ้นและลองใช้วิธีนั้น แต่สุดท้ายเขาก็ตระหนักได้ว่าควรปล่อยทุกอย่างให้เป็นไปตามธรรมชาติ ไม่เข้าไปกำหนดกฎเกณฑ์หรือทำอะไรที่ฝืนธรรมชาติของต้นไม้ เพราะสิ่งที่ต้นไม้เป็นอยู่ตามธรรมชาติก็มีคุณค่าและวิเศษแล้ว

เขาชอบฝน จึงขยันออกดอกจิง แล้วยังชอบน้ำที่พรุเป็นสาย พอจับได้ ฉันทขยันฉีดน้ำให้เป็นฝอยชั้นสูง แต่แล้วกลับสังสาร ปล่อยให้เขาเป็นไปตามธรรมชาติเถิด

เขามีชีวิตอยู่เป็นเพื่อนเรากี่วิเศษแล้ว เขายังออกดอกให้อิ่งพิเศษที่สุด

(ร่มไม้ชายคา, 2549: 17-18)

2.2 แนวคิดที่แสดงถึงความเชื่อมโยงระหว่างธรรมชาติกับผู้หญิง

ความเชื่อมโยงระหว่างธรรมชาติกับผู้หญิงเป็นสิ่งที่มาตั้งแต่โบราณกาล ดังที่ เมอร์แซนด์ (Merchant, 1980 อ้างถึงใน ธัญญา สังขพันธานนท์, 2556) กล่าวถึงมุมมองของมนุษย์ที่มีต่อธรรมชาติว่าตั้งอยู่บนพื้นฐานของภาพลักษณ์สองด้าน ภาพลักษณ์ด้านหนึ่งคือ การมองธรรมชาติในเชิงเพศสภาพว่าโลกก็เป็นเช่นเดียวกับผู้หญิง คือเป็นสิ่งที่มีชีวิต เป็นมารดาผู้โอบอุ้ม (nurturing mother) กับภาพลักษณ์อีกด้านคือ การมองว่าธรรมชาติคือความป่าเถื่อน อยู่นอกเหนือการควบคุม

การมองธรรมชาติว่าเป็นมารดาผู้โอบอุมนั้นมีพื้นฐานจากความคิดที่ว่าสรรพสิ่งในธรรมชาติล้วนมีจิตวิญญาณอันยิ่งใหญ่ดำรงอยู่

เช่นเดียวกับที่สเตฟาน ฮาร์ดิง (2556: 38) ได้กล่าวถึงแนวคิดจิตวิญญาณธรรมชาติว่า เป็นความเชื่อแม่แบบที่มีมาตั้งแต่แรกเริ่ม แต่กลับเป็นแนวคิดที่ถูกกดห้ามในวัฒนธรรมตะวันตก ด้วยเหตุผลว่าเป็นแนวคิดที่ล้าหลัง ป่าเถื่อน และขาดความเป็นจริงเชิงภววิสัย แต่แท้จริงแล้วความเชื่อในจิตวิญญาณธรรมชาติเป็นแนวคิดที่ห่างไกลจากคำว่า “ป่าเถื่อน” การสัมผัสถึงความมีชีวิตในธรรมชาติของวัฒนธรรมพื้นเมืองนั้นคือแหล่งความรู้ทางตรงที่เชื่อถือได้ ในชนเผ่าพื้นเมืองเชื่อว่าทุกสรรพสิ่งในธรรมชาติมีชีวิต เปี่ยมไปด้วยพลังอำนาจ สถิติปัญญาและปรีชาญาณอย่างแท้จริง ก้อนหินเปรียบเสมือนผู้อาวุโสของโลกที่เก็บรักษาความทรงจำเก่าแก่ที่สุด ซึ่งผู้คนต่างแสวงหาคำปรึกษาอันเปี่ยมไปด้วยปัญญาและความสงบจากมัน ในทุก ๆ ชนเผ่าพื้นเมืองจะมีผู้ดำรงตำแหน่งหมอผีประจำเผ่า ด้วยความเชื่อที่ว่าป่าเป็นสิ่งมีชีวิต ในทุกครั้งที่มีการล่าสัตว์ หมอผีประจำเผ่าต้องขอคำชี้แนะจากป่าทุกครั้ง เพราะเขาคือผู้ที่มีความเชื่อมโยงโดยตรงและหยั่งรู้ถึงจิตวิญญาณอันยิ่งใหญ่ของป่า ด้วยเหตุนี้ผู้คนในวัฒนธรรมชนเผ่าพื้นเมืองส่วนใหญ่จึงรู้ว่าโลกนั้นมีชีวิต และเป็นการดำรงอยู่ของตัวตนอันยิ่งใหญ่ที่ได้รับเกียรติในฐานะมารดาหรืออัยยิกาผู้โอบอุ้มเลี้ยงดูมนุษย์และบางครั้งก็ไร้ความปรานีสำหรับพวกเขาแม้กระทั่งผืนแผ่นดินใต้ฝ่าเท้าก็ถือเป็นที่อยู่อาศัยของจิตวิญญาณอันศักดิ์สิทธิ์ ผู้คนในวัฒนธรรมที่มีความเชื่อเช่นนี้จึงต้องระมัดระวังไม่ไปล่วงเกินหรือสบบประมาทผืนแผ่นดิน การเชื่อมโยงธรรมชาติกับผู้หญิงจึงเป็นแนวคิดเชิงนิเวศแนวคิดหนึ่งที่ทำให้คุณค่าทั้งธรรมชาติและความเป็นหญิง

ในเรื่อง “อกแผ่นดิน” มีบทที่แสดงให้เห็นถึงการเชื่อมโยงธรรมชาติกับสตรีเพศได้ชัดเจนที่สุดคือบท “รากฟ้า อกแผ่นดิน” ที่ให้ภาพปรากฏการณ์ธรรมชาติอย่างการเกิดฝน จากการนั่งสังเกตความเป็นไปของธรรมชาติตั้งแต่ฝนยังไม่ตก จนเมฆเริ่มก่อตัวและตกลงมาเป็นฝน

ฟ้าบอกสัญญาณว่า อีกไม่นาน ท้องของฟ้าที่อ้วนขึ้นเรื่อยรำ ฟ้าพากที่อุมท้องจนครบกำหนด แล้วคลอदनน้ำร่วงเป็นรวงฝน พุ่งตรงสู่โลก

สู่สรรพชีวิตบนโลก ที่มีรูปทรงต่างกันทั้งสิ้น

รินริน

ไหลรี่

ริกริกรี่

ลงที่ลาด

ร่วง ร่วง ร่วง

รวงฝน

พุ่งตรงสู่โลก

กระทบยอดไม้ใบหญ้า กระทบหลังคาแผ่นดิน รินริน ไหลลงสู่ที่โล่งลุ่ม ลาด ซึมลึกชุ่ม
หายลงไป หายลงไป

จ๊ก จ๊ก จ๊ก ข้างล่าง

แต่ข้างบนฟ้ายังค้ำรามครืน บรี้งปร้าง ปล่อยให้ท้องที่อู่มน้ำ คลอดกลั่นรวงฝ่นร่วงลง
มาขาดสาย สายที่เป็นเม็ดอู่มใสฉ่ำเย็นถึงอกพีชขึ้นถึงอกสัตว์คน

(อกแผ่นดิน, 2542: 137-138)

ในข้อความนี้ได้แสดงถึงการเชื่อมโยงธรรมชาติทางกายภาพกับความเป็นหญิงในฐานะของ
มารดาผู้การุณย์ ด้วยการกล่าวถึงปรากฏการณ์ธรรมชาติอย่างการเกิดฝน ด้วยภาพของมารดาที่โอบ
อ้อมท้องจนถึงกำหนดคลอด และให้กำเนิดหยดน้ำที่สร้างความชุ่มชื้นแก่ทุกสรรพสิ่งบนโลกอย่างเท่า
เทียมกัน “น้ำ” เป็นต้นกำเนิดของสรรพชีวิต ให้ชีวิต ให้ความอุดมสมบูรณ์ การเชื่อมโยงธรรมชาติกับ
ผู้หญิงเช่นนี้ แสดงให้เห็นถึงบทบาทของผู้หญิงและธรรมชาติที่มีร่วมกันในฐานะผู้ให้กำเนิด โอบอ้อม
ดูแล และค้ำจุนโลกด้วยความเอื้ออาทร คุณสมบัติและบทบาทของผู้หญิงในการให้กำเนิดและเลี้ยงดู
ทารก ได้กลายเป็นสัญลักษณ์ของชีวิตและความงอกงาม ในศาสนาโบราณและชนเผ่าพื้นเมืองจึงเกิด
การเคารพนับถือเทพเจ้าแห่งความอุดมสมบูรณ์ที่เป็นเพศหญิงอย่างกว้างขวาง (ภัทรภร สิริกาญจน,
2536: 366) โดยเฉพาะการนับถือพระแม่ธรณี (The Mother Earth) เป็นความเชื่อดั้งเดิมและปรากฏ
อยู่ในหลาย ๆ วัฒนธรรม การเชื่อมโยงผู้หญิงกับธรรมชาติอย่างผืนแผ่นดินจึงเป็นสิ่งที่มีความหมาย
ยาวนานและมีอิทธิพลต่องานเขียนเรื่อง “หน้าต่างบานโต” ที่ได้เปรียบธรรมชาติกับความเป็นหญิงว่า
ธรรมชาติอย่างผืนแผ่นดินคือ แม่ของมนุษย์

“ท่านจะซื้อหรือขายท้องฟ้า - ภูเขา และความอบอุ่นของแผ่นดินได้อย่างไร ความคิด
นี้แปลกประหลาดนัก ถ้าเราไม่ได้เป็นเจ้าของความสดชื่นของอากาศ และประกายสดใสของน้ำ
ท่านจะซื้อขายได้อย่างไร

ท่านจะลักลอบภูเขาแผ่นดินนี้ไปจากลูกหลานของท่านได้อย่างไร โดยไม่อาทรมัน
เท่ากับท่านได้ปล้นสะดมฉกชิงเอาไปจากพวกเขา...ความอยากของท่านจะเขมือบกินแผ่นดิน
ทั้งหมดและถ่ายทิ้งออกมาเป็นฝุ่นทะเลทรายไว้เบื้องหลัง

จงสอนลูกหลานของท่าน เรื่องซึ่งเราสอนลูกหลานของเราว่าแผ่นดินนี้คือ แม่ของเรา

อะไรที่เกิดขึ้นแก่แผ่นดิน สิ่งนั้นจะเกิดขึ้นแก่ลูกหลานของแผ่นดิน”

(หน้าต่างบานโต, 2542: 279-280)

การเชื่อมโยงความเป็นแม่กับผืนแผ่นดินในข้อความที่ยกมาข้างต้นนี้เป็นความคิดที่ได้รับแรงบันดาลใจจากความเชื่อของชนพื้นเมืองในทวีปอเมริกา ด้วยในเรื่อง “หน้าต่างบานโต” ได้ยกสุนทรพจน์ของหัวหน้าซีแอลธ (Sealth) ที่เป็นการตอบข้อเรียกร้องของประธานาธิบดีสหรัฐอเมริกาในการขอซื้อที่ดินจากเผ่าอินเดียนแดง เหตุผลของการถ่ายทอดสุนทรพจน์นั้นด้วยเห็นว่าเป็น “ความมั่งคั่งทางความคิด เปรียบเสมือนสิ่งหล่อรีมนอนิก และเป็นขวัญแห่งการดำรงอยู่ของชีวิต” (หน้าต่างบานโต, 2542: 260) จากข้อความนี้แสดงให้เห็นว่า การเชื่อมโยงผู้หญิงกับธรรมชาติโดยมองว่าธรรมชาติคือแม่ของมนุษย์ เป็นสิ่งที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต แม้ว่าข้อความที่ยกมาข้างต้นจะเป็นความคิดที่ได้มาจากสุนทรพจน์ของหัวหน้าซีแอลธ แต่การมองว่าธรรมชาติคือ แม่ของมนุษย์ เป็นสิ่งที่ได้รับการกล่าวถึงอยู่เสมอในงานของศิริเมธอร อุณหรูป ไม่ว่าจะเป็นบันทึกคติหรือสารคดีมักจะเน้นย้ำความคิดที่ว่าธรรมชาติคือผู้ให้ชีวิตและกลมกลืนจิตใจของมนุษย์ มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งส่วนเดียวกับธรรมชาติ “...ธรรมชาติและทุก ๆ ธาตุที่เป็นพลังงานให้เราใช้ชีวิตทรงอยู่ได้ หรือให้เราได้อาศัยมาเป็นชีวิตแต่ละชีวิตอย่างรอดปลอดภัย” (อากาศ อาโป อาหาร อารมณ์ ก่อให้เกิดอาการ, 2544: 104) และถ้าหากกล่าวว่ามีมนุษย์เป็นส่วนหนึ่งส่วนเดียวกับธรรมชาติ เราไม่อาจปฏิเสธได้ว่ามนุษย์ถือกำเนิดมาจากธรรมชาติอย่างผืนแผ่นดิน ด้วยพืชผักอาหารที่เรารับประทานกันนั้นล้วนแล้วแต่เจริญงอกงามมาจากผืนดิน กล่าวได้ว่าทุก ๆ องค์ประกอบในร่างกายของมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นเลือด เนื้อ อวัยวะต่าง ๆ ก่อร่างสร้างตัวมาจากธรรมชาติทั้งสิ้น ดังนั้นหากมนุษย์ทำร้ายธรรมชาติซึ่งเปรียบเสมือนเป็นแม่ผู้ให้กำเนิดและโอบอุ้มเลี้ยงดูมนุษย์ มนุษย์ทุกคนก็จะได้รับสิ่งนั้นตอบแทนกลับไปด้วย

การเชื่อมโยงผู้หญิงกับผืนแผ่นดินในงานของศิริเมธอร อุณหรูปมิได้กล่าวถึงเพียงในแง่ของการให้ชีวิตและความงอกงามเท่านั้น ในงานเขียนบันทึกคติของศิริเมธอร อุณหรูป เรื่อง “ลำเนาป่า” ยังกล่าวถึงการเชื่อมโยงผู้หญิงกับผืนแผ่นดินในแง่ของการถูกรอบงำจากเพศชายด้วย ในแนวคิดของสตรีนิยมเชิงนิเวศ (Ecofeminist) ซึ่งเป็นการเคลื่อนไหวหนึ่งที่เชื่อมโยงระหว่างแนวคิดของสตรีนิยมกับเรื่องสิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศเข้าด้วยกัน มีแนวความคิดหลักอยู่ที่การเชื่อมโยงผู้หญิงเข้ากับธรรมชาติโดยมองว่าการกดขี่ผู้หญิงโดยผู้ชายมีความเชื่อมโยงโดยตรงและเห็นได้ชัดกับการกดขี่และครอบครองธรรมชาติโดยมนุษย์ (ลภาพรรณ ศุภมันตรา แปลจาก เดวิด คินส์ลีย์, 2551: 420) ในเรื่องลำเนาป่า ตัวละครเอกอย่าง “ลำเนา” ได้กล่าวถึงการทัศนะเกี่ยวกับการแต่งงานไว้ว่า “ไม่มีใบทะเบียนสำหรับที่นี่ มีแต่การอยู่ร่วมกัน ใช้ชีวิตร่วมกัน...การลุกขึ้นไปจดทะเบียน มันก็เหมือนกับการออกไปเซ็นสัญญาซื้อขายเท่านั้น เพื่อที่จะได้ชื่อว่าเป็นเจ้าเข้าเจ้าของ” (ลำเนาป่า, 2549: 37) สิ่งที่ต้องมีใบทะเบียนเพื่อแสดงกรรมสิทธิ์และมีการเซ็นสัญญาซื้อขายนั้น อาจตีความได้ว่าเป็น “ที่ดิน” การจดทะเบียนแสดงสิทธิในการครอบครองที่ดินจึงเป็นสิ่งที่มนุษย์กำหนดขึ้นเพื่อนำไปสู่การครอบงำและใช้ประโยชน์จากผืนแผ่นดิน เช่นเดียวกับการจดทะเบียนสมรสก็เป็นความพยายามของผู้ชายในการถือ

สิทธิ์ครอบครองผู้หญิงเช่นเดียวกัน ประกอบกับสารที่ลำเนาใช้ปฏิเสธการขอแต่งงานของคนรัก แสดงให้เห็นการเชื่อมโยงระหว่างการครอบงำธรรมชาติและการครอบครองผู้หญิงของผู้ชายที่สุดท้ายแล้วจะนำไปสู่ความสูญเสีย

การเชื่อมโยงธรรมชาติทางกายภาพกับผู้หญิงยังเชื่อมโยงผ่านการเปรียบผู้หญิงกับต้นไม้ดอกไม้ในธรรมชาติ การเปรียบเช่นนี้ในระบบปีตาธิปไตยคือการกีดผู้หญิงให้อยู่ในสถานะที่ด้อยกว่าผู้ชาย ด้วยระบบปีตาธิปไตยจัดผู้หญิงให้อยู่ฝั่งเดียวกับธรรมชาติ และผู้ชายอยู่ฝั่งเดียวกับวัฒนธรรม โดยมีตรรกะที่ว่าธรรมชาติเป็นสิ่งที่ด้อยกว่าวัฒนธรรม ผู้หญิงที่อยู่ฝั่งเดียวกับธรรมชาติจึงด้อยกว่าผู้ชายตามตรรกะดังกล่าว ในขณะที่แนวคิดสตรีนิยมเชิงนิเวศให้คุณค่าเชิงบวกต่อการเชื่อมโยงผู้หญิงกับธรรมชาติ (ธัญญา สังขพันธ์านนท์, 2556: 56) เช่นเดียวกับในงานของศิเรมอร อุณหรูป ที่เปรียบผู้หญิงกับธรรมชาติเพื่อแสดงถึงความหลากหลายของสรรพสิ่งในโลก

ถ้าเปรียบว่าเป็นภรรยาของผู้หญิง ขยายการเวกต้องได้แชมป์ในทางที่ปรุปรูดแต่อย่างกระโดดกระเดก เพราะอารามที่หล่อนพุ่งช่อออกไปมันช่างที่อมะลือและโดดเด่นเป็นที่สุด หาความอ่อนช้อยไม่ได้

ไม่เหมือนแม่สาวมะลิวัลย์ สายน้ำผึ้ง ซ่อมาลี หรือแม่กระทิงแม่เถาตาลีถึงริ้ว กลุ่มนั้นเขามีลีลาชดช้อย ดุยอดช่อของเขาสีทอเคลือบพันกายอย่างละมุนละไมนิ่มนวล เหมือนสาวที่มีเรื่องราวกว่า

...เหมือนผู้หญิงที่น่าติดตามกว่า

(ร่มไม้ชายคา, 2549: 45-47)

ในเรื่อง “ร่มไม้ชายคา” มักจะเชื่อมโยงดอกไม้กับผู้หญิงว่าดอกไม้แต่ละชนิดมีลักษณะและคุณสมบัติที่ทำให้นึกถึงผู้หญิงแบบใด ในข้อความข้างต้นกล่าวถึง “ต้นการเวก” ซึ่งเป็นต้นไม้ที่มักไม่ค่อยได้รับความสนใจ เนื่องจากเป็นต้นที่มีได้มีจุดเด่นอะไรให้รู้สึกกว่าพิเศษกว่าต้นอื่น ๆ หากจะพูดถึงความอ่อนช้อยของลำต้นก็ต้องยกให้มะลิวัลย์ ซ่อมาลี หากจะพูดถึงความหอมก็ต้องยกให้สายน้ำผึ้ง ต้นการเวกจึงดูเหมือนจะถูกมองข้ามจากความไม่โดดเด่นนั้น แต่เขาก็ค้นพบว่าสรรพสิ่งในธรรมชาติมีความหลากหลาย แต่ละแบบ แต่ละชนิดก็ล้วนมีคุณค่าในตนเอง “ธรรมชาติไม่เคยดิ่งอะไรขึ้นมาเป็นที่หนึ่ง... เท่ากันหมด” (ร่มไม้ชายคา, 2549: 40) ผู้หญิงแต่ละคนยังมีหน้าตา ลักษณะนิสัยที่แตกต่างกัน แต่ทุกคนล้วนมีความงดงามในแบบของตนเอง ต้นไม้ก็เช่นเดียวกัน ต้นการเวกก็มีวิถีทางการเวกเป็นต้นไม้ที่ยืนหยัดอยู่ได้ไม่ว่าจะเผชิญกับสภาพแวดล้อมแบบใดและเติบโตให้ร่มเงาแก่สรรพสิ่งอย่างรวดเร็ว ต้นการเวกจึงมีดีในแบบของตนเองอย่างที่พันธุ์อื่น ๆ ก็เทียบไม่ได้ เพราะเขาก็มีดีในแบบของ

เขาเช่นเดียวกัน การเชื่อมโยงธรรมชาติกับผู้หญิงเช่นนี้จึงเป็นการเชื่อมโยงเพื่อให้เข้าใจถึงความหลากหลายและนำไปสู่การเคารพในความแตกต่าง ไม่ว่าจะป็นธรรมชาติหรือมนุษย์ด้วยกัน

นอกจากการเชื่อมโยงผู้หญิงกับธรรมชาติทางกายภาพแล้ว ยังมีการเชื่อมโยงผู้หญิงกับธรรมชาติในแง่ของจริยธรรมแห่งความสัมพันธ์ นักสตรีนิยมเชิงนิเวศได้กล่าวถึงจริยธรรมสองแบบที่แตกต่างกันระหว่างผู้หญิงและผู้ชาย ในขณะที่จริยธรรมแบบผู้ชายให้คุณค่าแก่ความเป็นเอกเทศปัจเจกภาวะ และสิทธิส่วนบุคคล ที่อาจจะทำให้เกิดความโน้มเอียงที่จะเอาตนเองออกจากธรรมชาติ จริยธรรมแบบผู้หญิงนั้นจะให้คุณค่าแก่ความสัมพันธ์ การพึ่งพิง และรับผิดชอบต่อสิ่งอื่น ผู้หญิงจึงมีความใกล้ชิดและมีสายสัมพันธ์ที่ลึกซึ้งกับโลกธรรมชาติ นำไปสู่ความเห็นอกเห็นใจและเกิดจิตสำนึกต่อธรรมชาติมากกว่าจริยธรรมแบบผู้ชาย (ลภพรณ ศุภมันตรา แปลจาก เดวิด คินส์ลีย์, 2551: 424) ในงานของศิริเมอร อุณหรูป ทั้งบันทึกคดีและสารคดี ต่างแสดงให้เห็นถึงจิตสำนึกของผู้หญิงที่มีต่อธรรมชาติ ด้วยผู้หญิงในงานของศิริเมอร อุณหรูป เป็นผู้หญิงที่มีบทบาทในการอนุรักษ์ธรรมชาติ และทำเพื่อส่วนรวม โดยเฉพาะในเรื่อง “ใจดวงร้าว” ที่ทั้งตัวละครเอกและผู้หญิงรอบตัวต่างมีจิตสำนึกต่อธรรมชาติ ตระหนักถึงความสำคัญของธรรมชาติและสายสัมพันธ์ที่มีระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ

“ระบบธุรกิจอุตสาหกรรมในปัจจุบันนี้กำลังทำอันตรายระบบนิเวศวิทยาอย่างเอาเป็นเอาตาย”

เสียงลิปดากำลังอธิบายเรื่องราวการเฝ้าติดตามศึกษาของคุณให้ยายแก้วฟัง จันทราเสียงเข้าไปนั่งใกล้ ๆ พร้อมกับไขหูเปิดกว้างเพื่อรับเรื่องซึ่งตนไม่เคยคิดจะให้ความสนใจมาก่อนเลยนั้น—ด้วยความรู้สึกอบอุ่นใจขึ้นมาอย่างบอกไม่ถูก

และแม้ว่าหล่อนจะยังไม่ใส่ใจคำวาระบบนิเวศวิทยานัก แต่หล่อนก็เริ่มรู้จักอดทนไม่ทะเลาะขึ้นกลางปล้อง และเริ่มตระหนักถึงคำว่า ‘มารยาท’ แจ่มชัดมากขึ้น

(ใจดวงร้าว, 2536: 151)

ในข้อความข้างต้นแสดงให้เห็นจิตสำนึกของผู้หญิงอย่างลิปดาที่มีต่อธรรมชาติ ลิปดาไม่ได้แค่พูดว่าตนเองรักธรรมชาติ เคารพธรรมชาติอย่างเต็มใจเท่านั้น แต่ลิปดาพยายามหาความรู้เพิ่มเติมเกี่ยวกับธรรมชาติและระบบนิเวศเพื่อให้เข้าใจถึงปัญหาและเป็นส่วนหนึ่งของการแก้ไขวิกฤติทางนิเวศวิทยาที่เกิดขึ้น อีกทั้งยังพยายามให้ความรู้แก่บุคคลรอบตัวด้วย จะเห็นได้ว่าลิปดาสามารถสร้างจิตสำนึกที่มีต่อธรรมชาติให้เกิดขึ้นกับน้องสาวของเธอได้ และในตอนท้ายเพื่อน ๆ ของลิปดาก็เข้าใจถึงสิ่งที่ลิปดาพยายามพูด พยายามทำเพื่อธรรมชาติ และร่วมเป็นส่วนหนึ่งของการทำเพื่อส่วนรวมที่หมายถึงการรักษาความสมดุลของสรรพสิ่งไว้

อย่างไรก็ตาม การเชื่อมโยงธรรมชาติกับผู้หญิงในงานของศิริเมธอร อุณหรุบ มิได้เป็นไปเพื่อ ปฏิเสธบทบาทหรือจิตสำนึกต่อสิ่งแวดล้อมของผู้ชาย แต่เป็นการแสดงคุณค่าของธรรมชาติและผู้หญิง จากบุคคลที่อยู่ในวัฒนธรรมของผู้หญิงและเห็นถึงสายสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงถึงกันระหว่างผู้หญิงกับ ธรรมชาติ การให้คุณค่าทั้งธรรมชาติและความเป็นหญิงในแง่ของการมีชีวิตและความเจริญงอกงามนี้ เป็นส่วนหนึ่งที่จะนำไปสู่การปฏิบัติต่อทุกสิ่งด้วยความเคารพ

2.3 แนวคิดที่แสดงการวิพากษ์วิจารณ์

งานวรรณกรรมที่ให้ความสนใจเกี่ยวกับประเด็นธรรมชาติและปัญหาสิ่งแวดล้อม ส่วนหนึ่ง นำเสนอแนวคิดที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับโลกธรรมชาติ แสดงความชื่นชมและเคารพ สรรพสิ่งในธรรมชาติอันยิ่งใหญ่ อีกส่วนหนึ่งเป็นการนำเสนอวิกฤติทางสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้น เปิดเผย ต้นตอของปัญหาและวิพากษ์วิจารณ์เพื่อนำไปสู่การหาหนทางแก้ไข ด้วยเป็นที่ยอมรับกันแล้วว่าวิกฤติ ทางสิ่งแวดล้อมเป็นวิกฤติของการรับรู้ มีแนวคิดมนุษย์ศูนย์กลางที่หล่อหลอมโลกทัศน์ในการมอง ธรรมชาติของมนุษย์ โดยให้ความสำคัญกับมนุษย์ว่าอยู่เหนือธรรมชาติ งานเขียนเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ส่วนใหญ่จึงนำเสนอให้เห็นถึงปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้น พร้อมทั้งวิพากษ์ความคิดและพฤติกรรมของ มนุษย์ที่เป็นปัญหาต่อความอยู่รอดของระบบนิเวศไปพร้อม ๆ กัน ในงานเขียนของศิริเมธอร อุณหรุบ ได้วิพากษ์วิจารณ์สถาบันทางสังคมและมนุษย์ที่สร้างปัญหาสิ่งแวดล้อม ดังนี้

2.3.1 การวิพากษ์วิจารณ์สถาบันทางสังคม

มนุษย์เป็นสิ่งมีชีวิตที่อยู่รวมกันเป็นสังคม ในทุกสังคมจะประกอบไปด้วยกลุ่มคนที่มีบทบาท หน้าที่แตกต่างกันไปตามการตกลงหรือข้อกำหนดของสมาชิกในสังคม เมื่อกลุ่มคนที่มีบทบาทหน้าที่ ในแนวทางเดียวกัน เรื่องเดียวกัน มารวมกลุ่มกันและมีการกำหนดหลักการและวิธีปฏิบัติของกลุ่มที่ แน่นนอน จนได้รับการยอมรับและยึดถือปฏิบัติจากคนทั่วไป กลุ่มเหล่านั้นจะกลายเป็นสภาพเป็น “สถาบัน” ในสังคมหนึ่ง ๆ ประกอบไปด้วยสถาบันสังคมหลากหลาย เช่น สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา สถาบันการเมืองการปกครอง สถาบันศาสนา สถาบันสื่อสารมวลชน ซึ่งสถาบัน เหล่านี้เป็นที่ยอมรับของคนส่วนใหญ่ในสังคม จึงมีความมั่นคงและดำรงอยู่มาเป็นเวลานาน สถาบัน ทางสังคมจึงเป็นสิ่งที่สะท้อนโลกทัศน์และวิถีปฏิบัติของคนในสังคมนั้น ๆ ได้เป็นอย่างดี ในงานเขียน ของศิริเมธอร อุณหรุบ ได้วิพากษ์วิจารณ์สถาบันทางสังคมในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับวิกฤติสิ่งแวดล้อม และนิเวศวิทยาทั้งสิ้น 4 สถาบัน ได้แก่ สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา สถาบันการเมืองการ ปกครอง และสถาบันสื่อสารมวลชน

สถาบันครอบครัว

สถาบันครอบครัวเป็นสถาบันที่สำคัญของมนุษย์เพราะถือเป็นสถาบันแรกสุดนับตั้งแต่มนุษย์เกิด การที่มนุษย์จะมีโลกทัศน์และความประพฤติที่ดีนั้นส่วนหนึ่งได้มาจากการปลูกฝังและขัดเกลาภายในครอบครัวตั้งแต่ยังเป็นเด็ก บทบาทหน้าที่หนึ่งของผู้ใหญ่ภายในครอบครัวจึงเป็นการอบรมสั่งสอนให้ลูกหลานของตนเติบโตไปเป็นผู้ใหญ่ที่ดี มีความรับผิดชอบต่อทั้งตนเองและส่วนรวม โดยส่วนรวมนั้นไม่ใช่แค่สังคมมนุษย์ แต่เป็นทั้งโลกธรรมชาติ งานเขียนของศิเรมอร อุณหรูปทั้งบันเทิงคดีและสารคดีต่างให้ความสนใจกับการอบรมเลี้ยงดูและปลูกฝังทัศนคติที่ดีต่อธรรมชาติให้กับเด็กตั้งแต่วัยเยาว์ จากการทำเด็ก ๆ ได้เรียนรู้และใกล้ชิดกับธรรมชาติจนเกิดความผูกพันและมีทัศนคติที่ดีต่อธรรมชาติ แต่การเลี้ยงดูของครอบครัวส่วนใหญ่ในปัจจุบันกลับเป็นการเลี้ยงดูที่แยกเด็กออกจากธรรมชาติ ส่งผลให้เด็กขาดจิตใจและสายตายต่อธรรมชาติ นำไปสู่การมองว่าธรรมชาติเป็นเพียงทรัพยากรที่นำไปสู่ความมั่งคั่งเท่านั้น

ในเรื่อง “อากาศ อาโป อาหาร อารมณ์ ก่อให้เกิดอาการ” ได้วิพากษ์วิจารณ์การเลี้ยงดูบุตรหลานของครอบครัวในปัจจุบันว่า เป็นการเลี้ยงดูที่จ้องใจให้เด็กเป็นบุคคลที่ขาดความอดทนและขาดความผูกพันกับธรรมชาติ จากการทำครอบครัวส่วนมากเลี้ยงเด็กให้อยู่แต่ในห้องที่มีเครื่องปรับอากาศตั้งแต่เกิดจนโต อีกทั้งคนในครอบครัวยังเป็นบุคคลที่ไม่เห็นคุณค่าของธรรมชาติ คอยกรอกข้อมูลให้กับเด็กว่า พื้นดินภายนอกเป็นของสกปรก อากาศภายนอกก็ร้อนจนทำให้ร่างกายเหนียวเหนอะหนะ การสั่งสอนเช่นนี้เป็นการปลูกฝังทัศนคติที่ไม่ดีต่อธรรมชาติให้กับเด็ก สำหรับศิเรมอร อุณหรูปการเลี้ยงดูในรูปแบบที่ผู้ใหญ่คิดว่าดีเช่นนี้ก็กลับกลายเป็นการ “ทำร้าย” ลูกหลานเสียเอง เพราะนอกจากจะทำให้เด็กขาดความอดทน ขาดภูมิคุ้มกันต่ออากาศธรรมชาติแล้ว ยังทำให้เขาขาดความเข้าใจต่อระบบของธรรมชาติด้วย ซึ่งการขาดความเข้าใจนี้ย่อมนำไปสู่การหล่อหลอมให้เด็กมีโลกทัศน์แบบมนุษย์ศูนย์กลางที่มีความคิดว่าต้องเอาชนะธรรมชาติหรือพยายามปรับเปลี่ยนธรรมชาติให้เป็นไปตามความต้องการของตนเอง ทั้ง ๆ ที่ผู้ใหญ่ในครอบครัวควรจะสอนให้เด็กเข้าใจว่าเราเป็นเพียงส่วนหนึ่งของธรรมชาติและเป็นที่ต้องปรับตัวให้สอดคล้องไปกับธรรมชาติ มิใช่เปลี่ยนธรรมชาติให้เข้ากับเรา

เราผู้ใหญ่เคยคิดบ้างหรือไม่คะว่า เราได้ตั้งใจที่จะทำให้เด็ก ๆ - ลูกของเราไม่มีภูมิคุ้มกันต่ออากาศภายนอกโดยตรงและอย่างไม่รู้ตัว ทำให้เขาทนอะไรได้ยาก คือขาดความอดทนกับแรงให้เขาขาดความซื่อสัตย์กับธรรมชาติ อันเป็นเรื่องที่อาจกระทบยาวถึงโลก ถึงสรรพสิ่งทั้งปวงที่มีอยู่ในธรรมชาติ น่าเป็นห่วงทีเดียวโดยเฉพาะข้อหลังนี้

- - เพราะถ้าเด็ก ๆ ไม่มีสายตา ไม่มีจิต - หัวใจให้ธรรมชาติ ต่อไปใครจะช่วยกันดูแล
ธรรมชาติ หรือเยียวยาโลกนั้นข้อหนึ่ง เนื่องจากคนรุ่นนี้โตขึ้นมาในห้องเย็น มีชีวิตในห้องเย็น
หาความสุขหาอะไรทำอยู่จำเพาะในห้องสี่เหลี่ยมที่มีเครื่องอำนวยความสะดวกสบาย เขาไม่
ซาบซึ้งสนใจวิถีที่เรียบง่ายเป็นธรรมชาติแน่

(อากาศ อาโป อาหาร อารมณ์ ก่อให้เกิดอาการ, 2544: 17-18)

งานเขียนของศิเรมอร อุณหภูมิมิได้วิพากษ์วิจารณ์สถาบันครอบครัวแค่เรื่องการเลี้ยงดูที่แยก
เด็กออกจากธรรมชาติจนนำไปสู่โลกทัศน์แบบมนุษย์ศูนย์กลางเท่านั้น แต่ยังมีวิพากษ์วิจารณ์การเลี้ยงดู
ของครอบครัวที่ปลูกฝังค่านิยมทางวัตถุและการบริโภคนิยมให้กับเด็กด้วย ในเรื่อง “หน้าต่างบานโต”
ได้วิพากษ์วิจารณ์ว่า ผู้ใหญ่ในปัจจุบันเป็นบุคคลที่ยัดเยียดความหยาบรูปแบบต่าง ๆ ให้กับเด็ก
โดยเฉพาะผู้ใหญ่ในครอบครัวที่ผลักดันให้เด็กแข่งขันในเรื่องที่ไม่ใช่เรื่องของเด็ก ปลูกฝังนิสัยการไล่ล่า
ให้กับเด็กตั้งแต่ยังเล็ก เห็นได้อย่างชัดเจนจากการสั่งสอนให้เด็กต้องสอบได้ที่หนึ่งหรืออย่างน้อยก็ต้อง
ได้เลขตัวเดียว หรือการแข่งขันไล่ล่ารางวัลที่เพาะนิสัยการแย่งชิง แข่งขันกันเพื่อเงินรางวัลและวัตถุ
ผู้ใหญ่ในครอบครัวเองก็เป็นตัวอย่างของการแข่งขันเพื่อที่จะได้มั่งมี ทำทุกสิ่งทุกอย่างเพื่อผลประโยชน์
ของตน คิดว่าความมั่งคั่งจะนำไปสู่การมีคุณภาพชีวิตที่ดีและมีความสุข แต่การกระทำเช่นนี้สะท้อนให้
เห็นถึงความคิดที่สะเพร่าเพราะความมั่งคั่งมั่งมีที่เหล่าผู้ใหญ่ปรารถนาได้ทำลายธรรมชาติและโลกที่
สวยงามของเด็ก ๆ ให้กลายเป็นเพียงภาพฝันไปเสียแล้ว

สายน้ำ ล้ำธาร แผ่นดิน ผืนฟ้า ความอบอุ่นนานา ฯลฯ รวมทั้งสรรพชีวิตอื่น ๆ ย่อม
ไม่มีโอกาสเข้าไปอยู่หัวใจของเขา วันข้างหน้าเขาก็อาจจะตีค่าสิ่งที่อยู่ในธรรมชาติทั้งหมดเป็น
เงินเป็นทอง เป็นกระทั่งความละมับโลกมาก กอบกักกันแต่เงินเอาไว้ในความเกลี้ยกล่อมของ
สรรพสิ่ง

ก็ได้แต่หวังต่อไป ว่าสิ่งที่สูญ - หายไปทั้งหมด จะไม่ต้องมารวมกันอยู่แต่ในหน้า
หนังสือหรือเหลืออยู่แค่ภาพถ่าย ให้เด็กรุ่นหลัง ๆ ได้เรียนรู้จัก โดยเฉพาะความสะเพร่าเข้าไม่ถึง
ถึงของพวกผู้ใหญ่ จนไม่อาจจะรักษาสิ่งใดที่เอื้อต่อพวกเขาได้อีก

แม้แต่ความสดชื่นแจ่มใส ..สิ่งธรรมดาต่าง ๆ ของพื้นชีวิต

(หน้าต่างบานโต, 2542: 257-258)

สถาบันการศึกษา

การศึกษาเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับคนในสังคม เพราะมนุษย์ต้องอยู่ร่วมกับผู้อื่นจึงต้องมีการเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสงบและเพื่อให้สังคมสามารถดำรงอยู่ต่อไปได้จากการถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ที่สืบทอดกันมา การศึกษาจึงเป็นการถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์จากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง สถาบันการศึกษาในฐานะผู้กำหนดระบบและรูปแบบการเรียนการสอน จึงมีความสำคัญในการปลูกฝังค่านิยมและสร้างโลกทัศน์ที่มีต่อธรรมชาติของนักเรียนอย่างมาก

ในหัวข้อที่ 2.1.1 การมองสรรพสิ่งเป็นระบบเชื่อมโยงถึงกัน ได้มีการกล่าวถึงเรื่องของระบบการศึกษาไปบ้างแล้วว่าระบบการศึกษาในปัจจุบันเป็นการศึกษาแบบแยกส่วน ที่มุ่งเน้นเฉพาะเรื่องวิชาการ จนละเลยความสัมพันธ์ที่เด็กควรจะมีกับส่วนรวมในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของระบบนิเวศ ซึ่งการศึกษาเช่นนี้ได้ถูกวิพากษ์วิจารณ์ว่าทำให้ “คนที่จบออกมาจะเป็นกาฝากของเมืองของสิ่งแวดล้อม” (ผ่านมาทางความคิด, 2536: 25) ด้วยการศึกษาแบบแยกส่วนทำให้เด็กแยกขาดออกจากธรรมชาติทั้งทางกายและความผูกพันทางใจ การให้ความรู้เฉพาะเรื่องวิชาการก็ทำให้เขาขาดคุณค่าทางจิตใจ เมื่อเด็กไม่มีความรักและความผูกพันกับธรรมชาติ ย่อมหล่อหลอมให้เขาเติบโตไปเป็นบุคคลที่ขาดสำนึกต่อสังคมและโลกธรรมชาติ การวิพากษ์วิจารณ์ถึงปัญหานี้ยังปรากฏในเรื่อง “ใจดวงร้าว”

ลิปดาไม่ได้ต้องการเป็นปลัดอำเภอหรือนักปกครองซักหน่อย ลิปดาเพียงแต่อยากหาความรู้รอบตัวเกี่ยวกับบ้านเมืองของตนบ้าง เพราะทุกคนต่างก็เป็นเจ้าของประเทศไม่ใช่หรือ ลิปดาพ้อกับตัวเอง แต่คนที่ลิปดาเข้าไปคุยด้วยก็ดูราวกับว่า เขาโตขึ้นมาในโลกแล้วอยู่อาศัยบนโลกไปเรื่อยเปื่อย เรียนจบหวังแค่มีกงานทำมีเงินเดือนสูง ๆ เพื่อใช้จ่ายทุกอย่างที่เขาอยากจะได้ อยากจะครอบครองเป็นเจ้าของ และสนุกสนานเพลิดเพลินกับความสุขตามอำเภอใจของเขาไปวัน ๆ ก็เพียงพอแล้ว -ชีวิต

(ใจดวงร้าว, 2536: 32)

ข้อความนี้เป็นความคิดของลิปดา ตัวละครเอกของเรื่องหลังจากที่ลิปดาได้ตั้งคำถามเกี่ยวกับผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมจากการพัฒนาเมืองและชนบทกับคุณครูด้วยหวังว่าจะมีใครสักคนพูดคุยและให้ความรู้เกี่ยวกับเรื่องราวเหล่านี้อันเป็นเรื่องที่ลิปดาคิดว่าเป็นพื้นฐานของการมองโลกและธรรมชาติ แต่สิ่งที่ลิปดาได้รับกลับมาจากคุณครูกลับเป็นคำตอบที่ว่า “อย่าซักครูมาก ครูไม่สนใจการเมือง ถ้าอยากรู้ อย่าไปสอบเข้าคณะอื่นล่ะ เธอควรจะต้องเลือกคณะรัฐศาสตร์โดยตรงไปเลย” (ใจดวงร้าว, 2536: 32) คำตอบของคุณครูนั้น บ่งชี้ให้ถึงความล้มเหลวของการศึกษาแบบแยกส่วน คุณครูที่ไม่ให้ความสนใจต่อนักเรียนอย่างทั่วถึง การเรียนที่แยกสาขาวิชาตามความชำนาญเฉพาะทาง

ไม่มีการบูรณาการระหว่างวิชาที่เรียนและสังคม ส่งผลให้เด็กขาดความเข้าใจต่อสังคมและโลก ธรรมชาติ ดังในเรื่องสะท้อนให้เห็นถึงความเข้าใจของคนในสังคมว่า ปัญหาสิ่งแวดล้อมหรือปัญหาเกี่ยวกับเมืองและชุมชนนั้นเป็นเรื่องของนักการเมือง ของนักวิชาการสิ่งแวดล้อม หากอยากได้ความรู้ในเรื่องนี้ก็ต้องไปเรียนตามสาขาวิชาเฉพาะ ทั้ง ๆ ที่เรื่องสิ่งแวดล้อมควรจะเป็นเรื่องของทุกคน ทั้งเด็กและผู้ใหญ่ ทั้งผู้หญิงและผู้ชาย ไม่ใช่เรื่องของมนุษย์คนใดคนหนึ่ง หรือนักวิชาการเฉพาะสาขาใดสาขาหนึ่ง เป็นเรื่องที่ทุกสถาบันทางสังคมต้องให้ความรู้และปลูกฝังเพื่อให้เกิดสำนึกที่ดีต่อธรรมชาติ ทำให้เกิดความตระหนักว่าเราเป็นส่วนหนึ่งของโลกธรรมชาติจึงเป็นหน้าที่ของทุกคนที่จะให้ความสนใจเรื่อง ปัญหาสิ่งแวดล้อมและเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์ของตนเองเสียใหม่ มิเช่นนั้นแล้วก็จะเป็นดังบุคคลที่ลืบทาวิพากษ์วิจารณ์ว่า “โตขึ้นมาในโลกแล้วอยู่อาศัยบนโลกไปเรื่อยเปื่อย” มิได้สร้างประโยชน์อันใดให้กับโลกใบนี้

สถาบันการเมืองการปกครอง

สถาบันการเมืองการปกครองเป็นสถาบันที่มีความสำคัญต่อทุกสังคม เนื่องจากเป็นสถาบันที่มีอำนาจในการปกครองและรักษาความเป็นระเบียบเรียบร้อยของสังคม มีหน้าที่ช่วยแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นและนำสังคมไปในทางที่ถูกต้อง ดังนั้นหากสถาบันการเมืองการปกครองมีการบริหารจัดการที่ดีสามารถนำพาบ้านเมืองไปสู่ความเจริญรุ่งเรือง สมาชิกในสังคมก็จะดำรงชีวิตได้อย่างมั่นคงและสังคมมีความสงบสุข ในทางตรงกันข้ามหากสถาบันการเมืองการปกครองมีผู้นำที่ขาดความคิด ความรู้ ความสามารถในด้านต่าง ๆ ก็จะนำไปสู่ความเสื่อมของสังคมและสิ่งแวดล้อม

ในงานเขียนของศิริเมธอร อุณรุทูป มักจะวิพากษ์วิจารณ์การบริหารงานและนโยบายของรัฐบาลที่ถือเอาการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นเป้าหมายและผลักดันให้ระบบอุตสาหกรรมขยายตัวอย่างกว้างขวาง ว่าเป็นตัวทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้พินาศ ด้วยรัฐบาลแทบทุกยุคทุกสมัยต่างพูดถึงแต่การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและมอมเมาให้ประชาชนคิดว่าการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจจะนำความมั่งคั่งผาสุกมาสู่ชีวิตได้ โดยมองข้ามผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมที่ทำลายทั้งระบบนิเวศและสุขภาพของประชาชน ดังที่ปรากฏในเรื่อง “ผ่านมาทางความคิด”

30 สิงหาคม

นายกฯ ชาติชาย ออกทีวี “ก็เรามาทะเลาะกันอยู่ได้ เสียเวลาค้าขาย ขายสิจะได้มั่งมี
มัวแต่ทะเลาะกันอย่างนี้ เสียเวลาค้าขาย

มั่งมี เอาไปทำอะไรคะ ทั้งสนับสนุนทั้งเร่งให้ขายที่ขายไร่นาสาโทขายเมืองขาย
ประเทศด้วยหรือเปล่าละคะ สุขภาพประชาชนอับปางทุกวันนี้เพราะพยายามทำประเทศให้
เป็นประเทศอุตสาหกรรมให้ได้นี้แหละ

บ้าน, ไร่นาสาโท ก็อับปางไปก่อนแล้วเพราะท่านสอนให้เขามั่งมีนี้แหละ เวิร์กกรรม

(ผ่านมาทางความคิด, 2536: 24)

ข้อความข้างต้น วิพากษ์วิจารณ์ถึงนโยบายทางเศรษฐกิจของรัฐบาลนายชาติชาย ชุณหะวัณ ที่เน้นการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นสำคัญ เร่งพัฒนาประเทศให้กลายเป็นประเทศอุตสาหกรรม โดยมีความมั่งคั่งมั่งมีเป็นเป้าหมาย ซึ่งประเทศที่เน้นแต่การพัฒนาทางด้านวัตถุ ผลที่ตามมาย่อมก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ทั้งการสูญเสียพื้นที่ป่า การสูญเสียพันธุ์ของพืชและสัตว์ อากาศเป็นพิษ น้ำเน่าเสีย ขยะมูลฝอย เมื่อรัฐบาลที่มีหน้าที่บริหารประเทศเน้นแต่ความเจริญทางวัตถุ ละเลยความงอกงามของธรรมชาติ สิ่งก็ตามคือ ความล้มเหลวของบ้านเมือง กล่าวได้ว่าสถาบันการเมืองการปกครองมีส่วนสำคัญมากในการกำหนดความเป็นไปของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

นักการเมืองจึงเป็นกลุ่มคนที่ถูกวิพากษ์วิจารณ์ในงานเขียนของศิริมอร์ อุณหุรูป โดยเฉพาะนักการเมืองที่อยู่ในช่วงหาเสียงเลือกตั้งที่ทำลายสิ่งแวดล้อมตั้งแต่ยังไม่ได้เข้ามาดูแลประเทศ ในเรื่อง “หน้าต่างบานโต” มีการวิพากษ์วิจารณ์พรรคการเมืองในช่วงหาเสียงว่า “...เป็นตัวทำลายสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติและสมบัติสาธารณะของประชาชน” (หน้าต่างบานโต, 2542: 233) ด้วยเมื่อถึงฤดูการหาเสียงพรรคการเมืองจะติดป้ายหาเสียงไว้ตามต้นไม้ บ้างใช้เชือกผูก บ้างตอกตะปูลงบนต้นไม้ ซึ่งก็ไม่ต่างอะไรกับการตัดต้นไม้เพราะการกระทำนั้นได้ทำลายท่อส่งอาหารของต้นไม้ไปเสียแล้ว ความคิดของผู้เล่าที่มีต่อนักการเมืองจึงเป็นความคิดที่ว่า “ผู้ขึ้นอาสาเข้ามาดูแลเมืองดูแลประเทศยังทำลายสิ่งแวดล้อมริมถนนหนทาง แล้วอย่างอื่นจะไปเหลืออะไร” (หน้าต่างบานโต, 2542: 232) สำหรับศิริมอร์ อุณหุรูปแล้ว นักการเมืองที่จะเข้ามาบริหารประเทศต้องมีหัวใจให้กับธรรมชาติ มิเช่นนั้นแล้วสิ่งที่ตามมาคือ ส่วนรวมถูกทำลายและงบประมาณที่ได้มาก็สูญเสียไปโดยเปล่าประโยชน์ อีกทั้งรัฐบาลเองก็มีอำนาจในการกำหนดนโยบายเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม จึงเป็นสิ่งสำคัญที่รัฐบาลต้องให้ความรู้ทั้งประชาชนและอบรมเจ้าหน้าที่ของตนในแต่กระทรวง กรม การต่าง ๆ ให้มีคุณภาพพอที่จะไม่เบียดเบียนธรรมชาติและส่วนรวม เพื่อสร้างจิตสำนึกที่ดีต่อธรรมชาติให้แก่ผู้คนในสังคมต่อไป ด้วยการที่รัฐบาลและพรรคการเมืองยังคงมองข้ามปัญหาสิ่งแวดล้อมและมุ่งทำลายธรรมชาติต่อไปก็ยากที่จะทำให้ประชาชนเกิดจิตสำนึกที่ดีต่อธรรมชาติได้

..พบแต่ผู้คนชนิดที่ช่วยกันระดมตะปูลงไปเพื่อช่วยกันแขวนป้ายบอกทาง - ป้ายชื่อ
ขายทุกชนิด จนกระทั่งถึงป้ายหาเสียงของพรรคการเมือง ! ฯลฯ

เรียกว่าทำกันตั้งแต่ระดับประเทศจนถึงระดับล่าง จึงน่าจะกล่าวว่า สมอง
ระดับประเทศกับระดับล่างมิได้ต่างกัน

เพราะเหตุนี้เองจึงไม่เอื้อให้คนในประเทศไทยเกิดสำนึกที่ดีต่อธรรมชาติ สิ่ง
แวดล้อมอยู่นอกบ้านทั่วไป ต่อสมบัติสาธารณะทั้งหลายทั้งปวง

จึงไม่เอื้อให้ประชาชนเกิดความรู้สึกอยากจะเข้าไปมีส่วนร่วมในการดูแล - รักษา
แม้แต่ต้นไม้ในบ้านสักต้นที่ถูกผู้คนมักง่ายดังก้าวมาแล้ว ช่วยกันรุมทิ้งกันอยู่ไม่วาย

และคาดว่าคงจะรุมเบียดเบียนทำลายกันต่อไป อีกนานเท่ากับความนานที่เจ้าของ
สมองแบบนี้ ยังคงป่วนเปื้อนอยู่ในวงการเมือง ให้เป็นเรื่องเปลืองเปล่าต่อการใช้งบประมาณ
แผ่นดินบริหารบ้านแปลงเมืองอย่างไร้ทิศทาง ด้วยขาดหัวใจในการมองสิ่งที่แวดล้อมอยู่ใน
ธรรมชาติดั้งเดิม ว่ามีความหมายต่อ ‘ความมีชีวิต’ เพียงไร

ขาดความรู้เบื้องต้นพื้นฐานของส่วนที่เป็นกฎระเบียบวินัยจริง ๆ ว่ามีความจำเป็นอย่างไร
ยิ่งต่อส่วนรวมอย่างไร และต่อการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขนั้นควรเป็นเช่นไร

(หน้าต่างบานโต, 2542: 241-242)

สถาบันสื่อสารมวลชน

สถาบันสื่อสารมวลชนเป็นสถาบันที่สื่อข่าวสารเกี่ยวกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น เพื่อให้สมาชิกใน
สังคมมีความรู้และเท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงของโลก ด้วยเป็นสถาบันที่ให้ทั้งความรู้และความ
บันเทิงจึงเป็นสถาบันที่สามารถเข้าถึงสมาชิกทุกระดับในสังคม ด้วยการเข้าถึงได้ง่ายทำให้สื่อสามารถ
ถ่ายทอดและปลูกฝังค่านิยมต่าง ๆ ได้ง่ายเช่นกัน รวมถึงชักจูงให้ผู้ติดตามมีความคิดและความเชื่อไป
ในทิศทางเดียวกัน สถาบันสื่อสารมวลชนที่ดีจึงต้องยึดมั่นในจรรยาบรรณของวิชาชีพ นำเสนอ
ข่าวสารให้กับประชาชนด้วยข้อเท็จจริงและคอยกั้นกรอง คัดเลือกข้อมูลข่าวสารหรือเนื้อหาที่
นำเสนอให้เหมาะสมกับผู้บริโภคข่าวสาร รวมไปถึงคำนึงถึงส่วนรวมเป็นสำคัญ

ในเรื่อง “มองออกไปนอกหน้าต่างบานขาว” มีการวิพากษ์วิจารณ์สถาบันสื่อมวลชนว่า เป็น
ส่วนสำคัญของการทำลายสิ่งแวดล้อมจากคำกล่าวที่ว่า “เมื่อก่อนไม่มีสื่อ สิ่งแวดล้อมดี มีสื่อ
สิ่งแวดล้อมเสีย” (มองออกไปนอกหน้าต่างบานขาว, 2540: 123) ด้วยสื่อเป็นสิ่งที่คนในสังคม
สามารถบริโภคและเข้าถึงได้ง่าย จึงมีบทบาทสำคัญในการสร้างค่านิยมและวัฒนธรรมใหม่ ๆ
โดยเฉพาะค่านิยมทางวัตถุและการบริโภค

สื่อโฆษณาซึ่งใช้เด็กเล็กเป็นจุดขาย ยังมีอยู่ในสินค้าประเภทขนมมอมเมย ซึ่งจงใจ
สร้างให้เด็กทางบ้านแลเห็นการบริโภคที่ต้องแย่งกันกินอย่างละโมภ ตะกรุมตะกราม ตะกละ
มาก เพียงเพื่อต้องการสื่อว่าสินค้าของตนอร่อย เด็กชอบ

(มองออกไปนอกหน้าต่างบานขาว, 2540: 123)

จากข้อความข้างต้นแสดงให้เห็นว่าสื่อโฆษณาทางโทรทัศน์เป็นส่วนสำคัญที่ยั่วให้เกิดการบริโภคอย่างฟุ่มเฟือย โดยมีเด็กเล็กเป็นเป้าหมาย ด้วยความต้องการที่จะขายสินค้าจึงยัดเยียดให้เด็ก โดยมีได้สนใจว่าสินค้าหรือตัวโฆษณาเหมาะสมจำเป็นกับวัยของเด็กหรือไม่ สินค้าส่วนใหญ่มักจะไม่ใช่ว่าสิ่งจำเป็นกับช่วงวัยของเด็ก ทำให้เด็กที่ควรจะได้เติบโตอย่างสดใสตามวัย กลับกลายเป็นเด็กที่โตเกินอายุ สนใจแต่กับวัตถุและบริโภคเกินที่ควรจะเป็น สำหรับศิเรมอร อุณหุรูปแล้วเด็กเล็กเป็นวัยที่ง่ายต่อการปลูกฝังค่านิยมและทัศนคติการมองโลก หากปลูกฝังให้เขามีนิสัยที่ฟุ่มเฟือยและนิยมในวัตถุและการบริโภคแล้ว เขาก็จะเติบโตไปเป็นบุคคลที่ถูกเงินและการแก่งแย่งแข่งขันให้มันมีห่อหุ้มใจจนมิดชิดจากสำนึกที่ควรจะมีต่อส่วนรวม โดยเฉพาะเรื่องของสิ่งแวดล้อม สื่อที่ยัดเยียดสิ่งเหล่านี้ให้กับเด็ก สำหรับศิเรมอร อุณหุรูปจึงเป็นเพียงสื่อเลว ๆ ที่ข่มขืนภูมิปัญญาของเราและทำลายล้างธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเท่านั้น

การโฆษณาเพื่อขายสินค้านั้นมิได้มีเป้าหมายแค่เด็กเล็ก ๆ เท่านั้น แต่เป็นทุกกลุ่มในสังคม ด้วยกลุ่มพ่อค้าและนายทุนต่าง ๆ จะสร้างแบบแผนการบริโภคและหล่อหลอมพฤติกรรมการใช้ชีวิตของคนในสังคมผ่านการใช้สื่อโฆษณา ดังที่กล่าวถึงในเรื่อง “ใจดวงร้าย” ว่า “แล้วที่โตขึ้นไม่มีสินค้าสูตรสำเร็จที่นักโฆษณาสร้างค่านิยมขึ้นครอบงำเสียแล้วว้า สินค้านี้เขาต้องมีกันทุกบ้าน ไม่อย่างนั้นละก้อ เจ้าของบ้านนั้น ๆ จะดูต่ำต้อยกว่าต้อยกว่าเพื่อนบ้าน” (ใจดวงร้าย, 2536: 31) สื่อโฆษณานั้นสามารถเผยแพร่และแทรกซึมเข้าไปได้ทุกที่ ไม่ว่าจะในเมืองหรือในชนบท โดยใช้ความเจริญและทันสมัยเป็นจุดขาย สุดท้ายแล้วชาวบ้านก็จะตกเป็นทาสของการแข่งขันเพื่อให้มีเหมือนคนอื่น ๆ สิ่งที่มาคือ ความแห้งแล้งและหยาบกระด้างของจิตใจมนุษย์ รวมไปถึงการสูญเสียธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

2.3.2 การวิพากษ์วิจารณ์ความเป็นเมือง

เมืองในสายตาของคนส่วนใหญ่คือ สถานที่ที่มีความเจริญ จากการเร่งพัฒนาทั้งชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คน สภาพแวดล้อม สังคมและเศรษฐกิจ ซึ่งการพัฒนานี้เองที่เป็นสาเหตุของการทำลายสิ่งแวดล้อม ในหนังสือ “สังคมกับปัญหาสภาวะแวดล้อม” ได้กล่าวถึงเมืองอย่างกรุงเทพฯ ไว้ว่า กรุงเทพฯ ได้กลายเป็นสัญลักษณ์ของนานาชาติในด้านความเสื่อมไปแล้ว ไม่ว่าปัญหาความผิดพลาดใดซึ่งเกิดในพื้นที่อื่น ๆ ล้วนพบได้ในกรุงเทพฯ ทั้งสิ้น ตั้งแต่ปัญหาการวางผังเมือง น้ำเน่าเสีย มลพิษทางอากาศ มลพิษทางเสียง แหล่งเสื่อมโทรม อาชญากรรม ตลอดจนความรุนแรงต่าง ๆ สิ่งเหล่านี้ทำให้กรุงเทพฯ มีสภาพน่าเกลียดน่ากลัวราวกับเมืองนรก (พัฒน์ สุจ้านง, 2533: 22) ในงานเขียนของศิเรมอร อุณหุรูป ได้วิพากษ์วิจารณ์ความเป็นเมืองผ่านผลกระทบในด้านต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจากการพัฒนา

พื้นที่ให้เป็นเมือง ได้แก่ การทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและการทำลายระบบจริยธรรมของมนุษย์

การทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ในงานเขียนสารคดีของศิริเมธอร อุณรุท ส่วนใหญ่จะเล่าถึงเรื่องราวชีวิตของผู้เล่าตั้งแต่เด็กจนเติบโต รวมถึงแสดงความคิดเห็นต่อสิ่งต่าง ๆ ที่ได้พบเจอ หนึ่งในนั้นคือเมืองอย่างกรุงเทพฯ ซึ่งผู้เล่าเกิดและเติบโตมานั่นเอง ในงานเขียนจึงสะท้อนทั้งความคิด ทศนคติการมองโลก รวมถึงสภาพสังคมในช่วงเวลานั้น ความเป็นเมืองที่เล่าถึงในงานเขียนสารคดีเป็นเมืองที่เลวร้ายและรุกรานทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม “ความเป็นเมืองไล่ล่า ไล่ล่าความละมุนละม่อม ละเมียดละไม ฆ่าความอ่อนหวานของธรรมชาติที่ละส่วนทีละพาด้าน อย่างตึงตัง โครมครามและอย่างคณอง ทีละโครม ทีละโครมก็หมดสิ้น” (อกแผ่นดิน, 2542: 66) ในเรื่อง “อกแผ่นดิน” ได้ให้ภาพผืนดินข้างล่างที่มองเห็นจากมุมสูงของคอนโดมิเนียมชั้นสิบสี่ พื้นที่รอบ ๆ คอนโดนั้นแต่เดิมเคยเป็นทุ่งนากว้างใหญ่ ผืนป่าสีเขียวและที่เป็นบ้านพักอาศัยของมนุษย์แต่หลังก็ล้วนปลูกต้นไม้อยู่เต็มพื้นที่ให้เหล่าสรรพสัตว์ได้เข้ามาพักพิง ในทุก ๆ ครั้งที่ผู้เล่าได้กลับไปเยือนยังคอนโดมิเนียมแห่งนั้น พื้นดินเบื้องล่างได้เปลี่ยนแปลงไปตลอดเวลา พื้นที่สีเขียวได้หายไปทีละส่วน ๆ เริ่มจากทุ่งนาที่เคยเขียวขจีผืนสุดท้ายถูกถมดินโค่นต้นไม้กลายเป็นบ้านทาวน์เฮาส์ กรมทหารที่เคยมีต้นไม้ขึ้นเป็นดงหนาทั่วพื้นที่ได้กลายเป็นตึกยักษ์และโรงปูน สำหรับผู้เล่าการเปลี่ยนแปลงนี้จึงราวกับว่า ความเขียวสดชื่นที่เคยมีได้ถูกกระชากทิ้งอย่างถอนรากถอนโคนไปจากแผ่นดิน แทนที่ด้วยความกระด้างและแห้งผากของความเป็นเมือง การให้ภาพความเป็นเมืองที่พำผลาญธรรมชาติเช่นนี้ยังพบในงานเขียนสารคดีอีกเรื่องหนึ่งคือ “หน้าต่างบานโต” ที่วิพากษ์วิจารณ์ความเจริญของเมืองว่าเป็นสิ่งที่ทำลายชีวิตของทั้งสรรพสัตว์และความสุขของมนุษย์

‘ความเจริญ’ แบบไหนกัน ที่ทำลายชีวิตของเขากับความสุขสดชื่นของเราได้เยี่ยงนี้

ถึงวันนี้ นายหมียังอยู่ดีมีสุข รังผึ้งน้อยรังใหม่ยังอยู่ครบ นายต่อผอมกะหร่องยังไม่ไปไหน กระรอก กางเขนบ้าน กระจอก นกปรอด ยังคงมาเยี่ยมเยียนสวนเราสม่ำเสมอ แม้ไม่เห็นนกกินน้ำหวานมาสร้างรังที่ต้นจำปีอีกแล้ว

แม้ไม่เห็นตัวเขาบินผ่านมากินน้ำหวานจากดอกแก้วเกือบปีแล้ว หากก็หวังว่าถ้าปีนี้เขาไม่มา ปีหน้าก็อาจผ่านมาก็ได้

แต่สิ่งที่หายไปนานแล้วจากบ้านกลางกรุงของเรานานมาก หายไปจนน่ากังขา นานจนน่าเฉลียว เหมือนดั่งที่อึ่งอ่างหายสูญไปจากถนนหน้าบ้านแม่ – ก็คือกบและจิ้งเหลน รวมทั้งงูเขียวตัวเป็นเส้นเท่าถั่วงอกยาวอ่อน ๆ

แล้วต่อจากนี้จะเป็นอะไร ถึงคราวของพันธุ์ใดที่จะหายสาบสูญไปอีก แต่อย่าได้นึก
อย่างประมาทเลยว่าจะไม่มีวันถึงคราวของสัตว์ 2 เท้า อย่างพวกคน - มนุษย์

การสูญสิ้นของสัตว์ หรือเพื่อนชีวิตเหล่านี้ถูกขับไล่หายไปทีละละแวก ที่สุดก็ตกของ
โลกไปหมด ทำให้ฉันคิดถึงคำพูดกึ่งใจของอินเดียนแดงเผ่าคูวามิชที่ว่า

“...เมืองจะมีความหมายอะไรต่อชีวิต ถ้ามนุษย์ไม่สามารถได้ยินเสียงเพรียกของนก
เสียงประสานของนกกริมบิงในยามราตรี เสียงนุ่น ๆ ของลมที่พัดผ่าน และกลิ่นของลมหลังฝน
ตก”

(หน้าต่างบานโต, 2542: 277-278)

ในงานเขียนเรื่อง “ มองออกไปนอกหน้าต่างบานขาว ” ซึ่งเป็นเล่มก่อนหน้า “ หน้าต่างบาน
โต ” ได้ให้ภาพบ้านในเมืองของผู้เล่าที่เกือบจะอุดมสมบูรณ์เท่าที่พื้นที่บ้านในเมืองจะมีได้ “ โอโฮ นิคม
สร้างตนเองของเราอุดมสมบูรณ์เต็มที่แล้วหรือนี่ ในที่สุดมันก็กลายเป็นสภาพอย่างกับป่าในเมือง - แม้จะ
เป็นหย่อมเล็ก ๆ เพียงกระแยะมือเดียวเอง ” (มองออกไปนอกหน้าต่างบานขาว, 2540: 74) ด้วยการ
ปลูกต้นไม้ที่เรียกว่า “ นิคมสร้างตนเอง ” นี้ ทำให้พื้นที่เล็ก ๆ ในบ้านทาวน์เฮาส์กลางกรุงของผู้เล่าได้
กลายเป็นหลุมหลบภัยจาก “ ความเจริญ ” ของสัตว์ที่ได้มาพักพิง ไม่ว่าจะเป็นผึ้งตัวอ้วนใหญ่ที่เขา
เรียกว่า “ เจ้าหมี ” ต่อ จิ้งเหลน กบ งูเขียว กระรอก และนกหลายชนิด ทั้งนกนางแอ่นบ้าน นกปรอด
สวน นกกินน้ำหวาน นกกระจอก นกปรอดหัวจุก นกอีแพรด นกเขา แต่ด้วยการพัฒนาของเมืองที่ไม่
หยุดยั้งส่งผลให้สัตว์เหล่านี้หายไปทีละชนิด ดึงข้อความจากเรื่องหน้าต่างบานโตข้างต้นที่ผู้เล่าพบว่า
กบ จิ้งเหลนและงูเขียวได้หายไปจากบ้านของเขาเสียแล้ว จนเขาต้องตั้งคำถามถึงการพัฒนาและความ
เจริญว่าความเจริญที่เป็นอยู่นี้เป็นความเจริญแบบใด ในเมื่อผลที่ตามมาล้วนเป็นการทำลายทั้งสิ้น
ตอนท้ายของเรื่องหน้าต่างบานโตยังเปิดเผยให้เห็นว่าความเป็นเมืองที่รุกรานธรรมชาตินี้ไม่ได้เกิดขึ้น
เฉพาะในกรุงเทพฯ เท่านั้นแต่ยังระบอบไปทั่วประเทศ “ แสงอาทิตย์จางจืดไปจากท้องฟ้า ภาพภูเขา
แหงนเหวอะนับไม่ถ้วนในจังหวัดชลบุรี - ศรีราชา และภูเขาหลาย ๆ ลูกในจังหวัดต่อมาก็หายไป
จากสายตาผู้คนในแต่ละภาค นั้น ! ..มาปรากฏเป็นตึกสูงลิบนับแห่งไม่ถ้วน ” (หน้าต่างบานโต, 2542:
279) ทว่าการหายไปของธรรมชาติเหล่านี้กลับไม่สามารถระตุกความนึกคิดของคนส่วนใหญ่ให้
หยุดยั้งการทำลายล้างนี้ได้

การทำลายระบบจริยธรรมของมนุษย์

ความเป็นเมืองที่รุกรานทำลายธรรมชาติมิได้เพียงทำให้เกิดความความแปลกแยกระหว่าง
มนุษย์กับธรรมชาติเท่านั้น แต่ยังสร้างความเหินห่างระหว่างมนุษย์ด้วยกันเองอีกด้วย ด้วยความเป็น
เมืองได้เปลี่ยนรูปแบบวิถีชีวิตและความสัมพันธ์ของคนในสังคมไปจากเดิม จากที่คนซึ่งอาศัยอยู่ใน

ละแวกเดียวกัน ชุมชนเดียวกันจะมีความสัมพันธ์แบบพึ่งพาอาศัยกัน ทุกคนรู้จักและให้ความช่วยเหลือกันได้ แต่ในเมืองนั้นจากรูปแบบที่อยู่อาศัยซึ่งส่วนใหญ่เป็นหมู่บ้านจัดสรรและคอนโดมิเนียมส่งผลให้รูปแบบความสัมพันธ์ของคนเป็นแบบต่างคนต่างอยู่ ไม่สนใจที่จะสานสัมพันธ์กัน อีกทั้งความเป็นเมืองที่ถูกครอบงำด้วยระบบทุนนิยมต่างเร่งรื้อให้คนมุ่งแต่จะกอบโกยเงินทองเพื่อตอบสนองความต้องการทางด้านวัตถุของตน คนจึงเห็นเงินมีอำนาจเหนือกว่าชีวิตอื่น ๆ จนละทิ้งระบบจริยธรรมที่เคยมีและละเลยต่อบทบาทหน้าที่ของตนเอง ในเรื่อง “ใจดวงร้าว” ลิบดาได้วิพากษ์วิจารณ์ความเป็นเมืองว่าทำให้ผู้ใหญ่ “หายใจเข้าออกของผู้ใหญ่ที่หมั่นเวียนอยู่แต่เรื่องวัตถุ – ฟอนเงิน และชีวิตตามอำเภอใจ – ตัวใครตัวมัน” (ใจดวงร้าว, 2536: 221) ด้วยอำนาจของเงินทำให้ผู้ใหญ่ในเมืองเห็นแก่เงินจนละเลยหน้าที่ของตนเอง จนบางครั้งเงินสำคัญมากกว่าความถูกต้องและชีวิตของผู้อื่น ผลกระทบของเมืองที่มีต่อระบบศีลธรรมและจริยธรรมของมนุษย์เช่นนี้แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนในตอนทีลิบดาวิพากษ์วิจารณ์ถึงเจ้าหน้าที่ ข้าราชการในเมืองที่เห็นแก่เงิน จนเพิกเฉยต่อหน้าที่ของตนถ้าหากไม่มีเงินมาแลกเปลี่ยน

“ไฟไหม้ทุ่งข้าง ๆ บ้านเดือนก่อน ลามเกือบถึงบ้านเราอยู่แล้ว เรียกรดดับเพลิง เขาก็มาพรมน้ำให้ ยังไม่ทันดับดีก็เลิก ลมพัดมาวูบเดียว ไฟก็ติดพริบขึ้นอีก” ลิบดาทำตาแดง ๆ เหมือนจะร้องเอาความคับข้องข้างในเท่ายออกมาให้หมด

“พวกดับเพลิงเขาก็ไปทำอื่นอยู่อีกพากเหมือนมองไม่เห็น ไปเรียกไปตามอย่างไรเขาก็ไม่มา พ่อต้องเอาเงินใส่ซองไปให้เขาหนึ่งพันบาทเพราะเพื่อนบ้านแนะวิธีให้ นั่นแหละเขาจึงมาดับให้จนเกลี้ยง จนหมดควันเลย จนควันหมดสิ้น ทั้ง ๆ ที่มันเป็นหน้าที่ของเขาที่จะต้องดับให้หมดควันตั้งแต่แรก !!”

(ใจดวงร้าว, 2536: 140-141)

ข้อความข้างต้น ลิบดากล่าวถึงเหตุการณ์ไฟไหม้ที่ทุ่งข้างบ้านของตน เมื่อเรียกเจ้าหน้าที่มาดับไฟ เขากลับทำหน้าที่ของตนไม่สมบูรณ์ ทำให้ไฟลุกติดขึ้นมาอีกครั้ง นักดับเพลิงที่ยังอยู่ไม่ไกลกลับทำเป็นมองไม่เห็น ไม่ได้ยินเสียงเรียก จนพ่อของลิบดาต้องต้องให้เงินเป็นการแลกเปลี่ยนเขาจึงรับมาดับไฟให้จนมอดสนิท การเพิกเฉยต่อเสียงร้องขอความช่วยเหลือทั้ง ๆ ที่เป็นหน้าที่ของตนนี้แสดงให้เห็นถึงศีลธรรมที่ตกต่ำของมนุษย์ เพราะไฟที่ไหม้อยู่อาจลุกลามไปยังพื้นที่อื่น จนนำไปสู่ความสูญเสียทั้งที่อยู่อาศัยของคนและสัตว์หรือแม้กระทั่งการสูญเสียชีวิต การกระทำเช่นนี้แสดงให้เห็นว่าเงินได้กลายมาเป็นสิ่งขับเคลื่อนการกระทำของมนุษย์มากกว่าจิตใจ คนในเมืองจึงเห็นแก่ตัวและไม่สนใจถึงความเดือดร้อนของสิ่งมีชีวิตอื่น หล่อหลอมให้บุคคลที่เกิดและเติบโตขึ้นมาในสังคมเช่นนี้ “ซบได้แต่ความผากแห้ง ร้อนแล้ง กระจ่างหยาบ คับเคือง ซึมสู่จิตใจ หัวใจกลายเป็นมนุษย์ เมืองหยาบกระจ่างคับเคืองเต็มขึ้น” (อกแผ่นดิน, 2542: 67) สำหรับศิเรมอร อุณหูรูป “ธรรมชาติ”

คือชีวิต คือความสดชื่นอ่อนโยนที่กล่อมเกลาจิตใจของมนุษย์ให้ตั้งงาม เมื่อเมืองไร้อรรถรรษชาติเยียววญจิตใจ ระบบจริยธรรมของมนุษย์จึงเริ่มพรว้าเลื้อนไปพร้อม ๆ กับความเจริญของเมืองเข้ามาแทนที่

2.3.3 การวิพากษ์วิจารณ์ความเป็นมนุษย์

เป็นที่ยอมรับแล้วว่ารากเหง้าที่แท้จริงของปัญหาสิ่งแวดล้อมอยู่ที่การรับรู้ กล่าวคือปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นมีสาเหตุมาจากทัศนคติของมนุษย์ที่มองโลกด้วยทัศนยะมนุษย์ศูนย์กลาง แยกมนุษย์ออกจากธรรมชาติ มุ่งเอาชนะมากกว่าจะอยู่ร่วมกันอย่างกลมกลืน ความคิดที่มองมนุษย์ว่าเป็นนายเหนือธรรมชาติได้ฝังรากลึกอยู่ในโลกทัศน์และวัฒนธรรมของมนุษย์ และเป็นความคิดที่ยังคงมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของมนุษย์จนถึงปัจจุบัน ในงานเขียนของศิริเมธอร อุณหรูป จึงมุ่งวิพากษ์วิจารณ์มนุษย์ที่มีความคิดและพฤติกรรมที่สะท้อนให้เห็นถึงโลกทัศน์มนุษย์ศูนย์กลาง เพื่อชี้ให้เห็นถึงปัญหาและเรียกร้องให้มนุษย์ปรับเปลี่ยนทัศนคติของตน

ในเรื่อง “อากาศ อาโป อาหาร อารมณ ก่อให้เกิดอาการ” ได้วิจารณ์ความคิดที่มองว่ามนุษย์เป็นนายเหนือธรรมชาติและกดธรรมชาติให้เป็นเพียงทาสที่มีไว้รับใช้มนุษย์เท่านั้น ว่าเป็นสาเหตุของวิกฤติสิ่งแวดล้อมที่เรากำลังเผชิญกันอยู่ ทั้งปัญหาโลกร้อน การตัดไม้ทำลายป่า และการทำลายธรรมชาติจนขาดความสมดุล

ธรรมชาติไม่เคยผลักไสเราออกไปจากการเป็นส่วนเดียวกันตลอดมา มนุษย์พึงพอใจเอง แล้วยังพอใจเลือกหยิบ ‘ทุกสิ่ง’ ที่มีอยู่ในโลกมา ‘รับใช้’ ตน จนถึงขั้นฉกฉวยเอาตามอำเภอใจแทนที่จะด้วยความเคารพ กตัญญูรู้คุณต่อธรรมชาติและทุก ๆ ชาติที่เป็นพลังงานให้เราใช้ชีวิตทรงอยู่ได้ หรือให้เราได้อาศัยมาเป็นชีวิตแต่ละชีวิตอย่างรอดปลอดภัย

เหตุนี้ ผลแบกรับร่วมกันอย่างสาหัสต่อการฉกฉวยทุกสิ่งที่มีอยู่อย่างอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติ มารับใช้ความเป็นมนุษย์เยี่ยงเราขณะนี้ ก็คือคลื่นความร้อนที่พัดผ่านไปยังทวีปต่าง ๆ ถ้าว่านตรายที่สุดในยุคนี้ คล้ายไฟบรลล์กลับ ฤดูร้อนปีนี้เราเพิ่งได้ลิ้มชิมรสชาติร่วมกันชัดเจนขึ้นทุกคน ทุกภาค แล้วปีต่อ ๆ ไปล่ะ?

(อากาศ อาโป อาหาร อารมณ ก่อให้เกิดอาการ, 2544: 104)

ในเรื่อง “อากาศ อาโป อาหาร อารมณ ก่อให้เกิดอาการ” ได้เสนอความคิดว่าสาเหตุสำคัญของการทำงานที่มนุษย์ทำลายธรรมชาติจนขาดความสมดุลเพราะมนุษย์แยกตนเองออกจากธรรมชาติ คนส่วนใหญ่มักให้เหตุผลว่าเพราะในปัจจุบันมีเทคโนโลยีที่ทำให้มนุษย์ยิ่งแยกห่างจากธรรมชาติมากกว่าเดิม แต่เขาคิดว่าสิ่งที่ทำให้มนุษย์แยกตนออกจากธรรมชาติมิใช่เทคโนโลยี แต่เป็นช่องว่างในใจและความคิดของมนุษย์ต่างหากที่ไม่เคยเปิดรับธรรมชาติและยอมรับว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งส่วน

เดียวกับธรรมชาติมาโดยตลอด มองเพียงว่าธรรมชาติอยู่ในลำดับชั้นที่ต่ำกว่าตนจึงฉกฉวยนำมาใช้ประโยชน์จนเกินขีดจำกัดที่ธรรมชาติจะรับไหว

ในหนังสือ “ข่ายใยแห่งชีวิต” ได้กล่าวถึงการเปลี่ยนกระบวนทัศน์ของมนุษย์จากการยืนยันทันทีในตัวตนไปสู่การประสานรวม (องค์รวม) ว่านอกจากจะต้องขยายขอบเขตของการรับรู้และวิถีคิดแล้วยังต้องขยายขอบเขตคุณค่าของเราด้วย เนื่องจากขอบเขตคุณค่าในวัฒนธรรมของมนุษย์นั้นหนักกับเรื่อง “คุณค่าแบบยืนยันทันทีในตัวตน” จนเกินไป คุณค่าแบบยืนยันทันทีให้ความสำคัญกับการแข่งขัน การแผ่ขยาย และการครอบงำ ซึ่งเป็นระบบคุณค่าที่ได้รับการสนับสนุนในสังคมเพศชายและมีรางวัลในทางเศรษฐกิจและอำนาจทางการเมือง เครื่องมือสำคัญของการนำไปสู่ “อำนาจ” ที่มีประสิทธิภาพที่สุดคือ การจัดระเบียบแบบลำดับชั้น (hierarchy) ซึ่งผู้ที่อยู่ชั้นบน ๆ ของโครงสร้างอำนาจนี้ มักมองว่าตำแหน่งที่พวกเขาได้รับเป็นส่วนหนึ่งของอัตลักษณ์ของพวกเขา (พริตจ็อฟ คาปรั้า, 2556: 15) การเปลี่ยนแปลงกระบวนทัศน์จึงยากที่จะเกิดขึ้น ในเรื่อง “อกแผ่นดิน” จึงวิพากษ์วิจารณ์มนุษย์ที่พยายามจัดลำดับชั้นนี้ว่ามี “ความคิดที่ตันตันตื้อตื้ออยู่ในความมืดทึบ อันแข็งและด้านกระด้าง” (อกแผ่นดิน, 2542: 71) ด้วยมนุษย์เหล่านี้มักยกตนให้สูงกว่าสิ่งอื่น ๆ เพื่อนำไปสู่การครอบงำเหนือผู้อื่น ไม่ว่าจะเป็นธรรมชาติหรือมนุษย์ที่ถูกจัดให้อยู่ในชั้นชั้นที่ต่ำกว่า เหตุผลหนึ่งที่มนุษย์ใช้สร้าง ความชอบธรรมคือ การให้คุณค่ามนุษย์ว่าเป็น “ผู้มีจิตใจสูง” ศิเรมอร อุณหรูปจึงวิพากษ์วิจารณ์มนุษย์ว่าในขณะที่ยกยอตนเองว่าเป็นสิ่งมีชีวิตที่มีจิตใจสูง แต่การกระทำกลับตรงกันข้าม

คนใจสูง ทำไม่ต้องกว้านกินกว้านซื้อ กอบทุกอย่างโดยทุกสิ่งที่อยู่ต่อหน้า ที่อยู่ไกลตา ครอบครองจนสุดแผ่นดิน สุดดอกทะเล สุดสายสมุทร แล้วไต่ขึ้นฟ้า ครอบครองพื้นที่ในช่องอากาศ ท้องเวหา ดึงครองถึงดวงดาริกา ดาวเดือน ทั้งที่แลเห็นข้างขึ้นข้างแรม แจ่มฟ้า ทั้งที่ควรถนอมคุณค่าสิ่งที่แลเห็น

คืบขึ้นแล้วคืบลง ค้วนล้วงอกทะเล ทิมทะเลตุน้ำ อกแผ่นดิน ตอกกระชอกเสาเข็ม เปรอะทั่ว ไม่คำนึงถึงความจริง แม้แต่สภาพดั้งเดิมใต้แผ่นดิน ไต่ลงไป ไต่ลงไป ที่เคลื่อนตัวออกจากกัน เคลื่อนร้าว เคลื่อนร้าวลงไป ที่สุดก็ ---

ทรุดตัว

เสียดสภาพเหมือนกับข้างบนดิน

สิ้นสภาพเหมือนเหมือนกัน

สาเหตุเพราะดูจะครอบครอง ข้ำต้องการเป็นเจ้าของจับจองเหมือนเหมือนกัน เบียดเบียนประทุษร้ายสัตว์ใด ใครบ้าง ไม่รู้ไม่เห็น ไม่รับรู้เลย

สัตว์พันธุ์อื่น ที่อยู่บนดินแผ่นเดียวกัน เพราะเขาไม่มีใบจับจองกรรมัง หน้าดินที่เคยเป็นที่กินอยู่รุ่งนอนของเขา หดแคบเข้า หาที่ซุกหัวไม่เห็น หาที่ขยับตัวไม่ได้ แห่งโซ เหลือแต่ซาก หาซากไม่เห็น

สูญหาย ตายจากเมือง..

สิ้นพันธุ์

(อกแผ่นดิน, 2542: 145-146)

ผู้ที่พยายามยกตนเองเหนือกว่าสิ่งอื่น ๆ ด้วยเหตุผลว่ามีจิตใจสูง รู้จักผิดชอบชั่วดีอย่างมนุษย์นั้น การกระทำที่แสดงออกมากลับฉายชัดถึงความไร้สำนึก เบียดเบียนและเพิกเฉยต่อความเป็นความตายของสิ่งมีชีวิตอื่น ความต้องการกอบโกย ปราบปรามอยากได้ อยากครอบครองของมนุษย์จึงเป็นสิ่งที่แลงมาด้วยลมหายใจของสิ่งมีชีวิตอื่นนับไม่ถ้วน ทว่าสำหรับมนุษย์แล้วสิ่งที่สูญหายไปจนแทบจะไม่เหลือติดแผ่นดินนี้กลับยังไม่เพียงพอที่จะเติมเต็มความอยากของมนุษย์ได้

ชั้นเมฆสักก็กอบกำยำ

จึงจะสมกับความขยันกอบเก็บ

ของเห็บหมัดนามคน

เขี้ยวระบัดอีกสักก็โลกหน้า

ภูเขาอากาศอีกก็หลาย

มากมายอีกก็สายอกสมุทร

ศอกคืบอีกสักก็อกทะเล

ชอกซำอีกก็ครั้ง หัวอกใจแห่งไพรดิน

จึง จะ ลืม ลืม ของ คน อยู่

(อกแผ่นดิน, 2542: 152)

ในข้อความข้างต้นวิพากษ์วิจารณ์มนุษย์ที่เต็มไปด้วยกิเลสตัณหาอย่างไม่มีที่สิ้นสุดว่าเป็น “เห็บหมัด” ที่คอยดูดกินล้างผลาญธรรมชาติ ด้วยไม่ว่าธรรมชาติจะสร้างฝนมาอีกสักเท่าใดเพื่อให้ผืนดินข้างล่างเจริญงอกงาม ต้องระเบิดภูเขา ทำลายทะเลอีกเพียงใดก็ยังไม่เพียงพอที่จะหยุดยั้งความอยากของมนุษย์ได้ การเปรียบเทียบมนุษย์ที่เต็มไปด้วยกิเลสและความอยากกับเห็บหมัดนี้ อาจแฝงไปด้วยทัศนคติของคณาจารย์ที่กำหนัดคุณค่าของสัตว์อย่างเห็บหมัดว่าเป็นสัตว์ที่ไม่มีคุณค่า ด้วยในทัศนะของคณาจารย์ที่เห็นว่าธรรมชาติจะมีคุณค่าก็ต่อเมื่อตอบสนองต่อความต้องการของมนุษย์เท่านั้น ในสายตามนุษย์เห็บหมัดเป็นเพียงสัตว์ที่สร้างความรำคาญและเป็นอันตรายต่อสิ่งมีชีวิตอื่น จึงดูไร้ประโยชน์และไม่มีคุณค่า ทั้ง ๆ ที่เห็บหมัดก็เป็นสิ่งมีชีวิตหนึ่งที่มีบทบาทในการสร้างความสมดุลของระบบนิเวศ อย่างไรก็ตามข้อความข้างต้นเป็นตัวอย่งที่แสดงให้เห็นกิเลสที่มีมากเกินไปจนพินาศของมนุษย์ที่ไม่ว่าธรรมชาติจะยิ่งใหญ่เพียงใดก็ยังไม่เพียงพอที่จะหยุดยั้งการล้างผลาญของมนุษย์ได้

การเบียดเบียนทำร้ายธรรมชาติ มิได้ทำให้ธรรมชาติถูกมองว่าเป็นเพียงทาสรับใช้มนุษย์หรือทรัพยากรในระบบทุนนิยมเท่านั้น หากยังกลายเป็นสิ่งไร้ชีวิตที่มนุษย์จะทำอะไรก็ได้ตามความพอใจดังในเรื่องใจดวงร้าว ผู้คนมิได้ทำลายธรรมชาติเพียงเพราะต้องการความมั่งคั่งเท่านั้น แต่ทำไปเพื่อความสนุกสนานส่วนตัว

สันทัดไม้รู้โอโหนโอเหน้ โผล่มายื่นหัวเราะชอบใจที่ได้อ่านเจอชื่อทั้งสองบนผิวเนื้อไม้ เขาหันรีหันขวาง คิ้วตะปู้ที่ตอกอยู่โคนต้น แล้วแหวกเพื่อนลงนั่งยอง ๆ กดปลายตะปู้ตามลงไป เพื่อต่อเติมตามอำเภอใจ

ลิปดาวิ่งรี่เข้าไปกระแทกตัวสันทัดอย่างเร็ว และแรงจนเจ้าตัวหน้าตื่น – เหมือนไม่เข้าใจอะไรในโลกเลย เหมือนแค่คอยแต่ตั้งหน้าทำตามคนอื่นอย่างไร้หัวคิด

(ใจดวงร้าว, 2536: 215-216)

ในข้อความข้างต้น ตัวละครเอกอย่างลิปดาได้เข้าไปต่อว่าเพื่อนที่สลักซื้อและพนสีไว้บนต้นไม้ว่าเป็นการกระทำที่ชั่วและเลวมาก เพราะการสลักซื้อลงไปไม่ต่างอะไรกับการขูดเนื้อหนังซึ่งสร้างความเจ็บปวดให้กับต้นไม้ได้เฉกเช่นเดียวกับที่คนได้รับ แต่เพื่อนคนหนึ่งไม่มีใครสนใจคำพูดของลิปดา กลับเห็นว่าเป็นเรื่องสนุกสนานจึงใช้ตะปู้สลักซื้อความเพิ่มเติมตามใจชอบ ลิปดาจึงทั้งห้าม ทั้งต่อว่า และพยายามพูดให้เพื่อน ๆ เข้าใจถึงความสำคัญของธรรมชาติและมองว่าธรรมชาติเป็นสิ่งมีชีวิตที่มีความรู้สึก เจ็บปวดได้ ป่วยได้ ตายได้เหมือนมนุษย์ แต่คำพูดของลิปดากลับยากที่จะซึมซับเข้าไปในความคิดและจิตใจของผู้ฟัง เพราะเขายังเชื่อมั่นว่าสิ่งที่ตนทำนั้นถูกต้องชอบธรรม ลิปดาจึงวิพากษ์วิจารณ์คนเหล่านี้ว่า “ไม่เข้าใจโลก” และ “ไร้หัวคิด” เพราะเขาเกิดมาและใช้ชีวิตไปวัน ๆ อย่างไร้สติปัญญาที่จะไตร่ตรองความผิดชอบชั่วดี โดยเฉพาะสำนึกที่ควรจะมีต่อธรรมชาติ

จากการศึกษาแนวคิดเชิงนิเวศในงานเขียนของศิโรมอร อุณรุป พบว่า แนวคิดที่ได้รับการเน้นย้ำมากที่สุดคือ แนวคิดที่แสดงกระบวนทัศน์แบบองค์รวม ด้วยถือว่าเป็นรากฐานของการสร้างจิตสำนึกเชิงนิเวศ ไม่ว่าจะเป็นแนวคิดที่แสดงการเชื่อมโยงธรรมชาติกับผู้หญิงหรือแนวคิดที่แสดงการวิพากษ์วิจารณ์ต่างมีพื้นฐานมาจากการมองสรรพสิ่งด้วยกระบวนทัศน์แบบองค์รวม การเชื่อมโยงธรรมชาติกับผู้หญิงก็แสดงให้เห็นถึงความเชื่อมโยงสัมพันธ์กันระหว่างธรรมชาติกับมนุษย์ที่ทุกสรรพสิ่งต่างมีคุณค่าเท่าเทียมกัน การวิพากษ์วิจารณ์ก็เป็นไปเพื่อเรียกร้องให้มนุษย์เกิดสำนึกกว่ากระบวนทัศน์มนุษย์ศูนย์กลางที่ครอบงำมนุษย์อยู่ทำให้มนุษย์เข้าใจลัทธิหายนะซึ่งอาจทำลายทุกสรรพสิ่งให้สูญสิ้นเข้าไปทุกที สิ่งที่มนุษย์ต้องเร่งลงมือทำคือการปรับเปลี่ยนทัศนคติที่มีต่อธรรมชาติและยอมรับถึงเชื่อมโยงของสรรพสิ่งในโลกธรรมชาติ มนุษย์เป็นเพียงส่วนหนึ่งในข่ายใยแห่งความสัมพันธ์นี้ มิใช่มองว่าธรรมชาติเป็นส่วนหนึ่งของมนุษย์ การให้ความสำคัญกับกระบวนทัศน์แบบองค์รวมที่มองทุกสิ่ง

เชื่อมโยงถึงกันและกันจึงเป็นทางออกของวิกฤตการณ์ที่ทั้งโลกกำลังเผชิญ ด้วยจิตสำนึกเชิงนิเวศที่จะนำไปสู่การแก้ไขปัญหาด้านนิเวศวิทยานั้นจะไม่สามารถซึมลงสู่หัวใจมนุษย์ผู้ใดได้เลย ถ้าหากเขายังมองตนเองแยกจากสรรพสิ่งรอบตัว

บทที่ 3

การวิเคราะห์งานเขียนประเภทบันเทิงคดีของศิริมอร อุณหุรูป

ในแนวทางการวิจารณ์วรรณกรรมเชิงนิเวศ

3.1 บทบาทและจิตวิญญาณเชิงนิเวศของผู้หญิงในงานเขียนประเภทบันเทิงคดีของศิริมอร อุณหุรูป

ในโลกสมัยใหม่ที่มีการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ทั้งเศรษฐกิจ สังคม เทคโนโลยีให้เจริญก้าวหน้าอย่างรวดเร็วเป็นสิ่งที่มีมนุษย์หลายคนปรารถนา แต่ความเจริญเหล่านี้แท้จริงแล้วเป็นสิ่งที่ต้องแลกมาด้วยการทำลายล้างธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ในโลกสมัยใหม่ที่ขับเคลื่อนด้วยระบบทุนนิยมซึ่งเป็นระบบที่เร่งเร้าให้ผู้คนไขว่คว้าหาความสุขตามที่ตลาดกำหนด เน้นให้ผู้คนสะสมเงินเพื่อแสดงถึงความมั่งคั่งและเพื่อให้มีความสามารถในการซื้อสินค้ามาตอบสนองต่อความต้องการของตนเอง ซึ่งส่วนใหญ่มักเป็นสิ่งที่เกินความจำเป็นขั้นพื้นฐานของมนุษย์ ทั้งความต้องการซื้อและความต้องการขายสินค้าในระบบทุนนิยมนี้ทำให้ธรรมชาติถูกมองในฐานะทรัพยากรที่สามารถนำมาใช้มนุษย์ได้อย่างไม่มีหมดสิ้น อีกทั้งในกระบวนการผลิตและการกำจัดสินค้าเหล่านี้ยังส่งผลเสียต่อสิ่งแวดล้อมอีกด้วย

การนำธรรมชาติมาใช้มนุษย์นี้เป็นส่วนหนึ่งของแนวคิดกระแสหลักที่เป็นผลผลิตของวิธีคิดแบบเหตุผลนิยมวิทยาศาสตร์ อันเป็นมุมมองที่มองว่ามนุษย์แยกออกจากธรรมชาติและธรรมชาติมีสถานะต่ำกว่ามนุษย์ มนุษย์สามารถใช้ประโยชน์จากธรรมชาติได้อย่างไร้ขีดจำกัด (Pepper, 1996 อ้างถึงใน ยศ สันตสมบัติ, 2543) เมื่อแนวคิดกระแสหลักได้ผนวกรวมกับแนวคิดวิทยาศาสตร์ ศาสนา และระบบทุนนิยม ก่อเกิดเป็นกลุ่มเทคโนโลยีนิยมที่มองมนุษย์แยกขาดจากธรรมชาติอย่างสิ้นเชิงด้วยมนุษย์แตกต่างจากสิ่งมีชีวิตอื่นตรงที่มีปัญญา มีความคิด อีกทั้งระบบทุนนิยมยังส่งเสริมให้นำทรัพยากรมาผลิตเพื่อตอบสนองต่อประโยชน์ของมนุษย์ ธรรมชาติที่มีอยู่บนผืนโลกจึงเป็นสิ่งที่ไม่มีจิตวิญญาณ มีขึ้นเพื่อรองรับและตอบสนองต่อความต้องการของมนุษย์เท่านั้น แม้ว่าสิ่งเหล่านั้นจะมีชีวิต แต่ก็ยังเป็นชีวิตและเผ่าพันธุ์ที่ด้อยกว่าเผ่าพันธุ์มนุษย์ (ยศ สันตสมบัติ, 2543: 167-168) มุมมองที่มีต่อธรรมชาติเช่นนี้ได้ส่งผลให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมในปัจจุบันอย่างมาก เราจึงไม่อาจปฏิเสธได้ว่าวิกฤติธรรมชาติที่เรากำลังเผชิญอยู่นี้เป็นวิกฤติแห่งจิตสำนึก เราไม่อาจแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมตามแนวทางเดิมในแบบที่กลุ่มนิเวศวิทยาแนวลิทเรียกว่า “การเคลื่อนไหวทางนิเวศเชิงตื่น” ได้ เพราะการเคลื่อนไหวนี้แม้จะพยายามต่อต้านมลภาวะและการทำลายสิ่งแวดล้อม แต่ก็เกินไปเพื่อการรักษาสุขภาพและความมั่งคั่งของประชาชนในประเทศ ยังคงเป็นการจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อมโดยมองว่ามนุษย์สูงส่งกว่าธรรมชาติและเอามนุษย์เป็นศูนย์กลาง วิธีการแก้ปัญหาจึงเน้นที่การปฏิบัติซึ่งเป็นการแก้ไขที่ปลายเหตุอยู่ดี (กานต์มณี ภู่วัฒน, 2547: 56) กลุ่มนิเวศเชิงลึกจึงพยายามนำเสนอวิธีแก้ปัญห

สิ่งแวดล้อมโดยให้ความสำคัญกับมิติของจิตวิญญาณมากขึ้นกว่าการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมแบบเดิม และมีสาระสำคัญคือการบรรลุถึงตัวตนอันยิ่งใหญ่และความเท่าเทียมของสรรพชีวิต

มิติด้านจิตวิญญาณนั้นเป็นสิ่งสำคัญ เพราะเป็นส่วนที่กล่าวถึงภายในของมนุษย์อันเป็นตัวกำหนดจิตสำนึกและพฤติกรรมของมนุษย์ คำว่า “จิตวิญญาณ” มีนักวิชาการให้ความหมายไว้หลากหลาย เช่น นิพนธ์ พวงวรินทร์และสมชัย บวรกิตติ (2547) ให้ความหมายว่า พลังจิตอันเป็นวิสัยจำเพาะของปัจเจกบุคคล ที่ผลักดันให้ประกอบกิจกรรม หรือการแสดงออกที่โดดเด่นเกินวิสัยของคนทั่วไป เป็นสติปัญญาที่แฝงอยู่ในจิตในระดับที่ลึกล้ำละเอียดอ่อนกว่าความรู้สึกนึกคิดทั่วไป ซึ่งก่อพลังจิตมุ่งมั่นให้บรรลุผลสำเร็จ ศุภลักษณ์ ทัดศรีและอารยา พรายแย้ม (2554) ให้ความหมายว่า เอกลักษณะที่แท้จริงของแต่ละบุคคล ซึ่งเกิดจากการตระหนักรู้ สำนึกที่สูงส่ง นำไปสู่การปฏิบัติในชีวิตประจำวัน เมื่อพิจารณาจากความหมายที่ยกมาดังนี้แล้วคำว่า “จิตวิญญาณ” กับ “นิเวศวิทยา” ดูจะเป็นเรื่องที่ห่างไกลกัน แต่แท้จริงแล้วทั้งสองคำนี้มีความสัมพันธ์กันจนแยกไม่ออก กล่าวได้ว่าการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมนั้นไม่อาจจะละเลยเรื่องของจิตวิญญาณไปได้ ดังที่ดารินทร์ ประดิษฐ์ทัศนีย์ (2553 : 63) ได้กล่าวถึงคำว่าจิตวิญญาณและนิเวศวิทยาไว้ว่า ทั้งสองสิ่งนี้เป็นสิ่งที่เชื่อมโยงกันจนแทบจะเป็นเรื่องเดียวกัน คือหมายถึงการมีชีวิตอยู่อย่างลึกซึ้งในสถานที่ที่เป็น “บ้าน” ซึ่งหมายรวมถึงแต่บ้านที่พักอาศัย บ้านเกิด ไปจนถึงดาวเคราะห์ที่เรียกว่า “โลก” และจักรวาลทั้งหมด เป็นการสร้างความสัมพันธ์ที่ลึกซึ้งกับสรรพชีวิตและสรรพสิ่งในบ้านหลังนี้ การปฏิบัติต่อสิ่งทั้งหมดนี้ด้วยความเอื้ออาทร เคารพและกตัญญู รวมทั้งการปกป้องรักษาบ้านหลังนี้ให้เป็นที่อาศัยที่ให้ความร่มเย็นเป็นสุข เป็นสิ่งที่หล่อเลี้ยงชีวิต พัฒนาจิตใจ และพุ่มพักญานทัศน์นะในการตระหนักรู้ถึงความเชื่อมโยงอันมหัศจรรย์ของสรรพสิ่งและของ “สิ่งศักดิ์สิทธิ์” กับสรรพชีวิต ดังนั้นการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมจึงไม่อาจละเลยเรื่องของจิตวิญญาณได้ ดังที่แกรี ชไนเดอร์ นักปรัชญาเชิงนิเวศ กล่าวไว้ว่า

มนุษย์สมัยใหม่ต้องฟื้นฟูความสัมพันธ์ระหว่างตัวเองและธรรมชาติ สัมผัสและเรียนรู้จากธรรมชาติโดยผ่านประสบการณ์ตรง เขาถือว่าการเดินทางจาริกไปสู่ดินแดนของธรรมชาติในแต่ละย่างก้าว ในแต่ละลมหายใจนั้นเป็นวิถีปฏิบัติและการเรียนรู้อันเก่าแก่ เป็นกิจกรรมที่ศาสนาตั้งเดิมให้คุณค่า ช่วยให้มนุษย์ได้มีโอกาสเรียนรู้ว่ามนุษย์เป็นเพียงส่วนหนึ่งของสิ่งที่ยิ่งใหญ่กว่า ประสบการณ์การเรียนรู้อย่างมีจิตวิญญาณนี้สามารถเกิดขึ้นได้ในกิจกรรมในชีวิตที่เรียบง่าย เปิดรับและสัมผัสการดำรงอยู่ของโลกและตัวเราอย่างเป็นจริงและตรงไปตรงมา รับรู้ถึงความศักดิ์สิทธิ์ของโลกและธรรมชาติ ความศักดิ์สิทธิ์ในที่นี้หมายถึงสิ่งที่ช่วยดึงความคิดหรือความจริงที่สร้างขึ้นมาจากตัวตนอันคับแคบและรับรู้การดำรงอยู่ของจักรวาล ธรณี ภูเขาและแม่น้ำ ในฐานะที่เป็นวิหารอันศักดิ์สิทธิ์

(โสฬส วัจวิญญู, 2549 อ้างถึงใน ปิยะมาศ ใจไฟ, 2552: 2)

จิตวิญญาณเชิงนิเวศจึงมีความสำคัญในการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมและพิจารณาประเด็นทางด้านนิเวศวิทยา ซึ่งในงานเขียนประเภทบันเทิงคดีของศิเรมอร อุณฺหรูป ที่ผู้วิจัยเลือกนำมาศึกษาในครั้งนี้เป็นงานเขียนประเภทบันเทิงคดีที่มีการนำเสนอแนวคิดเชิงนิเวศ แม้ว่าในบางเรื่องจะไม่ได้มีจุดมุ่งหมายนำเสนอเรื่องของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยตรง แต่ก็เป็งานที่แสดงให้เห็นพัฒนาการการนำเสนอเรื่องนิเวศสำนึกในงานเขียนบันเทิงคดีของศิเรมอร อุณฺหรูป ผ่านบทบาทของตัวละครหญิงในแต่ละเรื่องที่มีความสัมพันธ์กับธรรมชาติในลักษณะที่มีทั้งความแตกต่างและความคล้ายกันบางประการ นำไปสู่การสร้างจิตวิญญาณเชิงนิเวศของผู้หญิงที่แตกต่างกัน ซึ่งในการนำเสนอผลการศึกษานั้นผู้วิจัยแบ่งประเด็นการนำเสนอตามลำดับของการสร้างงาน ดังนี้

1. เรื่องสั้น “ราวกิ่งกับังวงกลีบเนียนกริบ”
2. นวนิยายเรื่อง “ลำเนาป่า
3. นวนิยายเรื่อง “ใจดวงราว”
- 3.1.1 “ราวกิ่งกับังวงกลีบเนียนกริบ” : จุดเริ่มต้นจิตวิญญาณเชิงนิเวศของผู้หญิงในนวนิยายของศิเรมอร อุณฺหรูป

“ราวกิ่งกับังวงกลีบเนียนกริบ” เป็นเรื่องสั้นของศิเรมอร อุณฺหรูป ที่แต่งขึ้นเมื่อปีพ.ศ. 2524 เรื่องสั้นเรื่องนี้เป็นเรื่องราวของ “อ” เด็กสาวที่มีความผูกพันกับต้นไม้และสายน้ำ เนื่องจากได้ใกล้ชิดกับทั้งสองสิ่งมาตั้งแต่เล็ก จนรู้สึกว่หากโลกนี้ไม่มีต้นไม้ โลกนี้คงจะกลายเป็นสีโศก ยิ่งเมื่อย้ายไปยังบ้านใหม่ที่มีคลองล้อมรอบสามด้านของบ้าน และมีพื้นที่กว้างพอที่จะปลูกต้นไม้ ออยังมีความสุขและใช้เวลาทุกวันหลังเลิกเรียนและในวันหยุดไปกับคุณ้ำ ต้นไม้ และหนังสือเล่มโปรด ออมักจะนำเรือลงไปพายเล่นเลียบเงาต้นไม้ และจอดเรือไว้ใต้ร่มเงาของต้นทางนกงุง พลาจอ่านหนังสือเล่มโปรด ความสุขของออคือการได้อยู่ท่ามกลางสายน้ำและต้นไม้ พร้อมกับหนังสือเล่มโปรด แม้ว่าออจะรักต้นไม้ทุกต้นในบ้านแต่มีต้นไม้อยู่ต้นหนึ่งที่เธอผูกพันเป็นพิเศษนั่นคือ ต้นทางนกงุงริมคุน้ำ แต่แล้วความสุขของออก็ถูกทำลายเมื่อพ่อของออตัดสินใจให้คนงานตัดกิ่งและยอดของต้นทางนกงุงต้นนั้นจนหมด

เรื่องสั้นเรื่องนี้อาจจะเป็นงานที่มีได้กล่าวถึงเรื่องของปัญหาสิ่งแวดล้อมหรือประเด็นทางนิเวศอย่างชัดเจนนัก แต่ก็เป็เรื่องที่แสดงให้เห็นถึงความผูกพันและความเชื่อมโยงระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติจนนำไปสู่ความเจ็บปวดเมื่อเห็นธรรมชาติถูกทำร้ายและความรู้สึกอยากปกป้องรักษาธรรมชาติได้เป็นอย่างดี ความผูกพันที่อ้อมีต่อธรรมชาตินั้นได้พัฒนามาจากการสั่งสอนของพ่อที่สอนให้ออเห็นความสำคัญของสีเขียวจากต้นไม้และการใกล้ชิดกับธรรมชาติของออมาตั้งแต่เด็กทำให้ออมีสายสัมพันธ์ที่ดีกับธรรมชาติ จนเกิดความรักและมีความสุขทุกครั้งที่ได้ใกล้ชิดกับธรรมชาติ

“วันหยุดของทุกสัปดาห์ ออจะเอาเรือบดลงไปพายเล่นเลียเบเงาครีมของต้นมะม่วง แล้วหล่อนก็พายข้ามฟากรั้วฝั่งตรงข้ามและผูกเรือไว้กับหลักไม้ซึ่งยื่นออกมาจากตลิ่ง เห็นศิระของออขึ้นไปเป็นร่มเงาของหางนกยูง ออจะงัดหนังสือเล่มโปรดซึ่งอ่านค้างไว้ขึ้นมาจากขอบกางเกงแล้วลงนอนโดยพิงหัวเรือไว้ ออม่กรู้สึกทุกครั้งทุกหนไม่ได้เสื่อมคลายเลยว่าคุณสุขของอออยู่ตรงนี้-- อยู่ตรงนั้นเอง--”

(ผ่านมาทางความคิด, 2536: 89)

ความสุขที่เกิดขึ้นกับออนี้มาจากความรัก ความผูกพันที่มีต่อธรรมชาติรอบ ๆ ตัว โดยเฉพาะต้นหางนกยูงที่ออมักจะไปนอนดูกลีบดอกของมันเสมอ ความรักที่มีต่อต้นหางนกยูงของออนั้นได้พัฒนากลายเป็นความรู้สึกหวงแหน อยากปกป้อง เมื่อพบว่าต้นไม้ต้นนั้นจะถูกทำร้าย

“น้ำตาของออไหลเฉพาะทุกกระหน่ำขวานที่นายกล้าฟันผัวะลงยังกิ่งสีน้ำตาลคล้ำ มันกระชากเอาเนื้อหัวใจของออเข้าไว้ด้วย -ผัวะแล้วผัวะเล่า ตั้งแต่กิ่งข้างใต้ไหวโยกด้วยแรงจามขวาน มันค่อย ๆ ขยับลงพร้อมกับเริ่มทำเสียงแกรกราก เสียงเนื้อไม้ซึ่งรัดตัวกับลำต้นกรากออกจากกันเหมือนเนื้อเยื่อถูกแกะถากปริกระชากออกจากวงกระบี มันส่งเสียงครากสุดท้าย--ดังเสียงจำพราวจากยวงเนื้อที่เคยสนิทเป็นเนื้อเดียว...

...นายกล้าขยับตัวขึ้นสู่ออกิ่งเหนือหัวถัดขึ้นไป และ-เขากระทำกับมันเหมือนเมื่อแรกออรู้สึกกระทั้งโดนกระชากตามแรงขวานทั้งเนื้อหัวใจ อดทนไม่ไหวแล้ว หล่อนเปิดหน้าต่างมุ้งลวดที่เปิดบานกระจกและเสือกตัวไหลข้ามออกไปเกาะราวขอบไว้

“พ่ออย่าทำมันเลย” ออพร่ำบอก”

(ผ่านมาทางความคิด, 2536: 93)

ในต้วบทข้างต้นแสดงให้เห็นความพยายามปกป้องต้นไม้ที่อรักและความรู้สึกเจ็บปวดของออยามที่ต้นหางนกยูงต้นนั้นถูกตัด ความเจ็บปวดปวดนี้ได้แสดงให้เห็นความเป็นหนึ่งเดียวระหว่างออกับธรรมชาติและออได้หลอมรวมความรู้สึกและจิตใจของตนเองกับต้นหางนกยูงแล้ว ทำให้เมื่อออได้เห็นภาพการตัดต้นไม้ที่ออรับรู้ได้ถึงเสียงร้องที่เจ็บปวดของต้นไม้และเธอรู้สึกราวกับว่าทุกครั้งที่ขวานจามลงไป มันได้กระชากหัวใจของเธอไปด้วย เมื่อเธอคิดว่าต้นหางนกยูงกำลังจะตาย เธอก็รู้สึกราวกับจะตายตามด้วยเช่นกัน ในความรู้สึกของออการตัดต้นหางนกยูงนี้จึงไม่ได้เป็นเพียงการตัดต้นไม้ต้นหนึ่งแต่เป็นการทำลายชีวิตชีวิตหนึ่งเลยทีเดียว

ออยืนนิ่ง มองดูกิ่งสุดท้ายที่ร่วงอยู่คาต้นถูกโคนลงมากองซบทับกับกิ่งอื่นๆ ออสะอื้น อยู่เบื้องหลังพ่อ -บนหน้าต่างชั้นบนในห้องแม่

ลำต้นอวบของเจ้าหางนกยูงสูงชะลูด ออมองลำต้นด้วน ๆ ที่ไม่มีแขนมนแกนกิ่งเหลือ ให้ออเห็นเลย มันชูต้นพิการด้วยยอดของมันแท้ ๆ -เหมือนคนมีแต่หัวกับลำตัว! อออยากตาย อออยากจะกลั้นใจตาย

และราวกับว่า ออได้ใกล้ความตายเป็นหนที่สองเมื่อออมองเห็นนายกัล้ากระดืบตัวขึ้น ไปหายอดของมัน --

“พ่อ พ่อจ๋า- ออขอ--” ออละล่ำ “--ขอยอดมันทิ้งไว้กับต้น ออขอหัวของมันทิ้งไว้กับ ลำตัว--”

พ่อเหลียวมาคู่อ หันตัวกลับมาเห็นออ

พ่อหยุดนายกัล้าไว้ได้ทันทางที่

(ผ่านมาทางความคิด, 2536: 94)

นี่เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นว่าออไม่ได้มองธรรมชาติอย่างต้นไม้เป็นสิ่งไร้ชีวิต แต่มองว่าต้นไม้เป็น สิ่งมีชีวิตที่ไม่ได้มีอะไรแตกต่างไปจากมนุษย์ มีศรัทธา มีแขน มีขา เช่นเดียวกัน เมื่อมนุษย์แขนขาต ขา ขาดก็อาจดำรงชีวิตต่อไปได้ แต่หากศรัทธาขาดแล้วก็ไม่อาจมีชีวิตต่อไปได้ ออมองว่าต้นไม้ก็ เช่นเดียวกัน เมื่อออรู้สึกเจ็บปวดจากการเห็นต้นไม้ถูกตัดแขน ตัดขาแล้ว ออก็ไม่สามารถรับความ เจ็บปวดได้อีกหากต้นไม้ นั้นถูกตัดยอดที่เปรียบเสมือนศรัทธาไป

ในตอนจบของเรื่องก็เป็นอีกสิ่งหนึ่งที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างออกับธรรมชาติ เมื่อตัวตนของออได้เปลี่ยนไปจากตอนต้นเรื่องอย่างสิ้นเชิง ในตอนต้นและกลางเรื่องออเป็นเด็กหญิงที่ มีความสดใส ร่าเริงและมีน้ำใจกับคนรอบข้าง แต่เมื่อต้นไม้ที่ออรักถูกทำร้าย ออกลายเป็นเด็กที่เก็บ ตัว ไม่อยากจะทำสิ่งใดทั้งสิ้น แม้กระทั่งการมีปฏิสัมพันธ์กับคนในครอบครัว กล่าวได้ว่าความสดใสมี ชีวิตชีวาของออได้ถูกพรากไปพร้อมกับยอดและกิ่งที่ถูกตัดของต้นไม้ ตัวตนของออในตอนจบของเรื่อง จึงสอดคล้องกับสิ่งที่ออคุยกับพ่อว่า

‘สีเขี้ยวช่วยทำให้อะไรต่าง ๆ ตีขึ้น ต้นไม้ให้ร่มเงา ให้ดอกผล และให้สีที่โลกขาด ไม่ได้ด้วยซ้ำ ลูกลองคิดดูสิว่าถ้าโลกไม่มีสีเขี้ยว โลกเราจะเป็นอย่างไร’

‘สีโศก’ ออตอบเสียงยานคางตามแม่ป้องปากบอกออหลังจากที่เห็นออครุ่นนึกอยู่ เป็นนาน

(ผ่านมาทางความคิด, 2536: 89)

นี่เป็นสิ่งที่พ่อเคยสอนเอาไว้ แต่ในตอนนี้อพอกลับกลายเป็นบุคคลที่ทำลายสี่เชียวนั่นเอง ในตอนท้ายอจึงไม่เคยคิดจะกลับไปเอาของขวัญ ซึ่งเป็นกรอบรูปที่อัดแน่นไปด้วยกลีบของดอกหางนกยูงที่คัดจากกลีบที่สวยงามที่สุดที่หล่นอยู่บนพื้นหลายร้อยกลีบ ของขวัญชิ้นนี้อ่อค่อย ๆ สะสม กลีบดอกไม้และเงินสำหรับทำกรอบรูป เมื่อได้จำนวนที่ต้องการก็นำไปให้ที่ร้านอัดกรอบให้เพื่อที่จะเป็นของขวัญให้พ่อ แต่เมื่อเกิดเหตุการณ์นี้ขึ้นออกก็ไม่กลับไปเอากรอบรูปนั้นอีก เพราะทุกครั้งที่อยู่คิดถึงกิ่งกลีบของต้นหางนกยูงที่เคยบานสะพรั่ง ออกก็อดไม่ได้ที่จะเศร้าและร้องไห้ทุกครั้ง “สี่โชค” ที่กล่าวถึงในตัวบทข้างต้นนั้นคงมิได้กล่าวถึงเพียงโลกที่ไม่มีสี่ของต้นไม้เท่านั้น แต่หมายรวมถึงความรู้สึกของอในยามที่ไม่มีต้นไม้ที่รักด้วย

เรื่องสั้นเรื่องนี้จบลงตรงที่เมื่อออได้สัมผัสกับประสบการณ์ที่เจ็บปวดจากการเห็นต้นไม้ถูกตัดแล้ว ด้วยความที่ยังเป็นเด็กอจึงไม่สามารถจัดการกับความผิดหวังของตนเองได้ สิ่งที่ต้องทำคือการพยายามหลีกเลี่ยงหนีจากสิ่งที่เรื้อรังความเจ็บปวดนี้ขึ้นมาอีก โดยไม่ไปยังสถานที่ที่เคยชอบ ที่ที่ต้นไม้ไม่เคยอยู่ ขาดชีวิตชีวาในการดำเนินชีวิตไป เรื่องของอที่ผู้วิจัยเห็นว่ามีส่วนที่คล้ายคลึงกับเรื่องของ “ลิปดา” ในใจดวงร้าว ที่เป็นเด็กผู้หญิงซึ่งมีความรักและความผูกพันกับต้นไม้ต้นหนึ่งอย่างลึกซึ้งและต้องเผชิญหน้ากับความรู้สึกเจ็บปวดเมื่อพบว่าต้นไม้ต้นนั้นถูกทำร้ายเช่นเดียวกัน ในเรื่องใจดวงร้าวลิปดาก็ใช้วิธีหลีกเลี่ยงหนีจากสิ่งที่ทำให้นึกถึงต้นไม้ที่รักเช่นเดียวกับอ เพียงแต่เรื่องของลิปดาได้ดำเนินต่อไปและเมื่อเติบโตขึ้นลิปดาก็สามารถจัดการกับความรู้สึกของตนเองได้ดีขึ้น แม้ว่าจะต้องพบเจอเหตุการณ์ที่มนุษย์ทำลายธรรมชาติเข้าไปเข้ามา แต่ลิปดาก็นำสิ่งเหล่านี้มาเป็นแรงผลักดันให้ตนเองปกป้องและรักษาธรรมชาติตามแนวทางของตนเองต่อไป ด้วยความคล้ายคลึงนี้ผู้วิจัยจึงเห็นว่าเรื่อง “ราวกับวงกลีบเนียนกริบ” เป็นจุดเริ่มต้นของผู้หญิงที่รักและผูกพันกับธรรมชาติอย่างลึกซึ้งใน “ใจดวงร้าว”

3.1.2 “ลำเนาป่า” : ผู้หญิง - ธรรมชาติกับการปฏิเสธต่อกฎเกณฑ์และค่านิยมของสังคม

“ลำเนาป่า” เป็นนวนิยายเรื่องแรกของศิเรมอร อุณหุรูปที่ตีพิมพ์ครั้งแรกลงในนิตยสารดิฉัน เมื่อปีพ.ศ. 2525 และตีพิมพ์รวมเล่มครั้งแรกโดยสำนักพิมพ์ต้นหมากในปีพ.ศ. 2527 แม้จะเป็นนวนิยายเรื่องแรกที่ศิเรมอรเขียนขึ้น แต่ก็เป็งานชิ้นสำคัญที่สร้างชื่อเสียงให้กับศิเรมอร ด้วยจากเนื้อเรื่องที่โดดเด่นชวนติดตาม ตัวละครที่สร้างความประทับใจให้กับผู้อ่าน และภาษาที่ละเมียดละไมส่งผลให้นวนิยายเรื่องนี้ได้รับรางวัลชมเชยจากคณะกรรมการพัฒนาหนังสือแห่งชาติประจำปี พ.ศ. 2527 และเป็นหนึ่งในหนังสือดี 100 เล่มที่เด็กและเยาวชนไทยควรอ่าน

“ลำเนาป่า” เป็นเรื่องราวความรักของหญิงสาวคนหนึ่งชื่อ “ลำเนา” หญิงสาวชาวกรุงที่หลีกเลี่ยงวิถีชีวิตในเมืองไปเป็นนักพัฒนาชนบทในโครงการเกษตรกรรมภาคเหนือที่ยอดดอยสามหมื่น

ดินแดนที่ห่างไกลความเจริญในด้านวัตถุ แต่เต็มเปี่ยมไปด้วยคุณค่าในด้านจิตใจ ลำเนาเป็นหญิงสาวที่ทุ่มเทให้การงานของตนเองอย่างเต็มที่ เธอมีอุดมการณ์อันยิ่งใหญ่ในการที่จะเรียกร้องความเป็นธรรมให้กับกลุ่มที่ด้อยโอกาส เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมขึ้นในสังคม ซึ่งไม่ใช่เพียงกับมนุษย์ด้วยกันเท่านั้น แต่รวมถึงธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมด้วยเช่นกันที่เธอให้คุณค่าและพยายามรักษาเอาไว้จากการเอารัดเอาเปรียบของนายทุนที่พยายามเข้ามาทำลายวัฒนธรรมดั้งเดิมของชาวเขาและระบบนิเวศ แต่แล้วการมุ่งมั่นทุ่มเทเพื่อส่วนรวมของลำเนา ก็ถูกทดสอบ เมื่อลำเนาได้พบกับ “ชด” ชายหนุ่มที่ทำให้เธอได้รู้จักกับความรักระหว่างชายหญิง ชดต้องการแต่งงานกับลำเนาและพยายามอ้อนวอนให้เธอไปใช้ชีวิตคู่ด้วยกันที่กรุงเทพฯ ลำเนาจึงต้องเผชิญหน้ากับการตัดสินใจอันยากลำบาก ต้องเลือกระหว่างความรักที่มีต่อหน้าที่การงานกับความรักที่มีต่อผู้ชายคนหนึ่ง สุดท้ายแล้วลำเนา ก็เลือกที่จะเสียดสละความรักแบบหนุ่มสาวของตนทิ้งไป แล้วเลือกเส้นทางชีวิตที่ดำเนินไปเพื่อส่วนรวมและได้อยู่ท่ามกลางธรรมชาติ ด้วยในความคิดของลำเนา “หล่อนก็มิงานเป็นหัวใจที่ไม่มีใครหรือสิ่งใดเทียมเทียบ มันยิ่งใหญ่และไพศาลกว่าขอบเขตห้อมล้อมของความรักระหว่างคนเพียงสองคน” (ลำเนาป่า, 2549: 159)

3.1.2.1 ลำเนา : หญิงสาวผู้ขบถต่อกฎเกณฑ์และค่านิยมของสังคม

ในสังคมไทยนั้นโดยทั่วไปแล้วมีคาดหวังถึงสถานภาพและบทบาทของผู้หญิงว่าผู้หญิงที่ดีนั้นควรจะอยู่กับเหย้าเฝ้ากับเรือน มีบทบาทภายในบ้าน ภายในครอบครัวมากกว่าที่จะมีบทบาทในทางสังคม ผู้หญิงที่จะได้รับการยอมรับคือผู้หญิงที่มีความเป็นกุลสตรี รักนวลสงวนตัว ผู้หญิงไทยจึงมักถูกตีกรอบให้มีบทบาทอยู่ในพื้นที่ครัวเรือน เมื่อยังเด็กอยู่ในครอบครัวมีบทบาทเป็นลูกสาว ก็มีหน้าที่เชื่อฟังคำสั่งสอนของพ่อแม่ ฝึกหัดวิชาการบ้านการเรือน เมื่อเติบโตมีครอบครัวก็มีบทบาทในการเป็นภรรยาและแม่ คอยปรนนิบัติดูแลสามีและเลี้ยงดูลูก ผู้หญิงจึงมักไม่ค่อยมีบทบาทในพื้นที่สาธารณะเท่ากับผู้ชาย แต่ “ลำเนา” เป็นผู้หญิงคนหนึ่งที่ยกนอกรอบค่านิยมของสังคมที่กำหนดความเป็นผู้หญิงไว้ว่า ผู้หญิงที่ดีต้องมีความสุภาพเรียบร้อย เก่งงานบ้านงานเรือน อ่อนน้อมถ่อมตน และเป็นกุลสตรีที่ไม่มีปากเสียง ด้วยความที่ลำเนาเป็นผู้หญิงที่มีความเชื่อมั่นในตัวเอง เธอจึงเลือกที่จะกำหนดเส้นทางชีวิตของเธอเองโดยไม่ฟังคำทัดทานของใคร และไม่ให้ความสำคัญกับกฎเกณฑ์และค่านิยมของสังคมที่เธอไม่เห็นด้วย ดังที่ “บุรี” เพื่อนของชดที่รู้จักครอบครัวของลำเนามาก่อนได้เคยพูดถึงลำเนาไว้ว่า “เนาเป็นผู้หญิงที่จัดว่ามีความเชื่อมั่นตัวเองอยู่ในดิกิริสูง ไม่สู้ใครใคร แม้แต่คำทัดทานของพ่อแม่ เธอก็เลยจากกรุงเทพฯ ไปอยู่ในที่ที่เธอพอใจ” (ลำเนาป่า, 2549: 55-56) ดังนั้นเมื่อผู้หญิงอย่างลำเนาก้าวขึ้นมามีบทบาทในพื้นที่สาธารณะ ในฐานะนักพัฒนาช่วยเหลือสังคม ความเป็นหญิงของลำเนา ก็ยังเป็นอุปสรรคต่อการทำงาน จากความเชื่อและค่านิยมที่เกี่ยวกับบทบาทและสถานะทางเพศที่แตกต่างระหว่างผู้หญิงกับผู้ชาย ว่าผู้หญิงนั้นเป็นเพศที่อ่อนแอ เหมาะกับงานบ้าน

งานเรือน มากกว่างานนอกบ้านที่ต้องใช้สมองเฉกเช่นที่ผู้ชายทำ ผู้ชายกลุ่มหนึ่งจึงตัดสินความสามารถในการทำงานของลำเนาว่า “...กลับไปเสียเถอะ คุณเป็นเพียงผู้หญิงเล็ก ๆ คนหนึ่ง คิดอะไรยังไม่เป็น” (ลำเนาป่า, 2549: 92)

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าลำเนาจะถูกตัดสินความสามารถในการทำงานของเธอจากความเป็นผู้หญิง แต่เธอก็ยังคงไม่ยอมแพ้ที่จะต่อสู้กับระบบเก่าแก่ที่เธอเห็นว่าไม่เป็นธรรม ลำเนาจึงเป็นผู้หญิงที่ถูกตราหน้าว่าเป็น “ขบถ” ขบถต่อกฎเกณฑ์ ขบถต่อค่านิยมทางสังคมที่ผูกมัดผู้หญิงไว้ เธอปฏิเสธความคิด ค่านิยมเก่าแก่บางอย่างที่เธอไม่เห็นด้วย ที่เห็นได้อย่างชัดเจนก็คือการปฏิเสธที่จะจัดงานแต่งงานและจดทะเบียนสมรสตามกฎหมายกับชายที่เธอรักด้วยความคิดที่ว่า

“... สำหรับการอยู่ร่วมกัน เนาไม่เคยใส่ใจกับการประกาศตนเป็นเจ้าของ มนุษย์ต้องการเพียงหลักประกันทางสังคม มิพิถีพิถันหรือไม่มีมันต่างกันตรงไหน มิทะเลเบียนหรือไม่มีมันต่างกันมากหรือชด...กระดาศไม่ได้มีอำนาจบังคับคน เนาโตพอที่จะมีกฎเกณฑ์ของตัวเอง และรู้ว่าอะไรเป็นสิ่งล่อให้มนุษย์เข้าไป ‘ติดกับ’ กับค่านิยมเหล่านั้น”

(ลำเนาป่า, 2549: 22)

ความคิดเช่นนี้ของลำเนาเป็นความคิดที่ขัดกับค่านิยมในสังคม เป็นเรื่องที่คนทั่วไปในสังคมไม่อาจยอมรับได้ เห็นได้จากตัวของชดเองที่ในตอนแรกก็ไม่เห็นด้วยกับความคิดของลำเนา แต่ด้วยความรักในตัวลำเนาชดจึงเข้าใจและยอมรับความคิดของลำเนาได้ แต่ก็เห็นได้ว่าค่านิยมและวัฒนธรรมการใช้ชีวิตคู่ที่ต้องผ่านการแต่งงานอย่างเป็นทางการนั้นยังเป็นค่านิยมที่ยังคงแก่กล้าอยู่ในสังคม จนคนที่ยึดถือกลุ่มหนึ่งไม่อาจยอมรับการร่วมชีวิตคู่ของคนสองคนโดยปราศจากการแต่งงานได้ ที่เห็นได้ชัดคือ พี่สาวและน้องสาวของชด โดยเหตุผลหลักของการไม่ยอมรับนั้นคือ กลัวจะถูกนินทาจากคนรอบข้างและทำให้ครอบครัวเสื่อมเสียชื่อเสียง ด้วยครอบครัวของตนเป็นตระกูลเก่าแก่ที่เป็นที่นับหน้าถือตาของสังคม การที่คนในครอบครัวจะลงหลักปักฐานสร้างครอบครัวใหม่ขึ้นมาโดยไม่จัดงานแต่งงานถือเป็นการสร้างความอับอายให้กับวงศ์ตระกูล ซึ่งสิ่งเหล่านี้สำหรับลำเนาแล้วไม่มีค่าพอที่จะให้ความสำคัญเท่ากับความรักที่คนสองคนมีให้กัน

ในการปฏิเสธต่อกฎเกณฑ์และค่านิยมของสังคมในเรื่องการแต่งงานและการใช้ชีวิตคู่นี้ ในทางหนึ่งอาจมองได้ว่าเป็นการขัดขืนต่ออำนาจของปิตาธิปไตยของลำเนา ที่ผู้ชายกำหนดกฎเกณฑ์นี้ขึ้นมาเพื่อที่จะได้มีสิทธิ์เหนือตัวของผู้หญิง และเป็นหลักประกันได้ว่าผู้หญิงจะเป็นสมบัติของผู้ชาย โดยถูกต้องตามกฎหมาย อีกทั้งการแต่งงานยังเป็นการดึงผู้หญิงอย่างลำเนาที่มีบทบาทอยู่ในพื้นที่สาธารณะกลับมาอยู่ภายใต้กรอบของปิตาธิปไตยที่กำหนดพื้นที่ของผู้หญิงไว้คือ พื้นที่ภายในบ้าน มีหน้าที่บทบาทอยู่ภายในครอบครัว ด้วยลำเนาที่มีความเป็นตัวของตัวเองและมีหน้าที่การงานในสังคม

ที่ต้องรับผิดชอบ ลำเนาจึงเป็นผู้หญิงที่มีอิสระจากกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ที่บังคับผู้หญิงไว้ เป็นผู้หญิงที่มีความเคลื่อนไหวอยู่ตลอด ชดเสียอีกที่เป็นฝ่ายหยุดนิ่ง รอคอยว่าเมื่อไรที่ลำเนาจะมาหา ด้วยเหตุนี้ ในความสัมพันธ์ระหว่างชดกับลำเนา จึงดูเหมือนว่าลำเนาจะเป็นผู้นำ เป็นผู้ที่กำหนดความเป็นไป ของความสัมพันธ์นี้ การที่ผู้ชายคนหนึ่งถูกกลับบทบาทจากการที่เคยเป็นผู้นำมาตลอดให้กลายเป็นผู้ ตามอาจเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ชดมีความต้องการที่จะครอบครองเป็นเจ้าของลำเนาผ่านการแต่งงาน ด้วยในเรื่องจะเห็นความปรารถนาของชดที่มีความต้องการอย่างแรงกล้าที่จะมีอิทธิพลเหนือร่างกาย และตัวตนของลำเนา ผ่านข้อความที่ว่า

“เลิกทำอย่างนี้สักครั้งเถอะเนา คราวก่อนที่ผมพูดเรื่องนี้ คุณก็ลูกพรวดพราดเส หาเรื่องอื่นมาพูดแทน ผมไม่ต้องการชาหรือกาแฟ ผมไม่ต้องการอะไรทั้งนั้น...ผมต้องการ คุณ” เขาจ้องหลอนไม่วางตา จ้องแน่วหนึ่งที่นัยน์ตาความ ๆ ของหลอน

“เนาอยู่นี้แล้วไงชด” หลอนเริ่มปรนเขาด้วยจูบ...ที่ปลายจมูก...ที่วงปาก “มีเวลา อีกคืนหนึ่งเต็ม ๆ ที่จะได้อยู่ด้วยกันเพียงลำพัง คุณก็รู้ว่าเที่ยวนีเนามาได้เพียงสองวันแล้วก็ ต้องกลับไปทำงาน ...งานของเนาอยู่ที่ไหนไม่ใช่นี้ มันไม่ใช่เรื่องเต็มใจหรือไม่เต็มใจ ชด น่าจะเข้าใจไม่หรือ” หลอนไล่แก้มสาก ๆ ของเขาไปมา

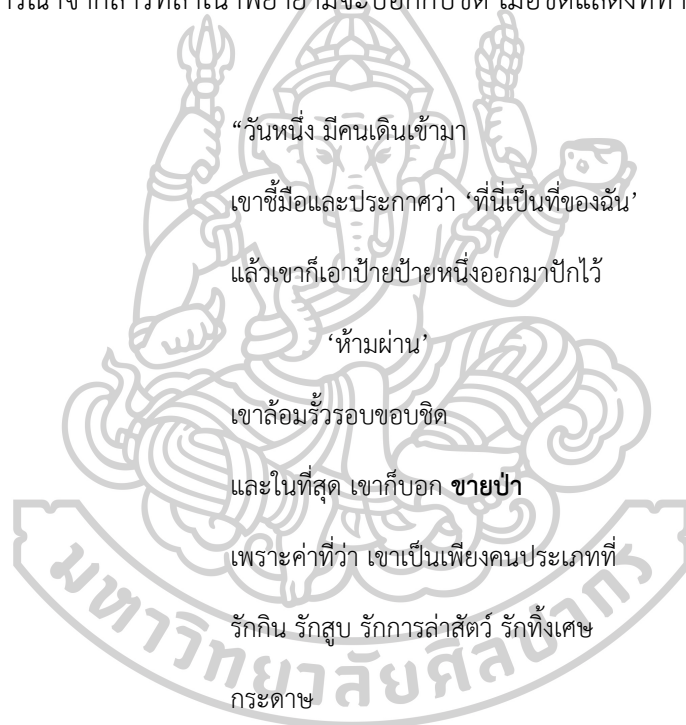
“นั่นมันไม่ใช่ชีวิตคู่” เขาสำนอง “คุณเต็มใจอยู่ที่ไหน จังหวัดบ้า ๆ อะไรของคุณ ที่ไหน แล้วยังเต็มใจที่จะเห็นผมอยู่ที่นั่นอย่างอดทน มองดูคุณเก็บกระเป๋าแล้วเดินออกจาก ห้องนี้ไปช้าแล้วช้าเล่า

(ลำเนาป่า, 2549: 23-24)

ในข้อความนี้เป็นบทสนทนาระหว่างชดกับลำเนา ในตอนที่ทั้งคู่อยู่ด้วยที่กรุงเทพฯ ซึ่ง ลำเนาใช้เวลาในวันหยุดของตนเองลงมาหาชดและอยู่ในเมืองตลอดวันหยุดนั้น แม้กรุงเทพฯจะเป็น สถานที่ที่เธอไม่ชอบก็ตาม จะเห็นว่าแม้ชดจะมีลำเนาอยู่ข้างกาย ณ เวลานั้นแล้วก็ตาม แต่ชดก็ยังคง ย้ำกับลำเนาว่าสิ่งที่ชดต้องการคือ “ลำเนา” ลำเนาที่ไม่ใช่ผู้หญิงที่จะมาอยู่กับชดแค่ในวันหยุดหรือ เวลาว่าง แต่เป็นลำเนาที่จะมาเป็นผู้หญิงในกรรมสิทธิ์ของชดอย่างสมบูรณ์ทั้งในทางพฤตินัย ที่ตัว ของลำเนาจะต้องมาแต่งงานอยู่กับชดที่กรุงเทพฯ และในทางนิตินัยที่ลำเนาจะต้องจดทะเบียนสมรส เพื่อเป็นหลักประกันว่าจะเป็นผู้หญิงของชดอย่างสมบูรณ์ ในขณะที่ลำเนามองว่าแค่ได้ใช้เวลาอยู่ ด้วยกันโดยไม่ต้องมีหลักประกัน ไม่ต้องทำตามกฎที่ไม่รู้ว่าใครสร้างขึ้นมาก็มีความสุขแล้ว แม้ว่าใน ท้ายที่สุดชดจะยอมรับและเข้าใจในความคิด ความต้องการของลำเนาที่จะไม่จัดงานแต่งงานและจด ทะเบียนสมรส แต่เมื่อลำเนาได้มาอยู่ที่กรุงเทพฯและยอมเป็นภรรยาตามความเข้าใจของชดเอง บทบาทของลำเนาที่ชดพยายามให้เป็นคือ บทบาทของภรรยาที่เป็นแม่ศรีเรือน ด้วยในระหว่างที่ชด

ไปทำงานนั้น หน้าที่ของลำเนาคือ ทำงานบ้าน คอยเก็บเสื้อผ้าของชดส่งซักรีด แลเตรียมข้าวปลาอาหารรอคอยชดกลับมาจากทำงาน ซึ่งสิ่งเหล่านี้ไม่ใช่สิ่งที่ผู้หญิงอย่างลำเนาต้องการ

นอกจากนี้ การปฏิเสธที่จะจดทะเบียนสมรสของลำเนา ผู้วิจัยมองว่ามีความเกี่ยวข้องกับประเด็นทางนิเวศวิทยาที่สะท้อนให้เห็นจิตวิญญาณเชิงนิเวศของลำเนา ด้วยการจดทะเบียนสมรสซึ่งเป็นเอกสารที่มีผลทาง “กฎหมาย” อันเป็นสิ่งที่คนในสังคมใช้อ้างถึงความถูกต้องและชอบธรรมต่อการครอบครองกรรมสิทธิ์ในสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ในที่นี้คือ “ผู้หญิง” อีกอย่างหนึ่งที่มนุษย์มักจะใช้เอกสารอ้างอิงสิทธิ์ก็คือ “ผืนดิน” ซึ่งการมองว่าผู้หญิงกับธรรมชาติอย่างผืนดินมีความสัมพันธ์กัน เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและเป็นสิ่งที่ผู้ชายพยายามจะถือสิทธิ์ครอบครองนั้น สะท้อนออกมาให้เห็นอย่างชัดเจนเมื่อพิจารณาจากสารที่ลำเนาพยายามจะบอกกับชด เมื่อชดแสดงที่ท่าว่าจะขอลำเนาแต่งงาน ดังนี้

(ลำเนาป่า, 2549: 98)

ในข้อความที่ยกมานี้ ดูเหมือนจะเป็นเรื่องราวที่ลำเนาเล่าให้ชดฟังเพื่อวิพากษ์วิจารณ์นักท่องเที่ยงที่ปากบอกว่ารักป่า ชื่นชอบธรรมชาติ อยากจะใกล้ชิดกับธรรมชาติจึงพยายามครอบครองไว้ แต่การกระทำกลับสวนทางคำพูด การครอบครองนั้นก็เป็นการไปเพื่อประโยชน์ของตนเท่านั้น แต่เมื่อดูจากบริบทรอบ ๆ แล้ว เรื่องที่ลำเนาเล่าขึ้นนี้ เป็นเรื่องที่ลำเนาเล่าขึ้นระหว่างที่อยู่กับชดก่อนที่ชดจะพูดขอลำเนาแต่งงานครั้งที่สอง เรื่องเล่านี้จึงเป็นเสมือนสารที่ลำเนาพยายามจะบอกกับชดว่าตนเองไม่ปรารถนาที่จะแต่งงานกับใคร เพราะไม่ต้องการการประกาศตนเป็นเจ้าของ เจ้าของ เพราะสุดท้ายแล้วนั้นไม่ใช่ความรักแต่เป็นการปักป้ายครอบครองเพื่อผลประโยชน์ส่วนตน

เท่านั้น แต่ชดก็ยังคงไม่เข้าใจสิ่งที่ลำเนาพยายามจะบอก “เนาพยายามบอกให้ชดรับรู้และเข้าใจความรู้สึกแท้ ๆ ของเนา แต่เนาอาจพูดไม่กระจ่างพอ...” (ลำเนาป่า, 2549: 100)

ดังนั้นการปฏิเสธต่อกฎหมายอย่างการจดทะเบียนสมรสที่มีผลต่อการครอบครองเป็นเจ้าของผู้หญิงของลำเนา ก็มีความเชื่อมโยงอย่างเห็นได้ชัดกับการครอบครองและเป็นเจ้าของผืนดิน จากคำกล่าวของลำเนาที่เล่าถึงการแต่งงานของชาวเขาที่ว่า “ไม่มีใบทะเบียนสำหรับที่นี่ มีแต่การอยู่ร่วมกัน ใช้ชีวิตร่วมกัน...การลุกขึ้นไปจดทะเบียน มันก็เหมือนกับการออกไปเซ็นสัญญาซื้อขายเท่านั้น เพื่อที่จะได้ชื่อว่าเป็นเจ้าเข้าเจ้าของ” (ลำเนาป่า, 2549: 37) เอกสารที่มีใบทะเบียนและมีการเซ็นสัญญาซื้อขายนั้น ส่วนใหญ่คือ “ที่ดิน” การที่มนุษย์ถือจะสิทธิ์ในการครอบครองที่ดินก็ด้วยเอกสารที่มีผลทางกฎหมาย การจดทะเบียนสมรสก็เป็นความพยายามของผู้ชายในการถือสิทธิ์ครอบครองผู้หญิงเช่นเดียวกัน ทั้ง ๆ ที่ เอกสารทางกฎหมายเหล่านี้เป็นสิ่งที่ถูกกำหนดขึ้นเพื่อผลประโยชน์ของมนุษย์ที่จะใช้ประโยชน์จากผืนดิน เพราะในความเป็นจริงไม่มีใครที่เป็นเจ้าของผืนแผ่นดินอย่างแท้จริง มนุษย์เป็นเพียงส่วนหนึ่งของผืนแผ่นดินเท่านั้น นอกจากนี้ตัวละครยังมองว่า ใบทะเบียนเป็น “ใบผูกมัด” ที่คนเราสร้างขึ้นเพราะ “กลัวที่จะ ‘เสีย’ หรือ ‘ได้น้อย’ เกินไปต่างหาก” (ลำเนาป่า, 2549: 101)

ความคิดนี้ของลำเนาจึงแสดงให้เห็นจิตวิญญาณเชิงนิเวศในตัวของลำเนาเอง และเป็นความคิดที่สอดคล้องกับแนวคิดประชาธิปไตยผืนดินของวันทนา ศิวะ ที่เห็นว่าการครอบครองผืนดินและจดสิทธิบัตรเหนือชีวิตและธรรมชาติเป็นวาทกรรมที่ชั่วร้าย “สังคมที่มีกรรมสิทธิ์” ซึ่งทุกสิ่งทั้งน้ำ ความหลากหลายทางชีวภาพ เซลล์ ยีน สัตว์ พืช ล้วนเป็นทรัพย์สิน... วาทกรรมว่าด้วยสังคมที่มีกรรมสิทธิ์ จึงซ่อนปรัชญาที่เป็นปฏิปักษ์ต่อชีวิตของผู้ที่ปากเอ่ยคำขวัญสนับสนุนชีวิต แต่กลับแสวงหาการครอบครอง ควบคุมและผูกขาดของขั้วทั้งหมดจากโลกธรรมชาติแต่เพียงผู้เดียว (วิไล ตระกูลสิน, แปลจาก วันทนา ศิวะ, 2553: 6) การที่ลำเนาปฏิเสธกฎหมายเหล่านี้ก็เพราะการครอบครองถือกรรมสิทธิ์เป็นเจ้าของเป็นสิ่งที่นำไปสู่ความไม่เท่าเทียม ในการที่มีใครคนใดคนหนึ่งมีสิทธิ์ที่จะถือครองเป็นเจ้าของสิ่งใดสิ่งย่อมนำไปสู่สิ่งที่เรียกว่า “ผลประโยชน์” ที่มักจะมีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งที่เป็นฝ่ายได้ และอีกฝ่ายหนึ่งต้องสูญเสีย อีกทั้งความคิดเรื่องประชาธิปไตยผืนดินของวันทนา ศิวะ ก็มีแก่นสำคัญคือความเท่าเทียมของทุกชีวิตบนโลก ไม่ใช่เพียงแค่มนุษย์ แต่เป็นสิ่งมีชีวิตทั้งหมดทุกสายพันธุ์ในระบบนิเวศที่มีสิทธิ์ที่จะอาศัยและใช้ชีวิตอยู่บนผืนดินในโลกนี้อย่างเท่าเทียมกัน ซึ่งความเท่าเทียมและการมีอิสระในการใช้ชีวิตก็เป็นสิ่งที่ลำเนาแสวงหาและพยายามทำให้เกิดขึ้นตลอดดังที่แสดงให้เห็นในความสัมพันธ์ระหว่างชดกับลำเนา เมื่อมีความรักเกิดขึ้นสิ่งที่ผู้ชายอย่างชดต้องการคือให้ลำเนาละทิ้งการทำงานที่ทำอยู่เพื่อมาอยู่กับชดที่กรุงเทพฯ ในขณะที่ลำเนานั้นเห็นว่าคนเราควรจะมีอิสระในการเลือกทางเดินในการดำเนินชีวิตของตนเองอย่างเต็มที่ ไม่ใช่แค่ผู้หญิงที่

เป็นเพศเดียวกับตนเท่านั้น แต่เป็นมนุษย์ทุกคนที่ควรจะมีอิสระในตนเอง ไม่ต้องผูกมัดกับใคร ลำเนา จึงไม่เคยขอให้ชดทำงาน ทั้งครอบครัวของตนไปอยู่กับลำเนา เพราะลำเนาเคารพในสิทธิของชด ที่ควรจะได้เลือกเส้นทางในการดำเนินชีวิตของตน

“...ลำเนาไม่เคยคะยั้นคะยอให้เขาย้ายไปอยู่กับหล่อนเสียที่โน่น เปลี่ยนงานหรือ เลี่ยงทำธุรกิจอื่น และไม่ใช่เพราะหล่อนตระหนักว่าธุรกิจดั้งเดิมของเขาอยู่ที่กรุงเทพฯ มัน เป็นสิทธิโดยสมบูรณ์ของเขาที่จะเลือกมีชีวิตรอยู่กับงาน แหะมันเป็นความสุขของหล่อน โดยสมบูรณ์ที่จะเลือกอยู่กับงานของหล่อน บนหุบห้วยในพงหญ้าป่าใหญ่ที่โน่นด้วย”

(ลำเนาป่า, 2549: 25)

สิ่งหนึ่งที่ทำให้ลำเนา มีความคิดเช่นนี้คือ ความสัมพันธ์ที่ลำเนามีกับธรรมชาติ ลำเนา เป็นผู้ที่มีความหลงใหลและผูกพันกับธรรมชาติเป็นอย่างยิ่ง เรียกได้ว่า ธรรมชาตินั้นเป็นแหล่งกำเนิดของเมล็ดพันธุ์แห่งปัญญาและจิตใจของลำเนา “ลำเนา” เป็นหญิงสาวชาวกรุง เธอเป็นผู้หญิงที่เกิด และเติบโตอยู่ในกรุงเทพฯ เคยอยู่สภาวะที่แวดล้อมไปด้วยแสงสีของเมืองกรุง ค่านิยมที่ฉาบฉวย ทว่า สิ่งเหล่านี้ทำให้ “ธาตุในตัวหล่อนไม่อาจแบ่งบานงอกงามได้ในวงอันจำกัดจำเขี่ยของหน้ากากหลากสี เหลี่ยมเหลี่ยมที่กระพุ่มก่ามระลือ จริตมายาอันแออัด จริตอารมณที่สลับซับซ้อนคลุกเคล้าหลอหลอมเป็น สังคมเมืองที่ยืนหยัดอยู่กับวัตถุอย่างออกหน้าออกตา” (ลำเนาป่า, 2549: 159) ลำเนาเห็นว่าสังคมใน เมืองกรุงนั้นเป็นสังคมที่เห็นแก่วัตถุ เป็นสังคมจอมปลอมที่คนแต่ละคนต่างย้อมสี ประดิษฐ์ประดอย ตัวเองจนฉุดฉาดเกินธรรมชาติที่แท้จริง คนในสังคมเมืองจึงไม่อาจเป็นตัวของตัวเองได้ เพียงเพราะ ต้องการที่จะได้รับการยอมรับจากผู้คนที่อยู่ในสังคมเดียวกัน เธอจึงรู้สึกท้อแท้กับสถานที่ที่ไม่ใช่ของเธอ เป็นที่ที่เธอไม่สามารถแสดงความสามารถและแสดงความเป็นตัวตนของเธอออกมาได้อย่างเต็มที่ ลำเนาจึงไม่สามารถผูกตัวเองเข้ากับความเป็นเมืองได้ เมื่ออยู่ในเมืองเธอจะรู้สึกอึดอัดไม่สบาย ไม่ผูก พันกับสถานที่และผู้คน จนเลยไปถึงความรู้สึกที่ว่ามีไม่ใช่ “บ้าน” แม้ว่าจะเป็นที่ที่เธอเกิดและเติบโต มาก็ตาม เธอจึงต้องหันเหตัวเองออกจากสังคมเมืองและออกแสวงหาสถานที่ที่ดีกว่าและมีสิ่งที เหมาะสมกับเธอ ที่ซึ่งเธอสามารถปลดปล่อยความเป็นตัวตนของเธอได้ สถานที่นั้นคือป่าเขา ซึ่งมีสิ่งที เธอตามหาคือ “ธรรมชาติ” ธรรมชาติที่มีสันสันตรงข้ามกับความป็นเมือง “สีที่หล่อนมองเห็นเข้าที่ไร ก็สะท้อนแปลบปลาบเข้านัยน์ตาจนต้องเลี่ยงเข้าหาสีธรรมชาติที่ยังคงอบอุ่นจริงใจ ไม่เสแสร้งแก้งทำ เช่นแสงสีวูบวาบอันวิ้งไหว ๆ ขวักไขว้อย่างในเมือง ...ที่ผู้คนพากันละเมอหลงใหลใฝ่ใจจดจ่อ” (ลำเนา ป่า, 2549: 160)

ความหลงใหลและผูกพันกับธรรมชาติของลำเนา จึงมิได้เกิดขึ้นเพียงชั่วครั้งคราวเหมือน นักท่องเที่ยวชาวกรุงทั่ว ๆ ไปอย่างที่ลำเนาได้วิจารณ์ว่า “ส่วนใหญ่ผู้คนที่มาเที่ยวมักพอใจธรรมชาติ พอใจความสุขสบายที่ได้จากสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ แต่ก็เพียงชั่วประเดี๋ยวประด๋าวที่เขาให้เวลา

กับมัน ช่วงเวลาอันจำกัดจำเขี่ยเท่านั้น แล้วไม่นานเขาก็ลืมนั้นสิ” (ลำเนาป่า, 2549: 46) ลำเนา ไม่ได้หลงใหล พอใจกับธรรมชาติเพียงเพราะความต่างของป่าเขากับเมืองที่มาจากมา แม้ว่าจุดเริ่มต้น ของของความผูกพันที่ลำเนาเมื่อต่อธรรมชาติ นั้น จะมาจากการท่องเที่ยวไปตามยอดดอยต่าง ๆ แต่นั่น ก็ทำให้ลำเนาได้ใกล้ชิดกับธรรมชาติ และตระหนักถึงคุณค่าแท้จริงของธรรมชาติ อีกทั้งธรรมชาติและ สถานที่อยู่อย่างบนดอยนั้นได้ให้สิ่งต่าง ๆ กับลำเนา เป็นสิ่งที่หาไม่ได้จากสังคมเมือง อย่างหนึ่งเลยก็คือ ความสบายใจ ความจริงใจที่ลำเนาได้รับจากธรรมชาติ ทั้งจากธรรมชาติแวดล้อมโดยตรงที่ทำให้เธอ ค้นพบเส้นทางของเธอเองคือ การมีวิถีชีวิตที่ดำเนินสอดคล้องไปกับธรรมชาติและจากผู้ที่ใช้ชีวิตอยู่ ร่วมกับธรรมชาติ นั้น วัฒนธรรมของชาวเขาอย่างการแต่งงานที่ลำเนาได้ไปพบเห็นและสัมผัสอย่าง ใกล้ชิดก็ทำให้ลำเนาได้ถูกคิดและนำมาพัฒนาความคิดและตัวตนของเธอเอง จนกลายเป็นผู้หญิงที่มีความเชื่อมั่นและมีจุดยืนทางความคิดที่เข้มแข็ง จนใครก็ไม่สามารถมาสั่นคลอนหรือทำให้ไขว่เขวได้

ลำเนาจึงเป็นคนที่มองธรรมชาติแตกต่างคนคนทั่วไป เธอสามารถมองเห็นความสวยงาม ของธรรมชาติ และสามารถสัมผัสกับสิ่งที่ธรรมชาติกำลังรังสรรค์ขึ้นได้ ธรรมชาติของลำเนาจึงเป็น ธรรมชาติที่สวยงาม มีชีวิต สามารถสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงามได้ อย่างหนึ่งก็คือ การบรรเลงบทเพลง ที่เธอ เห็นว่ามีเพียงคนไม่กี่คนเท่านั้นที่จะเข้าถึง และได้ยินบทเพลงที่ธรรมชาติกำลังบรรเลงขึ้นได้ “...คน บางคนอาจจะต้องรอเกือบทั้งชีวิต และบางคนชั่วชีวิตของเขาสูญเสียไปโดยไม่เคยได้พบเห็นสัมผัส หรือได้ยินบทเพลงธรรมชาติสักท่อนเดียว ท่อนทำนองอันอ่อนหวานกล่อมเกล้า ...ดนตรีของหล่อนอยู่ใน สายลม โบกโบยทั่วไปในราวพุ่มใบส้าน ไม่เลือกพัดแม้คนจนคนยากที่ดิ้นรนลำบากอยู่ในมุมอับ ๆ ของประเทศ” (ลำเนาป่า, 2549: 160) ลำเนาจึงสามารถถ่ายทอดบทเพลงของธรรมชาติออกมาได้อย่าง ละเมียดละไม ดังตอนที่ลำเนาเขียนจดหมายถึงชด ในตอนท้ายของจดหมายลำเนาได้เขียนประโยค ต้องสัมผัสถึงชด ดังนี้

ป่าแต่งองค์ทรงเครื่องใหญ่

ห่มสไบสีโศก

ตกกลางคืนก็เคลื่อนใบส่ายโยกกับลมไหว

ก้านกิ่งทำเสียงล้อลพลงกวัดไกว

แล้วทิ้งใบจากก้าน...ลอยคว้างลม

(ลำเนาป่า, 2549: 66)

ในที่นี้ธรรมชาติกำลังบรรเลงบทเพลงแห่งฤดูกาล การแต่งองค์ทรงเครื่องของป่า คือ การที่ป่ากำลังผลัดเปลี่ยนไปตามฤดูกาลที่ผันเปลี่ยนไปตามธรรมชาติ หมุนเวียนเปลี่ยนไปตามกาลเวลา การเปลี่ยนแปลงนี้เปรียบเสมือนการแสดงของธรรมชาติที่มีดนตรี มีการแต่งกายที่งดงาม แสดงไปพร้อมกับเสียงเพลงที่ธรรมชาติบรรเลงอยู่ ธรรมชาติของลำเนาจึงไม่ใช่ธรรมชาติที่อยู่นิ่ง ๆ แต่เป็นธรรมชาติที่มีความเคลื่อนไหว มีชีวิต มีอิสระในตัวเอง คนที่จะได้ยินบทเพลงหรือสัมผัสกับธรรมชาติได้อย่างลำเนา ต้องเข้าถึงและเข้าใจในความเป็นไปของธรรมชาติ ดังนั้นคนที่บอกว่ารักธรรมชาติแล้วมาสัมผัสธรรมชาติเพียงไม่นานจึงไม่อาจสัมผัสถึงสิ่งเหล่านี้ได้ เหมือนชดที่แม้ว่าจะชอบลำเนา รักลำเนาที่ลำเนาใส่ใจต่อส่วนรวมและหลงใหลในธรรมชาติ ต่างจากผู้หญิงคนอื่น ชดเห็นความงดงามของธรรมชาติในตอนที่อยู่บนตออยู่กับลำเนา แต่ชดก็เหมือนนักท่องเที่ยวทั่ว ๆ ไป ที่พอใจกับธรรมชาติเวลาไปเที่ยว แต่แล้วก็กลับไปใช้ชีวิตเหมือนเดิมที่กรุงเทพฯ ชดจึงไม่อาจเข้าใจถึงสิ่งที่ลำเนากำลังจะบอกได้ “ชดเพียรอ่านประโยคต้องสัมผัสห้าบรรทัดล่างซ้ำแล้วซ้ำอีก หลอนพยายามบอกอะไรแก่เขาที่มากมายกว่านั้นกระนั้นหรือ” (ลำเนาป่า, 2549: 67)

ดังนั้นแม้ว่าชดจะยินยอมที่จะใช้ชีวิตคู่กับลำเนาโดยที่ไม่มีงานแต่งงานและการจดทะเบียนสมรสแต่การกระทำทุกอย่างของชดนั้นไม่แตกต่างกับคู่แต่งงานทั่ว ๆ ไป ที่มีการกำหนดบทบาทและสร้างกรอบให้ผู้หญิงทำตามอย่างชัดเจน ชดได้ใช้ประโยชน์จากการที่คิดว่าลำเนายอมที่จะลงหลักปักฐานด้วยในการให้ลำเนาทำหน้าที่เป็นแม่ศรีเรือนอย่างเต็มที่ เหมือนกับที่ชดได้ใช้ประโยชน์จากธรรมชาติเพียงเพื่อการท่องเที่ยวและอำนวยความสะดวกให้ตนเองเหมือนกับมนุษย์คนอื่น ๆ ซึ่งนั่นต่างจากสิ่งที่ลำเนาคิดและต้องการอย่างแท้จริง ลำเนาต้องการอิสระในการดำเนินชีวิตและสร้างประโยชน์เพื่อส่วนรวม โดยเฉพาะกลุ่มคนที่ด้อยโอกาสและถูกเอารัดเอาเปรียบอย่างชาวเขา เช่นเดียวกับธรรมชาติที่มีอิสระและมีคุณค่าในตัวเองมากกว่าการเป็นแค่สถานที่ท่องเที่ยวหรือทรัพยากรให้มนุษย์ใช้ประโยชน์ ซึ่งกว่าที่ชดจะเข้าใจได้ก็ในตอนท้ายของเรื่อง “ไปเถิดเถิด ไปตามลำเนาป่าของคุณ ...คุณได้ทำสิ่งที่มากค่าและยังประโยชน์ให้เพื่อนมนุษย์ได้มากกว่าการอยู่ตรงที่แคบ ๆ ตรงนี้” ชดรำพึงกับตัวเอง (ลำเนาป่า, 2549: 181) สุดท้ายชดก็เข้าใจความเป็นลำเนา และเข้าใจถึงความงดงามของธรรมชาติที่ลำเนาพยายามจะสื่อ เห็นได้จากที่ชดนึกถึงประโยคต้องสัมผัสที่ตนเองไม่เข้าใจนั้นขึ้นมาอีกครั้ง พร้อม ๆ กับการเข้าใจในตัวตนของลำเนา การเข้าถึงธรรมชาติของชดนั้นจึงมาพร้อมกับการปลดปล่อยลำเนาออกจากการเป็นภรรยาของชดโดยสมบูรณ์ นั่นแสดงให้เห็นว่า เรื่องของเพศสถานะ ไม่อาจมองแยกขาดกับสิ่งแวดล้อมได้ ดังที่นักสตรีนิยมเชิงนิเวศจำนวนมากมองว่า การแก้ไขปัญหาด้านนิเวศวิทยา เชื่อมโยงโดยตรงกับการแก้ไขปัญหาการกดขี่ผู้หญิง กล่าวคือการสิ้นสุดของระบบชายเป็นใหญ่ จะนำมาซึ่งทั้งการปลดปล่อยผู้หญิงและลดวิกฤตด้านนิเวศวิทยา (Karen J. Warren อ้างถึงใน ราณี หัสรังสี, 2561: 2) ดังนั้นการที่ชดปลดปล่อยลำเนา

จากความเป็นเจ้าเข้าเจ้าของ ความเป็นภรรยาของชด ด้วยความเข้าใจในความต้องการและตัวตนของลำเนา นั้นทำให้ชดเข้าใจไปถึงเรื่องของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมด้วยเช่นกัน

3.1.2.2 ลำเนา กับจิตวิญญาณเชิงนิเวศ : อุดมการณ์ ความเสียสละ และการเรียกร้องความเป็นธรรม

“ลำเนาเกิดมาสำหรับงาน ไม่ใช่แต่งงาน”

(ลำเนาป่า, 2549: 84)

ประโยคข้างต้นนี้เป็นประโยคที่ลำเนากล่าวขึ้น เมื่อชดตัดสินใจขอลำเนาแต่งงานเป็นครั้งแรก สิ่งที่ลำเนาได้ตอบกลับการขอแต่งงานของชดไปนี้ เป็นประโยคที่แสดงถึงจุดมุ่งหมายการใช้ชีวิตของลำเนาอย่างชัดเจนว่าทุกลมหายใจและจิตวิญญาณของลำเนานั้นล้วนเป็นไปเพื่อส่วนรวม นอกจากนี้การเลือกงานมากกว่าความรักของลำเนา ยังเห็นได้จากตอนที่ลำเนาเริ่มที่จะมีความรู้สึกดี ๆ ขึ้นกับชด มีความรู้สึกอ่อนไหวและเจียบเหงาเกิดขึ้นในยามค่ำคืนทั้ง ๆ ที่ความรู้สึกเหล่านี้ไม่เคยเกิดขึ้นกับลำเนามาก่อน แต่ความรู้สึกนี้ก็เกิดขึ้น จากความคิดถึงที่มีต่อชดเมื่อต้องห่างไกลกันด้วยหน้าที่การงาน แต่แม้จะมีความรู้สึกเหล่านั้นเข้ามาครอบครองจิตใจอย่างไร เมื่อเสร็จสิ้นจากงานประจำของตนเองแล้ว แทนที่ลำเนาจะใช้ช่วงเวลาของวันหยุดนั้นกับคนรักอย่างชดอย่างเต็มที่ ลำเนากลับเลือกที่จะเข้าไปช่วยเหลือชาวเขาในโครงการอื่น ๆ ด้วยได้ยืนยันว่าชาวเขาเหล่านั้นกำลังเดือดร้อนจากราคาสินค้าที่ตกต่ำลงจากการกตราคาของนายทุน ด้วยนายทุนนั้นหวังจะบีบคั้นให้ชาวเขากลับไปปลูกฝิ่นอย่างเดิม มากกว่าพืชผลการเกษตรอย่างอื่น ดังนั้น แม้ว่าลำเนาจะไม่อาจปฏิเสธหัวใจตนเองได้ว่าเธอก็รักชดและต้องการเขาเช่นกัน แต่ความรักนั้นก็ไม่สามารถดึงเธอไปจากอุดมการณ์ที่เธอมีอย่างแน่วแน่ได้

“แล้วหล่อนก็ตอบตัวเองได้ด้วยคำยืนยันอันเดิม ลำเนา รักเขา สงสารเขา...แต่หล่อนก็มีงานเป็นหัวใจที่ไม่มีใครหรือสิ่งใดเทียบเทียบ มันยิ่งใหญ่และไพศาลกว่าขอบเขตห้อมล้อมของความรักระหว่างคนเพียงสองคน”

(ลำเนาป่า, 2549: 159)

งานสำคัญของลำเนาเมื่ออยู่ที่หมู่บ้านบนดอยนั้น คือ การพยายามลดพื้นที่ปลูกฝิ่นของชาวเขา ซึ่งบริเวณพื้นที่สูงภาคเหนือของประเทศไทยมีการทำไร่ฝิ่นเป็นจำนวนมาก แม้ว่าทางรัฐบาลจะพยายามปราบปรามมาโดยตลอดก็ตาม ฝิ่นเป็นปัญหาที่มีมานานในประเทศไทย ส่งผลกระทบต่อประเทศทั้งในทางสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม นับได้ว่าเป็นยาเสพติดชนิดแรกที่สร้างปัญหาให้กับสังคมไทย ฝิ่นพบในสมัยใดยังไม่แน่ชัด แต่มีหลักฐานทางประวัติศาสตร์คือ ในสมัยพระเจ้าอยู่หัว (สมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1) มีประกาศใช้ “กฎหมายลักษณะโจร” ที่มีบัญญัติห้ามซื้อ ขาย เสพฝิ่น จน

ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ก็ยังคงมีการแก้ไขปราบปรามปัญหาเกี่ยวกับฝิ่นมาอย่างต่อเนื่อง แต่ปัญหาเรื่องฝิ่นก็ยังคงส่งผลกระทบต่อสังคมไทยจนถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะในกลุ่มชาวเขาบนพื้นที่สูงของประเทศไทย ฝิ่นได้ถูกซึมซับ สอดแทรกและปรับเปลี่ยนเข้ามามีบทบาทอย่างแนบแน่นเป็นส่วนหนึ่งของความเชื่อ วิถีชีวิต จารีตวัฒนธรรม และเศรษฐกิจของชาวเขา (กฤตยรัฐ ปารมี, 2557: 1-2)

ในช่วงเวลาหนึ่งฝิ่นเป็นเพียงพืชที่ปลูกเสริมในแปลงเพื่อเป็นยารักษาโรคหรือยาชูกำลังเท่านั้น และด้วยเป็นที่นิยมแพร่หลายมากฝิ่นจึงได้กลืนกลายไปกับวิถีชีวิตของชุมชนท้องถิ่นชาติพันธุ์ต่าง ๆ บนพื้นที่สูง (กฤตยรัฐ ปารมี, 2557: 116) จากการปลูกฝิ่นแบบยังชีพ ภายหลังได้เปลี่ยนผ่านไปสู่การผลิตฝิ่นเป็นพืชการค้าเชิงพาณิชย์ แต่เดิมชาวเขามีวัฒนธรรมการปลูกฝิ่นและระบบการเกษตรที่ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขของระบบนิเวศ ปลูกฝิ่นเพื่อบริโภคและขายผลผลิตส่วนเกิน พร้อม ๆ กับปลูกพืชชนิดอื่นเพื่อบริโภคและเลี้ยงสัตว์ควบคู่ไปด้วย (อรัญญา ศิริผล, 2544: 44) ภายหลังจากการชักนำสนับสนุนของพ่อค้าและรัฐบาลในช่วงเวลาหนึ่ง การปลูกฝิ่นได้ระบดออกเป็นแปลงใหญ่กลายเป็นพืชเศรษฐกิจของชาวเขาในพื้นที่สูงและเป็นพืชที่ทำกำไรได้มาก จนมีการตระหนักถึงปัญหาจากฝิ่น ด้วยมองว่าเป็นยาเสพติดชนิดหนึ่ง จากที่เคยสนับสนุนให้มีการปลูกฝิ่นอย่างถูกกฎหมาย รัฐบาลได้ยกเลิกให้มีการปลูกฝิ่นอย่างเด็ดขาด แม้ว่าจะมีการปราบปรามการปลูกฝิ่นอย่างจริงจัง รัฐบาลได้ออกกฎหมายยกเลิกการปลูกและเสฟฝิ่นขึ้นในปี พ.ศ. 2501 แต่กฎหมายกลับไม่มีผลในทางปฏิบัติในเขตชายแดนทางไกล ชุมชนบนพื้นที่สูงได้ผนวกฝิ่นเข้ากับการเกษตรเชิงพาณิชย์ตั้งแต่นั้นหน้านั้นและยังคงทำการปลูกฝิ่นภายใต้ความสัมพันธ์เชิงธุรกิจการเมืองบนภูเขาสืบเนื่องต่อมาอีกหลายสิบปี (อรัญญา ศิริผล, 2544: 80-81) ในเรื่อง “ลำเนาป่า” ได้แสดงให้เห็นว่า การปลูกฝิ่นบนพื้นที่สูงภาคเหนือของประเทศไทยยังมีอยู่เป็นจำนวนมาก แม้จะมีกลุ่มคนที่พยายามลดพื้นที่การปลูกฝิ่นลงแต่ก็ไม่เป็นผลสำเร็จนัก

เมื่อลำเนาเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของโครงการเกษตรกรรมบนดอยที่มีจุดมุ่งหมายหลักคือการลดพื้นที่ปลูกฝิ่น สิ่งทีลำเนาทำไม่ใช่การบอกให้ชาวเขาเลิกปลูกฝิ่นและทำลายไร่ฝิ่นโดยทันที เนื่องจากวิถีชีวิตดั้งเดิมของชาวเขาและสภาพพื้นที่บางส่วนได้ถูกแปรสภาพไปจากเดิม ชาวเขาบางส่วนได้พึ่งพาระบบตลาดจนยากที่จะถอนตัว บางคนก็ยังคงทำไปเพื่อใช้หนี้สินเก่า ๆ หากให้ชาวเขาเลิกปลูกฝิ่นไปโดยทันทีโดยที่เขาเหล่านั้นไม่มีอาชีพมารองรับ สุดท้ายแล้วเขาก็จะกลับไปปลูกฝิ่นดังเช่นที่เคยเป็นมา สิ่งทีลำเนาทำคือ ส่งเสริมอาชีพชาวเขาโดยการให้เขาสามารถพึ่งพาตนเองได้จากการเพาะปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ มีการทำแปลงสาธิตเพื่อเป็นตัวอย่างให้ชาวเขาปลูกดอกไม้เมืองหนาวเป็นพืชเศรษฐกิจทดแทนฝิ่น พร้อมทั้งสนับสนุนการทำเกษตรเพื่อการยังชีพ มีการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์เพื่อบริโภคในครอบครัว ไร่ฝิ่นแปลงใหญ่จึงเริ่มหายไปจากหมู่บ้านชาวเขาที่ลำเนาอยู่แทนที่ด้วยดอกไม้และพืชผักผลไม้เมืองหนาว

“ที่นี้แต่ก่อนเป็นไร่ผืนทั้งหมด เดียวนี้ก็ยังมีอยู่บางช่วงในที่เราจะไปไม่ถึง แต่เราพยายามให้มันลดลงด้วยการช่วยเขาปลูกพืชผักและดอกไม้ขาย อาจจะต้องใช้เวลาานานมาก เกินกว่าเร็วแรงที่เรามีกันไม่มีมือ แต่ชาวเขากลุ่มนี้ก็กลับเห็นดีเห็นงามและคล้อยตามเหตุและผลที่เขาเชื่อว่ามันน่าจะเป็นทางออกที่กว่าสำหรับพืชผลและดอกไม้สวย ๆ ของเขา เราจึงหลับได้สนิทจนถึงรุ่งสาง ไม่ต้องคอยกลัวว่าดอกฝิ่นจะพากันขยายกลับเต็มทุ่งดังปีก่อน ๆ”

(ลำเนาป่า, 2549: 34)

นอกจากนี้ ลำเนา ยังได้ก้าวเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนชาวเขา ทำให้ชาวเขาเกิดความไว้วางใจ ด้วยลำเนา มอบความปรารถนาดีและจริงใจให้กับพวกเขา การแก้ปัญหาพื้นที่ปลูกฝิ่นนั้น การให้ความร่วมมือของชาวเขาในพื้นที่มีส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการดำเนินงาน สิ่งแรกที่ต้องทำคือ ทำให้ชาวเขาเหล่านั้นเกิดความไว้วางใจ และให้ความร่วมมืออย่างดี ซึ่งลำเนาประสบความสำเร็จอย่างยิ่ง ชาวเขาทั้งเด็กและผู้ใหญ่ต่างเป็นมิตรและให้ความไว้วางใจลำเนาเป็นอย่างดี การลดพื้นที่ปลูกฝิ่นในหมู่บ้านที่ลำเนาอาศัยอยู่จึงประสบความสำเร็จ อันเนื่องมาจากความร่วมมือร่วมใจของชาวเขา ดังที่ กฤตยรัฐ ปารมี (2557: 102) กล่าวว่า การแก้ไขปัญหาคาการปลูกฝิ่นโดยการตัดทำลายไร่ฝิ่นนั้นไม่ใช่การแก้ไขปัญหในระยะยาว เนื่องจากไม่ได้เปลี่ยนให้เขารู้จักความคิด รู้จักช่องทางอื่น ๆ หรือมีการเข้าถึงพื้นที่เพื่อให้เกิดความเป็นเพื่อนอย่างแท้จริง ชาวบ้านเหล่านั้นไม่ได้ต้องการความสงสาร แต่ต้องการความเป็นคนของเขาเหมือนกับที่เราเป็น ซึ่งการที่ลำเนาเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของชาวบ้าน ก็ทำให้ลำเนาเข้าใจปัญหาและสร้างความเชื่อมั่นไว้วางใจให้กับชาวเขาได้เป็นอย่างดี

การดำเนินงานของลำเนา นั้น แม้จะได้รับความร่วมมือจากชาวเขาในหมู่บ้านที่ลำเนาเข้าไปอาศัยเป็นอย่างดี แต่ในพื้นที่อื่น ๆ นั้นกลับไม่สามารถดำเนินไปได้อย่างเรียบง่าย เหตุผลประการหนึ่งคือ ผลตอบแทนจากผลผลิตชนิดอื่นได้น้อยกว่าที่เคยได้จากการปลูกฝิ่นมาก ราคาของผลผลิตจึงเป็นแรงจูงใจอย่างหนึ่งที่ทำให้ชาวเขากลับไปปลูกฝิ่นอีกครั้ง อีกทั้งเมื่อมีการสนับสนุนให้ชาวเขาปลูกพืชชนิดอื่นเป็นพืชเศรษฐกิจแทนฝิ่น ปัญหาที่เกิดขึ้นคือ ไม่มีตลาดมารับผลผลิตจากเกษตรกรรายย่อยอย่างชาวเขา แม้จะมีพ่อค้าคนกลางมารับซื้อ แต่ก็โดนกดราคาจนชาวเขาไม่สามารถรับภาระค่าใช้จ่ายจากการทำการเกษตรได้ ด้วยผลตอบแทนที่น้อยกว่าการปลูกฝิ่นมาก แม้จะมีการตั้งสหกรณ์ชาวเขาแล้ว แต่ก็ยังไม่สามารถต่อสู้กับการตัดราคาของนายทุนรายใหญ่ไปได้ ซึ่งลำเนาได้วิพากษ์วิจารณ์คนกลุ่มนี้ว่า “คนทำไม่จริงโลกได้ไม่รู้จักหยุดจักหย่อน ท้องเขาก็แค่นั้น แต่ความอยากของเขาตั้งมีสักหมื่นสักแสนทอง” (ลำเนาป่า, 2549: 91) และด้วยนายทุนส่วนหนึ่งได้ผลประโยชน์มหาศาลจากการปลูกฝิ่นของชาวเขา จึงสนับสนุนหรือใช้อำนาจทางเศรษฐกิจบีบบังคับชาวเขาให้กลับไปปลูกฝิ่น ด้วยการร่วมมือกันกดราคาผลผลิตชนิดอื่นของชาวเขาลง ทำให้โครงการ

ทำลายไร่ผืนนั้นดำเนินไปอย่างยากลำบาก ด้วยชาวเขาที่เคยล้มเลิกการทำไร่ผืนกลับไปปลูกผืนอีกครั้งเพราะขายได้ง่ายและได้กำไรดีกว่า

“ความเดือดร้อนจากการที่ราคาสินค้าตกลงเรื่อย ๆ นี้ จึงเป็นข้อที่ทำให้บรรดาหัวหน้าหน่วยต่าง ๆ พากันวิตกและเกรงว่าชาวเขาจะเสียกำลังใจไปซะเธอ

และที่ร้ายไปกว่านั้นก็คือ ชาวเขาเผ่าต่าง ๆ อาจจะหันเข้าหาไร่ผืนที่ได้ถากจนเหี้ยนราบเป็นหน้ากลองให้กลับฟื้นคืนขึ้นมาใหม่ เพราะค่าที่ซื้อขายได้คล่องแม้ตัวกฎหมายจะค้ำบ้านค้ำเมืองอยู่ก็ตาม แต่ไม่อาจเข้าไปค้ำคอบพวกเศรษฐกิจใหญ่รายย่อยซึ่งมีได้ท้อถอยจากความพยายามที่จะชักจูงพวกเขาให้หวนกลับไปเห็นผิดเป็นชอบอย่างพวกตน เมื่อเงินต่อเงิน ไร่ผืนทั้งในที่ลับและที่แจ้งก็จะพากันบานไสวขยายกลับในพริบตา”

(ลำเนาป่า, 2549: 73)

นอกจากการทำเกษตรกรรมที่ไม่เป็นผลสำเร็จแล้ว ลำเนาายังได้วิพากษ์วิจารณ์ลัทธิบริโภคนิยมและวัตถุนิยมว่าเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ปัญหาการปลูกฝิ่นแก้ไขได้อย่างยากลำบาก ด้วยลัทธิบริโภคนิยมอันเป็นระบบของคนเมืองได้เข้ามาแพร่ระบาดในหมู่ชาวเขา ก่อให้เกิดสภาวะหนี้สินขึ้น ทำให้สุดท้ายแล้วชาวเขาไม่อาจปฏิเสธการพึ่งพิงทางเศรษฐกิจกับนายทุนได้ ด้วยนายทุนยื่นมือเข้ามาช่วยเหลือโดยการแลกกับการกลับไปปลูกฝิ่นเช่นเดิม ดังนั้นการนำความเจริญทางวัตถุ และวิถีชีวิตที่ฟุ่มเฟือยของชาวเมืองเข้าไปในหมู่ชาวเขา จึงทำให้พวกเขาเห็นความสำคัญของเงินมากกว่าวิถีชีวิตดั้งเดิม จนปรับเปลี่ยนพื้นที่บนดอยที่เคยเป็นป่าที่อุดมสมบูรณ์ให้แปรสภาพกลายเป็นไร่ผืนที่กว้างสุดลูกหูลูกตา

“ดอกเบียร์มันได้ระบาดขึ้นมาถึงข้างบนนี้แล้ว ชาวเขาต้องพากันยอมตายจมนดอกเบียร์ไปด้วยอีกรายนั้นหรือ ทั้ง ๆ ที่เขาไม่เข้าใจและไม่เคยรู้จักมันมาก่อนเขามีแต่ความเชื่อและความจริงใจ แต่ระบบของคนเมืองกลับไม่ยอมผ่อนผัน มีหน้าซ้ำยังเอารัดเอาเปรียบพวกเขาอย่างหน้าไม่อาย และพวกที่ใช้อิทธิพลก็กำลังพยายามยื่นมือเข้ามาช่วยพวกเขาให้หันต่อไปบนแผ่นธนบัตรที่ต้องแลกมาด้วยฝิ่น!”

(ลำเนาป่า, 2549: 92)

ในทิวทัศน์ของการดำเนินการทำเพื่อส่วนรวมของลำเนาได้แสดงให้เห็นถึงจิตวิญญาณเชิงนิเวศของเธอที่พยายามจะต่อสู้กับค่านิยมกระแสหลักของสังคมเรื่องทุนนิยมและลัทธิบริโภคนิยม ซึ่งทั้งสองอย่างนี้ล้วนเป็นกระบวนการทางเศรษฐกิจและสังคมที่เข้ามามีส่วนในการกำหนดรูปแบบการใช้ประโยชน์จากธรรมชาติ ในที่นี้นายทุนและพ่อค้าคนกลางมีส่วนเข้ามากำหนดการใช้ประโยชน์จากผืนดินที่ชาวเขาดำรงชีวิตอยู่ โดยใช้อำนาจทางเศรษฐกิจที่ตนเองมีบีบให้ชาวเขาปลูกฝิ่นเป็นพืชเศรษฐกิจ ด้วยฝิ่นเป็นผลผลิตที่ตนเองจะได้รับกำไรสูงสุด จึงปฏิเสธไม่ได้ว่ากระบวนการเหล่านี้เป็น

ตัวบ่อนทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ก่อให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมไม่มีที่สิ้นสุด จะเห็นได้ว่าสังคมทุนนิยมและบริโภคนิยมนั้นต่างมุ่งหวังที่ผลกำไรและผลผลิต โดยไม่คำนึงถึงผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมที่จะตามมาในระยะยาว ในเรื่องนี้เห็นได้อย่างชัดเจนจากการที่ทั้งสองสิ่งเข้ามาทำลายชีวิตดั้งเดิมของชาวเขาที่อยู่ร่วมกับธรรมชาติโดยไม่ต้องเปลี่ยนแปลงระบบนิเวศจนเกินความพอดี แต่เดิมนั้นชาวเขามีวิถีชีวิตที่กลมกลืนกับธรรมชาติ แม้ว่าพวกเขาจะต้องใช้ฟันป่าในการดำรงชีวิต แต่ก็มีวิธีการในการรักษาป่าและอยู่ร่วมกับธรรมชาติโดยส่งผลกระทบต่อธรรมชาติน้อยที่สุด เห็นได้จากวัฒนธรรมและการดำรงชีวิตของชาวเขาในหมู่บ้านที่ลำเนาเข้าไปช่วยเหลือ ส่วนหนึ่งพวกเขายังคงมีวิถีชีวิตวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมแบบดั้งเดิม นอกจากนี้พื้นที่ที่เคยปลูกฝิ่นแล้ว ป่าโดยรอบยังคงอุดมสมบูรณ์ มีต้นไม้ขึ้นอยู่อย่างหนาแน่นจนชดถ่วงป่าที่นั่นว่า “ไม่ค่อยได้เคยเห็นป่าที่เหินสวยจับใจเท่าที่นี้” (ลำเนาป่า, 2549: 32) วิถีชีวิตของชาวเขาในหมู่บ้านนี้เห็นได้จากการปลูกเรือน ที่โดยปกติแล้วชาวเขาส่วนใหญ่จะไม่ตัดไม้เนื้อแข็งมาสร้างบ้าน แต่จะนำไม้ที่หยาบหาได้ง่ายหรือเป็นไม้ไผ่แทน

“ฉลอง ลำเนา กับบุรี เข้าไปพักท่ายหัวหน้าหมู่บ้านซึ่งมีอยู่เพียงสี่ห้าหลังคาเรือน ลักษณะตัวบ้านส่วนใหญ่ที่ซัดเห็นเป็นโครงสร้างจากไม้ทั้งต้นอันเป็นวัสดุท้องถิ่นที่หยาบเอามาใช้ได้โดยไม่ต้องซื้อหาด้วยราคาแพงจับใจอย่างไม้ในเมือง หรือไม้ก็เป็นไม้ทั้งลำทำเป็นดงรับพื้นไม้กระดานหยาบ ๆ บ้างก็ทาบแผ่นเป็นแผ่นปูเป็นฝา ฝาซัดและใช้ไม้ไผ่เช่นเดียวกัน ฝ้ายบ้านทุกหลังปราศจากซึ่งหน้าต่าง ภายในยกเป็นแคร่สำหรับนอน ที่เขาแลลอดเข้าไปเห็นนั้นมีอยู่ประมาณสามถึงสี่แคร่ด้วยกัน”

(ลำเนาป่า, 2549: 34)

นอกจากการเลือกไม้มาใช้ในการสร้างที่อยู่อาศัยจะส่งผลกระทบต่อป่าโดยรอบน้อยมากแล้ว จากการบรรยายถึงภายในตัวบ้านของชาวเขาที่ประกอบไปด้วยแคร่หลายตัวสำหรับนอนในข้อความที่ยกมาข้างต้น ยังแสดงให้เห็นว่าชาวเขาในหมู่บ้านที่ลำเนาอยู่ เป็นชาวเขาที่ยังอยู่ร่วมกันเป็นครอบครัวขยาย ภายในบ้านที่อาศัยประกอบไปด้วยสมาชิกหลายคน และภายในหมู่บ้านเองก็มีเพียงไม่กี่หลังคาเรือนเท่านั้น ทำให้ชาวเขาในหมู่บ้านนี้มีการใช้ไม้เพื่อการอยู่อาศัยน้อยมาก ป่าโดยรอบจึงยังคงอุดมสมบูรณ์ อย่างไรก็ตาม วิถีชีวิตเช่นนี้ของชาวเขาเป็นวิถีชีวิตที่ดำรงไว้ได้อย่างยากลำบาก ด้วยกระแสของทุนนิยมที่ไม่หยุดยั้งที่จะรุกเข้ามาและบีบคั้นให้ชาวเขาต้องเปลี่ยนธรรมชาติและสภาพแวดล้อมเดิมที่มีต้นไม้ พืชพรรณหลากหลายให้กลายเป็น “ทะเลฝิ่น” ทั้งหมด คำว่า “ทะเลฝิ่น” นี้เป็นคำที่ได้มาจาก “มาวิ” นักเรียนชาวเขาคนหนึ่งของลำเนา ที่ไผ่ฝิ่นอยากจะเห็นทะเลสักครั้งหนึ่ง เพียงเพราะได้ฟังเรื่องเล่าเกี่ยวกับทะเลจากลำเนา มาวิอยากเห็นทะเลจนเก็บเอาไปนอนฝัน เพียงแต่ทะเลในฝันของมาวินั้น มีดอกไม้ขึ้นอยู่เต็มทะเล ดอกไม้นั้นคือ ดอกฝิ่น มาวิได้เก็บเรื่องราวเกี่ยวกับทะเลซึ่งเป็นที่มีเนื้อที่กว้างใหญ่ และปะติดปะต่อกับภูมิประเทศที่เขาอยู่มา

ตั้งแต่เกิดไปฝันถึง กลายเป็นฝันร้ายของเด็กคนหนึ่งไป จากความฝันของมาวิแสดงให้เห็นพื้นที่บน ดอยที่ถูกทำให้กลายเป็นไร่ฝิ่น ว่ากินเนื้อที่กว้างใหญ่มาก จนเด็กคนหนึ่งนำไปจินตนาการว่าเป็น เหมือนทะเลที่ได้ฟังมา การดำเนินงานของลำเนาในการพลิกฟื้นผืนป่าให้กลับมาอุดมสมบูรณ์จึง เป็นไปอย่างยากลำบาก จากความโลภอันไม่มีที่สิ้นสุดของคนกลุ่มหนึ่ง ที่ยังหวังผลกำไรอันมหาศาล จากการปลูกฝิ่นของชาวเขา

ปัญหาสิ่งแวดล้อมในเรื่องลำเนาป่าที่ลำเนาที่ลำเนามักจะกล่าวถึงจึงไม่ใช่แค่ปัญหาจาก มลพิษและขยะในเมือง แต่เป็นปัญหาการทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในป่าเขา การ วิพากษ์วิจารณ์ถึงพ่อค้าและนายทุนของลำเนา จึงเป็นการแสดงให้เห็นถึงรากเหง้าของปัญหา สิ่งแวดล้อมว่าส่วนหนึ่งมาจากโครงสร้างทางสังคม โดยเฉพาะในทางเศรษฐกิจ ระบบทุนนิยมเน้นเน้น การสะสมทุน ทำให้เกิดช่องว่างทางเศรษฐกิจ รายได้อันไม่สมเหตุสมผล มีคนที่มีรายได้มากและมีคนที่ ขาดแคลน คนที่รวยกว่าและมีอำนาจทางเศรษฐกิจมากกว่าก็เป็นผู้ที่กำหนดความเป็นไปของตลาด ส่วนคนที่ไม่มีอำนาจทางเศรษฐกิจเมื่อไม่มีทางเลือกก็จำเป็นต้องคล้อยตามที่มีอำนาจกำหนด ซึ่ง ความต้องการของผู้มีอำนาจเหล่านั้นล้วนเป็นสิ่งที่ต้องกอบโกยจากธรรมชาติทั้งสิ้น ด้วยความไม่เท่า เทียมที่เกิดขึ้นนี้ลำเนาจึงพยายามต่อสู้กับนายทุนและพ่อค้าคนกลางเพื่อให้ความเป็นธรรมขึ้นในสังคม มีการเรียกร้องถึงจริยธรรมที่มีต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน แต่ก็ดูเหมือนจะไม่เป็นผลสำเร็จนัก

“เนาเข้าไปขอร้องพวกพ่อค้าให้ช่วยกันบ้าง ยอมเสียกำไรของเขาบ้างเถิดเพื่อช่วยเพื่อน มนุษย์ด้วยกัน เหตุผลของพวกเรานั้นใช้ไม่ได้เลยสำหรับคนที่เคยแต่ ‘ได้’ และไม่เคยรู้จักคำว่า ‘เสียสละ’”

(ลำเนาป่า, 2549: 92)

แต่ไม่ว่าทางเดินเพื่อส่วนรวมของลำเนานั้นจะประสบกับปัญหามากมายอย่างไรก็ตาม ลำเนาก็ยังคงไม่ย่อท้อและพยายามต่อสู้กับความอยุติธรรมที่เกิดขึ้น ด้วยตระหนักว่าหากตนไม่ลงมือ ทำแล้ว ผลลัพธ์ที่ได้ย่อมแย่กว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน “คิดแล้วเหนื่อยจนบางครั้งไม่อยากจะกระดิก กระเดี้ย แต่ถ้าเราอมืองอเท้า คุณก็รู้คำตอบไม่ใช่หรือ” (ลำเนาป่า, 2549: 93)

3.1.2.3 ลำเนา กับ บทบาทความเป็นครู

ลำเนาเป็นผู้หญิงที่มีจิตวิญญาณแห่งความเสียสละอยู่เต็มเปี่ยม นอกจากเธอจะมุ่งมั่น กับการทำให้เกิดความเป็นธรรมขึ้นในสังคม โดยการช่วยเหลือชาวเขาผ่านงานหลักของเธอใน โครงการเกษตรกรรมบนดอย แต่นอกเหนือจากงานหลักนั้นแล้ว สิ่งที่ลำเนาได้รับอาสาทำอีกอย่าง คือ การเป็นครูของเด็กชาวเขา ทำให้ลำเนาได้สวมบทบาทอีกบทบาทหนึ่งคือ บทบาทการเป็นครู กล่าวได้ว่า เวลาในชีวิตของเธอนั้นล้วนอุทิศเพื่อส่วนรวม ในเริ่มแรกของการอาสาทำหน้าที่ครูให้กับ

เด็ก ๆ นั้น ลำเนาเริ่มจากความรู้สึกที่รักเด็กเป็นทุนเดิมจะเห็นได้จากที่เมื่อลำเนาอยู่กับชดเธอมักจะนึกถึงเด็กนักเรียนของเธอเสมอ ลำเนาคิดว่าเด็กชาวเขาไม่มีโอกาสในการเข้าถึงความรู้ทั้งในตำราและในการเห็นโลกในพื้นที่อื่น ๆ จึงอยากให้เด็ก ๆ เหล่านี้ได้มีโอกาสในการเรียนรู้ของเด็ก ๆ ในเมือง สิ่งที่เธอสอนจึงมีทั้งวิชาในหนังสือเรียนและเรื่องเล่าถึงสถานที่และสิ่งอื่น ๆ ที่เด็กเหล่านี้ไม่มีโอกาสที่จะได้พบเจอ และด้วยการอบรมปลูกฝังจากผู้หญิงที่มีจิตวิญญาณเชิงนิเวศอย่างลำเนา ทำให้เด็กชาวเขาเหล่านั้น เป็นผู้ที่มีจิตสำนึกต่อส่วนรวมยิ่งกว่าเด็กที่ได้รับโอกาสทางการศึกษาสูงกว่าอย่างเด็กในเมืองหรือแม้กระทั่งผู้ใหญ่ในเมืองก็ตาม

“เด็ก ๆ ของลำเนาข้างบนโน้นรู้จักแม้กระทั่งการนำใบตองตึงสดที่ใช้ห่อข้าวเหนียวจากบ้านมากินกลางวัน ทั้งลงกระบุงที่จัดไว้เป็นที่เป้นทาง หากว่าถ้าทิ้งไปไม่ทิ้งไม่ใช้ลงข้างทางมันก็จะเปื่อยยุ่ยไปเองตามกาลเวลา แต่ถุงพลาสติกที่คนเมืองชอบใช้ไม่เคยเปื่อยลงได้แม้กาลเวลาจะผ่านไปแล้วนานนับปี แม้ว่าคนเมืองจะได้เรียนรู้ถึงสภาพของมันแล้วก็ตาม”

(ลำเนาป่า, 2549: 75-76)

เรื่องการทิ้งขยะให้ลงถังนี้ดูจะเป็นเรื่องง่าย ๆ ที่ใคร ๆ ก็พูดถึง แต่ก็ปัญหาที่ไม่สามารถแก้ไขได้อย่างจริงจังเสียที ลำเนาเป็นคนหนึ่งเป็นเห็นถึงปัญหานี้ว่า ไม่ใช่แค่เป็นการทิ้งขยะไม่ลงถัง แล้วมีสิ่งสกปรกกระเกระระก่ตกอยู่บนพื้นถนน จนนำไปสู่ปัญหาสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ ตามมา เช่น น้ำท่วม น้ำขังจากการอุดตันของสิ่งปฏิกูลที่ไม่ควรอยู่บนท้องถนนเหล่านี้ แต่เป็นเรื่องของระเบียบวินัยและจิตสำนึกต่อส่วนรวม ซึ่งผู้ใหญ่ในเมืองขาดแคลนสิ่งเหล่านี้และกลายเป็นตัวอย่างให้กับเด็กซึมซับปฏิบัติต่อไป ลำเนาจึงพยายามปลูกฝังเรื่องเหล่านี้ให้กับลูกศิษย์ของเธอ ด้วยตระหนักว่า “การปลูกฝังนิสัยเพื่อส่วนรวมกับเด็ก ๆ นั้นง่ายกว่าผู้ใหญ่ และลำเนามองเห็นว่าน่าจะเป็นเรื่องเพชรน้ำเอกที่ควรรับปลูกฝังอย่างตั้งอกตั้งใจพร้อม ๆ กันทั่วประเทศ เพื่อว่าสังคมของเด็กที่จะเป็นผู้ใหญ่ในวันข้างหน้าจะได้ใหม่เอี่ยมสะอาดตากว่าที่เคยเป็นมาทุกสมัย” (ลำเนาป่า, 2549: 77) จะเห็นได้จากข้อความที่ยกมาก่อนหน้านี้ แม้สิ่งของที่เด็กเหล่านั้นใช้จะเป็นสิ่งที่มาจากรัฐธรรมนูญเอง จึงมิได้ส่งผลเสียต่อระบบนิเวศอย่างเช่นของที่คนในเมืองใช้ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นพลาสติกและโฟมที่ไม่สามารถย่อยสลายได้ แต่การปลูกฝังจิตสำนึกต่อส่วนรวมและเอื้อต่อการรักษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ก็ทำให้เด็ก ๆ เหล่านี้มีระบบระเบียบ ไม่มั่งง่าย และรู้จักรับผิดชอบต่อสังคมที่ไม่ใช่แค่สังคมมนุษย์ แต่รวมถึงระบบนิเวศทั้งหมด เคารพต่อสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ ในระบบนิเวศ ต่างจากเด็กในเมืองที่ซึมซับความมั่งง่ายของพวกผู้ใหญ่ที่ไร้รถไร้ถนน จนเกิดเป็นปัญหาสิ่งแวดล้อมที่แก้ไขได้ยากอย่างเช่นทุกวันนี้ กล่าวได้ว่า บทบาทความเป็นครูของลำเนาที่เต็มเปี่ยมไปด้วยจิตวิญญาณเชิงนิเวศนี้ ได้ทำหน้าที่หล่อหลอมเด็กและเยาวชนที่จะเติบโตไปเป็นส่วนหนึ่งของสังคมและระบบนิเวศให้เป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณภาพได้เป็นอย่างดี

3.1.3 “ใจดวงร้าว”: ผู้หญิงกับการหลอมรวมจิตวิญญาณกับธรรมชาติ

“ใจดวงร้าว” เป็นนวนิยายลำดับที่สองของศิเรมอร อุณหรูป ที่แต่งขึ้นเมื่อปีพ.ศ. 2533 ซึ่งเป็นช่วงที่ประเทศไทยกำลังอยู่ในช่วงพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับที่ 6 ซึ่งเป็นการพัฒนาเศรษฐกิจและอุตสาหกรรมในลักษณะที่มีการเร่งรัดจะเป็นประเทศอุตสาหกรรมใหม่ที่เรียกกันว่า “สังคมนิกส์” สืบเนื่องจากการพัฒนาประเทศเช่นนี้ได้ส่งผลให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมและความเสื่อมโทรมของธรรมชาติตามมาเป็นอย่างยิ่ง ทั้งการรุกรานป่าเพื่อนำมาใช้เป็นทรัพยากรในการผลิต การสร้างมลพิษที่ส่งผลกระทบต่อทั้งมนุษย์ สัตว์และระบบนิเวศจากระบบอุตสาหกรรม การที่ได้พบเห็นปัญหาเหล่านี้ทำให้ศิเรมอร อุณหรูป ตระหนักว่าต้องลงมือทำบางสิ่งเพื่อธรรมชาติที่ถูกทำร้ายอยู่ทั่วทุกที่เหล่านี้ ดังคำกล่าวที่ว่า

“เรื่องธรรมชาติ มันถือเป็นความรัก มีอยู่ช่วงหนึ่งสมัยรัฐบาลพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ เรา รู้สึกว่าทนไม่ได้แล้ว มองไปทางไหนเห็นแต่ปัญหาสิ่งแวดล้อม เขาถูกรังแกทุกหัวระแหง ถูกรุกล้ำพื้นที่ของเขา เลยตัดสินใจทิ้งโต๊ะทำงานที่เต็มไปด้วยเรื่องสั้น นวนิยาย ไปลุยกับปัญหานั้นเลย”

(มณีกรานต์, 2549: 22)

“ใจดวงร้าว” เป็นเรื่องของลิปดา เด็กสาววัย 17 ที่มีความผูกพันกับธรรมชาติ ห่วงหวงและเห็นคุณค่าความสำคัญของธรรมชาติอย่างลึกซึ้ง โดยเฉพาะ “เขา” ต้นยางอายุกว่าสามร้อยปีที่เธอพบในตอนเด็ก เมื่อเจอ “เขา” ครั้งแรก ลิปดาสัมผัสได้ถึงความยิ่งใหญ่และความสุขที่เย็นสงบ ก่อเกิดเป็นสายใยที่รัดลิปดากับเขาไว้อย่างแนบแน่น และนั่นทำให้ใจดวงน้อยของลิปดาร้าวสลายไปทั้งดวง เมื่อพบว่า “เขา” ถูกโค่นลงด้วยฝีมือมนุษย์ คงเหลือไว้เพียงบาดแผลที่ไม่เคยจางหายจากใจลิปดา เมื่อเติบโตขึ้นลิปดาได้ค้นพบว่ายังมีต้นไม้สูงใหญ่ มีอายุยาวนานเช่นเดียวกับต้นยางต้นนั้นที่เติบโตอยู่ด้วยการปกป้องของกลุ่มคนเพียงหยิบมือ ลิปดาจึงมีกำลังใจที่จะเข้าไปปกป้องต้นไม้อีกครั้ง แม้หนทางการปกป้องและดูแลต้นไม้ของลิปดาจะเป็นไปอย่างยากลำบาก ต้องเผชิญกับความเจ็บปวดอีกมากมายนับครั้งไม่ถ้วน ด้วยแม้จะมีคนหนึ่งคนตั้งใจอนุรักษ์ต้นไม้ แต่ก็ยังมีคนอื่นที่พร้อมจะทำลาย ลิปดาก็ไม่เคยย่อท้อที่จะพยายามให้สังคมที่เธออยู่เป็นสังคมที่มีความเอื้ออาทรให้แก่กัน ทั้งระหว่างมนุษย์กับมนุษย์และมนุษย์กับธรรมชาติ

ดังที่กล่าวไปแล้วว่านวนิยายเรื่องนี้แต่งขึ้นในสมัยที่ประเทศกำลังมีการพัฒนาเศรษฐกิจซึ่งส่งผลให้มีการทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นจำนวนมาก สิ่งที่ทำให้ผู้วิจัยคิดว่า “ใจดวงร้าว” เป็นส่วนหนึ่งของสิ่งที่ศิเรมอร อุณหรูปทำ ในการที่จะ “ลุย” กับปัญหาที่เกิดขึ้น แม้ว่าใจดวงร้าวจะเป็นนวนิยายซึ่งเป็นสิ่งหนึ่งที่ ศิเรมอรวางมือในช่วงนั้นก็ตาม แต่เหตุการณ์หลาย ๆ เหตุการณ์ที่เกิดขึ้น

ในนวนิยายต่างสะท้อนสภาพสังคมในช่วงเวลานั้น เช่น ตอนที่ลุงของลิปดาบอกข่าวว่าตนจะขายไร่ที่จังหวัดเพชรบูรณ์ เพราะเหล่านายทุนทั้งในและนอกประเทศต่างมากว้านซื้อที่ดินของชาวบ้านเพื่อทำเป็นรีสอร์ท โรงแรม สนามกอล์ฟกันหมดแล้ว ลุงของลิปดาก็เป็นอีกคนหนึ่งที่ถูกบีบให้ขายที่ดินเช่นกัน ซึ่งสอดคล้องกับบริบทสังคมในสมัยนั้นที่มีการเปิดประเทศให้กลุ่มคนมาลงทุน และแผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับที่ 6 ก็มีนโยบายที่จะพัฒนาชนบทมากขึ้น จึงมีการซื้อขายที่ดินเพื่อปรับเปลี่ยนไร่ นาเดิมให้กลายเป็นโรงแรม รีสอร์ทที่ทันสมัย การปรับเปลี่ยนพื้นที่ชนบทให้เป็นแหล่งพักผ่อนหรือสถานที่ท่องเที่ยวนี้เป็นส่วนหนึ่งของอุตสาหกรรมที่นำเงินตราต่างประเทศจำนวนมากมาเข้าสู่ประเทศไทย ดังในช่วงระหว่างปีพ.ศ. 2522 – 2539 อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวสามารถทำรายได้สูงที่สุดในบรรดาสินค้าส่งออกอื่น ๆ ของประเทศ (รัตเกล้า เปรมประสิทธิ์ และรสสุคนธ์ ประดิษฐ์, 2557: 1-2) หนึ่งในนั้นคือ “เขาค้อ” จังหวัดเพชรบูรณ์ที่เป็นสถานที่ที่นักท่องเที่ยวต่างหลั่งไหลมาเป็นจำนวนมาก จนก่อให้เกิดความเสื่อมโทรมของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมตามมา ซึ่งในนวนิยายเรื่องใจดวงร้าวก็ได้กล่าวถึงการพยายามเปลี่ยนแปลงพื้นที่เขาค้อให้กลายเป็นแหล่งพักผ่อนของคนเมืองเช่นกัน ดังความที่ว่า

“พี่ไม่รู้เหตุผลของลุงหรอก แต่ว่าพวกนายทุนจากกรุงเทพฯ กำเงินไปพาดหัวชาวไร่ตามหุบเขาเป็นว่าเล่น เพื่อจะครอบครองเสียเอง ปรับเปลี่ยนเป็นโรงแรม สนามกอล์ฟ คอนโด ฯ รีสอร์ทอะไรพวกนั้นนะ เพื่อสนองตัณหาพวกคนรวยด้วยกัน อ้อยเขาใช้คำว่าเงินมันเจาะกบาลคนเข้าไปทำลายสมองจน พี่บ๊อ ความโลภอย่างนี้ใจจันทร์ ที่ทำลายสภาพธรรมชาติทุกจังหวัดจนเลวร้ายถึงกันหมด”

(ใจดวงร้าว, 2536: 167-168)

การเปลี่ยนแปลงประเทศไปอย่างมากมายนี้ส่งผลให้ตัวละครในเรื่อง “ใจดวงร้าว” อย่างลิปดาต้องตั้งคำถามกับการพัฒนาที่นำไปสู่ความเจริญนี้ว่าความเจริญที่เหล่าผู้ใหญ่หมายถึงเป็นความเจริญทางด้านวัตถุหรือจิตใจกันแน่ ท่ามกลางกลุ่มคนมากมายที่พยายามแสวงหาผลประโยชน์จากธรรมชาติและพร้อมจะทำลายธรรมชาติเพื่อผลประโยชน์ของตนได้ตลอดเวลา ลิปดาก็ยังคงมุ่งมั่นที่จะรักษาและดูแลธรรมชาติ ซึ่งในเรื่องใจดวงร้าว ลิปดาได้มีบทบาทที่เกี่ยวข้องกับปัญหาสิ่งแวดล้อมและประเด็นทางด้านนิเวศวิทยาอันแสดงให้เห็นจิตวิญญานเชิงนิเวศของเธอ ดังนี้

3.1.3.1 ลิบดากับการหลอมรวมจิตวิญญาณของตนกับธรรมชาติ

ในหัวข้อที่แล้วผู้วิจัยกล่าวถึงตัวละคร “ลำเนา” ว่าเป็นหญิงสาวที่มีบทบาทในการเรียกร้องความเป็นธรรมให้เกิดขึ้นในสังคม ความเป็นธรรมของลำเนานั้นเรียกร้องให้เกิดในมนุษย์และส่งผลไปถึงธรรมชาติ แต่ตัวละคร “ลิบดา” ในเรื่องใจดวงร้าวนี้เป็นเด็กสาวที่มีบทบาทในการเรียกร้องความเป็นธรรมให้เกิดขึ้นกับธรรมชาติโดยตรง

การเรียกร้องความเป็นธรรมให้กับธรรมชาติของลิบดามีเหตุอันเนื่องมาจากลิบดาเป็นเด็กสาวที่มีความผูกพันกับธรรมชาติมาก โดยเฉพาะ “เขา” ต้นไม้ต้นใหญ่ที่ลิบดาพบในตอนเด็ก ความผูกพันนี้ส่วนหนึ่งมาจากการใกล้ชิดธรรมชาติมาโดยตลอดของลิบดาและอีกส่วนหนึ่งมาจากการสั่งสอนของ “อารี” อาสาวของลิบดาซึ่งเป็นบุคคลในครอบครัวที่ลิบดาสนิทสนมมากที่สุด อารีมักจะสอนลิบดาให้รักและเห็นความสำคัญของธรรมชาติเสมอเคารพในธรรมชาติเสมอ

‘หน้าที่อีกสิ่งหนึ่งของมนุษย์คือหัดรู้จักเคารพธรรมชาติที่ก่อกำเนิดชีวิตให้ผืนดินเรายู่ออาศัย ได้เพาะปลูกพืชพันธุ์ธัญญาหารเลี้ยงชีวิต ให้น้ำดื่ม น้ำใช้ ให้อากาศแก่เราหายใจ ให้ความร่มเย็นคุ้มหัว แล้วยังให้แสงสว่างและความมีชีวิตชีวา วันหนึ่งถ้าธรรมชาติดิ่งลงหายไปของใครคืนไป เขาคงนั่นก็ต้องตายใช้ใหม่ลูก’

ลิบดาพยักหน้าหงิกหงักกับทำตาขีบขี้ แก้มสองข้างทำลึกลับมุ่มๆให้เห็น

‘แต่มนุษย์สมัยนี้เขาช่างประมาทนัก---

ประมาทเพราะความโลภโมโหสันที่นอนเนื่องอยู่ในสันดานเขาใจจ๊ะ เนื่องจากมนุษย์ทุกวันนี้เขามองธรรมชาติเป็นสิ่งที่ไร้ชีวิตจิตใจ เป็นสิ่งที่เขาเข้าครอบครองได้ทุกที่ทุกเมื่อแต่เขาคิดผิดทั้งหมด ธรรมชาติเป็นสิ่งที่ยิ่งใหญ่และยิ่งใหญ่ มนุษย์เป็นเพียงแค่ส่วนเล็กขี้ปะติ๋วของธรรมชาติเท่านั้น

(ใจดวงร้าว, 2536: 16)

สิ่งเล็ก ๆ น้อย ๆ ที่อารีคอยเล่าให้ฟัง คอยสอนลิบดามาตลอดนี้ทำให้ลิบดาได้ซึมซับรายละเอียดเกี่ยวกับธรรมชาติจนเกิดเป็นความรัก ความศรัทธาและให้ความเคารพธรรมชาติ นอกจากนี้การสอนของอารียังส่งผลให้ลิบดามีความคิด ความสนใจที่แตกต่างไปจากเด็กสาวในวัยเดียวกัน โดยเฉพาะในเรื่องธรรมชาติที่ทำให้ลิบดาต้องคอยถกเถียงกับเพื่อนอยู่เสมอ จากคำสอนของอารีนี้หล่อหลอมให้ลิบดามีทัศนคติต่อธรรมชาติอันนำไปสู่การหลอมรวมจิตวิญญาณของตนกับธรรมชาติ 2 แบบ ได้แก่ การมองธรรมชาติเป็นสิ่งที่ยิ่งใหญ่และการมองธรรมชาติว่าเป็นเสมือนญาติของตน

3.1.3.1.1 การมองธรรมชาติเป็นสิ่งที่ยิ่งใหญ่

ทัศนคติที่มีต่อธรรมชาติโดยการมองว่าธรรมชาติเป็นสิ่งที่ยิ่งใหญ่ เป็นแนวความคิดหนึ่งของลิปตามองว่าธรรมชาติเป็นสิ่งที่ชีวิตที่มีคุณค่ามาก ในที่นี้ธรรมชาติที่ลิปดา กล่าวถึงคือ ต้นไม้ ซึ่งลิปตามองว่าเป็นผู้ให้ชีวิตแก่สรรพชีวิตทั้งหลายในโลก ทั้งมนุษย์และสัตว์ในระบบนิเวศต่างต้องพึ่งพิงต้นไม้ ปัจจัยขั้นพื้นฐานในการดำรงชีวิตของมนุษย์เองก็ต้องพึ่งพาต้นไม้ เพราะต้นไม้เป็นทั้งอาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่มและยารักษาโรค ดังคำกล่าวของลิปดาที่ว่า

“เพราะต้นไม้เขามีชีวิต มีคุณค่าต่อคนและสัตว์ไม่เลือกหน้า เขาไม่เคยทำร้ายใคร มีแต่ ‘ให้’ อย่างเดียว ให้แม้แต่ชีวิตของเขาแก่เรา ให้เป็นอาหาร ให้เป็นที่อยู่อาศัย เป็นยาสมุนไพร รักษาโรค เช่น ใบของสนแผงหรือที่หว่าเรียกว่าสนแขนงเป็นต้น

แล้วต้นไม้บางชนิด ดอกของเขา มนุษย์เรายังสามารถเก็บมาป็นเส้นด้าย ทอเป็นผ้านุ่งห่มได้ เช่นดอกฝ้าย บางชนิดเราใช้แค้โยของฝักเท่านั้น เช่นต้นรัก เขาให้เราครบเลยแหละ -- ที่จะทำให้มนุษย์เรามีชีวิตอยู่ต่อไปได้ในโลกใบนี้ ไม่งั้นพวกปญาตายายบรรพบุรุษของเราคงจะมีชีวิตอยู่ไม่ได้จนถึงทุกวันนี้ รวมทั้งพวกเราด้วย --- ธรรมชาติยิ่งใหญ่ ลึกล้ำเหลือเกิน”

(ใจดวงร้าว, 2536: 93)

แม้สิ่งที่ลิปดาจะพยายามโน้มน้าวผู้อื่นให้ตระหนักถึงคุณค่าของต้นไม้จะเป็นการ แสดงคุณค่าในเชิงอรรถประโยชน์ของต้นไม้เหล่านั้น ซึ่งอาจนำไปสู่การถกฉวยผลประโยชน์จากธรรมชาติเพื่อความร่ำรวยของตนเท่านั้น แต่นั่นเป็นเพียงในช่วงต้นเรื่องเท่านั้น เพราะเมื่อลิปดา เติบโตขึ้นและได้ใช้เวลาที่ว่างอยู่ท่ามกลางธรรมชาติมากขึ้น ลิปดาได้ใช้เวลานั้นไปกับการเฝ้าดูสิ่งที่เกิดขึ้นในธรรมชาติ กฎความเป็นไปของธรรมชาติ บทบาทของสิ่งมีชีวิตแต่ละชนิด จึงได้เรียนรู้ถึงความเชื่อมโยงที่มีระหว่างแต่ละชีวิตในระบบนิเวศ มิใช่เพียงสิ่งมีชีวิตใดชีวิตหนึ่งที่มีคุณค่าเหนือกว่าสิ่งมีชีวิตอื่นในระบบนิเวศ แต่เป็นทุกชีวิตที่มีคุณค่าเท่าเทียมกันเพราะต่างก็ต้องเอื้อให้แกกันเพื่อความสมดุลในระบบนิเวศ

การที่ลิปดาเวียนกลับไปยังป่าผืนนั้นอีกหลายครั้งหลังจากวันเกิดเหตุ อย่างกับว่าที่แห่งนั้นเป็นเสมือนผืนชีวิตจิตใจอย่างบริบูรณ์ของหล่อนไปเสียแล้ว และ **พ ว ก เ ข า** ทำให้หล่อนได้เรียนรู้ถึงวิถีชีวิตของนกและแมลงเพิ่มขึ้นอีกมาก โดยวิถีแห่งธรรมชาติแท้ ๆ --ว่าพันธุ์ไหนกินแมลง พันธุ์ไหนกินผลไม้ นกพันธุ์ไหนมีการกิจต่อโลกต่อที่อยู่อาศัยของตนอย่างไร

ภารกิจโดยสายเลือด โดยเผ่าพันธุ์...

...แต่สัตว์ชั้นต่ำจากการตีค่าของฝ่ายมนุษย์แล้ว พวกเขาต่างก็ช่วยกันทำงานอันมีค่า ด้วยภารกิจร่วมที่แสนสะอาดและสร้างสรรค์อย่างบรรเจิดเคียงพร้อมกันไป ไม่ว่าจะเป็นสัตว์ใหญ่สัตว์ร้น้อยชนิดที่มนุษย์มองไม่เห็นค่า ล้วนต่างก็มีภารกิจที่ช่วยกัน - ร่วมกันควบคุมรักษาความสมดุลแห่งสรรพสิ่ง

(ใจดวงร้าว, 2536: 188-189)

การที่ลืบาได้ใช้ชีวิตกับธรรมชาติจนเกิดความตระหนักในคุณค่าของสรรพชีวิต เช่นนี้ อาจกล่าวได้ว่า ธรรมชาติคือครูของมนุษย์ที่ทำให้มนุษย์เรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ซึ่งในความคิดของลืบาเองก็มองว่าธรรมชาติคือครูคนแรกของมนุษย์ที่จะสอนให้มนุษย์รู้จักความเมตตาและเอื้ออาทรให้แก่กัน สำหรับลืบาธรรมชาติจึงเป็นบ่อเกิดของความเจริญงอกงามของจิตใจ คือความละเอียดอ่อนที่จะทำให้มนุษย์ลดความเห็นแก่ตัวลงและเห็นแก่ส่วนรวมมากขึ้น ส่วนรวมในที่นี้ไม่ได้หมายถึงสังคมมนุษย์เพียงอย่างเดียว แต่หมายถึงทั้งโลก ดังนั้นการที่มนุษย์ทำลายธรรมชาติ นั้นหมายความว่ามนุษย์กำลังทำลายระบบศีลธรรมของตนลงไปด้วย ดังความที่ว่า

“ลืบาเห็นความเจริญของวัตถุทำลายธรรมชาติจนปั่นป่วน แต่ต้นไม้ทุกต้นเป็นความเจริญทางจิตใจ มนุษย์โค่นเขา ก็เท่ากับโค่นจิตใจของเราลงด้วย”

คืนสุดท้าย ที่บ้านไร่ในหุบเขามะขามหวาน ลืบาเปิดสมุดขึ้นจดบันทึกความนึกคิดของตนลงไปด้วยลายมือเป็นระเบียบเรียบร้อย

‘ลุงอรอบบอกว่า มนุษย์เมืองเต็มขั้นทุกวันนี้เป็นสัตว์เศรษฐกิจ น่าใจหายนะที่เขาไม่รู้จักความสำคัญของธรรมชาติซึ่งคือความละเอียดอ่อนงดงามด้วย หรือรู้จักก็เพียงฉาบฉวยอย่างอารีว่า ถ้าทุกคนพากันเป็นไปเสียหมด

จะหาใครที่ไหนเป็นฝ่ายต้นไม้ อยู่ข้างต้นไม้ ยืนแทนต้นไม้ ...ฉันจะมีโอกาสพบคนอย่างนั้นไหมนะ’

(ใจดวงร่ำ, 2536: 123)

เมืองหลวงซึ่งถูกความเจริญอย่างผิวคอนกรีต ตีกระฟ้าอบความอ้าว ถนนสายอัมพาศวันขาว – เทาคกลมคลั่งเมือง มะเร็งทางเท้า น้ำเน่าน้ำเสีย ขยะแผ่นดิน ฯลฯ รวมถึงลมหายใจเข้าออกของผู้ใหญ่ที่หมุนเวียนอยู่แต่เรื่องวัตถุ – ฟอนเงิน และชีวิตตามอำเภอใจ – ตัวใครตัวมัน

เมืองหลวงซึ่งแล้งสิ่งกลมเกลียว ความเจริญจิตเจริญใจ ซึ่งลืบาจะต้องกลับไปสู่อีกไม่นานข้างหน้า

(ใจดวงร่ำ, 2536: 221)

ในข้อความข้างต้นลืบาพยายามจะบอกถึงความสัมพันธ์ระหว่างธรรมชาติกับจิตวิญญาณของมนุษย์ว่า ธรรมชาติเป็นผู้กลมเกลียวจิตใจของมนุษย์ให้สูงขึ้น ให้รู้จักความเมตตา ความอาทร และความเคารพ ซึ่งหากธรรมชาติอุดมสมบูรณ์และผู้คนเต็มใจที่จะรับธรรมชาติเข้ามาในหัวใจตน ละวางอัตตาความเป็นมนุษย์ลง จิตวิญญาณของมนุษย์นั้นก็จะถูกยกระดับให้สูงขึ้น นำไปสู่การลดปัญหาสังคมต่าง ๆ เพราะหากมนุษย์ยังคงยึดมั่นถือมั่นในตัวตนที่แยกขาดจากโลกธรรมชาติตามแนวคิดมนุษย์เป็นศูนย์กลาง มนุษย์จะตีความโลกด้วยความคิดอันคับแคบ จนนำไปสู่ความเห็นแก่ตัวถือตัวเองเป็นใหญ่ และเอารัดเอาเปรียบผู้อื่น (ปิยะมาศ ใจไฟ, 2552: 19) สำหรับลืบาปัญหาสังคมที่เกิดขึ้นไม่ใช่แค่เฉพาะปัญหาสิ่งแวดล้อมแต่เป็นทุก ๆ ปัญหา จึงมีต้นตอมาจากสิ่งเดียวกัน นั่นคือ จิต

วิญญาณของมนุษย์ที่ตกต่ำลง สุดท้ายอยู่ที่มนุษย์จะเลือกว่าจะรักษาวัตถุหรือจิตวิญญาณของตน หากมนุษย์เลือกจิตวิญญาณแล้วเปิดรับธรรมชาติ มนุษย์จะมีความเมตตาและมีความเอื้ออารีให้แก่สิ่งมีชีวิตต่าง ๆ จนสามารถอยู่ร่วมกันในระบบนิเวศได้อย่างสงบสุข แต่หากยังคงเลือกว่าวัตถุแล้วมนุษย์ก็จะต้องพบกับหายนะที่รอคอยมนุษย์อยู่

“ลึบวามันเป็นเรื่องของ ‘กิน’ ล้วน ๆ แล้วละ ที่ผู้คนเขาจะเลือกเอาระหว่างความอยู่รอดที่มีความเจริญจิตเจริญใจ หรือเลือกว่าวัตถุแห่งผากที่เผือกจิตใจให้หยาบกระด้างสุดโต่ง จนสุดท้ายก็อาจพากันเผาตายคาทุ่งคอนกรีต อดตายในที่สุด

(ใจดวงร้าว, 2536: 207)

3.1.3.1.2 การมองธรรมชาติว่าเป็นเสมือนญาติของตน

ทัศนคติการมองธรรมชาติของมนุษย์ในสังคมส่วนใหญ่มักจะมองว่าธรรมชาติเป็นเพียงวัตถุชิ้นหนึ่งที่ไม่มีชีวิตจิตใจ ไม่มีความรู้สึก ทัศนคติเช่นนี้เป็นการมองธรรมชาติที่ได้รับอิทธิพลจากแนวคิดวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ที่พยายามแยกมนุษย์ออกจากธรรมชาติ แยกกายออกจากจิต มนุษย์มีจิตจึงเป็นสิ่งมีชีวิตที่คิดเป็น มีเหตุผล มีความรู้สึก ในขณะที่สิ่งมีชีวิตอื่นไม่มี ตามความคิดเรเน เดส์คาร์ต นักคิดผู้วางรากฐานให้วิทยาศาสตร์สมัยใหม่ให้คำอธิบายโลกธรรมชาติว่าเป็นเพียง “ก้อนวัตถุ” ที่เย็นชา ไร้ซึ่งเอกลักษณ์เฉพาะตัว แม้กระทั่งสัตว์ซึ่งเป็นสิ่งมีชีวิตก็ถูกมองเป็นเพียงเครื่องจักรเท่านั้น (เนื่องน้อย บุญยเนตร, 2537: 50) ซึ่งทัศนคติที่มีต่อธรรมชาติเช่นนี้ยังคงมีอิทธิพลต่อการมองโลกของมนุษย์ในปัจจุบัน ส่งผลให้มนุษย์ใช้โลกอย่างไร้ขีดจำกัด แต่ลึบดานนั้นมีทัศนคติต่อธรรมชาติแตกต่างออกไปจากมนุษย์คนอื่น ๆ ในเรื่องคือ มองว่าธรรมชาติเป็นสิ่งที่มีชีวิตและมีความรู้สึกไม่แตกต่างไปจากมนุษย์ เมื่อถูกทำร้ายเขาจึงเจ็บเป็น ปวดเป็น เพียงแต่เขาสื่อสารกับมนุษย์ไม่ได้ ดังความที่ว่า

คนถูกมัดกัถนิตนึ่งยังเจ็บจี๊ดจ๊าดขนาดนี้ แต่คนก็ยังเคลื่อนไหวลุกขึ้นหนีได้ ลึบดาคิดครุ่น ไม่เหมือนต้นไม้ – เขาออกจากตรงไหนก็เติบโตคืบนิ่งอยู่จำเพาะในแวดศูนย์กลางที่เมล็ดพันธุ์ตกถึง แล้วตั้งสูงขยายโคนกว้างขึ้นเรื่อย ๆ ตามจำนวนวันเวลาที่ยังมีมนุษย์หน้าไหนเข้ามาอาจเอื้อมั่งคั่งด้วยคมขวานจามและเลื่อยไฟฟ้า

‘เขา ต้องเจ็บแน่ ๆ เพราะ เขา มีชีวิต เพราะ เขา เติบโตได้เหมือนคน เพียงแต่ เขา เคลื่อนไหวไม่ได้!!!’

(ใจดวงร้าว, 2536: 117)

ข้อความข้างต้นลึบดาไม่ได้มองว่าธรรมชาติเป็นวัตถุที่ไม่มีชีวิตจิตใจ แต่มองว่าธรรมชาติมีชีวิต เจ็บปวดได้ มีความรู้สึกเช่นเดียวกับมนุษย์ โดยเปรียบเทียบความเจ็บปวดของมนุษย์ที่ถูกมัดกัถเพียงน้อยนิดยังรู้สึกเจ็บจนต้องลุกหนีกับต้นไม้ที่ถูกขวานหรือเลื่อยตัดต้นไม้ก็ต้องรู้สึกเจ็บปวดด้วยเช่นกันเพียงแต่เขาหนีไม่ได้เหมือนมนุษย์ การมองธรรมชาติว่าเป็นสิ่งมีชีวิตที่ไม่แตกต่าง

จากมนุษย์เช่นนี้ เมื่อผสมรวมกับความผูกพันที่ลิปดาที่มีต่อต้นไม้ ส่งผลให้ลิปดาองว่าต้นไม้ทั้งหลาย เป็นเสมือนญาติมิตรของตน ไม่ว่าจะไปที่ใดที่มีต้นไม้ลิปดาจะแสวงหาความเป็นญาติกับต้นไม้เสมอ

.. ผลยางสดเกลือก่อก่นเหมือนกับพรมดอกไม้สดสีแดงผาด—ลาดอยู่ต่อหน้า ต้น ยางนาใหญ่น้อยมากมายหลายต่อหลายขนาด ยืนประจันต้นสูงลิบลิวทั่วไปหมด ทั้งชายชาว หน้าหลังและบริเวณรายรอบ เด็กสาวก้าวเดินเข้าไปช้า ๆ ตรงเข้าสู่อ้อมของปายางผืนนั้น

หัวใจเต้นแรงตึกตัก

เด็กสาวกลืนน้ำลายไล่ก่อนปิติซึ่งทันขึ้นมากบคาคอหอย สีหน้านั้นเต็มไปด้วยความ ตื่นตันบอกไม่ถูก แต่ความรู้สึกข้างในบอกลิปดาว่า .. เหมือนกับพวกเขาเย็นคอยรับหล่อน. . . รอหล่อน ทั้งต้นผู้เฒ่า ผู้ใหญ่ ลุงอาน้ำป่า ทั้งต้นรุ่น ๆ เก้งก้าง

.. และทั้งต้นเด็กเล็กปานที่กับน้อง คลาคล่ำไปหมด

โดยไม่รู้ตัว เด็กสาวยกมือข้างหนึ่งขึ้นกดไปที่กลางใบหน้าซึ่งนิ้วหัวคิ้วเข้าหาพร้อมกัน และปาดน้ำตาทิ้ง

.. เด็กสาวใช้สายตาหล่อนกับหัวใจทั้งดวง โอบร่ำทุกโคนต้นเอาไว้พร้อม ๆ กันหมด แล้วย่อไหล่เข้าไปหาต้นใกล้ตัวที่สุด โอบรัดไว้แน่น พลังสะอื้นให้ไหลห่อด้วยใบหน้าที่มีรอยยิ้ม เคล้าอยู่”

(ใจดวงร้าว, 2536: 117)

การพบกับต้นไม้ของลิปดาจึงจุดตั้งการพบกับครอบครัวที่เป็นญาติมิตรกับตน ประกอบไปด้วยทั้งเด็กเล็กที่เป็นเหมือนพี่น้องและผู้ใหญ่ที่ไล่ไปตามลำดับอาวุโส ลุง ป้า น้า อา มีความอาวุโสที่มนุษย์ต้องให้ความเคารพ สำหรับลิปดาต้นไม้เหล่านี้จึงมีความสำคัญไม่ต่างไปจากญาติ มิตรของตนที่เป็นมนุษย์ ดังที่ลิปดากล่าวกับเพื่อนว่า “ต้นยางทุกต้นที่นั่น มีความหมายต่อลิปดาจนจะ อ้อย ขอให้รู้ไว้แค่นี้ มีความหมายเหมือนเธอกับฉัน เหมือนอ้อยเรศ ลิบนุ้ยใจจ๊ะ” (ใจดวงร้าว, 2536: 193)

การที่ลิปดามีความผูกพันกับต้นไม้ จนนับญาติกับต้นไม้นี้ผู้วิจัยมองว่า “ต้นไม้” เป็นตัวแทนของธรรมชาติทั้งหมด เพราะเมื่อกล่าวถึงความผูกพันของลิปดาที่มีต่อต้นไม้หรือความสุขที่ได้ อยู่ท่ามกลางต้นไม้เหล่านี้จะพุดรวมไปถึงธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมรอบ ๆ ข้างด้วยเช่นกัน เพียงแต่ ว่าในบริบทสังคมสมัยนั้นการอนุรักษ์ธรรมชาติหรือการกล่าวถึงปัญหาสิ่งแวดล้อม สิ่งที่คนในสังคมจะ นึกถึงและให้ความสนใจมากที่สุดคือ การตัดต้นไม้ การบุกรุกพื้นที่ป่า แม้ว่าช่วงปีพ.ศ. 2533 จะเริ่มมี การกล่าวถึงปรากฏการณ์เรือนกระจกแล้วก็ตาม แต่ยังเป็นเพียงปัญหาสิ่งแวดล้อมที่กลุ่มคนเฉพาะ กลุ่มที่ติดตามข่าวสิ่งแวดล้อมให้ความสนใจ แต่การตัดไม้ทำลายป่านั้นเป็นสิ่งที่คนในสังคมเข้าถึงได้

ง่ายและมีอารมณ์ความรู้สึกร่วมไปกับความเจ็บปวดของต้นไม้หรือของคนที่รักต้นไม้ตามไปด้วยได้ จึงใช้ “ต้นไม้” เป็นตัวแทนของธรรมชาติทั้งหมด การให้ความสนใจปัญหาสิ่งแวดล้อม โดยมีเรื่องของต้นไม้เป็นส่วนสำคัญได้ถูกกล่าวถึงในหนังสือ “บวชต้นไม้: การอนุรักษ์ป่าและสิ่งแวดล้อมตามวิถีพุทธ” ของชูชาน เอ็ม. คาร์ลิ่งตัน (2559: 36) ดังความว่า

“คนไทยเริ่มหันมาใส่ใจปัญหาสิ่งแวดล้อมในช่วงครึ่งหลังของศตวรรษที่ 20 ปัญหาสิ่งแวดล้อมครอบคลุมตั้งแต่เรื่องมลพิษในเมืองใหญ่ การสร้างเขื่อนผลิตกระแสไฟฟ้าจากพลังน้ำ ไปจนถึงเรื่องการผลาญทรัพยากร แต่ไม่มีเรื่องใดที่จะทำให้ขบวนการการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมขยายตัวไปได้มากเท่ากับเรื่องการตัดไม้ทำลายป่า สิ่งที่เกิดขึ้นกับต้นไม้เป็นเพียงส่วนหนึ่งของปัญหาที่ซับซ้อนและใหญ่กว่านั้นหลายเท่า แต่ต้นไม้เป็นประเด็นสำคัญที่สุดเพราะต้นไม้เป็นรูปธรรมที่เตือนใจให้เราตระหนักถึงพลังแห่งธรรมชาติ ต้นไม้ถือว่าเป็นเพียงที่พักพิงของนก ลิง หรือเสือเท่านั้น แต่สำหรับคนไทย ต้นไม้ยังเป็นสิ่งสถิตของดวงวิญญาณอีกด้วย ยิ่งไปกว่านั้น ต้นไม้ยังเป็นสัญลักษณ์ของพุทธศาสนาซึ่งเป็นศาสนาประจำชาติ เพราะพระพุทธองค์ทรงมีความสัมพันธ์อย่างแนบแน่นกับต้นไม้”

ข้อความข้างต้นนี้แสดงให้เห็นว่าต้นไม้ได้กลายเป็นตัวแทนของธรรมชาติที่ร้อยรัดกับมิติทางด้านจิตวิญญาณของมนุษย์อย่างเป็นรูปธรรม เพราะต้นไม้มีนัยไปถึงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่คนไทยต้องเคารพบูชาทั้งในแง่ของเทวดาประจำต้นไม้และพุทธศาสนา แต่ในส่วนของลิปดา นั้น “ต้นไม้” ไม่ใช่สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่อยู่ในรูปแบบของพลังเหนือธรรมชาติดังข้อความนี้ แต่เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่อยู่ในฐานะของบรรพบุรุษผู้ซึ่งยืนหยัดอยู่บนผืนแผ่นดินนี้ คอยปกป้องดูแลแผ่นดินและสิ่งมีชีวิตที่มาพึ่งพาอาศัยมาอย่างยาวนานยิ่งกว่ามนุษย์คนใด ดังที่ลิปดาเคารพต้นไม้ต้นแรกที่เธอผูกพันจนต้องยกมือไหว้และสอนให้น้อง ๆ ของเธอเคารพต้นไม้และไหว้ต้นไม้เหมือนที่เราไหว้ผู้ใหญ่หรือไหว้ผู้มีพระคุณ อาจจะไม่ต้องไหว้ให้ผู้อื่นเห็น แต่ไหว้ในใจเพื่อแสดงความเคารพก็เพียงพอ การมองต้นไม้ว่าเป็นญาติผู้ใหญ่ที่น่าเคารพทำให้ลิปดาปฏิบัติกับต้นไม้อย่างเอื้ออารีไม่ต่างไปจากการปฏิบัติกับญาติผู้ใหญ่ของตนเอง มีความห่วงและร้อนใจทุกครั้งที่เห็นคนตัดต้นไม้ ดังความว่า

เด็กสาวรู้สึกว่าเป็นหน้าที่ของตนโดยแท้ เป็นหน้าที่ส่วนหนึ่งของมนุษย์ ที่จักต้องทั้งวันทั้งเวลาเตือนใจอยู่ด้วยความห่วงแทนเพราะรู้ค่าของไม้ใหญ่

...เพราะเขาเป็นยิ่งกว่าผู้เฒ่าผู้ใหญ่ คือส่วนที่ทอเป็นผืนชีวิตแห่งจิตใจเสียแล้ว และเป็นสำนักบิรุษุทธิ์ของเด็กผู้หญิงคนหนึ่งซึ่งเติบโตเป็นเด็กสาว ผู้รู้สึกถึงพระคุณอันสูงล้ำ - ที่ทำไซ้ทำได้แค่ผลิบให้แต่ดอกผล ดังที่สายตาธรรมดาเห็น

(ใจดวงร้าว, 2536: 114-115)

ข้อความข้างต้นนี้นอกจากจะแสดงให้เห็นว่าลิปตามองต้นไม้เป็นญาติผู้ใหญ่ที่มีพระคุณของตนเองแล้ว ยังแสดงให้เห็นว่าความศรัทธาและเคารพที่ลิปตามีต่อต้นไม้อย่างแท้จริงนี้ส่งผลให้จิตวิญญาณของลิปดาหลอมรวมกับต้นไม้อย่างสมบูรณ์ ลิปตามักจะกล่าวถึงความรู้สึกเจ็บปวดของตนเมื่อพบเห็นว่าต้นไม้ได้ถูกทำลายลงไปว่าราวกับตนได้รับบาดเจ็บจากอาวุธนั้นเช่นเดียวกัน ซึ่งบางครั้งผลกระทบนั้นไม่ได้เพียงแค่นี้ให้เกิดความรู้สึกเจ็บปวดภายในจิตใจลิปดาเท่านั้น แต่ยังส่งผลไปถึงร่างกายของลิปดาที่ล้มป่วยตามไปด้วย แม้เมื่อเวลาผ่านไปความเจ็บป่วยทางร่างกายที่เคยมีจะดีขึ้น แต่มีความเจ็บปวดทางจิตใจก็ยังคงทิ้งบาดแผลไว้ให้ลิปดาอยู่เสมอ ดังความที่ว่า

ลิปดาตระหนักรู้ดีด้วยตัวเองว่า ความเจ็บปวดของปูยางใหญ่คือความเจ็บปวดของหล่อนด้วยปานกัน หากแต่มันช่างมากมายเกินกว่าความมากมายนาทั้งหมดในชีวิตของหล่อนร่วมกัน

และลิปดาก็ยังรู้ชัดต่อไปอีกว่า โลกนี้มีแต่เรื่องเข่นฆ่าทำร้ายต้นไม้กัน เพื่อให้โลกมันง่ายเพียงหยิบมือเดียวของมนุษย์พันธุ์เห็นแก่ได้ เพิ่มทวีการดำรงอยู่อย่างปลอดภัยจากการสำนึกใดใด และเพิ่มขยายเผ่าพันธุ์เห็นแก่ตัว – มันง่ายออกไปจนกว่าจะสิ้นลม

เช้าวันรุ่งขึ้น และวันถัดมา ติดต่อกันหลายวัน... เด็กสาวมาคอยเฝ้าพิชใช้ของปูยาใกล้ความตายต้นไม้ ความตายของต้นไม้ใหญ่แต่ละต้น คือเข็มนาฬิกาบอกเวลาใกล้ตายของเผ่าพันธุ์มนุษย์ด้วย

ช้า – เร็ว มนุษย์จะคอย ๆ สำเนียงรู้ได้ด้วยตนเอง เมื่อหนทางที่เหลืออยู่นั้นแคบเข้าเมื่อได้สายเสียแล้วที่จะกอบกู้อะไรคืนมาได้

แม้แต่ความสงบในหัวใจจิตใจของตน...

...ในร่างนี้จัน จิตวิญญาณข้างในของหล่อนที่คล้ายดังเคลิ้มไปนั้น ยังคงรับรู้และรู้สึกต่อรูปลักษณ์ของปูยางใหญ่เคราะห์ร้ายต้นนั้น สภาพที่เปลี่ยนแปลงไปทุกวัน ตั้งแต่ผิวเปลือกโคนต้นกรากเกรียม สู่วางแห่งเมื่อจันจับเป็นร่องคล้ายลึกลามไล่ขึ้นไปเรื่อย

เรือนยอดของลำต้นคู้ยสร้อย และกิ่งใบเริ่มลู่ นกแก้วที่อาศัยทำรังอยู่ข้างบนพากันตระหนก ใบที่เคยเขียวระบัดสะพรั่งต้น เริ่มเป็นสีเหลืองของความโรยรา นกแก้วเริ่มอพยพออกไป บางตัวคู้ยเยื่ออวรณ์ร้องนอนเก่า

ในที่สุดใบเริ่มร่วง เคว้งคว้าง พากันปลิดปลิวลงมาใบแล้วใบเล่า—ใบเล่า ก้านกิ่งเริ่มกร้านแห้ง-เปราะ

(ใจดวงร้าว, 2536: 197-198)

ข้อความข้างต้นนี้เป็นตอนที่เล่าย้อนถึงวันที่ลิปดาได้เข้าไปในป่ายาง ซึ่งเป็นพื้นที่อนุรักษ์ต้นยางของวัดเทียนถวาย แล้วพบว่ามิชชายสองคนพยายามเผาต้นยางสูงใหญ่ที่มีอายุมาก ต้นหนึ่งในป่ายาง ณ ตอนนั้นลิปดา รู้สึกเห็บหนาวไปทั้งใจ สติหล่นหายไปด้วยความเกรงกลัวว่าปู ยางจะตาย แต่ลิปดาก็พยายามรวบรวมสติเพื่อช่วยชีวิตปูยางโดยเร็วที่สุด แม้จะดับไฟได้แต่ผลจากความพยายามที่ต้องเจ็บทั้งร่างกายและจิตใจของลิปดาก็ไม่เป็นผลสำเร็จ เพราะสุดท้ายปูยางก็ตายลง ความเจ็บปวดของลิปดาในครั้งนี้มากกว่าครั้งใด ๆ ที่เห็นบาดแผลของต้นไม้จากฝีมือมนุษย์เพราะเป็นครั้งแรกที่เห็นคนทำร้ายต้นไม้กับตา เหตุการณ์จึงทำให้ลิปดาตระหนักว่า การที่มนุษย์ทำร้ายต้นไม้จนถึงแก่ความตายนี้ได้ก่อให้เกิดความเจ็บปวดกับลิปดาด้วย ส่งผลให้ไม่ว่ายามหลับ ยามตื่น มีสติ หรือไม่มีสติ ลิปดาก็ยังคงคิดคำนึงและรับรู้ถึงตัวตนของต้นไม้ต้นนั้นข้างในจิตวิญญาณของตนเอง กล่าวได้ว่าจิตวิญญาณของลิปดาได้หลอมรวมไปกับธรรมชาติแล้ว เพราะหลังจากนั้นลิปดาได้กลับไปทีป่ายางนั้นอีกและรู้สึกราวกับฝันป่าทั้งฝัน สิ่งมีชีวิตทั้งหมดเป็นชีวิตและจิตใจของเธอ

ละแวกป่าที่ยังเหลืออยู่ผืนนี้ จึงเป็นที่ชุมนุมของนกนานาชนิดซึ่งหนีร้อนมาพึ่งเย็น และคือน้ำหล่อเลี้ยงชีวิตทั้งหมด

--รวมถึงได้กลายเป็นฝันชีวิตและจิตใจทุกหยาดหยดของเด็กสาวแต่ผู้เดียวคนนี้นับตั้งแต่ตอนที่ที่หล่นได้เหยียบขึ้นมาถึงฝันชีวิตของป่ายางแห่งนั้น

ลิปดาแยมยิ้ม ดวงตาที่เป็นประกายที่ฉายความหมายของ ความสุขที่แท้

(ใจดวงร่ำ, 2536: 178)

ข้อความข้างต้นนี้ยังแสดงให้เห็นการหลอมรวมจิตวิญญาณของลิปดากับธรรมชาติในอีกด้านหนึ่งนอกจากการรับรู้ถึงความเจ็บปวดเช่นเดียวกันกับธรรมชาติแล้ว ในทางกลับกันหากธรรมชาติมีอุดมสมบูรณ์ มีสีเขียวสะพรั่งไปทั่วทั้งป่า ลิปดาก็จะรู้สึกถึงความสุข ความสงบในจิตใจ จนสามารถนั่งมองธรรมชาติอยู่นิ่ง ๆ ได้ทั้งวัน

ดังนั้น จิตวิญญาณเชิงนิเวศของลิปดาจึงเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเมื่อลิปดาตระหนักรู้ในสายสัมพันธ์ระหว่างตนเองกับธรรมชาติ เรียนรู้ถึงความเท่าเทียมระหว่างตนเองกับธรรมชาติ โดยการเชื่อมโยงชีวิตของตนกับธรรมชาติว่าเป็นจุดตั้งญาติมิตร การแสวงหาความเป็นญาตินี้ทำให้ลิปดา รู้สึกว่าตนเองเป็นพวกเดียวกับธรรมชาติ เป็นส่วนหนึ่งในระบบนิเวศ เมื่อตัวตนและจิตวิญญาณของลิปดา รับรู้ถึงสายใยที่ผูกพันกับธรรมชาตินี้จึงได้นำไปสู่ความเคารพ ศรัทธา และความเอื้ออาทรให้แก่กันระหว่างมนุษย์และธรรมชาติทั้งหมด ซึ่งในความคิดนี้สอดคล้องกับแนวคิดนิเวศวิทยาแนวลึกของอาร์นแนสที่เดฟวัลและเชสชันส์ ขยายความทัศนะของแนสที่มองว่าสิ่งมีชีวิตทุกชีวิตเท่าเทียมกันในการมีสิทธิที่จะมีชีวิตอยู่และงอกงามไว้ว่า

เป็นการมองว่าสิ่งมีชีวิตทั้งหลายในโลกนิเวศต่างมีคุณค่าภายในที่เท่าเทียมกันและต่างก็เป็นส่วนหนึ่งขององค์รวมที่ทุกสิ่งโยงใยและอิงอาศัยกันอย่างที่ไม่สามารถแยกออกจากกันได้ เมื่อรวมสองทัศนะนี้เข้าด้วยกัน จึงเห็นว่าการทำร้ายธรรมชาติก็คือการทำร้ายตนเอง เมื่อเกิดความตระหนักรู้อย่างลุ่มลึกเช่นนี้ มนุษย์จึงเลือกที่จะใช้ชีวิตอย่างสร้างสรรค์ต่อโลก ธรรมชาติและสรรพชีวิตน้อยที่สุด

(ดารินทร์ ประดิษฐ์ทัศนีย์, 2553: 65)

3.1.3.2 ลิบดากับบทบาทการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ในช่วงทศวรรษที่สี่แรมอร อุณหภูมิแปร่งเรื่อง “ใจดวงร้าว” ขึ้นนอกจากจะเป็นช่วงเวลาที่สังคมไทยเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมากจนก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและธรรมชาติภายในประเทศดังที่กล่าวไปแล้วในตอนต้น ยังเป็นช่วงที่มนุษย์พบว่าปัญหาสิ่งแวดล้อมนั้นไม่ได้เกิดขึ้นแค่เพียงในประเทศใดประเทศหนึ่งและส่งผลแค่เพียงในประเทศนั้นเท่านั้น แต่ปัญหาสิ่งแวดล้อมเป็นปัญหาระดับโลกที่ส่งผลกระทบต่อมนุษย์ทั้งโลกในทุก ๆ ประเทศ และเป็นปัญหาที่มาจากการดำรงชีวิตของมนุษย์เอง ดังพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ รัชกาลที่ 9 เมื่อวันที่ 4 ธันวาคม 2532 ว่า

เมื่อเร็ว ๆ นี้ เกิดคิดขึ้นหรือควรพูดว่าได้ข้อมูลมาเกี่ยวกับเรื่องเรื่องหนึ่งซึ่งเขาเดือดร้อนกันทั่วโลก คือ ความเดือดร้อนที่ทุกคนจะต้องประสบแต่ไม่ใช่ทุกคนจะรับรู้ แล้วคนที่รู้บางทีก็โวยวาย ทำให้เกิดความวุ่นวายขึ้นมาก ปัญหานี้เคยได้พูดถึงที่อื่นมาแล้ว เกี่ยวกับสภาพสิ่งแวดล้อมของโลกซึ่งกำลังวุ่นวายกันมากทั้งผู้ใหญ่ทั้งผู้น้อย ทั้งผู้ที่อยู่ในทวีปยุโรป อเมริกา เอเชียก็พูดกันทั้งนั้น คือปัญหาซึ่งเรียกว่าปัญหาสิ่งแวดล้อมจะทำให้โลกนี้เปลี่ยนแปลงไป...

...เขาบอกว่าเพราะมีสารคาร์บอนขึ้นไปในอากาศมากจะทำให้เหมือนเป็นตู้กระจกครอบ แล้วโลกนี้ก็จรร้อนขึ้น เมื่อโลกนี้ร้อนขึ้น มีหวังว่าน้ำแข็งจะละลายลงทะเล และรวมทั้งน้ำในทะเลนั้นจะพองขึ้น เพราะสิ่งของที่ร้อนขึ้นย่อมมีการพองขึ้น ปริมาตรก็มากขึ้น เมื่อน้ำพองขึ้นก็จะทำให้ที่ต่ำ เช่น กรุงเทพฯ ถูกรัดน้ำทะเลท่วม อันนี้ก็เป็นเรื่องที่เขาว่า ก็เลยสนใจว่าเรื่องเป็นอย่างไร จึงได้ข้อมูลว่าสิ่งที่ทำให้คาร์บอน (ในรูปคาร์บอนไดออกไซด์) ในอากาศเพิ่มมากขึ้นนั้น มาจากการเผาเชื้อเพลิงซึ่งอยู่ในดินและการเผาไหม้

(กรมอนามัย, 2533: คำนำ)

จากพระราชดำรัสนี้แสดงให้เห็นว่าปัญหาสิ่งแวดล้อมที่ผู้คนเริ่มจะให้ความสนใจและเกิดความตระหนักในสมัยนั้นคือ ภาวะโลกร้อนที่เกิดจากปรากฏการณ์เรือนกระจก ซึ่งเป็นปัญหาสิ่งแวดล้อมเรื่องใหม่ในขณะนั้น และเป็นปัญหาร้ายแรงจนทำให้เกิดการประชุมสิ่งแวดล้อมระดับโลกตามมา ปัญหาภาวะโลกร้อนนี้ก็เป็นสิ่งที่เด็กสาวนุกอนุรักษ์อย่างลิบดาให้ความสนใจเช่นกัน

ลิปดาารู้สึกว่า มันเป็นหน้าที่โดยตรงของมนุษย์ซึ่งอาศัยอยู่บนผิวโลก เมื่อบ้านเมือง
 ของตนรวมทั้งโลกทั้งโลกกำลังเข้าสู่ภาวะวิกฤตร่วมกัน อันเกิดจากการทำลายธรรมชาติจนเกิน
 ชีต รวมทั้งปรากฏการณ์เรือนกระจกที่เกิดขึ้นได้ทำให้อากาศในโลกร้อนขึ้นเป็นลำดับจนเป็นที่
 หวาดเกรงของชาวโลกว่า จะมีผลมากมายจนถึงขั้นนำท่วมโลกในที่สุด

(ใจดวงร้าว, 2536: 153-154)

ในข้อความข้างต้นแสดงทัศนคติของลิปดาที่มีต่อปัญหาสิ่งแวดล้อมว่าเป็นเรื่องที่มนุษย์ทุก
 คนจะต้องให้ความสนใจและช่วยกันบรรเทาปัญหานี้และการที่ลิปดาติดตามข่าวสารเกี่ยวกับ
 สิ่งแวดล้อมที่กำลังเป็นประเด็นในขณะนั้นโดยตลอดก็แสดงให้เห็นบทบาทของผู้ที่พยายามอนุรักษ์
 ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้อย่างดี แม้ว่าลิปดาจะเป็นเพียงเด็กสาวอายุ 17 ปี แต่ลิปดาก็พยายาม
 อนุรักษ์ธรรมชาติมากเท่าที่เด็กสาวคนหนึ่งซึ่งอยู่ในวัยศึกษาจะทำได้จากการที่ลิปดาเข้าร่วมกิจกรรม
 นอกเวลาเรียน โดยเฉพาะกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับงานอนุรักษ์ธรรมชาติทุกครั้ง หรือแม้กระทั่งวิชาที่
 ต้องเรียนเมื่อมีงานกลุ่มลิปดาก็เสนอหัวข้อที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม เรียกได้ว่า ไม่ว่าจะป็น
 ชีวิตประจำวันปกติยามอยู่นอกห้องเรียนหรือชีวิตระหว่างอยู่ในมหาวิทยาลัย ลิปดาล้วนมีธรรมชาติและ
 สิ่งแวดล้อมเป็นสิ่งสำคัญให้นึกถึงอยู่ทุกลมหายใจ แต่ด้วยลิปดาให้ความสำคัญกับธรรมชาติและ
 สิ่งแวดล้อมอย่างมากเช่นนี้ทำให้ในสายตาของคนภายนอกมองว่าลิปดาแปลกประหลาดไปจากคนอื่น
 จนถึงกระทั่งถูกกล่าวหาว่าสติไม่ดี โดยเฉพาะจากบุคคลที่คอยแต่จะหาผลประโยชน์จากธรรมชาติ

‘ไม่รู้ละ จะด้วยวิธีใดก็ตาม เขาจะต้องไม่ล้มไม่ตายไม่ถูกทำร้ายอีก นายจะต้อง
 รับผิดชอบชีวิตเขาทั้งหมด ไม่ใช่เขาเป็นอะไรไป ต้นไม้เขามีชีวิตเหมือนนายนะรู้ไว้ด้วย เด็บโต
 ได้เหมือนนาย เจ็บปวดได้เหมือนนาย’ ลิปดาเสียงออกเครือ ในขณะที่ชายคนนั้นหันไปมอง
 หน้านายกลด หัวเราะด้วยเสียงเยาะแล้วส่ายหัวไปมาอย่างไม่ดีใจจะเอาเรื่องต่อ

‘สงสัยสติไม่ดีวะ อีนังเด็กคนนี้’ ชายไม่ทราบชื่อเดินเลี้ยวเข้าไปทางหมู่สนต้นเยาว์

(ใจดวงร้าว, 2536: 128)

ข้อความที่ยกมาข้างต้นนี้เป็นตอนที่ลิปดาเข้าไปต่อว่ากลุ่มคนงานของแคมป์สนซึ่งเป็น
 พื้นที่การอนุรักษ์ต้นสนในจังหวัดเพชรบูรณ์ ขณะที่ลิปดาเข้าไปพบนั่นคนงานเหล่านี้อยู่กับต้นสน
 ที่ถูกล้มและยังมีต้นที่ถูกรักษาโคนต้นเป็นรอยใหม่ ๆ เมื่อลิปดาเข้าไปถามคนงานกับใช้ความเป็นผู้ชาย
 ที่ร่างกายแข็งแรงและเสียงดังข่มลิปดาและหาเรื่องลิปดาว่าลิปดามาใส่ร้ายตน แต่ลิปดาก็ยังพยายาม
 ปกป้องและเรียกร้องความเป็นธรรมให้ต้นสนที่ถูกทำร้ายแม้อีกฝ่ายจะเป็นผู้ชายและมีจำนวน
 มากกว่าก็ตาม สิ่งที่ลิปดาทำได้คือการใช้คำพูดขู่คนงานเหล่านี้ว่าจะฟ้องอาจารย์ประทีป ผู้บุกเบิก
 และดูแลแคมป์สน และพยายามหว่านล้อมให้พวกเขาเห็นความสำคัญของต้นไม้ แต่กลับกลายเป็น
 ว่าลิปดาถูกกล่าวหาว่าสติไม่ดี เป็นที่น่าสลดใจว่าแม้แต่คนที่ทำหน้าที่ดูแลรักษาต้นไม้ ยังคงจ้องที่จะ
 หาโอกาสกอบโกยประโยชน์จากต้นไม้อยู่ตลอดเวลา

นอกจากถูกกล่าวหาจากคนที่ทำลายธรรมชาติแล้ว ลิบตายังถูกคนรอบข้างตั้งคำถาม และเสียดสีความรักธรรมชาติของลิปดาอยู่ตลอดเวลา โดยเฉพาะเรื่องการศึกษาที่เพื่อนของลิปดา กล่าวว่ลิปดาควรจะไปเรียนมหาวิทยาลัยเกษตรฯ แทน เพื่อน ๆ จะได้ไม่ต้องมาฟังเรื่องต้นไม้อยู่ตลอดเวลา ซึ่งคำกล่าวนี้ทำให้ลิปดาโกรธมากและตอบโต้เพื่อนไปว่า

“ทำไมล่ะอ้อย คนที่ไม่ได้เรียนเกษตรฯ จะสนใจเรื่องต้นไม้ไม่ได้ คนที่ไม่ได้เรียนยิ่ง ต้องพยายามเข้าถึงต้นไม้ให้ลึกถึงแก่นของกระพี้ที่สุดเพราะมันเป็นชีวิตของเราด้วยนะอ้อย เพราะถ้าเราไม่รู้ เราก็ยิ่งช่วยกันเหยียบย่ำทำลายธรรมชาติกันทุกรูปแบบ จนน้ำเนื้อของ ธรรมชาติเสียหายย่อยยับหมด ทำไมคนอย่างเธอถึงไม่พยายามเข้าใจเรื่องง่าย ๆ หน้าที่ง่าย ๆ ของคน ถ้าเธอยังเป็นเด็ก ๆ ฉันทก็พอจะเข้าใจได้เพราะว่าเธอเป็นเด็ก แต่นี่เธอโตแล้วนะอ้อย เธอควรเข้าใจเรื่องง่าย ๆ เหล่านี้ได้มานานแล้ว” เด็กสาวเสียงเซียว

(ใจดวงร้าว, 2536: 37)

จากข้อความข้างต้นแสดงให้เห็นว่าในมุมมองของคนทั่วไปมองว่า คนที่จะสนใจต้นไม้ หรือมีหน้าที่ดูแลต้นไม้ต้องเป็นคนที่ทำงานในด้านนี้เท่านั้น ต้องเป็นคนที่ยื่นเกษตร เป็นชาวสวน ชาวนา หรือทำงานเกี่ยวกับการเกษตรกรรม จึงจะสนใจต้นไม้และข่าวสารการอนุรักษ์ธรรมชาติได้ แต่สำหรับลิปดานั้นมองว่าเรื่องของธรรมชาติเป็นเรื่องที่มนุษย์ทุกคนต้องให้ความสนใจและมีหน้าที่ดูแล ธรรมชาติ เพราะเรื่องของธรรมชาติไม่ใช่เรื่องของมนุษย์คนใดคนหนึ่ง แต่เป็นเรื่องของมนุษย์ทุกคนใน โลกด้วยเราเกิดมามีหน้าที่เป็นส่วนหนึ่งของระบบนิเวศไม่ใช่ทำลายระบบนิเวศ จากข้อความที่ยกมา แสดงให้เห็นว่าความพยายามอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของลิปดาเป็นไปอย่างยากลำบาก เพราะยังมีคนอีกมากมายที่ไม่เข้าใจและไม่พยายามทำความเข้าใจเรื่องของธรรมชาติ จนเพื่อนของ ลิบดาบางคนต้องบอกกับลิปดาว่าอย่าเอาใจจริงเอาจังกับเรื่องต้นไม้สัก เพราะหนทางของการปกป้อง ต้นไม้ที่ดีจะมีแต่ความชอกช้ำ ซึ่งเป็นสิ่งที่ลิปดาไม่เห็นด้วยเพราะคนที่เห็นคุณค่าของต้นไม้จน ออกมาปกป้องก็มีจำนวนน้อยอยู่แล้ว หากลิปดาเป็นหนึ่งในกลุ่มคนที่ใช้ชีวิตอยู่บนโลกไปวัน ๆ อย่างไม่ไร้ประโยชน์ โลกนี้ก็คงไม่มีความตึงตังอะไรเหลืออยู่

...ต้นไม้พวกนี้มีมนุษย์ก็คนกันที่นึกถึงคุณของเขาอย่างจริงจัง ระลึกถึงบุญคุณของเขา อย่างเอาจริงเอาจัง !

เพราะฉะนั้นที่เธอขอไม่ให้ฉันเอาใจจริงเอาจังกับต้นไม้มากนัก ฉันเข้าใจว่าเธอหวังดี แต่ ฉันทำไม่ได้หรอกเรศ เพราะฉันคิดว่ามีแต่คนไม่เอาไหนเท่านั้นที่ชอบใช้คำพูดอย่างนี้ อย่าเอา ใจจริงเอาจังกับมันเลย” ลิบดาเลียนเสียงดาเรศ “แล้วก็ใช้ชีวิตล่องลอยไปเรื่อย ๆ ให้อิสระสี่ซั้วโหมง หมดไปวัน ๆ โดยไม่ลงมือทำอะไร ที่มันเป็นประโยชน์ต่อโลก—ต่อส่วนรวม”

ดาเรศสบตากับจันทรา ลิบดาแลตาม

“ทำไมล่ะ พวกนี้ถึงใช้ชีวิตมั่งง่าย เพราะความคิดอ่านของเขามักมีแต่เรื่องมั่งง่าย ยกตัวอย่างง่าย ๆ ดูตามทางเดินเท้าทั่วไปสิ ตามขอบถนนหนทางตรอกซอยมีแต่ความสกปรก กับกลิ่นคาวหื่นชวนคลื่นเหียน ไม่ใช่เพราะรถเข็นต่างก็เข็นความมั่งง่ายออกมาเกือบบ้าน เกือบเมืองเหรอ แล้วยังทำลายต้นไม้ที่ตามอาคารเขาปลูกไว้ ทำลายต้นไม้ที่ทางเทศบาลเขา ปลูกให้ร่มเงาแก่ส่วนรวม”

“ใช่ ใช่” ดาเรศสนับสนุน “คนหนึ่งสร้าง อีกฝูงหนึ่งมั่งง่ายช่วยกันทำลายเดี๋ยวนี้”

“ในปากก็เหมือนกัน คนหนึ่งปลูก อีกฝูงคนโลกตามโค่นเดี๋ยวนี้เลย โดยไม่มีความผิด –แม้แต่คนในรัฐบาล ? แล้วเราจะหาความถูกต้องจากตรงไหนล่ะ บางทีฉันก็คิดว่า ถ้าเราไม่มี พ่อแม่คอยชี้ทางอบรมสั่งสอนกันอยู่ทุกเมื่อเชื่อวัน เราจะไปหาตัวอย่างของผู้ใหญ่ที่ดีจากข้าง นอกได้ตรงไหนบ้าง” หัวคิ้วของลิปดาเริ่มขมวดมุ่น

(ใจดวงร้าว, 2536: 139-140)

จากข้อความหลาย ๆ ข้อความที่ยกมาจะเห็นว่าลิปดาพยายามที่จะใช้วาทศิลป์โน้มน้าว ให้คนอื่นเห็นความสำคัญของธรรมชาติเช่นเดียวกับตนเองมาโดยตลอด ดังข้อความข้างต้นที่ลิปดา เปรียบเทียบกลุ่มคนที่ไม่สนใจธรรมชาติ ไม่สนใจความเป็นไปของสังคมว่าเป็นบุคคลที่ไร้ประโยชน์ ต่อโลกและใช้เวลาที่มีให้หมดไปวัน ๆ โดยไม่ได้อะไร อีกทั้งยังยกตัวอย่างกลุ่มคนที่มั่งง่ายจากเรื่อง ไกล ๆ ตัวจนเพื่อนของลิปดาค่อยตามและรู้สึกเห็นด้วย ซึ่งความพยายามของลิปดาที่แสดงให้เห็น บทบาทการอนุรักษ์ธรรมชาติของลิปดาในฐานะผู้ให้ความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติเพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติที่พวกเขามีต่อธรรมชาติมองเห็นคุณค่าจรรยาไปสู่การปกป้องดูแลและอยู่ร่วมกับธรรมชาติได้อย่างสงบสุข

การพยายามให้ความรู้เรื่องธรรมชาติและปรับเปลี่ยนทัศนคติต่อธรรมชาติเป็นสิ่งที่ ลิปดาทำมาโดยตลอด โดยเฉพาะการสอนให้น้อง ๆ และเด็กเล็ก ๆ ที่ตนรู้จักให้รู้จักธรรมชาติ เช่น ระหว่างที่อยู่แคมป์สนลิปดาได้ใช้เวลาอยู่กับสองพี่น้อง “หว่า” กับ “หลิว” โดยการเล่าเรื่องของต้นไม้ ทั้งในด้านคุณค่าความสำคัญและความรู้สึกของตนต่อต้นไม้เพื่อที่เมื่อถึงวันที่ลิปดาต้องกลับ กรุงเทพฯ หว่าจะได้คอยดูแลต้นไม้เหล่านี้ต่อไป ซึ่งผลจากความพยายามของลิปดาทำให้ในวันที่ ลิปดาต้องกลับกรุงเทพฯ หว่าได้วาดรูปให้ลิปดาเป็นของขวัญที่ระลึก เป็นรูปต้นไม้ที่แสดงให้เห็นว่าหว่า เข้าใจถึงความเป็นผู้ให้ของต้นไม้ได้เป็นอย่างดี แม้เราจะไม่ทราบต่อไปว่าเด็กหญิงหว่าจะคอยปกป้อง ต้นไม้ตามที่ลิปดาปรารถนาหรือไม่ แต่จากรูปวาดก็แสดงให้เห็นว่าลิปดาได้หว่านเมล็ดพันธุ์ของการ อนุรักษ์ธรรมชาติลงไปในชีวิตจิตใจของเด็กหญิงหว่าแล้ว

นอกจากเด็กหญิงหัวแล้วยังมีน้อง ๆ ของลิตดาอย่างจันทรา แก้ว และเพื่อนอย่างดาเรศที่ซึ่มซับสิ่งที่ลิตดาคอยพูด คอยสอนมาโดยตลอดจนเข้าใจและเห็นคุณค่าของธรรมชาติ โดยเฉพาะจันทราที่เป็นน้องแท้ ๆ ของลิตดา เป็นผู้ที่ไม่กลัวลิตดาที่สุด ด้วยความพยายามโน้มน้าวใจด้วยการพูดและการเปิดสารคดีเกี่ยวกับวิกฤตทางนิเวศวิทยาให้น้อง ๆ ของลิตดาซึ่งเป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงความคิดที่มีต่อโลกและธรรมชาติของน้อง ๆ ไปอย่างมาก จากเด็กที่สนใจแต่เล่นสนุกก็กลายเป็นเด็กที่สนใจเรื่องธรรมชาติมากขึ้น ดาเรศที่เห็นความรักและความพยายามปกป้องที่ลิตดามีต่อธรรมชาติมาโดยตลอดจากที่เคยเบื่อกับฟังข่าวสารเรื่องธรรมชาติจากจากอาของลิตดาที่อยู่ต่างประเทศ ก็เริ่มเข้าใจและรับรู้สิ่งที่ลิตดาคิดและทำมากขึ้น ดังความที่

“เรื่องของปูย่าง เรื่องทอดของทอดของทอดย่าง เรื่องต้นไม้ทุกต้นที่ตัวรู้สึกต่อ นอกจากอาร์แล้ว ตัวยังมีเค้า มียายหนูจันทร์ มียายแก้ว ที่เข้าใจความผูกพันความรักของตัวที่มีต่อต้นไม้ต้นไร้ . . แล้วเค้าก็เข้าใจต้นไม้ด้วยว่ามีคุณมหาศาลแก่เรา ขอให้เชื่อเถอะจ้ะ”

ลิตดาแม่ปาก พยักหน้าตอบ ดวงตามีประกายแวววาวขึ้นมา รอยยิ้มและประกายตาของเด็กสาว บอกถึงความซาบซึ้งต่อความเข้าใจและมิตรไมตรีที่เพื่อนหยิบยื่นให้

(ใจดวงร้าย, 2536: 204)

ข้อความข้างต้นนี้แสดงให้เห็นว่าความพยายามที่จะถ่ายทอดเรื่องของต้นไม้ให้ผู้คนตระหนักถึงความสำคัญได้ออกผลเป็นความสำเร็จอันน่าชื่นใจ แม้ว่ากลุ่มคนที่กล่าวถึงจะเป็นกลุ่มน้อย ๆ ที่มีเพียงไม่กี่คน แต่อย่างน้อยลิตดาก็ยังมีความหวังว่าผู้คนที่หันมาสนใจธรรมชาติมากขึ้นเพื่อโลกใบนี้และลูกหลานในอนาคต บทบาทการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของลิตดาจึงเป็นบทบาทที่แสดงผ่านทั้งการออกมาปกป้องและเรียกร้องความเป็นธรรมให้แก่ธรรมชาติอย่างเป็นรูปธรรมและแสดงผ่านการคำสอนเพื่อปลูกฝังจิตสำนึกที่ดีต่อธรรมชาติให้กับเด็ก ๆ ที่จะเติบโตเป็นผู้ใหญ่ในอนาคต

จากการศึกษาบทบาทและจิตวิญญาณเชิงนิเวศของผู้หญิงในงานบันเทิงคดีของศิเรมอร อุดมรูปทั้ง 3 เรื่อง พบว่าความใกล้ชิดและผูกพันกับธรรมชาติเป็นรากฐานสำคัญของการสร้างจิตวิญญาณเชิงนิเวศในตัวละครเอกหญิงทั้ง 3 เรื่อง ความผูกพันระหว่างผู้หญิงกับธรรมชาติเริ่มก่อตัวขึ้นมาตั้งแต่ในเรื่องสั้น “ราวกับกับวงกลีบเนียนกริบ” โดยในเรื่องสั้นเรื่องนี้แม้ว่าตัวละครจะไม่ได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับประเด็นเรื่องธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมากนัก แต่ก็เป็นเรื่องที่แสดงให้เห็นถึงความรู้สึกที่เป็นหนึ่งเดียวกันระหว่างผู้หญิงกับธรรมชาติจากความรู้สึกเจ็บปวดเช่นเดียวกับธรรมชาติที่ถูกทำร้าย

ความเป็นหนึ่งเดียวระหว่างผู้หญิงกับธรรมชาติมีการพัฒนาให้ชัดเจนขึ้นในนวนิยายเรื่อง “ลำเนาป่า” แม้นวนิยายเรื่องนี้จะไม่ใช้วรรณกรรมที่มุ่งนำเสนอเรื่องสิ่งแวดล้อมเช่นเดียวกับเรื่องสั้น แต่ก็ก็เป็นเรื่องที่มีประเด็นทางด้านนิเวศวิทยาเพิ่มขึ้นจากเรื่องสั้นทั้งในเรื่องการมองธรรมชาติและความสัมพันธ์ระหว่างธรรมชาติกับผู้หญิงในทัศนะของตัวละครที่มองว่า การครอบครองธรรมชาติและผู้หญิงเพื่อประโยชน์ของผู้ชายเป็นเรื่องที่เชื่อมโยงกันอย่างเห็นได้ชัด ด้วยทั้งสองเรื่องข้างต้นเป็นงานเขียนในยุคก่อนที่กระแสของประเด็นเรื่องสิ่งแวดล้อมจะเป็นที่สนใจของผู้คนในวงกว้าง การนำเสนอปัญหาสิ่งแวดล้อมจึงยังไม่เข้มข้นมากนักแต่ก็แสดงให้เห็นต้นธารของการสร้างจิตวิญญาณเชิงนิเวศของผู้หญิงในงานเขียนบันเทิงคดีเรื่องต่อมาคือ นวนิยายเรื่อง “ใจดวงร้าว”

ใจดวงร้าวเป็นงานบันเทิงคดีของศิริเมธอร อุณหุรูปที่เขียนเรื่องของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างเต็มตัว ด้วยทั้งจากยุคสมัยที่เขียนอันเป็นช่วงที่คนในสังคมให้ความสนใจเรื่องสิ่งแวดล้อมมากขึ้น ประกอบกับสายสัมพันธ์ระหว่างผู้หญิงกับธรรมชาติที่เริ่มก่อตัวขึ้นมาตั้งแต่ในงานเขียนทั้งสองเรื่องก่อนหน้า จิตวิญญาณเชิงนิเวศของผู้หญิงจึงได้รับการพัฒนาให้ชัดเจนยิ่งขึ้นในตัวละครเอกหญิงอย่าง “ลิลิตา” ผู้มีความผูกพันกับธรรมชาติอย่างลึกซึ้ง จนเกิดความรู้สึกหวงแหนเอื้อเฟื้อเมตตาและตระหนักถึงความเท่าเทียมของสรรพชีวิต นำไปสู่การหล่อหลอมจิตวิญญาณของตนเองกับธรรมชาติให้เป็นอันหนึ่งเดียวกัน การทำร้ายธรรมชาติจึงไม่ต่างอะไรกับการทำร้ายตัวละครให้เจ็บปวดไปด้วย ซึ่งความเป็นหนึ่งเดียวกับธรรมชาติในเรื่องใจดวงร้าวก็เป็นสิ่งที่มีการพัฒนามาจากงานเขียนก่อนหน้า โดยเฉพาะเรื่องสั้นราวกับวงกลีบเนียนกริบที่แม้จะมีประเด็นใกล้เคียงกันแต่ความรู้สึกของผู้หญิงที่มีต่อธรรมชาติในเรื่องราวกับวงกลีบเนียนกริบจะยึดโยงอยู่กับต้นไม้เพียงต้นเดียว ความเป็นหนึ่งเดียวกับธรรมชาติจึงแสดงผ่านต้นไม้ต้นนั้นทำให้ไม่เห็นถึงการขยายตัวตนที่คับแคบสู่สรรพชีวิตเช่นที่ได้รับการขยายในเรื่องใจดวงร้าว ที่ไม่ได้เห็นความสำคัญของต้นไม้เพียงหนึ่งต้นแต่เป็นทุกสรรพสิ่งในธรรมชาติ ในที่นี้การศึกษางานบันเทิงคดีของศิริเมธอร อุณหุรูปทั้ง 3 เรื่องจึงทำให้เห็นทั้งพัฒนาการในการนำเสนอเรื่องนิเวศสำนึกและพัฒนาการทางจิตวิญญาณของผู้หญิงในงานเขียนอันจะนำไปสู่การสร้างจิตวิญญาณเชิงนิเวศของมนุษย์

3.2 กลวิธีการประพันธ์ที่ใช้ในการสร้างจิตสำนึกเชิงนิเวศในงานเขียนประเภทบันเทิงคดีของศิริเมธอร

อุณหุรูป

งานเขียนประเภทบันเทิงคดีของศิริเมธอร อุณหุรูปทั้งสามเรื่องที่กำลังกล่าวถึงในหัวข้อที่แล้ว สิ่งที่เราเห็นอย่างชัดเจนคือการนำเสนอประเด็นเรื่องธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมผ่านตัวละครเอกหญิงทั้งในด้านการกระทำที่แสดงผ่านบทบาทต่าง ๆ และในด้านความคิดที่แสดงผ่านจิตวิญญาณเชิงนิเวศของตัวละคร สิ่งหนึ่งที่ตัวละครเอกหญิงทั้งสามเรื่องเรียกร้องคือ ความเป็นธรรมต่อมนุษย์และธรรมชาติ ตัว

ละครพยายามแก้ไขปัญหาความเหลื่อมล้ำในสังคมและปัญหาการทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งบทบาทเหล่านี้ล้วนสร้างความประทับใจและก่อให้เกิดความสะเทือนใจให้กับผู้อ่านจนนำไปสู่การสร้างจิตสำนึกเชิงนิเวศ ซึ่งเป็นลักษณะหนึ่งของงานเขียนประเภทบันเทิงคดีของศิระมอ อุดมธูปที่พยายามนำเสนอวิธีการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมโดยไม่ได้มุ่งที่การนำเสนอแนวทางการแก้ไขปัญหาเหล่านี้ในลักษณะของการให้แนวทางปฏิบัติ แต่เป็นการสร้างจิตสำนึกเชิงนิเวศและโน้มน้ำใจของผู้อ่านให้ปรับเปลี่ยนทัศนคติที่มีมนุษย์มีต่อธรรมชาติอย่างที่เคยเป็นมาให้ตระหนักถึงความสำคัญของธรรมชาติสิ่งแวดล้อม เพราะปัญหาที่เกิดขึ้นเหล่านี้เป็นผลมาจากการขาดจิตสำนึก ในการปรับเปลี่ยนทัศนคติ และกระตุ้นจิตสำนึกเชิงนิเวศนั้นนอกจากจะนำเสนอผ่านตัวละครเอกหญิงแล้ว ยังเกิดจากการนำเสนอผ่านกลวิธีอื่น ๆ โดยสามารถจำแนกออกเป็น 2 ประเด็นคือ กลวิธีทางเนื้อเรื่องและกลวิธีทางภาษา

3.2.1 กลวิธีทางเนื้อเรื่อง

กลวิธีทางเนื้อเรื่องที่ใช้ในการนำเสนอประเด็นเรื่องธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สามารถพิจารณาตามองค์ประกอบของบันเทิงคดีได้ทั้งสิ้น 4 ประเด็นคือ กลวิธีการเล่าเรื่อง กลวิธีการสร้างความขัดแย้งกลวิธีการสร้างตัวละคร และกลวิธีการสร้างฉาก

3.2.1.1 กลวิธีการเล่าเรื่อง

กลวิธีการเล่าเรื่อง หมายถึง การที่ผู้เขียนเลือกบุคคลใดบุคคลหนึ่งมาเป็นสื่อกลางในการเล่าเรื่อง ผู้เล่าเรื่องนี้ไม่ใช่ผู้เขียน แต่เป็นบุคคลที่ผู้เขียนเลือกมาเพื่อเป็นสื่อกลางระหว่างเรื่องเล่าและผู้อ่าน เรื่องที่เล่าจึงเป็นเรื่องที่เล่าผ่านมุมมองของบุคคลที่ผู้เขียนเลือกมานี้ โดยมุมมองการเล่าเรื่องสามารถแบ่งออกได้ดังนี้

กลวิธีการเล่าเรื่องแบบสรรพนามบุรุษที่ 1 เป็นการเล่าเรื่องที่มีผู้เล่ามีส่วนร่วมในเหตุการณ์หรือเล่าเรื่องที่ตนเองประสบมา โดยใช้สรรพนามบุรุษที่ 1 เช่น ข้าพเจ้า ดิฉัน ผม เป็นต้น (วนิดา บำรุงไทย, 2554: 119) กลวิธีการเล่าเรื่องแบบนี้สามารถจำแนกได้เป็น 2 แบบ คือ ผู้เล่าเรื่องอยู่นอกเรื่องเล่าหรือที่เรียกว่า “ผู้เล่าเรื่องแบบผู้ประพันธ์” มักใช้คำว่า “ข้าพเจ้าผู้เขียน” (สรณัฐ ไตลิ่งคะ, 2560: 57-58) ส่วนกลวิธีอีกแบบหนึ่งคือ ผู้เล่าเรื่องอยู่ในเรื่อง กลวิธีนี้ผู้เล่าอาจเป็นตัวละครเอกในเรื่องเล่าสิ่งที่ตนเองประสบมาหรืออาจเป็นตัวละครประกอบที่รับรู้สิ่งที่เกิดขึ้นกับตัวละครเอกแล้วนำมาเล่า

กลวิธีการเล่าเรื่องแบบสรรพนามบุรุษที่ 3 เป็นการเล่าเรื่องให้ผู้เล่าอยู่นอกเหตุการณ์ของเรื่องราวในเรื่อง กลวิธีการเล่าเรื่องแบบนี้สามารถจำแนกได้เป็น 3 แบบ คือ ผู้เล่าเรื่องแบบสัพพัญญูหรือแบบผู้รู้ เป็นการเล่าเรื่องให้ผู้เล่ารู้ทุกอย่างในเรื่อง ทั้งเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ตลอดจนความรู้สึกนึกคิดของตัวละครทุกตัว นอกจากนี้ยังมีการแสดงความคิดของผู้เล่าเรื่องด้วย แบบที่สองคือ ผู้เล่าเรื่องแบบรับรู้จำกัด เป็นการเล่าเรื่องให้ผู้เล่าเน้นการเล่าเรื่องผ่านความคิดและการกระทำของตัวละครหลักเท่านั้น และแบบที่สาม คือ ผู้เล่าเรื่องแบบภววิสัย เป็นการเล่าเรื่องแบบไม่แสดงทัศนะของตน

ในงานเขียนบันเทิงคดีของศิริมอร อุณหภูมิจึงมีการใช้ผู้เล่าเรื่องแบบสรรพนามบุรุษที่ 3 แบบสัพพัญญูหรือแบบผู้รู้ในเรื่อง “ลำเนาป่า” ในเรื่องนี้มีตัวละครเอกคือ “ลำเนา” และ “ชด” ในการเล่าเรื่องผู้เล่าจะเล่าทั้งความคิด เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นทั้งของชดและลำเนา รวมทั้งความคิดของตัวละครประกอบอื่น ๆ ที่มีต่อความรักของลำเนาและชด นอกจากนี้ยังมีการสอดแทรกการวิพากษ์วิจารณ์ตัวละครของผู้เล่าเรื่องด้วย ดังนี้

ชมพูจัดเป็นผู้หญิงค่อนข้างสวยแบบนางงาม แม้จะดูมีอายุห่างจากชดเกือบสิบปี ก็ยังมีค่านางงามกริดกรายและท่วงท่าแบบคนที่รู้ตัวว่าสวยทั่วไปปรากฏให้เห็น ดังได้ลอกต้นแบบที่พยายามเลียนกันมาเหมือนสูตรสำเร็จสำหรับการวางท่าและแม้แต่การเจรจากระนั้น

(ลำเนาป่า, 2549: 130)

ในข้อความนี้เป็นการบรรยายลักษณะตัวละคร “ชมพู” พี่สาวของชดซึ่งเป็นบุคคลที่ไม่ยอมรับการตัดสินใจใช้ชีวิตคู่ในแบบของชดและลำเนา น้ำเสียงที่ใช้ในการบรรยายลักษณะของชมพูจึงเป็นการเสียดสีลักษณะของคนส่วนใหญ่ในเมืองที่มักจะลอกเลียนแบบกันเป็นสูตรสำเร็จ ซึ่งลักษณะแบบนี้ตัวละครเอกอย่าง “ลำเนา” วิเคราะห์ว่าการพยายามเอาชนะธรรมชาติจนลืมนะธรรมชาติที่แท้จริง “ธรรมชาติ” ในที่นี้คือตัวตนในแบบของตนเองซึ่งไม่ต้องประดิดประดอยให้เหมือนคนอื่นเพื่อเป็นที่ยอมรับ

การใช้กลวิธีการเล่าเรื่องแบบผู้รู้ในลำเนาป่าทำให้การนำเสนอความคิดเรื่องการปฏิเสธต่อกฎเกณฑ์และค่านิยมของสังคมในตัวละคร “ลำเนา” จนนำไปสู่การปฏิเสธต่อการครอบครองผู้หญิงและผืนดินแสดงออกอย่างเด่นชัด เพราะการปฏิเสธค่านิยมของสังคมที่ชัดเจนที่สุดคือค่านิยมเรื่องการแต่งงาน การเลือกที่จะใช้ชีวิตคู่ในแบบที่ขัดต่อกฎเกณฑ์และค่านิยมของสังคม การเล่าเรื่องแบบผู้รู้จะทำให้ผู้อ่านสามารถรู้ทั้งความคิด ความรู้สึกของตัวละครทั้งหมด ทั้งในด้านของ “ชด” ที่เป็นผู้ชายคนหนึ่งซึ่งปรารถนาจะครอบครองผู้หญิงที่ตนรัก ด้านของ “ลำเนา” ผู้หญิงที่มองว่าการใช้ชีวิตเป็นเรื่องของความรักและความเข้าใจระหว่างคนสองคน การแต่งงานและจดทะเบียน

เป็นเพียงแคใบเบิกทางที่ทำให้เป็นเจ้าของเจ้าของกันเท่านั้น และด้านของตัวละครอื่น ๆ ที่ไม่เห็นด้วยต่อการเลือกใช้ชีวิตคู่ของตัวละครเอกทั้งสอง

“เลิกทำอย่างนี้สักครั้งเถอะเนา คราวก่อนที่ผมพูดเรื่องนี้ คุณก็ลู่กววดพรวดเสหา เรื่องอื่นมาพูดแทน ผมไม่ต้องการทั้งชาหรือกาแฟ ผมไม่ต้องการอะไรทั้งนั้น...ผมต้องการคุณ” เขาจ้องหล่อนไม่วางตา จ้องแน่วนิ่งที่นัยน์ตาวาม ๆ ของหล่อน

“เนาอยู่ที่แล้วโขชด” หล่อนเริ่มปรนเขาด้วยจูบ...ที่ปลายจมูก...ที่วงปาก “มีเวลาอีกหนึ่งคืนเต็ม ๆ ที่จะได้อยู่ด้วยกันเพียงลำพัง คุณก็รู้ว่าเที่ยวนี้เนามาได้เพียงสองวันแล้วก็ต้องกลับไปทำงาน ...งานของเนาอยู่ที่โนนไม่ใช่ที่นี่ มันไม่ใช่เรื่องเต็มใจหรือไม่เต็มใจ ชดน่าจะเข้าใจไม่ใช่หรือ” หล่อนไล่แก้มสาก ๆ ของเขาไปมา

“นั่นมันไม่ใช่ชีวิตคู่” เขาสำนอง “คุณเต็มใจอยู่ที่โนน จังหวัดบ้ำ ๆ อะไรของคุณที่โนน แล้วยังเต็มใจที่จะเห็นผมอยู่ที่นี้อย่างอดทน มองดูคุณเก็บกระเป่าแล้วเดินออกจากห้องนี้ไปซ้ำแล้วซ้ำเล่า” ชดทำท่าหัวเสียขึ้นมาอีก

(ลำเนาป่า, 2549: 23-24)

ข้อความข้างต้นเป็นมุมมองของชดที่แสดงให้เห็นว่าความต้องการของชดที่มีต่อความรักครั้งนี้คืออะไร ชดต้องการให้ลำเนาแต่งงานกับตนและมาใช้ชีวิตอยู่ที่กรุงเทพฯ เพราะชีวิตคู่ของชดคือ การครอบครองเป็นเจ้าของอย่างสมบูรณ์ มีการตกลงแต่งงาน จดทะเบียนสมรสและใช้ชีวิตอยู่ด้วยกัน ในขณะที่ลำเนามองว่าแค่มีความรักให้กันและได้ใช้เวลาอยู่ด้วยกันบ้างก็เพียงพอแล้ว แม้ในภายหลังชดจะยอมรับความคิดเรื่องการใช้ชีวิตคู่ในแบบของลำเนา แต่ก็ยังเป็นเพียงเรื่องการการจัดงานแต่งและจดทะเบียนสมรสเท่านั้น ชดยังคงต้องการให้ลำเนาลาออกจากงานที่ตนรักและมาอยู่กรุงเทพฯ กับชด ซึ่งเป็นสถานที่ที่ลำเนาปฏิเสธตลอดมา ในข้อความข้างต้นยังทำให้เห็นว่าชดไม่เคยมีความคิดที่จะทิ้งงานของตนไปอยู่กับลำเนาบ่อย จากการที่มองว่าที่นั่นเป็น “จังหวัดบ้ำ ๆ” แต่กลับต้องการให้ลำเนาทิ้งงานมาอยู่กับตน ในขณะที่ลำเนาไม่เคยเรียกร้องให้ชดทิ้งงานมาใช้ชีวิตอยู่กับตนเลยสักครั้ง ซึ่งความคิดแบบนี้ของชดเป็นเรื่องปกติในสังคม เพราะแม่แต่แม่ของลำเนาเองก็มองว่าการที่ลำเนาจะมาใช้ชีวิตคู่กับชดคือการที่ลำเนาจะมีชีวิตที่ดำเนินอยู่บนเส้นทางของสังคมอย่างไรก็ตาม ค่านิยมของสังคมในเรื่องแต่งงานไม่ใช่แต่ผู้หญิงตกลงมาใช้ชีวิตอยู่กับผู้ชายเท่านั้น แต่เป็นการจัดงานแต่งงานให้ผู้อื่นรับรู้และจดทะเบียนสมรสกัน ดังที่แสดงผ่านตัวละครอย่าง “ชมพู” พี่สาวของชด

“ไม่ต้องหรอกพี่ชม อย่าว่านวยไปเลยน่า” ชตพูดอย่างติดรำคาญ “ผมกับเนาไม่ต้องการอะไรทั้งนั้น เราจะอยู่ของเราอย่างนี้ ไม่ต้องการให้ใครลำบาก...”

“นี่ไม่ใช่เรื่องลำบาก ขอให้ใครเข้าใจได้ด้วย แต่เป็นเรื่องของชื่อเสียง ของวงศ์ตระกูล ไม่มีใครทำอะไรนอกคอกอย่างเธอ อย่ามาพลอยทำให้คนอื่นเขาขายชีหน้าไปด้วยเลย ไปเอาความคิดใช้ไม่ได้มาจากไหนกันนะ เธอไม่เคยมีวิ้วว่าจะเป็นไปได้เลยนะตาชด” ชมพูเบน নয়น์ตามาทางลำเนาและจ้องหล่อนอย่างพินิจพิเคราะห์

(ลำเนาป่า, 2549: 133)

ข้อความข้างต้นเป็นคำกล่าวของ “ชมพู” เมื่อครั้งที่ชตพาลำเนาไปแนะนำตัวและบอกกล่าวเรื่องการใช้ชีวิตคู่ของตนกับครอบครัวเป็นครั้งแรก ซึ่งชมพูไม่เห็นด้วยกับการใช้ชีวิตคู่ที่ปราศจากงานแต่งงานและการจดทะเบียนสมรส เพราะสำหรับชมพูการจัดงานแต่งงานเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงหน้าตาทางสังคมและการเป็นที่ยอมรับของผู้อื่น การมีชีวิตคู่โดยไม่มีการแต่งงานจึงเป็นเรื่องที่ผิดธรรมเนียมปฏิบัติและเป็นสิ่งนำไปสู่การสร้างความอับอายให้กับครอบครัวและญาติผู้ใหญ่ มุมมองของตัวละครชมพูจึงเป็นมุมมองที่เปิดเผยถึงความคิด ค่านิยมที่คนในสังคมเมืองยึดถือ ซึ่งเป็นสิ่งที่ตรงข้ามกับตัวตนของตัวละครเอกอย่างลำเนา ลำเนา มองว่าค่านิยมเช่นนี้เป็นค่านิยมที่ฟุ่มเฟือยและฉาบฉวย

“ไม่ใช่เรื่องตรงเป๊ะเสียทีเดียวหรอกชด คุณชมยัดมันให้ร้อนรุ่มไปเองต่างหาก ว่าคนโน้นจะว่า คนนี้จะดูถูก แล้วก็พากันขายหน้าไปทั้งบางอย่างที่เขารู้สึก...คนเรานี้ยากนะคะ ยากตรงที่ต้องอยู่ให้ได้เหมือนคนโน้นคนนี้ แต่ไม่กล้าที่จะเลือกอยู่อย่างเป็นตัวของตัวเอง มนุษย์ชอบเอาชนะธรรมชาติเสียจนลืมนึกถึงธรรมชาติที่แท้จริง ประดิดประดอยธรรมชาติเสียจนไม่กล้าที่จะขาดสิ่งตกแต่ง เครื่องประดับประดาชีวิตจึงอยู่เหนือชีวิตแท้ ๆ ของพวกเขา ...รู้ไหมคะชด นั่นเป็นเหตุข้อแรกที่ทำให้เนาตัดสินใจวิ่งเข้าหาธรรมชาติ” หล่อนเริ่มแยมถึงอดีตสมัยที่ยังไม่มีเขาปรากฏในชีวิต

(ลำเนาป่า, 2549: 136)

ข้อความข้างต้นเป็นมุมมองของลำเนาที่มีต่อการยึดติดกับค่านิยมที่ตนเองประดิษฐ์ขึ้นมาของคนเมือง ซึ่งลำเนาเองก็เคยใช้ชีวิตท่ามกลางค่านิยมเช่นนี้มาก่อน จนพบว่าสิ่งเหล่านี้ไม่ใช่สิ่งที่ลำเนาต้องการ ลำเนาปรารถนาชีวิตที่เรียบง่ายที่สามารถดำเนินไปอย่างสอดคล้องกับธรรมชาติ การทำงานบนดอยที่ห่างไกลความเจริญจึงเป็นสิ่งที่มีความมากกว่าการใช้ชีวิตอย่างสะดวกสบายในเมือง การเล่าเรื่องแบบผู้รู้ในลำเนาป่าจึงเป็นกลวิธีที่เหมาะสมเพราะเป็นกลวิธีที่เปิดเผยทั้งฝั่งความคิดของผู้หญิงอย่างลำเนาที่มีความคิดสอดคล้องไปกับธรรมชาติ ฝั่งความคิดของผู้ชายอย่างชตที่ต้องการครอบครองผู้หญิง รวมถึงความคิดของคนในสังคมเมืองที่ยึดติดกับค่านิยมและให้คุณค่ากับวัตถุ

มากกว่าจิตใจ การเปิดเผยมุมมองของตัวละครอื่น ๆ จึงเป็นสิ่งที่เข้ามาช่วยเน้นให้ความคิดเรื่องการหันหน้าเข้าหาธรรมชาติของลำเนาเด่นชัดมากยิ่งขึ้น

ในเรื่อง “ราวกิ่งกับังวงกลีบเนียนกริบ” ใช้กลวิธีการเล่าเรื่องแบบสรรพนามบุรุษที่ 3 แบบรับรู้จำกัด โดยเล่าผ่านความคิดและเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับตัวละครเอกอย่าง “อ” ซึ่งการเลือกใช้กลวิธีการเล่าเรื่องเช่นนี้สอดคล้องกับสิ่งที่เรื่องพยายามนำเสนอ คือ ความผูกพันที่เด็กผู้หญิงคนหนึ่งมีต่อธรรมชาติและรู้สึกเจ็บปวดเมื่อเห็นธรรมชาตินั้นถูกทำร้าย การเล่าเรื่องโดยถ่ายทอดความรู้สึกของตัวละครเอกเพียงตัวเดียวจึงทำให้เห็นความสำคัญของธรรมชาติที่มีต่อตัวละครและความเจ็บปวดของตัวละครเมื่อธรรมชาติถูกทำร้ายอย่างชัดเจน

--หล่อนยังคงนอนเคลงอ่านหนังสืออยู่ในเรือ--ได้รู้เมงสาขางของหางนกยูง

--มีเงาของบางสิ่งเคลื่อนไหวซบไปมาอยู่บนหน้าหนังสือของอ ออเงยหน้าขึ้นไป ก็เห็นนายกล้ากำลังปีนปายต้นไม้งามของหล่อน-- ในมือของเขามีขวานด้ามไม้เขรอะขละ คม ขวานกระทบสายแดดวิบวิบและทำแสงวาม ๆ ใส่ตาหล่อน

ออพรวดพราดยันตัวขึ้นนั่งจวนเรือโคลงกระเท่เร่ หัวใจของออดังตบตบ--ขณะที่ขุ่มเสียงของอเอ่อขรมในลำคอและเค้นมันออกมารวดเร็วราวกับไม้ไผ่ภาษาคน ออจำไม่ได้ว่าออโววายอะไรใสในกล้าบ้าง แต่เสียงของพ่อจากอีกฝั่งหนึ่งทำให้ออเจ็บบกริบ --เจ็บบจนไม่ได้ยินเสียงอะไรเคลื่อนไหว นอกจากเสียงคมขวานบั่นกิ่งแรกอยู่เหนือหัวหล่อนขึ้นไป

“นายกล้า--” ออเรียกชื่อของเขาเบา ๆ จนหล่อนแทบจะไม่ได้ยินเสียงของตัวเอง นายกล้าทำท่างและส่งสายตามีวาวของความไม่เข้าใจมาทางหล่อน แต่ออดังสายตาที่ไม่เข้าใจยิ่งกว่าไปทางพ่อ สายตานั้นตัดพ่อสารพัน แม้พ่อกำลังย่ำบอกกับออยู่ทางฟากกระโน้นว่า

“พ่อเองที่ให้นายกล้าตัดกิ่งมันเสียบ้าง--” พ่อว่ามันต้นมันเอนไปทางริมรั้วเข้าทุกวัน กิ่งใหญ่ ๆ ก็ไปพาดอยู่ตามสายไฟฟ้าใกล้บ้าน ในยามฝนตกพายุแรก --พอกแล้วว่ามันจะโค่นลง มาที่บ้านข้าง ๆ สักวัน พ่อต้องการให้นายกล้าฟันมันออก--เพื่อ--

ออพายเรือเข้าหาฝั่ง ออกันหน้าหนึ่งตลอดทางที่ใช้พายจ้วงน้ำ--ทั้ง ๆ ที่อ่อมองไม่เห็นใบพาย ไม่เห็นน้ำวนเป็นกระแสดจากฝีพาย ค่าที่มีบางสิ่งหม่นพราว-พรางภาพข้างหน้าเสียจน หลัวเลื่อน มันเป็นขณะหลังจากที่ออตะโกนบอกพ่อว่า

“พ่อจะตัดมันเหมือนต้นไม้ต้นอื่น ๆ ในบ้านไม่ได้!”

ออผูกเรือเข้ากับชายท่า รุดขึ้นตลิ่งผ่านร่างพ่อซึ่งยืนอยู่ใต้ต้นมะม่วง เมื่อพ้นจากที่ทางตรงนั้น ออก็วิ่งจุดขึ้นบ้าน กระโจนขึ้นไปตามขั้นบันไดชั้นล่างด้วยฝีเท้าหนัก และหัวใจหวังให้ ออได้ยินเสียงแม่ร้องเรียกชื่ออตรงห้องโถงชั้นล่าง แต่ออไม่หยุด ออหยุดไม่ได้ หล่อน

วิ่งเข้าห้องนอน และลงกลอนประตู ---ใจของออสเสียหาย เหตุผลของพ่อประดังประเดอยู่ในหัว
ของออส

ชั่วอึดใจ ออาก็ลาไปที่ประตูห้องนอน ออนิกเกลียว-เกลียวว่าพ่อจะทำมันต่อไป
หรือไม่ พ่อจะตัดมันไหม

(ผ่านมาทางความคิด, 2536: 91-92)

ในข้อความข้างต้นอาจจะไม่ใช่ตอนที่แสดงให้เห็นถึงความเจ็บปวดของตัวละครเมื่อเห็น
ธรรมชาติถูกทำร้ายมากที่สุด แต่เป็นตัวอย่างที่ทำให้เห็นมุมมองของคนที่รักและผูกพันกับธรรมชาติ
มาก ๆ ไม่สามารถรับได้กับการตัดต้นไม้ แม้จะเป็นเพียงการตัดกิ่งบางกิ่งออกไป เพราะเขารู้สึกว่าการ
ตัดต้นไม้เป็นความรู้สึกเดียวกับมนุษย์โดนตัดแขนตัดขาและเขาก็รู้สึกเจ็บไปกับต้นไม้ด้วย การเล่าเรื่อง
ที่ทำให้เห็นมุมมองของตัวละครเอกอย่างออสเพียงตัวเดียวทำให้เห็นว่า แม้ว่าคนที่ตัดต้นไม้จะมีเหตุผล
ดี ๆ เพียงใดมารองรับการกระทำของตน แต่ก็ไม่สามารถทำให้คนที่รักต้นไม้ยอมรับได้ ดังในข้อความ
ที่บรรยายความคิดของออสว่า “ใจของออสเสียหาย เหตุผลของพ่อประดังประเดอยู่ในหัวของออส” การ
บรรยายความคิด รู้สึกของออสทำให้ผู้อ่านรู้สึกว่ามันเป็นสิ่งที่มีค่าและมีความสำคัญกับตัวละครจริง
ๆ ในตัวบทข้างต้นอาจจะเห็นว่าออสรักต้นไม้เพียงต้นเดียว จากคำกล่าวที่ว่า “พ่อจะตัดมันเหมือน
ต้นไม้ต้นอื่น ๆ ในบ้านไม่ได้!” แต่จริง ๆ แล้วในเรื่องออสรักต้นไม้ทุกต้นและรู้สึกไม่ชอบใจทุกครั้งที่พ่อ
สั่งให้คนตัดต้นไม้ เพียงแต่ต้นหางนกยูงเป็นต้นที่ออสรักและผูกพันมากที่สุด เมื่อพ่อสั่งให้คนตัดต้นหาง
นกยูง ความผิดหวังและเสียใจที่สะสมจากการมีพ่อตัดต้นไม้ต้นอื่นในบ้านมาตลอด ทำให้ออสออกมา
ค้านสิ่งที่พ่อทำแม้ว่าสุดท้ายออสจะห้ามไม่สำเร็จก็ตาม

ส่วนเรื่อง “ใจดวงร้าย” ดังที่ได้กล่าวในหัวข้อที่แล้วว่านวนิยายเรื่องนี้มีความคล้ายคลึง
กับราวกับวงกลีบเนียนกริบมาก กลวิธีที่ใช้ในการเล่าเรื่องก็เป็นแบบสรรพนามบุรุษที่ 3 แบบรับรู้
จำกัดเช่นเดียวกัน โดยจะเล่าเรื่องผ่านความคิดและเหตุการณ์ของตัวละครเอกอย่าง “ลิปดา” เป็น
หลัก มีส่วนของความคิดตัวละครอื่นที่เห็นด้วยกับลิปดาเพียงเล็กน้อยเท่านั้น การใช้กลวิธีการเล่าเรื่อง
แบบนี้ทำให้เห็นความคิดของลิปดาเพียงคนเดียว บางครั้งเมื่อเล่าถึงเหตุการณ์ที่ลิปดาพบว่าต้นไม้ถูก
ทำร้าย ถูกตัด โคน หรือถูกนำไปใช้ประโยชน์ต่าง ๆ บุคคลที่คาดว่าน่าจะเป็นผู้กระทำถูกกล่าวถึง
อย่างไม่ชัดเจนว่าเขาเหล่านั้นเป็นผู้กระทำจริงหรือไม่ เช่น ในตอนที่ลิปดาพบว่า ต้นสนในแคมป์สนซึ่ง
เป็นพื้นที่การอนุรักษ์ต้นไม้ชนิดนี้ บ้างถูกโค่นลง บ้างถูกบ่วงโค่นต้นเพื่อให้ได้น้ำมัน ลิปดาพยายามหา
คนที่กระทำกับต้นสนเหล่านี้และพบว่ามิกกลุ่มคนงานอยู่ในบริเวณที่ต้นสนถูกโค่น ลิปดาเข้าไป
สอบถามกับคนงาน ซึ่งคนงานเหล่านั้นก็พยายามบ่ายเบี่ยงที่ตอบว่าต้นสนล้มได้อย่างไร ทำไมต้นสน
บางต้นถึงถูกบ่วงโค่นต้นและยังเป็นรอยใหม่ การที่คนงานพยายามบ่ายเบี่ยงที่จะตอบคำถามและชวน
ลิปดาทะเลาะจึงเป็นการทำให้เห็นว่า เขาพยายามปกปิดบางอย่าง อีกทั้งคนที่เป็นผู้ดูแลแคมป์สนก็

พยายามปกป้องคนงานเหล่านั้นมากกว่าหาสาเหตุการล้มของต้นสน แม้ว่าสุดท้ายแล้วลิบดาจะไม่สามารถหาคนที่ทำร้ายต้นสนได้ แต่เรื่องที่เกิดขึ้นทำให้ลิบดาได้รู้ว่าแม้จะมีความพยายามอนุรักษ์ต้นไม้ แต่ก็ยังมีกลุ่มคนที่พยายามทำลายต้นไม้และคนอื่น ๆ ก็พร้อมจะเพิกเฉยเช่นกัน

เสียงลู่อารอบยังคงเล่าเรื่อง--

“ชาวเขาบ่งโค่นต้นสนเป็นผลยังงี้ก็ตาม ต้นสนจะพยายามรักษาแผลตัวเองโดยน้ำยางจะไหลออกมาขลิบตรงบาดแผล ถ้าต้นไหนมีน้ำมันสนเยอะ พวกตัดไม้จะเอากิ่งไม้แห้งสุ่มโค่นต้นแล้วเผาเลย—เพื่อโค่น”

เด็กสาวบิ๊งกำนิ้วมือตัวเองโดยไม่รู้ตัว

“บางที่ชาวบ้านก็ใช้ดินปะสิวกกรอก เฉพาะต้นตะเคียนเขาจะสังเกตรากแก้วบนดิน ใช้วิธีเอาฟืนไปวางฟิงไว้ ทำนองว่าฝากฟืนต้นนี้แหละ ต่อมาก็เอาไปวางอีก. . .วางอีก จนสุ่มโค่นต้นแล้วแอบจุดไฟ—พรี๊บบ !!”

ลิบดาสะดุ้งตามพลางคลายมือออกทาบปิดปากตัวเอง เพื่อไม่ให้เสียงโอดโอยของตัวเองผ่านริมฝีปากออกมา ในท่ามกลางความมืดที่ห้อมอยู่โดยทั่ว มีเพียงดวงแสงไฟจากหน้ารถจีปส่องไปตามทางกลับบ้านไร่ แต่ดูเหมือนข้างในใจที่เคยสว่างของลิบดาเริ่มมูบมิดเป็นลำดับเรื่อยมา

“มีหญ้าตรงไหน ปลุกอะไรไม่ค่อยขึ้น ชาวบ้านจะย้ายถิ่นทำกินไปโค่นไม้ที่อื่นต่อจนกว่าต้นไม้จะโตขึ้นมาใหม่ เขาก็จะหวนกลับมาที่เดิม เพราะหญ้าคาปราบยาก ปลุกอะไรไม่ค่อยขึ้นเลย พวกหญ้าขจรจยยังปราบง่ายกว่ามาก”

‘จนกว่าต้นไม้จะโตขึ้นมาใหม่ เขาก็จะหวนกลับมาที่เดิม- เพื่อโค่น!!! เพื่อแอบจุดไฟ-พรี๊บบ!!!’

ลิบดาได้ยินเสียงในหัวใจตัวเองเด่นแรง ความรู้สึกหวงหว่งต้นสนสองใบในแคมป์สนกลับมาสู่ใจดวงนี้อีกครั้ง

...มนุษย์หนอต่างช่วยกันเบียดเบียนธรรมชาติด้วยวิธีการต่างๆตามอำเภอใจ ชาวเขามีข้ออ้างในการทำลายป่า ชาวบ้านก็มีข้ออ้าง นายทุนพ่อค่านักธุรกิจการเมืองก็มีของตน ต่างคนต่างจัดข้ออ้างมองหาตัวการข้างนอกที่จะชดทอดโทษให้ เพื่อให้พ้นเสียจากหน้าที่หรือความรับผิดชอบของตน

(ใจดวงร้าย, 2536: 119-120)

ข้อความข้างต้นเป็นตอนที่ “อารอบ” ลุงของลิดดาเล่าเรื่องการทำลายต้นไม้ในบริเวณรอบ ๆ แคมป์สน จะเห็นได้ว่ากลุ่มคนที่ทำลายต้นไม้ นั้นมีทั้งชาวเขาและชาวบ้าน ซึ่งในกลุ่มชาวบ้านก็เป็นกลุ่มคนที่เล่าเรื่องการอนุรักษ์ต้นสนในแคมป์สนให้ลิดดาฟัง และเล่าว่ากลุ่มที่มาตัดต้นสนคือกลุ่มชาวเขาอย่างม้งและลีซอ แต่กลับปกปิดว่าชาวบ้านเองก็ตัดต้นสนและบ่งโค่นต้นสนเช่นกัน การที่เล่าเรื่องเฉพาะในมุมมองของลิดดา โดยผู้เล่าเรื่องไม่ได้เปิดเผยถึงผู้กระทำต่อต้นไม้ที่แท้จริง ผู้วิจัยมองว่าการใช้กลวิธีแบบนี้เป็นสิ่งที่พยายามบอกว่า การดำเนินชีวิตของมนุษย์ต่างเต็มไปด้วยพล่ามลาญธรรมชาติทั้งสิ้นและมนุษย์ส่วนใหญ่มองว่าเป็นเรื่องธรรมดา ในเรื่องแม้ไม่รู้ว่ามีใครเป็นผู้ทำ แต่สิ่งที่รู้คือ สิ่งที่เกิดขึ้นกับต้นไม้เป็นฝีมือของมนุษย์แน่นอน ชาวบ้านหลายคนอาจจะไม่ได้ทำลายต้นไม้ แต่ทุกคนรู้ว่ามีมีการตัดไม้ทำลายป่า แต่ก็เพิกเฉยเห็นว่าเป็นเรื่องปกติที่ทำกันมาตลอด ซึ่งความคิดนี้สอดคล้องกับความคิดของลิดดาในตอนท้ายของข้อความข้างต้นว่า มนุษย์แต่ละคนต่างมีเหตุผลของตัวเองในการทำลายธรรมชาติ มีข้ออ้างมาสนับสนุนความคิดของตนโดยไม่เคยนึกถึงความเจ็บปวดของธรรมชาติและผลที่ตามมา การเล่าเรื่องผ่านมุมมองของลิดดายังเป็นสิ่งที่เน้นย้ำความคิดของลิดดาที่ว่า “ลิดดาต้องการพูดแทนต้นไม้” เพราะต้นไม้ไม่สามารถพูดหรือแสดงความเจ็บปวดให้กับมนุษย์รู้ได้ ลิดดาจึงต้องการจะสื่อสารแทน การบรรยายความเจ็บปวดของลิดดาในแต่ละครั้งที่พบว่าต้นไม้ถูกทำร้าย จึงเป็นสิ่งที่ทำให้ผู้อ่านรู้สึกว่ามันก็มีความรู้สึกแบบนี้เช่นเดียวกัน

งานเขียนประเภทบันเทิงคดีของศิเรมอร อุณหธูปนอกจากจะมีการเล่าเรื่องโดยการนำเสนอเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับตัวละครเอก ความคิดความรู้สึกของตัวละครเอก เพื่อให้เกิดจิตสำนึกเชิงนิเวศแล้ว ยังมีกลวิธีการนำเสนอเรื่องโดยวิธีอื่นเพื่อสร้างจิตสำนึกเชิงนิเวศด้วย โดยเฉพาะในเรื่อง “ใจดวงร้าว” ด้วยเนื้อหาที่พูดถึงธรรมชาติโดยตรง เรื่องจึงมีวิธีการนำเสนอเรื่องหลากหลายแบบ เพื่อที่จะนำไปสู่การเปลี่ยนทัศนคติของมนุษย์ต่อธรรมชาติและ การสร้างจิตสำนึกเชิงนิเวศ โดยในบางครั้งใช้วิธีการยกตัวอย่างงานวิจัยของต่างประเทศ ที่ศึกษาค้นคว้าเครื่องมือวัดความสั่นสะเทือนของเสียงเพื่อดูความเปลี่ยนแปลงภายในลำต้นไม้

“เครื่องมือนี้ไวต่อการตอบรับมาก ก่อนต้นไม้จะถูกโค่น เขาก็จัดการวัดเลยและกราฟที่ได้จะเป็นเพียงเส้นนิ่ง ๆ ธรรมดา แต่ขณะที่ต้นไม้กำลังถูกโค่น ปรากฏว่าต้นไม้มีปฏิกิริยาสนองตอบเป็นคลื่นเสียงโดยที่เส้นนิ่งธรรมดาเมื่อสักครู่นี้ก็กลับสั่นไหววูบวาบสูง ๆ ต่ำ ๆ ตลอดเวลา”

(ใจดวงร้าว, 2536: 136)

ในที่นี้เป็นความพยายามที่จะเปลี่ยนทัศนคติของมนุษย์ที่มีต่อต้นไม้ ที่มนุษย์มักจะคิดว่าไม่ต่างจากวัตถุชิ้นหนึ่ง ไม่มีความรู้สึก จึงคิดปฏิบัติกับต้นไม้อย่างไรก็ได้ ไม่มีความรู้สึกผิดบาป แต่ในข้อความข้างต้นนี้พยายามจะลบล้างความคิดเหล่านั้นด้วยการบอกว่า ต้นไม้มีชีวิต มีความรู้สึกดุจเดียวกับมนุษย์ เจ็บได้ ป่วยได้ ตายได้ การฟันต้นไม้หนึ่งครั้ง ต้นไม้กำลังกรีดร้องด้วยความเจ็บปวด เพียงแต่มนุษย์ไม่ได้ยิน จึงคิดว่าต้นไม้ไม่มีความรู้สึก ไม่รู้เจ็บปวดจะทำอย่างไรก็ได้ ดังนั้นการตัดต้นไม้จึงไม่ต่างอะไรกับการทำร้ายชีวิต ๆ ให้ตายตกไป การยกตัวอย่างงานวิจัยของต่างประเทศยังเป็นสิ่งที่สนับสนุนความคิดของตัวเองให้มีความน่าเชื่อถือมากขึ้น เพราะมนุษย์มักจะเชื่อสิ่งที่ป็นวิทยาศาสตร์สามารถพิสูจน์ได้ การยกตัวอย่างนี้จึงเป็นกลวิธีการนำเสนอเรื่องที่ดีในการปรับเปลี่ยนทัศนคติและสร้างจิตสำนึกให้กับผู้อ่าน

นอกจากงานวิจัยจากต่างประเทศแล้วยังมีการนำเสนอสารคดีเรื่องที่มีฉายอยู่จริงอย่างสารคดีโทรทัศน์ชุด Rain Forest ของรายการ National Geographic Society มาถ่ายทอดเนื้อหาเพื่อสร้างจิตสำนึกเชิงนิเวศ โดยเลือกหยิบยกตัวอย่างจากสารคดีในช่วงที่มีเนื้อหาสะท้อนใจผู้ชมมานำเสนอเพื่อกระตุ้นจิตสำนึกเชิงนิเวศ

‘แต่ป่าที่กำลังจะหมดสิ้นไป ตามอัตราที่ป่าถูกทำลายอยู่ในขณะนี้ บรรดาประเทศส่วนมากในโลกจะสูญเสีย ป่า ดิบ ของตนไปในชีวิตอายุของเรา และพร้อมกับป่าตนเอง ที่มรดกชีวิตอันเป็นเอกลักษณ์และที่มีอาจจะหาสิ่งอื่นใดมาทดแทนได้-นับหมื่นแสนชนิดก็อาจจะอยู่รอดได้ด้วย พี่ช็อกมากหลายก็จะสูญเสียพันธุ์ไปก่อนที่วงการวิทยาศาสตร์จะรู้จัก

ความสำคัญของสิ่งเหล่านี้ที่มีต่อความสมดุลของธรรมชาติ ตลอดจนความเกื้อกูลของมันต่อประโยชน์ของมวลมนุษย์ ก็จักหาผู้ใดได้รู้จักอีกเลย

แต่ทว่าในที่สุดบางประเทศก็ได้เริ่มตระหนักแล้วว่า ป่าดงดิบเป็นเครื่องอุ้มชูความเป็นอยู่ในโลกของตนได้ โดยเพียงแต่ป่าจะได้ดำรงอยู่ ณ ถิ่นที่เดิมของตนเท่านั้นเอง

และคอสตาริกา ประเทศน้อย ๆ ซึ่งนับว่าเป็นประเทศตัวอย่างก็ได้กลายมาเป็นผู้นำของโลกในด้านการอนุรักษ์ 1 ใน 4 ของดินแดนได้รับการปกป้องในบางประการ และมีปริมาณพลเป็นเนื้อที่เต็มร้อยละ 28% ของประเทศที่ได้รับการปกป้องเอาไว้ในอุทยานแห่งชาติ

หากบ้านเมืองอื่นจะได้ปฏิบัติโดยยึดถือคอสตาริกาเป็นเยี่ยงอย่างก็ยิ่งพอจะมีหวังอยู่แต่ทว่า--

มันเป็นกิจกรรมที่แข่งกับเวลา เพราะในยามที่ท่านได้ชมภาพยนตร์สารคดีชุดนี้ --- ประมาณว่าป่าดงดิบเป็นเนื้อที่ 3,000 เอเคอร์ของโลกได้ถูกทำลายไปเสียสิ้นแล้ว. . .’

ลิปดา จันทรา แก้วกัลยา จ้องมองโทรทัศน์ตรงหน้าด้วยความรู้สึกที่แตกต่างกัน หากมีความเหมือนกันตรงที่ความหดหู่เข้ามาตีล้อมห้อมอยู่เต็มอก--และเหมือนดนตรีปิดฉากเริ่มบรรเลงเป็นเพลงโศกกำสร้อย พร้อม ๆ กันกับเสียงเหล่าลิงนักร้องเริ่มร้องโหยหวนขึ้น

--ราวกับเขากำลังร้องขอปาซิน เมื่อต้นไม้ต้นแล้วต้นเล่ากำลังหมดไป...หมดไป ปากำลังร้าง ฟุ้งลิ่งที่เหลือน้อยต่างก็เฝ้าจับหง่าวอยู่บนคาบไม้

ที่ยังเหลือคาปาอยู่เพียงไม่กี่ต้น **เวลา** นี้

(ใจดวงร้าว, 2536: 148-149)

ข้อความข้างต้นจะเห็นว่านอกจากจะถ่ายทอดคำพูดของสารคดีออกมาแล้ว ยังมีการถ่ายทอดภาพของสารคดีผ่านความคิดของตัวละครด้วย ทำให้การเล่าเรื่องที่ยกมาจากสารคดีได้ทั้งภาพและเสียง โดยในข้อความที่ยกมาเป็นตอนท้ายของสารคดีที่กล่าวถึงป่าจำนวนมากที่กำลังจะหมดไปและพยายามเชิญชวนให้ผู้ชมตระหนักถึงความสำคัญของป่าและมาช่วยกันอนุรักษ์ธรรมชาติเหล่านี้ จากคำกล่าวในสารคดีที่ว่า การอนุรักษ์นั้นเป็นกิจกรรมที่แข่งกับเวลาและเปรียบเทียบกับเวลาที่ใช้ชมสารคดีกับพื้นที่ป่าจำนวนมากที่ถูกทำลาย คำพูดนี้ประกอบกับภาพของลิงจำนวนมากที่กำลังร้องโหยหวนซึ่งเล่าผ่านความคิดของตัวละครย่อมก่อให้เกิดความหดหู่และสะเทือนใจแก่ผู้อ่าน ซึ่งความหดหู่และสะเทือนใจจากสารคดีนี้ก็เกิดกับตัวละครอย่างจันทราและแก้วกัลยาด้วยเช่นกัน ซึ่งความรู้สึกนี้ได้นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางความคิดของตัวละครอย่างชัดเจน หลังจากชมสารคดีจนจบทั้งจันทราและแก้วกัลยาต่างก็สนใจเรื่องของปัญหาสิ่งแวดล้อมและการอนุรักษ์ธรรมชาติมากขึ้น โดยเฉพาะจันทราซึ่งแต่เดิมเป็นเด็กหญิงที่สนใจแต่เรื่องเล่นสนุกสนานเมื่อได้ชมสารคดีและได้ฟังความคิดของลิปดาทำให้จันทราเกิดสำนึกเชิงนิเวศขึ้นใจจิตใจเป็นครั้งแรก

สภาพความเป็นจริงที่เห็นกับตาเมื่อครู่ กับความละเอียดอ่อนบางอย่างที่ผสมผสานอยู่ในสารคดีชุดนั้น ทำให้อีหนูจันทราตื่นตัวอย่างประหลาด มีความฉุกคิดถึงอันตรายต่อสรรพชีวิตในป่าเขา แม่น้ำ ลำธาร ที่ตนได้มองเห็นทางจอทีวี

--และกำลังไล่ประชิดมาถึง **คน** พร้อม ๆ กัน

(ใจดวงร้าว, 2536: 148-149)

การเลือกสารคดีมาถ่ายทอดทั้งคำพูดและภาพได้ตรงประเด็นที่จะสื่อสาร ประกอบกับการนำเสนอความเปลี่ยนแปลงทางความคิดของตัวละครเป็นกลวิธีการนำเสนอเรื่องที่ดีเพราะสารคดีเรื่องนี้ให้ทั้งความรู้เรื่องความสมดุลของระบบนิเวศและองค์ประกอบต่าง ๆ ที่กล่าวข้างต้นยังเสริมให้เกิดความรู้สึกสะเทือนใจแก่ผู้อ่านจนนำไปสู่การเกิดจิตสำนึกเชิงนิเวศได้

กลวิธีการเล่าเรื่องในงานบันเทิงคดีของศิริมอร อุณฺหรูป ทั้งการเล่าเรื่องผ่านความคิด และเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับตัวละคร และการยกข้อมูลจากแหล่งที่มาอื่นล้วนเป็นกลวิธีการเล่าเรื่อง ที่นำไปสู่การสร้างจิตสำนึกเชิงนิเวศให้เกิดขึ้น โดยเฉพาะการยกข้อมูลจากแหล่งที่มาอื่นที่พบมากในนวนิยายเรื่อง “ใจดวงร้าว” ด้วยนวนิยายเรื่องนี้มีแก่นเรื่องที่กล่าวถึงความรัก ความผูกพันที่มีต่อธรรมชาติอย่างลึกซึ้ง เพื่อที่จะแสดงถึงความสำคัญและคุณค่าของธรรมชาติจนนำไปสู่ความรัก ความผูกพันที่ตัวละครมีต่อธรรมชาตินี้ ผู้เขียนจึงต้องนำเสนอข้อมูลจากแหล่งที่มาที่เชื่อถือได้เพื่อโน้มน้าวผู้อ่านให้เห็นด้วยกับตัวละคร มากกว่าที่จะนำเสนอความคิดของตัวละครเพียงอย่างเดียว

3.2.1.2 กลวิธีการสร้างความขัดแย้ง

โครงเรื่อง เป็นองค์ประกอบสำคัญที่สุดส่วนหนึ่งของบันเทิงคดีในฐานะที่เป็นโครงสร้างของเรื่อง ซึ่งประกอบด้วยลำดับเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องต่อเนื่องและเป็นเหตุเป็นผลกัน (วนิดา บำรุงไทย, 2544:106) การศึกษาโครงเรื่องจึงจำเป็นสำหรับกรวิเคราะห์บันเทิงคดี โครงเรื่องส่วนใหญ่เกิดขึ้นจากความขัดแย้งที่ผู้เขียนผูกปมไว้ให้เรื่องราวน่าสนใจและน่าติดตามว่าตัวละครเอกจะเผชิญหน้าและรับมือกับปัญหาที่เกิดจากความขัดแย้งอย่างไร

ความขัดแย้งอันนำไปสู่การสร้างจิตสำนึกเชิงนิเวศที่เกิดขึ้นในงานบันเทิงคดีของศิริมอร อุณฺหรูป มี 3 ลักษณะคือ ความขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ ความขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับสังคม และความขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับตัวเอง

3.2.1.2.1 ความขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับมนุษย์

ความขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ เป็นความขัดแย้งที่เกิดขึ้นทั้งในด้านความคิดและการกระทำระหว่างตัวละครเอกกับตัวละครอื่น ๆ ที่มีความคิดเห็นหรือพฤติกรรมขัดแย้งกับตัวละครเอก ส่วนใหญ่เป็นเรื่องความคิดเห็นที่แตกต่างกัน โดยเฉพาะความคิดเห็นต่อเรื่องของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เช่น ในเรื่อง “ใจดวงร้าว” ที่ตัวละครเอกมักจะมีความคิดเห็นที่ขัดแย้งกับคนอื่น ๆ เสมอ

“อ้อยนะ ตัวนี้ไม่ให้อ่าลังใจกันเลย” ลิปดาพ้อเสียงอ่อน

“ก็น่าจะเลือกมหาวิทยาลัยเกษตรฯ แต่แรก จะได้หมดเรื่องหมดราว เพื่อนจะได้ไม่ต้องมานั่งฟังแต่เรื่องต้นไม้ ๆ ๆ . . .”

ลิปดาอึ้ง รู้สึกเหมือนมีอะไรวิ่งมาจุกคอกหอย และมีกลิ่นของความรอนร้าวแผ่เป็นริ้วระลอก

“ทำไมละอ้อย คนที่ไม่ได้เรียนเกษตรฯ จะสนใจเรื่องต้นไม้ไม่ได้ คนที่ไม่ได้เรียนยังต้องพยายามเข้าถึงต้นไม้ให้ลึกถึงแก่นของกระพี้ที่สุดเพราะมันเป็นชีวิตของเราด้วยนะอ้อย

เพราะถ้าเราไม่รู้ เราก็ยิ่งช่วยกันเหยียบย่ำทำลายธรรมชาติกันทุกรูปแบบ จนน้ำเนื้อของธรรมชาติเสียหายย่อยยับหมด ทำให้คนอย่างเธอถึงไม่พยายามเข้าใจเรื่องง่าย ๆ หน้าที่ง่าย ๆ ของคน ถ้าเธอยังเป็นเด็ก ๆ ฉันก็พอจะเข้าใจได้เพราะว่าเธอเป็นเด็ก แต่นี่เธอโตแล้วนะอ้อย เธอควรจะเข้าใจเรื่องง่าย ๆ เหล่านี้ได้มานานแล้ว” เด็กสาวเสียงเซียว

(ใจดวงร้าว, 2536: 137)

ข้อความข้างต้น เป็นการขัดแย้งทางความคิดระหว่างผู้ที่รักธรรมชาติอย่างลึบตากับคนที่ไม่ได้สนใจเรื่องของธรรมชาติอย่างอ้อย สำหรับอ้อยมองว่าเรื่องของธรรมชาติ เรื่องของต้นไม้ไม่ใช่เรื่องที่ทุกคนในสังคมต้องให้ความสนใจ ผู้ที่ควรสนใจเรื่องเหล่านี้คือผู้ที่มีหน้าที่ต่อต้นไม้ โดยตรง อ้อยจึงกล่าวกับลึบตาว่าลึบตาควรไปเรียนเกษตรฯ เพื่อที่จะได้ไม่ต้องมาเล่าเรื่องต้นไม้ให้คนที่ไม่ได้สนใจฟัง ซึ่งลึบตาไม่เห็นด้วยกับความคิดของอ้อยอย่างยิ่ง เพราะสำหรับลึบตาเรื่องของธรรมชาติเป็นเรื่องของมนุษย์ทุกคนที่ต้องให้ความสนใจและตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้นกับธรรมชาติ ด้วยเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ทั้งสิ้น

ความขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับมนุษย์จึงเป็นความขัดแย้งทางความคิดของตัวละครเอกกับบุคคลที่ไม่เห็นความสำคัญของธรรมชาติจนนำไปสู่การทำลายธรรมชาติ ตัวละครเอกจึงต้องพยายามแก้ไขความคิดเหล่านี้และอธิบายถึงความสำคัญของธรรมชาติเพื่อให้บุคคลเหล่านี้มีทัศนคติที่ดีต่อธรรมชาติ

3.2.1.2.2 ความขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับสังคม

ความขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับสังคมเป็นความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับกับปัจจัยภายนอก อาจจะเป็นการขัดแย้งระหว่างตัวละครกับธรรมชาติหรือความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับกฎเกณฑ์ค่านิยมของสังคม ซึ่งความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับค่านิยมของสังคมเป็นความขัดแย้งที่พบในนวนิยายทั้ง 2 เรื่องของศิเรมอร อุณรุท ตัวละครเอกในนวนิยายของศิเรมอร เป็นผู้หญิงที่ปฏิเสธค่านิยมเรื่องวัตถุและการบริโภคนิยมของเมือง ตัวละครในทั้งสองเรื่องปฏิเสธสิ่งเหล่านี้และหันหน้าเข้าหาความเรียบง่ายของธรรมชาติ

ถ้าเนาเอนหลังลงพิงกับเบาะรถ พลางหลับนัยน์ตาเสีย ความรู้สึกต่าง ๆ บอกหล่อนว่า...กรุงเทพฯ ไม่ว่าที่ตรงไหนก็เหมือนกันทั้งนั้น...คนกรุงยังคงพอใจกับความฉาบฉวยของค่านิยมไม่ได้เสื่อมคลาย ค่านิยมกับวัตถุเดินนำหน้าผู้คนเหมือนอย่างเคย มันไม่ได้ผิดหรอกที่พวกเขาจะคิดและรู้สึกถึงความสำคัญของมัน เพียงแต่ว่าจะหลอกล่อให้หล่อนรู้สึกและคิดตามไปด้วยไม่ได้แล้วต่างหาก หล่อนได้ออกมาอยู่คนละเส้นทางความคิดจากผู้คนส่วนใหญ่เสียแล้ว นับตั้งแต่ตัดสินใจที่จะเป็นตัวเอง และย้ายจากเมืองหลวงไปสู่ที่ที่หล่อนคิดว่ามันหาความหมาย

ไต่ถาม มากกว่าที่ที่หล่อนจากมา ...แล้วความรักก็เรียกหล่อนกลับมาเผชิญหน้ากับสิ่งเก่า ๆ ซึ่งหล่อนยินดีทิ้งไปด้วยความเต็มใจถึงสี่ปี

(ลำเนาป่า, 2549: 135)

สังคมกรุงเทพฯ นั้นมีค่านิยมที่เห็นแก่วัตถุและหน้าตาทางสังคมเป็นสำคัญ ในตัวอย่างตัวละคร “ลำเนา” ต้องกลับมาเผชิญกับค่านิยมของสังคมเมืองที่เธอไม่เห็นด้วยจากการที่เธอมีความรักกับ “ชด” โดยที่เธอปฏิเสธที่จะแต่งงานและจดทะเบียนสมรส ซึ่งเป็นสิ่งที่ขัดต่อค่านิยมของสังคมที่เรียกร้องให้บุคคลที่จะใช้ชีวิตคู่ด้วยกันต้องแต่งงานจดทะเบียนสมรสกันอย่างไม่ถูกต้องตามกฎหมายและมีงานแต่งงานเพื่อประกาศให้คนอื่นรับทราบ การที่ตัวละครจะใช้ชีวิตโดยไม่มีการแต่งงานจึงเป็นสิ่งที่ขัดต่อค่านิยมทางสังคมและทำให้ครอบครัวต้องอับอาย ดังที่ “ชมพู” พี่สาวของชดเรียกลำเนาว่าเป็น “พวกนอกนอก” ที่จะทำให้อับอายไปด้วย แต่สำหรับลำเนามองว่าสิ่งเหล่านี้เป็นค่านิยมที่ฉาบฉวยและฟุ้งเฟ้อ การแต่งงานตามค่านิยมเป็นเพียงหลักประกันที่ทำให้คนรู้สึกเป็นเจ้าของกันเท่านั้น ความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับค่านิยมทางสังคมที่เกิดขึ้นนี้ทำให้อุทัยแล้วตัวละครเลือกที่จะหันหลังให้กับความรักและไปใช้ชีวิตที่เรียบง่ายในป่าเขาดั้งเดิม

3.2.1.2.3 ความขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับตัวเอง

ความขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับตัวเองเป็นความขัดแย้งภายในจิตใจของตัวละครเอง เช่น ความสำนึกฝ่ายสูงต่อสู้กับจิตสำนึกฝ่ายต่ำ การต่อสู้กับสัญชาตญาณภายในตนเอง รวมถึงการต่อสู้กับชะตากรรม (วนิดา บำรุงไทย, 2544: 112) การสร้างความขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับตัวเองนี้ปรากฏในนวนิยายทั้งสองเรื่องของ ศิเรมอร อุณหภูม ในเรื่อง “ลำเนาป่า” ตัวละครลำเนาเป็นตัวละครที่ต้องต่อสู้กับความต้องการของตนเอง 2 เรื่อง คือระหว่างอุดมการณ์กับความรัก ลำเนาต้องเผชิญหน้ากับความขัดแย้งในใจของตนเองอยู่ตลอด ด้วยลำเนารักผู้ชายที่ชื่อว่า “ชด” ในขณะที่เดียวกันลำเนาก็รักงานที่ได้ช่วยเหลือส่วนรวมของเธอ ซึ่งลำเนาเลือกได้เพียงอย่างเดียว และคำตอบของลำเนา คือ ลำเนาเลือกงาน ในเรื่อง “ใจดวงร้าย” ตัวละครลิปดา ได้ประสบกับเรื่องราวที่ก่อให้เกิดความเจ็บปวดในใจของตัวละครจนเป็นบาดแผลที่ยากจะลบเลือน นั่นคือ การพบว่าต้นไม้ที่เธอรักถูกทำลาย ตัวละครจึงหลีกเลี่ยงหนีจากธรรมชาติ ซึ่งเป็นสิ่งที่จะทำให้เธอหวงคิดถึงต้นไม้ต้นนั้น และรับรู้ถึงความรู้สึกเจ็บปวดอีกครั้ง แต่ในขณะที่เดียวกันลิปดาก็ยังคงรักธรรมชาติ จึงเป็นความขัดแย้งในตัวเองของลิปดาว่าจะเผชิญหน้ากับธรรมชาติเพื่อจัดการกับความเจ็บปวดนี้หรือเลือกที่จะหลีกเลี่ยงหนีธรรมชาติต่อไป

หุบเขามะขามหวานของลุงอารอบไม่ได้อยู่ในใจลิปตามานานนักแล้ว แม้ใครจะไปกันอีกคนละหลายหน ไม่เคยมีเสียงลิปดาร้องตามไปด้วยอีกเลยนับแต่นั้น ถึงใครต่อใครจะคอยคะยั้นคะยอหรือกระทั่งพ่อเข้ามาขอร้อง โรงเรียนของลิปดาพาไปทัศนาวจรที่เขาคือ ลิปดาก็หาเรื่องเลี้ยงออกมาเสีย

อารีทำให้ลิปดาใจอ่อนนุ่มลงได้ยังไงไม่มีใครรู้ แต่สิ่งที่ลิปดาตระหนักคือความรักกันจนผูกพันมากเป็นพิเศษ ทำให้ลิปดาไม่ปฏิเสธเพราะไม่ต้องการทำให้อารีผิดหวัง

(ใจดวงร่ำ, 2536: 23)

ใจของลิปดา เหมือนมีใครเอาเข็มเข้าไปเขี่ยซุยซุยตรงที่เก่าที่เคยเจ็บร้าวจับลึกนานแล้ว ให้ปวดตอตื้นแฉ่วแฉ่วในอก เมื่อภาพเดิมเดิมค่อยปรากฏขึ้นในม่านตาทั้งฝั่งซ้ายฝั่งขวา ซึ่งทาบเลื่อนอยู่ในกระจกธโดยสารรับจ้างคันที่อารีเข้ามาจากกรุงเทพฯ ให้ไปส่งถึงที่ไร่มะขามหวาน

บาดแผลอายุสิบสาม ทำให้มึงยังให้รู้สึกเท่าเดิมในวัยนี้

ถึงความเขี้ยวขึงคือมนต์ขลังสะกดสายตาลิปดาไม่ให้เลื่อนเลยไปไหน ยังเป็นความเบิกบานต่อหัวใจหัวใจของเด็กสาวอยู่เสมอ แม้นานเท่านาน ลิปดาจะสะท้อนสะท้อนทุกหนยามที่มีอะไรสะกิดหัวใจให้นึกถึงเขา แต่ช่วงเวลาได้ช่วยเยียวยาความรู้สึกเจ็บร้าวให้เบาาล้างในที่สุด และมันน่าจะเจือจางบ้างแล้ว

หากการมาครั้งใหม่ย้ำบอกลิปดาว่า ความปวดเจ็บกลับมาเยือนอีกแล้ว ผสมอยู่กับความสดชื่นของไออากาศที่กลายเป็นความเว้งว่างแทรกเข้ามาครอบครองหวังรู้สึกจนอ้างอ้างอยู่ลึก ๆ เต็มหัวอก

(ใจดวงร่ำ, 2536: 28)

ในข้อความข้างต้น จะเห็นความขัดแย้งในใจของลิปดาที่ยังคงรักในธรรมชาติจากที่กล่าวว่า “ความเขี้ยวขึงคือมนต์ขลังสะกดสายตาลิปดา” แต่ลิปดาก็ยังคงเจ็บปวดจากการที่ได้เห็นต้นไม้ที่ตนเองรักและผูกพันถูกทำลายไป ความเจ็บปวดที่ได้รับนั้นทำให้ลิปดาซึ่งเป็นเด็กหญิงอายุเพียง 13 ปี ไม่สามารถจัดการกับความเจ็บปวดของตนเองได้ ลิปดาจึงใช้วิธีการหลีกเลี่ยงสภาพแวดล้อมเดิม ๆ ที่จะทำให้นึกถึง “เขา” ต้นไม้ต้นนั้น แต่ในขณะที่เดียวกันลิปดาก็ยังคงรักในธรรมชาติ อยากจะอยู่ใกล้ธรรมชาติอีกครั้ง จึงเป็นความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในใจของลิปดา บุคคลที่ทำให้ลิปดาหันมาเผชิญหน้ากับความเจ็บปวดนั้นคือ “อารี” และสิ่งที่มาเยียวยาความเจ็บปวดของลิปดาได้ก็คือ ธรรมชาติอย่างต้นสนที่ใกล้เคียงกับ “เขา” ของลิปดานั่นเอง หลังจากจัดการกับความเจ็บปวดที่เกิดขึ้นในครั้งแรกได้ ทำให้เมื่อลิปดาต้องเผชิญกับเหตุการณ์ที่ต้องเห็นธรรมชาติถูกทำร้ายซ้ำ ๆ อีก

หลายครั้ง ลิบดาก็ไม่ได้หลีกเลี่ยงหนีธรรมชาติอีกต่อไป แต่เปลี่ยนความเจ็บปวดเป็นความกล้าที่จะเผชิญหน้ากับผู้ที่ทำร้ายธรรมชาติและพร้อมปกป้องธรรมชาติอย่างไม่มีย่อท้อ

กลวิธีการสร้างความขัดแย้งในงานบันเทิงคดีของศิเรมอร อุณฺหรูป ทั้ง 3 ลักษณะ ไม่ว่าจะเป็นความขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ ความขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับสังคม และความขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับตัวเอง ล้วนเป็นไปเพื่อให้ตัวละครเอกได้แสดงทัศนคติต่อธรรมชาติและวิพากษ์วิจารณ์ฝ่ายตรงข้าม นอกจากนี้กลวิธีการสร้างความขัดแย้งที่พบมากในงานบันเทิงคดีของศิเรมอร อุณฺหรูป คือ ความขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ ที่เป็นเช่นนี้เพราะส่วนหนึ่งผู้เขียนเห็นว่าสาเหตุสำคัญของการทำลายธรรมชาติคือ ความคิดและการกระทำของมนุษย์ ดังนั้นการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมจึงต้องเริ่มที่การเปลี่ยนความคิด ซึ่งในงานเขียนนั้นเริ่มจากคนใกล้ตัวก่อน อีกทั้งการสร้าง ความขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ยังเป็นการเปิดโอกาสให้ตัวละครเอกได้แสดงความคิดและใช้คำพูดโน้มน้าวให้อีกฝ่ายได้ทบทวนการกระทำและความคิดของตนเอง จนนำไปสู่การตระหนักถึงส่วนรวม

3.2.1.3 กลวิธีการสร้างตัวละคร

ตัวละครเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของบันเทิงคดีเพราะตัวละครเป็นผู้กระทำหรือผู้แสดงบทบาทที่ก่อให้เกิดเรื่องราวในเรื่อง ในงานบันเทิงคดีของศิเรมอร อุณฺหรูป นับว่าตัวละครเป็นองค์ประกอบที่มีความโดดเด่นมาก ด้วยเรื่องจะเน้นที่การนำเสนอความคิดและความรู้สึกของตัวละครเอกเพื่อนำไปสู่การวิพากษ์วิจารณ์การกระทำของคนในสังคม โดยกลวิธีการสร้างตัวละครที่มีผลต่อการโน้มน้าวใจผู้อ่านให้เกิดความตระหนักในคุณค่าของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมคือ การสร้างตัวละคร 2 ขั้วตรงข้ามคือ ตัวละครที่รักธรรมชาติและตัวละครที่ทำลายธรรมชาติ เพื่อให้เกิดการเปรียบเทียบถึงการกระทำและความคิดที่แตกต่างกันของตัวละครทั้งสองลักษณะอย่างชัดเจน

3.2.1.3.1 ตัวละครผู้รักธรรมชาติ

ตัวละครผู้รักธรรมชาติในงานของศิเรมอร อุณฺหรูปนั้น ประกอบไปด้วยตัวละครเอกและตัวละครสนับสนุน ในส่วนของตัวละครเอกดังที่กล่าวไปในหัวข้อที่แล้วว่าตัวละครที่โดดเด่นที่สุดคือ ตัวละครเอกหญิง โดยลักษณะที่ตัวละครเอกหญิงในนวนิยายและเรื่องสั้นมีร่วมกัน คือ การเป็นคนเมืองในเรื่อง “ลำเนาป่า” และ “ใจดวงริ้ว” และความเป็นเด็กในเรื่อง “ใจดวงริ้ว” และ “ราวกิ่งกับังกลีบเนียนกริบ”

ลักษณะร่วมแรกคือ การสร้างตัวละครให้เป็นคนเมืองในตัวละคร “ลำเนา” ในเรื่องลำเนาป่าและ “ลิบตา” ในใจดวงร้าง โดยผู้เขียนสร้างให้ตัวละครในทั้งสองเรื่องเป็นคนเมืองที่มองว่าเมืองเป็นสถานที่ที่ไม่น่าอยู่ “ลำเนา” เป็นตัวละครที่เป็นคนเมืองและใช้ชีวิตในเมืองจนวันหนึ่งเธอค้นพบว่าเมืองเป็นสถานที่ที่ไม่น่าอยู่ ด้วยสภาวะแวดล้อมของเมืองที่เต็มไปด้วยแสงสีและค่านิยมที่ฉาบฉวย เธอจึงหลีกหนีวิถีชีวิตเช่นนี้ไปเป็นนักพัฒนาชนบทในโครงการเกษตรกรรมภาคเหนือที่ยอดคอยสามหมื่น ดินแดนที่ห่างไกลความเจริญในด้านวัตถุ แต่เต็มเปี่ยมไปด้วยคุณค่าในด้านจิตใจ

ครั้งสมัยที่ลำเนาเริ่มเป็นสาวขึ้นมา นั้น หล่อนเองก็เคยตกอยู่ในสภาวะแวดล้อมทั่วไปที่ดำเนินคล้อยไปกับสังคม ทว่าธาตุในตัวหล่อนไม่อาจแบ่งบานงอกงามได้ในวงอันจำกัดจำเขี่ยของหน้าากหลากสี เหลี่ยมเล่ห์กระเท่ห์กำมะลอ จริตมายาอันแออัด จริตอารมณีสลับซับซ้อนเคล้าหลอหลอมเป็นสังคมเมืองที่ยืนหยัดอยู่กับวัตถุอย่างออกหน้าออกตา มีลากสักการะสรรเสริญเป็นเครื่องย้อมหน้าย้อมตา พื้นฐานของผู้คนเหล่านี้เห็นแก่สังคมและวัตถุจนสามารถย้อมสีตัวเองได้ให้ละลายกลมกลืนเป็นสีของพวกพ้องเดียวกัน สีที่หล่อนมองเห็นเข้าที่ไร้กะทอนแปลบปลาบเข้านัยน์ตาจนต้องเลี้ยวเข้าหาศีลธรรมชาติที่ยังคงอบอุ่นจริงใจ ไม่เสแสร้งแก่ง้งทำเช่นแสงสีบูบับอันวิ้งไหว ๆ ขวักไขว่อย่างในเมือง ...ที่ผู้คนพากันละเมอหลงใหลใฝ่ใจจดจ่อ”

(ลำเนาป่า, 2549: 159-160)

ข้อความข้างต้นแสดงให้เห็นว่า ลำเนาเป็นคนหนึ่งที่เคยใช้ชีวิตในเมืองจนเติบโตเป็นสาว จึงค้นพบว่าตนเองไม่สามารถอยู่ในสังคมเมืองได้ เพราะสังคมเมืองเป็นสังคมที่เห็นแก่วัตถุต่างคนต่างแสวงหาสิ่งของมาประดับตัวเพียงเพราะต้องการที่จะได้รับการยอมรับจากผู้คนที่อยู่ในสังคมเดียวกัน ซึ่งการแสวงหาสิ่งของจนเกินความจำเป็นต่อการดำรงชีวิตนี้เป็นสิ่งที่ลำเนาปฏิเสธมาโดยตลอดเห็นได้จากกรณีที่ตัวละครอื่นกล่าวถึงลำเนาว่า

ลำเนาไม่เหมือนผู้หญิงทั่วไปในความรู้สึกของชด ตรงที่เธอมีความต้องการไม่เหมือนใคร มันอยู่นอกเหนือความเข้าใจของผู้หญิงส่วนใหญ่หรือผู้ชายเองก็เกิด วัตถุมากค่า ประดามีล้วนแล้วแต่ทำอะไรหล่อนไม่ได้ ค่าที่ลำเนาไม่เคยหวั่นไหวหรือปลื้มเปรมกับมัน หล่อนกลับมองเห็นเป็นแค่ภาพลวงนัยน์ตา เป็นแค่เครื่องล่อให้มนุษย์มาติดกับ และหลงงุนวายตะเกียกตะกายที่จะได้มาครอบครองเป็นเจ้าของไม่มีที่สิ้นสุด

ความสุขของมนุษย์ไม่เหมือนกัน มันผิดแผกตามอารมณ์จำแนกแยกแยะส่วนตัว ความสุขของลำเนาหอมล้อมอยู่ในรายละเอียดเล็ก ๆ น้อย ๆ ชั่ววันชั่วคืน ซึ่งหล่อนปลื้มเวลาทั้งหมดให้กับคนอื่น ๆ อย่างมั่นคงเสมอ

(ลำเนาป่า, 2549: 64)

ข้อความข้างต้น เป็นการกล่าวถึงลักษณะนิสัยของลำเนาในความคิดของตัวละครที่เป็นคนเมืองอย่าง “ชต” ซึ่งชตมักจะกล่าวเสมอว่าลำเนาเป็นผู้หญิงที่แตกต่างจากผู้หญิงหรือคนเมืองคนอื่น ๆ ตรงที่ลำเนาไม่สนใจวัตถุหรือของมีค่าต่าง ๆ ที่มนุษย์ทั่วไปชวนขวยทุกวิถีทางให้ได้มา ความสุขของลำเนาไม่ใช่การครอบครองสิ่งของที่มีไว้เพียงเพื่ออำนวยความสะดวกให้กับมนุษย์ แต่เป็นการใช้ชีวิตในบ้านหลังเล็ก ๆ ห้อมล้อมไปด้วยต้นไม้และมีเครื่องใช้ในบ้านแค่พอจำเป็นกับการดำรงชีวิตเท่านั้น ไม่ต้องแสวงหาสิ่งของอื่น ๆ จนเกินความจำเป็น ลำเนาจึงเลือกที่จะไปใช้ชีวิตอยู่ในหมู่บ้านชาวเขาบนยอดดอยด้วยสถานที่นั้นห้อมล้อมไปด้วยธรรมชาติ อีกทั้งชาวเขาในหมู่บ้านก็ยังคงมีวิถีชีวิตที่เป็นมิตรกับธรรมชาติ แม้ก่อนหน้านั้นชาวเขาจะทำอาชีพปลูกฝิ่นแต่เมื่อทราบว่าการปลูกฝิ่นจะเป็นสาเหตุของปัญหาอื่น ๆ ชาวเขาก็ให้ความร่วมมือกับลำเนาแก้ไขปัญหาเป็นอย่างดี ต่างจากผู้คนในเมืองที่แม้จะทราบว่าปัญหาสิ่งแวดล้อมในเมืองเกิดขึ้นด้วยสาเหตุใด แต่คนส่วนใหญ่ก็ยังมองข้ามปัญหาและยังคงมีพฤติกรรมแบบเดิมต่อไป ดังที่ลำเนากล่าวถึงปัญหาขยะบนท้องถนนในเมืองที่มีสาเหตุมาจากความเห็นแก่ตัวของคนในสังคมที่เห็นแต่ประโยชน์และความสะดวกสบายของตนเองเป็นใหญ่จนละเลยเรื่องของส่วนรวม ก่อให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมตามมา ดังนั้นแม้ลำเนาจะเป็นคนเมืองที่เกิดและเติบโตในเมือง แต่สุดท้ายลำเนาก็เลือกที่จะปฏิเสธการใช้ชีวิตในเมืองแม้จะเป็นสถานที่ที่มีคนที่ลำเนารักอยู่และเลือกไปใช้ชีวิตบนดอยที่ห่างไกลความเจริญเพื่อช่วยเหลือผู้ที่ถูกเอารัดเอาเปรียบต่อไป

ส่วน “ลิปดา” ในใจดวงร้าย เป็นตัวละครที่เป็นคนเมือง เกิดและเติบโตในเมือง เช่นเดียวกับลำเนาเพียงแต่แม้ลิปดาจะค้นพบว่าเมืองเป็นสถานที่ที่ไม่น่าอยู่ แต่ด้วยความที่เป็นเด็กที่ยังอยู่ในวัยศึกษาเล่าเรียนลิปดาก็ยังคงต้องอาศัยอยู่ในเมืองเช่นเดิม การเป็นคนเมืองและเติบโตในเมืองมาโดยตลอดทำให้ลิปดาเห็นถึงปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในเมืองทั้งปัญหามลพิษบนท้องถนน ปัญหาการตัดต้นไม้ที่ทำลายพื้นที่สีเขียวให้กลายเป็นตึกสูงจำนวนมากในเมือง ด้วยเหตุนี้เมื่อลิปดาได้ออกไปสู่พื้นที่ที่ใกล้ชิดธรรมชาติอย่างไร่มะขามหวานของ “ลุงอารอบ” ที่จังหวัดเพชรบูรณ์ สถานที่ที่เป็นจุดเริ่มต้นความผูกพันระหว่างลิปดากับธรรมชาติ ลิปดาจึงมองเห็นความแตกต่างระหว่างเมืองกับชนบท ดังนี้

พวยควันจาง ๆ ลอยขึ้นสูงจากฟากดงไม้ไม่ไกลลิบนักทางซีกเดียวกับด้านที่เสียงไก่ขันข้ามทุ่งหญ้าลอยลมมาทางนี้ ชาวบ้านยังก่อไฟหุงข้าวด้วยฟืนเป็นฟืน ต่างจากบ้านลุงอารอบที่มีรถกระบะเข้ามาส่งแก๊สสำหรับหุงต้มมานานแล้ว

นกโรยปีก บินกรูออกจากรังที่ละสองสามตัว เหนือขึ้นสูงจนแทบเป็นทางยาวโค้งอยู่กลางหาว พร้อมกับตะวันลอยดวงโตแดงจัดราวกับถูกชักขึ้นจากขอบฟ้า—อย่างเข้มซ้า แต่ทว่ารวบรัด และรวดเร็วตามพลังแรงของแสงสาด

ทั่วทั้งหุบจึงชาวโพลนขึ้นอย่างมิรอช้า

ไอโฮ-ลิปดาอุทานในใจ อยู่บ้านที่กรุงเทพฯ ไม่เคยพบเห็นภาพงดงามปานนี้เลย ด้วย
แท่งตึกต่างทวีความสูงขึ้นไปแข่งกับฟากฟ้าจนบดบังอะไรต่อมิอะไรที่ควรจะได้เห็นบ้าง แม้สัก
เศษส่วนของเสี้ยวอะไรก็ได้ที่เป็นธรรมชาติชีวิตที่แท้

(ใจดวงร้าว, 2536: 30-31)

ข้อความข้างต้นเป็นตอนที่ลิปดาอยู่ที่ไร่ลุงอารอบและตื่นขึ้นมาพบกับภาพอัน
งดงามของธรรมชาติยามเช้าในชนบท การเริ่มต้นวันใหม่ของทั้งคนและสัตว์ ในข้อความให้ภาพวิถีชีวิต
ของสัตว์อย่างไก่และนก และภาพวิถีชีวิตของชาวบ้านที่ตื่นมาหุงหาอาหารในยามเช้า ประกอบกับ
ภาพความเป็นไปของธรรมชาติอย่างการขึ้นของดวงอาทิตย์ที่ส่องสว่างจนเห็นทัศนียภาพรอบ ๆ
ตัวอย่างหุบเขาที่เขาที่ชาวโพลนไปด้วยหมอก เป็นภาพที่ลิปดาไม่อาจพบได้ในเมืองอย่างกรุงเทพฯ
ด้วยสภาพแวดล้อมในเมืองที่เต็มไปด้วยตึกสูงบดบังสิ่งต่าง ๆ อีกทั้งเมืองยังเป็นสถานที่ที่มีพื้นที่สีเขียว
หลงเหลืออยู่น้อยมาก ไม่ใช่แค่ความงามของธรรมชาติเท่านั้นที่ลิปดาเห็นว่าเมืองและชนบทแตกต่างกัน
เมื่อลิปดาได้พบกับชาวบ้านคนอื่น ๆ ลิปดาจึงค้นพบว่านอกจากชนบทจะเป็นสถานที่ที่มีธรรมชาติ
งดงามแล้ว คนในชนบทยังเป็นกลุ่มคนที่มีสุขภาพแข็งแรงด้วย ลิปดา มองว่าสิ่งหนึ่งที่ทำให้คนชนบท
แข็งแรงคือ การได้อยู่กับอากาศที่ “สดสะอาดบริสุทธิ์” ซึ่งต่างกับเมืองที่เต็มไปด้วยมลพิษจากควันรถ
คนเมืองในสายตาของลิปดาจึงเป็นกลุ่มคนที่ “มีอาการอ่อนเปลี้ยหมดกำลัง” ในทุกเย็นหลังเลิกงาน
เนื่องจากต้องใช้เวลาอยู่บนถนนผจญกับรถติดเป็นเวลานาน ลิปดาจึงมักกล่าวถึงการละทิ้งชีวิตในเมือง
มาใช้ชีวิตในไร่มะขามหวานของลุงอารอบและเปรียบเทียบอากาศของชนบทกับเมืองว่าเมื่ออยู่ในเมือง
ลิปดาไม่สามารถสูดหายใจลึก ๆ ได้เพราะเมืองเต็มไปด้วยควันพิษ แค่นึกถึงธรรมชาติที่ติดขัด ต่าง
จากเมื่ออยู่ในชนบทลิปดาสามารถสูดหายใจลึก ๆ ได้เพราะอากาศทั้งสะอาดและสดชื่นจากการกรอง
ของต้นไม้รอบ ๆ ตัว จากการที่ได้เห็นความแตกต่างระหว่างเมืองกับชนบท ลิปดาจึงให้ความสำคัญ
กับต้นไม้และธรรมชาติมาก แม้ว่าจะต้องอาศัยอยู่ในเมืองแต่ลิปดาก็ติดตามข่าวสารเกี่ยวกับปัญหา
สิ่งแวดล้อมและเผยแพร่ให้กับคนรอบตัวโดยตลอดและหากค้นพบว่าสถานที่ใดในเมืองยังมีการ
อนุรักษ์พื้นที่ป่าไว้ ลิปดาก็จะพยายามช่วยอนุรักษ์และปกป้องพื้นที่นั้นให้พ้นภัยจากฝีมือมนุษย์

ลักษณะร่วมที่สองคือ เรื่อง “ความเป็นเด็ก” ในตัวละคร “ลิปดา” จากเรื่องใจ
ดวงร้าว และ “ออ” จากเรื่องราวกึ่งกับวงกลีบเนียนกริบ ผู้เขียนสร้างตัวละครทั้งสองเรื่องให้เป็นเด็ก
ที่เล่าถึงความผูกพันที่ตัวละครมีต่อธรรมชาติ โดยในเรื่องใจดวงร้าวจะเล่าเรื่องตั้งแต่ลิปดาเป็นเด็ก
อายุเพียง 11 ปี จนถึงอายุ 17 ปี ส่วนเรื่องราวกึ่งกับวงกลีบเนียนกริบนั้นผู้เขียนไม่ได้กล่าวถึงอายุของ
ออ กล่าวเพียงว่าออเรียนหนังสืออยู่ในชั้นมัธยมฯ โดยตัวละครเด็กทั้งสองเรื่องนี้มีบุคลิกลักษณะที่
คล้ายคลึงกัน คือ รักและผูกพันกับธรรมชาติมาก

อออยู่กับน้ำมาตั้งแต่เด็ก ๆ แต่เล็กแต่น้อย ไม่เคยขาดเลย นับตั้งแต่เกิดมาในบ้านคุณตาซึ่งมีบึงใหญ่ปลูกบัวต่างสี แล้วก็ย้ายมาอยู่บ้านใหม่หลังนี้ อออยู่กับบ้านที่มีต้นไม้ครึ้ม ๆ เป็นชนิดมาตั้งแต่เด็กแต่เล็กแต่น้อย ไม่เคยขาดเลยนับตั้งแต่บ้านคุณตาที่มีต้นก้ามปูที่อ่อมองอย่างไรก็ไม่เห็นมันเหมือนก้ามปูจนแล้วจนรอด ต้นประดู่ที่พ่อบอกว่าเป็นต้นไม้ประจำเหล่าทัพเรือ ต้นตะแบกดอกสีม่วงอมชมพู - สีโปรดของแม่ และประดาดอื่น ๆ แล้วก็ย้ายมาหลังนี้ ออรักกอบัวในน้ำ รักต้นไม้ทุกต้นโดยเฉพาะต้นหางนกยูง อออยู่กับน้ำกับต้นไม้กับสีเขียวมาตั้งแต่ยังเล็ก และพ่อก็สอนเอาไว้

‘สีเขียวช่วยทำให้อะไรต่าง ๆ ดีขึ้น ต้นไม้ให้ร่มเงา ให้ดอกผล และให้สีที่โลกขาดไม่ได้ ด้วยซ้ำ ลูกลองคิดดูสิว่าถ้าโลกไม่มีสีเขียว โลกเราจะเป็นสีอะไร’

‘สีโศก’ ออตอบเสียงยานางตามแม่ป้องปากบอกออกหลังจากที่เห็นออครุ่นนึกอยู่เป็นนาน

(ผ่านมาทางความคิด, 2536: 88-89)

ข้อความข้างต้นเป็นข้อความจากเรื่อง “ราวกับวงกลีบเนียนกริบ” ที่เล่าถึงความผูกพันของตัวละครอย่าง “ออ” กับธรรมชาติรอบ ๆ ตัว ข้อความแสดงให้เห็นว่าความผูกพันของตัวละครที่มีกับธรรมชาติเกิดขึ้นตัวละครตั้งแต่ยังเป็นเด็กเล็ก ๆ ที่ได้อยู่ในสภาพแวดล้อมที่ใกล้ชิดกับธรรมชาติมาโดยตลอด ได้เห็นและสัมผัสกับธรรมชาติมาตั้งแต่เด็ก ตัวละครจึงรักและผูกพันกับธรรมชาติมาก จากการบรรยายถึงสิ่งต่าง ๆ รอบตัวที่ให้ออละเอียดเล็ก ๆ น้อย ๆ เกี่ยวกับธรรมชาติแสดงให้เห็นว่าตัวละครสังเกตและใส่ใจกับธรรมชาติมากเป็นพิเศษ ประกอบกับการปลูกฝังในครอบครัวที่สอนให้ตัวละครเห็นคุณค่าของธรรมชาติ ดังที่เห็นในตอนท้ายของข้อความที่พ่อพยายามปลูกฝังกับออว่า โลกนี้ไม่สามารถขาดสีเขียวของต้นไม้ได้ เพราะจะทำให้โลกเป็นสีโศก สีโศกนี้ก็คือความแห้งแล้ง ไร้ชีวิต ออจดจำคำสั่งสอนนี้มาโดยตลอดและรู้สึกเศร้าทุกครั้งที่เห็นต้นไม้ถูกตัด

ส่วน “ลิปดา” ในใจดวงราวก็มีความผูกพันกับธรรมชาติมาตั้งแต่เด็กเช่นเดียวกัน ความรักและผูกพันในธรรมชาติของลิปดาเกิดขึ้นครั้งแรกในตอนอายุ 11 ปี เมื่อครั้งที่ไปยังไร่ของลุงอารอบและได้พบกับต้นไม้ใหญ่ต้นหนึ่ง ต้นไม้ต้นนั้นสูงใหญ่และมีอายุมากกว่าร้อยปี

เขา ทำให้ลิปดาหยุดวิ่งกะทันหันและจ้องมองอย่างจ้อง

--ต้นอะไรหนอใหญ่โตและสูงได้ขนาดนั้น ลำต้นอวบใหญ่ตั้งตรงแนวหายขึ้นไปราวกับจะสูงแข่งกับหมู่เมฆขาวที่ครองฟากฟ้าอยู่ กิ่งใบขึ้นไปแตกก้านสาขาอยู่ข้างบนยอดแล้ว ๆ ทั้งหมด และแผ่ร่มเงาทอดยาวไปตามพื้นดินตั้งแต่ตรงที่ลิปดายืนอยู่ใต้โคนต้น จนทอดลามเลยถนนดินข้ามไปถึงยอดหญ้าข้างหนองน้ำปริ่มบางฝั่งโน้น

--มีความเย็นบางอย่างแผ่คลุมล้อมอยู่โดยรอบทั่วละแวกเป็นละออง ๆ ที่เย็นลึกลงลึกถึงกันบึงหัวใจของเด็กหญิง ลิปดา รู้สึกถึงความสุขที่เย็นสงบ

โดยไม่ทันรู้ตัว ลิบดาเดินเข้าไปใกล้โคนต้นอวบน้ำใหญ่หลายคนโอบยื่นมือออกไปแตะ เหมือนจะลองหยิ่งดู แล้วลองลูบไปตามผิวเปลือกหนาแตกเป็นร่องขรุขระสีเทาอมน้ำตาลด้วยความรู้สึกที่ใจเป็นที่สุด ลิบดาทั้งลูบทั้งจับไปรอบ ๆ พลังพินิจมองไปทั่ว ๆ สลับกับแหงนหน้าขึ้นมองแล้วก็มองอีกจนแขนคอที่ตั้งบ่าอยู่นั้นเมื่อยง่าไปหมด และในนาที่นั้นเองลิบดาค่อย ๆ แบนหน้าเข้าไปจนชิดใกล้แล้วกางแขนออกโอบไว้เต็มอ้อมอก -มีความนึกคิดกับความรูสึกมากมายแตกดอกออกช่อผลิบานอยู่ในหัวใจอาบละไอสุขของเด็กหญิง

(ใจดวงร้าว, 2536: 14-15)

ข้อความข้างต้น แสดงความรู้สึกที่เกิดขึ้นกับลิบดาเมื่อได้พบกับ “เขา” ต้นไม้ที่ลิบดาเกิดความรักและผูกพันตั้งแต่ได้พบครั้งแรก ด้วยความสูงใหญ่ของต้นไม้สะกดให้ลิบดาต้องหยุดมองอย่างรู้สึกทั้งในความสูงใหญ่ จนเมื่อได้เข้าไปใกล้ ได้สัมผัสกับต้นไม้ต้นนั้นลิบดาจึงรู้สึกถึงความยิ่งใหญ่ที่ต้นไม้ต้นนั้นแผ่ออกมา ไม่ใช่แค่ขนาดต้นไม้ที่ยิ่งใหญ่ แต่เป็นสิ่งที่ต้นไม้ต้นนี้ให้กับสิ่งมีชีวิตอื่น กิ่งก้านสาขาของต้นไม้ไม่ได้เพียงกันแดดให้ลิบดา รู้สึกเย็นสบายที่กายเท่านั้น แต่ความเย็นจากการแผ่กิ่งก้านสาขาอันใหญ่โตนี้ได้แทรกซึมลงไป ในหัวใจของลิบดาด้วย ความยิ่งใหญ่ของต้นไม้จึงทำให้ลิบดาเกิดความรู้สึกทั้งชื่นชม ศรัทธาและคารวะต้นไม้ต้นนั้น จนเกิดสำนึกและความผูกพันกับต้นไม้ต้นอื่น ๆ ด้วย นอกจากความผูกพันกับธรรมชาติที่มีตั้งแต่แต่เด็กแล้ว สิ่งสำคัญที่ทำให้ลิบดา รักและเห็นความสำคัญของธรรมชาติ คือ การปลูกฝังจากคนในครอบครัว โดยเฉพาะจาก “อารี” อาสาวที่ลิบดาสนิทที่สุดในครอบครัว อารีเป็นผู้ที่สอนสิ่งต่าง ๆ ให้กับลิบดา มาตั้งแต่เด็ก ไม่ว่าจะได้พบเจอกับเรื่องอะไรมา ก็จะมาเล่าให้ลิบดาฟังและสอนให้ลิบดา รู้จักคิด เห็นความสำคัญของส่วนรวมมากกว่าส่วนตัว เห็นความสำคัญของธรรมชาติมากกว่าวัตถุ และคอยวิพากษ์วิจารณ์การกระทำของคนในสังคมให้ลิบดา ฟังเสมอ ซึ่งลิบดาก็ได้ซึมซับความคิดเหล่านี้มาจากอารีด้วยเช่นกัน

... แปลกนะ ลิบดากังขา พวกผู้ใหญ่ต่างสอนไม่ให้เด็กทำอย่างนั้นอย่างนี้ สอนกระทั่งไม่ให้พูดปด แต่ตัวเองทำผิดแล้วกลับไม่รู้สีกว่าตนเองผิด ไม่เคยหยุดพิจารณาตัวหรือกล่าวโทษตัวเองก่อน ปากเปิดจ่างเพื่อให้คำอ้างของตนหลุดออกมาพล่อย ๆ เพื่อว่าในที่สุดพวกผู้ใหญ่จะได้ใช้ธรรมชาติอย่างสุรุ่ยสุร่าย ใช้โลกอย่างสุรุ่ยสุร่าย โดยขาดความสำนึกถึงผลภัยที่กำลังเป็นอยู่และรออยู่ข้างหน้าอีกมากมายนัก ภัยที่เขาเร่งวันเร่งคืนอยากจะได้ลิ้มชิมรสใหม่ ๆ ของความทุกข์ยากแก่ปอดกายและโพรงหายใจของเขาเพียงลำพังพร้อม ๆ กัน

ทุกวันนี้เวลาอยู่บนถนนกรุงเทพฯ ลิบดาก็หายใจขัดจะแยะอยู่แล้ว ผู้ใหญ่เคยคิดหาหนทางเบี่ยงหน้าที่เขาช่วยกันแผ่วไปสู่ความเตียนราบสูญเปล่ากันบ้างหรือไม่หนอ

(ใจดวงร้าว, 2536: 120-121)

ข้อความข้างต้นเป็นการวิพากษ์วิจารณ์การกระทำของเหล่าผู้ใหญ่ของลิปดา ที่พยายามสอนให้เด็กเป็นคนดีแต่ตนเองกลับทำสิ่งที่ตรงกันข้ามอย่างการทำลายโลกธรรมชาติ พร้อมทั้งตั้งคำถามกับเหล่าผู้ใหญ่ถึงการรับผิดชอบต่อผลที่ตามมา จากข้อความแสดงให้เห็นว่าสำหรับลิปดาแล้ว ปัญหาสิ่งแวดล้อมไม่ใช่ปัญหาที่เกิดขึ้นเพียงเพราะจากภัยธรรมชาติเอง ไม่ใช่แค่เพราะคนใช้ถุงพลาสติกที่ย่อยสลายยากหรือใช้รถยนต์ที่ก่อให้เกิดควันพิษมากขึ้นเท่านั้น แต่เป็นเพราะมนุษย์ใช้โลก ใช้ธรรมชาติกันมากเกินไปจนเกินความพอดี โดยเฉพาะกลุ่มคนที่เรียกตัวเองว่าเป็น “ผู้ใหญ่” และใช้ข้ออ้างจากการใช้ธรรมชาติอย่าง “สุรุ่ยสุร่าย” ว่าเป็นการพัฒนา ซึ่งสำหรับลิปดาเป็นเพียงข้ออ้างของคนโลภและขาดสำนึกเท่านั้น

กลวิธีการสร้างตัวละครเอกทั้งสองแบบจึงเป็นส่วนที่สนับสนุนให้ผู้อ่านเห็นถึงความสำคัญของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การสร้างตัวละครให้เป็นคนเมืองในนวนิยายทั้งสองเรื่องเป็นสิ่งที่สนับสนุนว่าธรรมชาติเป็นสิ่งที่มีความสำคัญและควรช่วยกันรักษาไว้ เพราะตัวละครทำให้เห็นว่าแม้แต่คนที่เกิดและเติบโตในเมืองมาโดยตลอด ยังไม่มีแม้แต่ความผูกพันกับสถานที่ที่เป็นบ้านเกิดของตนเองด้วยเป็นสถานที่ที่ไม่ได้อยู่ ห่างไกลจากสิ่งที่เป็นธรรมชาติ แต่ค้นพบความงามและรู้สึกผูกพันกับอีกสถานที่หนึ่งซึ่งใกล้ชิดกับธรรมชาติมากกว่า ส่วนการสร้างตัวละครเอกที่เป็นเด็กนั้น นอกจากจะแสดงให้เห็นว่าการปลูกฝังความรักธรรมชาติและสอนให้เด็กเห็นความสำคัญของธรรมชาติเป็นเรื่องสำคัญที่ต้องสร้างมาตั้งแต่เยาว์วัย เพื่อให้เด็กมีความผูกพันและมีทัศนคติที่ดีต่อธรรมชาติ ซึ่งส่งผลต่อการปฏิบัติตนกับธรรมชาติเมื่อเติบโตเป็นผู้ใหญ่ นอกจากนี้การสร้างตัวละครให้เป็นเด็กยังให้ผลกระทบต่อความรู้สึกแตกต่างกับตัวละครที่เป็นผู้ใหญ่ ด้วยเมื่อตัวละครแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับธรรมชาติหรือตั้งคำถามกับสิ่งที่เกิดขึ้นด้วยฝีมือของกลุ่มคนที่เรียกตนเองว่า “ผู้ใหญ่” สิ่งที่ตามมาคือ ความรู้สึกสะเทือนใจกับสิ่งที่เกิดขึ้นกับธรรมชาติและความรู้สึกละเอียดอ่อนกับสิ่งที่เกิดขึ้นที่ผู้ใหญ่ต้องให้เด็กมาตั้งคำถามเหล่านี้ ซึ่งความรู้สึกเหล่านี้เป็นส่วนหนึ่งของจุดเริ่มต้นจิตสำนึกเชิงนิเวศ

ในส่วน of ตัวละครสนับสนุนเป็นตัวละครที่สนับสนุนบทบาทผู้รักธรรมชาติของตัวละครเอกให้โดดเด่นมากยิ่งขึ้น โดยสามารถแบ่งตัวละครสนับสนุนออกได้เป็น 2 กลุ่มคือ ตัวละครที่สร้างจิตสำนึกเชิงนิเวศให้กับตัวละครเอก และตัวละครที่ได้รับการปลูกฝังจิตสำนึกเชิงนิเวศจากตัวละครเอก ตัวละครสนับสนุนที่เป็นผู้สร้างจิตสำนึกเชิงนิเวศให้กับตัวละครเอกที่โดดเด่นที่สุดคือ “อารี” นางสาวของลิปดาในเรื่อง “ใจดวงร้าว” อารีเป็นผู้หญิงที่รักธรรมชาติและสนใจปัญหาสิ่งแวดล้อมมาโดยตลอด เมื่อพบเจอสิ่งใดก็จะนำมาเล่าให้ลิปดาฟังทั้งเรื่องของธรรมชาติ ปัญหาสิ่งแวดล้อม ปัญหาสังคมอย่างความยากจน การใช้รถใช้ถนน พร้อมทั้งอธิบายถึงสาเหตุและผลที่ตามมาของสิ่งนั้น ๆ เสมอ

อารีบอกว่า ‘คนที่นี่เขาเห็นความสำคัญของธรรมชาติและสิ่งที่มีอยู่ในธรรมชาตินี้ น้อยมาก เขาจึงมองไม่เห็นความสำคัญของคำว่าเพื่อส่วนรวม เขาเห็นแค่ส่วนของเขาเท่านั้น เขาจึงโลภ หิวกันแต่เงิน ที่คนโบราณสอนไว้ว่าเป็นของนอกกายนี้แหละ จนในที่สุดทำได้ทุกอย่าง แม้แต่การตัดต้นไม้ทำลายป่าทุกแห่งทุกประเภททั่วประเทศเราเคยที่อยู่ ไม่ว่าจะเป็ป่าเปลี่ยว ป่าโปร่ง ป่าดงดิบ ป่าเบญจพรรณ ป่าชายเลน ป่าอนุรักษ์ ป่าซึ่งเป็นที่รวมของแหล่งต้นน้ำลำธารทั้งหมด โลกถึงร้อนรุ่มขึ้นเรื่อย ๆ ใจลูก’ อารีตลอดจนลุงป้าแม่ที่มักเรียกหลานทุกคนว่า ลูกเสมอ ‘แต่ในที่สุดแล้วธรรมชาติมีวิธีปกป้องตัวเองเสมอ’

แล้วอารีก็ยกตัวอย่างความหายนะที่เกิดขึ้นในภาคใต้ หลักจากที่มนุษย์พยายามโค่นทำลายป่าจนถึงจุดที่ไม่เหลืออะไรไว้คอบซบน้ำใต้ดิน น้ำจึงท่วมทะเลยกเอาซุงที่คนลักลอบตัดแอบไว้ไหลเลื่อนลงมาถล่มบ้านเรือนเสียหายหมด คร่าชีวิตและทรัพย์สินแม้เพียงสลึงก็ไม่เหลือ ซ้ำยังทำให้หมู่บ้านทั้งหมู่บ้านกลายเป็นทะเลโคลนเว้งว่างไปอีกนานนับ

‘เมื่อป่าหรือพื้นที่สีเขียวใกล้จะหมดเกลี้ยงอย่างทุกวันนี้ เด็กไทยอย่างลิปจึงไม่เคยเห็นธรรมชาติแท้ ๆ ที่เป็นความงดงามดั้งเดิมของเราและของชีวิต --และเป็นครูที่แท้จริงของมนุษย์’

(ใจดวงร่ำ, 2536: 15)

ข้อความข้างต้น เป็นคำสอนเกี่ยวกับธรรมชาติของอารีที่ลิปดาจำได้ขึ้นใจ ในที่นี้ อารีวิพากษ์วิจารณ์เหล่ามนุษย์ที่ทำลายธรรมชาติให้ลิปดาฟังว่า สาเหตุของการเกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมมาจากความโลภของมนุษย์ที่ต้องการเงินทองและวัตถุอย่างไม่มีที่สิ้นสุด จนต้องล้างผลาญธรรมชาติไปมากมาย จากคำกล่าวของอารีแสดงให้เห็นว่าประเทศไทยเป็นประเทศที่มีความหลากหลายทางชีวภาพเพราะมีป่าอยู่หลายประเภท แต่พื้นที่ป่าเหล่านี้กลับถูกทำลายเพราะความโลภของมนุษย์พร้อมทั้งกล่าวถึงผลที่ตามมาจากการที่มนุษย์ตัดไม้ทำลายป่าเพื่อให้ลิปดาเห็นถึงความสำคัญของธรรมชาติ อีกสิ่งหนึ่งที่อารีพยายามปลูกฝังลิปดามาโดยตลอดคือเรื่อง “ส่วนตัว” และ “ส่วนรวม” เพราะอารีมองว่าปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมไม่ใช่แค่ปัญหาสิ่งแวดล้อม แต่รวมถึงปัญหาสังคมอื่น ๆ เป็นปัญหาที่เกิดจากความไร้ระเบียบ ขาดวินัย และสนใจแต่เรื่องของตนเองโดยไม่สนถูกผิด ดังนั้นหากคนเรามีจิตสำนึกต่อส่วนรวมปัญหาเหล่านี้ก็จะไม่เกิดขึ้น ซึ่งเรื่องของจิตสำนึกต่อส่วนรวมเป็นเรื่องที่ต้องปลูกฝังตั้งแต่เด็กเพื่อให้เด็กเติบโตมาโดยไม่สร้างความเดือดร้อนต่อส่วนรวมและเป็นคนที่รู้จักให้มากกว่าคิดแต่เรื่องผลประโยชน์ที่จะได้รับอย่างเดียว กล่าวได้ว่าอารีเป็นบุคคลสำคัญที่หล่อหลอมให้ลิปดาเป็นเด็กสาวที่รักและให้ความสำคัญกับธรรมชาติจนพัฒนาเป็นจิตวิญญาณเชิงนิเวศในตัวของลิปดา

ส่วนตัวละครที่ได้รับการปลูกฝังจิตสำนึกเชิงนิเวศจากตัวละครเอก ส่วนใหญ่เป็นตัวละครที่เด็กกว่าตัวละครเอก มีส่วนน้อยที่อายุเท่ากับตัวละครเอก ตัวละครสนับสนุนกลุ่มนี้พบในเรื่อง “ลำเนาป่า” และ “ใจดวงร้าว” ในเรื่องลำเนาป่าผู้วิจัยได้กล่าวถึงไปในหัวข้อจิตวิญญาณเชิงนิเวศในลำเนาป่าแล้วว่าตัวละครที่ได้รับการปลูกฝังจิตสำนึกเชิงนิเวศจากตัวละครเอกคือ นักเรียนชาวเขา ที่ลำเนาพยายามปลูกฝังให้เด็ก ๆ เป็นถึงความสำคัญของส่วนรวม โดยส่วนรวมนั้นไม่ใช่แค่เพียงสังคมมนุษย์ แต่หมายรวมถึงระบบนิเวศทั้งหมด ส่วนเรื่องใจดวงร้าวผู้ที่ได้รับการปลูกฝังจิตสำนึกเชิงนิเวศจากตัวละครเอกคือ เด็กที่ลืบทาพบในแคมป์สนที่จังหวัดเพชรบูรณ์ น้อง ๆ และเพื่อนของลืบทา บุคคลเหล่านี้ต่างก็เป็นบุคคลที่แต่เดิมไม่เคยให้ความสนใจเรื่องของธรรมชาติมาก่อน แต่ก็เกิดจิตสำนึกเชิงนิเวศได้ด้วยคำพูดของลืบทา

“พี่ไม่รู้เหตุผลของลุงหรอก แต่ว่าพวกนายทุนจากกรุงเทพฯ กำเงินไปพาดหัวชาวไร่ตามหุบเขาเป็นว่าเล่น เพื่อจะครอบครองเสียเอง ปรับเปลี่ยนเป็นโรงแรม สนามกอล์ฟ คอนโด ๆ รีสอร์ทอะไรพวกนั้นนะ สนองตัณหาพวกคนรวยด้วยกัน อ้อยเขาใช้คำว่าเงินมันเจาะกบาลคนเข้าไปทำลายสมองจนฟิบฟ้อ ความโลภอย่างนี้เงิงจันทร์ ที่ทำลายสภาพธรรมชาติทุกจังหวัดจนและทั่วถึงกันหมด

เคยได้ยินไหมจันทร์ นายทุนพยายามย้ายโรงเรียนริมทะเลของเด็ก ๆ ไปไว้ริมถนน . . . เด็กชาวบ้านไม่มีหัวใจเหลือ พี่ว่าผู้ใหญ่สมัยนี้เขาทำตัวไม่น่านับถือเลยนะ”

“แล้วต้นสนของพี่ลิป -- ไฟไหม้หรือเปลาเนี่ย” จันทร์าค่อย ๆ เลียบเคียงถาม

“ยังไม่รู้เลย พี่เพิ่งเขียนไปถามพี่เอ้อย เริ่มเข้าฤดูฝนแล้วนี่นะ ต้นเล็กคงโตขึ้นเยอะแล้ว สูงขึ้น ๆ เรื่อย ๆ โคนต้นคงขยายกว้างขึ้น -- กว้างขึ้น ต้นหน้าดินกระเถิบออกทุกที -- ทุกที ดินเขาก็เต็มใจกระเถิบที่ให้ต่างก็เกือกลูกกัน ไบไม้แห้งก็เป็นปุ๋ยให้ดินต่อไป ไล่เดือนก็ค่อยพรวนดินให้ร่าก นกกาก็ได้อาศัยทำรังบนต้นไม้ที่สามารถเติบโตขึ้น -- สูงขึ้นเรื่อย ๆ

เขาเกือกลูกกันตลอดเวลา . . . คิดถึงจัง”

ลิปดาระบายยิ้มบาง ๆ หากจันทร์กระพริบตาถี่ ๆ เหมือนพยายามไล่อะไรบางอย่างที่ขังอยู่ข้างใน

“หนูกะว่าเข้าพรรษานี้จะได้ไปอีกแน่ ๆ อดหมด เชิงจริง ๆ” อีหนูรีบพุ่งตัวกลับไปยังเตียงอ่อนนุ่มของตน เพื่อรีบกลบเกลื่อนบางสิ่ง ซึ่งทันขึ้นมาหลามความรู้สึก อย่างที่ไม่เคยเป็นมาก่อนเลย

(ใจดวงร้าว, 2536: 167-168)

ข้อความข้างต้น เป็นบทสนทนาระหว่าง “ลิลิตา” กับ “จันทราน” น้องสาวของ ลิลิตา เรื่องที่ลู่อารอบขายไร่มะขามหวานให้กับนายทุนไป “จันทราน” เป็นเด็กผู้หญิงที่มีลักษณะตรงข้ามกับลิลิตา ในขณะที่ลิลิตาค่อนข้างจะมีความเป็นผู้ใหญ่ เนื่องจากลิลิตาชอบใช้เวลาอยู่กับผู้ใหญ่ อย่างอารีมากกว่าเล่นกับเด็ก ๆ ด้วยกัน แต่จันทรากับเป็นเด็กที่มีความทะเล้น ชุกชุน มักจะชอบเถียงกับผู้ใหญ่ในบ้านเสมอ โดยปกติแล้วจันทรานจะไม่ค่อยสนใจเรื่องอื่น ๆ นอกจากเรื่องเที่ยวเล่น สนุกสนานเท่านั้น แต่หลังจากที่จันทรานได้ดูสารคดีเรื่องป่าแล้ว จันทรานก็เริ่มที่จะให้ความสนใจกับคำพูดของลิลิตามากขึ้น เมื่อลิลิตาเล่าเรื่องธรรมชาติ จันทรานจะเข้าไปฟังด้วยเสมอ และเกิดความรู้สึก สะเทือนใจต่อธรรมชาติทุกครั้ง แม้บางครั้งจะทำราวกับว่าไม่สนใจเรื่องเหล่านี้ แต่แท้จริงแล้วก็คอยติดตามข่าวสารจากลิลิตาตลอด ในข้อความจะเห็นว่าคำพูดของลิลิตาที่กล่าวถึงการกระทำของ นายทุนก็ดีหรือการกล่าวถึงสิ่งมีชีวิตในระบบนิเวศที่ต่างก็อยู่ร่วมกันก็ดี ล้วนส่งผลกระทบต่อความรู้สึก ของจันทรานทั้งสิ้น แต่ด้วยบุคลิกที่ชื่นชอบความสนุกสนานของจันทรานแล้ว เด็กหญิงจึงเบี่ยงไปพูดถึง การเที่ยวเล่นเพื่อกลบเกลื่อนความรู้สึกของตนเองแทน ทั้ง ๆ ที่ตนเองก็ตระหนักถึงความสำคัญของ ธรรมชาติและปัญหาสิ่งแวดล้อมจากคำพูดของลิลิตา ดังตัวอย่าง

เมื่อดูหยาบๆ เห็น: จันทรคำแรกหมายถึงพระจันทร์บนฟ้าจะไม่ใช่จันทรานเด็กคนนี้

ลงไปดูไอศกรีมไม่เจอจริง ๆ เลยต้องนั่งสงบอารมณ์ด้วยกลอนพาทนี้ ไม่จันต้องฟัง ประตุเข้าไปเตะกันไอ้สองคน นั้นแน่ ๆ

รักพี่ลิลิตจั้ง

หนูจันทร ’

(ใจดวงร้าย, 2536: 169-170)

ข้อความข้างต้น เป็นกลอนที่จันทราแอบเขียนให้ลิตดาหลังจากที่คุยเรื่องไร่ของ ลุงอารอบกันเสร็จแล้ว แสดงให้เห็นจันทราเองก็ให้ความสนใจกับเรื่องปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นว่า สาเหตุมาจากมนุษย์ทั้งสิ้น มนุษย์คือตัวการสร้างปัญหา แต่ผู้รับเคราะห์คือ ธรรมชาติ ดังนั้น แม้ว่าใน เรื่องจันทราจะไม่ได้มีบทบาทในการอนุรักษ์หรือปกป้องธรรมชาติเช่นเดียวกับลิตดา แต่จากสิ่งที่ จันทราเขียนข้างต้นก็แสดงให้เห็นว่าความพยายามปลูกจิตสำนึกเชิงนิเวศของลิตดาให้กับน้อง ๆ เริ่ม จะเห็นผลสำเร็จบ้างแล้ว

การสร้างตัวละครสนับสนุนทั้งสองกลุ่มเป็นกลวิธีหนึ่งที่ใช้ถ่ายทอดเรื่องของ ธรรมชาติได้อย่างแนบเนียน ไม่ว่าจะเป็สิ่งที่ตัวละครสนับสนุนตัวละครเอกหรือที่ตัวละครเอก สอนตัวละครอื่นก็ตาม เป็นสิ่งที่ถ่ายทอดต่อให้กับผู้อ่านเข้าใจเรื่องธรรมชาติได้อย่างชัดเจน จาก การศึกษางานเขียนบันเทิงคดีของศิเรมอร อึ้งอรุณพิทักษ์นวนิยายและเรื่องสั้น สังเกตได้ว่าตัวละครใน กลุ่มของผู้รักธรรมชาติทั้งตัวละครเอกและตัวละครสนับสนุน ส่วนใหญ่เป็นตัวละครเด็ก กล่าวได้ว่า งานเขียนประเภทบันเทิงคดีของศิเรมอร อึ้งอรุณพิทักษ์ให้ความสำคัญกับเด็กมาก จึงเป็สิ่งที่สนับสนุน ความคิดที่ว่า การปลูกฝังจิตสำนึกเชิงนิเวศให้กับเด็กตั้งแต่ยังเล็กเป็สิ่งที่สำคัญ เพราะเด็ก ๆ จะซึม ซับสิ่งเหล่านี้ได้ง่ายและยังมีตัวอย่างที่ดี เด็กก็จะเติบโตไปอย่างมีคุณภาพ

3.2.1.3.2 ตัวละครผู้ทำลายธรรมชาติ

ตัวละครที่ทำลายธรรมชาติในงานของศิเรมอร อึ้งอรุณพิทักษ์ ส่วนใหญ่เป็ตัวละคร ปรปักษ์ที่ขัดแย้งกับตัวละครเอก ตัวละครเหล่านี้มักจะมีลักษณะนิสัยที่ตรงข้ามกับตัวละครเอก กล่าวคือหากตัวละครเอกเป็บุคคลที่เสียสละและเห็นความสำคัญของส่วนรวมมากกว่าตนเอง ตัว ละครปรปักษ์ก็เป็ตัวละครที่ชอบเอา راحتเอาเปรียบผู้อื่น ดังตัวละครพ่อค้านายทุนในลำเนาป่า

เนาเข้าไปขอร้องพวกพ่อค้าให้ช่วยกันบ้าง ยอมเสียกำไรของเขาบ้างเถิดเพื่อช่วยเพื่อน มนุษย์ด้วยกัน เหตุผลของพวกเรานั้นใช้ไม่ได้เลยสำหรับคนที่เคยแต่ ‘ได้’ และไม่เคยรู้จักคำว่า ‘เสียสละ’ แม้แต่รายได้อันไม่สมเหตุสมผลของเขา เขาบอกเนาว่า...กลับไปเสียเหอะ คุณเป็ นผู้หญิงเล็ก ๆ คนหนึ่ง คิดอะไรยังไม่เป็ สุกचितไทยบอกอยู่แล้วไต่ง ๆ ‘ซ้า ๆ ได้พำรำเล่มงาม ๆ’ เนา เชื่อผมนำ ต่อไปก็ดีเอง แต่ถ้าไม่ยอมขายราคานี้ก็เอากลับไปได้เลย เขาสรุปเอาคือ ๆ

ชดคะ สุภาชิตบางอย่างมักขัดแย้งกันเสมอ เพราะคนตั้งใจจับมาใช้ผิดที่ผิดทาง เราต้อง ใช้เวลาเรียนรู้กันทั้งชีวิตเชียวหรือ ...น่าเสียดายที่คนมีเงินมากควรจะช่วยเหลือผู้ที่ด้อยกว่าตนสัก นิดหน่อยก็ยังดี โลกคงจะน่าอยู่ขึ้นมาก แต่บางครั้งเราต้องรอ รอด้วยความหวังจอมปลอม พ่อค้า ที่เอาแต่พัว ซ้า ๆ ได้พำรำเล่มงาม เขากลับยึด ‘น้ำขึ้นให้รีบตัก’ มือกำลังยาวก็น่าจะรีบสาวเอาไว้ เต็มกอบเต็มกำมือ

(ลำเนาป่า, 2549: 92)

ข้อความข้างต้น เป็นคำบอกเล่าของลำเนาที่กล่าวถึงพ่อค้าที่มารับซื้อผลผลิตของชาวเขา พ่อค้าเหล่านี้เป็นกลุ่มคนที่ได้รับผลประโยชน์จากการปลูกฝิ่นของชาวเขามานาน จึงร่วมมือกับบิบบชาวเขาให้กลับไปปลูกฝิ่นอีกครั้ง โดยไม่สนใจถึงผลกระทบที่ตามมา กลุ่มคนเหล่านี้จึงเป็นกลุ่มคนสำคัญที่สนับสนุนให้เกิดการทำลายระบบนิเวศ จากข้อความจะเห็นว่า พ่อค้าถือว่าตนเองเป็นผู้ที่มีอำนาจเหนือกว่า จึงไม่สนใจว่าใครหรืออะไรจะได้รับผลกระทบจากการกระทำของเขา เขาสนใจแต่ผลประโยชน์ที่ตนเองจะได้เท่านั้น หากชาวเขาไม่พอใจกับราคาพืชผักผลไม้ ก็กลับไปปลูกฝิ่นแบบเดิม การเล่าถึงคำพูดของพ่อค้าที่แสดงถึงความไม่สนใจต่อความทุกข์ของผู้ใดเลย ไปพร้อม ๆ กับการแสดงความคิดเห็นต่อคำพูดของพ่อค้าของลำเนา ทำให้เห็นถึงลักษณะนิสัยที่ตรงข้ามกันของบุคคลสองคน คนหนึ่งพยายามเอารอดเอาเปรียบผู้อื่นทุกอย่างเพื่อผลประโยชน์ของตน ขณะที่อีกคนพยายามช่วยเหลือผู้อื่นทุกทางเพื่อให้สังคมดีขึ้น การแสดงถึงลักษณะนิสัยที่ตรงข้ามจึงเป็นกลวิธีหนึ่งที่ทำให้ผู้อ่านเห็นความเลวร้ายของผู้ที่เห็นแก่ตัวชัดเจนยิ่งขึ้น

สิ่งที่สังเกตได้จากการสร้างตัวละครผู้ทำลายธรรมชาติของศิเรมอร อุณรุปคือ ส่วนใหญ่ตัวละครในกลุ่มนี้เป็นผู้ชาย ทั้งพ่อค้าที่กล่าวถึงไปแล้วข้างต้น ตัวละคร “นายกล้า” ในเรื่องราวกึ่งกับวงกลีบเนียนกริบที่เป็นคนตัดต้นไม้ในบ้านออ และตัวละครในเรื่องใจดวงริ้ว ทั้งคนงานในแคมป์สน ผู้ชายสองคนที่เผาต้นยางที่มีอายุเกือบร้อยปีเพียงเพื่อต้องการน้ำมันยางไปประสานเรือริ้ว และเพื่อนผู้ชายของลิปดาที่พยายามใช้ตะปูสลักชื่อบนต้นไม้เพียงเพราะความสนุกสนาน ตัวละครเหล่านี้ต่างเป็นตัวละครปรปักษ์ที่ขัดแย้งกับตัวละครเอก เนื่องจากการที่ตัวละครเหล่านี้ทำลายธรรมชาติ ดังตัวอย่าง

สันทัดไม่รู้โอไหนโอไหน โผล่มายืนหัวเราะชอบใจที่ได้อ่านเจอชื่อทั้งสองบนผิวเนื้อไม้ เขาหันรีหันขวาง คิ้วตะปูที่ตกอยู่โคนต้นไม้ แล้วแหวกเพื่อนลงนั่งยอง ๆ กดปลายตะปูตามลงไป เพื่อต่อเติมตามอำเภอใจ

ลิปดาวิ่งรี่เข้าไปกระแทกตัวสันทัดอย่างรวดเร็ว และแรงจนเจ้าตัวหน้าตื่น -- เหมือนไม่เข้าใจอะไรในโลกเลย เหมือนแค่คอยตั้งหน้าทำตามคนอื่นอย่างไร้หัวคิด

“เธอก็อีกคนเธอ ที่อยู่อาศัยโลกอย่างพล่อย ๆ คิดทำได้แค่นี้เอง อย่าให้ฉันเห็นอีกนะ ทั้งนายชะเอิบ นายสันทัดหรือใครก็ตาม” ลิปดาประกาศก้อง

“อายุของพวกเธอกับต้นไม้อายุเป็นร้อย ๆ ปี คิดดูบ้างสิ ตรงดูบ้างสิว่ากว่าพวกเขาจะโตขึ้นมาได้จนอายุขนาดนี้ ลำต้นใหญ่ขนาดนี้ . . . กว่าพวกเธอเองจะโตขึ้นมาจนอายุเท่านี้ สูงกะเป๊ยกเท่านั้นเอง มีชีวิตอยู่กันมาได้จนถึงวันนี้ละ มันนานแค่ไหนกัน

เธอจะเสียดาย อารมณ์เนื้อตัวของเธอไหมถ้าเธอถูกกรีดเนื้อแกะสะเก็ด ถูกทำให้บาดเจ็บต่าง ๆ นานา เธอจะเสียดายชีวิตไหม ถ้าเธอต้องล้มเจ็บแล้วตายลงในอีกไม่กี่วัน

ข้างหน้านี้เหมือนอย่างต้นไม้บาดเจ็บด้วยอาการต่าง ๆ แบบนี้ เพราะฝีมือคนเฮงชวยอย่างพวกนายสองคนทำทั้งนั้นเลย”

ลิตดาหยุดหายใจ

“อะไรกัน ไม่ถึงขนาดนั้นร้อก -- เว่อ !” มีเสียงบางคนแย้งแต่เด็กสาวไม่ใส่ใจ

“ต้นไม้เขามีชีวิตเหมือนพวกเธอ แต่มีค่ากว่าชีวิตที่มีแค่หัวใจราคาถูกลงอย่างเธอนักนะ นายสันทัด แล้วก็อย่างนายด้วย ซะเอิบ - นายแย่มากจริง ๆ”

“ไอโธจะบอกว่าหัวใจเธอราคาแพงมากกว่าคนอื่นนั่นซิ ดูว่าแล้วจะยกตนข่มท่านให้คนอื่นดู ฮี้อ!”

(ใจดวงร้าว, 2536: 215-216)

ในข้อความ ตัวละคร “สันทัด” ในเรื่องใจดวงร้าวเป็นบุคคลที่ตั้งใจทำลายธรรมชาติเพียงเพราะความสนุกสนานของตนเอง สันทัดเห็นการทำลายธรรมชาติเป็นเรื่องสนุกและตลก แม้ลิตดาจะพยายามห้ามการกระทำนั้นและพูดให้สันทัดรู้สึกผิดต่อการกระทำของตนเอง ให้เห็นถึงความเจ็บปวดของต้นไม้ที่มนุษย์ไม่เคยสนใจ แต่สันทัดกลับไม่ยอมรับฟังเพราะคิดว่าตนเองไม่ผิด และว่าลิตดาข่มตนข่มท่าน แสดงให้เห็นถึงความมั่งง่ายและความไร้สำนึกของสันทัด นอกจากนี้เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นยังแสดงให้เห็นถึงความคิดของบุคคลอื่น ๆ ที่อยู่ในเหตุการณ์ว่าคนส่วนใหญ่มองว่าธรรมชาติอย่างต้นไม้ไม่มีความรู้สึกและการทำร้ายต้นไม้เป็นเรื่องปกติธรรมดา คนที่ออกมาพูดแทนต้นไม้เสียอีกที่เป็นคนแปลกประหลาด ดังที่ในกลุ่มเพื่อนที่ยินดีลิตดากับสันทัดแอบกระซิบถึงลิตดากันว่า “ดาเรศกับไข่น้อยหายไปไหน ทำไมไม่มาพยาบาล” (ใจดวงร้าว, 2536: 215-216) มีเพียงไม่กี่คนเท่านั้นที่ให้ความสนใจกับต้นไม้ หยุดพิจารณาต้นไม้มากขึ้นตามที่ลิตดาพูด และมีเพียงคนเดียวที่เข้าใจสิ่งที่ลิตดาพยายามสื่อสารแทนต้นไม้

นอกจากนี้ ในงานของศิริเมธอร อุณหภูมียังมีตัวละครที่อาจจะไม่ได้มีพฤติกรรมที่ทำลายสิ่งแวดล้อมหรือธรรมชาติโดยตรง แต่ตัวละครมีความคิดหรือจิตใจได้สำนึกที่แสดงให้เห็นถึงความ เป็นปรปักษ์ ความเป็นปรปักษ์ในที่นี้ไม่ได้เกิดกับตัวละครเอก แต่เป็นธรรมชาติ ตัวละครที่กล่าวถึงเป็นตัวละครที่มีความคิดที่แสดงให้เห็นว่าเขามองธรรมชาติเป็นสิ่งเลวร้าย

ในโพรงผืน

เขามองเห็นหล่อนเดินคลอเคียงกับเขาในราวป่าท่ามกลางกลุ่มหมอกฝ้าฟางอันเยียบชื้น เขามองไม่เห็นแม้แต่ต้นไม้ แต่ก็รู้ด้วยจิตสำนึกในราวผืนอันแจ่มชัด ว่ามีต้นไม้โอบโอบอยู่รอบกาย น้ำจากฝายรินเสียงอยู่เยียบ ๆ ... บางเบาราวกับรวรินจากที่ไกล หากทางเดินซึ่งทอดลี้วข้างหน้ากลับแจ่มมันย่นตาไม่มีแม้แต่คั้งหมอกให้เห็น มันทอดลี้วลี้วเรียบราบสุดลูกหูลูก

ตา แม้สองข้างทางกลับมัวด้วยผ้าที่บิดหนาแน่น ความเย็นวูบเริ่มห้อมหน้าห้อมหลัง เขาเห็น
หล่อนหยุดเดิน ยืนสะท้าน มือกระชับต้นแขนเขาไว้มั่น

ลมระบิงตีหมอกพัดลิวลิวตรลบห้อมเข้ามาล้อมตรงที่เขากับหล่อนยืนอยู่ราวป่าเริ่ม
ครางครืน ต้นไม้ที่เคยโอบโอบโอบร่ารอบกายเมื่อครู่กลับพัดกระหน่ำส่งเสียงหวีดหวือดังต้องลม
แรงตามลำดับ ทันทีนั้นเองเขาเห็นลำเนาเซซวบฮาบเหมือนโดนกระชากจากสิ่งที่ไม่เห็นมือ
ของหล่อนบีบกระชับแขนเขาไว้นั้น เขาเกร็งมือกำอุ้งนิ้วหล่อนและโถมเข้าโอบรัดร่างของ
หล่อนไว้อย่างทุลักทุเล ลำเนากลับหลุดมือเขาต่อหน้าต่อตา หายเข้าไปในกลุ่มหมอกทึบที่มี
ลมกรรโชกแรงรวดเร็ว เขาพยายามวิ่งสวนทางลมตรงช่องทางที่หล่อนหายเข้าไปพลางร้องเรียกชื่อ
หล่อน แต่ก็ถูกพลังลมและความหนาแน่นอัดอึดของหมอกดันออกมาทุกครั้งที่ยพยายามฝ่าฝืน
เขายืนหอบหายใจด้านลมตัวสั่นตัวโยน ขดไม่สามารถหลุดเข้าไปได้ มันผลักเขาออกมาตรงช่อง
ทางเดินซึ่งทอดลิวแจ่มชัดอยู่ข้างหน้าซ้ำแล้วซ้ำอีก

ชดู่ร้องเรียกลำเนา แต่เสียงของเขาก็องกลับไปกลับมาในราวป่าอันเย็นเยือกและชื้น
จัด

(ลำเนาป่า, 2549: 112-113)

ข้อความข้างต้นเป็นความฝันของ “ชด” ในเรื่องลำเนาป่า ซึ่งเป็นความฝันที่ให้
ภาพธรรมชาติที่น่ากลัวและไม่เป็นมิตรกับมนุษย์ ทั้งภาพลมที่กรรโชกเข้าใส่ ทั้งต้นไม้ที่ต้องลมจนส่ง
เสียงน่ากลัว อากาศที่เย็นยะเยือกและชื้นจัด ธรรมชาติในที่นี้จึงเป็นธรรมชาติที่ไม่น่าอยู่และไม่น่าเข้า
ใกล้ ภาพธรรมชาติอันน่ากลัวในความฝันของชดเกิดจากความวิตกกังวลอยู่ตลอดเวลาว่าลำเนาจะเลือก
งานของเธอที่ได้อยู่ท่ามกลางธรรมชาติที่เธอรักมากกว่าคนที่ทำงานอยู่กรุงเทพฯ อันเป็นสถานที่ที่
ลำเนาปฏิเสธมาโดยตลอด ความวิตกกังวลทำให้เกิดความฝันขึ้นและเป็นความฝันที่แสดงให้เห็นจิตใต้
สำนึกของชดที่มองว่าธรรมชาติเป็นสิ่งที่ชั่วร้ายและยากจะควบคุม ด้วยธรรมชาติพยายามจะพรากคน
รักของชดไป ชดจึงมองว่าสถานที่ที่ลำเนาอยู่เป็นสถานที่ “บ้า ๆ” ที่ห่างไกลความเจริญ และพยายาม
หวานล้อมลำเนาให้มาใช้ชีวิตอยู่กับตนในเมือง โดยที่ไม่ต้องแต่งงานและจดทะเบียนสมรสตามความ
ต้องการของลำเนา แต่ความพยายามของชดก็ไม่เป็นผลสำเร็จเพราะลำเนาเลือกงานที่ได้ช่วยเหลือ
ส่วนรวมและมีวิถีชีวิตที่เรียบง่ายในป่าเขามากกว่าความรักของคนสองคนที่ต้องไหลไปตามวิถีของคน
เมือง

นอกจากนี้ ในงานของศิริเมธอร์ อุณหภูมิยังมีตัวละครที่อาจจะไม่ได้มีพฤติกรรมที่ทำให้ลาย
สิ่งแวดล้อมหรือธรรมชาติโดยตรง แต่ตัวละครมีความคิดหรือจิตใต้สำนึกที่แสดงให้เห็นถึงความเป็นปรปักษ์ ความ
เป็นปรปักษ์ในที่นี้ไม่ได้เกิดกับตัวละครเอก แต่เป็นธรรมชาติ ตัวละครที่กล่าวถึงเป็นตัวละครที่มีความคิดที่แสดงให้
เห็นว่าเขามองธรรมชาติเป็นสิ่งเลวร้าย

อย่างไรก็ตาม ที่ผู้วิจัยกล่าวว่าการสร้างตัวละครที่ทำลายธรรมชาติในงานเขียนของศิเรมอร์ มักจะเป็นผู้ชายนั้น ไม่ใช่ว่าตัวละครในกลุ่มนี้ไม่มีผู้หญิงเลย แต่ด้วยในงานบันเทิงคดีไม่ได้แสดงให้เห็นการทำลายธรรมชาติของผู้หญิงแบบชัดเจนนัก ส่วนใหญ่อยู่ในรูปแบบของผู้ที่ไม่รู้หรือไม่ให้ความสนใจธรรมชาติและปัญหาสิ่งแวดล้อม แต่เมื่อกลุ่มคนเหล่านี้ได้ฟังสิ่งที่ตัวละครเอกพูดจะสามารถทำความเข้าใจและมีที่ทำ ทศนคติที่เปลี่ยนไปต่อธรรมชาติ ในขณะที่ตัวละครผู้ชายนั้นเห็นการกระทำที่ทำลายธรรมชาติอย่างชัดเจนและมักจะเป็นกลุ่มคนที่แม้จะได้ฟังสิ่งที่ตัวละครเอกพูดก็ยังคงเชื่อมั่นในความคิดและการกระทำของตนเองว่านั่นเป็นสิ่งที่ถูกต้อง ผู้วิจัยจึงเห็นว่าการสร้างตัวละครที่ทำลายธรรมชาติในงานของศิเรมอร์ มักจะเป็นผู้ชายมากกว่าผู้หญิง

กลวิธีการสร้างตัวละครแบบชั่วคราวข้าม ได้แก่ ตัวละครที่รักธรรมชาติและตัวละครที่ทำลายธรรมชาติ ในงานบันเทิงคดีของศิเรมอร์ อุณหูรูปเป็นไปเพื่อให้เกิดการเปรียบเทียบถึงการกระทำและความคิดที่แตกต่างกันของตัวละครทั้งสองลักษณะอย่างชัดเจน อีกทั้งการสร้างตัวละครที่ทำลายธรรมชาติโดยมีลักษณะนิสัยที่ตรงข้ามกับตัวละครเอกไม่ว่าจะเป็นความไร้จิตสำนึกหรือการไม่ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นยังเป็นกลวิธีหนึ่งที่ช่วยขับเคลื่อนความตึงตาง ความเสียดสีของตัวละครเอกให้ชัดเจนยิ่งขึ้นและยังเป็นกลวิธีที่ทำให้ให้ตัวละครเอกได้ออกมาแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับพฤติกรรมเหล่านี้และพยายามโน้มน้าวจนผู้กระทำหรือผู้ที่ได้ฟังคนอื่น ๆ เปลี่ยนทัศนคติที่มีต่อธรรมชาติให้ดีขึ้น

3.2.1.4 กลวิธีการสร้างฉาก

ฉาก คือ สถานที่ เวลา สภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่ปรากฏในบันเทิงคดี เคลลี กริฟฟิธ (Griffith, 1994 อ้างถึงใน สรณัฐ ไตลังคะ, 2560: 98) แบ่งฉากออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ ฉากที่มีลักษณะทางกายภาพ (ธรรมชาติ สถานที่) ฉากที่เป็นเวลา และฉากที่เป็นสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม ในงานบันเทิงคดีของศิเรมอร์ อุณหูรูป ด้วยตัวละครเอกเป็นตัวละครที่รักและผูกพันกับธรรมชาติ เพื่อเน้นย้ำถึงความสำคัญของธรรมชาติ ฉากที่สร้างขึ้นจึงมีลักษณะเป็นคู่ตรงข้าม สถานที่หนึ่งเป็นสถานที่ที่มีธรรมชาติงดงามและน่าอยู่อาศัย อีกสถานที่ที่เป็นสถานที่ที่ปราศจากธรรมชาติ เต็มไปด้วยมลพิษ สถานที่ที่ตรงกันข้ามนั้น คือ ชนบทและเมือง

3.2.1.4.1 ชนบท

ฉากชนบทเป็นสิ่งที่ปรากฏในนวนิยายทั้ง 2 เรื่องของศิเรมอร์ อุณหูรูป เรื่องลำเนาป่าเป็นฉากชนบทบนดอยที่ล้อมรอบไปด้วยป่าที่มีต้นไม้ยืนต้นอย่างหนาแน่นและมีสภาพแวดล้อมที่อุดมสมบูรณ์ ส่วนเรื่องใจดวงร้ายเป็นฉากไร่ที่แวดล้อมไปด้วยต้นไม้มากมายเช่นกัน ด้วยธรรมชาติที่มีอยู่ในชนบทนี้ทำให้ชนบทในงานของศิเรมอร์ เป็นสถานที่ที่งดงามและน่าอยู่อาศัยแตกต่างจากเมือง

ท้องฟ้ามีลม บนพัดเอาก้อนเมฆคล้อยผ่านไปตามแนวสันต้อวสูงระเหิดระหง เป็นภาพสวยแจ่มใสที่ลึบตาเย็นมองนั่งนอนดูได้ไม่มีวันหน่ายวันเบื่อ บางวันลึบตามองขึ้นไปเห็นจันทร์ค้างฟ้าหว่างกิ่งสนสูง ทั้งที่แสงทองเบิกกรอกรอบฟ้านานแล้ว และบางคืนที่ฟ้าใสไร้ขี้เมฆลึบตาตื่นขึ้นมาใกล้รุ่งยังมองเห็นดาวค้างอยู่เต็มขอบฟ้า ช่างน่าประหลาดนักสำหรับเด็กสาวชาวกรุงเทพฯ ซึ่งยากจะเห็นความสดงามตามที่ธรรมชาติมีอยู่และคงอยู่เสมอตามชนบท ตรีบาโตที่สังคมาอย่างผ่องเมืองยังยาตราเข้ามาไม่ถึง

(ใจดวงร้าว 2536: 71)

ข้อความข้างต้น กล่าวถึงสภาพแวดล้อมบริเวณแคมป์สน จังหวัดเพชรบูรณ์ที่มีต้นสนสูงใหญ่อยู่ตลอดแนว แคมป์สนเป็นพื้นที่อนุรักษ์ต้นสนที่แต่เดิมเคยเป็นป่าสนกว้างใหญ่สุดลูกหูลูกตา แต่ถูกโค่นทำลายเป็นจำนวนมากทำให้ต้องมีการอนุรักษ์โดยการนำต้นกล้าสนมาปลูกเสริมแทนต้นเดิมที่ถูกโค่นไปเป็นจำนวนมากและมีคนคอยดูแลไม่ให้ใครเข้ามาโค่นต้นสนอย่างเข้มงวด พื้นที่นี้จึงมีต้นสนสูงใหญ่เติบโตขึ้นอีกครั้ง ด้วยเป็นพื้นที่ที่ต้นสนอยู่เป็นจำนวนมากประกอบกับรอบข้างแคมป์สนเป็นไร่ของชาวบ้านที่มีต้นไม้อยู่มากทำให้อากาศในบริเวณนั้นสด สะอาด มีลมพัดอยู่ตลอดเวลาท้องฟ้าก็โปร่งโล่งไม่มีฝุ่นควันมาบดบัง ซึ่งเป็นสิ่งที่พบเห็นได้ยากในเมืองที่เต็มไปด้วยมลพิษ นอกจากนี้ภาพต้นสนสูงใหญ่ยังทำตัวละครรู้สึกถึงความยิ่งใหญ่ของธรรมชาติและตระหนักว่ามนุษย์เป็นเพียงส่วนเล็ก ๆ ของธรรมชาติเท่านั้น ความสวยงามและยิ่งใหญ่ของธรรมชาติที่ลึบตาได้พบในชนบททำให้บาดแผลในใจของลึบตาได้รับการเยียวยาจนความเจ็บปวดเริ่มจางลง ลึบตาจึงรักและผูกพันกับสถานที่นั้นถึงกับใช้เวลาอนมองท้องฟ้าและต้นไม้ที่นั่นได้ทั้งวันทั้งคืน

ชนบทในงานของศิเรมอร อุณฺหรูป นอกจากจะเป็นสถานที่ที่งดงามและน่าอยู่อาศัยแล้ว ผู้คนที่ในชนบทยังเป็นกลุ่มชนที่มีวิถีชีวิตที่เรียบง่ายและใกล้ชิดกับธรรมชาติ ดังชาวเขาในเรื่อง “ลำเนาป่า”

“ฉลอง ลำเนา กับบุรีเข้าไปพักทนายหัวหน้าหมู่บ้านซึ่งมีอยู่เพียงสี่ห้าหลังคาเรือน ลักษณะตัวบ้านส่วนใหญ่ที่ซัดเห็นเป็นโครงสร้างจากไม้ทั้งต้นอันเป็นวัสดุท้องถิ่นที่หยิบเอามาใช้ได้โดยไม่ต้องซื้อหาด้วยราคาแพงจับใจอย่างไม้ในเมือง หรือไม้ก็เป็นไม้ทั้งลำทำเป็นตงรับพื้นไม้กระดานหยาบ ๆ บ้างก็หุบแผ่เป็นแผ่นปูเป็นฝา ฝาขัดแตะใช้ไม้ไผ่เช่นเดียวกัน ฝาบานทุกหลังปราศจากซึ่งหน้าต่าง ภายในยกเป็นแคร่สำหรับนอน ที่เขาแลลอดเข้าไปเห็นนั้นมีอยู่ประมาณสามถึงสี่แคร่ด้วยกัน ตัวนอกชานโล่งโง้งใช้ทำครัว ฝักข้าวโพดแห้งแขวนอยู่เป็นระนาว และยังมีหนังสือตัวตากแห้งอยู่หน้าบ้าน”

(ลำเนาป่า, 2549: 34)

ข้อความข้างต้น แสดงให้เห็นถึงวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชาวเขา กลุ่มชนที่มีวิธีการในการรักษาป่าและอยู่ร่วมกับธรรมชาติโดยส่งผลกระทบต่อธรรมชาติน้อยที่สุด วิถีชีวิตของชาวเขาในข้อความนี้คือ เรื่องการปลูกเรือน ในการสร้างบ้านนั้นชาวเขานำไม้ที่หีบหาได้ง่าย โดยเฉพาะไม้ไผ่มาสร้างบ้านมากกว่าที่จะเลือกไม้เนื้อแข็ง นอกจากการเลือกไม้มาใช้ในการสร้างที่อยู่อาศัยแล้ว จากการบรรยายถึงภายในตัวบ้านของชาวเขาที่ประกอบไปด้วยแคร่หลายตัวสำหรับนอนยังแสดงให้เห็นว่าชาวเขาอยู่รวมกันเป็นครอบครัวขยาย ภายในบ้านที่อาศัยประกอบไปด้วยสมาชิกหลายคน และภายในหมู่บ้านเองก็มีเพียงไม่กี่หลังคาเรือนเท่านั้น ทำให้ชาวเขาในหมู่บ้านนี้มีการใช้ไม้เพื่อการอยู่อาศัยน้อยมาก อีกทั้งเครื่องมือเครื่องใช้ภายในบ้านก็มีไม่มากนัก ส่วนใหญ่เป็นของที่ทำเป็นและเป็นวัสดุจากธรรมชาติ แสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตที่เรียบง่ายและกลมกลืนไปกับธรรมชาติของเขา ก็เป็นสิ่งที่หา ความเรียบง่ายของชาวเขานี้เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ลำเนาเลือกที่จะใช้ชีวิตอยู่บนดอยแทนเมืองที่เป็นบ้านเกิดของตนที่นี้ในลำเนาป่า

นอกจากชนบทที่เป็นพื้นที่สีเขียวอย่างป่า ไร่แล้ว ในงานของศิโรมอร อุณหรูป ยังมีฉากชนบทที่มีธรรมชาติอันงดงามอย่างทะเลด้วย

“ความงดงามที่แลเห็นชัดในความสว่างรอล้อมเต็มกรอบหน้าต่าง แดดเข้ายังอุ่นอุ่น ทอจับสระน้ำข้างล่างเป็นสีฟ้าสดสว่าง ทะเลสวยด้วยกรอบของท้องฟ้ากว้างลิบ และวิบวับ เรือตั้งเกสีส้มจัดลอยแท่งกลางเวียงน้ำที่มีขอบบางกริบของฟ้าจรดน้ำตัดกันเป็นเส้นเรียว นกขาวบินทาบปุยมะฆบางและโผลงทะยานกับผิวน้ำ ปีกกระหับ ๆ สะบัดซ้อนแล้วโฉบร่อนดิ่งขึ้นฟ้า

เสน่ห์ของทะเลที่ชวนให้จับตามองสำหรับชีวิตชีวาในถิ่นแปลก ลำเนาเคยรักแต่ขุนเขาราวป่ากับเวียงฟ้าดำ ซึ่งเสน่ห์ของมันออกจะไม่ใช่ที่เปิดเผยนัก สำหรับบางคนที่ชอบมันเพียงเดินเล่น ความลับของป่าอันยากและผ่านเข้าไปยาก – ไม่เปิดเผยเหมือนทะเลที่มีเพียงน้ำกับฟ้าเคียงหา

(ลำเนาป่า, 2579: 123-124)

ชนบทอย่าง “ทะเล” ที่ถูกกล่าวถึงข้างต้น เป็นชนบทที่งดงามด้วยองค์ประกอบต่าง ๆ ของทะเลที่มีทั้งน้ำทะเลใสสะอาด ท้องฟ้ากว้างตัดกับน้ำทะเล และนกที่บินอยู่ในบริเวณนั้น ทำให้บรรยากาศของทะเลเป็นสถานที่ที่สดใส มีชีวิตชีวา แต่แม้ทะเลที่ผ่านสายตาลำเนาจะเป็นสถานที่ที่งดงาม มีเสน่ห์ แต่ตัวละครกลับไม่สามารถผูกตัวเองกับธรรมชาติที่นี่ได้เหมือนป่า ส่วนหนึ่งอาจจะด้วยทะเลในเรื่องลำเนาป่าได้ถูกเปลี่ยนให้เป็นเพียงสถานพักตากอากาศที่ใช้พักผ่อนหย่อนใจของคนเมืองเท่านั้น สังเกตได้จากทุกครั้งที่ลำเนามากรุงเทพฯ เป็นเวลาหลายวัน สถานที่ที่ซัดและเพื่อนเลือกจะไปเที่ยวคือ ทะเล ทะเลซึ่งแต่เดิมเป็นธรรมชาติที่อันอุดมสมบูรณ์อันเป็นที่อยู่และแหล่ง

อาหารของสัตว์นานาชาติ ได้ถูกทำให้ให้กลายเป็นเพียงสถานพักตากอากาศที่มีธรรมชาติซึ่งถูกปลอมปรุอย่างรีสอร์ตเท่านั้น ทะเลจึงไม่สามารถเติมเต็มให้กับลำเนาได้เหมือนป่า

แนวหาดยังคงไร้ผู้คนและสิ่งใด ไม่มีสรรพสำเนียงใดใดให้สดับนอกจากทำนองเพลงคลื่นระลอกแล้วระลอกเล่า เสน่ห์ทะเลอันไร้สิ่งอำพรางเปิดโล่ง และรายราบ มีแนวพุ่มไม้บางยืนขนานกับแนวหาดเป็นร่มเงายาวตะคุ่มสีเขียวเป็นส่วนขลิบขอบทะเลให้ดูไม่อ้างว้าง มีหอยและปะการังเป็นเพื่อนหาด เกลียวคลื่นคือเพื่อนบ้านที่แวะเข้ามาทักเยื่อนไม่ขาดสาย

ลำเนาอนเหยียดกายลงบนพื้นทราย ฟากกว้างสว่างจ้าแต่ริ้วแดดยังคงอบอุ่นนัก

ช่างอบอุ่น แต่ไม่มีทางไหนเลยที่ห่อล่อนจะคุ้นเคยกับมันได้เหมือนที่ที่ห่อล่อนจากมา ... ไม่ว่าจะป็นกรุงเทพฯหรือทะเล หรือที่ไหน ๆ

ชีวิตห่อล่อนอาจไม่มีวันกลับมาผูกพันกับมันได้เหมือนเดิมอีก

(ลำเนาป่า, 2549: 124-125)

การสร้างฉากชนบทที่ประกอบไปด้วยธรรมชาติอันงดงามและมีความอุดมสมบูรณ์ พร้อมทั้งมีกลุ่มชนที่มีวิถีชีวิตเรียบง่ายใกล้ชิดกับธรรมชาติเป็นองค์ประกอบสำคัญในงานบันเทิงคดีของศิเรมอร อุณหรูป ด้วยสถานที่เหล่านี้เป็นส่วนสำคัญในการหล่อหลอมความรัก ความผูกพันระหว่างตัวละครกับธรรมชาติ รวมถึงความคิดและแนวทางปฏิบัติในชีวิตของตัวละครด้วย

3.2.1.4.2 เมือง

การสร้างฉากเมืองในงานบันเทิงคดีของศิเรมอร อุณหรูป เป็นการให้ภาพของสถานที่ที่แตกต่างไปจากชนบทอย่างสิ้นเชิง คือ เป็นสถานที่ที่ไม่น่าอยู่อาศัย เนื่องจากสภาพแวดล้อมที่ไร้ระเบียบ ปราศจากธรรมชาติ เต็มไปด้วยมลพิษและปัญหาสิ่งแวดล้อม

ลำเนากลับมากรุงเทพฯ โดยไม่ได้เขียนบอกชัดเจนว่าเพราะค่าที่รีบร้อนเกินไป ... กรุงเทพฯ ฝนเริ่มโปรยลงมาบ้างแต่กลับทำให้กรุงเทพฯ ไม่น่าอยู่ยิ่งกว่าเดิม ด้วยสาเหตุเก่าแก่คือน้ำท่วม รถติด เหมือนแพที่เอามาผูกต่อกันเป็นขบวนยาวเหยียดและทอดขวางลำน้ำเป็นเนืองนองไม่รู้จบ

(ลำเนาป่า, 2549: 74)

“เขานี้ ...ก็เหมือนทุกครั้งทีลำเนาหลงจากรถไฟจับแท็กชีกกลับบ้าน และได้เห็นความมั่งง่ายของคนในรถแก่ง ลำเนาไม่เห็นหน้าค่าตาของพวกเขเลยเนื่องจากรถติดกระຈกบังแดดสีเข้มมืดไปทั้งคัน แต่ห่อล่อนกลับมองเห็นมือของเด็กเล็กที่คอยปลัดกันโยนเปลือกเงาะและส้มเขียวหวานกับขานที่คายทิ้งปลิวว่อนลงมา...มันลอยเป็นแพเหนือท้องน้ำสีดำคล้ำกรอบ ๆ รถผสมผลเสกกับขยะอื่น ๆ ซึ่งลอยวนไปมา รถสองแถวคันโตวิ้งแฉลบน้ำตัดหน้ารถเมล์เข้ามาที่ป้าย

น้ำปริ่มตามขอบฟุตปาธจึงปริ่มเป็นระลอกคลื่นใหญ่ และโหมซัดเข้าไปยังผู้คนที่ยืนออเรียง โดยไม่ทันระวังตัวมีเสียงด่าพ้อล่อแม่ดังขรมน้ำสิดาคล้กกระเซ็นขึ้นไปถูกผู้หญิงผู้ชายกลุ่มหนึ่ง กับเด็กนักเรียนสองคนเประเป็นต่างดวง ...หลังจากเซ็ดน้ำที่มีกลิ่นค่อนข้างเหม็น ผู้หญิงกับเด็กนักเรียนหนึ่งคนในกลุ่มนั้นก็รีบสาวเท้าขึ้นรถสองแถวคันเดิมที่กำลังจอดคอยต้อนผู้โดยสารอยู่ ทั้งที่เสื้อสีขาวและกระโปรงเต็มไปด้วยดอกดวงของสีโคลนด้วยผลของการกระทำจากรถคันเดียวกันนั่นเอง ...มันเป็นภาวะจำยอมเหมือนกับเรื่องราวอื่น ๆ ที่ผ่านมาและไม่เคยผ่านออกไปจากเมืองหลวง”

(ลำเนาป่า, 2549: 76)

ข้อความข้างต้น เป็นการกล่าวถึงสภาพแวดล้อมของเมืองอย่างกรุงเทพฯ ในเรื่อง “ลำเนาป่า” ซึ่งเป็นเมืองที่ไม่น่าอยู่ เต็มไปด้วยปัญหาสิ่งแวดล้อม ทั้งรถติด น้ำท่วมขัง และคุณภาพชีวิตของคนที่ต้องอาศัยอยู่ในเมืองด้วยความจำยอมกับสภาพแวดล้อมอันเลวร้ายที่ต้องพบเจอในทุก ๆ วัน ซึ่งต้นเหตุของปัญหาเหล่านี้ก็มาจากความมั่งง่ายของผู้คนในเมืองเอง ทั้งสภาพแวดล้อมของเมืองและพฤติกรรมของคนเมืองเป็นสาเหตุหลักที่ทำให้ตัวละครเอกอย่างลำเนาหลีกหนีชีวิตในเมืองและเลือกไปใช้ชีวิตอยู่ในชนบทที่ได้ใกล้ชิดกับธรรมชาติแทน

นอกจากเรื่องรถติดและน้ำท่วมขังจากการทิ้งขยะไม่เป็นที่แล้ว สิ่งที่มีถูกกล่าวถึงเสมอเมื่อพูดถึงเมือง คือ ความร้อน เมืองในงานบันเทิงคดีของศิริเมธอร อุณหภูม คือ สถานที่ที่มีอากาศร้อนจากฝุ่นควันและมลพิษต่าง ๆ ซ้ำยังเป็นสถานที่ที่มีต้นไม้เป็นจำนวนน้อย เนื่องจากความเจริญที่ทำให้ต้องเปลี่ยนพื้นที่ป่าให้เป็นเมือง ทั้งตึกสูงและหมู่บ้านจัดสรรเพื่อรองรับคนที่เข้ามาทำงานในเมืองเป็นจำนวนมาก ดังในเรื่อง “ใจดวงร้าย” ที่กล่าวถึงหมู่บ้านแห่งหนึ่งในกรุงเทพฯ

“บ้านนี้ ต้นไม้ไม่รู้จักปลูก ทั้งหมู่บ้านเลยสะแสะ พิลึก ! จะไม่ร้อนเหื่อเหอแตกได้ยังไง นี่ขนาดกลางคืนนะแกเอ๊ย แล้วบ้านไอน้ยมนใช้พัดลมเปลืองอย่างนี้ ไม่รู้จักติดแอร์ฯ ไปซะเลย -- พิลึก !”

ลิปดาถลันยิ้ม นัยน์ตาจับจ้องอยู่ที่ปากประตูห้อง จนอ้อยต้องตัดสินใจเหลียวกลับไปมองบ้าง

... ยายไข่น้อยเท้าสะเอวอยู่ทนโท่ ฟังเสียงซึ่ง “กระซิบแล้ว” ของอ้อยที่ตั้งจนไม่ต้องตะแคงหูเลย

สีหน้าบุดบึ้งมอคว่ำ แต่ก็ยังคิดทำยียวนแบบกวน ๆ แผงฝัง

สายโด่งวันรุ่งขึ้นในหมู่บ้านห้องแถวนั้น เสียงผู้หญิงกับผู้ชายเอ็ดตะโรลั่น ๆ ตามด้วยเสียงด่าทอด้ขรม กระซันด้วยเสียงลงไม้ลงมือดู้บดู้บ ทำให้ลิปดาซึ่งยังคงนั่งเหงื่อกริบทำรายงานประจำกลุ่ม เพื่อเตรียมออกโรงอภิปรายก่อนไปมหาวิทยาลัยในช่วงบ่าย -- ถึงแก่ชะงัก

ดินสอด่าง นิ่งฟังเสียงอันบาดหู และชวนหดหู่ เมื่อเสียงเด็กอ่อนร้องไห้จ้า ตามติดขึ้นมาอีกหนึ่งเสียง

ลิปตาวางดินสอดลง เด็กสาวไม่เคยได้ยินเสียงทะเลาะเบาะแว้งรุนแรงอย่างครั้งนี้มาก่อน ด้วยครอบครัวของหล่อนเป็นครัวเรือนที่มีแต่เรื่องอบอุ่น ปนเสียงฮาเฮแบบคลองคอเสียตะพึด

ลิปดาหีบพัตขึ้นโบกรอบ ๆ ภาย แล้วให้รู้สึกถึงบ้านตนเองขึ้นมาตึง ๆ

‘คำนี้ ยังไงก็กลับบ้านเราให้ได้ดีกว่า ลากเจ้าอ้อยนั่งแท็กซี่ไปด้วย’ เด็กสาวบอกกับตัวเองเมื่อเสียงภายนอกดังลอดเข้ามา รวากับเจ้าของเสียงตะเบ็งคอคอยจนน้ำอึกเสบ

เด็กสาวลุกขึ้นเก็บสัมภาระของหล่อน ปาดเหงื่อแตกเม็ดที่เกลื่อนใบหน้าผิวชอกชอก แล้วขยับไปที่หน้าต่างบานเกล็ด -- มองออกไปเห็นแต่ผิวคอนกรีตแห้งแล้ง ที่ส่งสะท้อนออกมาได้แต่ไออบอ้าวแห่งผาก

ลิปดาเพิ่งจะรู้สึกอันดับแรกถึงที่คนโบราณเปรียบ ก็ที่บ้านไร่น้ำขุ่นของไข่นุ้ยหลังนี้

(ใจดวงร้าว, 2536: 155-156)

หมู่บ้านจัดสรรในชื่อความเป็นหมู่บ้านที่สร้างด้วยคอนกรีตและเป็นหมู่บ้านที่ปราศจากต้นไม้ ทำให้หมู่บ้านแห่งนี้มีอากาศที่ร้อนจัด ด้วยไม่มีต้นไม้คอยให้ร่มเงาและดูดซับความร้อน ซึ่งเป็นสิ่งที่พบได้ทั่วไปในเมือง ในข้อความนอกจากจะกล่าวถึงอากาศที่ร้อนจัดแล้ว ยังกล่าวถึงพฤติกรรมของคนในหมู่บ้านที่มีทะเลาะกันเสียงดังเป็นประจำ ซึ่งสำหรับลิปดาแล้วส่วนหนึ่งที่ทำให้คนเหล่านี้ทะเลาะกันคือ ความร้อน ความร้อนทำให้อารมณ์ของคนในหมู่บ้านนี้สูงขึ้น อารมณ์ร้ายขึ้นและความร้อนก็มาจากการที่หมู่บ้านแห่งนี้ไม่มีต้นไม้สักต้นเดียว สำหรับคนที่มองว่าธรรมชาติคือสิ่งที่กลม่อเกล่าจิตใจของมนุษย์อย่างลิปดาแล้ว การที่อากาศในหมู่บ้านแห่งนี้ร้อนจัดและผู้คนที่อารมณ์ร้ายมาจากการที่เขาเหล่านี้ไม่เห็นถึงความสำคัญของธรรมชาติ จากคำกล่าวที่ว่า “--ถ้าเพียงแต่ทุกคนรักสีเขียวของต้นไม้ อารมณ์กำเริบร้ายของคนในหมู่บ้านร้างไปไม่กี่คงบรรเทาลงได้เยอะทีเดียว” (ใจดวงร้าว, 2536: 156-157) แสดงให้เห็นความเชื่อมโยงของสภาพแวดล้อมที่กำหนดอารมณ์และพฤติกรรมของมนุษย์ สภาพแวดล้อมที่ปราศจากต้นไม้ทำให้มนุษย์ที่อยู่ในสภาพแวดล้อมนี้มีอารมณ์ร้ายและมักทะเลาะกันเป็นประจำ ต่างจากผู้คนที่อยู่ในชนบทที่แข็งแรงและอารมณ์ดีเนื่องจากได้อยู่ในสภาพแวดล้อมที่ใกล้ชิดธรรมชาติ

การสร้างภาพของเมืองในบันเทิงคติของศิเรมอร อุณหรูป จึงเป็นเมืองที่ไม่น่าอยู่ ตรงข้ามกับชนบท ทั้งในด้านสภาพแวดล้อมที่เลวร้ายและผู้คนที่ย่ำแย่ ด้วยเป็นสถานที่ที่มีแต่เด็กคอนกรีต ปราศจากสีเขียวของธรรมชาติที่จะกล่อมเกลาให้ผู้คนมีความดีงาม การสร้างภาพเมืองที่เป็นชั่วตรงข้ามของชนบทเช่นนี้ก็เพื่อโน้มน้าวให้เห็นถึงความสำคัญของธรรมชาติซึ่งยังคงมีหลงเหลืออยู่บ้างในชนบทและนำไปสู่การรักษาพื้นที่นั้นไว้

3.2.2 กลวิธีทางภาษา

กลวิธีทางภาษา เป็นการเลือกสรรถ้อยคำในภาษาที่มีพลังและสื่อความหมายเพื่อถ่ายทอดเรื่องราว แนวคิดสำคัญของเรื่องและอารมณ์ความรู้สึกของตัวละครไปสู่ผู้อ่าน จนผู้อ่านรู้สึกคล้อยตามในงานของศิเรมอร อุณหรูปมีการใช้กลวิธีทางภาษาที่กระทบใจผู้อ่านจนนำไปสู่การสร้างจิตสำนึกเชิงนิเวศ 2 แบบคือ การเลือกใช้คำและการใช้ภาพพจน์

3.2.2.1 การเลือกใช้คำ

งานเขียนประเภทบันเทิงคติของศิเรมอร อุณหรูป แม้บางเรื่องจะไม่ได้กล่าวถึงเรื่องปัญหาสิ่งแวดล้อมโดยตรง แต่งานเขียนทั้งสามเรื่องที่น่าสนใจต่างมีการเลือกใช้ถ้อยคำในการพูดถึงธรรมชาติได้อย่างน่าสนใจ ตั้งแต่การเลือกใช้คำในการตั้งชื่อเรื่อง ศิเรมอร อุณหรูป เลือกใช้คำที่เชื่อมโยงกับเรื่องของธรรมชาติ เช่น ในเรื่อง “ลำเนาป่า” คำว่า “ลำเนา” หมายถึง แนว, แถว, แถบ, ถิ่น “ป่า” หมายถึง ที่ที่มีต้นไม้ต่าง ๆ ขึ้นมา ลำเนาป่า จึงหมายถึง ถิ่นที่มีต้นไม้ต่าง ๆ ขึ้นห้อมล้อม ซึ่งการเลือกใช้คำนั้นนอกจากจะสอดคล้องกับชื่อของตัวละครแล้วยังสอดคล้องกับทางเลือกการดำเนินชีวิตของตัวละครที่เลือกจะมีชีวิตอยู่ในสถานที่ที่แวดล้อมไปด้วยธรรมชาติด้วย

ในเรื่อง “ราวกิ่งกับังกลีบเนียนกริบ” คำว่า “กิ่ง” และ “กลีบ” ต่างเป็นคำที่หมายถึงส่วนประกอบหนึ่งของพืช ซึ่งส่วนประกอบของพืชสองส่วนนี้เป็นส่วนที่แสดงถึงความผูกพันของตัวละครกับต้นไม้ในเรื่องมากที่สุด โดยเฉพาะกลีบของดอกไม้ที่ตัวละครชื่นชอบมาก คอยเฝ้าเก็บส่วนที่ร่วงลงมาบนพื้นเพื่อเป็นของขวัญให้พ่อ อีกทั้งกิ่งของต้นไม้ยังเป็นส่วนที่ตัวละครมองว่าเหมือนกับอวัยวะของมนุษย์อย่างแขนกับขา การที่ต้นไม้ถูกตัดกิ่งจึงไม่ต่างอะไรกับการที่มนุษย์ถูกตัดแขนตัดขา

ส่วนในเรื่อง “ใจดวงร้าย” แม้ในชื่อเรื่องจะไม่มีคำที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติโดยตรง แต่โดยความหมายโดยรวมแล้วชื่อเรื่องนี้สอดคล้องกับแก่นของเรื่องที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติโดยตรง เพราะเรื่องใจดวงร้ายมีแก่นเรื่องคือ ความรักและความผูกพันของเด็กสาวคนหนึ่งที่มีต่อธรรมชาติ แต่ความรักความผูกพันในเรื่องนั้นนำไปสู่ความเจ็บปวดเมื่อต้องเห็นธรรมชาติถูกทำร้ายซ้ำแล้วซ้ำเล่าโดยฝีมือมนุษย์ด้วยกันเอง ทำให้ “หัวใจ” ของตัวละครถูกทำให้แตกร้ายจนไม่อาจประสานคืนได้ ซึ่งในเรื่องเองก็มักจะมีการใช้คำที่แสดงถึงความเจ็บปวดที่ใจของตัวละครเมื่อพบว่าธรรมชาติถูกทำร้ายอยู่

ตลอดทั้งเรื่อง ดังความที่ว่า “หัวใจหล่นหาย -มันวูบสีกกลางแล้วกลับเหมือนถูกบีบล้วงกำขึ้นมาบีบ ดึงเข้าตรงข้อดวงใจตั้งหนีบ! --แรงและเร็วเสียนลบดาเจ็บร้าวยทรวง ๆ อยู่อย่างนั้นจนบัดนี้” (ใจดวง ร้าว, 2536: 18) การเลือกใช้คำในบทกวีทั้งสามเรื่องนี้จึงเป็นการเลือกใช้คำที่แสดงให้เห็นถึงความ เชื่อมโยงระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติที่มีความผูกพันกันอย่างแนบชิด

ในงานเขียนบันเทิงคดีของศิริเมธอร อุณฺหฺรุษ เป็นที่น่าสังเกตว่าเมื่อมีการกล่าวถึง ธรรมชาติถ้อยคำที่เลือกใช้มักจะเป็นถ้อยคำที่แสดงถึงความสุข ความรื่นเริง

เจ้าหล่อนจึงหมายตาหมายใจไว้ว่าจะต้องหลบน้อง ๆ ไปหาความชื่นใจของหล่อน เจียบ ๆ ให้ได้ เพื่อที่จะได้อยู่กับ เขา นาน ๆ

(ใจดวงร้าว, 2536: 9)

ความเขียวรอบตัวมีความเบิกบานแอบซ่อนอยู่ทุกหย่อมก้ำว เสียงนกร้อง เสียงฟุ้ง หนุ้าไหวลม แผลงแข่งกันทำเสียงต้อนรับเวลาโพล์เพลท์ที่กำลังใกล้เข้ามาเรื่อย ๆ

(ใจดวงร้าว, 2536: 10)

กิ่งก้านต้นเลี่ยนข้างนอกหน้าต่างดูอบบางอ่อนหวาน --อ้อยสร้อย แฉกใบที่ออ เป็นพุ่มตามยอดของเกือบทุกกิ่งมีช่อดอกขาวอมม่วงไพล่ขึ้นมากลางพุ่ม กลิ่นหอมอ่อน ๆ ถูกใจลิบตามาก ต้นเลี่ยนต้นนี้ลิดดาจึงแอบรักมาตั้งแต่คราวโน้น เหมือนกับที่แอบรักทุกสิ่ง ที่นี่--ที่ที่ความเขียวรอบตัวข้างมีความเบิกบานแอบซ่อน

ความนั้นลิดดา^{รู้}แต่ว่ามันช่างเขียวขึ้นดาไปทุกแห่ง

(ใจดวงร้าว, 2536: 13-14)

ข้อความข้างต้นจากเรื่องใจดวงร้าว จะเห็นว่าเมื่อมีการกล่าวถึงธรรมชาติถ้อยคำที่ใช้ จะเป็นคำที่มีความหมายถึงความสุข ความปิติยินดี ได้แก่ ความชื่นใจ ความเบิกบาน เขียวขึ้นตา เพื่อ ชี้ให้เห็นว่าธรรมชาติเป็นสิ่งที่ดีงาม สามารถจรจรโลงจิตใจมนุษย์ให้มีแต่ความสุข ความอิมเอมใจทุก ครั้งเพียงได้ใกล้ชิดกับธรรมชาติ นอกจากนี้ในการกล่าวธรรมชาติเป็นความสุขนั้น ในงานบันเทิงคดี ของศิริเมธอร อุณฺหฺรุษ มักจะใช้คำวิเศษณ์มาขยายถึงความสุขที่ได้รับจากธรรมชาตินั้นว่ามีความพิเศษ มากกว่าความสุขที่ได้รับจากสิ่งอื่นอย่างไร

จนกระทั่งสายแดดเริ่มอ่อนโรยเป็นสีเหลืองจับอยู่ตามสุ่มพุ่มใบหนาขณะย่อนรอย ทางรถกลับสู่ที่พัก ชายหนุ่มทั้งสามซึ่งต้นมาไกลเกินความคาดหมาย กลับมองเห็นความสุขสด ขึ้นกระจายรายล้อมอยู่รอบตัวเขา

(ลำเนาป่า, 2549: 36)

...มีความเย็นบางอย่างแผ่คลุมล้อมอยู่โดยรอบทั่วละแวก เป็นละอองน้ำ ๆ ที่เย็นล้าลง ลึกถึงกันบึงหัวใจของเด็กหญิง ลิบตาารู้สึกถึงความสุขที่เย็นสงบ...และในนาที่นั้นเองลิบตาค่อย ๆ แบนหน้าเข้าไปจนชิดใกล้ แล้วกางแขนออกโอบไว้เต็มอ้อมอก -มีความนึกคิดกับความรู้สึกมากมายแตกตอกออกซ่อผลิบานอยู่ในหัวใจอาบละไอสุขของเด็กหญิง

(ใจดวงร้าว, 2536: 14)

ข้อความข้างต้น มีการใช้คำวิเศษณ์ขยายคำว่า “ความสุข” คือ คำว่า สดชื่น และ เย็นสงบ เพื่อขยายถึงความสุขที่ได้ใกล้ชิดกับธรรมชาติโดยเฉพาะต้นไม้ว่าเป็นความสุขที่ทำให้ผู้ที่ได้รับรู้สึกถึงเย็น จนนำไปสู่ความสงบและเบิกบานใจ ด้วยคุณสมบัติอย่างหนึ่งของต้นไม้ที่ช่วยให้ร่มเงาและดูดซับความร้อนทำให้สรรพสิ่งรอบข้างได้รับความเย็นสบาย แต่ในที่นี้ความรู้สึกเย็นสบายไม่ได้เกิดขึ้นกับภายนอกของผู้ที่ได้รับเท่านั้น แต่เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นภายในของผู้รับ เป็นความรู้สึกข้างในที่สงบลงจนก่อเกิดความคิดและปัญญาตามมา ดังที่เมื่อลิบตาคิดถึงธรรมชาติหรือต้นไม้ที่เธอรัก ความรู้สึกที่เกิดขึ้นทุกครั้งแม้จะไม่ได้ไปสัมผัสกับธรรมชาติจริง ๆ คือ ความรู้สึก “ชุ่ม ๆ” เมื่อนึกถึงหรือตอนที่พบป้ายครั้งแรกลิบตาก็รู้สึก “อึมชุ่ม” ไปทั่วหัวใจ การใช้ถ้อยคำที่แสดงถึงความเย็นสบายนี้ก็เพื่อชี้ให้เห็นว่าการใกล้ชิดกับธรรมชาติไม่ได้เพียงก่อให้เกิดสิ่งดี ๆ กับกายของเราเท่านั้น แต่จะเกิดขึ้นกับจิตใจของเราด้วย ธรรมชาติจะทำให้จิตใจของมนุษย์สงบสุขและนำไปสู่ความสงบในสังคม

นอกจากเรื่องการใช้คำขยายถึง “ความสุข” ที่ได้รับจากธรรมชาติแล้ว การพยายามชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของธรรมชาติยังสะท้อนผ่านการใช้คำทำเนียบกวี ซึ่งเป็นคำที่กวีใช้เพื่อสร้างความโดดเด่นอลังการท่ามกลางภาษาทั่วไป (รุ่งอรุณ ทิชชุณหเถียร, 2551 : 42) มากล่าวถึงความงดงามของธรรมชาติ เช่น

ท้องฟ้าดำสนิทตรงหน้า มีดาวสูกปลั่งดวงโตเกือบเท่าลูกปิงปองและแน่นเอียดเต็มฟ้า

ชดเดินกลับมา นั่งแปะตรงม้านั่งตัวเดิมพลางว่า

“ผมนี้มันแยกว่าไอ้ที่เคยแย ๆ รวมกันเสียอีก

“คนกรุงไม่เคยให้เวลาตัวเองหงนหน้ามองดูท้องฟ้ากระมังคะ” ถ้าเนาหัวเราะ “ส่วนใหญ่ผู้คนที่มาเที่ยวมักพอใจธรรมชาติ พอใจความสุขสบายที่ได้จากสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ แต่ก็เพียงชั่วประเดี๋ยวประด๋าวที่เขาให้เวลากับมัน ช่วงเวลาอันจำกัดจำเขี่ยเท่านั้น แล้วไม่นานเขาก็ลืมมันสนิท ...กลางคืนบนภูเขามีสดงามตานับพันคุณเคยเห็นไหม ดาวพราวดาวพร้อยระยิบระยับ เดี่ยวนี้กรุงเทพฯ ที่คุณอยู่มิบังไหม ไม่มีเลย” หล่อนเออออกกับตัวเอง “แทบจะมองไม่ออกกว่านั้นคือเมื่อดาว ท้องฟ้าฟ้าฟาง แม้สีของฟ้ายังขุ่น อากาศเป็นพิษ มันเริ่มต้นจากลอยฟุ้งขึ้นไปแล้วถูกลมพัดหาย จนพอตอนนั้นมันจับหนาเป็นฝ้าอยู่เต็มชั้นบรรยากาศ น่าสงสารคนกรุง อีกหน่อยมองจากที่นั่นคงไม่เห็นกระทั่งพระจันทร์”

(ลำเนาป่า, 2549: 46)

ข้อความข้างต้น มีการใช้คำทำเนียบกวีที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ คือ ดาวพรวดาวพร้อย และมีการใช้คำบอกแสงของธรรมชาติ ได้แก่ สุกปลั่ง ระเบียบระยับ เพื่อสร้างภาพที่งดงามของธรรมชาติอย่างดวงดาวบนท้องฟ้าให้ชัดเจนยิ่งขึ้น การใช้คำว่า ดาวพรวดาวพร้อย นอกจากจะให้ความงามด้านเสียงที่สัมผัสกันแล้วยังก่อให้เกิดภาพดวงดาวมากมายบนท้องฟ้า ประกอบกับการใช้คำบอกแสงและและการเปรียบเทียบขนาดของดวงดาวกับลูกปิงปองยิ่งทำให้ภาพธรรมชาติอย่างท้องฟ้ายามค่ำคืนยิ่งงดงามไปด้วย ท้องฟ้าที่จะเห็นดวงดาวมากมายและชัดเจนได้เท่านี้ ต้องเป็นท้องฟ้าที่เปิดโล่งและใสสะอาด ปราศจากเมฆหมอกหรือมลพิษมาบดบังความงดงาม ในข้อความยังกล่าวถึงภาพที่ตรงกันข้ามกับธรรมชาติที่งดงาม คือ ท้องฟ้าฟ้าฟางจนไม่เห็นดวงดาว เพื่อเสริมความงดงามของท้องฟ้าในทีนั้นให้ชัดเจนยิ่งขึ้น การแสดงภาพที่งดงามของธรรมชาติไปพร้อมกับการกล่าวถึงสภาพแวดล้อมที่เป็นพิษเช่นนี้เป็นการจูงใจผู้อ่านให้เห็นถึงความสำคัญของปัญหาสิ่งแวดล้อมว่าหากเรายังอยากเห็นภาพธรรมชาติที่งดงามเช่นนี้ต่อไป เราต้องมีความรักและสนใจเรื่องธรรมชาติอย่างแท้จริง

ในเรื่อง “ใจดวงร้าย” และ “ราวกิ่งกับวงกลีบเนียนกริบ” เป็นเรื่องราวของเด็กสาวที่มีความผูกพันกับธรรมชาติ ตัวละครในทั้งสองเรื่องต่างรักและผูกพันกับต้นไม้ต้นหนึ่งที่ได้ใกล้ชิดด้วย จึงรู้สึกเจ็บปวดอย่างยิ่งเมื่อรับรู้ว่ามีต้นไม้ที่ตนเองรักกำลังถูกทำร้าย ในการพรรณนาภาพต้นไม้ที่กำลังถูกตัดนั้น ศิเรมอร อุณหรูป เลือกใช้คำบอกสีและเสียง เพื่อสร้างจินตภาพให้เกิดแก่ผู้อ่านจนนำไปสู่ความสะเทือนใจต่อการทำลายธรรมชาติ

น้ำตาของอ้อไหลเฝ้าทุกกระหน่ำขวานที่นายกล้าฟันผัวะลงยังกิ่งสีน้ำตาลคล้ำ มันกระซอกเอาเนื้อหัวใจของอ้อเข้าไว้ด้วย -ผัวะแล้วผัวะเล่า ตั้งแต่กิ่งข้างใต้ไหวโยกด้วยแรงจามขวาน มันค่อย ๆ ขยับลงพร้อมกับเริ่มทำเสียงแกรกรกราก เสียงเนื้อไม้ซึ่งรัดตัวกับลำต้นกรากออกจากกันเหมือนเนื้อเยื่อถูกแกะจากปริกระซอกออกจากวงกระบิ มันส่งเสียงครากสุดท้าย--ดังเสียงจำพรากจากยวงเนื้อที่เคยสนิทเป็นเนื้อเดียว-ส่วนเดียวที่เคยระดมกันเติบโตขึ้นมาพร้อมกัน --เคยยืนต้านลมฝนมาด้วยกัน --ที่เคยร้อนแรงจากแสงแดดมาด้วยกัน --ที่เคยยืนนิ่งทอดก้านกิ่งที่มีใบแก่กลมเห็บอ่อนอยู่ไหว ๆ ในท่ามลมสังข์ของกลางคืนอันหลับไหลมาด้วยกัน ที่เคย--

(ผ่านมาทางความคิด, 2536: 93)

ข้อความข้างต้นเป็นตัวอย่างจากเรื่อง “ราวกิ่งกับวงกลีบเนียนกริบ” ที่พรรณนาภาพของต้นหางนกยูงที่กำลังโดนตัดกิ่งอย่างละเอียด ในทีนี้มีการใช้คำบอกสี คือ สีน้ำตาลคล้ำ บอกถึงสีกิ่งของต้นหางนกยูงเพื่อแสดงถึงความสูงใหญ่และการยืนต้นมาอย่างยาวนาน หากต้นหางนกยูงเป็นเพียงต้น

เล็ก ๆ ที่ยังมีอายุไม่มากนักลำต้นและกิ่งจะยังไม่เป็นสีน้ำตาลเข้ม การใช้คำบอกถึงอายุที่มากของต้นทางนกยูงก็เพื่อแสดงให้เห็นว่าต้นไม้ต้นนี้อยู่ตรงนี้มีอายุยาวนานและใช้เวลามากกว่าจะเติบโตขึ้นจนกิ่งมีสีน้ำตาลเข้ม แต่ตอนนี้กิ่งของต้นไม้กำลังถูกตัดทิ้ง และการใช้คำแทนเสียง ได้แก่ ฝัะ แกรกกรากคราก เพื่อเลียนเสียงกิ่งไม้ที่กำลังหักออกจากลำต้น การพรรณนาว่าเสียงเหล่านี้คือเสียงของการลาจากระหว่างกิ่งกับลำต้นที่อยู่คู่กันมาอย่างยาวนาน ประกอบกับการซ้อนคำที่มีความหมายถึงการดึงหรือแยกสิ่งสองสิ่งออกจากกันอย่างแรงว่า แถกถากปริกระชาก และการซ้ำคำว่า ที่เคย ถึง 6 ครั้ง ยังตอกย้ำถึงภาพอันน่าสะเทือนใจของต้นไม้ที่กำลังถูกพรากกิ่งก้านที่เคยเติบโตขึ้นมาพร้อมกัน ทำสิ่งต่าง ๆ ด้วยกันมามากมายด้วยกัน แต่สิ่งนี้จะหมดสิ้นไปพร้อมกับกิ่งที่ร่วงหลุดออกจากลำต้น การเลือกใช้ถ้อยคำเหล่านี้จึงเร้าอารมณ์ผู้อ่านให้เกิดความรู้สึกหดหู่ เศร้าสะเทือนใจได้อย่างดี

การใช้คำซ้ำเป็นสิ่งที่ปรากฏในงานของศิเรมอร อุณหภูมิต่อหลายครั้ง เมื่อต้องการสร้างอารมณ์สะเทือนใจดังที่กล่าวไปข้างต้น และยังมีคำซ้ำเพื่อกระตุ้นให้ผู้อ่านเห็นถึงความสำคัญของธรรมชาติและโน้มน้าวให้ผู้อ่านปรับเปลี่ยนทัศนคติที่มีต่อธรรมชาติให้ดียิ่งขึ้น ดังที่ “ลิปดา” ในใจดวงร้าวกล่าวถึงวิธีการที่จะช่วยอนุรักษ์ธรรมชาติและให้คนอื่น ๆ เห็นถึงความสำคัญของธรรมชาติว่า

“ตอนนี้ก็ช่วยกัน รัก ก่อนอื่นสิเรศ รักต้นน้ำลำธาร รักป่าไม้ ไม่ใช่รักแต่ปากอย่างเดียว หรือลงมือปลูกต้นไม้อย่างเดียว ลิบว่าเราต้องช่วยกันรักของเดิมที่เราได้อยู่ด้วยความหวงแหนก่อน เมื่อปลูกใหม่ลิบว่าปลูกแล้วก็ต้องดูแล--รักเขา รักษาเขาไปจนกว่า เขาจะเติบโตตั้งต้นสูงพอที่รากแก้วของเขา จะหาน้ำเลี้ยงลำต้นเองได้ ไม่ใช่ปลูกแล้วก็ทิ้งไปเลยตามยถากรรม

เวลาเขาเจ็บป่วย ลิบว่าเราต้องรู้จากการช่วยกันสังเกตสังกาเอา แล้วดูแลรักษาจนเขาฟื้นตัวได้ มันไม่หนีไปจากคำว่า รัก ษา เลยนะเรศ หวงแหนและรักษา แต่อย่าขายแผ่นดิน อย่าขายผืนดินที่เราได้อยู่เพราะต้องการแลกแค่ความร่ำรวย

หวงแหนและรักษาผืนดินก่อน เราถึงจะรักษาต้นไม้—พืชพันธุ์ไว้ได้ และรักษาตัวเองไว้ได้”

(ใจดวงร้าว, 2536: 206)

ข้อความข้างต้น มีการแสดงถึงความสำคัญของธรรมชาติด้วยการกล่าวว่า มนุษย์จะรักษาตัวเองหรือมีชีวิตรอดไปได้ก็ต่อเมื่อมนุษย์รักษาธรรมชาติไว้ได้ก่อน ซึ่งวิธีการที่จะรักษาธรรมชาติไว้ได้ก็คือ การรักธรรมชาติ การเสนอวิธีการแก้ปัญหาที่มาจากกรณีที่มีตัวละครหนึ่งถามตัวละครเอกว่า จะทำอย่างไรให้คนอื่น ๆ เข้าใจถึงปัญหาสิ่งแวดล้อมและเห็นถึงความสำคัญของธรรมชาติ ตัวละครเอกจึงเสนอว่าให้รักธรรมชาติก่อน สังเกตได้ว่าในข้อความมีการซ้ำคำว่า “รัก” หลายครั้ง ทั้งรักต้นน้ำลำธาร รักป่าไม้ รักของเดิม รักเขา(ธรรมชาติ) เพื่อเน้นย้ำถึงวิธีการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมว่าต้องเริ่มที่ความรู้สึก “รัก” ในธรรมชาติก่อน ซึ่งธรรมชาติในที่นี้ไม่ใช่แค่ต้นไม้ แต่เป็นทุกสิ่งในระบบนิเวศ ด้วย

การแก้ไขปัญหาล้างแ้วดล้อมให้ได้ผลนั้นไม่ใช่การเริ่มต้นการแก้ไขด้วยวิธีปฏิบัติ แต่ต้องเริ่มที่การปรับเปลี่ยนทัศนคติให้มนุษย์มีทัศนคติที่ดีต่อธรรมชาติเสียก่อน แล้วทัศนคติ ความรู้สึกที่ดีต่อธรรมชาตินี้จะส่งผลถึงวิธีปฏิบัติตนของมนุษย์กับธรรมชาติ เมื่อเราเกิดความรู้สึกรักต่อสิ่ง ๆ หนึ่ง เรา จะเห็นถึงความสำคัญและปฏิบัติต่อสิ่ง ๆ นั้นดุจเดียวกับการปฏิบัติต่อคนที่เรารัก

การเลือกใช้คำในงานของศิเรมอร อุณฺหรูป จึงเป็นการเลือกใช้คำที่แสดงให้เห็นถึงคุณค่า และความสำคัญของธรรมชาติเพื่อโน้มน้าวให้ผู้อ่านเกิดความรักและตระหนักถึงความสำคัญของการ อนุรักษ์ธรรมชาติเพื่อการแก้ไขปัญหาล้างแ้วดล้อมที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน

3.2.2.2 การใช้ภาพพจน์

ภาพพจน์ หมายถึง ถ้อยคำที่เรียบเรียงขึ้นอย่างมีชั้นเชิงและไม่ได้มีความหมาย ตรงไปตรงมาตามความหมายดั้งเดิม เป็นถ้อยคำที่ใช้ในเชิงเปรียบเทียบเพื่อให้เกิดจินตภาพ และสามารถถ่ายทอดอารมณ์ได้ลึกซึ้ง ภาพพจน์ที่พบในงานบันเทิงคดีของศิเรมอร อุณฺหรูป ได้แก่ อุปมา ปฏิพจน์ อุปลักษณ์ บุคลาธิษฐาน และสัญลักษณ์

อุปมา คือ ความเปรียบเทียบที่นำสิ่งสองสิ่งที่แตกต่างกันแต่มีลักษณะร่วมกันมา เปรียบเทียบกัน โดยใช้คำว่า เหมือน ราว ราวกับ คล้าย ดุจ ดุจดัง ในการเปรียบเทียบ ซึ่ง อุปมาเป็นภาพพจน์ที่พบมากที่สุดในงานบันเทิงคดีของศิเรมอร อุณฺหรูป เนื่องจากการ เปรียบที่ผู้อ่านสามารถเข้าใจได้ง่ายและถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึกแก่ผู้อ่านได้ทันที

ลิปตานอนข่มตาไม่ลงมองเห็นแต่ภาพของเขาที่ทำให้เด็กหญิงจิ้งจกคล้ายดังถูกไฟฟ้า ช็อต นิ่งงและเสียบงันอยู่กับที่ราวกับทำหัวใจหล่นหาย -มันจูบลึงกลางแล้วกลับเหมือนถูก ล้วงกำขึ้นมาบีบดิ่งเข้าตรงหัวดวงใจดิ่งหนีบ! --แรงและเร็วเสียจนลิปดาเจ็บราวทรวงๆอยู่อย่าง นั้นจนบัดนี้

ความสูญเสียของเด็กหญิงเหมือนญาติผู้ใหญ่ที่แสนรักนักหนาแม้ได้พบเป็นเวลานาน แต่เยื่อสายใยที่โยงไว้จนแนบรัดเข้าเนื้อมาตกตายหายไปต่อหน้าต่อตาและไม่รู้จะถามหาเอา กับใครหายไบบบไม่มีแม่เงาและเงื่อนงำ!!

(ใจดวงร้าว, 2536: 18-19)

ข้อความข้างต้นมีการใช้ภาพพจน์อุปมา ได้แก่ คล้ายดังถูกไฟฟ้าช็อต ราวกับทำหัวใจ หล่นหาย เหมือนถูกล้วงกำขึ้นมาบีบดิ่งเข้าตรงหัวดวงใจดิ่งหนีบ ในที่นี้เป็นการเปรียบเทียบ ความรู้สึกของตัวละครที่สูญเสียต้นไม้ที่ผูกพันด้วยในขณะนั้นว่าเหมือนของถูกไฟฟ้าช็อต ด้วยรู้สึกตก ตะลึงจนไม่สามารถยับยั้งได้ เหมือนกับหัวใจของตัวละครหล่นหายและถูกล้วงมาบีบตรงหัวหัวใจจน รู้สึกเจ็บปวด การใช้ภาพพจน์อุปมานี้ก็เพื่อถ่ายทอดความรู้สึกเจ็บปวดของตัวละครให้ชัดเจนยิ่งขึ้น

ด้วยความเจ็บปวดที่เกิดขึ้นไม่ใช่ความเจ็บปวดภายนอกที่เกิดกับร่างกายแต่เป็นความรู้สึกที่เกิดขึ้นข้างในจิตใจของตัวละคร การเปรียบเทียบโดยให้ภาพของหัวใจที่ทั้งถูกดึงออกจากหัวและนำมาบีบกำจนเจ็บปวด ทำให้เห็นความรู้สึกสูญเสียของตัวละครว่าเป็นความสูญเสียที่ยิ่งใหญ่และส่งผลกระทบต่อจิตใจของตัวละครมาก ในงานของศิเรมอร อุณหรูป ยังมีภาพพจน์อีกภาพพจน์หนึ่งที่มีมักจะใช้เพื่อแสดงถึงความเจ็บปวดของตัวละครจากการเห็นธรรมชาติถูกทำร้าย คือ ปฏิพจน์

ปฏิพจน์ คือ การนำคำที่มีความหมายตรงข้ามกันหรือขัดแย้งกันมากล่าวร่วมกัน เพื่อให้ความหมายของคำใดคำหนึ่งชัดเจนและลึกซึ้งยิ่งขึ้น

เด็กสาวทรุดกองลงในองน้ำขัง พาลจะเป็นลมมีตหน้าขึ้นมาดื้อ ๆ เมื่อหันมาพบภาพที่ตนไม่ทันได้มองเต็มตาแต่แรก เขาอ้อนริก ๆ และทรุดลงไปกองจ่อมน้ำ

เสียงแหบพร่าแคในลำคอ เคล้ากับเสียงเครื่องที่ตีตื้นขึ้นมาแทนที่ เท้าเย็นมือเย็นเฉียบปลัน แล้วกลับเห็บหนาวเข้าไปถึงทรวงในอย่างกับมีไฟเย็นพลาญเผาจนค้างแข็ง

(ใจดวงร้าว, 2536: 195)

ข้อความข้างต้น มีการใช้ปฏิพจน์ คือ ไฟเย็น ซึ่งเป็นคำที่มีความหมายขัดแย้งกัน ด้วยคุณสมบัติอย่างหนึ่งของ “ไฟ” คือ ร้อน จึงขัดแย้งกับคำว่าเย็น การใช้คำที่มีความหมายตรงข้ามกันนี้ก็เพื่อแสดงความรู้สึกตกใจและกระทบกระเทือนใจของตัวละครให้รุนแรงยิ่งขึ้น ในข้อความเป็นตอนที่ “ลิบดา” เห็นไฟกำลังไหม้ต้นยางใหญ่ ด้วยความตกใจและความหวาดกลัวว่าต้นยางจะถูกไฟเผาจนตาย ลิบดาจึงหมดแรงที่จะยืนและนั่งค้างไปเพราะทำอะไรไม่ถูก การใช้คำว่า ไฟเย็น ซึ่งไฟเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดความเสียหายจากการลุกไหม้เผาผลาญสิ่งต่าง ๆ ได้อย่างรวดเร็วกับคำว่าเย็นที่ให้ความรู้สึกหนาวจนชา จึงเป็นการพรรณนาความรู้สึกที่เหมือนถูกไฟเผาผลาญใจของตัวละคร แต่ไฟนั้นไม่ใช่ไฟที่ให้ความรู้สึกร้อนรุ่ม แต่เป็นไฟที่ก่อให้เกิดความหนาวเหน็บและแข็งชาจนขยับเขยื้อนไม่ได้ ผลกระทบจากการทำลายธรรมชาติต่อตัวละครจึงให้ความรู้สึกที่ความรุนแรงมากกว่าการใช้ถ้อยคำธรรมดา

อุปลักษณ์ คือ ความเปรียบเทียบที่นำสิ่งสองสิ่งที่แตกต่างกัน แต่มีคุณสมบัติบางประการร่วมกันมาเปรียบเทียบกัน โดยเปรียบสิ่งหนึ่งให้เป็นอีกสิ่งหนึ่งโดยตรง ในงานของศิเรมอร อุณหรูปมีการใช้ภาพพจน์อุปลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ ดังตัวอย่าง

ป้ายามกลางคืนเจียบสนิท วังเวงจนดูน่ากลัว เป็นความเจียบที่เนาไม่ยอมให้มืออยู่บนโลก แต่กลับมีเสน่ห์ลึกล้ำชวนให้ไม่ยอมจากออกมา ชดเชยที่อดดนตรีโง่งมในตึกคอนกรีตหรือยั้งจะ ที่นี้เรามีวงซิมโฟนีวงใหญ่จากราวป่าที่มีหิ่งห้อยไฟและนกกลางคืนเป็นนักร้อง บางคืนสายฝนก็เป็นแขกรับเชิญและชวนอั่งอ่างออกมาเล่นเบส ซิมโฟนีวงนี้ไม่มีหมายเลข แต่มีบันไดเสียงที่กล่อมเราจนหลับสนิทจนถึงรุ่งเช้า

(ลำเนาป่า, 2549: 90)

ซิมโฟนี เป็นดนตรีประเภทหนึ่ง ที่บรรเลงด้วยเครื่องดนตรีอย่างน้อยสองชนิดร่วมกัน เป็นดนตรีที่มีความไพเราะและเป็นที่ยอมรับของผู้คนทั่วโลก ในที่นี้ผู้เขียนได้นำซิมโฟนีมาเปรียบเทียบกับเสียงของธรรมชาติ ทั้งเสียงร้องของสัตว์อย่างจิ้งหรีด เไรไร (จักจั่น) นกกลางคืน อั่งอ่าง และเสียงของสายฝน นอกจากนี้ยังมีการใช้ภาพพจน์แบบบุคลาธิษฐาน คือ การให้เหล่าสัตว์ออกมาแสดงดนตรี ทั้งเป็นนักร้องและเล่นเบสอันเป็นเครื่องดนตรีของมนุษย์ เพื่อแสดงถึงเสียงที่ไพเราะจนขับกล่อมให้สิ่งมีชีวิตรอบข้างหลับได้สนิทจนถึงเช้าให้ชัดเจนและเห็นภาพมากยิ่งขึ้น อีกทั้งยังแสดงถึงความเรียบง่ายและสงบของธรรมชาติ แตกต่างจากดนตรีในเมืองที่มีเสียงดังจนทำให้คนตื่นตลอดเวลา

อารีบอกว่าสังคัมกลับตะเข็บนี้ เป็นปัญหาหน้าใหม่ของประเทศที่เพิ่มปัญหาให้แก่สังคัมและชีวิต รวมทั้งปัญหาเก่า จิงพองอืดจนบ้านเมืองซึกจะบวมปูดเป็นแผลอักเสบเรื้อรัง ดูท่าจะไม่มีการรักษาหาย นอกจากรอวันที่จะตายอย่างช้า ๆ ที่ละสิ่งอย่าง ที่ล้วนแตกต่างจากยุคสมัยแดดสาดไสวเพราะผู้คนมีลมหายใจสะอาด

(ใจดวงร้าว, 2536: 24-25)

“สังคัมกลับตะเข็บ” เป็นการนำการใส่เสื้อผ้ากลับตะเข็บหรือกลับด้านมาเปรียบถึงสังคัมที่ทุกคนทำสิ่งผิดเพี้ยนกลับด้านกันไปหมด สังคัมที่เคยดีงามจึงเปลี่ยนเป็นเลวร้ายลงเรื่อย ๆ ทั้งผู้ใหญ่ที่ควรจะสั่งสอนและเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับเด็ก กลับเป็นบุคคลที่มักง่ายและเห็นแก่ตัว ความโลภของผู้ใหญ่ที่เห็นเรื่องเงินเป็นสำคัญจนสามารถขายได้ทุกอย่าง ทั้งแผ่นดิน ป่า หรือแม้กระทั่งชีวิต และจิตใจของตนเอง การเปรียบเทียบนี้ทำให้เห็นถึงสังคัมที่กลับตาลปัตรมีแต่ด้านที่ไม่ดีเผยออกมา ซึ่งเป็นการสร้างความตระหนักรู้ถึงปัญหาสังคัมต่าง ๆ ซึ่งเป็นสาเหตุสำคัญของการก่อปัญหาสิ่งแวดล้อม

บุคลาธิษฐานหรือบุคลลวัต คือ การสมมติสิ่งที่ไม่มีชีวิต ความคิด นามธรรม หรือสิ่งที่ไม่มีชีวิตให้มีสติปัญญา อารมณ์ หรือแสดงอาการเหมือนมนุษย์ ในงานบันเทิงคดีของศิเรมอร อุณรุฑที่กล่าวถึงความสำคัญของธรรมชาติอย่างชัดเจนว่า ธรรมชาติเป็นสิ่งที่ยิ่งใหญ่กว่ามนุษย์ มนุษย์ทุกคนควรเห็นความสำคัญและช่วยกันดูแลธรรมชาติ เพราะแม้จะไม่มีมนุษย์ธรรมชาติก็สามารถดำรงอยู่ได้ด้วยตัวเอง แต่มนุษย์ต่างหากที่จะไม่สามารถมีชีวิตต่อไปได้หากขาดธรรมชาติ ในการโน้มน้าวให้ผู้อ่าน

เห็นถึงความสำคัญของธรรมชาติกลวิธีหนึ่งที่ศิโรมอ อุณหภูมิใช้คือ การใช้ภาพพจน์บุคลาธิษฐาน สมมติธรรมชาติให้เป็นสิ่งที่มีชีวิตและรู้สึกเจ็บปวดได้เหมือนมนุษย์

เช้าวันรุ่งขึ้น และวันถัดมา ติดต่อกันหลายวัน . . . เด็กสาวมาคอยเฝ้าพิชใช้ของปูยาง ใกล้ความตายต้นนั้น ความตายของต้นไม้ใหญ่แต่ละต้น คือเข็มนาฬิกาบอกเวลาใกล้ตายของ เฝ้าพันธุมนุษย์ด้วย

ช้า -- เร็ว มนุษย์จะค่อย ๆ สำเนียงรู้ได้ด้วยตนเอง เมื่อหนทางที่เหลือนอนนั้นแคบเข้า เมื่อได้สายเสียแล้วที่จะกอบกู้อะไรคืนมาได้

แม้แต่ความสงบในหัวใจหัวใจของตน

(ใจดวงร้าว, 2536: 197)

บ้างเริ่มหักงอจนวันสุดท้ายของการดำรงอยู่--ของชีวิตที่เคยเขียวพรั่งต้น และฉ่ำ น้ำค้างชื่น ที่เคยโบกโบกกับลมโชยจนกิ่งโยนลู ที่เคยให้รังชีวิตแก่นกแก้วหัวแพร นกแก้วโม่ง

ที่เคยออกดอกให้ผล และผลนั้นให้ชีวิตแก่ต้นใหม่

ที่เคยยืนต้นสูงชะลูดขึ้นไปบานพุ่มใบทาบฟ้า หรือยืนหัวบานพุ่มทาบฟ้า ดังที่ลิบดา ชอบเรียกเล่น

. . . ที่เคยมีชีวิต และให้ชีวิต จนวันสุดท้ายนั้น -- ได้ทิ้งใบสีน้ำตาลแห้งกรากจนแทบ เกือบ เหลือแต่ยอดอ่อนที่คล้ายพยายามเบิกลมปรานสุดท้ายให้ทรงอยู่ แต่มีอาจทำได้ น้ำ เนื้อขอคั่นน้อยพ่นแห้งเหมือดและในที่สุดก็อยู่ลู่ลงมา เหลือแต่ซากชะลูดสูงในวงล้อมของต้นเด็ก ๆ ต้นน้ำอาบ่าลุ้ง ต้นวัยรุ่มแก้งก้าง โดยมีลิบดานั่งฟังล่ายางวัยรุ่มต้นหนึ่งเพื่อคอยสังเกต ความเจ็บป่วยของปูยางมาตลอด เท่าที่จะเป็นเกือบทุกวัน ข้างกายมีเป้ หนังสือธรรมชาติวิทยากับ สมุดจดบันทึก ห่อข้าวเหนียวหมูบั้งพร้อมอย่างรัด กระตักน้ำใบเล็ก และกล่องส่องทางไกลอัน เหมาะมือ และ

จนกระทั่งถึงวันที่ลิบดาเอนอยู่ข้าง ๆ ปูยางร่างชีวิตโดยสิ้นเชิง. . .

ในที่สุด เขา ก็จากไปอีกต้น !

(ใจดวงร้าว, 2536: 199)

ข้อความข้างต้น มีการใช้คำที่แสดงถึงการมีชีวิตและอาการต่าง ๆ ของต้นไม้เช่นเดียวกับ มนุษย์ เช่น คำว่า “พิชใช้” “ความเจ็บป่วย” ซึ่งเป็นคำที่ใช้กับมนุษย์เพื่อแสดงถึงความรู้สึกไม่สบาย จากโรคหรือเป็นไข้ และใช้สรรพนามและคำเรียกของมนุษย์อย่าง “เขา” และ “ปูยาง” ในที่นี้ต้นไม้ที่ ตัวละครเรียกว่า “ปูยาง” กำลังจะตายเนื่องจากถูกไฟเผา ลำต้นของต้นยางจึงร้อนจากไฟที่ไหม้จน สัมผัสได้แม้ไฟจะดับไปแล้วก็ตาม ลำต้นที่ร้อนระอุของต้นยางจึงเปรียบเสมือนผิวหนังของมนุษย์ที่มี อุณหภูมิสูงขึ้นจากปากติเมื่อเป็นไข้ ผู้เขียนจึงเลือกใช้คำว่า “พิชใช้” แสดงอาการบาดเจ็บของต้นไม้

จากการเผา เพื่อแสดงให้เห็นว่าต้นไม้ก็มีความรู้สึกและเจ็บป่วยได้เช่นเดียวกับมนุษย์ นอกจากนี้ข้อความข้างต้นยังแสดงถึงความสำคัญของธรรมชาติโดยการซ้ำคำว่า “ที่เคย” ถึง 6 ครั้ง เพื่อแสดงถึงสิ่งที่ต้นไม้ต้นนี้เคยทำยามมีชีวิตและเป็นสิ่งที่มีคุณค่าต่อสรรพชีวิตอื่น ทั้งการมีใบสีเขียวสบายตา เป็นที่อยู่อาศัยของเหล่านก ออกผลเป็นอาหารของสิ่งมีชีวิตรอบข้าง และให้กำเนิดต้นไม้อื่น ๆ ต่อไป แต่สิ่งเหล่านี้กำลังจะหายไปเพราะความมั่งง่ายของมนุษย์ที่ต้องการเพียงน้ำมันเล็กน้อยแต่ถึงกับต้องเผาต้นไม้ใหญ่จนก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ ที่พึ่งพาต้นไม้ต้นนี้ในการดำรงชีวิต การใช้คำซ้ำจึงเป็นการตอกย้ำคุณค่าของต้นไม้ว่าถึงแม้จะเป็นเพียงต้นไม้ต้นหนึ่งที่ตายไป แต่กลับส่งผลกระทบต่อสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ ต่อไปอีกมากมายกว่าที่มนุษย์ผู้ทำลายจะคาดคิด

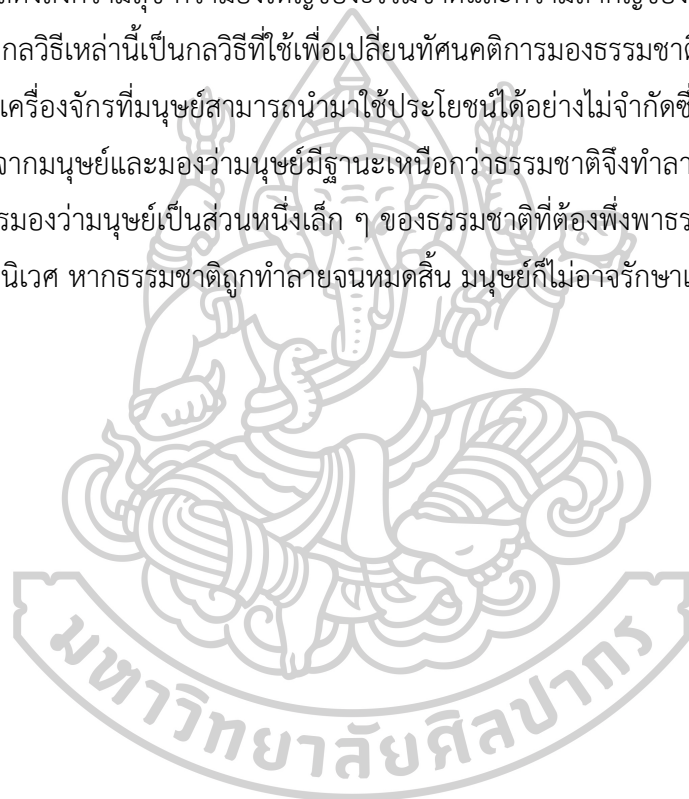
ภาพพจน์ที่ศิเรมอร อุณหรูปมภ์จะใช้ในการพยายามสร้างจิตสำนึกและโน้มน้าวให้ผู้อ่านตระหนักถึงปัญหาสังคมที่เกิดขึ้นอีกภาพพจน์หนึ่ง คือ สัญลักษณ์ ซึ่งเป็นการสมมติสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้หมายถึงอีกสิ่งหนึ่ง ส่วนใหญ่เป็นการใช้สิ่งที่เป็นรูปธรรมแทนนามธรรม

“จันทร์นิภาพสีด้ามันหยดใสสีขาวซี แสบเดียวด้ามันก็กลืนสีขาวหมดใช้ไหม แสบเดียวจริง ๆ ระบบเลวร้ายเหล่านี้จะเข้ามาแทนที่ระบบที่เป็นความถูกต้องดีงาม ผู้คนก็จะค่อย ๆ ถูกกลืน นับสิริระไปเรื่อย ๆ เหวะ อย่าเอาจริงเอาจังกับมันน่ะเลย – เดียวก็หมดประเทศเองแหละ”

(ศิเรมอร อุณหรูป, 2536: 142)

ข้อความข้างต้น เป็นการใช้สัญลักษณ์ที่เป็นสากล โดยใช้สีขาว แทน ความดี และสีดำ แทน ความชั่วร้าย ในข้อความข้างต้น ผู้เขียนใช้ภาพพจน์เปรียบเทียบแบบคู่ตรงข้าม สีขาว-สีดำ กับ ความดี-ความชั่วโดยการแทนที่ระบบที่ชั่วร้าย นั่นคือระบบทุนนิยม ซึ่งสนับสนุนให้คนตัดต้นไม้ทำลายธรรมชาติเป็นสีดำและแทนระบบที่ดีงามได้แก่ กลุ่มคนที่รักษาต้นไม้กับสีขาว แล้วให้ภาพของสีดำเพียงหยดเดียวที่หยดลงไปบนสีขาว แต่กลับกลืนกลายเป็นสีขาวนั้นให้เป็นสีดำอย่างรวดเร็ว แสดงภาพของระบบที่เลวร้ายซึ่งเริ่มจากคนเพียงคนเดียวหรือกลุ่มคนเพียงกลุ่มเดียว แต่ระบบนี้รุกร้าและกลืนกินความดีงามที่เคยมีอย่างรวดเร็ว และสุดท้ายอาจจะไม่มีสีขาวหลงเหลืออยู่เลย การใช้ภาพพจน์เปรียบเทียบเป็นกลวิธีที่กระทบใจผู้อ่าน ด้วยคนทุกคนต่างปรารถนาอยู่ในสังคมที่ดี อยู่ในระบบที่ดีงาม การที่มารับรู้ว่าสังคมที่เราอยู่กำลังถูกกลืนกินด้วยระบบที่ชั่วร้าย ซึ่งบางครั้งเรารับรู้แต่ก็ละเลยเพราะคิดว่าก็แค่คน ๆ เดียว แต่การให้ภาพสีดำที่กลืนกินพื้นที่ทั้งหมด ทำให้ผู้อ่านเกิดความตระหนักว่าถ้าเราไม่เปลี่ยนความคิด ไม่ลุกขึ้นต่อสู้ ระบบที่ดีงามถูกต้องจะสูญสลายไปเหลือเพียงระบบที่เลวร้ายไว้ในสังคม การใช้ภาพพจน์แบบสัญลักษณ์จึงเป็นกลวิธีที่ปลุกจิตสำนึกได้เป็นอย่างดี

จากการศึกษาวิธีการประพันธ์ในงานบันเทิงคดีของศิริมอร อุณหรูป ทั้ง 3 เรื่อง สรุปได้ว่ากลวิธีการประพันธ์ทั้งในด้านเนื้อเรื่องและด้านภาษาต่างมุ่งแสดงถึงความสำคัญของธรรมชาติ รวมทั้งสร้างความตระหนักถึงปัญหาสิ่งแวดล้อมและโน้มน้าวให้ผู้อ่านช่วยกันดูแลและรักษาธรรมชาติ เช่น การสร้างคู่ตรงข้ามทั้งในกลวิธีการสร้างตัวละครและฉาก ทำให้เห็นถึงลักษณะที่ตรงข้ามระหว่างสิ่งที่ดีงามกับสิ่งที่เลวร้าย สิ่งที่ดีคือตัวละครที่รักธรรมชาติที่พยายามต่อสู้เพื่อรักษาธรรมชาติที่สมบูรณ์ต่อไปกับฉากชนบทที่นำเสนอภาพธรรมชาติอันงดงามและความอุดมสมบูรณ์ ส่วนสิ่งที่เลวร้ายก็ได้แก่ตัวละครที่ทำลายธรรมชาติและฉากเมืองที่เต็มไปด้วยปัญหาสิ่งแวดล้อม หรือการใช้คำที่เกี่ยวข้องของธรรมชาติซึ่งแสดงถึงความสุข ความยิ่งใหญ่ของธรรมชาติและความสำเร็จของการรักษาธรรมชาติไว้ให้มีความสมดุล กลวิธีเหล่านี้เป็นกลวิธีที่ใช้เพื่อเปลี่ยนทัศนคติการมองธรรมชาติของมนุษย์ที่เคยมองว่าธรรมชาติเป็นเครื่องจักรที่มนุษย์สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้อย่างไม่จำกัดซึ่งเป็นการมองธรรมชาติแยกขาดออกจากมนุษย์และมองว่ามนุษย์มีฐานะเหนือกว่าธรรมชาติจึงทำลายธรรมชาติอย่างไม่รู้สึกลิน มาเป็นการมองว่ามนุษย์เป็นส่วนหนึ่งเล็ก ๆ ของธรรมชาติที่ต้องพึ่งพาธรรมชาติในการดำรงชีวิตต่อไปในระบบนิเวศ หากธรรมชาติถูกทำลายจนหมดสิ้น มนุษย์ก็ไม่อาจรักษาเผ่าพันธุ์ของตนเองเอาไว้ได้

บทที่ 4

การวิเคราะห์งานเขียนประเภทสารคดีของศิเรมอร อุณหรูป

ในแนวทางการวิจารณ์วรรณกรรมเชิงนิเวศ

4.1 บทบาทและจิตวิญญาณเชิงนิเวศของผู้หญิงในงานเขียนประเภทสารคดีของศิเรมอร อุณหรูป

ในบทที่แล้ว ผู้วิจัยได้ศึกษางานเขียนประเภทบันเทิงคดีของศิเรมอร อุณหรูปทั้งในด้านเนื้อหา คือ บทบาทและจิตวิญญาณเชิงนิเวศของผู้หญิงและด้านกลวิธีการประพันธ์ ในบทนี้ผู้วิจัยจะศึกษางานเขียนอีกประเภทหนึ่งของศิเรมอร อุณหรูป คือ งานเขียนประเภทสารคดี ซึ่งเป็นงานเขียนที่เธอหันมาให้ความสนใจอย่างเต็มตัวหลังจากที่เขียนนวนิยายเรื่องใจดวงร้าว กล่าวคือนวนิยายเรื่อง “ใจดวงร้าว” ซึ่งตีพิมพ์ในปีพ.ศ. 2536 เป็นงานเขียนบันเทิงคดีเล่มสุดท้ายของศิเรมอร อุณหรูป หลังจากนั้นศิเรมอรก็ได้เขียนงานประเภทบันเทิงคดีอีกเลยจนถึงปัจจุบัน ซึ่งเธอได้ให้เหตุผลไว้ในหนังสือเรื่อง “วิถีสีเขียวในเมืองใหญ่ กาย ใจ จิตวิญญาณ” (2552) ว่าเป็นเพราะเธอได้เห็นการเปลี่ยนแปลงของสภาพบ้านเมืองจากประเทศที่เคยมีต้นไม้ มีสวนไร่นา กลายเป็นเมืองที่เต็มไปด้วยตึกและถนนคอนกรีต อันเป็นผลมาจากการพัฒนาประเทศให้มั่งคั่ง ด้วยเห็นถึงความเจริญที่แลกมาด้วยการทำลายธรรมชาตินี้ ศิเรมอร อุณหรูปจึงหันมาเขียนงานสิ่งแวดล้อมโดยตรง โดยใช้รูปแบบของงานเขียนประเภทสารคดีในการนำเสนอเรื่องปัญหาสิ่งแวดล้อม ธรรมชาติ ปัญหาสังคมและการดำเนินชีวิตของตนเอง งานเขียนประเภทสารคดีจึงเป็นงานเขียนที่ศิเรมอร อุณหรูปถ่ายทอดความรู้ ความคิดของตนเองจากประสบการณ์ส่วนตัวที่สัมผัส รวมถึงจากการเฝ้าสังเกตการเปลี่ยนแปลงของบ้านเมือง และสิ่งแวดล้อม

กล่าวได้ว่า การเปลี่ยนแปลงของสภาพบ้านเมืองและสังคมมีผลต่อการสร้างสรรค์งานเขียนของศิเรมอร อุณหรูปเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะในด้านรูปแบบการนำเสนอ ด้วยงานเขียนทั้งสองประเภทมีความแตกต่างกันทั้งเรื่องราวที่นำเสนอและรูปแบบการเขียน สำหรับสารคดี (Non - Fiction) ถ้าแปลตามความหมายของคำแล้วจะหมายถึง เรื่องราวที่ให้ความรู้ความคิด ซึ่งมีลักษณะตรงข้ามกับบันเทิงคดี (Fiction) ที่เป็นเรื่องแต่งหรือสมมติขึ้น สารคดีจึงไม่ใช่เรื่องสมมติแต่เป็นเรื่องจริงที่เกิดขึ้น แม้ว่าจุดมุ่งหมายหลักของสารคดีคือการให้ความรู้ความคิดแก่ผู้อ่าน แต่ก็ได้นำเสนอโดยมุ่งแต่จะให้ความรู้เพียงอย่างเดียว ยังมีวิธีการเขียน การเลือกใช้ถ้อยคำภาษาที่ทำให้เกิดรสหรืออารมณ์ระหว่างที่อ่านด้วยเช่นกัน งานเขียนสารคดีจึงเป็นงานที่ให้ทั้งความรู้และความเพลิดเพลินแก่ผู้อ่าน ความแตกต่างที่เห็นได้อย่างชัดเจนระหว่างสารคดีและบันเทิงคดีจึงอยู่ที่เรื่องราวที่นำเสนอระหว่างความเป็นเรื่องจริงกับเรื่องสมมติ ด้วยความแตกต่างเช่นนี้ผู้วิจัยจึงนำงานเขียนสารคดีมา

วิเคราะห์แยกในประเด็นเดียวกับกับงานเขียนบันเทิงคดีคือ บทบาทและจิตวิญญาณเชิงนิเวศของผู้หญิง ในบทที่ 4 นี้

เนื่องจากสารคดีเป็นงานเขียนที่มีรูปแบบและเนื้อหาหลากหลาย ผู้วิจัยจึงขอกล่าวถึงรูปแบบและลักษณะงานเขียนสารคดีของศิริมอร อุณหุรูปโดยสังเขป สำหรับประเภทของสารคดีนั้นสามารถแบ่งได้หลายวิธีตามเกณฑ์ที่ใช้ในการแบ่ง เช่น หากแบ่งตามขนาดจะแบ่งได้ 2 ประเภท คือ สารคดีขนาดสั้นและสารคดีขนาดยาว หากแบ่งตามรูปแบบและวิธีการเขียนจะสามารถแบ่งได้ 3 ประเภท คือ บทความ ความเรียง และงานเขียนประเภทเรื่องเล่าจากประสบการณ์

ในส่วนของงานเขียนสารคดีของศิริมอร อุณหุรูป จะเรียกงานเขียนสารคดีที่ตีพิมพ์รวมเป็นเล่มว่า “สาระจากชีวิต” บางเล่มระบุอย่างชัดเจนว่าเป็นสาระจากชีวิตประเภทใด เช่น สาระจากชีวิตเชิงสุขภาพ สาระจากชีวิตเชิงอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม สาระจากชีวิตเชิงคุณภาพสังคม ตามเนื้อหาสาระส่วนใหญ่ในเล่ม แต่ด้วยลักษณะของงานที่ตีพิมพ์เป็นตอนลงในนิตยสาร แล้วนำมารวมเล่มในภายหลังทำให้เนื้อหาภายในเล่มมีความหลากหลาย แต่ละบทแต่ละตอนมิได้เป็นเรื่องเดียวกันตลอดทั้งเล่ม ยกเว้นงานที่เป็นสาระจากชีวิตเชิงสุขภาพที่เรื่องราวจะเป็นไปในแนวทางเดียวกันทั้งหมด งานเขียนสารคดีของศิริมอร อุณหุรูปจึงสามารถแบ่งได้เป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ สาระจากชีวิตทั่วไปและสาระจากชีวิตเชิงสุขภาพ

ในส่วนของสาระจากชีวิตนั้นด้วยชื่ออาจจะทำให้คิดว่าเป็นงานเขียนสารคดีประเภทเรื่องเล่าจากประสบการณ์อย่างบันทึกอัตชีวประวัติหรือบันทึกประสบการณ์ส่วนบุคคล แต่งานเขียนอัตชีวประวัตินั้นลักษณะของงานจะเป็นการเขียนประวัติส่วนตัวตั้งแต่เกิดไปตามลำดับเวลา ส่วนบันทึกประสบการณ์ส่วนบุคคลก็มีลักษณะคล้ายคลึงกับอัตชีวประวัติเพียงแต่ว่ามีได้เขียนประวัติส่วนตัวทั้งหมด เลือกลงเพียงเหตุการณ์หรือช่วงใดช่วงหนึ่งของชีวิตมาเขียนเท่านั้น ส่วนงานเขียนสาระจากชีวิตของศิริมอร อุณหุรูป เป็นงานเขียนที่เป็นตอนขนาดสั้น มักจะจบในบทเดียว เนื้อหาที่นำเสนอเป็นการแสดงความคิดเห็นที่มีต่อเรื่องต่าง ๆ ที่ผู้เขียนได้ประสบมา บางครั้งอาจเป็นเรื่องราวในอดีต บางครั้งอาจเป็นเรื่องที่พบเจอในชีวิตประจำวัน ซึ่งเรื่องราวเหล่านี้เป็นเรื่องที่เล่าขึ้นเพื่อนำไปสู่ข้อคิดหรือแนวทางการดำเนินชีวิตบางอย่าง ผู้วิจัยจึงเห็นว่างานเขียนสาระจากชีวิตทั่วไปนั้นมีลักษณะของสารคดีประเภท “ความเรียง” มากกว่า “เรื่องเล่าจากประสบการณ์” ในส่วนของความเรียงมีนักวิชาการให้คำจำกัดความของ “ความเรียง” ไว้ ดังนี้

ทวิศักดิ์ ญาณประทีป (2525) ได้กล่าวถึงความเรียงไว้ว่า เป็นงานเขียนร้อยแก้วที่ไม่ยาวนัก และเป็นเรื่องที่ถูกเขียนแสดงความคิดเห็นหรือความรู้สึกให้ปรากฏออกมา มีทั้งที่เป็นเรื่องจริงจังและตลกขบขัน โดยความเรียงมีลักษณะเด่นอยู่ 2 ประการ คือ ประการแรก ความเรียงเน้นการแสดงความคิดเห็นซึ่งได้จากประสบการณ์ การค้นคว้า หรือความคิดของผู้เขียน ประการที่สอง ความเรียงเป็นงานเขียนที่เขียนให้ทุกคนอ่านได้ สิ่งที่ทำให้ความเรียงแตกต่างจากงานที่นำเสนอข้อเท็จจริงและข้อคิดเห็นอื่น ๆ อย่างข่าวหรือบทความ คือ จินตนาการ ความเรียงเน้นจินตนาการ 2 ประการคือ ประการแรก จินตนาการที่มุ่งสร้างความประทับใจและความเข้าใจให้กับผู้อ่านตามที่ถูกเขียนพยายามนำเสนอ ประการที่สอง จินตนาการที่เกี่ยวพันกับค่านิยมของมนุษย์ ความเรียงจึงเป็นงานที่ผู้เขียนพยายามจะเชื่อมโยงจินตนาการอันเป็นการเปิดทางให้ผู้อ่านมีความหยั่งเห็นความคิดและการกระทำของแต่ละบุคคล ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นมากสำหรับมนุษย์

ธนรัชฎ์ ศิริสวัสดิ์ และธิดา โมสิกรัตน์ (2528: 366) ให้ความหมายสารคดีประเภทความเรียงไว้ว่า เป็นงานเขียนเรียบเรียงเรื่องราวที่เป็นความรู้และความเข้าใจแก่ผู้อ่าน โดยใช้ภาษาเขียนที่สละสลวย เป็นภาษาแบบแผน มีวิธีเขียน 2 ลักษณะ คือ เชิงประวัติศาสตร์และเชิงพรรณนา โดยสารคดีประเภทความเรียงเชิงประวัติศาสตร์จะนำเสนอเรื่องราวในอดีตหรือประวัติความเป็นมาอันเป็นเกร็ดความรู้ที่ไม่มีเขียนในตำรา ส่วนสารคดีประเภทความเรียงพรรณนาจะนำเสนอแง่คิดเชิงปรัชญามุ่งให้เข้าใจและตระหนักในคุณค่าของชีวิต ผู้เขียนจะนำเสนอภาพชีวิตหรือเหตุการณ์ในชีวิตประจำวัน โดยใช้ภาษาถ้อยคำที่ไพเราะ สละสลวย เพื่อให้ผู้อ่านเกิดจินตนาการและมองเห็นแนวทางในการดำเนินชีวิตต่อไป

ตรีศิลป์ บุญขจร (2535: 723) ให้ความหมายของความเรียงไว้ว่า เป็นงานเขียนสารคดีรูปแบบหนึ่งที่มุ่งเสนอความคิดหรือแง่คิดเป็นสำคัญ ด้วยเป็นงานที่นำเสนอแง่คิดในเชิงปรัชญาเกี่ยวกับโลกและชีวิตทำให้เป็นงานเขียนที่มีคุณค่า ผู้เขียนต้องมีไหวพริบและชั้นเชิงทางวรรณศิลป์ค่อนข้างสูงจึงจะสามารถทำให้ผู้อ่านคล้อยตามความคิดเห็นของผู้เขียนได้ ประกอบกับเนื้อหาที่เขียนเป็นความคิดเชิงปรัชญา ผู้ที่จะนำเสนอเรื่องราวเหล่านี้ได้ดี จะต้องผ่านประสบการณ์มามาก จึงจะเข้าใจถึงความหมายและคุณค่าของชีวิตมากกว่าที่ผู้อื่นมองเห็น เข้าใจสิ่งที่ผู้อื่นไม่ทันนึกหรือไม่ทันเห็น สารคดีประเภทความเรียงจึงเป็นงานเขียนที่มีอยู่ไม่มากนักในประเทศไทย

ชะลอ รอดลอย (2544: 82) ได้กล่าวถึงความเรียงไว้ว่า เป็นงานเขียนที่เน้นให้แง่คิดเชิงปรัชญาเกี่ยวกับโลกและชีวิต ซึ่งได้มาจากประสบการณ์ การค้นคว้า หรือความคิดเห็นส่วนตัวของผู้แต่ง โดยมีวิธีการเขียนที่น่าอ่านและชวนให้คล้อยตาม เรื่องที่นำมาเขียนอาจเป็นภาพที่ผู้เขียนพบเห็น หรือนำเหตุการณ์ที่พบในชีวิตประจำวัน ซึ่งอาจเป็นเหตุการณ์ที่ไม่สลักสำคัญสำหรับผู้อื่นมาเล่าให้ผู้อ่านเกิดอุทาหรณ์หรือเข้าใจความหมาย คุณค่า และแนวทางในการดำเนินชีวิต

สรุป ความเรียงเป็นงานเขียนสารคดีที่มุ่งแสดงความคิดมากกว่าความรู้ ซึ่งความคิดที่แสดงนั้นต้องอาศัยทั้งประสบการณ์ชีวิตและความสามารถทางด้านวรรณศิลป์ เพื่อถ่ายทอดความรู้ ความคิดให้ผู้อ่านเกิดความงอกงามทางความคิดและเข้าใจเพื่อนำไปปรับใช้ในการดำเนินชีวิต

ส่วนเรื่องเล่าจากประสบการณ์ ธนรัชฎ์ ศิริสวัสดิ์ และธิดา โมสิกรัตน์ (2528: 382) ให้คำจำกัดความไว้ว่า เป็นงานเขียนสารคดีที่ถ่ายทอดเรื่องราวต่าง ๆ ส่วนตัวของผู้เขียนที่ได้ทำกิจกรรมต่าง ๆ แล้วมีอารมณ์ ความรู้สึก หรือได้รับประสบการณ์ใหม่ ๆ จึงนำมาเขียนเล่าเป็นเรื่องขนาดยาว สารคดีประเภทเรื่องเล่ามักเขียนเป็นบันทึกและจดหมาย เช่น บันทึกการท่องเที่ยวหรือที่เรียกว่า สารคดีท่องเที่ยว บันทึกประวัติชีวิตของบุคคลของบุคคลหรือที่เรียกว่า สารคดีชีวประวัติและสารคดีอัตชีวประวัติ บันทึกความทรงจำ เป็นต้น บันทึกนั้นเป็นการเขียนเล่าเรื่องต่าง ๆ ที่เป็นประสบการณ์ของผู้เขียน อาจเล่าเรื่องที่ได้ประสบมาหรือกิจกรรมที่ได้ทำ ว่าทำอะไร ที่ไหน เมื่อไหร่ และอย่างไร เรื่องที่เล่าจึงเป็นข้อเท็จจริงที่ผู้เขียนได้พบมา หรือเป็นเรื่องที่ผู้เขียนทราบมาโดยตลอด แล้วเกิดเป็นแรงบันดาลใจให้ผู้เขียนบันทึกเรื่องราวนำมาเล่าให้ผู้อ่านรับรู้ด้วย

จากนิยามของความเรียงและเรื่องเล่าจากประสบการณ์ตามที่กล่าวมา สารคดีทั้งสองประเภทต่างเป็นงานเขียนที่แสดงเรื่องราวและความคิดตามทรรศนะของผู้เขียน เป็นเรื่องที่คุณเขียนได้ประสบมา แต่สิ่งที่ทำให้สารคดีทั้งสองประเภทแตกต่างกัน คือ แง่คิด เรื่องเล่าจากประสบการณ์นั้นจะบันทึกสิ่งที่ผู้เขียนพบเจอมาตามที่เป็นจริง โดยจะให้ข้อคิดแก่ผู้อ่านหรือไม่ก็ได้ แต่ความเรียงนั้นเรื่องราวที่ผู้เขียนถ่ายทอดให้ผู้อ่านรับรู้ ต้องเป็นเรื่องที่กลั่นกรองมาจากประสบการณ์ของผู้เขียนและนำไปสู่การให้แง่คิดทางปรัชญาหรือการใช้ชีวิตแก่ผู้อ่าน ด้วยลักษณะเช่นนี้ผู้วิจัยจึงเห็นว่า งานเขียนสาระจากชีวิตของศิริมอร อุณทรูป มีลักษณะของสารคดีประเภทความเรียง มากกว่า เรื่องเล่าจากประสบการณ์ เพื่อให้เห็นลักษณะของความเรียงได้ชัดเจนขึ้น ผู้วิจัยขอยกตัวอย่างงานสาระจากชีวิตที่แสดงให้เห็นลักษณะของความเรียง ดังนี้

หลังจากอ่านคำพูดของทั้งสองจบลงแล้ว หัวใจของคุณบออะไรแก่คุณอีกบ้าง โดยอาศัยหัวใจของคนคู่หนึ่งที่มีต่อกัน...โยงเยื่อเอื้อถึงความคิดจิตใจของเรา

จิตที่ตกต่ำนั้นสูงขึ้นได้ เมื่อเกิดสำนึกตระหนักขึ้นในใจอย่างแท้จริง กับได้รับการอิทธิกรรมจากคุณุกรรมของตน

บาปบุญคุณโทษนั้นเป็นของมีอยู่จริง และตามทันเหมือนเงา เว้นคงได้ตระหนักในข้อนี้ด้วยอย่างประจักษ์แจ้งแล้วก่อนที่ความเมตตาและการให้อภัยจะบังเกิดแก่ชีวิตที่ประจวบจรกของเขาตลอด 11 ปีเต็ม และหลังจากนี้ไป เริ่มมีจุดสว่างขึ้นที่ละน้อยในชีวิตของเขา จนสว่างงดงามในที่สุด

(หน้าต่างบานโต, 2542: 43)

ข้อความที่ยกมานี้เป็นตัวอย่างจากงานเขียนสาระจากชีวิตเรื่อง “หน้าต่างบานโต” ในบท “การเผชิญหน้าทั้งดงาม” ในบทนี้ผู้เขียนได้ถ่ายทอดภาพยนตร์กึ่งสารคดีของต่างประเทศเรื่องหนึ่ง ซึ่งเล่าถึงการเผชิญหน้าระหว่างอาชญากรกับเหยื่อหรือครอบครัวของเหยื่อโดยตรง บทสนทนา ระหว่างทั้งสองนั้นดูเป็นบทสนทนาธรรมดาที่ผู้ถูกกระทำต้องการทราบสาเหตุของการกระทำ ทั้งการเลือกเหยื่อ แรงจูงใจ เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในมุมมองของทั้งสองคน รวมถึงผลกระทบต่อจิตใจของผู้ถูกกระทำและพัฒนาการทางความคิดของผู้กระทำ แต่ในความธรรมดานั้นผู้เขียนได้ถ่ายทอดให้เห็นแง่คิดทั้งดงามและนำไปสู่ความอึ้งอัมโมใจ คือ การสำนึกในการกระทำและการให้อภัย การให้อภัยของผู้ถูกกระทำที่มีต่อผู้กระทำซึ่งสำนึกในความผิดของตนนั้น มิได้เป็นเพียงการปลดปล่อยผู้กระทำผิดจากบาปกรรมที่ติดตัวเขามาโดยตลอดเท่านั้น แต่ยังเป็น การปลดปล่อยผู้ถูกกระทำจากการจองจำทางจิตใจอีกด้วย การรู้สำนึกในการกระทำของตนและการรู้จักให้อภัยนั้นจึงเป็นคุณค่าที่แท้ของมนุษย์ ด้วยการเล่าเรื่องที่พบเจอมาทั่วไปในชีวิตประจำวันและนำไปสู่การให้แง่คิดเกี่ยวกับโลกและชีวิตเช่นนี้ ทำให้ผู้วิจัยเห็นว่างานเขียนสาระจากชีวิตเป็นงานเขียนสาระคดีประเภทความเรียง โดยงานเขียนสาระจากชีวิตของศิริเมธอร อุณหรูป มีทั้งหมด 5 เล่ม ดังนี้

1. ร่มไม้ชายคา
2. มองออกไปนอกหน้าต่างบานขาว
3. หลิงสองหัว
4. ออกแผ่นดิน
5. หน้าต่างบานโต

ส่วนงานเขียนสาระจากชีวิตเชิงสุขภาพนั้น ผู้วิจัยเห็นว่า มีลักษณะของสารคดีเรื่องเล่าจากประสบการณ์ประเภทบันทึกประสบการณ์อย่างชัดเจน ด้วยในงานสาระจากชีวิตเชิงสุขภาพนั้นจะบันทึกเกี่ยวกับการรักษาสุขภาพของผู้เขียน ทั้งปัญหาสุขภาพ อาการของโรค สาเหตุของโรค และวิธีการรักษา หรือเป็นการบันทึกสูตรอาหารที่เหมาะสมแก่การรักษาสุขภาพและเหมาะสมกับฤดูกาล กล่าวคือเนื้อหาของงานจะเลือกเล่าเฉพาะประสบการณ์ของผู้เขียนที่เกี่ยวกับการรักษาโรคและรักษาสุขภาพด้วยวิถีธรรมชาติเท่านั้น งานเขียนประเภทนี้จึงมีลักษณะของการบันทึกอย่างตรงไปตรงมา มากกว่าความเรียง อีกทั้งองค์ประกอบของงานประเภทนี้ที่มีส่วนนำซึ่งเป็นเสมือนคำนำบอกที่มาของโรค อาการที่เกิดขึ้น และเนื้อหาเป็นส่วนที่แสดงถึงวิธีการรักษาโรค และมีส่วนท้ายเป็นการให้ข้อมูลของผู้ที่รักษา ตรงกับลักษณะของสารคดีประเภทบันทึกประสบการณ์ทุกประการ โดยงานเขียนสาระจากชีวิตเชิงสุขภาพของศิระมอร อุณหภูมุนั้นมีทั้งหมด 4 เล่ม ดังนี้

1. ทางเลือกมีมากกว่าหนึ่ง
2. อากาศ อาโป อาหาร อารมณ์ ก่อให้เกิดอาการ
3. อาหารจัดสภาพร่างกาย
4. ทางรอดจากความเป็นทาส ยานอนหลับ เหล้า บุหรี่ ผงชูรส

งานเขียนสารคดีอีกเล่มหนึ่งที่มีลักษณะของบันทึกประสบการณ์คือ “บ้านเหล่านี้มีการค้นพบ” สารคดีเล่มนี้มิได้เป็นงานเขียนสาระจากชีวิตเชิงสุขภาพแต่เป็นงานเขียนที่บันทึกเรื่องราวที่ผู้เขียนได้ไปสัมผัส เรียนรู้การใช้ชีวิตที่สอดคล้องไปกับธรรมชาติในบ้านแต่ละหลัง และนำแนวทางการดำเนินชีวิตนั้นมาถ่ายทอดไว้ในงานเขียน แม้งานเขียนเรื่องนี้จะมิได้มีลักษณะของบันทึกทุกประการ แต่ด้วยลีลาการเขียนของศิระมอร อุณหภูมุนั้นมีทั้งสอดแทรกความคิดและทัศนะของตนลงไปในงาน ทำให้เรื่อง “ผ่านมาทางความคิด” มีลักษณะที่คล้ายกับความเรียงบ้างในบางส่วน

นอกจากงานเขียนที่กล่าวถึงทั้งหมดข้างต้นแล้ว ยังมีงานเขียนอีกเรื่องหนึ่งซึ่งผู้วิจัยนำมาศึกษาในบทนี้คือ “ผ่านมาทางความคิด” งานเขียนเรื่องนี้ได้รับการจำกัดความว่าเป็น “เรื่องสั้นกึ่งบันทึก” ด้วยการจำกัดความเช่นนี้ทำให้งานเขียนเรื่องนี้ขึ้นอยู่กับกึ่งกลางระหว่างความเป็นบันทึกและสารคดี กล่าวคือ เรื่องสั้นนั้นได้รับการจัดให้เป็นหนึ่งในงานเขียนบันทึก ส่วนบันทึกนั้นได้รับการจัดให้เป็นหนึ่งในงานเขียนสารคดี งานเขียนเรื่องนี้จึงดูเหมือนว่าจะนำไปศึกษาได้ทั้งในส่วนของบันทึกและสารคดี แต่เมื่อพิจารณาจากทั้งคำจำกัดความของสารคดีและบันทึก ประกอบกับรูปแบบและเนื้อหาที่นำเสนอ นั้นผู้วิจัยเห็นว่าควรจัดงานเขียนเรื่องผ่านมาทางความคิด ไว้เป็นส่วนหนึ่งของงานเขียนสารคดี

ดังที่ได้กล่าวถึงความแตกต่างระหว่างงานเขียนบันเทิงคดีและสารคดีไปแล้วว่าอยู่ที่ความเป็นเรื่องสมมติกับเรื่องจริง ซึ่งการที่จะกล่าวว่าเรื่องใดเป็นเรื่องจริง เรื่องใดเป็นเรื่องสมมตินั้นต้องพิจารณาจากหลายองค์ประกอบ ในงานเขียนเรื่องผ่านมาทางความคิดนั้นนำเสนอในรูปแบบของอนุทินซึ่งเป็นหนึ่งในงานเขียนประเภทบันทึกและสิ่งหนึ่งที่เป็นลักษณะเด่นของงานประเภทนี้คือ “สัญญาบันทึก” นันทวัลย์ สุนทรภาระสถิต (2547: 19) ได้กล่าวถึง งานเขียนประเภทบันทึกไว้ว่า งานเขียนประเภทนี้มีสัญญาอันเป็นข้อผูกพันระหว่างผู้เขียนกับผู้อ่านเป็นลักษณะเด่นและสำคัญ เช่นเดียวกับงานเขียนอัตชีวประวัติ สัญญาที่กล่าวถึงนี้เป็นเสมือนข้อตกลงที่ผู้เขียนให้ไว้กับผู้อ่านว่า เรื่องที่ผู้เขียนจะนำเสนอ นั้นเป็นข้อเท็จจริงที่ผู้เขียนได้ประสบมาและผู้อ่านก็จะยอมรับในเรื่องราวเหล่านั้นว่าเป็นข้อเท็จจริงที่ถูกถ่ายทอดผ่านมุมมองและการรับรู้ของผู้เขียนบันทึก จึงไม่มีผู้อ่านคนใดคิดว่าตนกำลังอ่านเรื่องสมมติในขณะที่อ่านอัตชีวประวัติหรืออนุทิน ซึ่งสัญญาที่ว่านี้ได้ปรากฏในส่วนคำนำของเรื่องผ่านมาทางความคิด ซึ่งเป็นสิ่งที่แสดงจุดมุ่งหมายของผู้เขียนและเป็นการสร้างความเข้าใจให้กับผู้อ่านว่าเรื่องที่ผู้อ่านจะได้อ่านนั้นเป็นเรื่องราวที่มาจากประสบการณ์จริงของผู้เขียน

ชีวิต เรื่องราวของคุณสืบ นาคะเสถียร เป็นเรื่องละเอียดอ่อน

ความเป็นส่วนตัวของเขาละเอียดอ่อน ลึกซึ้งยิ่งกว่า และควรอยู่ในความทรงจำล้ำลึก
เป็นพิเศษเฉพาะคนที่รักเขามากกว่า

แม้ช่วงหนึ่งฉันเคยนึกอยากทำบางแง่มุมของเขาเป็นเรื่องยาวขนาดหนึ่ง ด้วยความ
ชื่นชมศรัทธาส่วนตัวที่เฝ้าทันอยู่เงียบเงียบ

สิ่งที่ฉันทำได้คือ เขียนทั้งหมดในความทรงจำผ่านออกมาทางความคิด ด้วยความรู้สึก
ที่จับต้องได้ด้วยหัวใจล้วนล้วนเท่านั้น

--บนประสบการณ์ที่เกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับสูญในที่สุด

เท่านี้ก็น่าจะพอแล้ว สำหรับคนตัวเล็กเล็กอย่างฉัน

(ผ่านมาทางความคิด, 2536: 8)

นอกจากในส่วนของสัญญาบันทึกที่แสดงให้เห็นลักษณะเด่นของงานเขียนประเภทบันทึกแล้ว เนื้อหาในเรื่องผ่านมาทางความคิดก็มีส่วนที่แสดงให้เห็นว่าเรื่องที่นำเสนอ นั้นเป็นเรื่องจริง ทั้งประวัติของผู้เขียน บุคคลที่กล่าวถึง และเหตุการณ์ในเรื่อง มีเพียงส่วนน้อยเท่านั้นที่มีลักษณะของบันเทิงคดี ด้วยผู้วิจัยสังเกตเห็นว่าในจุดหนึ่งของงานเขียนเรื่องนี้มีชื่อของบุคคลหนึ่งปรากฏขึ้นมา ซึ่งเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในขณะที่เล่านั้นอาจทำให้เข้าใจว่าชื่อที่ปรากฏขึ้นนี้คือ ผู้เล่าเรื่อง ซึ่งอาจจะเป็นตัวละครที่สมมติขึ้นมา “อย่างไรก็ตามนะจ๊ะ ซาหริ่ม ในสายตาของเขามองเห็นเด็กรุ่นใหม่อยู่เดี๋ยวนี้ มันมีแต่ความน่าเศร้าใจ” (ผ่านมาทางความคิด, 2536: 33) “ซาหริ่ม” คือ ชื่อที่ปรากฏขึ้นมาเพียงจุดเดียวใน

งานเขียนเรื่องนี้ ซึ่งในข้อความที่ยกมาเป็นตอนที่เล่าถึงจดหมายที่ “เยา” เพื่อนของผู้บันทึกส่งจดหมายให้ผู้บันทึก อย่างไรก็ตาม แม้จะมีจุดที่ทำงานเขียนเรื่องนี้มีลักษณะของบันทึกแต่ด้วยสัดส่วนของความเป็นสารคดีที่มากกว่าดังองค์ประกอบทั้งหมดที่ได้กล่าวถึงข้างต้น ประกอบกับลักษณะของสารคดีแนวใหม่ที่ผู้เขียนจะพยายามหาวิธีการนำเสนอเรื่องจริงหรือเนื้อหาทางวิชาการให้ชวนอ่าน ด้วยการหยิบยืมวิธีการเขียนเรื่องสั้นและนวนิยายมาใช้ ทั้งการกำหนดโครงเรื่อง แก่นเรื่อง ตัวละคร เป็นต้น ซึ่งชื่อที่ปรากฏนี้อาจเป็นกลวิธีการนำเสนออย่างหนึ่งของผู้เขียนก็ได้ ทำให้ผู้วิจัยนำงานเขียนเรื่องผ่านมาทางความคิดมาวิเคราะห์ในส่วนองงานเขียนประเภทสารคดีของศิริมอร อุณหรูป

จากการจำแนกประเภทองงานเขียนสารคดีของศิริมอร อุณหรูปข้างต้น ผู้วิจัยจะใช้คำว่า “งานเขียนสาระจากชีวิต” เมื่อกล่าวถึงงานเขียนประเภทความเรียงของศิริมอร อุณหรูป คำว่า “งานเขียนสาระจากชีวิตเชิงสุขภาพ” เมื่อกล่าวถึงงานเขียนประเภทบันทึกประสบการณ์ที่ว่าการรักษาสุขภาพและดำเนินชีวิตด้วยแนวทางธรรมชาติ และคำว่า “บันทึกประสบการณ์” เมื่อกล่าวถึงงานเขียนประเภทบันทึกประสบการณ์ทั่วไป ในการนำเสนอประเด็นเกี่ยวกับบทบาทและจิตวิญญาณของผู้หญิงในงานเขียนสารคดี ด้วยรูปแบบของงานที่มีความแตกต่างไปจากงานเขียนประเภทบันทึกทำให้การแสดงผลการศึกษาในประเด็นนี้แตกต่างจากงานบันทึกในบทที่แล้ว

ในการแบ่งประเด็นการศึกษาผู้วิจัยพิจารณาจากเนื้อหาของงานเขียน กล่าวคือ ในงานสาระจากชีวิตเป็นงานที่ผู้เขียนนำเสนอความคิด ความรู้สึกของตนเองที่มีต่อสังคม ซึ่งเป็นผลมาจากการเห็นความเปลี่ยนแปลงของบ้านเมืองที่กำลังถูกเร่งรัดให้เกิดการพัฒนาไปสู่การเป็นประเทศอุตสาหกรรมส่งผลให้เกิดการทำลายธรรมชาติอย่างยั้งยวด นอกจากเสนอให้เห็นปัญหาที่เกิดขึ้นในมุมมองของตนเองแล้ว ผู้เขียนยังนำเสนอวิธีการแก้ไขปัญหานั้นไปสู่การอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างสงบสุขด้วย ซึ่งการแสดงความคิดของตนเองและแสดงตัวอย่างหนทางในการอยู่ร่วมกันกับธรรมชาตินั้นได้รับการนำเสนอในงานบันทึกประสบการณ์เรื่อง “ผ่านมาทางความคิด” และ “บ้านเหล่านี้มีการค้นพบ” เช่นกัน ผู้วิจัยจึงเห็นว่างานเขียนประเภทสาระจากชีวิตทั้ง 5 เล่มและบันทึกประสบการณ์เป็นงานเขียนที่มีเนื้อหาใกล้เคียงกัน ประกอบกับเป็นงานที่ตีพิมพ์ในช่วงเวลาใกล้เคียงกัน ยกเว้นเรื่อง “บ้านเหล่านี้มีการค้นพบ” ที่ตีพิมพ์หลังงานเขียนสารคดีเล่มอื่น ๆ อยู่หลายปี ผู้วิจัยจึงนำงานเขียนทั้ง 2 ประเภทมาศึกษาในหัวข้อเดียวกันคือ “ความเป็นหนึ่งเดียวภายใต้ร่มเงาธรรมชาติ”

ส่วนงานเขียนสาระจากชีวิตเชิงสุขภาพเป็นงานเขียนที่มีเนื้อหาและลักษณะเฉพาะที่แตกต่างไปจากงานสาระจากชีวิตและบันทึกประสบการณ์ คือ เป็นงานที่นำเสนอถึงการเยียวยารักษาร่างกายของผู้เล่าจากความเจ็บป่วย เนื้อหาที่ปรากฏอยู่ในเล่มจึงเป็นวิธีการและหนทางการรักษาตัว ทั้งสาเหตุของโรค วิธีการรักษา รวมถึงวิธีการดูแลตนเองโดยการพึ่งพาธรรมชาติและพึ่งพาตนเองให้มากที่สุด ผู้วิจัยจึงนำงานเขียนสาระจากชีวิตเชิงสุขภาพมาศึกษาแยกในหัวข้อ “ชีวิตที่พึ่งพาธรรมชาติและการรักษาสิ่งแวดล้อม”

4.1.1 ผู้หญิงในงานเขียนสาระจากชีวิตและบันทึกประสบการณ์ : ความเป็นหนึ่งเดียวภายใต้ร่มเงาธรรมชาติ

งานเขียนสาระจากชีวิตของศิริเมอร อุณหรูป เป็นงานเขียนสารคดีประเภทความเรียงที่ผู้เขียนจะมุ่งแสดงความคิดหรือความรู้สึกของตนที่มีต่อเรื่องที่ได้ประสบมาและนำเรื่องราวนั้นมาถ่ายทอดให้ผู้อ่านได้รับรู้ โดยแฝงแง่คิดทางปรัชญาหรือข้อคิดเกี่ยวกับโลกและชีวิตให้ผู้อ่านได้ขบคิดต่อ เช่นเดียวกับงานเขียนบันทึกประสบการณ์ที่ผู้เขียนจะมุ่งบันทึกเหตุการณ์หรือสิ่งที่ตนได้เห็นพร้อมทั้งสอดแทรกทัศนคติของตนที่มีต่อสิ่งนั้นลงไปด้วย ดังนั้นผู้เล่าเรื่องที่แสดงความคิดของตนในเรื่องเล่านั้นก็จะเป็นคนเดียวกับผู้เขียน สรรพนามที่ใช้ในการเล่าเรื่องจึงเป็นการใช้สรรพนามบุรุษที่ 1 คือ “ฉัน” และ “ดิฉัน” ทุกเรื่อง

เนื้อหาของงานเขียนสารคดีทั้งสองประเภทจึงเป็นการแสดงความคิดของศิริเมอร อุณหรูปซึ่งเป็นผู้หญิงคนหนึ่งต่อเรื่องต่าง ๆ ที่ได้ประสบมา อาจจะเป็นเรื่องราวในอดีตตอนที่ยังเป็นเด็กหรือเป็นเรื่องที่พบเจอในชีวิตประจำวัน โดยประเด็นที่นำมาเล่าจะเป็นเรื่องราวชีวิตประจำวัน ทั้งเรื่องการศึกษา สุขภาพ ปัญหาครอบครัว สังคม และสิ่งแวดล้อม แต่ประเด็นที่เด่นชัดที่สุดและปรากฏในทุก ๆ เล่มคือ เรื่องของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยเรื่องที่เล่าจะมุ่งแสดงให้เห็นถึงความเชื่อมโยงระหว่างตัวผู้เล่ากับธรรมชาติแวดล้อมในแง่มุมต่าง ๆ โดยเฉพาะการนำเสนอถึงความหนึ่งเดียวระหว่างผู้เล่าเรื่องกับธรรมชาติผ่านตัวตนของเธอ ทั้งตัวตนด้านในคือ ในระดับของจิตวิญญาณซึ่งเกิดขึ้นจากการประจักษ์แจ้งในตัวตนเชิงนิเวศ และตัวตนด้านนอกคือ ตัวตนที่สัมพันธ์กับสังคมซึ่งแสดงผ่านบทบาทและนิเวศวิถีของผู้เล่าเรื่อง

4.1.1.1 “ฉัน” กับการประจักษ์แจ้งในตัวตนเชิงนิเวศ

การประจักษ์แจ้งในตัวตนเชิงนิเวศเป็นการเชื่อมโยงระหว่างตัวตนกับธรรมชาติในแง่ของมิติทางจิตวิญญาณ ซึ่งได้รับการกล่าวถึงในการเคลื่อนไหวทางนิเวศวิทยาเชิงลึกของ อาร์น แนส (Arne Naess) การเคลื่อนไหวทางนิเวศวิทยาดังกล่าวเป็นการเคลื่อนไหวที่ปฏิเสธแนวทางการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมของ “การเคลื่อนไหวทางนิเวศเชิงตื้น” ด้วยเห็นว่าเป็นการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม

ที่มองผลประโยชน์ของมนุษย์เป็นสำคัญ วิธีการแก้ปัญหาจึงเน้นวิธีการปฏิบัติที่จะนำไปสู่การรักษาสุขภาพและความมั่งคั่งของมนุษย์ แต่สำหรับแนสนั้นการมองปัญหาต้องมองอย่างลุ่มลึก เข้าถึงรากของปัญหาและไม่มองเพียงแค่ผลประโยชน์ของมนุษย์เท่านั้น แต่ต้องคำนึงถึงชีวิตทั้งมวลบนโลก (กานต์มณี ภูภักดี, 2547: 56) การเคลื่อนไหวทางนิเวศวิทยาเชิงลึกจึงเป็นการพยายามแก้ไขปัญหาลักษณะโดยให้ความสำคัญกับมิติทางจิตวิญญาณมากขึ้น มองว่ามนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ มีความเชื่อมโยงกับสรรพสิ่งในธรรมชาติอย่างแยกไม่ขาด รวมถึงมองว่าชีวิตทุกชีวิตในโลกมีคุณค่าและมีสิทธิที่จะมีชีวิตอยู่เท่าเทียมกัน

นิเวศวิทยาเชิงลึกของแนสมิญาณทัศน์ (Intuition) สำคัญที่ว่าด้วยการหยั่งรู้ถึงธรรมชาติและความสัมพันธ์ระหว่างตัวตนที่ร้อยรัดกับชีวิตอื่น นั่นคือ การประจักษ์แจ้งในตัวตนที่แท้จริง (Self-realization) อันจะนำไปสู่สิ่งที่เขาเรียกว่าตัวตนเชิงนิเวศหรือตัวตนแห่งธรรมชาติ (Ecological Self) (กานต์มณี ภูภักดี, 2547: 58) การรับรู้ถึงตัวตนของมนุษย์นั้นขึ้นอยู่กับกระบวนการสำนึกในตัวตน ซึ่งสำหรับตัวตนเชิงนิเวศของคนคนหนึ่งจะขึ้นอยู่กับสิ่งที่คนคนนั้นจะสำนึกไปถึง กล่าวคือ ตัวตนเชิงนิเวศจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อความสำนึกในตัวตนของมนุษย์มีได้จำกัดอยู่เพียงแค่ตัวตนของเขาเองหรือมนุษย์ด้วยกัน แต่ขยายขอบเขตไปสู่สิ่งอื่น ๆ ทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต โดยจะเกิดขึ้นจากการมีประสบการณ์ในสถานการณ์หนึ่ง ๆ อย่างทันทีทันใด (กานต์มณี ภูภักดี, 2547: 58) แนสจึงได้เสนอลำดับขั้นของพัฒนาการ 3 ระดับที่จะนำไปสู่ตัวเชิงนิเวศได้ ได้แก่ การประจักษ์แจ้งในอัตตา การประจักษ์แจ้งในตัวตนชั้นกลาง และการประจักษ์แจ้งในตัวตนที่แท้จริง

การประจักษ์แจ้งในอัตตา (ego-realization) เป็นการรับรู้ถึงตัวตนเฉพาะความเป็นตัวของตนเองที่ดำรงอยู่โดยแยกขาดจากสรรพสิ่งทั้งหลาย สิ่งนี้เรียกว่า อัตตา (ego) ซึ่งทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางในการรับรู้และแสดงถึงปัจเจกภาวะของแต่ละคน

การประจักษ์แจ้งในตัวตนชั้นกลาง (self-realization) เป็นการหยั่งรู้ถึงตัวตนที่สัมพันธ์กับผู้อื่น เริ่มพัฒนาจากเฉพาะตัวเราสู่ชีวิตอื่นที่กว้างขวางขึ้น มองว่าสิ่งอื่น ๆ ก็เหมือนกันกับเรา แนสเรียกสิ่งนี้ว่า identification เมื่อเกิดการประจักษ์แจ้งในระดับนี้ ตัวตนจะค่อย ๆ แปรสภาพมาสู่การมีส่วนร่วมในความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับสรรพสิ่ง สำนึกเช่นนี้จะทำให้เรารู้สึกเห็นอกเห็นใจและเจ็บปวดเช่นเดียวกับพืชและสัตว์เมื่อเห็นเขาเหล่านั้นถูกทำร้าย นำไปสู่การดูแล ปกป้อง และรักษาชีวิตอื่น

การประจักษ์แจ้งในตัวตนที่แท้จริง (Self-realization) เป็นการขยายการประจักษ์แจ้งในตัวตนจากระดับกลาง ซึ่งเป็นการประจักษ์แจ้งที่ยังคงมีความเป็นตัวตนดำรงอยู่ แต่สำหรับตัวตนที่แท้จริงเป็นการขยายไปสู่สรรพสิ่งที่กว้างขวางและยิ่งใหญ่ขึ้น นั่นคือ การรับรู้ที่ตัวเราคือผู้อื่น สรรพสิ่ง

ทุกอย่างคือสิ่งเดียวกัน ไม่ว่าจะเป็มนมนุษย์ พืช สัตว์ สิ่งแวดล้อม และโลก การประจักษ์แจ้งเช่นนี้เป็ นสิ่งที่เนสเรียกว่า ตัวตนเชิงนิเวศหรือตัวตนแห่งธรรมชาติ (Ecological Self) ซึ่งเป็นการประจักษ์แจ้งที่สำนึกได้ว่า สิ่งที่เราเรียกว่าตัวตนนั้น แท้จริงเป็นผลลัพธ์ของเหตุปัจจัยต่าง ๆ ที่สัมพันธ์กันอย่าง ลึกซึ้ง ตัวตนของเราจึงมิได้ปรากฏอยู่อย่างโดดเดี่ยว แต่อยู่บนความสัมพันธ์ที่เกาเกี่ยวกันระหว่างเรา กับสรรพสิ่งอื่น ๆ อย่างลึกซึ้ง

องค์ประกอบสำคัญอย่างหนึ่งของแนวคิดนิเวศวิทยาแนวลึกคือ ศาสนา อันเป็นความคิด ความเชื่อพื้นฐานของมนุษย์ที่มีส่วนสำคัญในการกำหนดท่าทีของมนุษย์ต่อธรรมชาติ เนสจึงยอมรับ ว่า ในการประจักษ์แจ้งในตัวตนเชิงนิเวศ ศาสนาเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ให้เกิดขึ้นได้ (ประเวศ อินทอง ปาน, 2559: 26-27) ซึ่งในงานของศิริเมอร อุดมธุรูป ก็ได้แสดงให้เห็นการตระหนักในตัวตนของตนเอง จนนำไปสู่การประจักษ์แจ้งในตัวตนที่เป็นหนึ่งเดียวกับธรรมชาติผ่านความเชื่อพื้นฐานทางศาสนาและ ประสบการณ์ที่ผู้เขียนมีร่วมกันกับธรรมชาติ ดังนี้

4.1.1.1.1 ตัวตนของผู้หญิงในงานเขียนสารคดี

ดังที่กล่าวไปแล้วว่า ผู้เล่าเรื่องทีแสดงความคิดของตนในงานสารคดีของศิริเมอร อุดมธุรูปนั้นเป็นคนเดียวกับผู้เขียน และใช้สรรพนามบุรุษที่ 1 คือ “ฉัน” และ “ดิฉัน” ในการเล่าเรื่อง เพื่อให้เห็นตัวตนของ “ฉัน” ก่อนที่จะนำไปสู่ตัวตนที่ประจักษ์แจ้งในตัวตนเชิงนิเวศนั้น ผู้วิจัยขอ กล่าวถึงประวัติและตัวตนของผู้เขียนโดยสังเขป

ศิริเมอร อุดมธุรูป เป็นนักเขียนหญิงที่เกิดในครอบครัวนักประพันธ์ เขาเป็น บุตรสาวของนักเขียนและนักแปลเรื่องนาม “อุษณา เพลิงธรรม” หรือ ประมุข อุดมธุรูป เจ้าของนวนิยายอันโด่งดังเรื่อง “จัน ดารา” กับคุณประยงค์ศรี อุดมธุรูป อดีตครูใหญ่โรงเรียนราชินี ในด้าน การศึกษา ผู้เขียนเรียนจบชั้นมัธยมศึกษาจากโรงเรียนราชินี และจบการศึกษาระดับอุดมศึกษาจาก คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร ในด้านการทำงาน นอกจากจะเป็นนักเขียนและนักแปลแล้ว ผู้เขียนยังมีประสบการณ์การทำงานในด้านหนังสืออึหลายบทบาท ได้แก่ บรรณาธิการบริการนิตยสาร 21, บรรณาธิการฝ่ายแพชชั่นและหน้าสตรี นิตยสารบี.อาร์., บรรณาธิการฝ่ายแพชชั่นและคอลัมน์ สัมภาษณ์บุคคล นิตยสารดิฉัน

ในด้านการเป็ นนักเขียน ผู้เขียนมีงานเขียนชิ้นแรกเป็นเรื่องสั้น ตีพิมพ์ในวารสาร สอนแก้วของมหาวิทยาลัยศิลปากร ขณะเรียนอยู่ชั้นปีที่ 1 และได้เดินเข้าสู่ถนนสายหนังสืออย่างเต็ม ตัวหลังสำเร็จการศึกษา โดยเริ่มจากงานแปล คู่เรื่องสั้นที่เรื่องที่สอง ซึ่งเป็นผลมาจากแรงยุของสุวรรณี สุคนธา บรรณาธิการนิตยสารลลนาในขณะนั้น เมื่อมีเรื่องที่สอง เรื่องที่สาม ลี... ก็ตามเรื่อยมา เมื่อ เขาได้ค้นพบความสุขจากการสร้างสรรค์เรื่องสั้นจนสามารถนำมารวมเล่มได้ถึง 2 เล่ม ในเวลาต่อมา

จึงเริ่มเขียนเรื่องยาว นั่นคือ นวนิยายเรื่อง “ลำเนาป่า” (ลำเนาป่า, 2549: 193-194) ซึ่งเป็นงานที่สร้างเกียรติประวัติให้กับเขาจากการได้รับรางวัลชมเชยจากคณะกรรมการพัฒนาหนังสือแห่งชาติในปี 2527 และได้รับคัดเลือกเป็นหนังสือหนึ่งในร้อยเล่มที่เด็กและเยาวชนไทยควรอ่าน และเป็นงานที่ทำให้ชื่อของ “ศิระมอร อุณหรูป” เป็นที่รู้จักในวงการนักเขียนและนักอ่านมากขึ้น

เริ่มแรกผู้เขียนได้รับความสนใจจากนักเขียนและนักอ่านจากการเป็นทายาทของนักประพันธ์ที่มีชื่อเสียง ดังที่เขา มักจะได้รับคำถามถึงต้นแบบของการสร้างงานหรืออิทธิพลจากงานเขียนของคุณพ่อเสมอ “ใคร ๆ ก็จะไปบอกว่า ‘เป็นลูกพ่อ’” “ตอนเราเขียนแรก ๆ ก็มักจะถูกมองว่าเรามีท่วงทำนองภาษาที่คล้ายพ่อนะ” (ยุทธชัย สว่างสมุทรชัย, 2555) แม้ว่าในตอนนั้นผู้เขียนจะไม่เคยอ่านงานของพ่อเลย แต่ก็ยอมรับว่าส่วนหนึ่งลีลาภาษาของเขาเป็นสิ่งที่ได้มาจากการฟังพ่อพูดเวลาดื่ม ด้วยภาษาในตอนนั้นจะไม่ใช้ภาษาพูด แต่เป็นภาษาที่สวยงาม ได้ฟังแล้วเกิดความซาบซึ้ง แต่โดยส่วนใหญ่แล้วลีลาหรือท่วงทำนองภาษาของผู้เขียนเป็นสิ่งที่เขาได้จากการสะสมต้นทุนมาตั้งแต่เด็ก ทั้งในเวลาเรียนนิพนธ์คดีที่จะเก็บคำที่ไพเราะไว้ในตัว จากสมองลงสู่ใจ ประกอบกับการที่มีพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถานเป็นหนังสือเล่มโปรด (มณีกรานต์, 2549: 23) ทำให้เวลาวางเขามักจะเปิดพจนานุกรม ค้นหาคำและได้พบคลังคำ ซึ่งทั้งงดงาม ไพเราะและมีความละเอียดอ่อน การกอบเก็บถ้อยคำที่ไพเราะและมีความหมายดี ๆ มาไว้กับตัวอยู่เสมอ ทำให้งานเขียนเล่มต่อ ๆ มามีสำนวนภาษาที่เป็นเอกลักษณ์ สร้างลักษณะเฉพาะในแบบฉบับของเขาเอง ซึ่งท่วงทำนองของภาษา เรื่องของการเลือกถ้อยคำมาใช้เล่าเรื่องในงานเขียนของผู้เขียนเป็นสิ่งที่ได้รับการกล่าวถึงและชื่นชมจากนักอ่านและบรรณาธิการหนังสือมาโดยตลอด

ศิระมอร อุณหรูป นักเขียนภาษาสวยที่เก็บเกี่ยวความคิด กลั่นกรองจาก
ประสบการณ์นำคุณประโยชน์สู่ผู้อ่านเก็บนำไปใช้กับชีวิตอย่างเต็มอิม

(ร่มไม้ชายคา, 2549: 6)

“ชอบนักหนา เพราะนักเขียนที่มีความละเอียดอ่อนในงานเขียนนั้นค่อนข้างหายากทีเดียว งานเขียนของคุณศิระมอรส่วนมากอ่านแล้วสบายใจ เหมือนมีเพื่อนสนิทมาคอยชี้ให้ดูโน่นดูนี้ และดูอย่างละเอียดลออเสียด้วยสิ อย่างเรื่องใกล้ตัวที่ไม่ค่อยมีใครใส่ใจ เธอยังเล่าได้สละสลวย อบอุ่นในความรู้สึก

(หญิงสองหัว, 2541)

ข้อความแรกเป็นข้อความในคำนำของสำนักพิมพ์จากเรื่อง “ร่มไม้ชายคา” ข้อความที่สองเป็นคำนิยมจากนักอ่านที่อยู่บนปกหลังของเรื่อง “หญิงสองหัว” ทั้งสองข้อความต่างชื่นชมสำนวนภาษาของศิริมอร์ว่าเป็นนักเขียนที่มีภาษาสละสลวยและมีท่วงทำนองการเล่าเรื่องที่อบอุ่น อีกสิ่งหนึ่งที่เห็นได้จากคำชื่นชมในข้อความข้างต้นคือ บุคลิกภาพและตัวตนของผู้เขียนที่ผู้อ่านสัมผัสได้ผ่านตัวอักษรในเรื่องเล่าของเขา ทั้งความช่างสังเกต การชอบเก็บเกี่ยวสิ่งต่าง ๆ รอบตัวมาคิดวิเคราะห์ ความละเอียดอ่อน และอบอุ่น ต่างเป็นสิ่งที่ปรากฏชัดในงานของเขา ซึ่งตัวตนและลักษณะของตนเองเช่นนี้เป็นสิ่งที่เขารับรู้ได้เช่นกัน

อาจจะเป็นเพราะเราช่างสังเกตในจุดที่เขาไม่มองเห็น มักจะเป็นอย่างนั้นค่ะ คือเรามองเห็นอะไรที่เพื่อนเขาไม่เห็นกัน เพราะฉะนั้นเราจะอยู่ในโลกของเพื่อนและอยู่ในโลกของตัวเองด้วย ที่เราไม่มองข้ามสิ่งเล็กน้อยเหล่านั้น เพราะว่าเป็นความเล็กและความใหญ่สำหรับตัวเองแล้ว เราารู้สึกว่ามันเท่ากันเราควรดูแลสิ่งเล็กน้อยกะล่อยกะหลิบไปด้วยกันเหมือนกันกับสิ่งแวดล้อมของเรากันของเรา เราก็ต้องดูแลสิ่งแวดล้อมทั้งในบ้านของเราและรอบบ้านของเราด้วยใช่ไหมคะ หรือแม้กระทั่งส่วนตัวกับส่วนรวม ข้างนอกบ้านเราก็ถือว่าเป็นสิ่งแวดล้อมเราก็ต้องยิ่งดูแลใหญ่ เพราะมันล้อมรอบบ้านของเรา สิ่งแวดล้อมรอบบ้านคือส่วนรวม ความเป็นสาธารณะทั้งหลายคือส่วนรวมแต่เรามักจะดูแลส่วนตัวให้ดูดี ดูสะอาด แล้วก็ขว้างส่วนที่ดูไม่ดีออกไป ดังนั้นเรื่องตรงนี้ทุกคนต้องช่วยกันรักษาและดูแล และการเป็นคนช่างสังเกตนี่เองจึงทำให้เกิดการสร้างตัวละครหลายต่อหลายตัวละครภายในเรื่องสั้น รวมถึงการใส่รายละเอียดต่าง ๆ ลงไปภายในเรื่องสั้นเหล่านั้น

(ยุทธชัย สว่างสมุทรชัย, 2555)

การเป็นคนช่างสังเกตและชอบเก็บรายละเอียดนี้เองทำให้งานเขียนของเขามีการบรรยายสิ่งรอบตัวหรือเรื่องที่เล่าถึงอย่างละเอียดลออ โดยเฉพาะเรื่องราวเกี่ยวกับธรรมชาติที่ปรากฏอยู่เป็นจำนวนมากในงานสารคดี อันเป็นงานที่เธอเริ่มพลิกจากงานบันเทิงคดีมาเขียนในช่วงทศวรรษ 2530 - 2540 จากการได้รับแรงกระทบจากความเปลี่ยนแปลงของบ้านเมืองและสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะเมืองหลวงอย่างกรุงเทพฯ ที่เขาเห็นว่ามีความเปลี่ยนแปลงไปมากจากการถูกเร่งพัฒนาให้เจริญทั้งในทางพื้นที่และเศรษฐกิจ กรุงเทพฯ ในงานเขียนของเขาจึงมิใช่พื้นที่ที่สวยงาม สนุกสนานเต็มไปด้วยแสงสีและความเจริญหรือเป็นสถานที่ที่ได้รับการพัฒนาจนดึงดูดให้ผู้คนขนานขวายเข้ามาประกอบอาชีพและอยู่อาศัย แต่เป็นสถานที่ที่ร้อน แห้งแล้ง ทยาบกระด้าง และเต็มไปด้วยมลพิษ แม้จะเป็นสถานที่ที่เธอเกิดและเติบโตขึ้นมาก็ตาม การมีทัศนคติต่อกรุงเทพฯ เช่นนี้ เป็นสิ่งที่เกิดจากการที่ความเจริญที่มากขึ้นเรื่อย ๆ ของกรุงเทพฯ เข้ามารุกคืบและทำลายสิ่งที่เป็นความสุขของเขา นั่นคือความเงียบ เรียบง่าย และธรรมชาติ

ร่มไม้ชายคาสำหรับฉัน คือเวลาของทุกวันที่ได้เข้าไปในร่มรื่นของพันธุ์ไม้ ตั้งแต่เริ่ม
 รั้วไล่เข้ามาถึงชายคาเรือน ที่ที่ยังคงมีกิ่งก้านและสีเขียวของใบไม้ต่างพันธุ์ เคลือบคลอ
 สายตา ให้ความสดชื่นทุกช่องทางต่าง - - เรื่อยลึกจนถึงห้องครัวหลังบ้าน

(ร่มไม้ชายคา, 2549: 9)

ข้อความข้างต้น เป็นสิ่งที่ผู้เขียนกล่าวในหน้าคำนำของเรื่อง “ร่มไม้ชายคา” ซึ่ง
 แสดงให้เห็นถึงตัวตนของเขาคือมีความรักและใกล้ชิดกับธรรมชาติมาโดยตลอด ในข้อความกล่าวถึง
 “ร่มไม้ชายคา” “ร่มไม้” เป็นคำที่ให้ภาพของต้นไม้ที่อยู่รวมกันเป็นจำนวนมากพอที่จะก่อให้เกิดร่ม
 เงาป้องกันแสงแดด ส่วนคำว่า “ชายคา” เป็นคำที่เชื่อมโยงกับ บ้าน ที่อยู่อาศัย เป็นส่วนประกอบ
 หนึ่งของบ้าน ร่มไม้ชายคา จึงเป็นกลุ่มคำที่บอกถึงสภาพแวดล้อมที่ผู้เขียนอยู่อาศัยว่า แม้จะอยู่ใน
 กรุงเทพฯ แต่ที่ที่เป็นบ้าน เป็นพื้นที่แห่งความสุขของเธอ ไม่ใช่ตึกสูงอันเป็นสัญลักษณ์บ่งบอกถึงความ
 เจริญทางเศรษฐกิจ แต่เป็นบ้านที่รายล้อมไปด้วยต้นไม้ พันธุ์ไม้หลากชนิด นอกจากนี้ “ร่มไม้ชายคา”
 ยังเป็นสำนวนที่หมายถึง ที่พึ่งพาอาศัย ในที่นี้อาจตีความได้ว่า ต้นไม้ พันธุ์ไม้ที่อยู่รายล้อมรอบตัว คือ
 ที่พึ่งพิงทั้งทางกายและใจของเธอมาตลอดชีวิต และสถานที่ที่ล้อมรอบไปด้วยธรรมชาตินี้เองเป็นสิ่งที่
 หล่อหลอมตัวตนอันอ่อนโยน นุ่มนวลและรักทุกสิ่งในธรรมชาติของเขา ด้วยสภาพแวดล้อมทาง
 กายภาพนั้นเป็นส่วนสำคัญที่ส่งอิทธิพลต่อการหล่อหลอมตัวตนและกำหนดท่าทีของมนุษย์ต่อ
 ธรรมชาติ ดังที่ ภัทรพร รักเรียน (2559: 60-61) กล่าวถึง ภูมิทัศน์หรือโลกทางกายภาพว่ามีอิทธิพล
 อย่างมากต่อท่าทีของมนุษย์ที่มีต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะอย่างยิ่งภูมิทัศน์ในวัยเด็กที่มี
 ส่วนในการกำหนดบุคลิกภาพและนิสัยใจคอเมื่อเติบโตเป็นผู้ใหญ่ การเข้าไปมีปฏิสัมพันธ์กับพื้นที่
 ธรรมชาติในวันเด็กจะค่อย ๆ ก่อตัวเป็นภูมิทัศน์ภายใน (inner landscape) และช่วยสร้างความรัก
 ต่อโลกชีวภาพ

เราศรัทธาเรื่องวิถีธรรมชาติมานานแล้ว เพราะเราอยู่กับธรรมชาติมาก เหมือน
 หัวใจเดียวกัน ตั้งแต่เด็กก็จะเป็นพวกเล่นอิหลุกขลุ่ยอยู่นอกบ้าน ซึ่งเด็กสมัยนี้ก็ไม่ได้มี
 โอกาสเล่นแบบนั้นแล้ว มองว่าต้นไม้เป็นเพื่อนที่เจิบที่สุดในโลก เวลารู้สึกแย ๆ มานั่งอยู่
 ในสวนอนาถา (สวนหน้าบ้านของเธอ) หรือสวนอะไรก็ได้ที่เป็นสวน ทุกอย่างมันจะลง
 ค่อย ๆ นิ่ง สงบ นิ่งเท่ากับความนิ่งที่อยู่ข้างนอก

(ภัทรพร อภิจิต, 2552: 83-84)

จากข้อความที่ผู้เขียนกล่าวข้างต้น ประกอบกับการพิจารณาผ่านงานเขียนของ
 เขาพบว่า ผู้เขียนเป็นบุคคลที่มีวิถีชีวิตใกล้ชิดกับธรรมชาติตั้งแต่วัยเยาว์ ด้วยบริเวณบ้านที่เขาอยู่ตอน
 เด็กนั้นติดริมคลองและมีต้นไม้พันธุ์ไม้หลายชนิดทั้งในและนอกบ้านให้เขาได้รู้จัก รอบ ๆ บ้านมีพื้นที่
 สำหรับการวิ่งเล่น ทำกิจกรรมกับญาติพี่น้อง การได้เติบโตในสถานที่ที่แวดล้อมไปด้วยธรรมชาติ ได้

ใกล้ชิดกับธรรมชาติในทุกวันนี้ทำให้เขาเกิดความผูกพันต่อทั้งสถานที่และธรรมชาติที่แวดล้อม โดยเฉพาะต้นไม้ที่เขาจดจำได้ในทุกรายละเอียด ด้วยนอกจากต้นไม้จะเป็นส่วนหนึ่งของสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่เขาใกล้ชิดแล้ว ต้นไม้ยังมีสภาพเป็นเพื่อนที่เขารักอีกด้วย

วันที่เขาออกดอกขาวพราวเต็มต้น ฉันก็จึ้งจึ้งแล้ว ฉันรักเขาเลย ไม่ได้นึกขอบเฉยเฉย เขาช่างนำความชื่นใจมาให้ฉัน มาให้โลกตรงหน้า ฉันและทุกคนที่เห็น แต่คนเหล่านั้นจะรู้สึกชื่นใจและหลงรักตะขบเช่นฉันหรือเปล่านั้นไม่รู้

กลีบดอกของเขาบอบบางน่ารัก เหมือนดอกไม้เด็กเด็กที่หน้าตาเต๋อเต๋อ แต่ก็ขาวผุดผาดน่าเอ็นดูนัก เวลาแดดเข้าเริ่มจับ เขาขาวพราวเต็มต้นไปหมด นกยังไม่มา เด็กเด็กที่เป็นญาติของฉันก็ยังไม่โผล่ ฉันเลยคุยกับดอกไม้เด็กเด็กเพลินอยู่คนเดียว ฉันมีเรื่องมากมายมาคุยได้ทุกวัน ส่วนใหญ่แล้วเราคุยกันด้วยความสุขทั้งนั้น

นกมา ฉันก็คุยกับนก แต่คุยในใจไม่ออกเสียง กันเขาบินหนี ถ้าทำตัวไม่กระดิกแต่ออกเสียง ประเดี๋ยวนกก็ไม่เชื่อน้ำหน้าฉันนะสิ บางทีฉันก็เป็นเหน็บบอยเหมือนกันนะ ยืนเอาขาเหนียวกึ่งไวนานานหรือนั่งคุดคู้บนกิ่งใหญ่หน่อย แต่ฉันก็ยอมแลกกับเหน็บไม่รู้กี่ชนิดตามขาตามแขน -- เพื่อจะได้อยู่ตรงนั้นให้ได้นานานาน

(ร่มไม้ชายคา, 2549: 54-55)

ข้อความข้างต้น แสดงให้เห็นสายสัมพันธ์ระหว่างผู้เขียนกับธรรมชาติ ในที่นี้เขาเล่าถึงต้นตะขบที่อยู่ใกล้บ้านของเขาในวัยเด็ก ต้นตะขบต้นนี้สูงใหญ่จึงเป็นที่ให้เขาหลบซ่อนคุณยาย อีกทั้งยังเป็นต้นไม้ที่มีดอกสวย มีผลที่อร่อย และที่สำคัญเป็นเพื่อนคุยในยามเหงา เขาจึงหลงรักต้นไม้ต้นนี้เข้าอย่างจัง จากการเล่าเรื่องของเขาที่บรรยายถึงต้นตะขบข้างต้นทำให้เห็นว่าเขามองต้นตะขบเป็นบุคคลบุคคลหนึ่งที่มีชีวิต สามารถแสดงอาการ สีหน้า ท่าทางได้เหมือนกับมนุษย์ การบรรยายเช่นนี้นอกจากจะแสดงให้เห็นความผูกพันของเขากับธรรมชาติแล้ว ยังทำให้ผู้อ่านได้ทำความรู้จักและรู้สึกสนิทสนมกับต้นตะขบของเขาตามไปด้วย อีกทั้งการเล่าเรื่องยังทำให้เห็นถึงความอ่อนโยน ไร้เดียงสาของธรรมชาติที่มีต่อเขา และในขณะที่เดียวกันก็สัมผัสได้ถึงความอ่อนโยนของเขามีต่อธรรมชาติผ่านถ้อยคำที่บรรยายถึงต้นตะขบ ทั้ง “กลีบดอกบอบบาง” “หน้าตาเต๋อเต๋อ” “ขาวผุดผาด” และ “น่าเอ็นดู” ในที่นี้ ธรรมชาติจึงมีอิทธิพลในการหล่อหลอมตัวตนที่อ่อนโยน นุ่มนวล และละเอียดอ่อนของเขา ซึ่งตัวตนเช่นนี้ปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจนจากท่าทีที่เขามีต่อธรรมชาติเมื่อเติบโตขึ้น ผ่านการใช้ชีวิตและงานเขียนที่เขาสร้างสรรค์

ความอ่อนโยน ละมุนละม่อมของผู้เขียนนอกจากจะเป็นสิ่งที่มาจากการใกล้ชิดกับธรรมชาติแล้ว ส่วนหนึ่งยังมาจากการเลี้ยงดูและซึมซับจากผู้ใหญ่ในครอบครัว ซึ่งผู้ใหญ่ที่ผู้เขียนกล่าวถึงอยู่เสมอในงานเขียนคือ แม่ ยาย และป้า เป็นที่น่าสังเกตว่ากลุ่มคนที่ผู้เขียนมักจะเล่าถึงและมีปฏิสัมพันธ์ด้วยคือ ผู้หญิง ไม่ว่าจะเป็นบุคคลในครอบครัวที่กล่าวไปแล้ว เพื่อน หรือแม้กระทั่งบุพการีของเพื่อน ส่วนหนึ่งเพราะเขาเป็นผู้หญิง ที่รู้จักและคุ้นเคยกับผู้หญิงมาตลอดชีวิต และอีกส่วนที่สำคัญคือ ผู้หญิงที่อยู่รอบตัวเขาเหล่านี้เป็นบุคคลที่เห็นแก่ส่วนรวม มีความรักในธรรมชาติและมีความห่วงใยต่อเด็ก

“...พอมะขามตายเสียแล้ว ป่าก็เศร้า จับเจ้าละชิตินี้ ดินจิ้งขมิ้นหันหาต้นใหม่ มาปลูกให้ (โดยยืมมือพี่สะใภ้อีกที) และโดยได้รับอนุเคราะห์จากคุณลุงจำเนียร เหมะรัต หรือ ‘คนดง’ ท่านให้มาถึงสองต้น เป็นมะขามหวานเสียด้วย ป้าปู่ของดิฉันจึงค่อยยืมได้

ผู้ใหญ่ยุคก่อนท่านเป็นคนรักต้นไม้ต้นไร่ รักเหมือนญาติคนหนึ่งเลยทีเดียว ผิดกับผู้ใหญ่ยุคนี้”

(มองออกไปนอกหน้าต่างบ้านขาว, 2540: 40-41)

แต่ถ้าทำอะไรไม่เข้าแก่ปอกมาให้เป็นที่เสื่อมเสียแก่สายตาป้า และรวมเลยไปถึงเยาวชนไทย -- วัยที่ป่าเทิดทูนไว้ในดวงใจชนิดที่ว่า ผู้หลักผู้ใหญ่ที่ทุกคนจะต้องช่วยกันประคับประคองเยาวชนไทยให้ก้าวขึ้นไปเป็นผู้ใหญ่ที่ดีให้ได้แล้วละก็ มีหวังถูกป่าแข่งซึกหักกระดูกก่อนล้มตัวนอนทุกคืนแน่ ๆ

(มองออกไปนอกหน้าต่างบ้านขาว, 2540: 114)

ข้อความทั้งสองข้อความข้างต้น เป็นข้อความที่ผู้เขียนเล่าถึงป้าของเขา ในที่นี้แสดงให้เห็นทั้งความรักของป้าที่มีต่อธรรมชาติจากความรู้สึกเศร้าเสียใจที่เกิดขึ้นเมื่อเห็นต้นไม้ตาย และเห็นความห่วงใยที่ป้าของเธอมีต่อเด็กจากการที่ป้าจะแข่งซึกหักกระดูกคนที่นำพาเด็กและเยาวชนไปในทางที่เสื่อมเสีย แม้ถ้อยคำที่ใช้เล่าถึงป้าจะไม่ได้แสดงให้เห็นท่าทีที่นุ่มนวลหรืออ่อนโยนของผู้หญิงคนหนึ่ง แต่ก็ปฏิเสธไม่ได้เลยว่าป้าของเธอเป็นคนที่มีความเมตตาและโอบอ้อมอารีต่อเด็กและธรรมชาติเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งคุณลักษณะเช่นนี้เป็นสิ่งที่ผู้เขียนมักจะเชิดชูธรรมชาติเช่นกัน ในงานเขียนของเขามักจะกล่าวถึงธรรมชาติในลักษณะของการเป็นมารดาผู้โอบอ้อม ธรรมชาติคือ มารดาผู้ให้ชีวิต และโอบอ้อมเลี้ยงดูสรรพสิ่งด้วยความการุญย์ จากความเคารพในธรรมชาติและซึมซับจากผู้ใหญ่ในครอบครัวทำให้ตัวตนหรือคุณลักษณะของมารดาผู้การุญย์ฉายชัดอยู่ในตัวของผู้เขียนเช่นเดียวกัน เห็นได้จากทัศนคติและการปฏิบัติของเขาต่อชีวิตอื่น รวมถึงผ่านบทบาทของมารดาที่เลี้ยงดูบุตร สั่งสอนให้รู้จักรักธรรมชาติและเมตตาการุญย์ต่อสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ

ฉันจะพูดกับเขาเบา ๆ ค่อย ๆ ถึงเรื่องราวของต้นไม้ข้างบนโน้น ชีวชนให้เขา
เห็นการเคลื่อนไหวช้า ๆ ของสิ่งมีชีวิต..นกทางเขนบ้าน นกกินน้ำหวานตัวเล็ก ๆ ผีเสื้อตัว
น้อยที่ทำรังอยู่บนต้นสูงของจำปี พอดอกแก้วบานก็พากันออกมาเอน้ำหวาน รังของเขา
เริ่มขยายขึ้นเรื่อย ๆ

.. นกกระจอกที่ชอบมากันเป็นฝูง ปากแหลมของมันจิกยอดอ่อนของตำลึงหัก
ร่วงลงเกือบเกลี้ยง ..นกปรอดชอบมาเป็นคู่ มาอาบน้ำในจานน้ำนกบนระเบียงข้างบน
ส่วนนกทางเขนบ้านมักเล่นในอ่างน้ำในสวน

ลูกสาวจึงรู้จักฟีนิก ฟีผึ้ง ฟีมดดำ ฟีผีเสื้อ ฟีกระรอก นกกระจอก ฟีปลา ฟีกบ
หิน ข้างอ่างน้ำนังตั้งแต่อายุ 6 เดือน

แล้วยังช่วยแม่ฮัมเพลงต้นไม้ในกระถาง “ฟีมะนาว ฟีบैयाว ฟีบกลม..”

(หน้าต่างบานโต, 2542: 256)

ในการสั่งสอนเลี้ยงดูลูก ผู้เขียนมักจะพาลูกสาวของเธอไปอยู่ท่ามกลางธรรมชาติ
เพื่อให้ลูกได้ใกล้ชิด ทำความรู้จักและซึมซับความเป็นธรรมชาติ ด้วยสำหรับเขาแล้วการที่เด็กได้
ใกล้ชิดและรู้จักธรรมชาติตั้งแต่ยังเล็ก ๆ นั้น เป็นสิ่งที่จะปลูกฝังให้เด็กมีจิตใจที่อ่อนโยน นำไปสู่การ
เห็นคุณค่าและหวงแหนธรรมชาติเมื่อเติบโตขึ้น “ฉันจึงเชื่อว่า ถึงลูกสาวจะค่อนข้างฮึดฮัดใจร้อน แต่ก็
อ่อนคลายลงได้เหมือนกัน ด้วยการกลม-เกลายเข้าด้วยอ้อมโอบของธรรมชาติ และของเราอยู่เสมอ”
(หน้าต่างบานโต, 2542: 257) ในข้อความข้างต้นจะเห็นได้ว่า ผู้เขียนไม่ได้สอนในลักษณะให้ลูกสาว
ท่องจำว่าสัตว์ชนิดไหนเป็นอย่างไร มีคุณค่าหรือประโยชน์ต่อมนุษย์เช่นใดบ้าง แต่เป็นการค่อย ๆ เล่า
เรื่อง ชีวชนให้ดูเพื่อที่เขาจะได้ทำความรู้จักและเรียนรู้ธรรมชาติรอบตัวด้วยตนเอง การทำเช่นนี้จะทำ
ให้เด็กได้สร้างประสบการณ์และสายสัมพันธ์ระหว่างตนเองกับธรรมชาติขึ้น ดังที่เห็นได้จากการที่ลูก
สาวของเธอเรียกธรรมชาติรอบตัวว่า “ฟี” ในที่นี้นอกจากจะเป็นการสร้างความสัมพันธ์ในฐานะญาติ
แล้ว ยังเป็นการปลูกฝังเรื่องความมีชีวิตของธรรมชาติไปในตัวอีกด้วย

จากการศึกษาประวัติของผู้เขียนผ่านบทสัมภาษณ์ในแหล่งข้อมูลต่าง ๆ และงาน
เขียนของเขาพบว่า ตัวตนของผู้เขียนที่ปรากฏผ่านงานเหล่านี้ ทั้งความช่างสังเกต ความละเอียดอ่อน
ความอ่อนโยน และความสุภาพนุ่มนวล เป็นสิ่งที่หล่อหลอมมาจากการใกล้ชิดธรรมชาติในวัยเด็กและ
การเลี้ยงดูของครอบครัว นำไปสู่ท่าทีและทัศนคติเชิงบวกที่เขามีต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเมื่อ
เติบโตขึ้น จากการรู้จักตนเองและสร้างตัวตนธรรมชาติขึ้นได้นำไปสู่การขยายตัวตนของเขาที่มากไป
กว่าการรู้จักตนเอง เป็นตัวตนที่เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างตัวเองกับธรรมชาติในมิติที่ลึกลับกว่า
ปรกติ ซึ่งเป็นสิ่งที่ปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจนผ่านงานเขียนสาระจากชีวิตของเขา ดังที่ผู้วิจัยจะ
วิเคราะห์ในหัวข้อถัดไป

4.1.1.1.2 การหยั่งรู้ในความสัมพันธ์ระหว่างตัวตนกับธรรมชาติ

ฉันทพร้อม ทุกลมหายใจ

สรรเสริญ คุณงามของธรรมชาติ

ด้วยกาย วาจา และใจ

(อกแผ่นดิน, 2542: 9)

ข้อความข้างต้นเป็นข้อความที่ปรากฏอยู่ในคำนำของงานเขียนสาระจากชีวิต เรื่อง “อกแผ่นดิน” ผู้วิจัยนำข้อความนี้ขึ้นมาเพื่อกล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างตัวตนกับธรรมชาติในงานเขียนสาระจากชีวิตของศิระมอร อุณหรูป ด้วยข้อความข้างต้นเป็นตัวอย่างเป็นตัวอย่างที่แสดงให้เห็นความรู้สึกของศิระมอร ผ่านฐานะของผู้เขียนงานที่มีต่อธรรมชาติ รวมถึงแสดงความสัมพันธ์ระหว่างผู้เขียนกับธรรมชาติในมิติของจิตวิญญาณได้เป็นอย่างดี ในที่นี้ธรรมชาติมิได้เป็นเครื่องจักรที่ไร้ชีวิต เฉกเช่นที่กระบวนการทางวิทยาศาสตร์ทำให้เป็น แต่ธรรมชาติในความรู้สึกของผู้เขียนคือตัวตนอันยิ่งใหญ่และศักดิ์สิทธิ์ที่ให้ความเคารพทั้งกาย วาจาและใจ โดยมองว่าธรรมชาติคือชีวิตที่มีจิตวิญญาณ มีความงาม สมควรแก่การได้รับความเคารพและสรรเสริญ ความสัมพันธ์ระหว่างเขากับธรรมชาติจึงเป็นการเป็นส่วนหนึ่งของตัวตนอันยิ่งใหญ่ที่พร้อมจะมีชีวิตเคียงไปกับธรรมชาติ ซึ่งการตระหนักรู้ถึงความสัมพันธ์ระหว่างตัวตนกับสรรพสิ่งทั้งหลายในธรรมชาติ รวมถึงรับรู้ถึงความศักดิ์สิทธิ์ของโลกธรรมชาตินี้เป็นส่วนสำคัญของจิตวิญญาณเชิงนิเวศและเป็นสิ่งที่ปรากฏในงานสาระจากชีวิตของศิระมอร อุณหรูปทุกเล่ม

จุดเริ่มต้นของความสัมพันธ์ระหว่างผู้เขียนกับธรรมชาติเกิดขึ้นจากความผูกพันในวัยเด็กและได้พัฒนาความผูกพันนี้สู่จิตวิญญาณเชิงนิเวศที่เฝ้าอิงต่อสรรพสิ่ง ไม่ใช่แค่ต้นไม้ ดอกไม้ ใบหญ้า แต่เป็นสรรพสิ่งทั้งปวง ดังในเรื่อง “ร่มไม้ชายคา” ที่ให้ภาพความผูกพันระหว่างผู้เขียนกับธรรมชาติไว้อย่างละเอียดละไม “มันเริ่มขึ้นง่ายง่าย ก็เริ่มตรงหัวใจนี้เอง เริ่มตรงที่ความรัก รักสิ่งที่อยู่ในธรรมชาติทั้งหมด...เพื่อนรัก สีเขียว เพื่อนกบ กิ้งก่า อึ่งอ่าง คางคก เพื่อนนก มด กระจอก ผีเสื้อ แล้วยังเพื่อนยามราตรีอย่างหิ่งห้อย ยุง และแมลงหลากหลาย” (ร่มไม้ชายคา, 2536: 16) งานเขียนเล่มนี้ตีพิมพ์เป็นเล่มครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. 2538 จึงเป็นงานที่เป็นเสมือนปฐมบทของงานเขียนสาระจากชีวิตของศิระมอร อุณหรูป ที่แม้จะไม่ได้พูดถึงปัญหาสิ่งแวดล้อมมากนักเมื่อเทียบกับเรื่องอื่น ๆ แต่หนังสือเล่มนี้ก็ได้แสดงให้เห็นถึงจุดเริ่มต้นในการก่อร่างสร้างตัวของจิตวิญญาณเชิงนิเวศภายในตัวของผู้เขียน จากการมองธรรมชาติรอบตัวอย่างเป็นมิตรในวัยเด็ก ได้หล่อหลอมให้ผู้เขียนเติบโตเป็นคนที่ยรักธรรมชาติและใคร่ครวญถึงปัญหาสิ่งแวดล้อมอย่างลึกซึ้ง

งานเขียนเรื่องนี้กล่าวถึงการใช้ชีวิตภายใต้ร่มไม้ชายคาธรรมชาติของผู้เขียน ตั้งแต่ยังเด็กจนเติบโตเป็นผู้ใหญ่ กล่าวได้ว่าธรรมชาติอยู่ในทุกช่วงชีวิตของผู้เขียน “จำได้ว่าฉันเป็นเพื่อนกับแก้วตั้งแต่ยังวัยน้อย แม้บ้านเกิดจะไม่ได้ปลูกแต่ฉันก็รู้จักเขานอกบ้านตลอด พบเขาครั้งแรกที่โรงเรียนไปนั่งเล่นเป็นคนไปอยู่ใต้ต้นของเขา แล้วจึงได้เงยหน้าขึ้นไปเห็น” (ร่มไม้ชายคา, 2538: 14) ในบท “ชาวพรมลมพราง” แสดงความผูกพันระหว่างผู้เขียนกับธรรมชาติผ่านต้นแก้ว โดยผู้เขียนเล่าถึงการเติบโตในแต่ละช่วงชีวิตของตอนที่มันต้นแก้วเป็นส่วนหนึ่งเสมอ เขาเรียนรู้ประสบการณ์ในแต่ละช่วงชีวิตพร้อม ๆ กับที่เรียนรู้ต้นแก้วไปที่ละส่วน ตอนเด็กเขาได้ค้นพบความสวยงามของดอกแก้ว ตอนเป็นนักเรียนเขาได้ค้นพบคุณสมบัติของใบแก้ว ตอนเป็นนักศึกษาเขาได้ฟังพาลำต้นของต้นแก้วคอยปลอบประโลมยามเศร้า จนในยามที่เขาแต่งงานอันเป็นวัยที่เขา มีประสบการณ์มากขึ้น เขาได้รู้จักแก้วในทุก ๆ ส่วน ไม่ว่าจะใบ ดอก ลำต้น กิ่งก้าน จนไปถึงรากล้วนเป็นสิ่งที่เขาได้ใกล้ชิด ดูแลและสังเกตอย่างสม่ำเสมอ นั่นทำให้เขาค้นพบว่าต้นแก้วคือ “เพื่อน” คือชีวิตหนึ่งที่แสนวิเศษและเป็นชีวิตที่ควรได้เติบโตไปตามธรรมชาติ มิใช่เป็นไปตามที่มนุษย์ควบคุม

เขาชอบฝน จึงขยันออกดอกจิ่ง แล้วยังชอบน้ำที่พรูเป็นสาย พอจับได้ ฉันก็ขยันฉีดน้ำให้เป็นฝอยขึ้นสูง แต่แล้วกลับสงสาร ปล่อยเขาเป็นไปตามธรรมชาติเถิด

เขามีชีวิตอยู่เป็นเพื่อนเรากี่ปีเศษแล้ว เขายังออกดอกให้ยิ่งพิเศษที่สุด

วันที่แก้วเริ่มหล่นพราวเต็มพื้น เจาร่วงแทบไม่ขาดสายอึ่งกึ่งกลางวันกลางคืน กัดต้นเขาใหญ่สูงและดอกดอกออกบานนั้น กลีบขาวขาวร่วงปลิวลงมาไม่หยุดจากชอนนั้นชอนนี้ - เป็นสากกลีบสีขาว แต่เพียงสองวันก็หมด

-- ฉากสั้นสั้นที่พาให้ฉันแจ่มใสเป็นสุขเป็นส่วนพิเศษที่สุดของชีวิตแน่แล้ว เมื่อใกล้ถึงวันดอกไม้บานเต็มต้น แล้วยังได้นั่งชมลมร่วงกลีบดอกแก้ว ชาวพรมลมพราง

(ร่มไม้ชายคา, 2549: 17-18)

การตระหนักถึงความมีชีวิตในธรรมชาติเป็นส่วนหนึ่งของการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม ด้วยเมื่อเรามองว่าธรรมชาติมีชีวิต มีจิตวิญญาณ เราจะไม่ทำร้ายหรือเบียดเบียนสิ่งเหล่านั้น ดังเช่นที่ผู้เขียนปฏิบัติต่อต้นแก้ว แม้เขาจะต้องการให้ต้นแก้วออกดอกเร็วเพื่อความสวยงาม แต่ด้วยตระหนักถึงสายสัมพันธ์ที่โอบล้อมเขากับต้นแก้วเอาไว้ว่า ต้นแก้วมิใช่สิ่งของที่เขายึดถือมาเป็นของตนและกำหนดให้มีชีวิตไปตามที่เขาต้องการ แต่เป็นเพื่อน เป็นชีวิต ที่ควรได้เติบโตไปตามวิถีทางของตน เมื่อเขาหยั่งรู้ถึงความมีชีวิตและสายสัมพันธ์นี้เขาจึงปล่อยต้นแก้วให้มีชีวิตไปตามธรรมชาติและยอมรับที่จะเข้าเป็นส่วนหนึ่งของระบบนิเวศโดยรับกวนธรรมชาติให้น้อยที่สุด

การมองว่าต้นไม้มีชีวิต นอกจากจะแสดงผ่านสิ่งที่เขาปฏิบัติกับต้นไม้แล้ว ยังแสดงผ่านสรรพนาม “เขา” ที่ผู้เขียนใช้แทนต้นไม้อีกด้วย การใช้สรรพนามเช่นนี้โดยปรกติแล้ว มักจะใช้กับมนุษย์ แต่ผู้เขียนใช้กับธรรมชาติแสดงให้เห็นว่าเขาองธรรมชาติทั้งหมดเป็นสิ่งที่มีความมีชีวิตจิตใจ เป็นบุคคลบุคคลหนึ่ง ด้วยเราจะพบว่ามีการเรียกธรรมชาติเช่นนี้ในงานเขียนเขาทุก ๆ เรื่อง กลวิธีทางภาษาดังกล่าวเป็นสิ่งที่เจมส์ ฮิลล์แมน ผู้คิดค้นจิตวิทยาแม่แบบเรียกว่า “การมองทุกสิ่งเป็นบุคคล” (personifying) ซึ่งเป็นสิ่งที่ สเตฟาน ฮาร์ดิง นำมาปรับใช้ในการสร้างความสัมพันธ์แบบจิตวิญญาณระหว่างมนุษย์กับโลกขึ้น หลักการนี้จะทำให้เรารับรู้ถึงการมีอยู่ของสรรพสิ่งอื่นอย่างลึกซึ้ง และปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นอย่างเหมาะสมทั้งต่อหน้าและลับหลัง ด้วยการมองว่าทุกสิ่งมีชีวิต จะทำให้เกิดความตระหนักว่าโลกทั้งหมดคือการสื่อสารสัมพันธ์อย่างแนบชิดระหว่าง *บุคคล* ซึ่งไม่ได้จำกัดเฉพาะมนุษย์เท่านั้น (สเตฟาน ฮาร์ดิง, 2556: 63-64)

--กลางสี่งกะสีแผ่นหนึ่ง ตรงรูฟุร้อนเป็นวงกลมบินบินเล็กเล็กนั้น หากกว้างกว่า รุอื่น มีเถาผักบุ้งเลื้อยลอดออกมายาวสักหนึ่งคืบเด็ก ใกล้เคียงยอดช่ออ่อน มีดอกผักบุ้งบาน รับสายแดดเข้าอยู่ตอกหนึ่ง และอ้อล้อยู่กับลมเบาเคล้า เป็นจังหวะที่กลีบใบสีม่วงขาว เจือชมพูบางบาง เห็นดอกมาทางฉันเหมือนตั้งใจทักทาย สวัสดิ์—อย่างเงิบเงิบปราศจากสุมเสียง

ฉันทักตอบ เริ่มคุยด้วยสายตาจับหัวใจอย่างเงิบเงิบปราศจากสุมเสียงปานกัน ขณะมือสาละวนปิดแอร์ ตับเครื่อง ปลดเกียร์ว่าง ดึงกุญแจออก หยิบกระเป๋าสะพายกับตะกร้าสัมภาระ

หากนัยน์ตาของฉัน รวมทั้งหัวใจทั้งดวงคอยเวียนเคล้าจดจ่ออยู่กับภาพงามบนความกร่อนผุ หรือภาพงามของการพบกันหนแรกกับผักบุ้งช่อนี้ ช่อที่เขาอุตส่าห์แทรกลอดออกจากรั้วทึบของบริเวณบ้านจนได้ คล้ายกับกระหายอยากรู้อยากเห็นโลกภายนอกเต็มแก่

...ได้มองดูผู้คนเดินมาเดินไป ทำท่าทำหน้าที่หลายหลายแบบ กิริยาแตกต่าง เห็นทุกสิ่งทุกอย่างบนถนนซอยแห่งนี้

ช่ออ่อนแลดอกบาน ดูราวกับสนใจไปหมด

ครั้นรถแล่นเร็วผ่าน เถาดอกของเขาก็ไหวเต็มอย่างกับตระหนกอกสัน แล้วก็สงบ

--เหมือนความสงบกลางใจของฉันขณะนั้น ที่ได้ทอดสายตาออกไปพบความน่ารักของแม่ยอดช่ออ่อนละมุน หรือธรรมชาติละเมียดละไมที่แม่ดูเล็กน้อยกะล่อยกะหลิบ หากเมื่อโผล่ออกมาเพียงปลายก้อย กลับแถมให้ซากส่วนฟุร้อนตรงนั้น สว่างงามขึ้นทันตาและกลมกลืนกับความรู้สึกของฉัน ราวกับเป็นเนื้อเดียวกัน

(หญิงสองหัว, 2541: 18-19)

ข้อความข้างต้น แสดงให้เห็นถึงปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เขียนกับธรรมชาติ ซึ่งเป็นสิ่งที่สามารถเกิดขึ้นได้ในทุกที่ ด้วยผู้เขียนเป็นคนที่รักธรรมชาติและให้ความสนใจกับธรรมชาติอยู่เสมอ แม้ธรรมชาตินั้นจะอยู่ในจุดที่ผู้คนมองข้าม ไม่ให้ความสนใจ แต่เขาก็กลับสังเกตเห็น รวมถึงมองลึกเข้าไปถึงตัวตนของธรรมชาติและสื่อสารกับธรรมชาตินั้น ๆ ด้วยใจที่อ่อนโยน ดังที่เห็นได้จากการทักทายระหว่างเขากับช่อดอกผักบุ้ง ความมีชีวิตและการเป็นบุคคลบุคคลหนึ่งของธรรมชาติอย่างช่อดอกผักบุ้งข้างต้น ไม่ใช่แค่มาจากสรรพนาม “เขา” ที่ผู้เขียนใช้เรียกเท่านั้น แต่ยังเห็นได้จากคำอื่น ๆ ที่เขาใช้เรียกช่อดอกผักบุ้งอย่างนุ่มนวล เช่น “แมยอช่ออ่อนละมุน” ประกอบกับการเล่าเรื่องที่บรรยายช่อดอกผักบุ้งอย่างมีชีวิตชีวา เห็นการแสดงออกปฏิกิริยา การเคลื่อนไหว ทั้ง “มองดู” “ไหวเทิ้มอย่างกับตระหนกอกสั้น” รวากับช่อดอกผักบุ้งเป็นมนุษย์คนหนึ่ง การมองธรรมชาติอย่างมีชีวิต รวากับเป็นบุคคลบุคคลหนึ่งเช่นนี้ทำให้เขาเกิดความตระหนักในความสัมพันธ์ระหว่างเขากับธรรมชาติว่าทั้งเขาและช่อดอกผักบุ้งต่างเป็นชีวิตและมีความ “กลมกลืนกับความรู้สึก รวากับเป็นเนื้อเดียวกัน” ดังนั้น แม้เขาจะเห็นความงามของช่อดอกผักบุ้งแต่สิ่งที่เขาทำไม่ใช่การเข้าไปสัมผัสหรือเก็บมาครอบครองเป็นเจ้าของ แต่เป็นเพียงการชื่นชมทางสายตาและทางใจ ด้วยความตระหนักที่ว่า “เรา” ต่างดำรงอยู่ในฐานะของการเป็นส่วนหนึ่งของระบบนิเวศอย่างเท่าเทียมกัน

การยอมรับที่จะเข้าเป็นส่วนหนึ่งของระบบนิเวศจึงแสดงผ่านการที่ผู้เขียนมองว่าทุกสรรพสิ่งในธรรมชาติมีชีวิตและมีคุณค่าเท่าเทียมกัน แม้รูปลักษณ์หรือวิถีทางการดำเนินชีวิตของสรรพสิ่งเหล่านั้นจะแตกต่างจากมนุษย์แต่สิ่งที่มีเหมือนกันนั่นคือ ชีวิต และเป็นชีวิตที่เราต้องให้ความสำคัญและปฏิบัติต่อชีวิตเหล่านั้นด้วยความอารี ดังที่เขากล่าวถึงเรื่องของต้นไม้ไว้ว่า “ต้นไม้ในบ้านกับต้นไม้นอกบ้านมีความสำคัญต่อฉันเท่า ๆ กัน” (หน้าต่างบานโต, 2542: 227) นั่นเพราะสำหรับเขาไม่ว่าจะต้นไม้ สัตว์ หรือกระทั่งผืนแผ่นดิน ต่างก็มีคุณค่า มีอิสระในตัวเอง ไม่ว่าใครก็ไม่มีสิทธิ์ถือครองเป็นเจ้าของแต่เพียงผู้เดียว อีกทั้งการที่เขามองว่าธรรมชาติมีชีวิตและเท่าเทียมกันนี้ยังทำให้เขาเข้าใจบทบาทหน้าที่อันแท้จริงของสรรพสิ่งในธรรมชาติ รวมถึงสัมผัสได้ถึงสายสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงร้อยรัดถึงกันผ่านบทบาทหน้าที่ในระบบนิเวศอย่างแยกไม่ขาด

คืนนั้นฉันจึงได้ฝันเห็นคุณยายนับไม่ถ้วน ทั้งคุณตาคุณย่าคุณลุงคุณพ่อคุณพี่ป้าหน้าอ
แม่ปู่น้องหลานเหลนโหลน ต่างเป็นดังรากที่ไปทั่ว รวมทั้งตัวฉันเองด้วย ต่างหยั่งรากแก้วลึกลง
กับแดกรากฝอยขยับขยายไปถ้วนทุกสารทิศ ผ่านบ้านโน้นเรือนนี้รั้วนั้น..ทั้งต่อเชื่อมรากของกัน
และกันไปทั่วโลก

ในขณะที่ลำรากลำต้นต่างแตกใบแผ่กิ่งก้านสาขาดอกผลกิ่งก้านแล้วกิ่งเล่า เหยียดต้น
สูงขึ้น -- สูงขึ้น ให้ร่มเงากว้างขึ้น กว้างขึ้น จนร่มเงาชนร่มเงายาวเหยียด -- แผ่ร่มเย็นไปทั่วโลก

และเพราะทุกต้นทุกคนทุกผู้ ต่าง ยืนอยู่คู่ฟ้าเดียวกันตลอดมา

(อกแผ่นดิน, 2542: 73)

ข้อความข้างต้นมาจากบท “ยืนอยู่คู่ฟ้าเดียวกัน” ในงานเขียนเรื่อง “อกแผ่นดิน” อันเป็นงานเขียนสาระจากชีวิตที่เล่าเรื่องเกี่ยวกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยเฉพาะ ในที่นี้เขาได้นำเสนอความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติผ่านสิ่งที่เขาฝันถึง ความฝันที่เล่านี้สามารถตีความถึงสิ่งที่เขาพยายามจะสื่อสารได้ว่า การที่จะมีโลกที่สงบสุขต้องอาศัยความร่วมมือของทุกสรรพสิ่งในโลก เนื่องจากทุกสรรพสิ่งบนโลกนี้ต่างเชื่อมโยงถึงกันหมด ทุกคนมีหน้าที่ มีบทบาทของตนในระบบนิเวศและต้องทำหน้าที่ของตนโดยไม่เบียดเบียนผู้อื่น เขาเปรียบเทียบสรรพสิ่งทั้งหลายในโลกธรรมชาติกับรากของต้นไม้และใช้คำเรียกญาติของมนุษย์แทน เพื่อแสดงให้เห็นถึงความเชื่อมโยงและเป็นครอบครัวเดียวกันของสรรพสิ่ง รากที่แตกฝอยเชื่อมถึงกันทั้งโลก คือสายสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ ในระบบนิเวศที่บางครั้งเรามองไม่เห็นด้วยตาเปล่า แต่สายสัมพันธ์นั้นมีอยู่จริง การกระทำของมนุษย์ที่ไม่เป็นไปตามบทบาทหน้าที่ในระบบนิเวศล้วนส่งผลถึงระบบนิเวศทั้งหมด ในความคิดของเขาสรรพสิ่งในโลกธรรมชาติจึงมีชีวิตและเป็นชีวิตที่เชื่อมโยงกับมนุษย์ในฐานะส่วนหนึ่งของระบบความสัมพันธ์ที่สร้างความสมดุลในระบบนิเวศ นอกจากนี้ความฝันของผู้เขียนยังแสดงให้เห็นถึงพัฒนาการทางจิตวิญญาณของเขาจากการหยั่งรู้ถึงตัวตนที่เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติและสัมผัสถึงความมีชีวิตในสรรพสิ่งอื่น การดำเนินชีวิตด้วยการหยั่งรู้นี้จะก่อให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างตัวเขาเองและผู้อื่น จนนำไปสู่การอยู่ร่วมกันอย่างประสานกลมกลืนในโลกธรรมชาติ

ในขณะที่บท “ยืนอยู่คู่ฟ้าเดียวกัน” ผู้เขียนได้สัมผัสถึงความเชื่อมโยงระหว่างตนเองกับธรรมชาติในฐานะของการเป็นส่วนหนึ่งในระบบแห่งความสัมพันธ์ที่ร้อยรัดถึงกันแล้ว ในบท “เพลงเริ่มรุ่ง” จากเรื่องอกแผ่นดินเช่นเดียวกัน ผู้เขียนยังได้สัมผัสถึงความมีชีวิตของธรรมชาติในอีกฐานะหนึ่ง ซึ่งไม่ใช่ในฐานะที่เท่ากันกับมนุษย์ แต่เป็นในฐานะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่แสดงถึงการเชื่อมโยงทางจิตวิญญาณ จากประสบการณ์ตรงที่ผู้เขียนได้ประสบขณะที่เขาได้ใกล้ชิดกับธรรมชาติในชีวิตประจำวัน

ด้วยการเคลื่อนไป เคลื่อนมา โพลล์บ โพลล์บ ที่เป็นพลังแก่แผ่นดิน เป็นกำลังแก่มหาจักรวรรดิ
ด้วยมหานาฏภาพแห่งธรรมชาติหรือพลังบริสุทธิ์เท่านั้น -- ที่อุ้มชูโลกไว้ทั้งปวงทั้งหมด และด้วย
พลังธรรมชาติผสมผสานอยู่ในพลังความรู้สึกทั้งหมดทั้งปวงของฉัน ฉันได้ก้มกราบแผ่นดิน กับทุก
สรรพสิ่งที่คือโลกแห่งนี้ และเหนือขึ้นไปในจักรวาลนั้น รู้สึกถึงพลังบริสุทธิ์ไหลวนเข้าสู่หัวใจ
เบื้องลึก...

(อกแผ่นดิน, 2542: 95)

ข้อความข้างต้นเป็นความรู้สึกของผู้เขียนที่มีต่อธรรมชาติเมื่อเขาได้เห็น
ธรรมชาติในยามเช้า โดยปรกติกิจวัตรประจำวันของผู้เขียนมักจะทำคือการใช้เวลาในการนั่งมอง
ธรรมชาติ ทั้งพิจารณาท้องฟ้ายามพระอาทิตย์ขึ้นในตอนเช้า ดูท้องฟ้าเปลี่ยนสีในยามเย็นและนั่งฟัง
เสียงของธรรมชาติ แต่ไม่ใช่ทุกครั้งที่เขาจะเกิดประสบการณ์ทางจิตวิญญาณขึ้น ในครั้งนี้เขาตื่น
ขึ้นมาฟังเสียงนกร้อง ขณะที่เขากำลังมองท้องฟ้าที่ค่อย ๆ ปรากฏแสงของดวงอาทิตย์แทนความมืด
มืดของกลางคืน ฉับพลันนั้นราวกับแสงอาทิตย์ที่กำลังเรืองรองขึ้นได้จุดประกายการรับรู้ของเขาให้
แจ่มแจ้ง นาที่นั้นเขารับรู้ถึงพลังที่ยิ่งใหญ่กว่าตัวเขา พลังของธรรมชาติที่เป็นผู้ให้ชีวิตแก่สรรพสิ่งทั้ง
ปวง ในที่นี้ธรรมชาติได้กลายเป็นชีวิตที่ศักดิ์สิทธิ์และสูงส่งที่เขาให้ความเคารพ ประสบการณ์ที่ได้รับ
จากธรรมชาติในครั้งนี้เป็นประสบการณ์ที่ยังรู้ถึงตัวตนอันยิ่งใหญ่ของธรรมชาติ นำไปสู่การเคารพ
ศรัทธาและน้อมรับพลังนั้นเข้าสู่จิตวิญญาณของตน

จะเห็นได้ว่าผู้เขียนกับธรรมชาตินั้นมีความผูกพันร้อยรัดกันอยู่ในทุกช่วงเวลา ด้วยเขาน้อม
รับธรรมชาติเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของวิถีการดำเนินชีวิต ประสบการณ์ทางจิตวิญญาณของเขาจึงเป็น
สิ่งที่ได้มาจากการมีประสบการณ์ร่วมกับธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็นในยามหลับหรือตื่น ขณะที่กำลัง
ทำงานหรือเวลาที่มีความสุข รู้สึกเศร้า เหงา หรือเสียใจ เขาให้ธรรมชาติเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งเสมอ
โดยเฉพาะในเรื่องอารมณ์ความรู้สึกและความคิดนั้นเขาเห็นว่าธรรมชาติเป็นสิ่งที่สามารถเยียวยา
จิตใจของมนุษย์ให้ดีขึ้นได้ ทั้งในฐานะของการเป็นพลังที่ปลอบประโลมจิตใจและฟื้นฟูจิตวิญญาณ
ด้วยการนำพาให้เข้าถึงธรรม ดังที่ปรากฏในงานสารจากชีวิตเรื่อง “หญิงสองหัว”

เหมือนชีวิตยังนั่งที่ออยู่ แต่หัวใจกำลังขอพักครึ่ง ท่องไปกับสายน้ำเย็นขณะนั้น ทั้ง
ปลอบประโลม ลูบหน้าลูบตัวให้อย่างอ่อนโยน รู้สึกคล้ายคล้ายน้ำแทรกเข้าไปสู่เนื้อ ผ่านขุมขน
ทุกขุมขุม ปรอบเย็น ประโลมหยาด หยดลูบ ผ่านผิว และเคลื่อนตรงเข้าหาหัวใจ -- จึงเย็น
อย่างอบอุ่นด้วยธาตุที่อ่อนโยนยิ่งของน้ำ

เหมือนแวมมือของธรรมชาติช่วยไล่ไล่กลิ่นขมอิมตัวของฉันให้จืดลงบ้าง แต่ละช่วง
ทรกรรมอันนี้ฉันจำได้ตึ๊งก จำได้แล้วจึง ‘ทิ้งได้’ นั่งละเลียดรสชื่นกลิ่นรสขม สมน้ำหน้ากะลา
หัวเจาะ ลูกสาวใครปะเหมาะอย่าให้นานปานนี้ เสียเวลามีค่าของชีวิต

พาตัวพาหัวใจออกจากวงร้อยของฤทธิ์พิชรักได้แล้ว กลับมาสู่ตัวเองอีกครั้ง สู้จิตที่เป็นอิสระ จึงตระหนักว่าความเบา ความว่าง อากาณังนึ่งเฉยเฉย ข้างในนี้ คือที่สุดของทั้งหมด ไม่ต้องไปรณา เพียรยกโหะอะไรอีกแล้ว เข้าใจแล้ว

(หญิงสองหัว, 2541: 102-103)

ข้อความข้างต้นเขาเล่าถึงช่วงเวลาที่เขาได้รับความเจ็บปวดจากความรักจนละลายตนเอง ไม่สนใจสิ่งรอบข้าง ทั้งร่างกายและจิตใจจึงเจ็บป่วย ในช่วงเวลาแห่งความทุกข์ทรมานนั้นเขาได้พาตนเองเข้าหาธรรมชาตินั่นคือ สายน้ำ เมื่อเขาได้สัมผัสกับสายน้ำเขารู้ถึงพลังแห่งการเยียวยาที่แทรกซึมลึกไปทั่วทุกอณูขุมขน ซึมลึกไปถึงหัวใจ ณ ห้วงเวลานั้นเขารู้ถึงจิตที่เป็นอิสระ ไม่ยึดติด ไม่ไขว่คว้าในสิ่งใด เขาสัมผัสได้ถึงพลังอันยิ่งใหญ่ของธรรมชาติผ่านสายน้ำ พร้อม ๆ กับที่จิตวิญญาณของเขาได้รับปลดปล่อยออกจากกรงขังที่ยึดติด เขาเรียนรู้ที่จะปล่อยใจให้ว่างเปล่า ไหลไปได้อย่างอิสระ เช่นสายน้ำ เรียนรู้ที่จะสงบนิ่งและมั่นคงเช่นต้นไม้ใหญ่ที่ให้ร่มเงา ในที่นี้ธรรมชาติได้สอนให้เขาเข้าถึงธรรม เริ่มตั้งแต่พิจารณาถึงความทุกข์ รู้ถึงเหตุปัจจัยที่เกิดขึ้นแล้วนำไปสู่การปล่อยวาง ปล่อยวางทั้งความทุกข์และปล่อยจิตให้ว่างเปล่า สู่การละซึ่งจากกิเลสตัณหาทั้งปวง ประสบการณ์ที่เกิดขึ้นนี้จึงเป็นประสบการณ์ทางจิตวิญญาณที่ได้รับจากธรรมชาติอย่างแท้จริง

จากประสบการณ์ทางจิตวิญญาณที่ได้รับข้างต้นแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างธรรมชาติกับผู้เขียนในมิติทางจิตวิญญาณที่สัมพันธ์กับความเชื่อและแก่นหลักของศาสนา ในความคิดของผู้เขียนเขามองว่า ธรรมชาติคือ สัจธรรม การเดินเข้าหาธรรมชาติ คือการเดินเข้าหาความจริงที่จะทำให้เราหลุดพ้นจากความทุกข์ “เพราะในที่สุดแล้วมนุษย์ต้องเคลื่อนไปหาสัจธรรม เคลื่อนไปหาความจริง ธรรมชาติคือความจริง” (ภัทรพร อภิชิต, 2552: 88) ซึ่งความคิดเช่นนี้เป็นความคิดที่สืบทอดมาจากรากวัฒนธรรมไทยที่มองว่า

ในโลกทัศน์ไทยความจริงหรือธรรมะย่อมดำรงอยู่แล้วในธรรมชาติ ดังปรากฏว่า ธรรมะ และ ธรรมชาติ มีรากศัพท์เดียวกัน และสิ่งที่พระพุทธเจ้าทรงค้นพบด้วยพระองค์เองที่เรียกว่าตรัสรู้ ก็คือกฎของธรรมชาติหรือสัจธรรม เพื่อไปสู่การค้นพบเช่นนี้ บุคคลอาจเจริญรอยตามได้ด้วยการพิจารณาถึงสิ่งที่ปรากฏในความเป็นจริง การเรียนรู้กฎธรรมชาติจึงเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาธรรมะ

(กอบกาญจน์ ภิญญูมารค, 2554: 69)

ในข้อความที่ยกมาจากเรื่อง “หญิงสองหัว” จึงเป็นสิ่งที่อธิบายได้อย่างดีถึงการเรียนรู้สัจธรรมจากธรรมชาติ จนนำไปสู่การเข้าถึงแก่นหลักของพุทธศาสนา ด้วยผู้เขียนเคยกล่าวว่า “ตอนแรกอ่านหนังสือธรรมะก็ยังไม่เข้าใจ แต่จับไว้อยู่ รู้ว่าใช่แต่ยังไม่ปลิว ๆ ของเรา” (ภัทรพร อภิชิต, 2552: 88) การที่เขาอ่านหนังสือธรรมะแล้วยังไม่สามารถเข้าถึงธรรมได้นั้น ก็เพราะเขายังไม่ได้ประสบ

กับเหตุการณ์ที่นำไปสู่การพิจารณาความเป็นจริงของธรรมชาติอย่างลึกซึ้งหรือยังมีได้นำธรรมชาติที่อ่านไปปฏิบัติจริง จนเมื่อเขาได้เผชิญกับความทุกข์และมีธรรมชาติเข้ามาลอบโยน เขามองเห็นความเกี่ยวเนื่องกันของสรรพสิ่งผ่านสายน้ำที่มีการเคลื่อนไหวไม่หยุดนิ่ง มีการแปรเปลี่ยนไปตามธรรมชาติ จากความเคลื่อนไหวของสายน้ำสู่ความสงบในจิตใจ เขาได้ใคร่ครวญลึกเข้าไปภายในของตนเอง สืบราวถึงความทุกข์ ที่มาของทุกข์ และการหลุดพ้นจากความทุกข์ ประสบการณ์ที่เกิดขึ้นจึงเป็นประสบการณ์ที่นำไปสู่การตระหนักในความสัมพันธ์ระหว่างผู้เขียนกับธรรมชาติในมิติที่ลึกไปกว่าความสัมพันธ์ทางกายภาพ เป็นมิติทางจิตวิญญาณที่พาเขาเข้าไปถึงแก่นของธรรมะในพุทธศาสนา และเป็นสิ่งที่จะนำไปสู่การพัฒนาทางจิตวิญญาณและตัวตนที่เป็นหนึ่งเดียวกับธรรมชาติอย่างแท้จริง

แม้ในความคิดของนักคิดตะวันตกบางคนเช่น จอห์น พาสมอร์ (John Passmore) จะมองว่าโดยสาระแล้ว พุทธปรัชญาเป็นปรัชญาที่ปฏิเสธโลก และมีท่าทีที่สื่อแสดงถึงความ “เกลียดโลก” จากการศึกษาจุดหมายปลายทางของพุทธศาสนาคือการมุ่งสู่การหลุดพ้นจากเครื่องพันธนาการทั้งปวงทางโลก ซึ่งเป็นเรื่องของปัจเจกบุคคลที่มีได้โยงไปสู่โลกภายนอก (เนื่องน้อย บุญเนตร, 2537: 134) แต่ในความคิดของเนื่องน้อย บุญเนตร (2537) กลับเห็นว่า แม้การมุ่งเน้นการแก้ปัญหาความทุกข์ของมนุษย์และการหลุดพ้นจากวิภวสังสารในพุทธศาสนาจะเป็นเรื่องของปัจเจก แต่การจะหลุดพ้นจากทุกข์ได้นั้นมนุษย์ต้องทำลายมโนทัศน์ผิด ๆ หรือแก้ไขโลกทัศน์ของตน ซึ่งสิ่งที่เอื้อให้เกิดทุกข์นั้นไม่ได้เกี่ยวข้องกับเฉพาะตนเอง แต่สัมพันธ์กับผู้อื่นและโยงโยไปถึงความสัมพันธ์ระหว่างตนเองกับโลกภายนอกด้วย เพื่อหนทางสู่การหลุดพ้นจากความทุกข์ มนุษย์จึงต้องมองโลกอย่างถูกต้องและสัมพันธ์กับโลกอย่างถูกต้อง นั่นหมายความว่า หนทางสู่การหลุดพ้นจากทุกข์ในพุทธศาสนานั้นมิได้นำไปสู่ท่าทีที่เกลียดโลกหรือปฏิเสธการเข้าไปสัมพันธ์กับผู้อื่นและโลกภายนอก แต่เป็นการปฏิเสธ “โลก” ที่มนุษย์สร้างขึ้นโดยให้ความหมายผูกพันกับ “อัตตา” ซึ่งแยกไม่ออกกับความเห็นแก่ตัว การแก้ปัญหาความทุกข์เพื่อนำไปสู่การหลุดพ้นนั้น จึงเป็นการพิจารณาทั้งการให้ค่าและความหมายแก่ตนเองและทบทวนความสัมพันธ์ระหว่างตนเองกับผู้อื่น รวมถึงโลกภายนอกที่โยงโยถึงกัน อันจะนำไปสู่เปลี่ยนแปลงโลกทัศน์ จิตสำนึกและตัวตนที่คับแคบสู่ตัวตนที่กว้างใหญ่ที่สุด นั่นคือสำนึกที่ว่าเราเป็นส่วนหนึ่งส่วนเดียวกับสรรพสิ่งทั้งหลายในธรรมชาติ ซึ่งเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นกับผู้เขียนเช่นเดียวกัน “พอโลกข้างในตัวเองกว้างขึ้น โลกข้างนอกก็ไม่มีที่คับแคบคับขันสำหรับตนเองอีกต่อไป” (หญิงสองหัว, 2541: 51)

เราจะเห็นได้ว่าประสบการณ์ทางจิตวิญญาณที่ผู้เขียนได้รับนั้นไม่จำเป็นที่จะต้องเกิดขึ้นในพื้นที่ทางศาสนาหรือพื้นที่ที่มีธรรมชาติอุดมสมบูรณ์อย่างป่าเขา แต่เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้ทุกที่ทุกเวลา ระหว่างที่เขาดำเนินชีวิตตามปกติ นั่นก็เพราะเขารู้สึกเป็นหนึ่งเดียวกับธรรมชาติ เขาจึงสามารถสัมผัสและรับรู้ถึงธรรมชาติได้ทุกที่ ดังในบท “อยู่ในหัวใจละมุน” จากเรื่องร่มไม้ชายคา

ผู้เขียนค้นพบว่า การเข้าถึงธรรมชาติไม่จำเป็นต้องไปชนบทหรือป่าเขา แต่เราสามารถสัมผัสกับธรรมชาติได้ทุกที่ เพราะตัวเราก็คือธรรมชาติ

คราวโน้น เป็นการเดินเข้าหาธรรมชาติในอีกลักษณะหนึ่ง ไปให้ธรรมชาติชะล้าง
 ปล่อยโยน ปล่อยประโลม ไปเอาความเย็นออกมา

พอบบแดดจัด เย็นก็จาง ก็แค่นั้นเอง

เริ่มหันกลับไปทำความเข้าใจกับความเครียดทั้งหลาย หาผลมาตอบเหตุ หาเหตุมา
 ตอบผล ไม่เข้าข้างตัวเอง ไม่เข้าข้างใคร และหาตรงกลางเจอ ความกระจำงก็เริ่มเยียมหน้าเข้า
 มาทีละเรื่อง คลี - - คลาย

ไม่ไปหาต้นไม้ใบหญ้า ป่าเขา ลำธาร ห้วย เกาะ ทะเล ในแบบเก่าอีกแล้ว แต่จะเดิน
 เคียงไปกับเขา ตลอดเวลาและทุกลมหายใจด้วยความเข้าใจ

ใจของธรรมชาติ ใจของเรา

แดดจัด เราก็ยืนอยู่ได้ เราชนะแล้ว

(ร่มไม้ชายคา, 2549: 29-30)

ผู้เขียนนั้นเคยเป็นคนที่คิดว่าการที่จะสัมผัสถึงธรรมชาติหรือได้รับพลังจาก
 ธรรมชาติได้นั้นก็ต่อเมื่อเข้าหาธรรมชาติที่สมบูรณ์ห่างไกลจากความเป็นเมือง ดังที่ปรากฏในงานเขียน
 บันเทิงคดีก่อนหน้าที่เมื่อตัวละครต้องการเข้าหาธรรมชาติมักจะต้องออกไปยังชนบท ไปป่าเขาที่มี
 ความอุดมสมบูรณ์ ตัวละครจึงจะค้นพบคุณค่าของชีวิตตนเองและธรรมชาติก็จะมีคุณค่ามากยิ่งขึ้นเมื่อ
 เป็นธรรมชาติที่ห่างไกลจากเมือง ความรู้สึกที่มีต่อธรรมชาติหรือคุณค่าของธรรมชาติเองในความคิด
 เช่นนี้จึงเป็นสิ่งที่ไม่ยั่งยืน และยังแสดงให้เห็นทัศนคติของผู้เขียนว่าเขายังคงมองตนเองแยกออกจาก
 ธรรมชาติ แต่เมื่อเขาได้พิจารณาถึงสิ่งต่าง ๆ ตั้งคำถามและตอบตนเองได้ การเข้าหาธรรมชาติจึงไม่
 จำเป็นต้องออกเดินทางเข้าป่า ไม่ต้องไปทะเลเท่านั้นอีกต่อไป แต่สามารถสัมผัสหรือเข้าหาธรรมชาติ
 ได้จากรอบ ๆ ตัวของเรา ด้วยหัวใจของเรา การที่เขา กล่าวว่า “ใจของธรรมชาติ - ใจของเรา” ยังแสดง
 ถึงการรวมมนุษย์กับธรรมชาติให้เป็นหนึ่งเดียว

สิ่งที่แสดงให้เห็นการพัฒนาทางจิตวิญญาณของผู้เขียนที่พัฒนาไปสู่จิตวิญญาณ
 เชิงนิเวศอย่างแท้จริง ปรากฏในตอนท้ายของเรื่อง “อกแผ่นดิน” เมื่อเขาน้อมรับธรรมชาติเข้ามาสู่
 หัวใจของตน สิ่งที่เกิดขึ้นมิใช่แค่ตระหนักถึงความมีชีวิตของธรรมชาติและรับรู้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของ
 ธรรมชาติเท่านั้น แต่จิตวิญญาณของเขาพัฒนาไปถึงความคิดที่ว่า เขาคือธรรมชาติ ธรรมชาติกับเขา
 คือส่วนหนึ่งส่วนเดียวกัน ดังที่เขาว่าถึงร่างกายของตนเองว่า “แขนแมนของฉันทาจคือก้านคือกิ่ง
 ขาเท้าของฉันทาจคือรากแก้ว ลำตัวคือลำต้น ศีรษะคือเรือนยอด และที่สุดแล้วหัวใจคือดอกผลนั้น

เที่ยว” (อกแผ่นดิน, 2542: 165) การพัฒนาทางจิตวิญญาณเช่นนี้เป็นสิ่งสำคัญ เพราะเมื่อเขาตระหนักถึงตัวตนที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกับธรรมชาติ ท่าทีที่เขาจะปฏิบัติต่อธรรมชาติย่อมแตกต่างกันไปจากเดิม เมื่อธรรมชาติและเขาเป็นหนึ่งเดียวกันการทำร้ายธรรมชาติย่อมไม่ต่างไปจากการทำร้ายตนเอง ความเจ็บปวดที่ธรรมชาติได้รับเขาย่อมได้รับเฉกเช่นเดียวกัน

การหยั่งรู้ในความสัมพันธ์ระหว่างตัวตนกับธรรมชาติในรูปแบบต่าง ๆ นั้นเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นโดยที่ผู้เขียนมิได้คาดหวังให้เกิด บางครั้งเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากการบ่มเพาะของวันเวลาที่ได้ใกล้ชิดธรรมชาติ บางครั้งเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากการนั่งมองธรรมชาติด้วยจิตที่ว่างเปล่าและรับรู้ธรรมชาติด้วยหัวใจมิใช่เหตุผล สิ่งที่เกิดขึ้นจากการหยั่งรู้ถึงความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นกับธรรมชาติในทุก ๆ ครั้งคือ จิตวิญญาณที่ได้รับการพัฒนา เขาเริ่มจากการรับรู้ว่าธรรมชาติคือชีวิต เป็นเพื่อน พี่น้อง เป็นครอบครัวเดียวกับมนุษย์ในข่ายใยของความสัมพันธ์อันยิ่งใหญ่ จนนำไปสู่การรับรู้ถึงตัวตนอันยิ่งใหญ่และศักดิ์สิทธิ์ของธรรมชาติที่ทำให้เขารู้สึกว่าตนเองเป็นเพียงส่วนเล็ก ๆ ส่วนหนึ่งของธรรมชาติ ที่สำคัญคือการรับรู้ถึงความสัมพันธ์ระหว่างเขากับธรรมชาติในมิติทางจิตวิญญาณได้นำพาเขาเข้าไปถึงแก่นของพุทธศาสนาและเป็นสิ่งที่ทำให้เขาได้พัฒนาจิตวิญญาณของตนเองไปสู่จิตวิญญาณเชิงนิเวศอย่างแท้จริง การเข้าถึงธรรมะทำให้เขาขยายการรับรู้จากตัวตนอันคับแคบสู่การเป็นหนึ่งเดียวกับธรรมชาติซึ่งจะนำไปสู่การปฏิบัติต่อธรรมชาติอย่างเอื้ออารี

4.1.1.2 “ฉัน” กับบทบาทเชิงนิเวศ

ในหัวข้อที่แล้วผู้วิจัยได้แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างธรรมชาติกับผู้เขียนในรูปแบบต่าง ๆ ที่นำไปสู่การพัฒนาทางจิตวิญญาณ ซึ่งความสัมพันธ์ที่ปรากฏในงานเขียนนั้นล้วนเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นว่าผู้เขียนมีธรรมชาติเป็นแรงบันดาลใจและเป็นต้นแบบในการสร้างแนวทางการดำเนินชีวิตของตน การที่เขาตระหนักถึงความสัมพันธ์ระหว่างตัวตนกับธรรมชาติจึงเป็นสิ่งที่นำไปสู่การใช้ชีวิตโดยคำนึงถึงธรรมชาติเป็นสำคัญ จากวิกฤตการณ์สิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นเป็นที่ยอมรับแล้วว่าพฤติกรรมกรดำเนินชีวิตของมนุษย์เป็นส่วนสำคัญของการทำลายสิ่งแวดล้อมและธรรมชาติ แต่ถึงแม้ธรรมชาติจะส่งสัญญาณเตือนถึงมหันตภัยที่โลกกำลังเผชิญเพียงใด ผู้คนส่วนใหญ่กลับเลือกที่จะเพิกเฉยและดำเนินชีวิตด้วยการพร่าผลาญสิ่งแวดล้อมและธรรมชาติต่อไป ท่ามกลางวิกฤตินั้นวันนี้แต่จะเพิ่มความรุนแรงขึ้นเรื่อย ๆ นั้น ยังมีคนกลุ่มเล็ก ๆ ที่เริ่มเปลี่ยนแปลงวิถีทางการดำเนินชีวิตของตนที่เคยแยกขาดจากธรรมชาติ มาเป็นการอยู่ร่วมกันอย่างกลมกลืนเพื่อความอยู่รอดของโลกใบนี้หนึ่งในนั้นคือ ศิเรมอร อุณหรูป ผู้ซึ่งดำเนินชีวิตของตนอย่างสอดคล้องกับธรรมชาติท่ามกลางวิถีชีวิตกระแสหลักของเมืองใหญ่และเป็นบุคคลหนึ่งที่ใช้บทบาทนักเขียนของตนในการเรียกร้องให้ผู้คนที่มาสนใจและให้คุณค่าธรรมชาติผ่านงานเขียนของตนเอง

4.1.1.2.1 วิถีธรรมชาติ-วิถีธรรม : วิถีชีวิตสีเขียวในเมืองใหญ่

ศิเรมอร อุณหรูปเป็นบุคคลหนึ่งที่ทำให้ความสนใจกับปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นเป็นพิเศษ โดยเฉพาะในเมืองหลวงอย่างกรุงเทพมหานครอันเป็นสถานที่ที่เขาเกิดและเติบโตขึ้นมา ความเปลี่ยนแปลงของเมืองจากความรุ่มร้อนของพื้นที่สีเขียวที่เขาเคยพบเห็นในวัยเด็กสู่ความกระด้างแห้งแล้งของตึกคอนกรีตตั่งเช่นปัจจุบัน รวมถึงสภาพอากาศที่ร้อนและเป็นพิษนั้นเป็นสิ่งที่เขากังวลถึงอยู่เสมอ ความเป็นเมืองในความรู้สึกของเขาคือ สังคมที่เร่งเร้าให้คนแก่งแย่งแข่งขันกันเพื่อสะสมเงินทองให้ได้มากที่สุด และนำเงินนั้นมาใช้ซื้อสิ่งของเพื่อตอบสนองความต้องการของตนเอง ทรัพย์สินที่มีจึงเป็นเครื่องบ่งบอกถึงความมั่งมีของผู้ถือครอง ค่านิยมเช่นนี้เป็นปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดการทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ด้วยธรรมชาติเป็นสิ่งที่ถูกมองว่าเป็นทรัพยากรหรือทุนที่เปลี่ยนเป็นเงินได้มหาศาล เขาจึงมักพิจารณาถึงการพัฒนาของสังคมเมืองที่สนใจพัฒนาเพียงวัตถุนละเลยการพัฒนาที่จิตใจ ในขณะที่คนส่วนใหญ่ของสังคมชอบที่จะมีเงิน มีทรัพย์สินสมบัติมาก เขากลับปฏิเสธค่านิยมกระแสหลักของสังคมที่ให้ค่ากับสิ่งเหล่านี้ “ระหว่างทอง - เพชรกับต้นไม้ใหญ่ ฉันไม่เคยเลือกสองสิ่งแรก ต่อให้ใส่หีบकुด้้นมากองให้พะเรือพันลิก สมบัติแบบนี้ไม่เข้าตาฉันตั้งแต่เป็นสาวขึ้นมาจนถึงวันนี้” (หน้าต่างบานโต, 2542: 247) สถานที่อย่างเมืองใหญ่จึงเป็นสถานที่ที่แล้งไร้ทั้งจิตวิญญาณและธรรมชาติ ยิ่งสำหรับผู้คนที่แสวงหาวิถีชีวิตดั้งเดิมและธรรมชาติอย่างเขาแล้วเมืองเป็นสถานที่ที่ไร้ความหมายอย่างสิ้นเชิง แม้เมืองจะเป็นสถานที่ที่ไม่น่าอยู่เพียงใดก็ตาม แต่ก็มีใช้ทุกคนจะสามารถหันหลังให้เมืองและเลือกไปใช้ชีวิตในชนบทที่ใกล้ชิดธรรมชาติได้ ผู้เขียนที่เป็นหนึ่งในนั้นจึงเลือกที่จะสร้างชีวิตในเมืองของตนให้มีคุณค่าและมีความหมายแทน โดยชีวิตที่ว่านี้คือชีวิตที่มีวิถีสอดคล้องกลมกลืนกับไปกับวิถีของธรรมชาติ มีการพึ่งพาตนเองให้ได้มากที่สุดและเป็นวิถีชีวิตที่ส่งผลกระทบต่อธรรมชาติน้อยที่สุด

ในเรื่อง “บ้านเหล่านี้มีการค้นพบ” เขาบันทึกเรื่องราวของตนเองและกลุ่มคนที่ปฏิเสธต่อค่านิยมกระแสหลักของสังคม หันเข้าหาวิถีชีวิตที่เรียบง่ายและสอดคล้องไปกับธรรมชาติ สำหรับตัวผู้เขียนนั้นเริ่มต้นจากความตระหนักถึงความเปลี่ยนแปลงของโลกโดยเฉพาะเรื่องวิกฤติการณ์สิ่งแวดล้อมที่กำลังเกิดขึ้นและคาดว่าจะรุนแรงขึ้นเรื่อย ๆ เขาตัดสินใจที่จะทิ้งสมบัติชิ้นหนึ่งซึ่งเป็นสมบัติที่คนส่วนใหญ่มองว่าเป็นสิ่งจำเป็นและเป็นสิ่งซึ่งแสดงฐานะสำหรับใครหลายคนนั้นคือ รถยนต์ “ฉันขายรถตั้งแต่ยุคน้ำมันแพงมาก โทดแรกบอกกับตัวเองว่าเพราะโลกเปลี่ยนแปลงไปมากมายจนนึกไม่ถึงและนึกคาดเดาอะไรไม่ได้เลยในวันข้างหน้า” (บ้านเหล่านี้มีการค้นพบ, 2552: 10) การขายรถเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นว่าเขาพร้อมที่จะละทิ้งความสะดวกสบายจากสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้นมาเพื่ออำนวยความสะดวกให้แก่มนุษย์ แต่กลับเป็นสิ่งที่ไม่เพียงแต่บั่นทอนสุขภาพชีวิตของมนุษย์และธรรมชาติ แต่ยังนำไปสู่การพำพลาญธรรมชาติและทำลายสิ่งแวดล้อมอย่างยิ่งยวดด้วย

เมื่อตระหนักได้เขาจึงพร้อมที่จะละทิ้งสิ่งเหล่านี้และพร้อมที่จะมีชีวิตที่อาจจะไม่สะดวกสบายเหมือนเดิมแต่สิ่งที่ได้รับกลับมาเป็นสิ่งที่คุ้มค่ายิ่งกว่า เขาได้สุขภาพที่ดี ได้รับมิตรภาพ และค้นพบความงามของธรรมชาติจากสองข้างทางที่เดิน ด้วยพื้นฐานความคิดที่มองทุกชีวิตว่ามีสิทธิเท่าเทียมกันในการมีชีวิตอยู่ เมื่อมนุษย์เป็นชีวิตหนึ่ง ธรรมชาติก็เป็นชีวิตหนึ่ง ดอกไม้ ต้นไม้ สัตว์ที่เราเคยพบบนมากก็เป็นชีวิตหนึ่ง และชีวิตเหล่านี้ต้องเผชิญกับปัญหาที่มนุษย์เป็นตัวละครสำคัญ ดังนั้นเพื่อความอยู่รอดของส่วนรวม มนุษย์ทุกคนต้องเปลี่ยนความคิดเปลี่ยนวิถีชีวิตที่เคยชิน ด้วยการปฏิเสธความสะดวกสบายที่แลกมาด้วยการทำลายชีวิตอื่นและโลก การทิ้งรถยนต์เป็นเพียงจุดเริ่มต้นเล็ก ๆ ที่เขาทำ แต่ก็เป็นหมุดหมายสำคัญในการสร้างวิถีชีวิตสีเขียวขึ้นท่ามกลางวัฒนธรรมกระแสหลักอย่างลัทธิบริโภคนิยมในเมืองใหญ่

ทุกสิ่งล้วนคือชีวิต ที่ผลิ บาน ร่วงไป ในแต่ละวันที่คาดเดาอะไรไม่ได้เลยว่าจะมีอะไร
วิ่งสวนเข้ามา และผ่านออกไปในวันที่กำลังสบาย ๆ หายใจเต็มทรวง ฉันบอกกับตัวเองว่าถ้าเรา
ไม่แลกความสุขสะดวกสบาย เราก็จะไม่มียืนพบของจริงผ่านลำแข้งขาของตน

(บ้านเหล่านี้มีการค้นพบ, 2552: 15)

วิถีชีวิตสีเขียวในเมืองใหญ่ของเขาจึงกล่าวได้ว่าเป็นด้านกลับของวิถีที่เป็นกระแสหลักของสังคมอย่างบริโภคนิยม ทั้งการให้ความสำคัญกับคุณค่าที่พ้นไปจากวัตถุและเคารพในความมีชีวิตของสรรพสิ่งน้อยใหญ่ในธรรมชาติ การขายรถเป็นเพียงจุดเริ่มต้นหนึ่งในวิถีสีเขียวของเขาเท่านั้นในเรื่อง “บ้านเหล่านี้มีการค้นพบ” ยิ่งเล่าถึงวิถีชีวิตที่เน้นการพึ่งตนเองในด้านอื่น ๆ เช่น การตัดผมด้วยตนเองเพื่อลดการพึ่งพาภายนอก การใส่เสื้อผ้าที่ไม่รีดด้วยตระหนักว่าเสื้อผ้าเป็นเพียงหนึ่งในปัจจัยสี่ที่มีจุดประสงค์หลักเพื่อให้ร่างกายอบอุ่นเท่านั้น ความสวยงามและทันสมัยเป็นเพียงค่านิยมที่สร้างขึ้นไว้มอมเมาคนในสังคม ผลพลอยได้จากการไม่รีดเสื้อยังช่วยประหยัดไฟ ลดการใช้พลังงานกับสิ่งที่ไม่จำเป็นด้วย ในสังคมแห่งการบริโภคนั้นการบริโภคอย่างฟุ่มเฟือยเป็นเครื่องบอกคุณภาพชีวิต ดังที่มีคำกล่าวที่ว่า “เหลือดีกว่าขาด” คำกล่าวนี้ทำให้เกิดการบริโภคมกเกินจำเป็นและเกิดการสะสมไม่ว่าจะเป็นอาหารหรือวัตถุ สำหรับผู้เขียนการสะสมอาหารมากเกินไปนั้นเป็นเรื่องสิ้นเปลืองและอาจก่อให้เกิดขยะจากของเหลือตามมาหารับประทานไปทัน แต่เขาเองก็ยังติดที่จะซื้ออาหารมาไว้ตุนในตู้เย็นจนเกิดความเสียหายนับไม่ถ้วน ด้วยเหตุนี้เขาจึงคิดแก่นิสัยของตนเองโดยการสร้าง “สถานการณ์ฉุกเฉิน” อันเป็นการจำลองสถานการณ์ที่ทำให้ออกจากบ้านไม่ได้ เช่น เกิดอุทกภัย वादภัย แผ่นดินไหวขึ้น เป็นต้น เมื่อออกจากบ้านไม่ได้ก็จำเป็นต้องรับประทานสิ่งที่มี แม้ว่าของที่มีจะไม่ครบตามสูตรอาหาร ไม่ปรุงแต่งหรือไม่อร่อยก็ตาม เพราะการเลือกรับประทานในสถานการณ์เช่นนี้ย่อมเป็นหนทางที่ทำให้ชีวิตลำบากและยากจะผ่านพ้นไปได้ ผลจากการสร้างสถานการณ์ฉุกเฉินทำให้เขาถอดความตระหนักว่า อาหารก็เป็นเพียงอาหารที่ทำให้อิ่มท้องเท่านั้น เรารับประทานเพื่ออยู่ ตั้ง

นั่นสิ่งที่รับประทานจะอร่อยก็ได้ ไม่อร่อยก็ได้ ถึงไม่อร่อยก็จะอร่อยได้เองในที่สุด เพราะเป็นรสชาติของธรรมชาติที่ทำให้เข้าถึงและใกล้ชิดธรรมชาติมากขึ้น

นอกจากความตระหนักต่อวิกฤติสิ่งแวดล้อมที่ทำให้ผู้เขียนเลิกใช้ชีวิตที่ส่งผลกระทบต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้น้อยที่สุดแล้ว การมองว่าธรรมชาติคือผู้ให้แก่ทุกสรรพสิ่งบนโลกเสมอมาก็เป็นอีกเหตุผลหนึ่งในการกำหนดวิถีทางการดำเนินชีวิตของเขา สำหรับเขาสิ่งมีชีวิตโดยเฉพาะมนุษย์นั้นได้รับสิ่งต่าง ๆ จากธรรมชาติมาตั้งแต่เกิดจนเติบโตขึ้นมา เขาจึงคิดว่าเราควรตระหนักในความเป็นผู้ให้ของธรรมชาติและขอบคุณธรรมชาติทุกขณะจิต แต่ในความเป็นจริงมนุษย์มิได้มองว่าธรรมชาติเป็นผู้ให้หรือเป็นผู้มีพระคุณ แต่มองธรรมชาติเป็นเพียงทรัพยากรที่มีไว้เพื่อประโยชน์ของมนุษย์เท่านั้น การตัดทวงจากธรรมชาติจนเกินพอดีจึงกลายเป็นความชอบธรรมของมนุษย์ การสำนึกถึงความเป็นผู้ให้หรือสำนึกในพระคุณของธรรมชาติจึงเป็นเรื่องยากที่จะเกิดขึ้น การที่มนุษย์ไม่สำนึกในคุณของธรรมชาติสำหรับผู้เขียนแล้วทัศนคติเช่นนี้เป็นบ่อเกิดของวิกฤติสิ่งแวดล้อม เพราะเป็นจุดเริ่มต้นของการเพิกเฉยต่อการเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติ รวมทั้งเพิกเฉยต่อความเดือดร้อนของผู้อื่นและคิดแต่จะเป็นผู้รับเพียงฝ่ายเดียว เขาจึงต้องการให้มนุษย์ทุกคนเปลี่ยนความคิดของตนเองจากการเป็นผู้รับมาเป็นผู้ให้เพื่อที่โลกนี้จะผ่านพ้นวิกฤติที่กำลังเกิดขึ้นไปได้ “เราในฐานะมนุษย์ซึ่งเป็น ‘ผู้รับ’ ตลอดมา จึงต้องรีบทำความเข้าใจ และเปลี่ยนมาเป็น ‘ผู้ให้’ แก่ธรรมชาติแก่โลกบ้าง - โลกซึ่งกำลังป่วยไข้ใบนี้” (มองออกไปนอกหน้าต่างบานขาว, 2540: 103-104) เมื่อปรับความคิดที่มีต่อธรรมชาติได้แล้ว สิ่งที่ตามมาคือการปรับชีวิตความเป็นอยู่ให้สอดคล้องกับธรรมชาติ ดำเนินชีวิตด้วยการตระหนักถึงผลกระทบต่อสรรพสิ่งอื่น ๆ อยู่เสมอ

การที่เขากล่าวถึงการเป็นผู้ให้ของธรรมชาติและการเปลี่ยนจากผู้รับมาเป็นผู้ให้ของมนุษย์แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างธรรมชาติกับมนุษย์ในแบบที่ควรจะเป็นคือ ความสัมพันธ์แบบพึ่งพาอาศัย เพราะไม่มีชีวิตใดที่จะสามารถอยู่ได้ด้วยตัวคนเดียวบนโลก ไม่มีสิ่งใดที่จะเป็นผู้ให้หรือผู้รับฝ่ายเดียวตลอดไป ทุกสิ่งยังต้องพึ่งพาอาศัยเป็นข่ายใยที่เชื่อมโยงถึงกันในระบบนิเวศ ด้วยความตระหนักเช่นนี้เขาและครอบครัวจึงสร้างสิ่งที่เรียกว่า “นิคมสร้างตนเอง” ขึ้น นิคมสร้างตนเองนี้เป็นการทำสวนเล็ก ๆ บนพื้นที่บ้านทาวน์เฮ้าส์ในเมืองของเขา โดยในสวนจะปลูกต้นไม้คละกันอย่างละต้นและปลูกอย่างสลับสับปะ การดูแลก็เป็นไปแบบปล่อยทิ้งขว้างตามยถากรรม ด้วยเขาเชื่อว่าต้นไม้แต่ละต้นจะฟื้นตัวด้วยตนเองและปรับตัวเข้าหากัน เกื้อกูลกันเองตามธรรมชาติโดยที่มนุษย์ไม่ต้องเข้าไปจัดการอะไร ปล่อยให้มันเป็นไปตามธรรมชาติเช่นต้นไม้ในป่า “คะ ละม้ายกับต้นไม้ในป่า พ่อบ้านพยายามเลียนแบบจากธรรมชาติ ให้แต่ละต้นเขาฟื้นตัวเอง และปรับตัวเข้าหากัน พอเขาอยู่ด้วยกันได้ เขาก็เริ่มยิ้มแย้มแล้วใบเบยเป็นมันเขียว แสดงให้เห็นถึงสุขภาพที่ดีขึ้นเรื่อย ๆ ของแต่ละต้น” (มองออกไปนอกหน้าต่างบานขาว, 2540: 72)

สิ่งสำคัญที่เขาคิดว่าเป็นปัจจัยที่จะทำให้นิคมสร้างตนเองของเขาอุดมสมบูรณ์คือ การทำดินหวาน ซึ่งเป็นการนำเศษผัก เปลือกผลไม้หรืออาหารอื่น ๆ ที่รับประทานไม่ได้แล้วมาทิ้งไว้ในสวนเพื่อเป็นสารอาหารให้กับต้นไม้และถือเป็นการหมุนเวียนสิ่งของจากธรรมชาติกลับคืนสู่ธรรมชาติอีกครั้ง เศษผักและอาหารนี้ถือเป็นขยะมูลฝอยอย่างหนึ่งที่พบได้ในวิถีการดำเนินชีวิตของมนุษย์แทบจะทุกวัฒนธรรมและทุกระดับ ตั้งแต่ในระดับครัวเรือนไปจนถึงระดับอุตสาหกรรมล้วนสร้างขยะหรือของเสียให้กับระบบนิเวศทั้งสิ้น ในขณะที่วิถีชีวิตของมนุษย์เป็นวิถีที่ทิ้งของเสียไว้ในระบบนิเวศ สิ่งมีชีวิตอื่น ๆ กลับเป็นชีวิตที่มีลักษณะเป็นวัฏจักรซึ่งไม่เคยสร้างของเสียใด ๆ ทิ้งไว้ ด้วยความตระหนักถึงผลกระทบจากขยะมูลฝอยที่มีต่อสิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศจึงมีผู้ริเริ่มแนวคิด “ขยะเหลือศูนย์” (free waste) ขึ้น อันเป็นแนวคิดที่ส่งเสริมการหมุนเวียนทรัพยากรกลับมาใช้ใหม่ เพื่อเป็นการใช้ทรัพยากรให้มีประสิทธิภาพสูงสุดและเป็นการลดปริมาณของเสียที่เกิดขึ้นให้เหลือน้อยที่สุด (กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม, 2559) โดยใช้หลักการ 1A3R ซึ่งประกอบด้วย Avoid หลีกเลี่ยงการใช้วัสดุที่ก่อให้เกิดขยะที่ยากต่อการกำจัด Reduce ลดการซื้อ การใช้วัสดุที่ก่อให้เกิดขยะ Reuse การนำวัสดุที่ผ่านการใช้งานแล้วนำกลับมาใช้งานใหม่ และ Recycle การนำวัสดุเหลือใช้มาแปรรูปเพื่อนำกลับมาใช้ใหม่

แนวคิด “ขยะเหลือศูนย์” จึงเป็นแนวคิดที่ลดการเกิดขยะตั้งแต่ต้นทาง แตกต่างจากการแก้ไขปัญหาขยะมูลฝอยแบบเดิมที่มักจะทำให้ความสำคัญกับการแก้ไขปัญหาที่ปลายทางอย่าง การกำจัดขยะซึ่งวิธีการส่วนใหญ่ก็ยังคงส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ถึงแม้คำว่า “ขยะเหลือศูนย์” จะดูเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้ยากในวัฒนธรรมของมนุษย์ แต่การเปลี่ยนแปลงวิถีการดำเนินชีวิตจากจุดเล็ก ๆ ก็สามารถนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงระบบนิเวศโดยรวมได้ไม่มากนักน้อย ดังเช่นผู้เขียนที่เริ่มต้นจากการทำเรื่องง่าย ๆ ในชีวิตประจำวันอย่างการการปฏิเสธหรือลดการใช้บรรจุภัณฑ์ที่ทำจากพลาสติกเพื่อลดขยะที่ไม่สามารถย่อยสลายได้ “แต่พอเขายื่นกล่องโฟมให้ ดิฉันก็บรรยายโทษของโฟมให้ฟัง อย่าใช้เลยอาซิม โฟมนะ อย่างนั้นอย่างนี้อย่างโน้น” (มองออกไปนอกหน้าต่างบานขาว, 2540: 72) เขามีได้แค่พยายามลดขยะที่ย่อยสลายได้ยากด้วยตนเองเท่านั้น แต่ยังพยายามเชิญชวนและชักจูงให้คนรอบข้างเห็นถึงโทษภัยของการใช้บรรจุภัณฑ์เหล่านี้เพื่อนำไปสู่การลดขยะให้เหลือน้อยที่สุด นอกจากนี้เขายังลดการบริโภคและสะสมสิ่งของที่ไม่จำเป็นต่อการดำเนินชีวิตด้วย สิ่งสำคัญที่เขาและครอบครัวลงมือทำร่วมกันเพื่อลดขยะในครัวเรือนคือ การทำดินหวาน

ในนิคมสร้างตนเองของพันธุ์ไม้نانา หรือเนื้อที่กระเบาะมือเดียวที่ปลูกทั้งไม้ยืนต้น ไม้กระถาง ไม้้ำน้ำ แล้วยังมีบ่อน้ำน้อย ๆ น่าชื่นใจนี้ ยังเหลือเนื้อที่ระหว่างโคนต้นจำกับแทนหินขัดสำหรับพอบ้านทำดินหวานให้ต้นไม้

แม่บ้าน ลูกๆ และคนในครอบครัว มีสิทธิ์ช่วยพ่อบ้านทำดินหวานได้ทุกวันทุกมือเสีย
ด้วย ถ้าเพียงแต่คุณแม่บ้านจะไม่ใช้แม่บ้านถุงพลาสติกตะปัดตะป้อ

(มองออกไปนอกหน้าต่างบานขาว, 2540: 62)

ข้อความข้างต้นมาจากบท “ความหวานของแผ่นดิน” กล่าวถึงการทำดินหวาน
ว่าเป็นสิ่งที่สมาชิกทุกคนในครอบครัวไม่ว่าจะเป็นเด็กหรือผู้ใหญ่ ผู้หญิงหรือผู้ชาย สามารถมีส่วนร่วม
ในการทำได้ ในการทำดินหวานนั้นครอบครัวของผู้เขียนจะเว้นพื้นที่ส่วนหนึ่งในสวนไว้ โดยมีแม่บ้าน
และลูก ๆ คอยทิ้งเศษอาหารลงไป จากนั้นพ่อบ้านจะนำเศษใบไม้มาทับถมสลับกับเศษอาหาร รอ
เวลาให้ขยะเหล่านั้นย่อยสลายกลายเป็นอาหารสำหรับต้นไม้ การแบ่งหน้าที่เช่นนี้แสดงให้เห็นถึง
บทบาทความร่วมมือของทั้งผู้ชายและผู้หญิงในการเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างระบบนิเวศและ
สิ่งแวดล้อมที่ดี ในนิคมสร้างตนเองของครอบครัวเขามีสามิเป็นผู้เริ่มต้นปลูกต้นไม้และทั้งครอบครัว
ช่วยกันดูแลด้วยการทำดินหวาน จากการศึกษางานเขียนประเภทบันทึกคดีของศิริเมธอร อุณหรูปใน
บทที่แล้วพบว่าตัวละครผู้หญิงและผู้ชายในเรื่องมีบทบาทที่ตรงกันข้ามค่อนข้างชัดเจน ตัวละครผู้หญิง
จะเป็นตัวละครที่คอยดูแลและปกป้องธรรมชาติ ในขณะที่ตัวละครผู้ชายมักจะเป็นผู้ทำลายหรือเอา
เปรียบธรรมชาติ แต่ในงานเขียนสารคดีนั้นทั้งผู้หญิงและผู้ชายต่างมีบทบาทในการเป็นส่วนหนึ่งของ
การสร้างระบบนิเวศที่ดีทั้งสิ้น ในที่นี้จึงแสดงให้เห็นมองโลกด้วยกระบวนทัศน์แบบองค์รวมของ
ผู้เขียน จากความคิดที่ว่า การอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขของทุกสรรพสิ่งต้องอาศัยความร่วมมือกันของทุก
ฝ่าย เริ่มต้นจากครอบครัว สังคม ประเทศ จนขยายไปทั้งระบบนิเวศ ด้วยระบบนิเวศที่สมดุลนั้นมา
จากความร่วมมือของทุกสรรพสิ่ง ไม่ใช่แค่ต้นไม้ สัตว์ชนิดใดชนิดหนึ่ง ผู้หญิงหรือผู้ชายเท่านั้น แต่คือ
ทุกสิ่งในระบบนิเวศ ด้วยทุกสรรพสิ่งต่างมีคุณค่าในตนเอง มีบทบาทหน้าที่ของตนในข่ายในแห่ง
ความสัมพันธ์นี้ ถ้ามุขยุดำเนินชีวิตไปตามวิถีแห่งธรรมชาติ พร้อมทั้งเอื้อเพื่อแก่สรรพสิ่งรอบตัว
ระบบนิเวศและโลกนี้ก็จะมีสมดุลและยั่งยืน “คนก็เช่นเดียวกัน ควรทำตัวหรือจัดตัวเองให้อยู่ใน
ครรลองของธรรมชาติ เพื่อที่เราจะได้ไม่สูญเสียสมดุลในตัวเราและทุกสิ่ง ระบบนิเวศนั้นก็ดำรงอยู่คู่
โลกสืบไป” (มองออกไปนอกหน้าต่างบานขาว, 2540: 72-73)

สำหรับผู้ที่เคยชินกับสวนที่ได้รับการจัดแต่งให้เป็นระเบียบและสวยงามนั้น
การทำดินหวานอาจถูกมองว่าเป็นสิ่งที่ทำให้บริเวณบ้านสกปรก ดังที่แขกหลายคนที่มาเยี่ยมบ้านของ
ผู้เขียนรู้สึกว่สิ่งที่ครอบครัวของเขาทำเป็นเรื่องเสียเวลาและทำให้บริเวณบ้านสกปรก แต่สำหรับเขา
ไม่เคยรู้สึกว่สิ่งที่ทำเป็นเรื่องเสียเวลาและเปล่าประโยชน์เพราะสิ่งที่ได้รับกลับมาเป็นสิ่งที่คุ้มค่าแก่
การลงมือทำอย่างยิ่ง ด้วยเมื่อมีวิถีชีวิตเช่นนี้จนเข้าปีที่เก้า เขาสังเกตว่ามีสัตว์หลากหลายพันธุ์มา
อาศัยในนิคมสร้างตนเอง แม้ว่าสิ่งที่เกิดขึ้นจะเป็นเรื่องปกติในพื้นที่ที่มีต้นไม้ขึ้น แต่ก็เป็นเรื่องที่
เกิดขึ้นได้ยากในเมืองใหญ่ เขาจึงรู้สึกว่ตนเองนี้อุดมสมบูรณ์เต็มทีจนกลายเป็นป่าใน

เมืองแม้ว่าจะเป็นที่ผืนเล็ก ๆ ก็ตาม นิคมสร้างตนเองของเขาจึงมิได้มีความเชื่อมโยงเพียงแค่ว่างคนกับต้นไม้และต้นไม้กับต้นไม้ด้วยกันเท่านั้น แต่ขยายไปถึงสิ่งมีชีวิตอื่นที่เข้ามาทำให้ระบบนิเวศในสวนเล็ก ๆ นี้มีความสมบูรณ์ เป็นระบบนิเวศที่แสดงถึงการเอื้อเฟื้อของสิ่งมีชีวิตทุก ๆ ชนิดที่มีให้แก่กัน มนุษย์ได้ร่มเงาและอากาศที่สดชื่น ต้นไม้ได้อาหาร สัตว์ได้ที่อยู่อาศัย นิคมสร้างตนเองที่ชื่อดูเหมือนว่าสิ่งต่าง ๆ แยกขาดออกจากกัน ทุกสิ่งสามารถอยู่ได้ด้วยตนเองนี้ กลับเป็นระบบแห่งความสัมพันธ์ที่ทุกสิ่งต่างพึ่งพาอาศัยและเชื่อมโยงถึงกัน สิ่งที่ได้รับกลับมาจึงมิใช่แค่ร่างกายที่แข็งแรงขึ้น แต่เป็นการเติมเต็มจิตวิญญาณจากการรับรู้ถึงสายใยที่ผูกโยงกัน ดังที่เขาได้รับความอึดอัดใจเพียงแค่นี้ได้เป็นส่วนหนึ่งของระบบนิเวศที่สมบูรณ์

ถึงอย่างไรดิฉันก็เชื่อว่า นิคมสร้างตนเองของเราได้ผ่านเข้าสู่เส้นทางความสมบูรณ์ที่สุดแล้วตามธรรมชาติ หากถึงสองพันเจ็ดนั้นมาจากไหนไม่สำคัญ เช่นเดียวกับนกกระรอก หอย จิ้งเหลน กิ้งกือ ไส้เดือน เห็ด แมลงหวี่ ฯลฯ ที่มาเยี่ยมเยือนอยู่อาศัยในสวนของบ้านเราบ้างเท่านั้นเอง

...การเกิดมามีชีวิต ได้พบความอึดอัดเพียงนี้ ก็น่าชื่นใจเหลือเฟือแล้ว

(มองออกไปนอกหน้าต่างบานขาว, 2540: 77)

ในหัวข้อที่แล้วจิตวิญญาณเชิงนิเวศของผู้เขียนเกิดขึ้นจากการรับรู้ถึงตัวตนที่ยิ่งใหญ่ของธรรมชาติและตัวตนที่เป็นหนึ่งเดียวกับธรรมชาติ ในที่นี้จากประโยคที่ว่า “การเกิดมามีชีวิต ได้พบความอึดอัดเพียงนี้ ก็น่าชื่นใจเหลือเฟือแล้ว” เป็นสิ่งซึ่งแสดงให้เห็นว่าจิตวิญญาณเชิงนิเวศของผู้เขียนที่เกิดขึ้นจากการที่เขาค้นพบเป้าหมายหรือความหมายของการมีชีวิตอยู่ของตนเอง ซึ่งไม่ใช่การมีทรัพย์สินมั่งมีหรือการมีชื่อเสียง ลาก ยศใด ๆ แต่เป็นการมีชีวิตที่ได้เอื้ออิงและเกื้อกูลกับสรรพสิ่งอื่น สิ่งที่เขาทำมิใช่การเข้าไปควบคุม จัดการธรรมชาติ แต่เป็นการเข้าไปร่วมมือกับธรรมชาติเพื่อสร้างความสมดุล จากนิคมสร้างตนเองทำให้เขาได้สร้างสายสัมพันธ์กับสิ่งมีชีวิตอื่นรอบข้าง รับรู้ว่าตนเองมีได้อยู่อย่างโดดเดี่ยว แต่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับสรรพสิ่งอื่นอย่างลึกซึ้งไม่ว่าทางกายหรือทางใจ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นสิ่งที่ถูกตัดขาดจากสังคมเมือง

จากตัวอย่างที่ยกมาทั้งหมดนี้ทำให้เห็นถึงความมานะพยายามของผู้เขียนที่จะสร้างวิถีชีวิตสีเขียวขึ้นในเมืองใหญ่ ด้วยกว่าที่จะประสบความสำเร็จและเห็นการเปลี่ยนแปลงในบริเวณบ้านนั้นต้องอาศัยการลงมือทำอย่างสม่ำเสมอและติดต่อกันเป็นระยะเวลายาวนาน หากไม่มีปณิธานอันแรงกล้าต่อสิ่งที่ทำประกอบกับความมานะบากบั่นแล้วคงยากที่จะเป็นผลสำเร็จ สิ่งหนึ่งที่ทำให้เขามุ่งมั่นที่จะดำเนินชีวิตให้สอดคล้องและกลมกลืนไปกับธรรมชาตินั้น เพราะเขาได้เห็นถึงเกอภัยของการใช้ชีวิตที่ขัดต่อวิถีแห่งธรรมชาติ ดังที่เขาได้เปิดเผยไว้ในเรื่อง “หญิงสองหัว” ว่าเขา

เป็นคนหนึ่งที่เคยมีวิถีชีวิตที่ฝืนกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ จนตนเองเริ่มห่างไกลธรรมชาติเข้าไปทุกที ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากวิถีชีวิตเช่นนี้มิได้ส่งผลเพียงร่างกาย แต่ส่งผลไปถึงความคิดและจิตใจของเขา ด้วย

กว่าจะเรียนรู้ว่า การขึ้นฝืนธรรมชาติ ฝืนในสิ่งที่ธรรมชาติเป็นอยู่ ดำรงอยู่ก่อน แล้ว รังแต่จะก่อปัญหาทุกข์แก่ตัวเอง แก่ความเป็นมนุษย์ของตน

ฉันจึงเริ่มเปิดหัวใจ ให้การเรียนรู้ของฉันได้เข้ามาสอนตัวเอง จิตวิญญาณของตัวเอง เพื่อชีวิตจะได้ถอยไปให้พ้นจากการงมงาย หอย ตกเป็นทาสสิ่งแปลกปลอม ไม่เป็นคุณต่อธรรมชาติบริสุทธิ์ของตน

เมื่อเปิดความคิด เปิดร่างกายรับสิ่งแปลกปลอมได้หนึ่งหน หนึ่งสิ่ง ย่อมมีหนต่อไปและสิ่งที่สอง สาม สี่ ...เข้าแถวรืมาหาง่ายขึ้น ไม่ต้องใช้ความคิดดั้งเดิมอย่างดอกไม้บานไทรตรงรอยด้วยซ้ำ เพราะเจ้าความคิดที่งอกออกมาใหม่ มันไม่ใช่ธรรมชาติอีกแล้ว

มันหลง และหลุดเข้าไปในกระแสนปลอมเหล่านั้นอย่างสุดตัว เกิดตะเข็บ ถังงอกยุ่งชิง เกิดตะเข็บชีวิตรอบตัว

วันที่เริ่มเปิดหัวใจ ยอมให้การเรียนรู้ทุกแง่ - แ่ง เข้ามาสอนตัวเอง จิตวิญญาณตัวเอง ยังทำให้ฉันเข้าใจอะไรได้มากขึ้น มากขึ้น แจ่มแจ้งขึ้น แจ่มแจ้งขึ้นมากมาย จนที่สุดก็ตระหนักว่าความรักและการรู้จักเคารพธรรมชาติซึ่งเป็นผู้สร้างสรรค์สิ่งทั้งปวง ยังทำให้เข้าใจธรรมทั้งปวง

และตรงนี่คือชัยของชีวิตอย่างแท้

(หญิงสองหัว, 2541: 26-27)

ในข้อความข้างต้น ผู้เขียนเล่าถึงวิถีชีวิตวัยเยาว์ที่มักจะนั่งทำงานยามกลางคืน อันเป็นยามที่เขาารู้สึกว่าความคิดของตนจะแตกดอกออกช่ออย่างงดงาม เขาเปรียบความคิดที่งอกมานั้นกับดอกไม้ที่แย้มบานส่งกลิ่นหอมยามราตรี แต่เมื่อเวลาผ่านไปเขาได้ค้นพบว่าความคิดที่งอกออกมานั้นไม่ได้งดงามเช่นที่เขาเคยคิด มันไม่ได้หอม ไม่ได้สวยเช่นดอกไม้ที่บานอยู่ในธรรมชาติอีกต่อไป ด้วยสิ่งที่เขากระทำอยู่เป็นสิ่งที่ฝืน ขึ้นธรรมชาติของชีวิตอย่างที่ควรจะเป็น การมีชีวิตเช่นนี้ทำให้เขาต้องพึ่งพาสารเคมีที่ไม่เป็นธรรมชาติ เขาจึงรู้สึกห่างไกลจากธรรมชาติมากขึ้นทุกที เมื่อร่างกายและจิตใจเหินห่างจากธรรมชาติ เขาเริ่มไม่ได้กลิ่นหอมของดอกไม้ ไม่เห็นความงดงามของธรรมชาติ จนวันที่เขาถูกคิดและหันกลับเข้าหาธรรมชาติอีกครั้ง ธรรมชาติได้สอนเขาให้เรียนรู้ถึงความเป็นไปของสิ่งต่าง ๆ ว่าทุกสิ่งบนโลกนี้ล้วนเป็นไปตามวิถีแห่งธรรมชาติ ที่เกิดขึ้น ตั้งอยู่และดับไป เราไม่ควรฝืนสิ่งที่ธรรมชาติเป็น สำหรับเขานี้จึงเป็นการเข้าถึงหลักธรรมอย่างหนึ่งของชีวิตและเป็นสิ่งที่เขายึดถือมาโดยตลอด การเรียนรู้ที่เกิดขึ้นนั้นทำให้เขาตระหนักถึงความเป็นผู้ให้ของธรรมชาติอีกครั้ง ใน

ตอนท้ายดอกไม้ทางความคิดของเขาก็กลับมาเยี่ยมบ้านอีกครั้ง ประโยคที่ว่า “ดอกไม้ทางความคิดเยี่ยมบ้าน เคียงพร้อมไปกับดอกพันธุ์ที่อยู่ในธรรมชาติเบื้องนอก -- ในท่ามกลางสายลมเอื่อยแสงแดดอ่อนจวบจนกระทั่งจวบวัน” แสดงให้เห็นถึงการยอมรับที่จะเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ พร้อมจะเดินเคียงข้างและมีวิถีชีวิตที่สอดคล้องไปกับธรรมชาติ

จะเห็นได้ว่าการที่คนเรามีได้ดำเนินชีวิตไปตามครรลองของธรรมชาตินั้นมิได้ส่งผลแค่เฉพาะกับร่างกายเท่านั้น แต่ยังส่งผลต่อความคิดและจิตใจที่มีต่อธรรมชาติ ซึ่งความคิดเป็นสิ่งที่กำหนดพฤติกรรมของมนุษย์อีกทางหนึ่ง ท่ามกลางวิถีชีวิตเมืองที่รีบเร่งและเต็มไปด้วยสิ่งยั่วยุให้คนเราถอยห่างจากสิ่งที่เป็นธรรมชาติ ผู้เขียนเห็นว่ามนุษย์ควรจะมีสิ่งที่เข้ามาล้อมเกลาจิตใจและเป็นหลักในการดำเนินชีวิตให้มีความสุข นั่นคือ หลักธรรมทางพุทธศาสนา ดังที่เขาได้ประสบมาด้วยตนเอง

เมื่อก่อนเราอยู่ในเมืองแบบทุกข์ เพราะสุขภาพไม่ดีแพ้ววัน ไปไหนก็ฮึดฮัดกับผู้คนตลอด ทุกข์ ตอนหลังตาสว่าง ไม่ทุกข์แล้ว คือเอาคำสอนของพระพุทธเจ้ามาปรับใช้ ตอนแรกอ่านหนังสือธรรมะก็ยังไม่เข้าเนื้อ แต่จับไว้อยู่ รู้ว่าใช่แต่เรายังปลิว ๆ ของเรา ในที่สุดอ่านมากแล้วลงปฏิบัติไปด้วย ในชีวิตประจำวันนี้แหละ รู้สึกตัวว่าเรากำลังพุดอยู่ กำลังนั่งอยู่ กำลังจะโกรธแล้วนะ พอรู้เื่อความโกรธก็ลงเลย รู้ว่ากำลังตะกละ รู้แล้วก็ลงเลย พอเราทำในชีวิตประจำวันธรรมะก็เข้าถึงข้างใน ทุกอย่างจะคลี่คลายด้วยตัวเราเอง ความเข้าใจมากขึ้น ความทุกข์น้อยลง วางเองได้โดยธรรมชาติ

ธรรมชาติตัวเดียว คลี่คลายทุกอย่าง

(ภัทรพร อภิชาติ, 2552: 88)

ในหัวข้อ “การหยั่งรู้ในความสัมพันธ์ระหว่างตัวตนกับธรรมชาติ” ผู้เขียนได้เข้าถึงแก่นของหลักธรรมทางพุทธศาสนาหลังจากประสบกับความทุกข์และได้ใกล้ชิดกับธรรมชาติ นำมาซึ่งสติที่ใช้พิจารณาเหตุปัจจัยของปัญหาที่กำลังเผชิญจนค้นพบทางออก การที่ได้เข้าถึงธรรมะทำให้เขาเข้าถึงความจริงแท้ของธรรมชาติและมึสติในการดำรงชีวิตอยู่เสมอ สำหรับเขาแล้วธรรมชาตินี้จึงเป็นสิ่งที่ทำให้เข้าถึงธรรม และธรรมเป็นสิ่งที่จะนำไปสู่การอยู่ร่วมกันของสรรพสิ่งในโลกได้อย่างสันติสุข

เพราะเมื่อใจสะอาดพอ สิ่งแวดล้อม...ธรรมชาติที่แวดล้อมรอบตัวและโลกย่อมฟื้นตัวสะอาดได้ การแก้ไขเยียวยานี้ไม่มีทางพันตำราของพระพุทธเจ้าหรือหัวใจของพระพุทธศาสนาไปได้เลย (ย้า) วิถีเดียวเท่านั้น

อย่าไปคิดแก้ไขอะไรที่มันไกลตัวตนอยู่เลย เสียเวลาอันยาวนานแล้ว เนื่องจาก
ไม่เคยดีขึ้นหรือทรงๆ อยู่ หากอย่าแยบยลเป็นลงทุกวัน หนักข้อขึ้น

(มองออกไปนอกหน้าต่างบานขาว, 2540: 166-167)

ในฐานะพุทธศาสนิกชนผู้เขียนเห็นว่าหลักธรรมทางศาสนาจะเป็นทางออกในการ
แก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมโดยเฉพาะปัญหาสิ่งแวดล้อม ด้วยหลักการอย่างหนึ่งของพุทธ
ศาสนาที่มีต่อธรรมชาติอย่าง “สรรพสิ่งล้วนเป็นมิตรกัน และมิตรไม่ควรทำลายมิตร” เป็นหลักการที่
จะนำไปสู่การอยู่ร่วมกันระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติในฐานะของ “เพื่อน” เมื่อมนุษย์มองธรรมชาติ
ด้วยหลักการดังกล่าว ธรรมชาติจะมีฐานะเท่าเทียมกับมนุษย์มิใช่เป็นเพียงทรัพยากรให้มนุษย์ตัดวง
ประโยชน์เท่านั้น การทำลายธรรมชาติด้วยวิธีการหรือเหตุผลใด ๆ ที่ไม่เป็นไปตามขบวนการทาง
ภาวะสัมพันธ์ที่เหมาะสมหรือเป็นการทำให้สิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรมโดยปราศจากความสมดุลจะเป็นสิ่ง
ที่เกิดขึ้นได้ยากในสำนักแห่งความสัมพันธ์นี้ (ประเวศ อินทองปาน, 2559: 61) ดังนั้นถ้าเรารับศาสนา
เข้ามาเป็นฐานในการดำเนินชีวิต มิใช่แต่มนุษย์ที่จะอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุขเท่านั้น แต่ธรรมชาติก็จะ
รอดพ้นจากการทำลายและได้ฟื้นฟูตนเองจากความเสียหายที่ผ่านมา

นอกจากนี้หลักธรรมของพุทธศาสนายังเป็นหลักธรรมที่มุ่งทำให้เกิดความเข้าใจ
ในสภาพความเป็นจริงแท้ตามธรรมชาติหรือ “สภาวะธรรม” (สิ่งที่มีภาวะของมันเอง ไม่เป็นของใคร ไม่
ขึ้นต่อใคร มีอยู่ตามธรรมชาติของมัน) ซึ่งสรรพสิ่งทั้งหลายรวมทั้งมนุษย์มีธรรมชาติในลักษณะเดียวกัน
คือ ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีเกิดขึ้น ตั้งอยู่ เปลี่ยนแปลง และดับไปตามเหตุปัจจัยของมันเอง ไม่เป็นไปตาม
ความต้องการหรือตามคำสั่งบังคับของใคร มีอยู่และเป็นไปตามธรรมชาติของมัน (สมเด็จพระพุทธ
โฆษาจารย์, 2562: 16) ในปัจจุบันการดำเนินชีวิตของมนุษย์ต้องเผชิญกับสิ่งเร้าต่าง ๆ อันก่อให้เกิด
กิเลส ตัณหา ความอยากได้ อยากมี อยากเป็น ซึ่งล้วนทำให้คนเราเป็นทุกข์และนำไปสู่ความเห็นแก่
ตัว โดยเฉพาะผู้ใหญ่ในยุคปัจจุบันที่ผู้เขียนมักจะวิพากษ์วิจารณ์ไว้ในเรื่อง “หน้าต่างบานโต” ว่า “พา
กันทำทุกอย่างเพื่อเงินตัวเดียว” (หน้าต่างบานโต, 2542: 95) ด้วยบุคคลเหล่านี้มีความคิดว่าเงินและ
วัตถุจะนำมาซึ่งความสุขและดับความทุกข์ให้กับตนได้ แม้การจะได้มาต้องแลกด้วยการทำลาย
ธรรมชาติและการกระทำที่ไม่ถูกต้องก็ตาม สำหรับผู้เขียนแล้วการยึดติดในลาภ ยศ และวัตถุ เป็นสิ่งที่
รังแต่จะฉุดรั้งให้มนุษย์จมดิ่งอยู่ในความมืดมิด ไม่อาจหลุดพ้นจากทุกข์ได้อย่างแท้จริง เขาจึงคิดว่า
พุทธศาสนาจะเป็นทางออกให้แก่ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นได้ ด้วยหากเรายึดมั่นในหลักธรรมและเข้าใจ
ในสภาพความเป็นจริงแท้ตามธรรมชาติที่ว่า “สังขารทั้งหลายไม่เที่ยง เป็นทุกข์” เมื่อนั้นเราจะไม่ยึด
มั่นถือมั่นในตัวตนหรืออัตตาอันเป็นอวิชชาที่บีบคั้นให้เกิดทุกข์ไม่สิ้นสุด และปล่อยทุกอย่างให้เป็นไป
ตามธรรมชาติที่ควรจะเป็น

หรือในท่ามกลางเพื่อนซี้สี่เขียว เพียงนับตาและต้องมองไปที่เขา เพื่อนซี้ของฉันทัน
 อารมณ์ก็คืนตัว คล้ายถูกกันออกแล้วค่อยค่อยพับเก็บเรียบร้อยเป็นอันดีอย่างเก่า เพื่อนซี้สี่
 เขียวสลายความเครียดให้ได้เดี๋ยวนั้น เหมือนกับเขาเคยบอกว่า ถ้าเรายอมตามธรรมชาติที่
 มันเป็นทุกอย่าง ทุกแห่ง ทุกซีกก็ไม่เกิด เครียดก็ไม่ครอบหัว

--สลายออกไปจนเกลี้ยง บ่อต่อ

(อกแผ่นดิน, 2542: 77)

ข้อความข้างต้นแสดงให้เห็นความเชื่อมโยงระหว่างธรรมะกับธรรมชาติซึ่ง
 เป็นความเชื่อมโยงในมิติของจิตวิญญาณ เมื่อผู้เขียนได้ใกล้ชิดกับธรรมชาติทำให้เขาเข้าถึงสัจธรรม
 ที่ว่าทุกสิ่งล้วนไม่เที่ยงแท้ ไม่ยั่งยืน และเปลี่ยนแปลงไปตามธรรมดา หากยังยึดติด บรรณาให้ทุกสิ่ง
 เป็นไปตามที่ต้องการ ความทุกข์ ความเครียด ความร้อนรุ่มใจย่อมเกิด แต่หากปล่อยทุกอย่างให้
 ดำเนินไปตามธรรมชาติที่ควรเป็น เมื่อนั้นจิตของเราก็จะเป็นอิสระ ความทุกข์ก็ไม่อย่างกราย
 ความเครียดก็ไม่เกิดขึ้น เป็นชีวิตที่สงบเย็นตามครรลองของธรรมชาติ หรือในเรื่อง “หญิงสองหัว” ที่
 ยกตัวอย่างไปในหัวข้อที่แล้วว่า ธรรมชาติได้ปล่อยประโลม เยียวยาเขาให้หายเจ็บปวดจากความรัก
 และสอนให้เขาเข้าถึงธรรม การพิจารณาถึงความทุกข์ รู้ถึงเหตุปัจจัยที่เกิดขึ้นแล้วนำไปสู่การปล่อย
 วางความทุกข์และปลดปล่อยจิตให้เป็นอิสระนั้นแสดงให้เห็นถึงการเข้าถึงหลักธรรมสำคัญของพุทธ
 ศาสนาอย่างอริยสัจสี่หรือความจริงอันประเสริฐ ซึ่งมีจุดมุ่งหมายให้บุคคลเข้าถึงความจริงตาม
 ธรรมชาติอันจะนำไปสู่การดับทุกข์และหลุดพ้นจากกิเลสตัณหาทั้งปวง การดำเนินชีวิตในเมืองใหญ่ที่
 อุดมไปด้วยวัตถุสิ่งของและกิเลสตัณหาที่ยั่วให้หลงผิดนั้น ผู้เขียนมีธรรมะเป็นรากฐานในการดำเนิน
 ชีวิตที่สอดประสานไปกับวิถีธรรมชาติ กลายเป็นวิถีชีวิตที่เป็นหนึ่งเดียวกับธรรมชาติทั้งกาย ใจ และ
 จิตวิญญาณ

ท่ามกลางค่านิยมกระแสหลักอย่างบริโภคนิยมและวัตถุนิยมที่ไหลวนอยู่ในสังคม
 เมือง ผู้เขียนในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคมนิเวศได้เสนอแนวทางการดำเนินชีวิตที่ทวนกระแส
 ดังกล่าว ไม่ว่าจะเป็นการมีชีวิตที่สมถะ ปฏิเสธวัตถุที่ไม่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต การมีวิถีที่สอดคล้อง
 กับธรรมชาติและเกื้อกูลต่อชีวิตอื่น โดยมีทั้งธรรมะและธรรมชาติเป็นรากฐานสำคัญด้วยทั้งสองสิ่งมี
 ความเชื่อมโยงเป็นหนึ่งเดียวกัน จากหลักคิดของเขาธรรมชาติเป็นบ่อเกิดของธรรมะ ส่วนธรรมะเป็น
 บ่อเกิดของชีวิตที่องกวม ซึ่งชีวิตในที่นี้ไม่ได้จำกัดอยู่แค่ชีวิตมนุษย์ แต่เป็นชีวิตทั้งปวงในโลกธรรมชาติ
 วิถีการดำเนินชีวิตในเมืองใหญ่ของผู้เขียนจึงเป็นวิถีที่ธรรมะและธรรมชาติสอดประสานกันอย่าง
 กลมกลืน

4.1.1.2.2 บทบาทนักเขียน : ตัวตน สังคม และธรรมชาติ

ความตื่นตัวต่อปัญหาต่าง ๆ ที่เป็นผลจากการพัฒนาประเทศให้เป็นประเทศอุตสาหกรรมเพื่อการส่งออกในสังคมไทย เริ่มปรากฏให้เห็นตั้งแต่เมื่อประเทศไทยใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจมาถึงฉบับที่ 2 ทั้งปัญหาการทำลายวัฒนธรรมดั้งเดิมอันเป็นมรดกที่ทรงคุณค่าของไทย ปัญหาทางศีลธรรมและจริยธรรมของคนในสังคม ปัญหาเรื่องการกระจายโอกาสและกระจายรายได้อย่างไม่เป็นธรรมจนเกิดช่องว่างระหว่างชนชั้น รวมถึงการทำลายธรรมชาติและระบบนิเวศจนนำไปสู่ปัญหาสิ่งแวดล้อม (กอบกาญจน์ ภิณฑุมารค, 2554: 57) จึงดูเหมือนว่าการเร่งพัฒนาประเทศนั้นไม่ได้เป็นหนทางที่นำไปสู่การเป็นประเทศพัฒนาหรือก่อให้เกิดความเจริญ แต่กลายเป็นการนำไปสู่การทำลายบ้านเมืองต่างหาก ทักษะที่มีต่อการพัฒนาประเทศเช่นนี้ปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจนมากขึ้นในช่วงการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับที่ 6 ซึ่งเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจและอุตสาหกรรมในลักษณะที่มีการเร่งรัดจะเป็นประเทศอุตสาหกรรมใหม่ที่เรียกกันว่า “สังคมนิกส์” สิ่งที่มาคือปัญหาสิ่งแวดล้อมและความเสื่อมโทรมของธรรมชาติ ซึ่งปรากฏอยู่ทั่วทุกพื้นที่ไม่ว่าจะเป็นเมืองหรือชนบท สภาพบ้านเมืองที่เสียหายเช่นนี้ทำให้คนในสังคมมีความตื่นตัวเรื่องปัญหาสิ่งแวดล้อมมากขึ้น ประกอบกับในสังคมโลกมีการให้ความสนใจต่อปรากฏการณ์เรือนกระจกอันมีสาเหตุมาจากการปล่อยก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์จากระบบอุตสาหกรรมทำให้เกิดการแปรปรวนของธรรมชาติและสภาพอากาศซึ่งส่งผลกระทบต่อไปทั่วโลก ความตื่นตัวต่อปัญหาสิ่งแวดล้อมจึงมิใช่สิ่งที่เกิดขึ้นกับเฉพาะบุคคลแต่เป็นความสำนึกร่วมกันในโลก (กอบกาญจน์ ภิณฑุมารค, 2554: 59)

ในฐานะบุคคลหนึ่งที่ได้รับแรงกระทบจากการเห็นความเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมและบ้านเมืองทั้งที่เกิดขึ้นในประเทศและในระดับโลก ผู้เขียนได้แสดงออกถึงสำนึกที่มีต่อปัญหาสิ่งแวดล้อมและการทำลายธรรมชาติผ่านบทบาทนักเขียนของเขา โดยถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึกของตนที่ทั้งเจ็บปวดและสะเทือนใจผ่านตัวละครในงานเขียนบันเทิงคดีเรื่อง “ใจดวงร้าย” ดังที่เขาได้กล่าวไว้ว่า

“เป็นอีกรูปแบบหนึ่งที่แตกออกไปจากเรื่องเดิม ๆ ที่ผ่านมา เพราะสภาวะในตอนนั้นเริ่มเปลี่ยนแปลงไปมองโลกแย่ง จากการใช้โดนกระทบกระเทือนจากสภาพสังคมที่เรามองเห็นว่า สภาพแวดล้อมต่าง ๆ มันถูกทำลายลง ทุกอย่างมันกลับกลายเป็นหน้ามือเป็นหลังมือ ต้นไม้ป่าเขาถูกหั่นทำลายหมด ภาพเหล่านี้เป็นภาพที่สะเทือนใจเรามาก เหมือนกับเราถูกทำลายไปด้วย มันจึงกลายเป็นความเจ็บปวดที่เราไม่สามารถหาทางออกได้นอกเสียจากถ่ายทอดความรู้สึกภายในใจต่าง ๆ ผ่าน “ลิปดา” เด็กสาวที่มีความผูกพันกับต้นไม้ ห่วงหวงและเห็นคุณค่าความสำคัญของธรรมชาติที่มีต่อมนุษย์ซึ่งเป็นเพียงส่วนเล็กขี้ปะติ๋วของธรรมชาติเท่านั้น”

(พันธการ, 2537: 201)

ในเรื่อง “ใจดวงร้าว” จึงเป็นนวนิยายที่ขับเคลื่อนเรื่องราวและการสร้างจิตสำนึกที่จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์ที่มนุษย์มีต่อธรรมชาติด้วยอารมณ์ความรู้สึกเจ็บปวดรวดร้าวของตัวละครเอก อันที่จริงแล้วเรื่องราวเกี่ยวกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นสิ่งที่ผู้เขียนมักจะสอดแทรกลงไปในงานเขียนของเขาตั้งแต่ที่พบในงานเขียนบันเทิงคดีก่อนหน้า ส่วนหนึ่งมาจากความรักความสนใจที่เขามีต่อธรรมชาติ อีกส่วนมาจากการสังเกตและติดตามข่าวสารเกี่ยวกับปัญหาสิ่งแวดล้อมอยู่เสมอ จึงกอบเก็บสิ่งที่เห็นรอบตัวมาถ่ายทอดลงในงานเขียน แต่ด้วยปัญหาที่เป็นผลพวงจากการพัฒนาในขณะนั้นมีเป็นจำนวนมากและปรากฏให้เห็นอย่างเด่นชัด ซึ่งไม่ใช่แค่เขาที่รับรู้ได้ แต่ยังมีผู้ที่ออกมาวิจารณ์ถึงการพัฒนาที่นำไปสู่การทำลายสิ่งต่าง ๆ ว่า

“การพัฒนาเศรษฐกิจให้เป็นประเทศอุตสาหกรรมอย่างพลวัตนำไปสู่การทำลายสภาพแวดล้อม การทำลายวัฒนธรรม และการพัฒนาของจิตใจ มีการแข่งขันชิงดีชิงเด่นกัน มีการสร้างค่านิยมผิด ๆ คลั่งไคล้ในวัตถุและความร่ำรวย”

(ลิขิต ธีรเวคิน, 2539 อ้างถึงใน กอบกาญจน์ ภิญโญมารค, 2554: 58)

ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นดังข้อความข้างต้นจึงเป็นสิ่งที่ผู้เขียนเห็นและเป็นสิ่งที่เข้ามาปะทะใจผู้เขียนจนเกิดอารมณ์ความรู้สึกเศร้า สะเทือนใจ และเจ็บปวดดังที่ผู้เขียนถ่ายทอดในเรื่องใจดวงร้าว แรงปะทะจากสังคมที่เปลี่ยนแปลงและด้วยตัวตนที่สนใจเรื่องนิเวศไม่เพียงแสดงผ่านงานบันเทิงคดีที่เน้นเรื่องการแสดงความรู้สึกของตัวละครเท่านั้น แต่ยังส่งผลกระทบต่อรูปแบบของการสร้างสรรค์งานจากงานเขียนบันเทิงคดีไปสู่งานเขียนสารคดี “หัวใจมันย้ายที่คະหัวใจมันย้ายมาทางบทความนี้แล้วยังไม่ย้ายกลับเพราะเห็นว่าตรงนี้มี ความสำคัญและประโยชน์มากกว่าจินตนาการแตกออกดอกช่อ” (ยุทธชัย สว่างสมุทรชัย, 2555) จากคำกล่าวของผู้เขียนแสดงให้เห็นว่าในทัศนะของเขางานเขียนสารคดีเป็นสิ่งที่สามารถนำเสนอความคิด ทัศนะ และวิธีการที่จะนำไปสู่การแก้ไขปัญหาต่าง ๆ โดยเฉพาะเรื่องสิ่งแวดล้อมได้ดีกว่างานเขียนที่เป็นเรื่องสมมติ

ส่วนนี้อาจจะเป็นเพราะงานเขียนสารคดีของเขาเป็นงานที่นำเสนอเรื่องราวที่เป็นจริงจากประสบการณ์ที่เขาได้พบเจอ และเป็นงานที่แสดงให้เห็นมุมมองที่มีต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจากตัวตนของเขาจริง ๆ ไม่ใช่ผ่านตัวละครที่สมมติขึ้น อีกทั้งตัวตนที่วานี้ยังเป็นตัวตนที่ผ่านวันเวลาได้เห็นการเปลี่ยนแปลงของสภาพบ้านเมือง ผ่านการเรียนรู้ชีวิตจากการพบเจอสิ่งต่าง ๆ หลากหลายรูปแบบนำมาซึ่งความสุข ความทุกข์ ความเจ็บปวด และสู่ความสงบในท้ายที่สุด สิ่งสำคัญคือ ตัวตนนี้ได้ผ่านการเฝ้าติดตามเรื่องราวเกี่ยวกับธรรมชาติและนำมาซึ่งการสร้างสรรค์งานเขียนเชิงนิเวศ การเฝ้าติดตามและเขียนงานเกี่ยวกับธรรมชาติอย่างต่อเนื่องนั้นเป็นสิ่งที่ทำให้ความเป็นตัวตนเชิงนิเวศได้ซึมลึกไปถึงตัวตนด้านในของผู้เขียน ส่งผลให้เขามีความคิด มีอารมณ์ มีความรู้สึกร่วมไปกับประเด็นทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่กำลังเกิดขึ้นในสังคมมากขึ้นเรื่อย ๆ และ

ปรารถนาที่จะแสดงออกถึงความคิด อารมณ์ความรู้สึกนั้นผ่านงานเขียนสารคดีซึ่งเป็นพื้นที่ที่เขาสามารถแสดงให้เห็นปัญหาที่เกิดขึ้นจริงในสังคมได้อย่างชัดเจน ลุ่มลึก และหลากหลายกว่าในงานเขียนบันเทิงคดี

สิ่งที่ถ่ายทอดออกมาในงานเขียนสารคดีจึงเป็นสาระจากชีวิตของเขาที่กลั่นออกมาจากประสบการณ์จริงซึ่งมีทั้งประโยชน์และคุณค่าต่อการดำเนินชีวิต ไม่ว่าจะเป็นต่อตัวเขาเอง ผู้อ่านหรือสรรพชีวิตทั้งหลาย สาระหนึ่งที่ได้จากการเพิ่มพูนของประสบการณ์ชีวิตคือการที่ผู้เขียนได้ใคร่ครวญถึงรากเหง้าของปัญหาต่าง ๆ ในสังคมอย่างลึกซึ้งและมองปัญหาด้วยโลกทัศน์แบบองค์รวมจนค้นพบว่า ปัญหาสังคมและสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นมิได้เป็นเพียงเรื่องภายนอก แต่มีรากเหง้ามาจากสิ่งที่อยู่ภายในของเราอย่าง “จิตสำนึก” ต่างหาก

มันไม่ถึงกับสายเกิน หลับตาอยู่นานแล้ว ลืมตาตื่น แต่ก็ยังไม่แน่ว่าจะยอมลุกขึ้นกันหรือเปล่า ตรงนี้แหละคือปัญหาไม่ใช่ที่อื่น

“ตราบไตที่ตื่นนอนแล้ว แต่ยังไม่ยอมทำอะไร ไม่ต้องบ่น เพราะไม่มีสิทธิ์แม้แต่จะบ่น” สามีของดิฉันเคยพูดกับลูกชายอย่างนั้น

ตื่นนอนเตียงนอนกับตื่นในเรื่องจิตสำนึก -- เรื่องเดียวกัน

เรื่องมะม่วงกับความอ่อนโยนก็เป็นเรื่องเดียวกัน ห้างสรรพสินค้ากับเมี่ยงปลาทุกก็คือเรื่องเดียวกัน ตึกแถว รถเข็นกับระเบียบวินัย ก็ใช่เรื่องเดียวกันหมด

(มองออกไปนอกหน้าต่างบ้านขาว, 2540: 143-144)

ข้อความข้างต้นนี้แสดงให้เห็นการมองปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมด้วยโลกทัศน์แบบองค์รวม จากการที่ผู้เขียนกล่าวถึงเรื่องที่ไม่น่าจะเป็นเรื่องเดียวกันได้อย่างมะม่วงกับความอ่อนโยน ห้างสรรพสินค้ากับเมี่ยงปลาทุกว่าเรื่องเหล่านี้เป็นเรื่องเดียวกันหมด เพราะทุกเรื่องต่างเชื่อมโยงถึงกัน เช่น เรื่องของมะม่วง ผู้คนมักจะให้ความนิยมมะม่วงอยู่ไม่กี่พันธุ์ ทำให้มะม่วงพันธุ์อื่น ๆ ที่เป็นพันธุ์พื้นบ้านสูญพันธุ์ไป ชำการที่มีความนิยมเพียงพันธุ์ใดพันธุ์หนึ่งยังทำให้สูญเสียมะม่วงหลากหลายทางชีวภาพและเป็นการสนับสนุนให้เกษตรกรใส่ปุ๋ย ใส่ยาฆ่าแมลง เพื่อเร่งให้ผลไม้นั้นโตเร็วและได้ผลผลิตมากเพื่อให้เพียงพอต่อความต้องการของผู้บริโภค แต่เป็นการกระทำที่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม รวมถึงค่านิยมที่รับเข้ามาจากต่างประเทศก็ทำให้สิ่งเดิม ๆ ที่เคยอยู่ในสังคมไทยสูญหายไป การรับสิ่งที่คิดว่าเป็นความเจริญและทันสมัยเข้ามาก่อให้เกิดค่านิยมการบริโภคและให้ความสำคัญกับวัตถุมากกว่าจิตใจ การพัฒนาและความทันสมัยที่เข้ามาจึงเป็นสิ่งที่พรากความนุ่มนวล อ่อนโยนของผู้คนและธรรมชาติไป ดังที่เขากล่าวไว้ใน “ผ่านมาทางความคิด” ว่า “บ้านเมืองนี้ต้องเร่งรัดทั้งความรักและการรักษาเยียวยาทุกเรื่องพร้อม ๆ กัน ไม่ใช่แยกอันใดออก

จากอีกอันหนึ่ง เพราะมันอยู่ในครรลองวิบัติเดียวกัน คือถนนสายวัตถุที่วิ่งเข้ากระแทกเมืองและชนบททุกแห่ง นำความเสื่อมไปถึงสิ่งแวดล้อมหรือส่วนรวม” (ผ่านมาทางความคิด, 2536: 14) เขาจึงเห็นว่าคนในสังคมต้องเปลี่ยนทัศนคติการมองโลกและปลูกสิ่งที่เรียกว่า “จิตสำนึก” ให้ดีขึ้น ซึ่งการเปลี่ยนโลกทัศน์ของมนุษย์และปลูกจิตสำนึกเชิงนิเวศนั้นเป็นสิ่งที่ผู้เขียนพยายามทำผ่านงานวรรณกรรมมาอย่างต่อเนื่องและเป็นระยะเวลาานาน ด้วยเขาเห็นว่าเป็นสิ่งที่เขาพอจะทำเพื่อสังคมส่วนรวมได้ ดังที่เขากล่าวถึงการสร้างงานของตนเองว่า

ดิฉันเอง ไม่เคยจากบ้านจากเมืองไปไหนยังตกใจต่อการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวอยู่นานหลายต่อหลายปี มันกระทบเข้าไปถึงหัวใจหัวใจ เพราะฉะนั้นจึงทำให้ลุกขึ้นมาชวนขวยเขียนทำเรื่องเหล่านี้จนถึงทุกวันนี้

หลายคนที่ทนไม่ได้ต่างก็ลุกขึ้นมา หลายคนซึ่งทนเห็นธรรมชาติและความเป็นอยู่อย่างเรียบง่ายถูกทำลายพร้อม ๆ กันและอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ปี พ.ศ. 2531 เป็นต้นมา เขาต่างลุกขึ้นมาโดยไม่ต้องนัดหมายกัน

คนที่มีความตั้งใจอย่างเดียวกัน แม้ไม่เคยรู้จักกันมาก่อนเลย ต่างเดินเข้ามาดูปัญหาที่เกิดขึ้นในเวลาไล่เลี่ยกัน ใครช่วยอะไรได้ก็ทำไป น้อยมากไม่สำคัญ แต่ขอให้ช่วยกันก็เกินพอ

ช่วยกันเถิดนะคะ ช่วยกันสละความเคยชินส่วนตัวบางอย่างออกไป มองให้เห็นความสำคัญของคำว่าส่วนรวมให้มากเข้าไว้ บ้านของเรา เมืองของเราก็จะรอดเอง นั่นหมายถึงโลกรอดก่อน เพราะเราได้ช่วยกันอย่างเต็มที่

(มองออกไปนอกหน้าต่างบานขาว, 2540: 183)

เมื่อพิจารณาการสร้างสรรค้งานของผู้เขียนตั้งแต่งานบันเทิงคดีมาจนถึงงานเขียนสารคดีพบว่า ในงานที่มีเรื่องราวเกี่ยวกับธรรมชาติผู้เขียนมักจะนำเสนอความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติในรูปแบบต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นญาติพี่น้อง เป็นเพื่อน เป็นสิ่งมีค่าที่ต้องปกป้องดูแล หรือต่างก็เป็นส่วนหนึ่งของโลกธรรมชาติ ในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติให้เกิดขึ้นนั้นสิ่งที่เขาทำมาโดยตลอดคือ การทำให้ธรรมชาติมีชีวิตและตัวตน ซึ่งปรากฏอย่างชัดเจนในนวนิยายเรื่องใจดวงร้าวและในงานเขียนสารคดี

ในนวนิยายเรื่องใจดวงร้าวผู้เขียนพยายามนำเสนอความมีชีวิตและตัวตนของธรรมชาติที่เท่าเทียมกับมนุษย์ผ่านการมีอารมณ์ความรู้สึก ไม่ว่าจะเป็นความรู้สึกของธรรมชาติหรือความรู้สึกที่ตัวละครได้รับและรู้สึกแทนธรรมชาติ โดยเฉพาะความรู้สึกเจ็บปวดที่ในนวนิยายมีทั้งการใช้กลวิธีทางภาษา ลักษณะทางกายภาพของธรรมชาติ และเอกสารงานวิจัยของต่างประเทศมายืนยันถึงการมีความรู้สึกเจ็บปวดของตนไม่จากการถูกทำร้ายโดยมนุษย์ ข้อดีของการแสดงให้เห็นว่าธรรมชาติมีความรู้สึกเจ็บปวดได้เช่นเดียวกับมนุษย์คือทำให้เกิดความตระหนักถึงความมีชีวิตของ

ธรรมชาติและเกิดความรู้สึกร่วมจนนำไปสู่ความเมตตาสงสารอยากปกป้องดูแลธรรมชาติให้พ้นจากการทำลายของมนุษย์ด้วยกัน แต่ในขณะเดียวกันการให้ภาพธรรมชาติที่เจ็บปวดจากการถูกรบกวนร้ายและมนุษย์มี “หน้าที่” เข้าไปปกป้องดูแลธรรมชาติกลับทำให้ธรรมชาติถูกลดสถานะให้เป็นเพียง “ผู้ถูกรักษา” ที่หยุดนิ่ง ไม่อาจตอบโต้และต้องรอคอยให้มนุษย์ซึ่งเป็นสิ่งมีชีวิตที่มีความสามารถเหนือกว่าปกป้องดูแล ดังที่ ลอเรน เบอ์ลันท์ (Lauren Berlant) ศาสตราจารย์ด้านวรรณคดีอังกฤษและนักวิชาการด้านผัสสาสมณ์คนสำคัญชี้ให้เห็นว่า

การใช้อารมณ์ความรู้สึก โดยเฉพาะความเจ็บปวดและทุกข์ทรมายืนยันยืนยันสารัตถะแห่งตัวตนของกลุ่มคนชายขอบเป็นจุดอ่อนของการขับเคลื่อนทางการเมืองของกลุ่มคนชายขอบนี้ เพราะผลเสียที่ตามมาคือแทนที่การเรียกร้องความเท่าเทียมดังกล่าวนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคม กลับนำไปสู่สมรรถนะแห่งการเยียวยาและความเห็นอกเห็นใจซึ่งยิ่งตอกย้ำความไม่เท่าเทียมยิ่งขึ้นไปอีก

(Berlant, 1999 อ้างถึงใน ชัยรัตน์ พลมุข, 2562: 336)

การนำเสนอความมีชีวิตของธรรมชาติโดยใช้อารมณ์ความรู้สึกเจ็บปวดมาสร้างความรู้สึกอยากปกป้องดูแลธรรมชาติของมนุษย์จึงอาจเป็นสิ่งที่นำไปสู่ความไม่เท่าเทียมระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติได้ การที่กล่าวเช่นนี้มีได้หมายความว่าผู้วิจัยปฏิเสธการมีอารมณ์ความรู้สึกของธรรมชาติหรือมีเจตนาที่จะลดคุณค่าของงานเขียนนวนิยายเรื่องนี้ ในทางกลับกันผู้วิจัยมองว่านวนิยายเรื่องนี้เป็นงานเขียนของศิริมอร์ อุณหภูมิที่มีคุณค่าอย่างยิ่ง ด้วยเป็นงานที่เป็นหมุดหมายสำคัญของการสร้างสรรค์งานเขียนเกี่ยวกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของเขาอย่างเต็มตัว อีกทั้งในนวนิยายเรื่องนี้ยังนำเสนอความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติในอีกรูปแบบหนึ่ง มิใช่เจ้านายกับทาสเช่นในโลกทัศน์มนุษย์ศูนย์กลาง แต่เป็นเครือญาติ เพียงว่าอารมณ์ความรู้สึกเจ็บปวดเป็นสิ่งที่ได้รับการนำเสนอมากในนวนิยายเรื่องนี้ ซึ่งสาเหตุก็มาจากอารมณ์ความรู้สึกของผู้เขียนที่ถูกปะทะจากสภาพสังคมในขณะนั้น ผู้วิจัยจึงเห็นว่าประเด็นนี้เป็นจุดหนึ่งที่มีการนำเสนอธรรมชาติในงานบันเทิงคดีแตกต่างไปจากสารคดี ซึ่งเป็นสิ่งที่จะแสดงให้เห็นพัฒนาการของงานเขียนเกี่ยวกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของเขาด้วยเช่นกัน ด้วยแม้ในงานเขียนสารคดีจะนำเสนอถึงความมีชีวิตของธรรมชาติแต่ก็มีจุดที่แตกต่างกันบางประการ นั่นคือการนำเสนอความมีชีวิตของธรรมชาติอย่างแตกต่างและหลากหลาย รวมถึงจุดมุ่งหมายของการรับรู้และเข้าใจถึงความมีชีวิตของธรรมชาติ

ถ้าเปรียบว่าเป็นกิริยาของผู้หญิง ยายการเวกต้องได้แชมป์ในทางที่ปรูดปราดแต่อย่างกระโดดกระเดก เพราะอารามที่หล่อลื่นพุ่งช่อออกไปมันช่างที่อมะลือและโดดเด่นเป็นที่สุด หากความอ่อนช้อยไม่ได้

ไม่เหมือนแม่สาวมะลิวัลย์ สายน้ำผึ้ง ซ่อมาลี หรือแม่กระทิงแม่เถาตำลึงริมรั้ว กลุ่ม
นั้นเขามีลีลาชดช้อย ดุยอดช้อของเขาสีทอเลื้อยพันกายอย่างละมุนละไมนั้นมวนวล เหมือนสาว
ที่มีเรื่องราวกว่า

...เหมือนผู้หญิงที่น่าติดตามกว่า

(ร่มไม้ชายคา, 2549: 45-47)

ข้อความข้างต้นแสดงควมมีชีวิตของธรรมชาติผ่านสรรพนามและคำที่ใช้เรียก
ต้นไม้ ดอกไม้ ทั้ง “เขา” “ยายการเวก” “แม่สาวมะลิวัลย์” และ “แม่เถาตำลึง” การใช้สรรพนาม
คำเรียก รวมถึงการกล่าวถึงกิริยาของต้นไม้เช่นนี้ทำให้ธรรมชาติที่เขากล่าวถึงมีชีวิตราวกับเป็นบุคคล
บุคคลหนึ่ง ที่สำคัญคือชีวิตเหล่านี้มีความหลากหลาย มีรูปแบบ มีลักษณะที่ต่างกัน แต่ความต่างนั้น
ไม่ได้นำไปสู่การแบ่งแยก แต่เป็นการเรียนรู้จักความต่างเพื่อให้เห็นคุณค่าที่มีอยู่ในตัวเองของชีวิต
เหล่านั้น เพราะแม้แต่สิ่งมีชีวิตในเผ่าพันธุ์เดียวกัน ก็ยังมีลักษณะทางกายภาพ ลักษณะนิสัยที่แตกต่าง
กัน แต่ทุกชีวิตก็มีคุณค่าและความงามในแบบฉบับของตนเอง การเห็นความแตกต่างหลากหลาย
แม้แต่ในกลุ่มของชีวิตที่อยู่ในเผ่าพันธุ์เดียวกันนั้นจะนำไปสู่การมองความแตกต่างอย่างเคารพ ชื่นชม
ในทุกชีวิต และตระหนักว่าทั้งตัวเราและสรรพสิ่งอื่น ๆ ต่างเป็นหนึ่งเดียวกันในฐานะของการเป็นส่วน
หนึ่งส่วนเดียวของระบบนิเวศ นอกจากนี้ งานเขียนสารคดียังนำเสนอให้เห็นความสัมพันธ์ของสรรพ
ชีวิตเหล่านี้ที่เชื่อมโยงร้อยรัดถึงกันอย่างแยกไม่ขาด

ขณะที่ครั้งหนึ่งฉันเคยร้องเพลงกระโปรงสั้นเสื้อพิด แต่หัวใจข้างในของฉันกลับ
ครวญเพลงที่มีเนื้อร้องทำนองว่า ไม่มีต้นไม้ก็ไม่มีเรา ไม่มีภูเขา ก็ไม่มีเรา ไม่มีสัตว์ก็ไม่มีใครในโลก
โลกเหมือนกัน หรือวิสาสะกับโลกเขียวเขียว ตั้งแต่ยังเหลือเยอะจนแทบไม่เหลือติดแผ่นดิน
เวลานี้ และทุกครั้งที่มีโอกาส พยายามเดินทางเข้าไปฝั่งตัวในนั้น ด้วยสำนึกในคุณค่าแห่งของ
ธรรมชาติ และด้วยความชื่นชมคารวะตราบชีวิตของฉัน

(อกแผ่นดิน, 2542: 115)

ข้อความที่ว่า “ไม่มีต้นไม้ก็ไม่มีเรา ไม่มีภูเขา ก็ไม่มีเรา ไม่มีสัตว์ก็ไม่มีใครในโลก
เหมือนกัน” แสดงให้เห็นการมองชีวิตเหล่านี้ด้วยโลกทัศน์แบบองค์รวมที่ทุกสรรพสิ่งในระบบนิเวศ
ต่างเื้ออิงอาศัยและเกื้อกูลกัน ไม่มีสิ่งใดเกิดขึ้นมาอย่างโดดเดี่ยวและอยู่ได้โดยลำพัง ในข่ายเียงแห่ง
ความสัมพันธ์นี้เมื่อมีชีวิตใดเกิดขึ้นมาชีวิตนั้นย่อมมีฐานะเป็นทั้งผู้รับและผู้ให้ในเวลาเดียวกัน เพราะ
ทุกชีวิตต่างเชื่อมโยงเกี่ยวเนื่องถึงกันอย่างแยกไม่ขาด การเปลี่ยนแปลงหรือหายไปของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง
อย่างผิดปรกติย่อมส่งผลกระทบต่อทั้งระบบให้เสียความสมดุล ดังนั้น วิธีที่ควรจะเป็นของมนุษย์คือ
การอยู่ร่วมกันกับธรรมชาติอย่างเคารพในความมีชีวิต

ความมีชีวิตของธรรมชาติหรือการเรียนรู้จักธรรมชาติในงานเขียนสารคดีจึงไม่ได้เป็นไปเพื่อการมองเห็นประโยชน์ของธรรมชาติจนนำไปสู่การกอบโกยดูดซับเอาประโยชน์จากธรรมชาติในฐานะทรัพยากรของมนุษย์ หรือเป็นการโน้มน้าวให้คนออกมาปกป้องธรรมชาติ แต่เป็นไปเพื่อเปลี่ยนโลกทัศน์การมองธรรมชาติของมนุษย์และทำความเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติเสียใหม่อันจะนำไปสู่การปฏิบัติตนอย่างเป็นหนึ่งเดียวกันกับธรรมชาติและทุกส่วนในระบบนิเวศต่างอยู่ร่วมกันได้อย่างปกติสุข นอกจากนี้ ความมีชีวิตของธรรมชาติในสารคดียังเชื่อมโยงกับมิติทางจิตวิญญาณซึ่งเป็นมิติที่อยู่เหนือกว่าการรับรู้แบบปกติ ทั้งการเป็นเป็นชีวิตที่ศักดิ์สิทธิ์และเป็นสื่อกลางที่ทำให้ผู้เขียนเข้าถึงธรรม ดังที่ได้กล่าวไปในหัวข้อ 4.1.1.1.2 ว่าหนทางสู่การเข้าถึงธรรมนี้ต้องผ่านการพิจารณาทั้งการให้ค่าและความหมายแก่ตนเองและทบทวนความสัมพันธ์ระหว่างตนเองกับผู้อื่น รวมถึงโลกภายนอก ซึ่งจะนำไปสู่เปลี่ยนแปลงโลกทัศน์ จิตสำนึกและตัวตนที่คับแคบสู่ตัวตนที่กว้างใหญ่ที่สุด นั่นคือ ตัวตนที่เป็นส่วนหนึ่งส่วนเดียวกับสรรพสิ่งทั้งหลายในธรรมชาติ มิติทางจิตวิญญาณที่เชื่อมโยงกับหลักธรรมในพุทธศาสนานี้เป็นสิ่งที่ทำให้เห็นความแตกต่างของการนำเสนอเรื่องธรรมชาติในงานเขียนสารคดีกับงานเขียนบันเทิงคดีอย่างชัดเจน ด้วยเรื่องของธรรมชาติที่สัมพันธ์กับหลักธรรมในพุทธศาสนาไม่ปรากฏมาก่อนในงานบันเทิงคดี

นอกจากนี้ ตัวตนที่เป็นส่วนหนึ่งส่วนเดียวกับธรรมชาติยังเป็นอีกสิ่งหนึ่งที่แสดงให้เห็นพัฒนาการของงานที่นำเสนอเรื่องธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ด้วยแม้ในงานบันเทิงคดีจะแสดงให้เห็นการหลอมรวมจิตวิญญาณของผู้หญิงกับธรรมชาติ แต่การหลอมรวมนั้นจะเป็นในแง่ของความรู้สึกที่เชื่อมโยงถึงกันและจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อตัวละครไปยังพื้นที่ที่ธรรมชาติยังคงอุดมสมบูรณ์ในระดับหนึ่งหรือเป็นพื้นที่ที่ตรงข้ามกับเมืองอย่างชนบท ในขณะที่สารคดีผู้เขียนแสดงให้เห็นว่าเขากับธรรมชาติหลอมรวมเป็นหนึ่งเดียวกันทั้งกายและจิตวิญญาณอย่างแท้จริง ดังที่กล่าวในตอนท้ายของหัวข้อ 4.1.1.1.2 ว่าผู้เขียนแสดงให้เห็นถึงความเป็นหนึ่งเดียวระหว่างตนเองกับธรรมชาติผ่านการรับรู้ว่าร่างกายและจิตใจของตน คือธรรมชาติ สิ่งที่เกิดขึ้นนี้ไม่จำเป็นต้องออกไปยังป่าเขาหรือชนบท แต่สามารถเกิดขึ้นได้จากการสังเกตธรรมชาติและสภาพแวดล้อมรอบตัวอย่างละเอียดลออ ดังที่เขาสัมผัสและรับรู้ถึงความมีชีวิตของธรรมชาติ รวมถึงสายสัมพันธ์ลึกลับที่มีระหว่างกันได้ทุกที่และตลอดเวลา ยิ่งเมื่อเวลาผ่านไปความแนบชิดสนิทเป็นหนึ่งเดียวยิ่งมากขึ้น มากขึ้นตามวัยและเวลาที่เพิ่มพูน

ในระหว่างที่ชื่นชมสัมผัส เหมือนฉันได้อ่านงานของโลก ฝ้าดูการทำงานของธรรมชาติ ฝ้าสังเกตความละเอียดอ่อนที่เจือซ่อนอยู่ในนั้น ได้ค้นพบความลึกซึ้งที่จุใจพาดันสู่กันบึงของบางอย่าง ที่เย็นงาม สุภาพ เยียบ สะอาดและนิ่งสงบ อันกลมกลืนเป็นหนึ่งเดียว อยู่ในทุกถั่ววันที่ และทุกสมุทุมที่เรียกว่าโลก

--หล่อเลี้ยงหัวใจและจิตวิญญาณของมนุษย์อย่างฉัน ให้เดินเลาะเลียบเข้าหา
ความซื่อเชื่อในธรรมชาติดียิ่งขึ้น เหมือนวัยเด็กเดินเลาะรั้วสีเขียวแล้วรู้สึกแจ่มใสเรีงรื่น
วัยกลางเลาะไปตามละเมาะไม้แล้วสดชื่น รื่นถึงอก..และวัยนี้ลัดเลียบเข้าสู่ทุ่งหญ้าเลาะลิก
สู่ชั้นในของป่าแล้วยิ่งเย็นล้ำ รวากับวางทั้งหัวใจไว้ในธารน้ำใสที่ไหลเซาะออกจากอ้อมอก
พิสุทธิ์ของป่าธรรมชาติ

ความซื่อเชื่อระหว่างกัน ในวันและวัยนี้ของฉัน ไม่จำเป็นต้องอาศัยกายสักเท่าไร
ด้วยความซื่อเชื่อทั้งหมดนั้นอ่อนโยนและอ่อนอ่อนเข้าหา ด้วยก้อนเนื้อเล็กเล็กข้างในนี้ -ที่
ซุกความรู้สึกความคิดความเข้าใจ เพียบด้วยรักอันถ่องแท้แก่หัวใจเดียวของฉัน

วางไว้ที่เดิม ในความซื่อเชื่อ

(อกแผ่นดิน, 2542: 183)

ประสบการณ์ชีวิตที่มากขึ้นและการสร้างงานเขียนเกี่ยวกับธรรมชาติมาอย่าง
ยาวนานทำให้การนำเสนอธรรมชาติในงานเขียนสารคดีมีพัฒนาการและมีความลึกซึ้งมากขึ้นจากที่เคย
นำเสนอในงานบันเทิงคดี จากความมุ่งหมายของการเขียนงานที่ปรารถนาจะเป็นส่วนหนึ่งของการทำ
ให้สังคมดี กล่าวได้ว่า การนำเสนอปัญหาสิ่งแวดล้อม ความมีชีวิตของธรรมชาติ และนำเสนอ
ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติในมิติทางจิตวิญญาณเพื่อนำไปสู่ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน
ในงานเขียนสารคดีเป็นความพยายามลุกขึ้นสู้ของผู้หญิงคนหนึ่งที่รักธรรมชาติและอยู่กับงานเขียนเชิง
นิเวศจนซึมซับเข้าไปถึงตัวตนด้านใน จึงตอบโต้โลกทัศน์และค่านิยมกระแสหลักของสังคมอันเป็นต้น
ตอของการทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในแบบฉบับของตนเอง ไม่ต้องออกไปประท้วงหรือ
แสดงออกด้วยวิธีการที่รุนแรง แต่ตอบโต้ด้วยพลังของภาษาและเรื่องเล่า ปลุกความมีชีวิตและจิต
วิญญาณของธรรมชาติขึ้นมาในสำนึกของผู้อ่าน อันเป็นสิ่งที่โลกทัศน์กระแสหลักหรือโลกทัศน์แบบ
มนุษย์ศูนย์กลางปฏิเสธมาโดยตลอด

ในฐานะนักเขียนเขามีได้เพียงนำเสนอเรื่องราวและมุมมองความคิดของตนเอง
เท่านั้น แต่เขายังนำเสนอแนวคิด วิถีชีวิตและมุมมองต่อธรรมชาติของบุคคลอื่น ซึ่งบุคคลที่เขา
นำเรื่องราวมาถ่ายทอดนั้นเป็นบุคคลที่มีความเมตตาและเอื้ออารีต่อสรรพชีวิตอื่น รวมถึงเป็นบุคคลที่มี
วิถีชีวิตที่สอดคล้องกับธรรมชาติ งานเขียนเรื่องแรกที่ผู้เขียนนำเสนอความคิดและอุดมการณ์ของ
บุคคลอื่นคือ เรื่อง “ผ่านมาทางความคิด” ซึ่งเป็นงานที่บันทึกถึง “สืบ นาคะเสถียร” นักอนุรักษ์ผู้
อุทิศตนเพื่อสัตว์ป่าและป่าไม้ ด้วยเห็นความเปลี่ยนแปลงของสังคมจากนโยบายพัฒนาเศรษฐกิจที่
นำไปสู่การทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยิ่งยวด ประกอบกับความชื่นชมศรัทธาในเรื่องราว
ชีวิต ความคิด และอุดมการณ์ของสืบ นาคะเสถียร เขาจึงเขียนบันทึกชิ้นนี้ ทางหนึ่งเพื่อสร้างความ

ตระหนักถึงปัญหาสังคมและวิกฤตการณ์สิ่งแวดล้อมที่นับวันมีแต่จะรุนแรงขึ้น อีกทางหนึ่งเพื่อระลึกถึงผู้ที่จากไปและหวังว่างานจะเป็นประโยชน์ต่อผู้ที่มีหัวใจของนักอนุรักษ์ทุกคน

เนื้อหาของบันทึกมีทั้งส่วนที่เป็นบันทึกประจำวันของผู้เขียนที่เล่าเรื่องราวในชีวิต และแสดงความคิดเห็นของตนต่อความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นในขณะนั้น และส่วนที่เป็นการถอดเทปบันทึกที่เขาเคยได้ฟังการบรรยายของสี่บ นาคะเสถียร ในงานสัมมนาสิ่งแวดล้อมปี '33 ซึ่งการเริ่มต้นการบรรยายด้วยคำพูดที่กลายเป็นวาทะสำคัญของสี่บ นาคะเสถียร ในเวลาต่อมาที่ว่า “วันนี้ผมขอพูดในนามของสัตว์ป่าเพราะพวกเขาพูดเพื่อตัวเองไม่ได้” (ผ่านมาทางความคิด, 2536: 36) ประกอบกับภาพและเนื้อหาการบรรยายที่ทำให้ผู้เขียนรู้สึก “คารวะต่อวิญญาณนักสู้เช่นเขาคารวะต่อหัวใจแสบางของเขา และนึกถึงความรักความศรัทธาของฉันที่มีต่อเขาตั้งแต่ได้ยินหัวใจของเขาร้องไห้ในวันสัมมนาสิ่งแวดล้อม '33” (ผ่านมาทางความคิด, 2536: 35) ด้วยความรู้สึกเช่นนี้เขาจึงถอดเทปบันทึกเสียงมาเผยแพร่ให้ผู้คนได้รับรู้ ด้วยปรารถนาให้อุดมการณ์ของสี่บ นาคะเสถียร ยังคงเรื่องรองตลอดไปเพื่อปลุกจิตสำนึกแห่งการอนุรักษ์ให้ตื่นขึ้นในหัวใจของคนทุกคน

งานเขียนอีกเรื่องหนึ่งที่นำเสนอเรื่องราวของบุคคลอื่นคือ เรื่อง “บ้านเหล่านีมีการค้นพบ” เป็นเรื่องที่คุณเขียนบันทึกเรื่องราวของตนเองและกลุ่มคนที่ปฏิเสธต่อค่านิยมกระแสหลักของสังคม หันเข้าหาวิถีชีวิตที่เรียบง่ายและสอดคล้องไปกับธรรมชาติ ในกลุ่มคนที่เขาเล่าถึงต่างเป็นกลุ่มคนที่มีแนวทางการดำเนินชีวิตในแบบของตน โดยใช้องค์ความรู้จากอาชีพที่ประกอบควบคู่ไปกับความรู้ทางนิเวศวิทยาสร้างวิถีชีวิตสีเขียวในแบบฉบับของตนเองขึ้น เช่น สถาปนิกใช้ความรู้ทางสถาปัตยกรรมออกแบบบ้านโดยคำนึงถึงความสอดคล้องกับธรรมชาติแวดล้อมและผลกระทบต่อธรรมชาติเป็นสำคัญ ผู้ประกอบการเจ้าของซูเปอร์มาร์เก็ตที่เห็นถึงพิษภัยของสารเคมีที่เข้าสู่ร่างกายผ่านอาหารและสิ่งของเครื่องใช้ ด้วยการทำการเกษตรที่พึ่งสารเคมีอันตรายนั้นมิใช่ส่งผลเสียแต่กับร่างกายมนุษย์เท่านั้น แต่ส่งผลเสียในทางสุขภาพกับสิ่งมีชีวิตอื่นที่เป็นเพื่อนร่วมโลกของมนุษย์ด้วย เขาจึงพยายามเสาะแสวงหาสินค้าปลอดสารจากเกษตรกรเกษตรอินทรีย์เพื่อให้ผู้บริโภคได้รับสินค้าที่ปลอดภัยตั้งแต่ต้นทาง และใช้ความรู้ในอาชีพของตนสร้างตลาดหล่อเลี้ยงให้เกษตรกรและชาวบ้านที่ทำเกษตรอินทรีย์สามารถอยู่ได้และทำได้อย่างต่อเนื่อง แม้จะต้องแบกรับการสูญเสียทางการค้ามากกว่าการทำเกษตรแบบปรกติก็ตาม

จะเห็นได้ว่าบุคคลที่กล่าวถึงทั้งหมดข้างต้นนี้ล้วนมีวิถีชีวิตที่ค้ำกับค่านิยม กระแสหลักอย่างบริโภคนิยมซึ่งเป็นสิ่งที่ผู้เขียนมองว่าทำให้เกิดการบริโภคและผลาญธรรมชาติอย่าง ร้ายแรง นำไปสู่ปัญหาอื่น ๆ ตามมา ในฐานะหน่วยหนึ่งของสังคมผู้เขียนเองก็เลือกที่จะดำเนินชีวิต ของตนให้สอดคล้องกับธรรมชาติและสร้างผลกระทบต่อชีวิตอื่นให้น้อยที่สุด ในฐานะของนักเขียนเขา ได้ผลักดันแนวคิดและวิธีการดำเนินชีวิตทั้งของตนเองและบุคคลอื่นสู่สาธารณะ ด้วยหวังว่าสิ่งที่เขา ถ่ายทอดในงานเขียนจะสามารถเป็นตัวอย่างให้แก่ผู้ที่สนใจในวิถีธรรมชาติและเป็นการสร้างจิตสำนึก เชิงนิเวศให้กับผู้คนได้

หัวใจคือดอกผลยิ่งขึ้นไปอีก

-- เมื่อให้ผลของมัน

ผลจากดอกของมัน

ผลจากหัวใจแสนงามของบางคน ยังประโยชน์ให้บังเกิดแก่สังคม ผู้คน สัตว์ป่า สัตว์

เมือง...

ดอกผลจากหัวใจของบางคน ฝักพินใจคนขึ้นมา

ดอกผลจากหัวใจของบางใคร ทำให้โลกที่กำลังจะตาย ชยับตัว

ดอกไม้ผลไม้มันในหัวใจของบางบุคคล ทำให้โลกและธรรมได้มาบรรจบพบกัน ทอดทาง

สว่างงามขึ้นกลางใจ

ใจ ทุกสิ่งทุกอย่างต้องใช้หัวใจ เกิดขึ้นที่ใจ จรดลงที่ใจ -- และจบลงที่ใจ

(อกแผ่นดิน, 2542: 166)

ข้อความข้างต้นเป็นข้อความจากบท “จรดลงที่ใจ” ในเรื่องอกแผ่นดินที่แสดงให้เห็นว่าการ สร้างสรรค์งานเขียนได้แสดงให้เห็นบทบาทการอนุรักษ์ธรรมชาติและสร้างจิตสำนึกเชิงนิเวศของ ผู้เขียนอย่างแท้จริง ด้วย “ดอกไม้ ผลไม้มันในหัวใจ” อาจตีความได้ว่าคือ งานเขียนของเขาที่เขียนออก จากใจด้วยปรารถนาจะส่งต่อสำนึกที่ดีงามให้แก่ผู้อื่น ดังนั้น ไม่ว่าจะเป็ผลงานและอุดมการณ์ของสืบ นาคะเสถียร หรือวิถีชีวิต แนวคิดสีเขียวของตัวเขาและบุคคลอื่น ๆ รวมถึงงานเขียนของเขาล้วนเป็น เมล็ดพันธุ์ที่เขาหวังว่าจะงอกงามเกิดดอกผลขึ้นในใจของผู้อ่าน พลิกฟื้นหัวใจคนทุกคนให้เปิดรับ ธรรมชาติและน้อมใจเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขของสรรพสิ่งบน โลกใบนี้

4.1.2 บทบาทและจิตวิญญาณเชิงนิเวศของผู้หญิงในงานเขียนสาระจากชีวิตเชิงสุขภาพ : ชีวิตที่พึ่งพาธรรมชาติและการรักษาสิ่งแวดล้อม

โลกที่ตกอยู่ในอิทธิพลของวิทยาศาสตร์สมัยใหม่และความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีนั้นเป็นโลกที่แสดงให้เห็นถึงความพยายามเอาชนะและอยู่เหนือธรรมชาติทุกวิถีทางของมนุษย์ การค้นคว้าองค์ความรู้ คิดค้นสิ่งประดิษฐ์และนวัตกรรมใหม่ ๆ หรือการผลิตแบบอุตสาหกรรม ล้วนเป็นสิ่งที่สร้างช่องว่างระหว่างธรรมชาติกับมนุษย์ให้ห่างเหินกันขึ้นเรื่อย ๆ ด้วยผู้คนให้คุณค่าและเชื่อมั่นในสิ่งประดิษฐ์ที่มนุษย์คิดค้นขึ้นกว่าสิ่งที่ได้รับจากธรรมชาติ เชื่อถือผลผลิตที่ได้จากระบบอุตสาหกรรมมากกว่าผลผลิตที่ได้จากครัวเรือนและธรรมชาติ ก่อให้เกิดเป็นวัฒนธรรมกระแสหลักที่ครอบงำผู้คนในยุคสมัยใหม่ แต่แล้วความเชื่อมั่นและศรัทธาที่ผู้คนมีต่อวัฒนธรรมกระแสหลักก็ต้องสั่นคลอน เมื่อเป็นที่ประจักษ์แล้วว่าความพยายามที่จะเอาชนะธรรมชาติของมนุษย์ได้สร้างผลกระทบที่เป็นภัยร้ายแรงต่อระบบนิเวศ ซึ่งหมายรวมทั้งสรรพสิ่งในธรรมชาติและมนุษย์

เมื่อวิถีชีวิตที่ห่างไกลจากธรรมชาติได้ก่อให้เกิดความเจ็บป่วยและโรคร้ายมากมาย การรักษาด้วยแพทย์แผนปัจจุบันอันเป็นระบบการแพทย์กระแสหลักก็ดูจะไม่ได้ผลอีกต่อไป คนกลุ่มหนึ่งที่เชื่อมั่นในวิถีแห่งธรรมชาติได้หันกลับมาเยียวยาและดูแลสุขภาพของตนด้วยการพึ่งพาสิ่งที่มีในธรรมชาติ โดยคำนึงถึงความสมดุลของระบบนิเวศและสุขภาพร่างกายเป็นสำคัญ เช่นเดียวกับผู้เขียนที่ครั้งหนึ่งเขาต้องเผชิญกับความทุกข์ทรมานจากโรคมุมิแพ่ซึ่งมีสาเหตุหลักจากการรับควันทูหรือติดต่อกันเป็นเวลาหลายวัน วันละหลายชั่วโมง ประกอบกับสภาพแวดล้อมในเมืองหลวงที่ปกคลุมไปด้วยควันจากท่อไอเสีย ส่งผลให้เขามีอาการเจ็บป่วยเรื้อรังเป็นเวลาหลายปี ในขณะที่เขาต้องเผชิญกับความทรมานจากโรคที่เป็นและท้อแท้กับการรักษาด้วยการแพทย์กระแสหลักที่เพียงแต่บรรเทาอาการและกีดความเจ็บปวดไว้ชั่วคราวมิได้ช่วยให้หายขาดจากโรค เขาได้ค้นพบเส้นทางสายใหม่ที่เข้ามาเยียวยาสุขภาพชีวิตของเขาให้ดีขึ้นนั่นคือ ธรรมชาติบำบัด อันเป็นการเยียวยาและดูแลสุขภาพโดยการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตให้เข้าสู่ความเรียบง่ายและสอดคล้องกับธรรมชาติ ทั้งด้านร่างกาย คือการปรับเปลี่ยนการกินอยู่ ด้านจิตใจ คือการพึ่งพาตนเอง และแนวคิดในเชิงสร้างสรรค์ (เจค็อบ วาทกกันซารี, 2557: 13) ซึ่งเส้นทางการรักษาและวิถีชีวิตที่พึ่งพาธรรมชาตินี้ได้กล่าวถึงในงานเขียนสาระจากชีวิตเชิงสุขภาพทั้งหมด แม้การเยียวยารักษาด้วยวิถีทางเช่นนี้ดูจะเป็นการใช้ประโยชน์จากธรรมชาติในทุภาคส่วน แต่ท่าทีที่ผู้เขียนมีต่อธรรมชาติก็เป็นไปอย่างนอบน้อม งานเขียนสาระจากชีวิตเชิงสุขภาพจึงเป็นงานสารคดีประเภทหนึ่งที่ผู้วิจัยเห็นว่าได้แสดงให้เห็นบทบาทและจิตวิญญาณเชิงนิเวศของผู้หญิงผ่านทัศนคติและท่าทีต่อธรรมชาติระหว่างการเยียวยารักษาและใช้ชีวิตของผู้เขียนดังนี้

4.1.2.1 ธรรมชาติบำบัด : วิถีใหม่ในเส้นทางสายธรรมชาติ

วิถีชีวิตของคนในยุคสมัยใหม่เป็นวิถีที่แวดล้อมไปด้วยค่านิยมและวัตถุสิ่งของซึ่งนำพามนุษย์ให้ห่างไกลจากธรรมชาติ จนหลงลืมไปว่าสิ่งมีชีวิตทั้งหลายล้วนถือกำเนิดมาจากธรรมชาติ มนุษย์เองก็เป็นผลผลิตของสรรพสิ่งในธรรมชาติ ดังนั้นธรรมชาติจึงเป็นสิ่งที่เหมาะสมกับวิถีชีวิตของมนุษย์ที่สุด การมีวิถีชีวิตที่ขัดต่อวิถีแห่งธรรมชาติเช่นที่พบในการบริโภคของผู้คนในสังคมสมัยใหม่ ไม่ว่าจะเป็นสิ่งที่รับประทานผ่านปากอย่างยาแผนปัจจุบัน อาหารที่ผ่านการแปรรูป อาหารสำเร็จรูป การรับประทานผ่านจุกอย่างอากาศที่ปนเปื้อนสารเคมี ฝุ่นควันต่าง ๆ หรือรับประทานผ่านผิวอย่างเครื่องสำอาง ครีมบำรุง ผลิตภัณฑ์รักษาความสะอาด ล้วนเป็นสิ่งแปลกปลอมและเป็นพิษสำหรับร่างกายสิ่งมีชีวิตซึ่งนำไปสู่การก่อโรคทั้งสิ้น

งานสารระจากชีวิตเชิงสุขภาพของศิริเมธอร อุณหุรูป ชี้ให้เห็นว่าความเจ็บป่วยของมนุษย์ในปัจจุบันมีสาเหตุหลักมาจากการมีวิถีชีวิตที่ไม่สอดคล้องกับธรรมชาติ โดยเฉพาะการรับสิ่งที่ไม่เป็นธรรมชาติเข้าสู่ร่างกาย ในเรื่อง “ทางเลือกมีมากกว่าหนึ่ง” อันเป็นปฐมบทของงานเขียนสารจากชีวิตเชิงสุขภาพ ผู้เขียนเล่าถึงสาเหตุของความเจ็บป่วยจากโรคมะเร็งที่เขาเผชิญว่ามาจากการต้องสูดดมควันบุหรี่ของเพื่อนร่วมทางในรถปรับอากาศเมื่อครั้งไปเยือนประเทศญี่ปุ่นเป็นระยะเวลาหลายวันติดกัน แม้อาการเจ็บป่วยของเขาจะเริ่มปรากฏให้เห็นตั้งแต่วันแรก ๆ และเขาเพียรที่จะบอกให้เพื่อนร่วมทางทราบเท่าไร สิ่งที่ได้กลับมาก็มีเพียงรอยยิ้มและการเพิกเฉย “มิโยได้พูดขอร้องกันหลายเที่ยว และย้ำว่าดิฉันไม่สบายแล้วนะคะ ‘ผู้ร้ายควันแดง’ ในรถก็เพียงยิ้ม ๆ บ้างก็ปลอบว่าไม่เป็นไรหรอกครับ ไม่เป็นไรหรอกน่า แล้วก็พ้นควันแดงต่อไป” (ทางเลือกมีมากกว่าหนึ่ง, 2539: 10) บุคคลเหล่านี้มิได้เพียงไม่สนใจต่อภาวะเบียดการอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นในสังคมเท่านั้น แต่การยิ้มและพูดปลอบด้วยประโยคที่ว่า “ไม่เป็นไร” ยังแสดงให้เห็นถึงการเพิกเฉยต่อความเจ็บป่วยของผู้อื่นที่มาจากกรกระทำของตนเองด้วย

เป็นเวลาลงถึงหกวันที่ผู้เขียนต้องทนอยู่บนรถที่เต็มไปด้วยควันบุหรี่กับการเพิกเฉยของเพื่อนร่วมทางเพศชายทั้งหลายซึ่งเห็นอาการเจ็บป่วยที่เกิดขึ้นกับเขาอยู่ดาดดา จนในวันที่เจ็ดเขาหมดสติหลังก้าวลงจากรถ เหล่าเพื่อนร่วมทางจึงตระหนักได้ถึงพิษภัยจากควันบุหรี่ของตนและไม่สูบบุหรี่บนรถอีกตลอดการเดินทาง แต่ก็ดูเหมือนจะสายไปเสียแล้วเพราะแม้จะเป็นเวลาเพียงเจ็ดวันแต่สุขภาพของเขาก็พังเสียหายไปหมดและทำให้เขาต้องทนทรมานกับความเจ็บป่วยเป็นเวลาถึงห้าปีเต็มเป็นที่สังเกตว่าผู้ที่สูบบุหรี่ในรถคันนั้นทั้งหมดเป็นผู้ชายและผู้ที่ได้รับผลกระทบจากควันบุหรี่อย่างไม่เต็มใจคือ ผู้หญิง อีกทั้งผู้เขียนยังชี้ให้เห็นว่า แม้สาเหตุของความเจ็บป่วยส่วนหนึ่งจะมาจากควันบุหรี่ แต่สิ่งที่เป็นสาเหตุที่แท้จริงสำหรับเขา คือ บุคคล ที่ “มักง่าย เห็นแก่ตัว และเป็นภัยต่อโลก” ในที่นี้ความมักง่ายที่ผู้ชายกระทำต่อผู้หญิงจึงไม่ต่างอะไรกับสิ่งที่ผู้ชายปฏิบัติต่อธรรมชาติอันเป็นสิ่งที่

นำไปสู่การครอบงำและทำลายธรรมชาติ อย่างไรก็ตาม ในงานเขียนสาระจากชีวิตเชิงสุขภาพก็มิได้นำเสนอให้เห็นถึงปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างผู้ชาย ผู้หญิง และธรรมชาติมากนัก ด้วยเนื้อหาและจุดมุ่งหมายของงานที่เป็นเรื่องเกี่ยวกับสุขภาพ มีเพียงที่กล่าวถึงในตอนต้นของเรื่อง "ทางเลือกมีมากกว่าหนึ่ง" ที่ผู้วิจัยได้กล่าวถึงข้างต้น

นอกจากเหตุการณ์ในครั้งนั้นแล้ว เมื่อกลับมายังกรุงเทพฯ ผู้เขียนยังต้องเผชิญกับวันบวหรีในที่ทำงาน ควันรถจากท่อไอเสีย สารเคมีจากโรงงานใกล้บ้าน หรือแม้กระทั่งสารเคมีในผลิตภัณฑ์ที่ใช้ในชีวิตประจำวันอย่างยาสระผม สบู่อาบน้ำ หมึกพิมพ์หนังสือ ซึ่งเมื่อรับเข้ามาในร่างกายแล้วเป็นสิ่งที่กระตุ้นให้อาการเจ็บป่วยของเขากำเริบขึ้น สุขภาพร่างกายของเขาจึงมีแต่แยลง การบอกเล่าถึงสาเหตุของโรคจึงเป็นส่วนที่ชี้ให้เห็นว่า ความเจ็บป่วยที่เกิดขึ้นกับสุขภาพชีวิตนั้นเป็นผลมาจากทั้งการดำเนินชีวิต สภาพแวดล้อม และผู้คนรอบตัว

ในเริ่มแรกผู้เขียนรักษาโรคมะเร็งด้วยระบบการแพทย์แผนปัจจุบัน เขาไปพบแพทย์อย่างสม่ำเสมอ รับประทานยาและปฏิบัติตามที่แพทย์แนะนำ รวมถึงการตรวจรักษาด้วยเทคโนโลยีทางการแพทย์ จวบจนเป็นระยะเวลากว่าสามปีแต่โรคที่เขาเป็นก็ยังไม่หายขาด การต้องเผชิญกับความทุกข์ทรมานที่แม้กระทั่งการหายใจยังเป็นเรื่องยากทำให้เขาเริ่มท้อแท้กับการรักษา เพื่อที่จะต้องรับประทานยาแผนปัจจุบันที่ทำได้เพียงแค่ทุเลาอาการ แต่ไม่ทำให้หายจากโรค “ยาแผนปัจจุบันไม่มีผลในการรักษา เพราะเพียงทำให้ทุเลาจากอาการในขณะที่ยาออกฤทธิ์” (ทางเลือกมีมากกว่าหนึ่ง, 2539: 34) การตรวจและรักษาจึงมุ่งบำบัดเฉพาะอาการที่แสดงและจัดการกับอวัยวะส่วนใดส่วนหนึ่งของร่างกายที่มีปัญหาซึ่งตรวจเจอเท่านั้น หากตรวจด้วยเทคโนโลยีทางการแพทย์ไม่พบก็ไม่สามารถรักษาได้ ด้วยเหตุนี้เขาจึงหมดหวังกับการรักษาด้วยระบบการแพทย์แผนปัจจุบัน

ดังที่พระไพศาล วิสาโล (2533) ได้กล่าวไว้ในบทความเรื่อง “จากการแพทย์แบบกลไกสู่การแพทย์แบบองค์รวม” ว่าความไร้ประสิทธิภาพของระบบการแพทย์แผนปัจจุบันนั้นมาจากการมีกระบวนทัศน์แบบกลไกและแยกส่วน ทำให้ในสายตาแพทย์ร่างกายของผู้ป่วยถูกแยกเป็นส่วน ๆ ชีวิตในส่วนที่สัมพันธ์กับจิตใจและสิ่งแวดล้อมจะถูกตัดออก ส่วนเดียวที่แพทย์จะให้ความสนใจคือ ร่างกายซึ่งถูกมองว่าไม่ต่างอะไรกับเครื่องจักรที่เสีย และในสายตาของแพทย์ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะทาง ร่างกายที่ถูกแยกออกเป็นส่วน ๆ จะมีส่วนที่เป็นสิ่งสำคัญสำหรับเขาก็เฉพาะอวัยวะส่วนที่เขามีความรู้เท่านั้น ซึ่งในหลายกรณี หลายโรค การรักษาอวัยวะเฉพาะส่วนก็เป็นเพียงการรักษาปลายเหตุเท่านั้น หากผู้ป่วยไม่เปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตทั้งระบบโรคที่เป็นก็จะกลับมาเกิดขึ้นซ้ำ อีกสาเหตุหนึ่งคือ การหลงใหลกับเทคโนโลยีการแพทย์อย่างสุดโต่ง ผ่านการรักษาด้วยการให้ยา ไม่ว่าจะยาฉีด ยาทา หรือยากิน ที่ต้องให้ผู้ป่วยทุกครั้งที่มีการรักษาหรือให้คำแนะนำ ยาจึงเป็นตัวแทนของเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่สร้าง

ความมั่นใจให้กับแพทย์ แม้จะมีได้ให้ผลที่ดีกับผู้ป่วยในระยะยาวก็ตาม เมื่อการมองด้วยกระบวนทัศน์แบบกลไกและแยกส่วนในระบบการแพทย์แผนปัจจุบันสร้างผลเสียมากกว่าผลดี ผู้คนมากมายจึงหาทางออกด้วยการหันเข้าหาวิธีการบำบัดเยียวยาสุขภาพทั้งเก่าและใหม่ โดยมีวิธีการรักษาที่ตั้งอยู่บนทัศนะแบบองค์รวม อันเป็นทัศนะที่มาจากแนวคิดทางนิเวศวิทยา คือ การตระหนักว่าสรรพสิ่งในธรรมชาติล้วนเชื่อมโยงและมีความสัมพันธ์กัน ต่างส่งผลกระทบต่อกันอย่างไม่อาจแยกเป็นส่วน ๆ การรักษาและดูแลสุขภาพจึงต้องให้ความสำคัญกับทุกด้านของชีวิต ไม่ว่าจะร่างกาย จิตใจ อารมณ์ และความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม โดยเป้าหมายของการรักษามีใช่เพียงแค่ให้หายจากโรค แต่เป็นการมีชีวิตที่เป็นปรกติสุข (ไพศาล วิสาโล และสมควร ใฝ่งามดี, 2533: 25-32)

ความรู้ประสิทธิภาพของการแพทย์แผนปัจจุบันในลักษณะนี้ได้ปรากฏในงานเขียนสารจากชีวิตเชิงสุขภาพอีกเล่มหนึ่ง คือ “อากาศ อาโป อาหาร อารมณ์ ก่อให้เกิดอาการ” ผู้เขียนได้ชี้ให้เห็นว่า การแพทย์แผนปัจจุบันนั้นมักจะละเลยชีวิตในส่วนอื่นของผู้ป่วยที่นอกเหนือไปจากอาการที่แสดง ดังในตอนที่เขากล่าวถึงอาการปวดท้องจากการรับประทานอาหารที่ปรุงด้วยน้ำส้มสายชูว่า

ถ้าปล่อยทิ้งไว้หรือรักษาไม่ถูกทาง เกิดมีคนแบกพุงดิ้นไปหาหมอทั่วไป นึกหรือว่าหมอมจะรู้ว่าเกิดจากพิษน้ำส้มสายชู คงหัวเราะตาย ถ้าดิ้นเกิดไปยืนยันว่าคราวที่แล้วก็เป็นแบบนี้ เมื่อกินน้ำจิ้มที่ปนน้ำส้มสายชู หมออาจเอาหัวโขกข้างฝา ไม่หัวดิ้นก็หัวหมอ ถ้าดิ้นยังดื้อดึงยื่นกรานเสียงแข็งต่อไปอีก ก็เพราะดิ้นเรียนรู้ด้วยประสบการณ์แท้ ๆ ของดิ้นมาถึง 2 หน 2 คราวแล้ว

(อากาศ อาโป อาหาร อารมณ์ ก่อให้เกิดอาการ, 2544: 70)

เมื่อการแพทย์แผนปัจจุบันไม่สามารถทำให้เขาหลุดพ้นจากความเจ็บป่วยได้ เขาจึงหันไปหาทางเลือกอีกทางเลือกหนึ่งของการรักษา นั่นคือ การแพทย์แผนโบราณ ซึ่งเป็นทางเลือกการรักษาที่ทำให้เขาได้กลับเข้าสู่เส้นทางสายธรรมชาติอีกครั้ง เขาเริ่มต้นการรักษาจากการแกะและนวดรักษาตามแพทย์แผนจีนกับครูประกายเพชร ทองพิทักษ์ ซึ่งเน้นการปรับระบบประสาทโดยใช้หยางกับฮยินมาทำงานร่วมกับตำว (ตำวคือ ศาสตร์) ซึ่งการรักษาในแนวทางนี้จะมองร่างกายด้วยทัศนะแบบองค์รวมว่า ร่างกายคือระบบการประสานงานที่ทุกส่วนต่างมีความสำคัญและเชื่อมโยงถึงกัน “จุดเล็กจุดน้อยที่ว่ากันไม่สำคัญ สำคัญทั้งนั้น มีความสัมพันธ์กันไปหมด” (ทางเลือกมีมากกว่าหนึ่ง, 2539: 72) การรักษาจึงไม่สามารถเน้นเฉพาะจุดใดจุดหนึ่งได้เพราะทุกส่วนมีความหมายต่อสุขภาพทั้งสิ้น หลังจากเริ่มเห็นผลเขาจึงเลิกรับประทานยาแผนปัจจุบัน หันมาใช้วิธีการนวดรักษา และให้ธรรมชาติบำบัดร่างกาย โดยการพึ่งพาธรรมชาติและมีวิถีชีวิตที่สอดคล้องกับธรรมชาติ ทั้งรับประทานและอบสมุนไพร รับประทานอาหารที่เป็นธรรมชาติ ซึ่งหมายถึงสิ่งที่มาจากธรรมชาติ ปราศจากการปรุงแต่งด้วยสิ่งที่ไม่ใช่ธรรมชาติและปนเปื้อนสารเคมี อีกทั้งอาหารนั้นต้องเป็นไปตามฤดูกาลและ

เหมาะสมกับธาตุในร่างกาย ดื่มน้ำอุ่นหรือน้ำอุณหภูมิปรกติและให้เหมาะสมกับความต้องการของร่างกาย และนอนในเวลาที่ควรนอน คือให้เป็นไปตามวิถีของธรรมชาติ และบริหารร่างกายและจิตใจด้วยโยคะ เพราะโยคะเป็นการบริหารร่างกายที่ช่วยสร้างทั้งความแข็งแรงของทุกส่วนในร่างกายและความมั่นคงทางจิตใจจากการควบคุมลมหายใจและการทำสมาธิ เมื่อดูแลตัวเองและปฏิบัติตามคำแนะนำอย่างเคร่งครัด สุขภาพของเขาทั้งร่างกายและจิตใจก็ดีขึ้น ซึ่งไม่ใช่แค่ทำให้เขาหายจากโรคที่เป็นเท่านั้น แต่ยังทำให้สุขภาพร่างกายของเขาแข็งแรงขึ้นกว่าเดิม ดังที่เขากล่าวไว้ว่า “การเดินทางกลับมาสู่เส้นทางสายธรรมชาติ ทำให้ชีวิตใหม่ของฉันได้เริ่มต้นขึ้นในคราบเก่าทรูโถมสาหัส ค่อย ๆ ผลิใหม่เหมือนไม้รอดชีวิต แตกผลกิ่งอกงามหรือฟื้นตัวจนแข็งแรงในที่สุด” (อากาศ อาโป อาหาร อารมณ ก่อให้เกิดอาการ, 2544: 10) จะเห็นว่าการรักษาด้วยแพทย์แผนโบราณนั้นมีได้มุ่งรักษาเฉพาะโรคที่ผู้เขียนเป็นอยู่ แต่เน้นที่การปรับร่างกายและวิถีชีวิตของเขาทั้งระบบเพื่อให้เกิดความสมดุล

การที่คนเราจะมีชีวิตที่แข็งแรง ตามหลักโยคะ ต้องกินให้ถูกต้อง หายใจให้ถูกต้อง ออกกำลังกายให้ถูกต้อง คิดให้ถูกต้อง พักผ่อนให้ถูกต้อง ดิฉันคิดว่าคนที่บอกว่าตัวเองไม่มีเวลาทำสิ่งเหล่านี้ (ให้ถูกต้อง) ผลที่ออกมา ก็จะกลายเป็นคนอ่อนแอได้ในที่สุด และเกิดโรคตามส่วนที่ตนประมาทอ่อนแออยู่

(ทางเลือกมีมากกว่าหนึ่ง, 2539: 141)

การรักษาตัวใน “ทางเลือกมีมากกว่าหนึ่ง” ทำให้เขาตระหนักได้ว่า การบำบัดรักษาอาการป่วยและการมีสุขภาพดีนั้นเป็นเรื่องของการดำเนินชีวิตทั้งระบบ ไม่ว่าจะเป็นการรับประทานอาหาร การดื่มน้ำ การดำเนินชีวิตประจำวัน สภาพแวดล้อม รวมถึงการจัดอารมณ์และจิตใจ ที่จะต้องปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับวิถีแห่งธรรมชาติ หากอยากจะมีชีวิตที่เป็นปรกติสุขก็ต้องรักษาสุขภาพร่างกายให้สมดุลทั้งภายนอกและภายใน หลังจากอาการเจ็บป่วยจากโรครุมแพ่ดีขึ้น ผู้เขียนจึงรวบรวมความรู้และข้อมูล ทั้งที่เก็บเกี่ยวได้ระหว่างการรักษาและค้นคว้าเพิ่มเติม เป็นงานเขียนเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตโดยเน้นที่การดูแลสุขภาพในเส้นทางสายธรรมชาติด้าน ๆ อีก 3 เล่ม ได้แก่ อากาศ อาโป อาหาร อารมณ ก่อให้เกิดอาการ อาหารจัดสภาพร่างกาย และทางรอดจากความเป็นทาส ยานอนหลับ เหล้า บุหรี่ ผงชูรส

“อากาศ อาโป อาหาร อารมณ ก่อให้เกิดอาการ” เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับวิถีชีวิตตามธรรมชาติที่คำนึงถึงการรับประทานให้เป็น นอนให้เป็น อยู่ให้เป็น และอาบน้ำให้เป็นหรือดูแลร่างกายให้ถูกต้อง ด้วยสาเหตุของโรคหรืออาการผิดปกติที่เกิดขึ้นกับมนุษย์เป็นผลมาจากการรับประทานหรือบริโภคสิ่งที่ไม่เป็นธรรมชาติเข้าสู่ร่างกาย อากาศเป็นการบริโภคทางจมูก อาโป (น้ำ) บริโภคทางปาก อาหารบริโภคทางปากและผิว อารมณบริโภคทางใจ จากการศึกษาและ

ประสบการณ์เยียวยารักษาตัวที่ผ่านมามีทำให้เขาค้นพบว่าสิ่งที่เหมาะสมกับร่างกายมนุษย์ที่สุดคือธรรมชาติ เขาจึงนำเสนอวิถีชีวิตที่สอดคล้องกับธรรมชาติและพึ่งพาส่วนที่ธรรมชาติมีอยู่อย่างแท้จริง

“อาหารจิตสภาพร่างกาย” เป็นเรื่องเกี่ยวกับการรับประทานอาหารตามฤดูกาล โดยมีลักษณะเป็นตำราอาหารที่บอกวิธีทำ วิธีรับประทาน สรรพคุณและโทษของส่วนประกอบและเครื่องปรุงที่ใช้ปรุงแต่งอาหารตามกลุ่มเดือนในแต่ละฤดูกาล เพื่อบอกถึงสิ่งที่เกิดขึ้นในแต่ละกลุ่มเดือนว่า มีพืชผักหรือสัตว์ชนิดใดเกิดขึ้นและสามารถนำมาประกอบอาหารได้โดยไม่รบกวนต่อสภาพแวดล้อม อาหารจิตสภาพร่างกายจึงเป็นเรื่องราวการดำเนินชีวิตที่สอดคล้องไปกับวิถีแห่งธรรมชาติ ทั้งวัน เวลา และฤดูกาลที่หมุนเวียน

“ทางรอดจากความเป็นทาส ยานอนหลับ เหล้า บุหรี่ ผงชูรส” เป็นเรื่องเล่าถึงวิธีการหลุดพ้นจากสารเสพติดอย่าง ยานอนหลับ เหล้า บุหรี่ และผงชูรส ที่เป็นกับดักกดมนุษย์ให้ตกเป็นทาส โดยวิธีการหลุดพ้นนั้น ทางหนึ่งคือ การใช้ธรรมชาติเยียวยาอาการที่เป็นผลพวงจากสารเสพติด อีกทางหนึ่งซึ่งผู้เขียนเห็นว่าสำคัญที่สุดคือ ใจ “ทุกอย่างเริ่มที่ใจ และดับที่ใจ” (ทางรอดจากความเป็นทาส ยานอนหลับ เหล้า บุหรี่ ผงชูรส, 2557: 9) ด้วยสิ่งที่คุณเขียนมองว่าเป็นสารเสพติดเป็นสิ่งที่เราเห็นได้ในชีวิตประจำวันและอาจเป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้ในชีวิตของคนบางคน ทั้ง ๆ ที่สิ่งเหล่านี้เสพเข้าไปก็มิได้ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ร่างกาย แต่ทั้งกระแสสังคม การโฆษณา หรือจิตของเรา สิ่งที่เราเชื่อว่ามันเป็นสิ่งจำเป็นและขาดไม่ได้ เมื่อไม่มียานอนหลับไม่มีทางหลับ ไม่มีเหล้าไม่มีบุหรี่ไม่รู้สึกผ่อนคลาย ไม่มีผงชูรสอาหารไม่อร่อย สำหรับผู้เขียนแล้วสิ่งเหล่านี้เป็นการปรุงแต่งทางจิต เป็นสะกดจิตตนเองให้เชื่อซ้ำแล้วซ้ำเล่าจนสิ่งเหล่านี้แนบสนิทเป็นเนื้อเดียวกับทั้งร่างกายและจิตใจ ดังนั้นการหลุดพ้นจากสิ่งเสพติดเหล่านี้คือการปล่อยใจให้เป็นอิสระ ไม่แปดเปื้อน

ในงานเขียนสาระจากชีวิตเชิงสุขภาพทั้งหมดจึงเป็นการเดินกลับเข้าสู่เส้นทางสายธรรมชาติของผู้เขียน ซึ่งมีใจแค่ทำให้สุขภาพชีวิตของเขาดีขึ้นเท่านั้น แต่ยังเป็นการทำให้เขาได้กลับไปเชื่อมโยงกับรากหรือภูมิปัญญาดั้งเดิมของคนในอดีต ซึ่งเป็นกลุ่มคนที่ตระหนักถึงคุณค่าที่แท้ของธรรมชาติ ผ่านผู้สืบทอดที่ยังคงรักษาและสืบทอดองค์ความรู้มาจวบจนปัจจุบัน เขาและหมอประจำตัวจึงเรียกศาสตร์แห่งการเยียวยารักษาที่ว่า “ศาสตร์ปัจจุบันเพื่ออนาคต” กล่าวคือเป็นองค์ความรู้ดั้งเดิมในอดีตที่ยังคงมีคนรักษาสืบทอดมาจนถึงปัจจุบันและเป็นการรักษาสุขภาพที่คำนึงถึงอนาคตของสุขภาพร่างกายที่สมดุลและมั่นคง เป็นที่น่าสังเกตว่าการส่งต่อหรือสืบทอดองค์ความรู้นี้สืบทอดกันผ่านหมอหรือผู้เยียวยาที่เป็นผู้หญิง จากซินแสอำมาตย์ที่เพชรหรือคุณประกายเพชร ทองพิทักษ์ คุณหมอประจำตัวของผู้เขียน และจากพี่เพชรที่ถ่ายทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับการรับประทานอาหาร การออกกำลังกาย การใช้ชีวิตที่สอดคล้องกับธรรมชาติให้กับผู้เขียนผ่านคำแนะนำต่าง ๆ แม้จะ

ไม่ถึงกับเป็นการสืบทอดศาสตร์การรักษาทั้งหมด แต่ก็เห็นการถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติจาก ผู้หญิงถึงผู้หญิงด้วยกัน ในที่นี้จึงเห็นความเชื่อมโยงระหว่างผู้หญิงกับธรรมชาติ ในแง่ของการเรียนรู้ และทำความเข้าใจธรรมชาติจนเห็นถึงคุณค่าที่แท้จริงและน้อมรับธรรมชาติเข้าสู่กายและใจ

แล้วทำไมดิฉันต้องชื่นชมธรรมชาติมากมายขนาดนั้น มีแต่ความรักศรัทธาธรรมชาติ ยิ่ง ๆ ขึ้นไป ไม่เคยเสื่อมคลายหน่วยแห่งคุณหลายคนอาจจะพอรู้คำตอบ -- ธรรมชาติอบอุ่น อยู่ในตัวของดิฉัน อ่อนโยนอยู่ในกายของดิฉัน เป็นมิตรเป็นเกลอที่คุ้นเคยกันมาตั้งแต่เด็ก เป็น ความซิดเชื้อที่แสนอ่อนหวาน เป็นขุมปัญญามหาศาสตร์ของคนตะวันออก เป็นยิ่งกว่าขุมทรัพย์ใน เรือนใจของคนตะวันออกอย่างดิฉัน

ดิฉันจึงพอใจที่จะเรียนลึกเข้าไปในธรรมชาติมากขึ้น มากขึ้น ไม่ว่าในแง่ที่สัมพันธ์กับ จิตใจหรือกายสังขาร...

...ขอคารวะภูมิปัญญาบรรพบุรุษตะวันออก กับขอบคุณผู้ถ่ายทอด ผู้รับทอดไม่ว่าทั้ง สืบทอดหรือตกทอดทุกท่าน

(อากาศ อาโป อาหาร อารมณ์ ก่อให้เกิดอาการ, 2544: 72-73)

คำกล่าวที่ว่า “ธรรมชาติอบอุ่นอยู่ในตัวของดิฉัน อ่อนโยนอยู่ในกายของดิฉัน” ยังเป็น การเน้นย้ำความจริงที่ว่ามนุษย์คือธรรมชาติ ถือกำเนิดจากธรรมชาติ ธรรมชาติจึงเป็นจุดตั้งมารดา ของมนุษย์ การเหยียวยาวและพึงพาธรรมชาติในการมีชีวิตอยู่อย่างนอบน้อมจึงเป็นการกลับไปเชื่อมโยง กับจิตวิญญาณแห่งธรรมชาติอย่างพระแม่ธรณีหรือแม่ธรรมชาติอีกครั้ง จากการทำผู้เขียนมักจะ กล่าวถึงพลังและความน่าอัศจรรย์ของธรรมชาติว่ามีจุดเริ่มต้นมาจากผืนแผ่นดิน ทั้งพลังธรรมชาติที่ เข้าประสานกับร่างกายระหว่างนอนหลับในยามค่ำคืนหรือที่เขาเรียกว่า “ไอดิน” ซึ่งเป็นพลังบริสุทธิ์ที่ เหยียวยาร่างกายของมนุษย์ให้แข็งแรงขึ้น และพืชพันธุ์ทั้งหลายที่เป็นอาหารและยารักษาโรคก็ล้วน แล้วแต่อกเงยมาจากผืนดินทั้งสิ้น ผืนแผ่นดินจึงเป็นจุดกำเนิดของความองงามในชีวิตของสรรพสิ่ง ทั้งมวล การที่เขาได้เชื่อมโยงกับจิตวิญญาณแห่งธรรมชาติเช่นนี้ทำให้เขาค้นพบเป้าหมายสูงสุดของการ มีชีวิตอยู่ซึ่งไม่ใช่แค่หายใจต่อไปได้ แต่เป็นการปรารถนาที่จะเป็นหนึ่งเดียวกับธรรมชาติทั้งกายและจิต วิญญาณ “ดิฉันเลยมอบตัวเองทั้งหมดให้แก่ธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็นส่วนของใจที่มีอยู่เป็นทุนเดิมอยู่ แล้ว และของกาย เพื่อว่าดิฉันจะได้มีความเป็นธรรมชาติอย่างสมบูรณ์ ทั้งในวิถีชีวิตและใน รายละเอียด กับมีความซิดเชื้อกับธรรมชาติยิ่ง ๆ ขึ้นไป อันคือเป้าหมายสูงสุดในชีวิตตัวเอง “(อากาศ อาโป อาหาร อารมณ์ ก่อให้เกิดอาการ, 2544: 95)

การตระหนักรู้ว่ามนุษย์ถือกำเนิดมาจากธรรมชาติและปรารถนาที่จะเป็นหนึ่ง เดียวกับธรรมชาติเป็นส่วนหนึ่งของสำนักเชิงนิเวศ นอกจากนี้ สำนักเชิงนิเวศยังแสดงผ่านการที่

ผู้เขียนมองว่าการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของตนจากการพึ่งพิงวิถีทางวิทยาศาสตร์ทั้งการรักษาและความ เป็นอยู่มาเป็นการพึ่งพาธรรมชาติถือเป็นการเดินเข้าหาธรรมชาติซึ่งนำไปสู่การสร้างจิตสำนึกเชิงนิเวศ ทางหนึ่ง ดังที่เขากล่าวว่า “เปิดรับสิ่งที่ธรรมชาติมีอยู่เดิม สำหรับดิฉันสำนึกในสุขภาพกับสำนึกในคุณ ของธรรมชาติ เป็นเรื่องเดียวกัน” (อากาศ อาโป อาหาร อารมณ์ ก่อให้เกิดอาการ, 2544: 31) ข้อความข้างต้น เป็นตอนที่ผู้เขียนกล่าวถึงคนส่วนใหญ่ในปัจจุบันที่ไม่เห็นคุณค่าของธรรมชาติ เพราะ เขาเหล่านั้นมองว่าตนเองไม่ใช่ส่วนหนึ่งของธรรมชาติ แยกตนเองออกจากธรรมชาติอย่างสิ้นเชิง เมื่อมี ลูกก็ปลูกฝังให้ได้กมีทัศนคติไม่ดีต่อธรรมชาติ ทั้งเรื่องดินสกปรก ต้นไม้ใบร่วงเลอะเทอะ อากาศร้อน ทำให้ตัวเหนียวเหนอะหนะ เมื่อมองว่าธรรมชาติเหล่านี้ไม่มีประโยชน์ก็ทำลายทิ้ง ไม่ว่าจะเป็นการโค่น ต้นไม้ การปลูกคอนกรีตทับดิน และอยู่ในห้องปรับอากาศแทนอากาศธรรมชาติ ซึ่งความคิดและการ กระทำเหล่านี้ล้วนส่งผลถึงระบบนิเวศให้เสียสมดุล ในท้ายที่สุดก็ส่งผลให้ร่างกายมนุษย์แปรปรวนและ ชาติสมดุลไปด้วย เขาจึงมองว่าเรื่องสุขภาพและธรรมชาติเป็นเรื่องเดียวกัน มนุษย์ต้องกลับไปทำ ความรู้จักและสนิทชิดเชื้อกับธรรมชาติเสียก่อน โลกจึงจะรอด และมนุษยชาติจะอยู่รอดไปด้วย “คน ในยุคนี้สามารถทำอย่างคนยุคก่อนได้ กลับไปชิดเชื้อกับธรรมชาติ ทางเดียวที่จะทำให้โลกรอด คนก็ รอดด้วย” (อากาศ อาโป อาหาร อารมณ์ ก่อให้เกิดอาการ, 2544: 442)

การกลับไปพึ่งพาและใกล้ชิดธรรมชาติจึงนำไปสู่การเกิดจิตสำนึกเชิงนิเวศนั้น เป็นสิ่งที่ ผู้เขียนประสบด้วยตนเอง ด้วยเมื่อเขาต้องพึ่งพาธรรมชาติมากขึ้นจากการรักษาโรคด้วยธรรมชาติ บำบัดทำให้เขาได้เรียนรู้คุณค่าของธรรมชาติและวิถีความเป็นไปของธรรมชาติมากขึ้น เช่น เขาได้ เรียนรู้ว่าธรรมชาติมีระบบระเบียบที่ดำเนินไปตามครรลองของธรรมชาติเองและดำเนินอย่างค่อยเป็น ค่อยไป ไม่มีการลัดขั้นตอนหรือตัดขั้นตอนให้ได้ผลลัพธ์ที่เร็วขึ้น เพราะจะทำให้ระบบทั้งหมดเสีย สมดุล เขาจึงนำความรู้ที่ได้มาปรับใช้กับการรักษา หลักธรรมชาติทำให้เขามีวินัยและความเพียรที่จะ รักษาตนเองด้วยธรรมชาติ แม้ว่าจะต้องใช้เวลาอันยาวนานกว่ายาแผนปัจจุบันที่เขาไปกดอาการให้หายทันที แต่ก็ เป็นไปแบบช้าครึ่งช้าคราว ในขณะที่ธรรมชาตินั้นให้ผลลัพธ์ที่ดีอย่างมั่นคงและยั่งยืน เช่นเดียวกับกรนอนที่เขาเรียนรู้ว่าควรนอนตามกลไกธรรมชาติของร่างกายและวิถีของธรรมชาติ เพราะการฝืนธรรมชาติของร่างกายนั้นมีแต่ผลเสียตามมา การเรียนรู้เช่นนี้นำไปสู่จิตสำนึกเชิงนิเวศ ของผู้เขียนที่ขยายขอบเขตของธรรมชาติจากธรรมชาติภายใน (ร่างกาย) ไปสู่ธรรมชาติภายนอก (สรรพสิ่งในธรรมชาติ) “ไม่มีความคิดที่จะไปฝืนขึ้นธรรมชาติ ฝืนความเป็นธรรมชาติ -- ของสิ่งที่มีอยู่ ตามธรรมชาติ ยอมรับสิ่งที่มีอยู่อย่างเคารพคารวะ นอบน้อมต่อสิ่งที่เกิดขึ้นตั้งอยู่และดับไปใน ธรรมชาติ เข้าใจต่อกระบวนการความเป็นไปในสรรพสิ่ง” (อากาศ อาโป อาหาร อารมณ์ ก่อให้เกิดอาการ , 2544: 320) ในที่นี้การเรียนรู้ที่จะเข้าใจธรรมชาติชีวิต ได้ขยายขอบเขตจากแค่ชีวิตของตนเอง ไปสู่

ชีวิตอื่น ๆ ในธรรมชาติ เขาจึงยอมรับความเป็นไปของธรรมชาติและความมีชีวิตของสรรพสิ่งอื่นอย่าง
เคารพ ไม่พยายามครอบครอง เอาชนะ หรืออยู่เหนือธรรมชาติเช่นที่มนุษย์ในปัจจุบันเป็น

ดังนั้น ถึงแม้ว่าการรักษาตนเองและมีชีวิตโดยพึ่งพาธรรมชาติในแบบของผู้เขียนจะ
แสดงให้เห็นถึงการใช้ประโยชน์จากธรรมชาติ แต่ก็ยังเป็นไปอย่างนอบน้อมและสำนึกในคุณค่าของ
ธรรมชาติอยู่เสมอ มิได้กอบโกยจนเป็นการทำลายพำผลาญธรรมชาติไป ด้วยเขาตระหนักอยู่
ตลอดเวลาว่ามนุษย์ถือกำเนิดมาจากธรรมชาติ ทุก ๆ องค์ประกอบในร่างกายของมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็น
เลือด เนื้อ อวัยวะต่าง ๆ ล้วนก่อร่างสร้างตัวมาจากธรรมชาติทั้งสิ้น ดังนั้นหากมนุษย์ทำร้ายธรรมชาติ
ซึ่งเปรียบเสมือนมารดาผู้ให้กำเนิดและโอบอุ้มเลี้ยงดูมนุษย์มา มนุษย์ทุกคนก็จะได้รับสิ่งนั้นตอบแทน
กลับไปด้วย จะเห็นได้ว่าผู้เขียนจะตระหนักถึงผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมและคำนึงถึงชีวิตอื่นอยู่เสมอ
เมื่อเด็ดใบไม้ พืชผักมาทำอาหารก็จะขออนุญาตก่อน การนำมาบริโภคก็จะเป็นแบบพอดีและใช้เมื่อถึง
คราวจำเป็นเท่านั้น มิได้มุ่งใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์หรือรับประทานเพราะกิเลสซึ่งจะส่งผลกระทบ
ต่อความสมดุลของระบบนิเวศตามมา “ถ้าทำดีคนเดียว เก็บชนิดลำ 1 ใบ หรือ 1 ช่อ ก็เกินพอแล้ว”
(ทางรอดจากความเป็นทาส ยานอนหลับ เหล้า บุหรี่ ผงชูรส, 2557: 95)

นอกจากนี้ ในเรื่อง “อาหารจัดสภาพร่างกาย” ผู้เขียนยังชี้ให้เห็นว่า การมีวิถีชีวิต
สอดคล้องกับความเป็นไปของธรรมชาติอย่างการรับประทานอาหารตามฤดูกาลนั้น นอกจากจะทำให้
ร่างกายกลับคืนสู่สมดุลแล้ว ยังเป็นการอนุรักษ์พันธุ์พืชในท้องถิ่นนั้น ๆ และชี้ให้เห็นว่าการ
รับประทานอาหารนอกฤดูกาลส่งผลกระทบต่อร่างกายและสิ่งแวดล้อมอย่างไรบ้าง

ในแต่ละท้องถิ่น ความหลากหลายของพืชพันธุ์ก็แตกต่างกันออกไปตามที่ทราบกันดี
เมื่อผักพืชของงามตรงขึ้นมาให้ จึงควรชวนขยายหากินกันในฤดูนั้น ๆ ปูย่าตายายป่าลุงเก็บ
ผักในฤดูกาลมากิน ลูกหลานควรนั่งกินด้วยเพื่อจะได้ซึมซับเรียนรู้พืชพันธุ์ในธรรมชาติ
โดยเฉพาะคุณค่าของมันที่ให้ประโยชน์ต่อร่างกายโดยตรง อันเป็นส่วนสำคัญและสัมพันธ์ต่อ
ชีวิตทั้งหมด

คนปัจจุบันขาดสัญชาตญาณรับรู้ความเป็นไปในธรรมชาติ ทั้งไม่ค่อยมีการบันทึกไว้
ในระบบความรู้พื้นฐาน เด็กรุ่นหลัง ๆ จึงไม่รู้ว่ในแต่ละฤดูกาลสัมพันธ์กับร่างกายอย่างไร มี
พืชผักอะไรบ้างงอกขึ้นมาใหม่บนแผ่นดินที่เหยียบย่ำ

วิธีการปลูกพืชผักผลไม้เพื่อเอาใจตลาด ก็มีส่วนสูงในการฆ่าความหลากหลายของพืช
พันธุ์เดิม ที่เคยมีอยู่ในธรรมชาติ รวมทั้งการตัดต่อทางพันธุกรรม โดยไม่ทราบว่าได้ฆ่าตัวเองไป
พร้อมกันด้วย

(อาหารจัดสภาพร่างกาย, 2546: 17)

ผู้เขียนมองว่าธรรมชาติมีระบบระเบียบที่สอดคล้องและสัมพันธ์กับทุกชีวิตบนโลก ไม่ว่าจะเป็นการหมุนเวียนของวันเวลา กลางวัน-กลางคืน หรือฤดูกาลที่ผันเปลี่ยนล้วนมีความโดยตรงต่อทุกชีวิต ในแต่ละฤดูกาล แต่ละท้องถิ่นก็มีพืชพันธุ์ออกเฝยขึ้นมาแตกต่างกัน ในทางนิเวศวิทยาการรับประทานอาหารตามฤดูกาลและท้องถิ่นนอกจากจะช่วยรักษาพันธุ์พืชท้องถิ่นที่คนมองข้าม รักษาความหลากหลายและความสมดุลของธรรมชาติไว้แล้ว ยังช่วยให้เด็ก ๆ ในชุมชนรู้จักธรรมชาติในพื้นที่ อันจะนำไปสู่การเข้าใจคุณค่าและเกิดความหวงแหนธรรมชาติต่อไป ส่วนในทางสุขภาพการรับประทานอาหารนอกฤดูกาลจะส่งผลให้ธาตุในร่างกายของมนุษย์แปรปรวน ขาดความสมดุลนำไปสู่ความเจ็บป่วยในที่สุด แต่หากรับประทานอาหารถูกระยะ ถูกฤดูกาล ถูกเดือน ไฟธาตุในร่างกายก็จะแข็งแรง ร่างกายภายนอกก็จะเป็นปกติเพราะมีฐานกำลังที่แข็งแรง ซึ่งความสมดุลและเป็นปรกตินั้นย่อมเป็นสิ่งที่มีมนุษย์ทุกคนปรารถนา นอกจากนี้ผู้เขียนยังชี้ให้เห็นว่าการพยายามเอาชนะธรรมชาติอย่างการทำการเกษตรนอกฤดูกาลหรือการปลูกพืชผักผลไม้เอาใจตลาดนั้น เป็นการสร้างความเสียหายให้กับระบบนิเวศและชุมชนอย่างมหาศาล ด้วยวิธีการที่ทำให้พืชพันธุ์ออกนอกฤดูกาลหรือท้องถิ่นนั้นเป็นการทำลายความหลากหลายทางชีวภาพ อีกทั้งเมล็ดพันธุ์พืชที่ดัดแปลงตัดต่อทางพันธุกรรมยังเป็นการผูกขาดทางการค้า เกษตรกรต้องซื้อเมล็ดพันธุ์จากนายทุนเท่านั้น เขาจึงมองว่าเป็นการทำลายมรดกของท้องถิ่นและทำให้คนในท้องถิ่นตกเป็นทาสของนายทุน “ในอนาคตเราอาจเป็นยิ่งกว่าทาส ที่ไม่มีแม่แต่เมล็ดพันธุ์ของตนเอง” (อาการจิตสภาพร่างกาย, 2546: 17)

งานเขียนสาระจากชีวิตเชิงสุขภาพของศิริเมธอร อุณหรูปจึงเป็นงานเขียนที่นอกจากจะมีจุดมุ่งหมายเพื่อเผยแพร่วิธีการเยียวยารักษาความเจ็บป่วยของตนเองด้วยธรรมชาติแล้ว ยังเป็นงานที่สร้างจิตสำนึกกรธรรมชาติผ่านการรักษาโรคและการดำเนินชีวิตที่เรียกร้องให้ผู้คนหันมาหันกลับมาดำรงตนให้เหมาะสมและสอดคล้องกับธรรมชาติอย่างที่เราควรจะเป็น ดังข้อความในหน้าปกเรื่อง “อากาศ อาโป อาหาร อารมณ์ ก่อให้เกิดอาการ” ว่า “ปลูกธรรมชาติลงในหัวใจ ปลูกชีวิตใหม่ให้สุขภาพ” ซึ่งสุขภาพที่วันนี้ผู้วิจัยมองว่าไม่ใช่แค่สุขภาพของมนุษย์ แต่เป็นสุขภาพะของทุกสรรพสิ่งในโลกธรรมชาติ

จากการศึกษางานเขียนสารคดีทั้งหมดของศิริเมธอร อุณหรูป สิ่งที่เห็นได้อย่างชัดเจนคือ บทบาทและจิตวิญญาณเชิงนิเวศของศิริเมธอร อุณหรูป ทั้งในฐานะของการเป็นส่วนหนึ่งของสังคมนิเวศอันยิ่งใหญ่ ศิริเมธอรมีสายสัมพันธ์และทัศนคติที่ดีต่อธรรมชาติ จากการมองว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติจึงค้นหาแนวทางการดำเนินชีวิตของตนโดยมุ่งที่ความสอดคล้องกับธรรมชาติและเกื้อกูลต่อชีวิตอื่น โดยมีทั้งธรรมชาติและธรรมชาติเป็นรากฐานสำคัญด้วยทั้งสองสิ่งมีความเชื่อมโยงเป็นหนึ่งเดียวกัน

นอกจากนี้ ด้วยความที่ศิเรมอร์เป็นผู้หญิงคนหนึ่งที่ทำให้ความสนใจกับปัญหาและปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมและมักจะเก็บปัญหาเหล่านั้นมาขบคิดต่อ โดยเฉพาะเรื่องของสิ่งแวดล้อม ดังที่เธอได้กล่าวถึงตนเองไว้ว่า “จริง ๆ เป็นคนอ่อนไหวกับแรงปะทะนะ เห็นอะไรก็จะคิดตามไปหมด ตอนนี้ก็เห็นว่าสังคมมันเต็มไปด้วยปัญหาซึ่งมันก็ปะทะใจเราเหมือนกัน” (มณีกรานต์, 2549: 23) แรงปะทะนี้เองที่ทำให้ศิเรมอร์พยายามส่งเสียงเรียกร้องให้ผู้คนหันมาสนใจปัญหาที่เกิดขึ้นและกลับมาให้ความสำคัญกับธรรมชาติในแบบฉบับของตนเอง คือผ่านบทบาทความเป็นนักเขียน เขาใช้งานวรรณกรรมเป็นพื้นที่ในการแสดงออกทางความคิดและเป็นกระบอกเสียงให้กับธรรมชาติมาโดยตลอด ตั้งแต่ในงานเขียนบันเทิงคดียุคแรก ๆ จนมาถึงงานเขียนสารคดีในปัจจุบันเขาก็ยังคงนำเสนอสิ่งเหล่านี้อย่างต่อเนื่อง ในทางหนึ่งเขาใช้ถ้อยคำที่กระทบใจสร้างความตระหนักเรื่องปัญหาสิ่งแวดล้อม ใช้เรื่องราววิถีชีวิตของตนเองทั้งในด้านชีวิตประจำวันและการเยียวยารักษาตัวมาโน้มน้าวให้ผู้อ่านเกิดความรักและหันกลับมาให้ความสำคัญกับธรรมชาติอย่างตรงไปตรงมา ในอีกทางหนึ่งเขาใช้กลวิธีทางภาษานำเสนอธรรมชาติอย่างมีชีวิตและตัวตนเพื่อให้ผู้อ่านได้รู้จักกับธรรมชาติในอีกแง่มุมหนึ่ง ซึ่งไม่ใช่ในมุมมองของการเป็นทรัพยากรที่มีมูลค่าในทางเศรษฐกิจ แต่เป็น “บุคคล” บุคคลหนึ่งที่มีตัวตน มีชีวิต มีจิตวิญญาณ สามารถทำให้ผู้อ่านเกิดความรัก ความผูกพันต่อบุคคลนั้นตามไปด้วยได้ งานเขียนสารคดีของศิเรมอร์ อุณหภูมิตั้งแต่บัดนี้จึงเป็นงานที่เกิดขึ้นภายใต้สำนึกและหน้าที่ของนักเขียนหญิงคนหนึ่งที่มีต่อกับสังคม ธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมอย่างลึกซึ้ง

4.2 กลวิธีการประพันธ์ที่ใช้ในการสร้างจิตสำนึกเชิงนิเวศในงานเขียนประเภทสารคดีของศิเรมอร์ อุณหภูมิตั้งแต่บัดนี้

งานเขียนประเภทสารคดีของศิเรมอร์ อุณหภูมิตั้งแต่บัดนี้ เป็นงานที่มุ่งนำเสนอเรื่องของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมผ่านความคิดและวิถีชีวิตของผู้เขียน ซึ่งมีทั้งเรื่องของผู้เขียนมีจุดมุ่งหมายในการสร้างจิตสำนึกเชิงนิเวศให้กับผู้อ่านผ่านงานเขียนของตนโดยตรง และเรื่องที่มีแม้จะมีจุดมุ่งหมายที่จะสร้างจิตสำนึกเชิงนิเวศแต่ก็สามารถตีความได้ผ่านการเล่าถึงวิถีชีวิตของผู้เขียน ในการปรับเปลี่ยนทัศนคติและโน้มน้าวให้เกิดจิตสำนึกเชิงนิเวศกับผู้อ่านนั้นมีการใช้กลวิธีการประพันธ์ 2 กลวิธีคือ กลวิธีทางเนื้อเรื่องและกลวิธีทางภาษา

4.2.1 กลวิธีทางเนื้อเรื่อง

กลวิธีทางเนื้อเรื่องที่ใช้ในการนำเสนอประเด็นเรื่องธรรมชาติและสร้างจิตสำนึกเชิงนิเวศนั้น ผู้วิจัยจะพิจารณาตามโครงสร้างและกลวิธีการเขียนสารคดี ซึ่งในงานสารคดีของศิริเมธอร อุณหุรูป ปรากฏกลวิธีที่เกี่ยวข้องกับประเด็นที่นำเสนอ 4 กลวิธี คือ กลวิธีการตั้งชื่อเรื่อง กลวิธีการเริ่มเรื่อง กลวิธีการจบเรื่องและกลวิธีการนำเสนอเนื้อหา

4.2.1.1 การตั้งชื่อเรื่อง

ชื่อเรื่องเป็นองค์ประกอบสำคัญของสารคดี เพราะเป็นส่วนแรกสุดที่ผู้อ่านมองเห็น และทำให้อยากอ่านเรื่องราวที่เขียนต่อไป (ธัญญา สังขพันธานนท์, 2553: 65) ผู้เขียนจึงต้องเลือกชื่อที่น่าสนใจและเหมาะสมกับเนื้อเรื่องที่นำเสนอ ในงานเขียนสารคดีของศิริเมธอร อุณหุรูป มีการตั้งชื่อเรื่องทั้งในส่วนของชื่อสารคดีและชื่อของบทซึ่งมาจากการรวบรวมงานสารคดีที่ตีพิมพ์เป็นตอนลงในนิตยสาร ซึ่งทั้งสองส่วนมีความน่าสนใจและมีการใช้กลวิธีที่ดึงดูดผู้อ่านให้สนใจติดตามเนื้อเรื่องได้เป็นอย่างดี โดยในงานเขียนสารคดีของศิริเมธอร อุณหุรูปมีการใช้กลวิธีการตั้งชื่อเรื่อง 4 กลวิธี ได้แก่ การตั้งชื่อด้วยการเล่นคำและสำนวน การตั้งชื่อเรื่องจากตัวละครสมมติ การตั้งชื่อเรื่องด้วยการตั้งคำถาม และการตั้งชื่อเรื่องอย่างตรงไปตรงมา

การตั้งชื่อด้วยการเล่นคำและสำนวน

การตั้งชื่อด้วยการเล่นคำและสำนวน เป็นกลวิธีการตั้งชื่อเรื่องที่น่าไปสู่การนำเสนอเรื่องธรรมชาติและปัญหาสิ่งแวดล้อมที่พบมากในงานของ ศิริเมธอร อุณหุรูป ด้วยเป็นกลวิธีที่เร้าให้ผู้อ่านเกิดความสงสัยและนำไปขบคิดต่อ อีกทั้งการเล่นคำและสำนวนยังทำให้เกิดการตีความได้มากกว่าหนึ่งความหมาย ดังชื่อบท “น้ำหนึ่งใจเดียว” จากเรื่อง “มองออกไปนอกหน้าต่างบานขาว” ผู้เขียนตั้งชื่อเรื่องด้วยสำนวน “น้ำหนึ่งใจเดียวกัน” ทำให้ผู้อ่านทราบว่าเป็นเรื่องนี้ผู้เขียนต้องการสื่อถึงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของผู้คน ทั้งในเรื่องของความคิดและการกระทำ โดยปรกติแล้วสำนวนนี้ใช้ได้กับทุกเหตุการณ์ ทุกเรื่องที่แสดงให้เห็นถึงความสามัคคีกันในกลุ่มคนจนนำไปสู่ความสำเร็จ มิได้เฉพาะเจาะจงกับเรื่องใดเรื่องหนึ่ง การตั้งชื่อเรื่องด้วยสำนวนนี้จะดึงดูดให้ผู้อ่านเข้าไปหาคำตอบในเนื้อเรื่องว่า ความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวที่ผู้เขียนได้กล่าวถึงนั้นเป็นเรื่องใด และเมื่อผู้อ่านได้ติดตามเนื้อเรื่องก็จะทราบว่า “น้ำ” ในชื่อเรื่องมิได้เป็นเพียงส่วนหนึ่งของสำนวนเท่านั้น แต่ผู้เขียนยังเล่นกับคำว่า “น้ำ” โดยสื่อถึงความหมายโดยตรงของน้ำ ทั้งน้ำฝน น้ำในคลอง น้ำในแม่น้ำ ที่ในอดีตน้ำเหล่านี้ล้วนใสสะอาด ปราศจากมลพิษจนสามารถนำมาบริโภคได้ แต่ในปัจจุบันกลับแตกต่างไปจากอดีตอย่างสิ้นเชิง น้ำที่เคยใสกลายเป็นสีดำ น้ำที่เคยปราศจากมลพิษกลายเป็นน้ำที่เต็มไปด้วยเชื้อโรคและสารเคมี ซึ่งสาเหตุสำคัญมาจากการดำเนินชีวิตของมนุษย์ที่ขาดจิตสำนึกและความตระหนักต่อปัญหา

สิ่งแวดล้อม ผู้เขียนจึงใช้สำนวนที่เกี่ยวข้องกับ “น้ำ” และมีความหมายสื่อถึงการร่วมมือเป็นหนึ่งในเดียวกันในการตั้งชื่อเรื่องเพื่อเรียกร้องให้ผู้อ่านทุกคนร่วมมือกันปรับเปลี่ยนทัศนคติของตนและผู้คนในสังคมที่เคยเป็นสาเหตุของการทำลายธรรมชาติ มาสร้างจิตสำนึกเชิงนิเวศและปรับเปลี่ยนการดำเนินชีวิตของตน เช่น ปฏิเสธการใช้วัสดุที่ทำลายสิ่งแวดล้อมทุกรูปแบบแล้วหันมาใช้วัสดุธรรมชาติที่สามารถย่อยสลายได้ เป็นต้น ซึ่งการจะเกิดสิ่งเหล่านี้ขึ้นและนำไปสู่ผลลัพธ์ที่ดีต้องอาศัยความร่วมมือร่วมใจกันของคนทุกคน

“มองออกไปนอกหน้าต่างบานขาว” ซึ่งเป็นทั้งชื่อเรื่องและชื่อบทก็เป็นตัวอย่างหนึ่งของการตั้งชื่อเรื่องด้วยการเล่นคำ ด้วยคำว่า “หน้าต่างบานขาว” ในชื่อเรื่องนี้มีได้มีความหมายโดยตรง “หน้าต่าง” มิได้หมายถึง ส่วนประกอบหนึ่งของบ้านซึ่งเป็นช่องที่เปิดปิดได้ แต่มีความหมายโดยนัยถึงการมองโลก มุมมองที่มีต่อสิ่งต่าง ๆ ในชีวิต ส่วน “ขาว” ก็มิได้หมายถึง สีชนิดหนึ่ง แต่มีความหมายโดยนัยถึง เด็ก ซึ่งมักจะได้รับการเปรียบเทียบกับเป็นเหมือนผ้าขาว เป็นผู้บริสุทธิ์ “หน้าต่างบานขาว” ในชื่อเรื่องจึงหมายถึง มุมมองของเด็กที่ยังสะอาดบริสุทธิ์ ทั้งความคิด ความรู้สึก การกระทำที่แสดงออกล้วนปรากฏออกมาอย่างเป็นธรรมชาติและสะอาดสวยงามที่สุดในความคิดของผู้เขียน “มองออกไปนอกหน้าต่างบานขาว” จึงเป็นเรื่องที่น่าเสนอมุมมองของผู้เขียนที่ยังมีมุมน้ำขาวอยู่ในตัว โดยเนื้อหากล่าวถึงเรื่องราวในชีวิตประจำวันของผู้เขียนและเล่าย้อนไปถึงเรื่องราวในตอนที่เด็กสลัดกับสิ่งที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน การเล่าเรื่องทั้งตอนเด็กและปัจจุบันในมุมมองของผู้เขียนไปด้วยกันนั้น ทำให้เห็นว่าสิ่งที่เขาพบเจอในสมัยที่เขายังเด็กกับสิ่งที่เด็กในปัจจุบันต้องเผชิญนั้นแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง โดยเฉพาะธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมรอบตัวที่ได้เปลี่ยนไปแล้วและมีสาเหตุมาจากการกระทำของผู้ใหญ่ที่ไม่นึกถึงอนาคตของเด็ก ๆ เหล่านี้ ในมองออกไปนอกหน้าต่างบานขาวจึงพยายามนำเสนอปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในมุมน้ำขาวของผู้เขียนและเป็นมุมที่เด็กทุกคนต้องพบเจอ เพื่อให้ผู้ใหญ่ในสังคมได้ตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้นและปรับเปลี่ยนจิตสำนึกและพฤติกรรมของตนเองเพื่อความอยู่รอดของโลกและลูกหลานในอนาคต ซึ่งเรื่อง “หน้าต่างบานโต” ก็ใช้กลวิธีเดียวกันนี้ในการตั้งชื่อเรื่อง โดยหน้าต่างบานโต เป็นการกล่าวถึงมุมมองผู้เขียนที่มีต่อชีวิต สังคม ธรรมชาติและสภาพแวดล้อมในวัยที่เติบโตเป็นผู้ใหญ่ ซึ่งสำหรับผู้ใหญ่หลายคนเมื่อเติบโตขึ้นก็มีมุมมองต่อสิ่งต่าง ๆ เปลี่ยนแปลงไป จากที่เคยมองสิ่งรอบตัวได้อย่างสะอาดบริสุทธิ์ก็กลับกลายเป็นความอยากครอบครองให้ได้มากที่สุด นำไปสู่การทำให้สังคมส่วนรวมพังทลาย ผู้เขียนจึงปรารถนาจะเปิดหน้าต่าง เปิดมุมมองของตนที่แม้จะเติบโตไปตามวัยแต่ก็ยังคงงดงามออกไปสู่ผู้อ่านทุกคน เพื่อสร้างสังคมและสิ่งแวดล้อมที่ดีงามต่อไป

“หญิงสองหัว” เป็นอีกเรื่องหนึ่งที่สามารถดึงดูดความสนใจผู้อ่านจากชื่อเรื่องที่มีความแปลก เพราะการมีสองหัวนั้นเป็นเรื่องที่ผิดปกติ จึงสร้างความสงสัยให้เกิดขึ้นว่าผู้หญิงที่มีสองหัวนั้นคืออะไรและเป็นอย่างไร ในที่นี้ “หัว” ที่ผู้เขียนต้องการสื่อถึงในความหมายแรกเป็นความหมายโดยตรงคือ ปัญญา, ความคิด ในความหมายที่สองเป็นการสื่อถึงคำว่า “หัวใจ” ความรู้สึกนึกคิด โดยตัดคำว่า “ใจ” เหลือเพียงแค่หัวเพื่อเป็นการเล่นคำ นอกจากนี้ “หญิงสองหัว” ยังล้อกับสำนวน “นกสองหัว” ที่หมายถึง คนที่ฝักใฝ่เข้าได้ทั้งสองฝ่าย การเล่นคำและเล่นสำนวนนี้ก็เพื่อที่จะสื่อถึงสาระสำคัญของเนื้อเรื่องที่ว่า การขับเคลื่อนทำสิ่งต่าง ๆ ต้องใช้ทั้งสองหัวหรือทั้งสองส่วนคือ ปัญญาและจิตใจไปด้วยกันจึงจะนำไปสู่ความสำเร็จ การใช้หัวคิดหรือปัญญาอย่างเดียวไม่มีวันทำสิ่งใดสำเร็จได้อย่างอย่างแท้จริง การมนุษย์คิดว่าตนเป็นสิ่งมีชีวิตที่มีปัญญามากกว่าสิ่งมีชีวิตอื่น ทำให้มนุษย์เกิดอึดอัดและคิดว่าตนสามารถควบคุมกำกับโลกได้ จึงพยายามใช้ปัญญาดำเนินให้ความปรารถนาของตนบรรลุ แต่สำหรับผู้เขียนนั้นไม่ใช่ความสำเร็จที่แท้จริงเพราะสุดท้ายแล้วความคิดและการกระทำที่ใช้ปัญญาเหนือจิตใจเช่นนี้จะนำไปสู่ความทุกข์ในเบื้องปลายเสมอ เขาจึงเสนอว่าคนเราต้องใช้ทั้งหัวใจไปพร้อมกับหัวคิดเพื่อที่จะสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ ได้อย่างมีความสุข เพราะหัวใจหรือจิตสำนึกจะทำให้เรารู้จักทำอย่างพอดี ไม่โลภ ไม่โกรธแค้น ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ผลสำเร็จจึงติดกับทั้งตนเองและสิ่งรอบข้าง ดังที่เขากล่าวว่า “ฉันเป็นหญิงสองหัวชอบใช้ทั้งหัวใจกับหัวคิดพร้อมกันไปเลย ตีออก ตีต่อตัวเอง ต่อคนอื่น และสรรพสิ่งที่แวดล้อมอยู่รอบรอบตัวเราทั้งหมด” (หญิงสองหัว, 2541: 82)

นอกจากนี้ยังมีเรื่องอื่น ๆ ที่ใช้กลวิธีเดียวกันในการตั้งชื่อเรื่อง อย่างเรื่อง “บ้านเหล่านี้มีการค้นพบ” ที่คำว่า “บ้าน” มีความหมายโดยนัยถึง ครอบครัว ชุมชนหรือกลุ่มคนที่มีการค้นพบแนวทางการดำเนินชีวิตของตน ซึ่งแม้บ้านแต่ละหลังจะมีวิธีการ มีวิถีชีวิตที่แตกต่างกัน แต่จุดมุ่งหมายหนึ่งที่กลุ่มคนเหล่านี้มีร่วมกันคือ การมีชีวิตที่สอดคล้องไปกับธรรมชาติ หรือเรื่อง “อกแผ่นดิน” ที่ “อก” ในความหมายแรกหมายถึงใจ ความรู้สึกของแผ่นดิน ในความหมายที่สองเป็นการเปรียบกับอกหรือเต้านมของผู้หญิงซึ่งถือว่าเป็นอวัยวะที่ให้ชีวิต ผู้หญิงกับผืนแผ่นดินจึงมีลักษณะเหมือนกัน และได้รับการพิจารณาให้เป็นสัญลักษณ์ของผู้ให้ชีวิตหรือผู้ให้กำเนิดเช่นเดียวกัน (ธัญญา สังขพันธ์, 2556: 72) อกแผ่นดินจึงเป็นชื่อเรื่องที่ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของผืนแผ่นดินซึ่งเป็นที่มาของความอุดมสมบูรณ์ในระบบนิเวศและชีวิตทุกชีวิต อีกทั้งยังเป็นการเรียกร้องให้ผู้อ่านรับรู้และเข้าถึงความรู้สึกของผืนแผ่นดินที่ในทางหนึ่งผืนแผ่นดินเป็นผู้ให้แก่สรรพสิ่งต่าง ๆ อีกทางหนึ่งผืนดินเป็นผู้ถูกระทำจากน้ำมือมนุษย์ที่มีความโลภจนเสียสภาพดั้งเดิมไป การชี้ให้เห็นถึงความสำคัญและสภาพที่ถูกทำลายของผืนแผ่นดินจึงเป็นการสร้างความตระหนักต่อปัญหาสิ่งแวดล้อมและสร้างจิตสำนึกเชิงนิเวศได้เป็นอย่างดี

การตั้งชื่อเรื่องจากตัวละครสมมติ

การตั้งชื่อเรื่องจากตัวละครสมมติ เป็นการตั้งชื่อเรื่องจากชื่อตัวละครที่ผู้เขียนสมมติขึ้นมาในเรื่อง ซึ่งจริง ๆ แล้วตัวละครนั้นก็คือ ผู้เขียนเอง ตั้งชื่อบท “เรื่องของนางไฉน ฉะนั้นเอง” จากเรื่อง “ทางรอดจากความเป็นทาส ยานอนหลับ เหล้า บุหรี่ ผงชูรส” นางไฉน ฉะนั้นเอง คือ ตัวละครสมมติที่มาเล่าเรื่องของตนเองที่มีชีวิตฝันธรรมชาติเป็นทาสของยานอนหลับมาเป็นเวลาหลายปี การตั้งชื่อเรื่องเช่นนี้สามารถดึงดูดความสนใจของผู้อ่านจากชื่อที่แปลกประหลาดจนไม่น่าจะมีใครตั้งเป็นชื่อตัว จนเมื่อผู้อ่านติดตามเนื้อเรื่องแล้วก็จะทราบว่านางไฉน ฉะนั้นเอง คือ ผู้เขียนนั่นเอง โดยชื่อ “ไฉน” นั้นมาจากคำถามที่เกิดขึ้นกับนางไฉนตลอดเวลาที่หาทางออกจากการเป็นทาสยานอนหลับ แต่สุดท้ายก็ยังวนกลับไปอยู่ในวงจรเดิมอย่างไม่อาจหลุดพ้นได้ ด้วยจิตถูกครอบงำด้วยความคิดที่ว่า “‘ไม่กินยาก็ไม่หลับ’ และ ‘ไม่กินยา ไม่มีทางหลับ’” (ทางรอดจากความเป็นทาส ยานอนหลับ เหล้า บุหรี่ ผงชูรส, 2557 : 16) อย่างแน่นอนสนิทจนกลายเป็นความเชื่ออย่างหนึ่ง แต่ด้วยความเจ็บป่วยที่เกิดขึ้นกับสุขภาพร่างกายและส่งผลกับชีวิตประจำวัน เขาจึงคิดที่เลิกยานอนหลับอย่างเด็ดขาดและได้ลองอยู่หลายวิธีจนค้นพบว่า วิธีการเลิกยานอนหลับที่ได้ผลเด็ดขาดและชัดเจนที่สุด คือ วิถีธรรมชาติอย่างการกลับไปพูดคุยกับตนเองและเปลี่ยนวิธีคิดใหม่หมด จากที่คิดว่าตัวเองอ่อนแอ ไม่มีทางหลุดพ้นจากยานอนหลับได้เป็นคิดว่าร่างกายเรามีพลังมหัศจรรย์ที่จะทำให้เราแข็งแรง ด้วยใจที่ตั้งมั่นเปลี่ยนความคิดเสียใหม่ พร้อมทั้งการกินดื่มพืชผักสมุนไพรและออกกำลังกาย นางไฉนจึงหลุดพ้นจากการเป็นทาสของยานอนหลับอย่างสมบูรณ์

ในที่สุดนางไฉนค้นพบว่า ถ้าหากหล่อนให้โอกาสแก่ร่างกายจิตใจของหล่อนเอง -
- ด้วยความเพียรจนตั้งใจได้มั่นคง ภายในสอง ไม่เกิน 3 คืน ระบบภายในของร่างกายจะดีกลับคืนสู่ความเป็นธรรมชาติของมัน คือสามารถหลับอย่างเป็นธรรมชาติในที่สุด

คืนสู่ความเป็นปกติในที่สุด

(ทางรอดจากความเป็นทาส ยานอนหลับ เหล้า บุหรี่ ผงชูรส, 2557: 78)

การค้นพบนี้จึงเป็นที่มาของชื่อ “ฉะนั้นเอง” ซึ่งเป็นการชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการมีวิถีชีวิตที่สอดคล้องกับธรรมชาติ การมีวิถีชีวิตที่ฝืนธรรมชาติก็ตีหรือการรับสิ่งที่ไม่เป็นธรรมชาติเข้าสู่ร่างกายก็ตี ล้วนเป็นสิ่งที่สร้างผลเสียต่อสุขภาพร่างกายของมนุษย์เช่นที่นางไฉน ฉะนั้นเองต้องเผชิญ ดังนั้นเรื่องราวของนางไฉนจึงเป็นตัวอย่างของผู้ที่ได้รับโอกาสจากธรรมชาติให้มีชีวิตที่เป็นปกติและกลับคืนสู่สมดุลในที่สุด การตั้งชื่อเรื่องด้วยชื่อของตัวละครสมมติที่มีความหมายถึงการถาม - ตอบ จึงเป็นกลวิธีหนึ่งที่ทำให้ผู้อ่านเห็นคุณค่าและความหวังดีของธรรมชาติและนำไปสู่การค้นพบทางออกของตนเองจากบ่วงที่ผูกมัดอยู่ในชีวิตประจำวันด้วยวิธีที่ผู้เขียนได้นำเสนอไว้ในเรื่องนี้

การตั้งชื่อเรื่องด้วยการตั้งคำถาม

การตั้งชื่อเรื่องด้วยการตั้งคำถาม เป็นกลวิธีการตั้งชื่อเรื่องที่ดึงดูดความสนใจของผู้อ่านและนำไปสู่การสร้างความตระหนักต่อปัญหาสิ่งแวดล้อมได้ดีกลวิธีหนึ่ง ดังข้อบท “แล้วสมบัติแผ่นดินจะเหลืออะไร” และ “มีสิทธิ์อะไร” ในเรื่อง “หน้าต่างบานโต” ในข้อบทนี้กล่าวถึง “สมบัติ” ทำให้ผู้อ่านทราบว่าในบทนี้จะต้องกล่าวถึงของที่มีค่า ยิ่งเป็นสมบัติของแผ่นดินด้วยแล้วดูเหมือนจะยิ่งมีค่ามากขึ้นไปกว่าสมบัติธรรมดา เพราะเป็นสมบัติที่ไม่ใช่มนุษย์คนใดคนหนึ่งจะมีสิทธิ์ครอบครองได้ การที่ตั้งชื่อเรื่องโดยตั้งคำถามเช่นนี้ทำให้ผู้อ่านเกิดความใคร่รู้ถึงเนื้อเรื่องในบทนี้ว่า สมบัติแผ่นดินที่จะไม่เหลืออันคืออะไร เมื่อผู้อ่านได้อ่านเนื้อเรื่องก็จะทราบว่า สมบัติที่มีคุณค่ายิ่งของผู้เล่าคือ ต้นไม้ แต่สมบัติที่มีคุณค่านี้ก็กลับถูกทำลายลงอย่างง่ายดาย ไม่มีใครสนใจ ไม่มีใครนึกถึง และเมื่อติดตามเนื้อเรื่องไปเรื่อย ๆ ก็รู้ว่าผู้ที่ทำลายสมบัตินั้นคือ เหล่าพรรคการเมืองที่หาเสียงเลือกตั้งนั่นเอง ด้วยในทุก ๆ ครั้ง que เข้าสู่ฤดูหาเสียงเลือกตั้ง ริมถนนหนทางที่ผู้คนสัญจรไปมาจะเต็มไปด้วยป้ายหาเสียง ที่บ้างก็ผูกยึดไว้กับต้นไม้ บ้างก็ใช้แม่กซ์ตรึงไว้ ที่ร้ายกว่านั้นคือการใช้ตะปูตัวใหญ่ตอกลงไปจนถึงแก่นข้างในต้น ทำลายท่อน้ำเลี้ยงจนต้นไม้ต้องตายลงอย่างช้า ๆ ทำให้ผู้เล่าเรื่องเกิดการตั้งคำถามว่า ขนาดสมบัติสาธารณะอย่างต้นไม้ เหล่าพรรคการเมืองที่จะเข้ามาดูแลบ้านเมืองยังทำลายได้ขนาดนี้ แล้วสมบัติแผ่นดินของประเทศชาติที่พวกเขาเหล่านั้นอาสาเข้ามาดูแลจะมีสิ่งใดหลงเหลืออีก ในเมื่อเรื่องของสิ่งแวดล้อมที่หลาย ๆ คนพยายามจะแก้ไขปัญหา กลุ่มคนที่อาสาเข้ามาดูแลประเทศกลับทำลายสิ่งแวดล้อมลงเสียเอง ด้วยการมองว่าต้นไม้หรือธรรมชาติเป็นสมบัติที่มีค่ายิ่ง ผู้เขียนจึงใช้กลวิธีเดียวกันนี้ตั้งชื่อเรื่องในบทต่อไปว่า “มีสิทธิ์อะไร” เพื่อตั้งคำถามถึงมนุษย์ทุกคนว่ามีสิทธิ์อะไรในการลงมือทำลายธรรมชาติอย่างไร้จริยธรรม ในเมื่อไม่ว่าจะเป็นมนุษย์หรือธรรมชาติล้วนเป็นชีวิตที่เท่าเทียมกันทั้งสิ้น

“แม้ได้มีการรณรงค์กันมาแล้วอย่างต่อเนื่องหลายสมัย มิให้ทำร้ายทำลายสมบัติสาธารณะหรือสมบัติส่วนรวมที่มีชีวิตและให้ชีวิต - ต้นไม้...

...และยังทำให้คิดว่าสมบัติสาธารณะที่มีชีวิตอย่างต้นไม้ ซึ่งเป็นทั้งร่มเงาร่มเย็นริมบาทวิถี แหล่งผลิตรายได้เงินริมทาง กรองแดดกล้ากรองฝุ่นพิษแก่ผู้คนสัญจรไปมา อีกทั้งเกื้อกูลสายตา จิตใจแก่ผู้สัญจรตลอดมา สมบัติสาธารณะนามต้นไม้ยังทำร้ายทำลายได้อย่างง่ายดายแล้วสมบัติแผ่นดินของประเทศชาติ จะเหลืออะไรไหม?”

(หน้าต่างบานโต, 2542: 230-231)

การตั้งชื่อเรื่องโดยใช้กลวิธีการตั้งคำถามจึงเป็นกลวิธีการประพันธ์ที่ดี ในการที่ทำให้ผู้อ่านหันมาสนใจกับธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมรอบ ๆ ตัวมากขึ้นและเกิดความตระหนักถึงปัญหาสิ่งแวดล้อมที่บางครั้งคนในสังคมเห็นเป็นเรื่องธรรมดาและเคยชินกับพฤติกรรมเหล่านั้น จึงละเลยและมองข้ามไป จากปัญหาเล็ก ๆ ได้ขยายใหญ่ขึ้น จากต้นไม้มืดที่คิดว่ามีเพียงไม่กี่ต้นที่ถูกทำลาย กลายเป็นว่าเมื่อรวม ๆ ทั้งประเทศแล้วก็เท่ากับป่าใหญ่ป่าหนึ่งเลยทีเดียว

การตั้งชื่อเรื่องอย่างตรงไปตรงมา

กลวิธีการตั้งชื่อเรื่องอย่างตรงไปตรงมานั้น ส่วนใหญ่มักจะใช้ในการงานเขียนสาระจากชีวิตเชิงสุขภาพที่ตั้งชื่อเรื่องและชื่อบทตามเนื้อหาอย่างชัดเจน เช่น “อาหารจัดสภาพร่างกาย” “อากาศอาไป อาหาร อารมณ์ ก่อให้เกิดอาการ” เป็นชื่อเรื่องที่สื่อแนวคิดของเรื่องและบ่งบอกถึงเนื้อหาของเรื่องได้อย่างครอบคลุมว่าเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการดูแลสุขภาพร่างกายด้วยอาหาร น้ำ อากาศ และการควบคุมอารมณ์

อย่างไรก็ตาม จากตัวอย่างที่ยกมาทั้งหมดจะเห็นได้ว่างานเขียนสารคดีของศิเรมอร อุณหภูมิมิการตั้งชื่อเรื่องที่น่าสนใจ จากการเลือกใช้คำและสำนวนที่ดึงดูดและสร้างความสงสัยใคร่รู้ให้กับผู้อ่านจนนำไปสู่การค้นหาคำตอบในเรื่อง พร้อมทั้งสอดแทรกเรื่องของธรรมชาติและ การสร้างความตระหนักในปัญหาสิ่งแวดล้อมไว้ในชื่อเรื่องไปพร้อมกันด้วย

4.2.1.2 การเริ่มเรื่อง

การเริ่มเรื่องเป็นการเขียนความนำที่จะนำผู้อ่านเข้าสู่เนื้อหาของสารคดี โดยส่วนใหญ่เป็นการบอกให้ผู้อ่านทราบว่าเรื่องที่จะได้อ่านเป็นเรื่องเกี่ยวกับอะไร มีแนวคิดสำคัญและน่าสนใจอย่างไร ด้วยเป็นส่วนที่อยู่ตอนต้นของสารคดีผู้เขียนจึงต้องเลือกเรื่องที่จะเกริ่นนำ เลือกใช้คำและประโยคที่น่าสนใจพอที่จะดึงดูดความสนใจของผู้อ่านให้ติดตามเนื้อเรื่องต่อไปได้

ในงานเขียนสารคดีของศิเรมอร อุณหภูมิมิการเริ่มเรื่องที่น่าไปสู่การสร้างจิตสำนึกเชิงนิเวศทั้งสิ้น 7 กลวิธี ได้แก่ การเริ่มเรื่องด้วยการแสดงความรู้สึก การเริ่มเรื่องด้วยการแสดงทัศนะ การเริ่มเรื่องด้วยกลวิธีผสมผสาน การเริ่มเรื่องด้วยการกล่าวถึงอดีต การเริ่มเรื่องด้วยการเปรียบเทียบ การเริ่มเรื่องด้วยการอธิบาย และการเริ่มเรื่องด้วยการตั้งคำถาม

งานเขียนสารคดีของศิเรมอร อุณหภูมิมิส่วนใหญ่เป็นงานเขียนประเภทความเรียง การเริ่มเรื่องที่ผู้เขียนมักจะใช้ในการนำเสนอเรื่องธรรมชาติหรือนำผู้อ่านให้เกิดความตระหนักใน ความสำคัญของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมนั้นจึงเป็นการเริ่มเรื่องด้วยการแสดงความรู้สึกและการแสดงทัศนะ

การเริ่มเรื่องด้วยการแสดงความรู้สึก

การเริ่มเรื่องด้วยการแสดงความรู้สึกนั้นมักเป็นการแสดงความรู้สึกที่ผู้เขียนมีต่อธรรมชาติหรือปรากฏการณ์ธรรมชาติที่พบเจอ ซึ่งสร้างความรู้สึกเชิงบวกให้กับผู้เขียนทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นการเริ่มเรื่องด้วยการบอกความรู้สึกของตนที่มีต่อปรากฏการณ์ธรรมชาติอย่างฝนตก ว่าปรากฏการณ์นี้เป็นทั้งความสุขและความเบิกบานของตน ด้วยฝนนั้นก่อให้เกิดความเจริญงอกงามและยังทำให้เกิดความเย็น ซึ่งเป็นความเย็นที่มีเพียงสัมผัสได้ด้วยร่างกายเท่านั้น แต่เป็นความเย็นที่ซึมลึกเข้าไปถึงจิตใจให้เกิดความสงบเย็น หรือเป็นการเริ่มเรื่องด้วยการแสดงความรู้สึกของผู้เขียนที่มีต่อธรรมชาติซึ่งเป็นความรู้สึกที่เกิดขึ้นจากความผูกพันที่มีต่อกันมาตั้งแต่ยังเยาว์วัย

ตั้งแต่เล็กจนโต ความรู้สึกของฉันที่มีต่อต้นไม้ไม่เคยเปลี่ยนแปลง ผ่านร้อนผ่านหนาวมากี่คราว ก็ขิวว้าย สายตาของฉันที่มองต้นไม้มีเส้นดิ่งตรงจากหัวใจออกไปผสมอยู่ด้วยเสมอ

ฉันมองต้นไม้ด้วยหัวใจ

ไม่เคยมองด้วยสายตาล้วน ๆ หรือสายตาเปล่า ๆ เลย

และ

ต้นไม้ในบ้านกับต้นไม้นอกบ้านมีความสำคัญต่อฉันเท่า ๆ กัน ไม่ว่าจะงอกขึ้นเองตามธรรมชาติ หรืองอกกับมือเพราะปลูก ฉันรักหวงแหนเท่าเทียมกัน

บางครั้งหลาย ๆ คราวกลับรู้สึกผูกพันเสียยิ่งกว่าสิ่งมีชีวิตที่มีแขนมีขาเท้า พูดจ่านรรจาได้ ยิ้มหัวเราะได้เสียด้วยซ้ำไป

(หน้าต่างบานโต, 2542: 227-228)

ข้อความข้างต้นแสดงให้เห็นความรู้สึกของผู้เขียนที่มีต่อธรรมชาติอย่างต้นไม้ว่าเป็นความรู้สึกที่ทั้ง “รัก” “หวงแหน” และ “ผูกพัน” ซึ่งเป็นสิ่งที่มาจากสายสัมพันธ์ระหว่างผู้เขียนกับธรรมชาติ ตั้งแต่เยาว์วัยและมีแต่จะผูกพันแนบแน่นขึ้นเรื่อย ๆ ตามกาลเวลา สิ่งหนึ่งที่ทำให้ผู้เขียนรู้สึกเช่นนี้เพราะเขาใช้ใจสัมผัสธรรมชาติเสมอมา เขาจึงรู้สึกถึงความมีชีวิตของธรรมชาติและเคารพในความแตกต่าง แต่มิใช่แปลกแยกระหว่างกัน การเริ่มเรื่องเช่นนี้จึงเป็นการเน้นย้ำถึงความสำคัญของธรรมชาติและความเท่าเทียมกันในการมีสิทธิที่จะมีชีวิตอยู่ของสรรพสิ่งต่าง ๆ ในที่นี้คือ ต้นไม้ ที่เป็นชีวิตหนึ่งที่มีคุณค่าในตนเอง มีสิทธิที่จะเกิดและงอกงามตามธรรมชาติเช่นเดียวกับมนุษย์ อีกทั้งการเริ่มเรื่องด้วยการแสดงความรู้สึกยังแสดงให้เห็นว่าความผูกพัน ทศนคติ และการปฏิบัติที่ดีต่อ

ธรรมชาติมีจุดเริ่มต้นมาจากจิตใจ การบ่มเพาะความรู้สึกดี ๆ ต่อธรรมชาติจึงเป็นสิ่งซึ่งนำไปสู่ความคิดและพฤติกรรมที่คำนึงถึงชีวิตอื่นเสมอ

การเริ่มเรื่องด้วยการแสดงทัศนะ

การเริ่มเรื่องด้วยการแสดงทัศนะ มักเป็นการเริ่มเรื่องด้วยการแสดงความคิดของผู้เขียนที่มีต่อประเด็นเรื่องธรรมชาติ นิเวศวิทยา ปัญหาสิ่งแวดล้อม ตลอดจนความคิดและพฤติกรรมของมนุษย์ส่วนใหญ่ โดยน้ำเสียงหรือเนื้อหาที่นำเสนอในตอนต้นมักเป็นการวิพากษ์วิจารณ์ เช่น เมื่อกล่าวถึงสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของตนในเรื่อง “บ้านเหล่านี้มีการค้นพบ” ผู้เขียนเริ่มเรื่องด้วยการแสดงทัศนะของตนที่มีต่อปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นว่า การจะช่วยโลกให้รอดหรือเยียวยาวิกฤตการณ์สิ่งแวดล้อมให้ดีขึ้นนั้นขึ้นอยู่กับ การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของมนุษย์ เพราะปัญหาสิ่งแวดล้อมมีสาเหตุสำคัญมาจากการดำเนินชีวิตของมนุษย์ที่ทำลายธรรมชาติเพียงเพื่อตอบสนองความสะดวกสบายของตนเอง และด้วยสาเหตุนี้เขาจึงเห็นว่าการจะให้มนุษย์ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของตนเองนั้นเป็นเรื่องยากมาก โดยเฉพาะในประเทศนี้ที่คนส่วนใหญ่ยังเห็นแก่ความสะดวกสบายส่วนตัวมากกว่าส่วนรวม อีกทั้งยังมองว่าปัญหาสิ่งแวดล้อมเป็นเรื่องไกลตัวจึงเพิกเฉยไม่รับรู้หรือทำความเข้าใจปัญหา จิตสำนึกที่มีต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจึงไม่อาจเกิดขึ้น “นอกตัวและไกลตัวแม้รู้สึกร้อนอบทนไม่หวาดไหวเมื่ออุณหภูมิเพิ่มสูงขึ้นทุกปี ก็เพราะความรักตัวเองรุนแรงยิ่งกว่าความห่วงใยโลก ย่อส่วนลงมากก็คือประเทศ ธรรมชาติสิ่งแวดล้อมของเราเองจากการขาดความรู้ความเข้าใจ” (บ้านเหล่านี้มีการค้นพบ, 2552: 11) หรือเมื่อกล่าวถึงความเสมอภาคและความสัมพันธ์ของสรรพสิ่งในธรรมชาติ ผู้เขียนจะเริ่มเรื่องด้วยการกล่าวถึงความคิดของตนว่า สำหรับเขาไม่ว่าต้นไม้ สัตว์ หรือมนุษย์ ล้วนเท่าเทียมกันหมดเพราะเราอยู่บนผืนแผ่นดินเดียวกัน และผืนแผ่นดินเดียวกันนี้ที่แสดงให้เห็นว่าเราต่างมีสายสัมพันธ์ผูกโยงถึงกันอย่างแยกไม่ขาด

เมื่อความคิดข้างในบอกกับฉันว่า เมื่อเราอยู่สูง ยิ่งสูง เราจะยิ่งรู้สึกกว่าแผ่นดินเป็นผืนเดียวกันหมด มนุษย์อยู่บนระนาบเดียวกันทั้งสิ้น แม้มีเขื่อนมีขั้นมีชั้นมีระดับ มีคอกมีเรือนมีรั้วล้อมกัน มีครอบครองมีเจ้าของ แต่ต้นไม้แต่ละต้นในเรือนแต่ละหลัง ย่อมบอกได้ดีเสียยิ่งกว่าว่าแผ่นดินเป็นผืนเดียวกันตลอด ไม่มีขอบเขต ของแนวเขตหรือหมุดตอกตลอดหมด เพราะเมื่อเขาหยั่งรากลงแล้ว รากเขาไปทั่ว มนุษย์พอมองไม่เห็นก็คิดว่าต้นไม้ทั้งต้นยังเป็นของฉันของบ้านนั้นเรือนนี้ ของเอ็งของข้า สิ่งทั่วทั้งหมดที่มีอยู่ตามธรรมชาติในโลก ไม่เคยเป็นของใครเลย อย่างแท้จริง ไม่ว่ายุคใดสมัยไหน เกิดแล้วตายมาก็หนีกรอบ

(อกแผ่นดิน, 2542: 69)

ข้อความข้างต้น นอกจากผู้เขียนจะแสดงทัศนะของตนต่อสรรพสิ่งในธรรมชาติว่าทุกสิ่งต่างเท่าเทียมกัน ไม่มีใครสถานะสูงกว่าใครแล้ว ยังวิพากษ์วิจารณ์ทัศนคติของมนุษย์ส่วนใหญ่ที่ถือตนว่ามีสถานะสูงกว่าธรรมชาติ นำไปสู่การอ้างกรรมสิทธิ์ในการครอบครองและกอบโกยจากธรรมชาติ จึงสร้างรั้วรอบขอบคันเพื่อรักษาผลประโยชน์ของตน ทั้งที่แท้จริงแล้วธรรมชาติมิใช่ของมนุษย์ มิได้มีคุณค่าเพราะยังประโยชน์ให้กับมนุษย์ แต่เป็นสิ่งที่ชีวิตที่มีอิสระและมีคุณค่าในตนเอง ดังนั้นแม้มนุษย์จะพยายามสร้างเขตแดน สร้างรั้วเพื่อกักกันแสดงความเป็นเจ้าของธรรมชาติ แต่มนุษย์ก็ไม่สามารถเป็นเจ้าของได้อย่างแท้จริงเพราะมนุษย์ไม่สามารถห้ามรากของต้นไม้ที่เมื่อหยั่งรากลงผืนดินแล้วก็แตกแขนงไปทั่ว ทำหน้าที่ของตนในระบบนิเวศอย่างเที่ยงธรรม การเริ่มเรื่องด้วยการแสดงทัศนะของผู้เขียนจึงเป็นอีกกลวิธีหนึ่งที่จะปลุกจิตสำนึกเชิงนิเวศของผู้อ่านให้ตื่นขึ้น จากการพยายามกระตุกความคิดของผู้อ่านให้มองย้อนกลับไปสำรวจความคิดและพฤติกรรมของตนเพื่อปรับเปลี่ยนทัศนคติและการดำเนินชีวิตให้เหมาะสม

การเริ่มเรื่องด้วยกลวิธีผสมผสาน

ในบางครั้งผู้เขียนต้องการนำเสนอทัศนคติของตนที่มีต่อธรรมชาติและปัญหาสิ่งแวดล้อม พร้อมทั้งคาดการณ์ถึงสิ่งที่จะเกิดขึ้นในอนาคตเพื่อนำไปสู่ความหวาดกลัวและตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้นให้มากกว่าที่เป็นอยู่ จึงมีงานสารคดีที่มีการเริ่มเรื่องด้วยกลวิธีที่ผสมผสานทั้งการแสดงทัศนะและกลวิธีอื่น ๆ

ในความคิดของฉัน..คนขามุ่งเข้าไปในดินแดนอันบริสุทธิ์ของคนอินเดียแดง ก็เหมือนกับถนนทุกสายจากความเป็นเมือง เชื่อมต่อกันเข้าเป็นถนนสายเดียวคือสายของวัตถุ -- มุ่งฝ่าเข้าไปยังผืนป่า หรือดินแดนอันบริสุทธิ์

และกระแทกเข้าหมู่บ้านตามชนบททุก ๆ แห่ง ที่เคยสงบร่มรื่น งดงาม และจริงใจ เป็นบ้ำดงภาพที่ปรากฏอยู่นี้

แต่อีกไม่กี่นาที ชั่วโมง วัน หรือยาวหน่อยก็เป็นปี

ภาพที่เราเห็นอยู่นี้ คงจะทยอยสาบสูญหายไปจากคลองสายตา ถ้าไม่รับช่วยกัน ถนอม ดูแล รักษา

-- สิ่งที่เหลือติดแผ่นดินอยู่ไม่มากเหล่านี้ไว้

หรือเรารักที่จะเห็นแต่ตึกแถว - ตึกแถว - ตึกแถว ความหยาบแข็งกร้าวทั้งหลายต่อดิตกันเป็นพีคตั้งแต่ภาคเหนือจรดใต้ของทุกสายถนน

ข้อความข้างต้นเป็นการเริ่มเรื่องด้วยกลวิธีผสมผสานระหว่างการแสดงทัศนะและการทำนาย ในที่นี้ผู้เขียนแสดงทัศนะของตนที่มีต่อการรุกรานทำลายธรรมชาติว่าการที่คนชาวเขาไปบนดินแดนอันบริสุทธิ์ของคนอินเดียแดงไม่ต่างอะไรกับความเป็นเมืองที่เขารุกรานผืนป่าและชนบท เพราะสุดท้ายแล้วผลที่ตามมาคือการทำลายวัฒนธรรมดั้งเดิมและธรรมชาติในท้องถิ่นให้สูญสิ้นไป ผู้เขียนจึงทำนายอนาคตว่าหากยังปล่อยให้ความเป็นเมืองหรือความเจริญที่คนส่วนใหญ่อ้างถึงเข้าครอบงำวิถีชีวิตชนบทและรุกรานธรรมชาติต่อไป สิ่งที่ดีงามเหล่านี้จะสูญหายไปจากแผ่นดิน เหลือเพียงความหยาบกระด้างของความเป็นเมืองที่แม้จะเจริญทางวัตถุแต่ไร้คุณค่าทางจิตวิญญาณ

การเริ่มเรื่องด้วยการกล่าวถึงอดีต

ในงานสารคดีนอกจากจะมีการทำนายอนาคตแล้ว ผู้เขียนยังใช้กลวิธีการเริ่มเรื่องด้วยการกล่าวถึงอดีต ด้วยชีวิตในวัยเด็กของผู้เขียนเป็นวิถีชีวิตที่ได้ใกล้ชิดธรรมชาติ ทั้งอาหารการกินและสภาพแวดล้อมต่างสะอาด เป็นธรรมชาติ ปราศจากการปนเปื้อนสารเคมีและมลพิษเช่นในปัจจุบัน ผู้เขียนจึงมักให้ภาพของสภาพแวดล้อมในอดีตที่ตนเองระลึกถึง

ภาพสนุกสนานและงดงามของความหลังในวัยเด็กจนถึงวัยเริ่มสาวของดิฉัน เป็นภาพสวยเหลือเพื่อ น้ำในคลองบางกอกใหญ่หรือคลองบางหลวงซึ่งไหลลงสู่เจ้าพระยาในครั้งนั้น ยังเป็นสีน้ำตาลทรายอ่อน วัยเล่นได้ เข้าตาได้ พลัดเข้าปากก็ได้ ไม่เป็นอันตรายแม้แต่เด็กเล็ก

น้ำประปายังไม่ถึง ก็ดื่มน้ำในคลองใส่ตุ่มแล้วแกว่งสารส้มก่อนโตะ ให้ตะกอนนอนก้น แล้วตักอบสบายใจ ส่วนน้ำกินน้ำใช้ ได้อาศัยวางรองน้ำฝนใส่ตุ่มซึ่งเรียงรายอยู่รอบบ้านน้ำฝนรสชาติหวานปะแล่ม เพราะตรงดิ่งผ่านความสะอาดของชั้นบรรยากาศลงมาถึงตุ่มอย่างปลอดภัย

(มองออกไปนอกหน้าต่างบ้านขาว, 2540: 87)

ผู้เขียนเริ่มเรื่องด้วยการให้ภาพสภาพแวดล้อมของแม่น้ำลำคลองในอดีต ซึ่งเป็นสภาพแวดล้อมที่สะอาด ปราศจากขยะและมลพิษ เห็นได้จากการที่น้ำในคลองและน้ำฝนสามารถนำมาบริโภคได้ ลงเล่นได้ พลัดเข้าปากก็ไม่เป็นอันตราย การให้ภาพในอดีตเช่นนี้ก็เพื่อเปรียบเทียบกับความเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมในปัจจุบันที่ผู้เขียนนำเสนอในเรื่อง จากน้ำใสสีน้ำตาลทรายอ่อนกลายเป็นน้ำสีดำที่ผสมผสานกับสีเขียวหม่นหมอง ทั้งสีและกลิ่นของน้ำต่างบ่งบอกถึงความสกปรกของแม่น้ำลำคลองที่เป็นผลพวงมาจากการดำเนินชีวิตอย่างมั่งคั่งของมนุษย์ การเริ่มเรื่องด้วยกลวิธีนี้นอกจากจะเป็นการชี้ให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงในทางลบของสภาพแวดล้อมเพื่อนำไปสู่การปรับเปลี่ยนทัศนคติของมนุษย์แล้ว การบอกเล่าถึงภาพและวิถีชีวิตในอดีตของผู้เขียนยังเป็นสิ่งซึ่งแสดงให้เห็นว่าการได้อยู่ในสภาพแวดล้อมที่สะอาด เป็นธรรมชาติ ได้ใกล้ชิดกับธรรมชาติตั้งแต่ยัง

เยาว์เป็นสิ่งสำคัญที่หล่อหลอมให้มนุษย์เติบโตไปเป็นคนที่มีคุณธรรมและคำนึงถึงส่วนรวมเป็นสิ่งสำคัญ ผู้เขียนจึงมักให้ภาพในอดีตและแสดงความห่วงใยของคนที่มิต่อเด็กในปัจจุบันซึ่งไม่มีโอกาสได้เห็นและสัมผัสกับธรรมชาติที่งดงามดังเช่นที่เขาได้สัมผัส ว่าเด็กเหล่านี้จะเติบโตเป็นผู้ใหญ่อย่างไรในอนาคต เมื่อเขาไม่มีธรรมชาติกลมกล่อมเกลาจิตใจให้อ่อนโยน อีกทั้งผู้ใหญ่รอบตัวยังปลูกฝังทัศนคติในทางลบต่อธรรมชาติให้

การเริ่มเรื่องด้วยการเปรียบเทียบ

การเริ่มเรื่องด้วยการเปรียบเทียบ เป็นการเริ่มเรื่องด้วยการเปรียบเทียบภาพในอดีตและปัจจุบันหรือวิถีชีวิตของคนในอดีตกับปัจจุบัน เพื่อชี้ให้เห็นถึงภาพและวิถีชีวิตที่ควรสืบทอดรักษาไว้ โดยผู้เขียนจะขยายรายละเอียดเกี่ยวกับวิถีชีวิตดั้งเดิมอย่างละเอียดต่อในส่วนของเนื้อเรื่อง

คนสมัยก่อนต่างเข้านอนหัวค่ำทุกหลังคาเรือนเป็นปรกติ และตื่นเมื่อฟ้ายังไม่แจ่มดี เพื่อเริ่มภารกิจของวันใหม่

คนสมัยใหม่พยายามยืดกลางวันให้ยาวกว่า ยาวทะเลเข้าไปคร่อมกลางคืน และพยายามยืดความยาวออกไปเรื่อย ๆ จนเริ่มยาวทะเลเข้าไปคร่อมครึ่งทางของกลางคืนไว้ ครึ่งคืน - 12 นาฬิกาหรือสองยามยังไม่ยอมหลับยอมนอน บ้างยืดเวลาให้ยาวออกไปอีกจนเข้าสู่ครึ่งทางที่เหลือของฟากที่เป็นกลางคืน นาฬิกาชีวภาพในร่างกายย่อมกระเทือนตามตั้งแต่ผ่านจากความเป็นปรกติ ออกไปสู่ความไม่ปรกติ

(อากาศ อาโป อาหาร อารมณ์ ก่อให้เกิดอาการ, 2544: 413-415)

ผู้เขียนเริ่มเรื่องด้วยการเปรียบเทียบการใช้ชีวิตของคนโบราณกับคนสมัยใหม่เพื่อชี้ให้เห็นว่าการมีวิถีชีวิตที่แตกต่างกันส่งผลให้สุขภาพร่างกายของคนทั้งสองยุคแตกต่างกันไปด้วย คนโบราณหรือคนสมัยก่อนมีวิถีชีวิตที่สอดคล้องกับวิถีธรรมชาติ เข้านอนและตื่นนอนตามนาฬิกาของร่างกายและของโลกจึงมีสุขภาพร่างกายแข็งแรงเป็นปรกติ ในขณะที่คนสมัยใหม่มีวิถีชีวิตที่ผิดธรรมชาติ พยายามฝืนระบบธรรมชาติของร่างกายและโลกจนเกินควร นำไปสู่ความผิดปกติของสุขภาพร่างกายและก่อให้เกิดโรคในที่สุด การเปรียบเทียบให้เห็นความแตกต่างของคนทั้งสองยุคจึงเป็นกลวิธีที่เน้นย้ำแนวคิดวิถีชีวิตสีเขียวของผู้เขียน ซึ่งเป็นการดำเนินชีวิตที่สอดคล้องไปกับวิถีของธรรมชาติเช่นที่คนสมัยก่อนเคยเป็นมา ด้วยความคิดที่ว่าระบบภายในร่างกายของมนุษย์ขึ้นตรงต่อธรรมชาติ หากใช้ขึ้นตรงต่อความเคยชินของมนุษย์ไม่

การเริ่มเรื่องด้วยการอธิบาย

การเริ่มเรื่องด้วยการอธิบาย เป็นการเริ่มเรื่องโดยการอธิบายความหมายของคำสำคัญของเรื่องหรือเป็นการให้รายละเอียดสิ่งที่เป็นสาระสำคัญของเรื่อง ซึ่งพบมากในงานสาระจากชีวิตเชิงสุขภาพที่ผู้เขียนต้องให้รายละเอียดเกี่ยวกับที่มาของโรค อาการของโรคและการบำบัดรักษาด้วยวิธีธรรมชาติ

เด็กที่ถูกเลี้ยงอยู่ใต้พัดลมถูกพัดลมเป่าตรงวันยังค่ำ เสียงที่พัดออกมาร้องออกมาไม่กระจาง เพราะมันถูกดันเข้าไปอยู่ในจมูกหมด อย่างที่เรียกว่าเสียงขึ้นจมูก เด็กโตยังพอจะพูดบอกได้ แต่เด็กเล็กหมดสิทธิ์ที่จะบอกว่า หนูคัดจมูกแล้วนะ หนูหายใจไม่ออก หนูไม่สบายแล้วในที่สุดหนูก็เป็นไข้หวัดบ่อย

เด็กที่ถูกเลี้ยงในห้องปรับอากาศ ไม่ว่าจะในบ้าน ตามเนิร์สเซอรี่ ในโรงเรียนก็เช่นกัน มักติดหวัดกันงอมแงม ไอ มีน้ำมูก มีเสมหะ จากใสกลายเป็นเหลืองข้นแล้วก็เขียว วนเวียนอยู่ในกายไม่ค่อยยอมหายขาด เพราะต้องกลับไปนอนหายใจรดกันไปมา เชื้อต่อเชื้อ ไปหาหมอ กินยาปฏิชีวนะเป็นว่าเล่น ที่สุดมักเป็นโรคภูมิแพ้ หากเด็กที่เป็นโรคนี้อาจมีสิทธิ์หายขาดได้

(อากาศ อาโป อาหาร อารมณ์ ก่อให้เกิดอาการ, 2544: 137)

ผู้เขียนเริ่มเรื่องด้วยการอธิบายถึงสาเหตุของโรคและความเจ็บป่วยที่เด็กในปัจจุบันต้องเผชิญกันเป็นส่วนใหญ่และบอกถึงอาการที่เกิดขึ้นอย่างละเอียด โดยที่มาของอาการป่วยที่เกิดขึ้นกับเด็กนั้น ล้วนมาจากการเลี้ยงดูเด็กให้ห่างไกลจากธรรมชาติและหันไปพึ่งพาเทคโนโลยีที่คิดค้นขึ้นเพื่อเอาชนะธรรมชาติ ในที่นี้คือ พัดลมและเครื่องปรับอากาศที่ประดิษฐ์ขึ้นเพื่อเอาชนะอากาศธรรมชาติที่หมุนเวียนเปลี่ยนไปตามฤดูกาล มีร้อน มีหนาว มีฝน เป็นปรกติของธรรมชาติ แต่เป็นมนุษย์ที่ต้องการควบคุมธรรมชาติให้เป็นไปตามความต้องการของตนเอง เมื่อไม่ชอบอากาศร้อนก็สร้างเทคโนโลยีมาเปลี่ยนอากาศรอบตัวให้เย็นขึ้น ซึ่งเทคโนโลยีเหล่านี้ล้วนสร้างผลกระทบในทางลบต่อสิ่งแวดล้อมและร่างกายของมนุษย์ ดังที่ประจักษ์แล้วในปัจจุบันจากปัญหาสิ่งแวดล้อมและอาการเจ็บป่วยที่เกิดขึ้นกับมนุษย์ การเริ่มเรื่องด้วยการอธิบายเช่นนี้จึงเป็นการชี้ให้เห็นว่าการมีชีวิตที่สอดคล้องกับธรรมชาติ เป็นธรรมชาติที่ดีที่สุด อีกทั้งยังเป็นการดึงดูดความสนใจของผู้อ่านให้ติดตามเนื้อเรื่องต่อไปว่าการมีชีวิตตามวิถีธรรมชาตินั้นจะสามารถทำให้โรคที่เกิดขึ้นหายขาดได้อย่างไร

การเริ่มเรื่องด้วยการตั้งคำถาม

การเริ่มเรื่องด้วยการตั้งคำถาม เป็นกลวิธีที่ใช้ดึงดูดความสนใจของผู้อ่านตั้งแต่เริ่มเรื่อง เพื่อให้ผู้อ่านเกิดความสงสัยและเข้าไปค้นหาคำตอบต่อในเรื่อง ตัวอย่างของกลวิธีการเริ่มเรื่องด้วยการตั้งคำถาม เช่น ในบท “คนใจสูง” จากเรื่องอกแผ่นดิน ผู้เขียนตั้งคำถามถึงระบบจริยธรรมและความหมายที่แท้จริงของคำว่ามนุษย์ ผู้ซึ่งนิยามเผ่าพันธุ์ของตนเองมาโดยตลอดว่าเป็น “ผู้มีใจสูง” แต่การกระทำกลับตรงข้าม “คนใจสูงทำไมต้องกว้านกินกว้านซื้อ กอบทุกอย่างโยยทุกสิ่งที่อยู่ต่อหน้า ที่อยู่ไกลตา ครอบครองจนสุดแผ่นดิน สุดออกทะเล สุดสายสมุทร แล้วไต่ขึ้นฟ้า ครอบครองพื้นที่ในช่องอากาศ ท้องเวหา ดึงครองถึงดวงดาริกา ดาวเดือน ทั้งที่แลเห็นข้างขึ้นข้างแรม แจ่มฟ้า ทั้งที่ควรถนอมคุณค่าสิ่งที่แลเห็น” (อกแผ่นดิน, 2542: 145) คำถามที่ผู้เขียนถามขึ้นนี้เป็นสิ่งที่เร้าความคิดของผู้อ่านให้กลับไปค้นหาความหมายและหน้าที่ที่แท้จริงของมนุษย์ ด้วยหากเรายังคงนิยามตนเองว่า “ผู้มีใจสูง” ซึ่งหมายถึง ผู้ที่มีใจที่وبرมมาติ, มีใจใฝ่ในทางดี เราต้องมีความคิดและพฤติกรรมที่สอดคล้องกับค่านิยมที่ว่านี้ ซึ่งมีใช่การเป็นคนที่มีความโลภต้องการครอบครองธรรมชาติจนขาดความเมตตากรุณาต่อชีวิตอื่นดังที่ผู้เขียนตั้งคำถามถึง การเริ่มเรื่องด้วยการตั้งคำถามยังเป็นการดึงดูดความสนใจของผู้อ่านให้เข้าไปค้นหาคำตอบของการเป็นผู้มีใจสูงว่าต้องเป็นอย่างไร ซึ่งเป็นสิ่งที่ผู้เขียนจะนำเสนอต่อไปในเรื่อง

กลวิธีการเริ่มเรื่องที่ได้กล่าวมาทั้งหมดนี้จึงเป็นกลวิธีที่ทำให้ผู้อ่านได้สำรวจความคิดและการกระทำของตนตั้งแต่ต้นเรื่อง ก่อนที่จะได้อ่านเนื้อเรื่องอย่างละเอียดต่อไป ซึ่งเป็นการสร้างความสงสัยและดึงดูดความสนใจของผู้อ่านทางหนึ่ง อีกทั้งเนื้อหาที่ผู้เขียนได้นำเสนอยังมุ่งสร้างความตระหนักต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมซึ่งจะนำไปสู่การเยียวยาวิกฤตการณ์สิ่งแวดล้อมต่อไป

4.2.1.3 การจบเรื่อง

การจบเรื่องเป็นการเขียนปิดท้ายเนื้อหาของสารคดี ซึ่งเป็นส่วนที่จะสร้างความประทับใจให้กับผู้อ่าน เช่นเดียวกับความประทับใจที่เกิดจากการอ่านตอนจบของเรื่องสั้นและนวนิยาย (ธัญญา สังขพันธานนท์, 2553: 111) นอกจากความประทับใจจากเนื้อหาแล้ว ในส่วนของการจบเรื่องมักจะสร้างความประทับใจให้กับผู้อ่านจากแนวคิดที่ได้รับและผู้อ่านสามารถนำไปคิดต่อหรือปฏิบัติตามได้ ในงานเขียนสารคดีของศิริเมธอร อุณหรูป มีการจบเรื่องที่น่าไปสู่การสร้างจิตสำนึกเชิงนิเวศ 6 กลวิธี ได้แก่ การจบเรื่องด้วยการให้ข้อคิด การจบเรื่องด้วยการแสดงทัศนะ การจบเรื่องด้วยการตั้งคำถาม การจบเรื่องด้วยการสร้างความสะเทือนใจ การจบเรื่องด้วยการแสดงวิธีแก้ไขปัญหา และการจบเรื่องด้วยการสรุป

การจบเรื่องด้วยการให้ข้อคิด

งานเขียนสารคดีของศิริเมธอร อุณหุรูป ส่วนใหญ่เป็นความเรียงและบันทึกประสบการณ์ ด้วยลักษณะของงานเขียนประเภทนี้จึงมีการจบเรื่องด้วยการให้ข้อคิดหรือเป็นข้อความทิ้งท้ายที่ทำให้ผู้อ่านเก็บสิ่งที่ผู้เขียนได้บอกเล่าไปคิดวิเคราะห์หรือปฏิบัติต่อเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะในงานเขียนประเภทความเรียงที่ผู้เขียนมักจะจบเรื่องด้วยการให้ข้อคิดจากเรื่องที่เล่ามา เช่น ในบท “เพราะเราได้นั่งกันใต้ร่มคันสูง” ผู้เขียนได้เล่าถึงความคิดและการกระทำของคุณแม่มะลิซึ่งเป็นบุคคลที่ผู้เขียนยกย่องให้เป็นตัวอย่างของผู้ที่มีสำนึกต่อสิ่งแวดล้อมและส่วนรวม จากการเริ่มต้นแยกขยะด้วยด้วยความคิดที่ว่านี่เป็นความรับผิดชอบอย่างหนึ่งของตนที่มีต่อส่วนรวมและนึกถึงใจของผู้ที่มีหน้าที่เกี่ยวกับขยะโดยตรง ผู้เขียนจึงสรุปข้อคิดที่ได้จากเรื่องราวของคุณแม่มะลิไว้ว่า

ความสะอาดใจจะเป็นฐานคุ้มกันให้แก่ตัวเรา เป็นภูมิคุ้มกันไม่ให้เราทำความเดือดร้อนให้แก่ส่วนรวม หรือโลก หรือธรรมชาติ อันเป็นสิ่งเดียวกัน เรื่องเดียวกัน เพราะทุกสิ่งล้วนเชื่อมโยงถึงกัน

(มองออกไปนอกหน้าต่างบานขาว, 2540: 84-85)

ข้อความข้างต้นเป็นข้อคิดที่ได้จากเรื่องราวของคุณแม่มะลิ ทั้งการกระทำ ความคิดและความรู้สึกที่ได้ถ่ายทอดให้ผู้เขียนฟังทำให้เห็นว่าไม่ว่าคุณแม่มะลิจะทำได้ก็ตามจะนึกถึงผลกระทบที่ผู้อื่นได้รับเสมอ เพราะคุณแม่มีรากของความคิดต่อส่วนรวมที่ยังลึกถึงไปถึงจิตวิญญาณ พร้อมทั้งลงมือคิดและทำอย่างจริงจัง ต่อเนื่อง จนผลานเป็นเนื้อเดียวกับตัวตน หากสิ่งที่จะทำก่อให้เกิดผลเสียต่อคนอื่นหรือส่วนรวม คุณแม่ยืนยันว่าตนเองไม่มีทางทำและไม่ยอมให้คนในบ้านของตนเองทำด้วยนึกถึงใจเขาใจเรา ความรู้สึกเช่นนี้คือ ความสะอาดใจนั่นเอง ผู้เขียนจึงให้ข้อคิดทิ้งท้ายไว้ว่า ความสะอาดใจที่เกิดขึ้นกับมนุษย์จะเป็นฐานให้มนุษย์นึกถึงสรรพสิ่งรอบตัวและไม่ทำสิ่งใดที่เป็นการปิดกั้นของตนให้เป็นปัญหาของผู้อื่นหรือส่วนรวม ซึ่งส่วนรวมนี้ไม่ใช่แค่สังคมมนุษย์ แต่เป็นทั้งโลก

ในบท “ผู้ชายบ้านนี้ใช้เงินน้อย ใช้ปัญญามาก” ผู้เขียนนำเสนอวิถีชีวิตของผู้ชายคนหนึ่งที่มีชีวิตอยู่เพื่อสร้างสรรค์งานศิลปะของตน ความสุขของเขาจึงมิใช่สิ่งที่ได้มาจากวัตถุภายนอกหรือชื่อเสียงเงินทอง แต่เป็นการทำงานด้วยความรักและมองเห็นความงามของสิ่งต่าง ๆ ไม่ว่าจะมนุษย์ สัตว์ ธรรมชาติ หรือสิ่งรอบ ๆ ตัว โดยไม่ตีค่าสิ่งเหล่านี้เป็นเงิน การดำเนินชีวิตของเขาจึงใช้เงินน้อยและกระทบธรรมชาติ ผู้คน และสังคมน้อยที่สุดเช่นกัน เรื่องราวของเขาทำให้เห็นว่าการทำสิ่งใดด้วยความรัก ด้วยใจอันบริสุทธิ์ จะนำไปสู่การมีชีวิตที่ดีและมีความสุขอย่างแท้จริง ในการจบเรื่องผู้เขียนได้ทิ้งท้ายเป็นข้อคิดไว้ให้ผู้อ่านนำไปใช้กับการดำเนินชีวิตของตนเพื่อให้ชีวิตนี้ดำเนินไปอย่างมีคุณค่า

คุณค่าทางใจ กลมกล่อมกลมกลืนกับเนื้อชีวิตแท้ ๆ ของมนุษย์ หาใช่ ‘ค่า’ ที่ถูกกำหนดขึ้นจากการตีราคา หาใช่ค่าที่แข่งกระด้าง ทุกคุณค่าเริ่มต้นจากความนุ่มนวลละเอียดอ่อนโยนภายในเสมอ ทั้งต้องงอแงมระบัดถึงกันเหมือนเมล็ดพันธุ์ เพื่อแบ่งปัน – ซึ่งค่าที่แข่งกระด้างไม่อาจโน้มน้อมลงมากกว่าจะหยุด ยุติการตีราคา

(บ้านเหล่านี้มีการค้นพบ, 2552: 109-110)

นอกจากนี้ ยังมีการให้ข้อคิดโดยจบเรื่องด้วยการยกคติธรรม ดังในบท “มองออกไปนอกหน้าต่างบานเก่า” ผู้เขียนเล่าถึงการเปลี่ยนแปลงของสิ่งต่าง ๆ ในสังคม การหายไปของวัฒนธรรมระเบียบวินัยและวิถีชีวิตสมัยเก่า แทนที่ด้วยค่านิยมสมัยใหม่ที่มาพร้อมความตายผ่อนส่งจากการฝืนเอาชนะธรรมชาติด้วยวิทยาศาสตร์จนเกินพอดี ผู้เขียนจึงจบเรื่องด้วยการยกคติธรรมของพระโพธิญาณเถระหรือหลวงพ่อบุญมา ปัดท้ายเรื่องด้วยเห็นว่าเข้ากับเนื้อหาที่เล่ามา โดยคติธรรมที่ผู้เขียนได้ยกมานั้นคือธรรมที่ว่าด้วยการปล่อยวาง สอนให้ปล่อยทุกอย่างไปตามธรรมชาติ ไม่ฝืน ไม่ยึดมั่นหมายมั่น เพราะการคาดหวังหรือพยายามเปลี่ยนสิ่งใดให้เป็นไปตามที่เราต้องการย่อมทำให้ใจเป็นทุกข์ แต่หากเราทำความเข้าใจสิ่งที่เกิดขึ้น รู้ว่าธรรมชาติของมันเป็นเช่นนั้นเอง เราไม่สามารถเข้าไปกำหนดกฎเกณฑ์หรือทำอะไรที่เป็นการฝืนธรรมชาติได้ เราก็จะไม่เป็นทุกข์ สังคมหรือส่วนรวมก็จะสงบสุข

โยม ไม้อันที่เอาตมาถืออยู่นี้ะ มันสั้น หรือว่า มันยาว?

โยม ไม้อันนี้ธรรมชาติแท้ ๆ ของมันมีแค่นี้ เท่านั้น มันไม่สั้น และก็ไมยาว

โยม ความต้องการที่จะให้มันสั้นสั้นเข้า หรือยาวออก นั้นแหละ “ทุกข์”

ทุกสิ่งทุกอย่าง ถ้าเรายอมตามธรรมชาติที่มันเป็นอยู่ ยอมที่ไหน ทุกข์ก็ไม่เกิดที่นั่น สมมุติว่าวันนี้โยมหาเงินได้ 100 บาท ธรรมชาติของมันแค่ 100 บาท จะอยากให้ได้มากกว่านั้น ก็ไม่ได้ จะอยากให้ได้น้อยกว่านั้นก็ไม่ได้ หาได้ 50 บาท ธรรมชาติของเขาก็แค่นั้น หาไม่ได้เลย ธรรมชาติของมันก็เท่ากับหาไม่ได้เลย

ถ้าเรายอมตามธรรมชาติที่มันเป็นทุกอย่างทุกแห่ง ทุกข์ก็ไม่เกิด ธรรมะอย่างนี้ปฏิบัติที่ไหนก็ได้ เวลาใดก็ได้ ใคร ๆ ก็ปฏิบัติได้ ปฏิบัติเมื่อไหร่ ที่ไหน ทุกข์ก็ไม่เกิดเมื่อนั้น ที่นั่น

โยม อีกอย่างหนึ่ง สมมุติว่าถ้าเราจะปลูกต้นไม้ อันดับแรก เราต้องเตรียมดินให้ดี ขุดหลุมกว้างเมตรลึกเมตร คลุกดินด้วยปุ๋ยคอกอย่างดีแล้วจึงปลูกต้นไม้ลงไป เมื่อปลูกแล้ว เราต้องคอยดูแล โดยหมั่นรดน้ำพรวนดิน ดายหญ้าและล้อมรั้วกันอันตรายให้

หน้าที่ของเรามีเพียงแค่นี้ ทำให้ครบ ทำให้ดีที่สุด ส่วนผลที่ต้นไม้จะให้นั้น บางชนิด 1 ปีให้ผล บางชนิด 3 ปี 5 ปี 10 ปี นั่นเป็นเรื่องของเขา เป็นเรื่องของต้นไม้เขาเอง

โยม อย่าลืมนะ หน้าที่ของเรานั้น ทำเหตุให้ดีที่สุดเท่านั้น ส่วนผลที่จะได้รับเป็นเรื่องของเขา ถ้าเราดำเนินชีวิต โดยมีการปล่อยวางเช่นนี้แล้ว ทุกข์ก็ไม่รุมล้อมเรา ธรรมะอย่างนี้ใคร ๆ ก็ปฏิบัติได้ปฏิบัติที่ไหนก็ได้ ปฏิบัติเมื่อไรก็ได้

(มองออกไปนอกหน้าต่างบานขาว, 2540: 145-146)

การจบเรื่องด้วยการแสดงทัศนะ

ในบางครั้งผู้เขียนจบเรื่องด้วยการแสดงทัศนะของตนที่มีต่อเรื่องธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เช่น ในบท “หวนมองภายในตน” ผู้เขียนได้กล่าวถึงผลกระทบจากสารเคมีในน้ำหอมปรับอากาศที่มีต่ออวัยวะภายในร่างกายและคุณค่าของธรรมชาติในมุมมองนักวิทยาศาสตร์ โดยในมุมมองของนักวิทยาศาสตร์นั้นเชื่อว่าธรรมชาติมีอิทธิพลต่อสิ่งมีชีวิตทุกชนิด แม้เรื่องของพลังฟ้า พลังดินจะมีใช่เรื่องที่วิทยาศาสตร์กล่าวถึงโดยตรงแต่นักวิทยาศาสตร์ที่ผู้เขียนได้สนทนาด้วยนั้นก็ชี้ให้เห็นว่าเรื่องเหล่านี้สามารถอธิบายและพิสูจน์ได้ เพราะวิทยาศาสตร์และธรรมชาติคือเรื่องเดียวกัน คือความจริงอยู่ที่ว่าจะมีใครพยายามทำความเข้าใจหรือศึกษาอย่างถ่องแท้หรือเปล่า ซึ่งในปัจจุบันพบว่าคนที่พยายามจะทำความเข้าใจเรื่องของธรรมชาติหรือเชื่อในพลังธรรมชาติมีจำนวนน้อย แต่คนกลับเชื่อในเรื่องของโหราศาสตร์ ดวงชะตา มากกว่าสิ่งที่เห็นผลจริงต่อชีวิตของมนุษย์อย่างธรรมชาติ ผู้เขียนจึงสรุปเรื่องโดยชี้ให้เห็นถึงปัญหาในความคิดของตนว่า

หรือเพราะบางทีผู้คนในสมัยเรา เขวี้ยงขว้างทอดทิ้งธรรมชาติมากขึ้น จนทำให้เราอยู่ไกลห่างจากธรรมชาติมากเข้า รายละเอียดที่เป็นความลึกซึ้งซึ่งเป็นสัจธรรมที่ควรเชื่อมคนกับธรรมชาติให้สัมพันธ์กันอย่างสอดคล้อง ชิดชิดตั้งคนรุ่นเก่าปู่ตายายทวด จึงเป็นหลุมช่องกว้างที่ถ่างออกเรื่อย ๆ

(อากาศ อาไป อาหาร อารมณ์ ก่อให้เกิดอาการ, 2544: 86)

ผู้เขียนมองว่าสาเหตุของการที่คนไม่เชื่อในธรรมชาติ จนนำไปสู่ปัญหาทางสุขภาพและปัญหาสิ่งแวดล้อมมาจากการที่มนุษย์พยายามแยกตัวเองออกจากธรรมชาติ จนเกิดหลุมช่องว่างระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติขึ้น ซึ่งหลุมที่ว่านี้เกิดขึ้นในจิตสำนึกของมนุษย์เช่นเดียวกัน มนุษย์จึงไม่เห็น สัมผัส ไม่ได้ถึงคุณค่าของธรรมชาติ ซึ่งการแสดงความคิดเห็นเช่นนี้นอกจากจะเป็นการชี้ให้เห็นถึงปัญหาแล้วยังเป็นการบอกถึงทางแก้ว่าวิถีคิดและวิถีชีวิตที่ควรจะเป็นของมนุษย์ คือการมีชีวิตที่สอดคล้องกับธรรมชาติเช่นคนสมัยก่อน เพราะสำหรับผู้เขียนธรรมชาติเป็นทุกอย่างในชีวิตมนุษย์ เป็นอาหาร เป็นผืนแผ่นดินที่อยู่ และเป็นความละเอียดอ่อนซึ่งจะพาไปสู่สามัญสำนึกที่ดีและสำนึกต่อส่วนรวม

การจบเรื่องด้วยการตั้งคำถาม

ในการจบเรื่องผู้เขียน กลวิธีหนึ่งที่ผู้เขียนมักจะใช้ชี้ให้เห็นถึงปัญหาสิ่งแวดล้อมคือ การจบเรื่องด้วยการตั้งคำถาม ดังในบท “พรุ้งนี้ยังไม่สาย” ที่ตั้งคำถามต่อคนไทยทุกคนถึงเรื่องปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นในประเทศไทยทั้ง มลพิษในอากาศและสารปนเปื้อนในอาหาร ว่าทำไมคนไทยถึงยังทนและเพิกเฉยกับปัญหาเหล่านี้ได้ ทั้ง ๆ ที่สิ่งที่เกิดขึ้นส่งผลกระทบต่อตนเองและสิ่งแวดล้อมโดยตรง การจบเรื่องด้วยการตั้งคำถามจึงเป็นกลวิธีที่ชี้ให้เห็นถึงปัญหาได้ดี อีกทั้งยังเป็นการกระตุ้นให้ผู้อ่านเก็บสิ่งที่ผู้เขียนนำเสนอไปคิดต่อและหันกลับมาสนใจกับปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นมากขึ้น

“คนไทยทำไมถึงช่างอดทนขนาดนี้

...ทั้งควันพิษ อากาศพิษ อาหารพิษ

ทำไม !?”

ฝรั่งคนหนึ่งเคยฝากคำถามนี้มาถึง

ช่วยกันตอบหน่อยสิ

(หน้าต่างบานโต, 2542: 114)

การจบเรื่องด้วยการสร้างความสะเทือนใจ

การจบเรื่องด้วยการสร้างความสะเทือนใจ เป็นกลวิธีที่ผู้เขียนมักใช้ในการเรียกร้องให้ผู้อ่านหันมาสนใจปัญหาสิ่งแวดล้อม ดังในบท “สายลมชีวิต” ที่ผู้เขียนจบเรื่องโดยการให้ภาพของเมืองที่ความเจริญเข้ามารุกคืบพื้นที่เดิม แต่แทนที่เมืองนั้นจะเต็มไปด้วยสีสันและชีวิตชีวา กลับเป็นเมืองที่เงียบสนิทด้วยปราศจากชีวิตของสรรพสัตว์ที่เคยที่เคยส่งเสียงกล่อมโลกด้วยความไพเราะอ่อนหวาน

คางคกอีง่างป่าดงเขียดกบ หายไปจากบ้านที่มีคูน้ำของฉันทนานเกือบ 20 ปี หายไปจากเมืองที่ถูกจับจองขยายความเสื่อม รุกไล่ที่สัตว์อื่นจากผืนดินแหล่งน้ำธรรมชาติซึ่งเคยเป็นบ้านของเขาตลอดมา เสียงกล่อมโลกยามหลับของพวกเขาจึงหายไปจากชุมชน จากเมือง จากความเป็นพื้นถิ่น จากผืนดินแผ่นดินเดียวกันที่เคยเป็นที่อยู่อุ่นของเขามาก่อน แต่ไหนแต่ไรมา

เสียงกล่อมโลกยามหลับของพวกเขา ซึ่งเคยผสมคลอไปกับหยาดใสและโคลฟ้า

เงียบสนิทแล้วในเมือง

เสียงอ่อนหวานของนก ซึ่งเปรียบปลุกให้โลกตื่นจากหลับ -- รोजงกลับเป็นลำดับ

ต่อไป

สายลมชีวิตกระท่อนกระแท่น วินลุ่ม ค่อยค่อยแหงหาย หลุดขาดไปที่ละส่วน ทีละ
สาย.. ทีละท่อนตอน

จนขาดลม

(อกแผ่นดิน, 2542: 143)

ข้อความข้างต้น เป็นการจบเรื่องที่สร้างสะท้อนใจจากการหายไปของชีวิตทีละเปาะพันธุ จาก
คางคก สู้สิ่งอ่าง เขียด ปาด กบ จนถึงนก การใช้คำของผู้เขียนทำให้เห็นการพยายามเอาชีวิตรอดของ
สัตว์เหล่านี้จากการพัฒนาเมืองสู่ความเจริญที่เป็นไปอย่างยากลำบาก ทั้ง “กระท่อนกระแท่น” “วิน
ลุ่ม” “แหงหาย” “หลุดขาด” จน “ขาดลม” สุดท้ายผลของความเจริญที่เหล่านมนุษย์ปรารถนา กลับ
เป็นสิ่งที่ต้องแลกมาด้วยการหายไปของสิ่งมีชีวิตอีกหลายเผ่าพันธุ์ การจบเรื่องด้วยการสร้างความ
สะท้อนใจให้กับผู้อ่านจึงเป็นการทำให้ผู้อ่านตระหนักถึงผลกระทบของปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นใน
ปัจจุบันและหันกลับมาสำรวจสิ่งรอบข้างว่าในช่วงชีวิตที่ผ่านมาได้มีสิ่งใดสูญหายไปบ้างและการใช้
ชีวิตของตนเป็นส่วนหนึ่งของการทำลายหรือสร้างผลกระทบต่อชีวิตอื่นหรือไม่

การจบเรื่องด้วยการแสดงวิธีแก้ไขปัญหา

การจบเรื่องด้วยการแสดงวิธีแก้ไขปัญหา เป็นกลวิธีที่ผู้เขียนใช้หลังจากการนำเสนอให้เห็นถึง
สาเหตุของปัญหาสิ่งแวดล้อมและผลกระทบที่มีต่อส่วนรวม ดังในบท “อาหารเย็น อาหารเช้า กับ
รถไฟป๊อปป๊อป” ผู้เขียนได้เล่าถึงปัญหาสิ่งแวดล้อมที่ผู้เขียนพบขณะเดินทางด้วยรถไฟ ซึ่งมาจากความ
มักง่ายของพนักงานรถไฟ เช่น การทิ้งถุงพลาสติกใส่ผ้าห่มออกนอกหน้าต่างรถไฟ เป็นการกระทำที่
ก่อให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมและเบียดเบียนธรรมชาติโดยตรง ในตอนจบเรื่องผู้เขียนจึงให้ความเห็น
เกี่ยวกับวิธีการแก้ไขไว้ว่า ในแต่ละองค์กรควรจะมีการอบรมให้ความรู้เรื่องราวเหล่านี้แก่พนักงานใน
องค์กรทุกคน มิใช่แค่เผยแพร่ แต่ต้องผลักดันให้เข้าถึง “ใจ” เมื่ออบรมชัดเจนเขาให้มีคุณภาพ
พอที่จะเห็นความสำคัญของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมแล้ว เขาก็จะถ่ายทอดสิ่งเหล่านี้ให้กับคนรอบ
ข้างของตนเอง เป็นการขยายจิตสำนึกที่ดีไปสู่คนอื่น ๆ จนนำไปสู่การร่วมมือกันเยียวยาธรรมชาติและ
สิ่งแวดล้อมให้พ้นจากวิกฤติที่กำลังเผชิญ

หากเรายังมัวแต่ณรงค์หรือทำกันอย่างขอไปที โอกาสงดงาม สิ่งที่ดี ซึ่งน่าจะเป็น
นิมิตหมายอันไกลขึ้น ก็จะไม่สามารถเกิดขึ้นได้ในบ้านเมืองของเราแน่นอน

คนในบริษัทของท่าน กระทรวง กรม, การ รัฐวิสาหกิจ ธนาคาร . . คนเหล่านี้
พนักงานเหล่านี้ เจ้าหน้าที่เหล่านี้ ถ้าท่านสามารถทำ ‘ส่วนนั้น’ ให้ ‘เข้าถึงใจ’ ของคนของท่าน
ได้ เขาย่อมจะถ่ายทอดเผยแพร่สิ่งที่เขาเข้าถึง . . รู้ลึกชัดเจน . . แก่คนอื่น ๆ ไกลตัว ลูกหลาน
คนในบ้านของเขาเอง

ถ่ายทอดด้วยหัวใจดวงงาม ที่เบิกบานแล้วเพราะการตระหนักรู้ เข้าถึงใจแล้วนี่เอง
แล้วจากปากสู่ปาก หัวใจสู่หัวใจ ที่จะร่วมกันฟื้นและคืนทุกอย่างกลับมาโดยบริบูรณ์
หรือเกือบบริบูรณ์ได้แน่นอน
เมื่อถึงวันนั้น
มันจะไม่ใช้ความฝันของฉันคนเดียวเลย

(หน้าต่างบานโต, 2542: 183-184)

การจบเรื่องด้วยการสรุป

การจบเรื่องด้วยการสรุป เป็นกลวิธีการจบเรื่องที่คุณเขียนมักจะใช้ในงานเขียนสาระจากชีวิต
เชิงสุขภาพ ที่จบเรื่องด้วยการชี้ให้เห็นถึงความสำคัญและคุณค่าของธรรมชาติ และทิ้งท้ายเรื่องด้วยการ
การสรุปวิถีชีวิตสีเขียวหรือการใช้ธรรมชาติบำบัดที่คุณเขียนได้ทดลองทำ รวมถึงสิ่งที่คุณเขียนได้ค้นพบ
ระหว่างการเยียวยาตัวเองด้วยธรรมชาติ

... แต่สิ่งที่คุณเขียนถึง คุณได้ทดลองใช้กับตัวเอง ให้เวลาด้วย หลายอย่างเพียง
ครั้งเดียวเท่านั้น เราทั้งคู่รู้ชัดถึงความพิเศษของสิ่งที่เป็นธรรมชาติล้วน ๆ บางสิ่งที่เราต้องใช้เวลา
คุณก็ใช้ความเพียรเพื่อจะรอคำตอบกลับมาจนแน่ใจ

แต่ละปี ในชีวิตประจำวันของคุณ คือการเข้าไปอยู่ในธรรมชาติโดยตรง ไม่ว่าจะกิน
อยู่ หลับ นอน แต่ละเรื่องล้วนมีเรื่องราวน่าอัศจรรย์ใจ --เมื่อเวลาได้ดำเนินมาสู่ความเข้าใจ

(อากาศ อาโป อาหาร อารมณ์ ก่อให้เกิดอาการ, 2544: 38)

ข้อความข้างต้นมาจากบท “เด็กคือความหอมหวาน ดินก็เพียงกัน” ที่คุณเขียนเล่าถึงการดูแล
รักษาร่างกายของตนเองด้วยธรรมชาติ ทั้งการรับพลังธรรมชาติผ่านไอดิน การรับประทานอาหารจาก
ธรรมชาติเพื่อเสริมธาตุดิน และการปฏิเสธสิ่งที่ไม่เป็นธรรมชาติทุกชนิดเข้าสู่ร่างกาย แม้บางอย่างจะ
ยากเพราะเราเห็นและสัมผัสตั้งแต่เกิด แต่ก็จำเป็นที่จะต้องทิ้งความเคยชินนี้ไป ในการจบเรื่องคุณเขียน
ได้ชี้ให้เห็นถึงคุณค่าของธรรมชาติซึ่งเขาค้นพบจากการที่ได้ทดลองและพิสูจน์ด้วยตนเองแล้วว่าสิ่งที่เป็น
ธรรมชาติพิเศษและเหมาะกับร่างกายมนุษย์ที่สุด การจบเรื่องเช่นนี้จึงเป็นเสมือนการชักชวนให้
ผู้อ่านหันกลับมาทำความเข้าใจธรรมชาติและพึ่งพาธรรมชาติในการมีชีวิตอยู่เพื่อที่จะได้พบความ
อัศจรรย์ดังที่คุณเขียนได้พบ

การจบเรื่องในงานสารคดีของศิเรมอร อุณหุรูป มีการใช้กลวิธีจบเรื่องที่หลากหลายทั้งการให้ข้อคิด การแสดงทัศนะ การตั้งคำถาม การสร้างความสะเทือนใจ และการสรุปผล ซึ่งการเลือกใช้กลวิธีแต่ละกลวิธีนั้นล้วนเหมาะสมกับเนื้อหาที่ผู้เขียนต้องการสื่อสาร การจบเรื่องในงานสารคดีของศิเรมอร อุณหุรูปจึงสามารถสร้างทั้งความประทับใจและความตระหนักต่อปัญหาสิ่งแวดล้อมให้กับผู้อ่านได้เป็นอย่างดี

4.2.1.4 การนำเสนอเนื้อเรื่อง

การนำเสนอเนื้อเรื่องในงานสารคดีของศิเรมอร อุณหุรูป ด้วยลักษณะของงานที่เป็นการบอกเล่าเรื่องราวประสบการณ์การใช้ชีวิตและแสดงความคิด ความรู้สึกของผู้เขียนที่มีต่อเรื่องราวต่าง ๆ ในสังคม การนำเสนอเนื้อเรื่องส่วนใหญ่จึงเป็นการบรรยายและอธิบาย ซึ่งการนำเสนอความคิดและอธิบายถึงการใช้ชีวิตของผู้เขียนนั้นเป็นสิ่งที่ผู้วิจัยได้นำเสนอไปบ้างแล้วในการศึกษาบทบาทและจิตวิญญาณเชิงนิเวศของผู้หญิงในงานเขียนสารคดี ในที่นี้จึงขอกกล่าวถึงกลวิธีอื่น ๆ ที่ผู้เขียนใช้ในการนำเสนอเนื้อเรื่อง ซึ่งมีทั้งหมด 2 กลวิธี คือ การนำเสนอเรื่องด้วยบทสนทนา และการนำเสนอเรื่องด้วยการอ้างอิงหรือยกตัวอย่าง

การนำเสนอเรื่องด้วยบทสนทนา เป็นการที่ผู้เขียนนำคำพูดของผู้ให้สัมภาษณ์มาสอดแทรกในเนื้อเรื่องเพื่อให้สารคดีเรื่องนั้นมีความน่าเชื่อถือมากขึ้น การนำเสนอด้วยบทสนทนาจึงเป็นสิ่งซึ่งแสดงให้เห็นว่าผู้เขียนได้ลงไปเก็บข้อมูลด้วยตนเองจริงและบุคคลที่ให้สัมภาษณ์ก็เป็นบุคคลที่มีตัวตน มิใช่สิ่งที่ผู้เขียนสมมติหรือแต่งขึ้น งานเขียนที่มีการนำเสนอเรื่องด้วยบทสนทนามากที่สุดคือ "บ้านเหล่านี้มีการค้นพบ" ด้วยเป็นเรื่องที่ผู้เขียนได้ลงไปเก็บข้อมูลวิถีการดำเนินชีวิตที่สอดคล้องกับธรรมชาติของครอบครัวหรือกลุ่มคนต่าง ๆ และได้สัมภาษณ์ถึงแนวคิดและที่มาของการเลือกใช้ชีวิตที่ทวนกระแสของสังคมแห่งการบริโภคเช่นนี้

ศิเรมอร : ก็จะเสาะหากลุ่มแบบนี้ ผ่าน

สุวรรณา : “มีหลายที่ค่ะ มีเพื่อนนำมิตรที่เขามีใจกับเรื่องพวกนี้ เขาพยายามส่งเสริมชาวบ้าน เราก็ต่อกัน หน้าที่ของเราคือทำให้ตลาดมันหล่อเลี้ยงสิ่งเหล่านี้ที่จะทำออกมากันได้มากขึ้น ๆ เพื่อให้ชาวบ้านเขาทำต่อได้

จริง ๆ แล้วเกษตรกรเป็นอาชีพเสี่ยงที่สุด ไม่ว่าจะอะไรดีเขาพร้อมทำพร้อมเป็นหนี้ แต่เวลาเก็บเกี่ยวไม่ได้ ไม่มีความช่วยเหลือเลย ทั้งปีผลิตได้หนเดียว ความเสี่ยงเยอะ อย่างกรณี ‘ลูกท้ออินทรีย์’ จะเก็บเกี่ยวอยู่แล้ว เราคิดว่าจะได้มาแล้ว เราลงจดหมายข่าวบอกลูกค้าล่วงหน้าไปแล้ว ปรากฏเขาแจ้งมาว่า แมลงทองลงเจาะ ซึ่งจริง ๆ เราไม่เห็น เขาส่งมาก็ได้ เราจะไม่เห็นเพราะมันอยู่ข้างในผล แต่เขาซื้อสัตย์มากค่ะ เขาบอกอย่าเอาเลย มันไม่ดี เขาคนปลูกเราคนกิน เขาไม่ส่ง”

ฉันรู้สึกขงลุกซู่ ๆ ในยามที่ความตึงามถูกส่งฉายออกมาจากที่ใดก็ตาม ผ่านทางหู หรือสายตา ปรกกายของมันคือพลังจากมนุษย์คนหนึ่ง ซึ่งส่งผ่านแผ่ถึงมนุษย์อื่นที่อยู่ใกล้หรือไกล แค่นั้นก็ตาม

(บ้านเหล่านี้มีการค้นพบ, 2552: 62)

ข้อความข้างต้น เป็นบทสนทนาของผู้เขียนกับผู้ให้สัมภาษณ์จากบท “บ้านนี้ชื่อ เลมอนฟาร์ม อารามแห่งการดูแลกายใจ” ซึ่งเป็นสนทนาที่แสดงให้เห็นการทำธุรกิจอย่างเป็นธรรมของผู้ให้สัมภาษณ์ที่อยู่บนหลักคิดที่ว่า สินค้าต้องปลอดภัยต่อผู้บริโภคและเกษตรกรเองก็ต้องอยู่รอด ผู้ให้สัมภาษณ์เป็นกรรมการบริหารที่เริ่มต้นออกเดินทางเสาะแสวงหาเกษตรกรเกษตรอินทรีย์ด้วยตนเอง เพื่อให้มั่นใจว่าพืชผักผลไม้ที่เรานำมาขายจะปลอดภัยต่อผู้บริโภคตั้งแต่ต้นทาง นี่เป็นหน้าที่ที่เรามีต่อลูกค้า ในอีกทางหนึ่งเธอก็มีหน้าที่ต่อเกษตรกรที่เธอรับซื้อผลผลิตเช่นกัน เพราะเกษตรกรเหล่านี้ต้องแบกรับการสูญเสียในทางการค้ามากกว่าเกษตรกรที่ใช้เคมี นอกจากรับซื้อผลผลิตแล้วเธอก็ช่วยเกษตรกรหาตลาดเพื่อระบายสินค้าและหาวิธีที่จะทำให้เกษตรกรอยู่ได้ สำหรับผู้เขียน “เลมอนฟาร์ม” จึงไม่ใช่แค่ร้านขายสินค้าปลอดสาร แต่เป็นบ้านที่ใส่ใจทั้งสุขภาพกาย สุขภาพใจ จนลึกถึงจิตวิญญาณจากเนื้อใจของผู้บริหารตลอดจนผู้จัดการ การนำเสนอเรื่องด้วยบทสนทนาจึงเป็นกลวิธีที่แสดงแนวคิดของผู้ที่มีนิเวศวิถีจากบทบาทในการขับเคลื่อนตลาดสีเขียวและเกษตรอินทรีย์ ซึ่งเป็นแนวทางการทำธุรกิจที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมได้เป็นอย่างดี

ในบางครั้งการนำเสนอแนวคิดของผู้ให้สัมภาษณ์ ผู้เขียนมิได้ยกบทสนทนาทั้งหมด แต่เป็นการนำคำพูดบางส่วนของผู้ให้สัมภาษณ์มาสอดแทรกในเนื้อเรื่อง เช่น ในบท “บ้านนี้ไม่อดตาย ถ้า กินเป็น” ผู้เขียนยกคำพูดของ “หนูนิด” เจ้าของบ้านที่พึ่งพาตนเองได้อย่างแท้จริง ถึงแรงจูงใจที่ทำให้ตนเองเลือกที่จะใช้ชีวิตโดยไม่พึ่งพาทายนอก สามารถอยู่ได้โดยไม่ต้องใช้เงินซื้อทุกอย่าง ตั้งแต่อาหาร สิ่งของเครื่องใช้ ล้วนหยิบมาจากรธรรมชาติที่เธอมีในรั้วบ้าน แรงจูงใจนั้นมาจากทั้งปัญหาสุขภาพ สิ่งแวดล้อมและความคิดที่ว่า การซื้อหรือพึ่งพาทายนอกทำให้เราตกเป็นทาสของผู้อื่นอย่างไม่มีสิ้นสุด การพึ่งตนเองจึงเป็นทางออกที่ทำให้เธอค้นพบความหมายที่แท้จริงของชีวิต ซึ่งสร้างทั้งความสุขให้กับตนเองและไม่กระทบต่อชีวิตอื่น

เธอก็คิดว่ายังมีคนอื่น ๆ อีกที่อยากเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต หากมีอุปสรรคอยู่ที่ความเคยชินของตัวเอง ซึ่งคุ้นชินอยู่กับ ‘การซื้อ’ มากกว่า ‘ลงมือทำเอง’

“การซื้อทำให้ผู้คนตะเกียกตะกายเป็นทาสคนอื่น ไม่มีที่สิ้นสุด แต่สำหรับนิด ด้วยอุปนิสัย ขะตากรรรมและสิ่งแวดล้อมรอบตัว เร่งให้เดินมาทางสายนี้ สายบ้านนอก สายเกษตร แทนสายธุรกิจ

พอลงมือหากพื้นฐานเป็นคนขี้เกียจ จับจด คงเล็ก ทำเองแรก ๆ ก็รู้นะว่าเหนื่อยหนัก
ยากแต่เป็นคนอยากเอาชนะตัวเอง ต้องทำให้ได้ เอาชนะคนอื่นด้วย

เพื่อนว่าแกทำไม่ได้หรอก ไม่จริงหรอก เป็นเรื่องเก๋ชั่วคราวของแก เขาฮิตกรีน ก็ก็เอา
มั่งก็เท่านั้น เถียงว่าฉันก็ชอบของฉนั้นอยู่นี่อยู่แล้ว ก็เลยมุเป็นเรื่องเป็นราว มุจนได้ตีมีความสุข
ไม่ต้องพึ่งใคร พึ่งตัวเองได้แล้ว”

(บ้านเหล่านี้มีการค้นพบ, 2552: 38-39)

การนำเสนอเรื่องด้วยการอ้างอิง เป็นการที่ผู้เขียนยกข้อมูลหรือคำพูดของบุคคลอื่นที่ตนเอง
ได้ค้นคว้าหรือเคยได้อ่าน ได้รับชมมาสอดแทรกลงในเนื้อเรื่อง เพื่อสนับสนุนความคิดของตนเองหรือ
ประเด็นที่นำเสนอให้ชัดเจนยิ่งขึ้น ดังในบท “น้ำทิ้งในท่อ” ผู้เขียนได้ยกโฆษณาของกลุ่มพิทักษ์
สิ่งแวดล้อมของประเทศอังกฤษที่ตนเองเคยดูมาเล่าเพื่อสนับสนุนความคิดที่ว่า เรื่องส่วนตัวกับเรื่อง
ส่วนรวมเป็นเรื่องเดียวกัน

...ครอบครัวหนึ่งอันประกอบด้วยพ่อแม่และลูก ๆ กำลังนั่งดูทีวีและเล่นกันอยู่ในมุม
ต่าง ๆ ภายในบ้านอันน่าอบอุ่นแสนสบาย พลันอย่างไม่มีปี่ขลุ่ยก็ปรากฏกลุ่มคนไม่พึง
ประสงค์กลุ่มหนึ่งถือวิสาสะจูโจมเข้ามาในบ้าน ในมือของเขามีทั้งก้อน ชะแลง ไม้ฯฯฯ ตรงเข้า
ทุบข้าวของในบ้านแตกกระจุยกระจายเกลื่อนกลาด

คนพวกนี้สวมชุดปฏิบัติการรุดกุมเหมือนพวกหน่วยสวาท แต่สวมหมวกมิดชิด มีท่อ
ครอบหายใจกันแก๊สพิษ สามคนหลังลากท่ออย่างยาวเพื่อยเข้ามาด้วย

หลังจากเริ่มจะหายตกตะลึง แต่ยังไม่ทันที่เจ้าของบ้านจะออกปากถามอะไรได้ คน
กลุ่มนี้ก็ลากท่อไปทั่วพร้อมกับปล่อยน้ำเน่าเหม็นสีดำข้นคลักรดไปบนเก้าอี้ นวม หมอน พรม ตู้
เตียง ชั้นวางของ แล้วดึงท่อขึ้นเทราดไปบนโทรทัศน์ -- น้ำดำปี๋ไหลย่อยลงบนภาพนกซึ่งกำลัง
บินทาบฟ้าสวยในจอ

และไม่เว้นกระทั่งรดน้ำเน่าเหม็นสีดำนั้นลงในตู้ปลาที่ปลาตัวเล็กตัวน้อยสีต่าง ๆ
กำลังว่ายน้ำอย่างตื่นกลัว ขณะที่น้ำใสแจ๋วกำลังซิมพิชสีดำเข้าไปจนน้ำเดิมเริ่มเปลี่ยนสี...

ร่างเจ้าของบ้าน สามภรรยาและลูก ๆ เริ่มเปรอะเลอะดูไม่ได้ขึ้นทุกที เพราะแรง
กระเซ็นของน้ำโสโครก แก้มของเด็ก ๆ เริ่มหมองเหม็น พลันตัวหนังสือก็ปรากฏขึ้น

‘ถ้าหากพวกเขาเข้ามาทำอย่างเดียวกันนี้ในบ้านของคุณด้วย คุณจะห้ามเข้าใช่ไหม’

(มองออกไปนอกหน้าต่างบานขาว, 2540: 102-103)

โฆษณาที่ผู้เขียนยกมานี้เป็นโฆษณาที่มีเนื้อหาลึกซึ้งและกระทบใจผู้อ่าน จากภาพปลาที่แตกตื่นว่ายหนีในขณะที่น้ำเน่าเหม็นไหลลงไปในตู้ แต่ก็หนีไปไหนไม่ได้ต้องทนอยู่กับน้ำที่เริ่มเน่าเหม็นและดำขึ้นเรื่อย ๆ และการให้ภาพของแก้มเด็ก ๆ ที่เริ่มหมองเหม็นจากการกระเซ็นของน้ำ สิ่งเหล่านี้ทำให้เกิดการตั้งคำถามถึงอนาคตความเป็นอยู่ของเด็ก ๆ ที่ต้องแบกรับชะตากรรมอยู่ในสภาพแวดล้อมที่เลวร้าย ซึ่งคนรุ่นก่อนได้สร้างไว้ ทั้งปลาและเด็กต่างตกอยู่ในสภาพเดียวกันคือการรับชะตากรรมที่ตนเองไม่ได้ก่ออย่างปฏิเสธและเลือกไม่ได้ การยกโฆษณานี้ขึ้นมาเล่าจึงเป็นการสร้างความตระหนักให้กับผู้อ่าน หากเราปรารถนาจะมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดี ให้ลูกหลานเราอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ดี เราทุกคนต้องเห็นความสำคัญของส่วนรวมเท่า ๆ กับประโยชน์ส่วนตน เห็นความสำคัญของชีวิตอื่นเช่นเดียวกับที่ให้ความสำคัญกับตนเอง

นอกจากการยกโฆษณามาแล้ว ในงานเขียนสารคดียังมีการนำเสนอด้วยการอ้างถึงคำพูดของบุคคลอื่น อาจเป็นบุคคลในอดีตหรือบุคคลที่ผู้เขียนให้ความชื่นชม ดังในเรื่อง “ผ่านมาทางความคิด” ผู้เขียนได้ยกคำพูดของสี่บ นาคะเสถียร จากนิตยสาร Immage ซึ่งสร้างความประทับใจให้กับผู้เขียนด้วยทัศนคติของสี่บ นาคะเสถียรที่แสดงออกผ่านคำพูดนั้นมีทั้งความจริงใจและกล้าหาญ

‘แม่ผมมีที่นา เกือบห้าไร่ สมัยผมเด็ก ๆ ผมเคยมีความรู้สึกกับคนที่เช่านาแม่ผม และผมคุยกับแม่ว่า แม่อย่าไปทำเหมือนคนอื่นนะ’

‘เพราะผมรู้ถึงความรู้สึกของคนทีลำบาก ผมรู้ความรู้สึกของคนที่เกิดมาในครอบครัวที่ไม่มีโอกาส สิ่งไหนที่ผมจะช่วยสังคมได้ ผมจะช่วย ที่ผมต้องตะโกนให้คนรู้เพราะผมอยากเห็นสังคมมันดีขึ้น ผมอยากเห็นคนที่มีโอกาสสละโอกาสให้กับคนที่ไม่มีโอกาสบ้าง อย่าได้เที่ยวกอบโกยมากกว่านี้เลยครับ เพราะมันไม่ได้ทำให้อะไรดีขึ้น’...

... ‘ถ้าพ่อค้าจะทำลายป่า แต่เจ้าหน้าที่ไม่ยอม มันยอมทำไม่ได้ แต่นี่มันทำได้เพราะเจ้าหน้าที่ร่วมมือ!’

‘ผมค่าอยู่ในใจจนทุกวันนี้ว่า ไอ้คนที่มันเลว ๆ นี่มันควรถูกลงโทษ ไม่ใช่ปล่อยให้มันลอยนวลอยู่ โกงแล้วได้เงินแล้วยังไม่ถูกลงโทษอีก ทำผิดมันต้องถูกลงโทษก่อน ไม่ใช่ย้ายอย่างเดียวหรือเอาไปทำงานอื่น มันก็ยังอยู่ในกรมป่าไม้ ทำความผิดก็น่าจะย้ายมันกลับมา กรมป่าไม้ไม่ต้องให้งานมันทำแล้วหลวงก็เลี้ยงไอ้พวกนี้ พวกง่อยเปลี้ยเสียขา รัฐบาลเลี้ยงเยอะไปซะใหม่ครับ!’

(ผ่านมาทางความคิด, 2536: 15-17)

การนำเสนอเรื่องด้วยการอ้างถึงคำพูดในตัวอย่างข้างต้นนี้ ได้แสดงให้เห็นถึงอุปนิสัยและความคิดของบุคคลที่ผู้เขียนชื่นชมศรัทธา คำพูดที่แสดงถึงความเมตตาต่อชีวิตอื่นและกล้าที่จะวิพากษ์วิจารณ์เจ้าหน้าที่ของรัฐที่กระทำผิด รู้เห็นเป็นใจกับพวกตัดไม้ทำลายป่า เพื่อให้ผู้คนและรัฐบาล

ตระหนักและหันมาจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นได้อย่างจริงจัง เป็นสิ่งที่สนับสนุนความคิดของผู้เขียนที่มองว่าสืบเป็นบุคคลที่ทรงคุณค่าและทรงประโยชน์แก่สัตว์โดยรวมได้อย่างเด่นชัดยิ่งขึ้น

การนำเสนอเรื่องด้วยกลวิธีที่กล่าวมานี้ จึงเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นว่างานเขียนสารคดีของศิริเรมอร อุณหรูป มีการนำเสนอเรื่องที่หลากหลาย อีกทั้งแต่ละกลวิธียังสามารถสร้างจิตสำนึกเชิงนิเวศให้กับผู้อ่านได้เป็นอย่างดี ทั้งกลวิธีการนำเสนอเรื่องด้วยบทสนทนาและการอ้างอิง ต่างเป็นการแสดงแนวคิดและตัวอย่างของบุคคลที่มีนิเวศวิถีที่ชัดเจนและหลากหลายมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการทำงานการดำเนินชีวิต หรือแนวคิดของบุคคลที่ได้นำเสนอล้วนให้ความสำคัญกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นการสร้างจิตสำนึกเชิงนิเวศในทางหนึ่ง อีกทั้งยังเป็นการสร้างแรงบันดาลใจให้กับผู้อ่านที่สนใจการดำเนินชีวิตในแนวทางนี้ด้วย

4.2.2 กลวิธีทางภาษา

งานเขียนสารคดีของศิริเรมอร อุณหรูป ส่วนใหญ่เป็นงานเขียนที่มุ่งแสดงความคิด ความรู้สึก และประสบการณ์ของผู้เขียนที่มีต่อชีวิต สังคมและธรรมชาติ ในการใช้ภาษานำเสนอสิ่งเหล่านี้ผู้เขียนมิได้มุ่งนำเสนอเพียงความรู้จนทำให้งานดูน่าเบื่อหรือขาดสีสัน แต่ยังมีการใช้ภาษาวรรณศิลป์เพื่อสื่อความตามจุดประสงค์ให้ชัดเจน ทำให้ผู้อ่านเกิดจินตนาการและอารมณ์ร่วมมากยิ่งขึ้น โดยในงานเขียนสารคดีมีการใช้กลวิธีทางภาษา 2 แบบคือ การเลือกใช้คำและการใช้ภาพพจน์

4.2.2.1 การเลือกใช้คำ

การเลือกใช้คำในงานเขียนสารคดีของศิริเรมอร อุณหรูป เป็นการใช้ถ้อยคำที่ทำให้ผู้อ่านตระหนักถึงความสำคัญของธรรมชาติ รับรู้ถึงผลกระทบของปัญหาสิ่งแวดล้อมที่มีต่อสิ่งต่าง ๆ โดยเฉพาะปัญหาที่มีสาเหตุมาจากวิถีการดำเนินชีวิตของมนุษย์ คำที่เลือกใช้จึงเป็นคำที่แสดงชัดตรงข้ามระหว่างสองสิ่งคือ ธรรมชาติและค่านิยมกระแสหลักของมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นค่านิยมการบริโภคและวัตถุ เทคโนโลยี และการพัฒนาความเป็นเมือง

หลังจากนาข้าวผืนสุดท้ายหายลับ ผึ้งซ้ายสุดที่เป็นกรมทหารมีที่ว่างกว้างขวางพิลึก เต็มไปด้วยหม่อมกะครึมก็อันตรธานตามไปอีก เห็นแต่เหมือนกันประมาณได้ยี่สิบไร่กลายเป็นตึกยักษ์สามหลัง โรงปูนหนึ่งโรง ไม่เหลือต้นไม้สักต้นเดียวในชั่วพริบตา ดูร้อน แล้ง กระด้าง ผากแห้ง แร้นแค้นขึ้นมาทันควัน เมื่อความคะครึมถูกระชาก อย่างถอนราก พรากออกจากผืนดินทั้งหมด

--เป็นด้านมุมที่นับจากนี้ ฉันทคงไม่ทอดแลไปถึง หรือแลข้ามไปเสีย

ถัดจากนั้นเป็นผีเสื้อเขียวรูปตัวแอลข้างหน้านี้เองที่หายไปด้วย ซึ่งคือที่มาของเสียงดนตรีวงน้อยน้อยยามค่ำคืนก่อนและหลังฝนตก ทั้งกับเขียดอังกาบคางคกหิ่งห้อยที่เคยรำร้องยินดีกับความเย็นชุ่มที่เอื้อชีวิตชีวาให้แก่ทุกสิ่งเป็นบทเพลงธรรมชาติไพเราะอ่อนหวานที่สุดเท่าที่โลกมีให้ ทั้งคล้ายเขียด ทั้งปลอบประโลมหัวใจ ทั้งซบกล่อมจิตวิญญาณของผู้เป็นคน เป็นมนุษย์ให้น้อมเข้าสู่ภวังค์นิทรอย่างละมุนละม่อมไม่รู้ตัวในที่สุด

ความเป็นเมืองโล่ล่า ไล่ล่าความละมุนละม่อม ละเมียดละไม ข่าความอ่อนหวานของธรรมชาติที่ละส่วนที่ละพาด้าน อย่างดั่งตั้ง โครมครามและอย่างคนอง ทีละโครม ทีละโครม ก็หมดสิ้น

ความเป็นเมืองแบบนี้เอง ที่ไล่ล่า ไล่ล่าความอ่อนหวานละเมียดละไมละมุนละม่อม ความอ่อนโยนในหัวใจมนุษย์ให้ตายตกตามกันไปด้วยจนเหือดสิ้น

(อกแผ่นดิน, 2542: 66)

ข้อความข้างต้น ผู้เขียนใช้คำที่แสดงถึงความร้อนและแห้งแล้ง เช่น “ร้อน” “แล้ง” “กระด้าง” “ผากแห้ง” เมื่อกล่าวถึงพื้นที่สีเขียวที่ถูกปรับเปลี่ยนให้มีความเป็นเมือง และใช้คำที่แสดงถึงการเข้ามาทำลายสิ่งใดสิ่งหนึ่งอย่างยิ่งใหญ่และรวดเร็ว เช่น “กระชาก” “ถอนราก” “ดั่งตั้ง” “โครมคราม” “คนอง” การใช้คำที่มีความหมายใกล้เคียงกันนี้เป็นการเน้นถึงผลกระทบของการพัฒนาพื้นที่สู่ความเป็นเมือง ที่ทำลายความมีชีวิตชีวา ความร่มเย็นให้หมดสิ้นไปจากผืนแผ่นดินอย่างรวดเร็ว เหลือเพียงความทุกข์ทรมานจากร้อน แห้งแล้งมาแทนที่

ในขณะที่เมื่อผู้เขียนกล่าวถึงธรรมชาติไม่ว่าจะเป็นสัตว์หรือต้นไม้ ผู้เขียนจะใช้คำที่แสดงถึงความนุ่มนวลและอ่อนโยน เช่น “อ่อนหวาน” “อ่อนโยน” “ละมุนละม่อม” “ละเมียดละไม” “ละเอียดอ่อน” เพื่อเป็นการเน้นให้เห็นถึงคุณค่าและความสำคัญของธรรมชาติ ที่เป็นชีวิตหนึ่งซึ่งดำเนินไปอย่างนุ่มนวลและเอื้อเพื่อต่อชีวิต โดยเฉพาะกับมิติทางจิตใจของมนุษย์ที่ผู้เขียนมักจะใช้คำที่แสดงถึงอาการนั่งสงบของทั้งร่างกายและจิตใจ เมื่อได้พบเห็นหรือใกล้ชิดธรรมชาติ

ในระหว่างที่ชื่นชมสัมผัส เหมือนฉันได้อ่านงานของโลก ฝ้าดูการทำงานของธรรมชาติ ฝ้าสังเกตความละเอียดอ่อนที่เจือซ่อนอยู่ในนั้น ได้ค้นพบความลึกซึ้งที่จู่พาดันสู่กันบึงของบางอย่าง ที่เย็นงาม สุภาพ เจียม สะอาดและนั่งสงบ อันกลมกลืนเป็นหนึ่งเดียว อยู่ในทุกถั่วในที่ และทุกสมุทุมที่เรียกว่าโลก

(อกแผ่นดิน, 2542: 183)

ข้อความข้างต้น ผู้เขียนใช้คำวิเศษณ์ “เย็น” “งาม” “สุภาพ” และ “เจียบ” เพื่อกล่าวถึงความรู้สึกและสิ่งที่ตนเองสัมผัสได้จากการเฝ้ามองธรรมชาติ และความรู้สึกที่เกิดขึ้นนี้ได้นำพาคติใจของเขาไปสู่ความ “สะอาด” และ “นึ่งสงบ” อันแสดงถึงการละวางจากความโลภ โกรธ โมโห และทุกข์ ในทัศนะของผู้เขียนธรรมชาติจึงเป็นสิ่งซึ่งสามารถเยียวยา ปลอบประโลมจิตใจ และนำพามนุษย์ไปสู่การหลุดพ้นจากความทุกข์และความเครียดได้ อีกทั้งความนุ่มนวลของธรรมชาติยังสามารถกล่อมเกลารือชดเกลาคติใจของมนุษย์จากที่แข็งกระด้างให้อ่อนโยนขึ้น ซึ่งหัวใจที่อ่อนโยนนี้จะนำไปสู่การอยู่ร่วมกันกับสรรพสิ่งอย่างเอื้ออาทร ดังที่เขามักจะกล่าวเสมอว่า สีเขียวของธรรมชาติทำให้เขาเห็นถึงความเป็นหนึ่งเดียวกันของสรรพสิ่ง จนในที่สุดตัวเขาได้เข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติอย่างกลมกลืน เรียบง่ายและถ่อมตน

ความละเอียดอ่อนของทุกสิ่งที่เป็นธรรมชาติ เรียกหัวใจได้ทุกหน และเป็นเพราะเขา
ที่กล่อมเกลารือชดเกลาคติใจของเขา เขาชดเกลารือชดเกลาคติใจของเขา ไม่เหี้ยม ไม่โหดร้าย ไม่สามหาว
โวว่า จนที่สุดเป็นหนึ่งเดียวกับเขา กลมกลืนกันอยู่เจียบเจียบ เรียบง่ายและถ่อมตน

(ร่มไม้ชายคา, 2549: 33)

เด็กเด็กที่เติบโตขึ้นมาในเมือง จึงต่างเก็บซบได้แต่ความผากแห้ง ร้อนแล้ง กระด้าง
หยาบ คับเคือง ซึมสู่จิตใจ หัวใจกลายเป็นมนุษย์เมือง หยาบกระด้างคับเคืองเต็มขึ้น โลกจะยัง
น่าอยู่ยิ่งขึ้น ยิ่งขึ้น ไซโย

(อกแผ่นดิน, 2542: 66-67)

ข้อความทั้งสองข้อความข้างต้น แสดงให้เห็นการใช้คำของผู้เขียนที่กล่าวถึงอุปนิสัยที่ตรงข้ามกันระหว่างคน 2 กลุ่ม คือ คนที่ใกล้ชิดและได้รับการชดเกลารือชดเกลาคติใจจากธรรมชาติกับคนที่อยู่ในเมือง ข้อความที่หนึ่งใช้คำปฏิเสธหน้าคำที่แสดงถึงจิตใจที่ชั่วร้าย ปราศจากความเมตตา เช่น “ไม่เหี้ยม” “ไม่โหดร้าย” “ไม่สามหาว” เมื่อกล่าวถึงอุปนิสัยของบุคคลที่ได้รับการชดเกลารือชดเกลาคติใจจากธรรมชาติ ในขณะที่ข้อความที่สอง ผู้เขียนใช้คำที่แสดงถึงความร้ายกาจ แข็งกระด้างของจิตใจเมื่อกล่าวถึงอุปนิสัยของบุคคลที่เติบโตในเมือง เช่น “หยาบกระด้าง” “คับเคือง” การใช้คำที่มีความหมายตรงข้ามกันนี้เพื่อนำเน้นถึงความสำคัญของธรรมชาติที่มีต่อระบบศีลธรรมของมนุษย์ การหายไปของพื้นที่สีเขียวในเมืองจึงเท่ากับการแห้วหายไปของศีลธรรมในจิตใจมนุษย์ด้วยเช่นกัน

ในทำนองเดียวกัน เมื่อกล่าวถึงอดีตที่ผู้คนยังมีวิถีชีวิตที่สอดคล้องกับธรรมชาติ ผู้เขียนมักจะนำเสนอภาพธรรมชาติที่สมบูรณ์สวยงาม ผู้คนในสังคมมีศีลมีธรรม แตกต่างกับปัจจุบันที่ผู้คนให้ความสำคัญกับวัตถุและความมั่งมี สิ่งที่ผู้เขียนนำเสนอจึงเป็นธรรมชาติที่ทำลาย ถูกทำให้สกปรกและได้รับการปนเปื้อน

มองออกไปนอกหน้าต่างสีขาวในวัยเยาว์ของเด็ก ๆ ในยุคเดียวกับดิฉัน โลกของเรา เป็นสีเขียว ท้องฟ้าสวย ทะเลใส น้ำจืดน้ำจืดมากมี ความเกรงใจ ความเอื้อเฟื้อ ความมีมารยาท เป็นสิ่งที่เรามองเห็นและได้รับการปลูกฝัง

มีอะไรแห่งหายบนเส้นทางสวยใสสายนี้ และบนหน้าต่างสีขาวของเด็กวัยนี้ในปัจจุบันยังมีอยู่อีกไหม หรือเปลี่ยนเป็นสีมืดลงเกือบสนิทแล้วหนอ เราเคยคิดกันบ้างไหม

...ทุกแห่งทุกที่มีแต่ผลประโยชน์ รุ้กิจเต็มรูป มีแต่ของผม ของกู ของอ้าว ของข้า ของฉัน ของอาฮั้น ท่วมทั่วไปหมด ท้องฟ้าจึงหมดสวย อากาศเสีย สีเขียวหาย ทะเลของเด็ก ๆ ขุ่นคลั้ก ชายหาดเหยียดยาวเต็มไปด้วยขยะยาวเหยียดทุกอย่างก้าว บ้านเมืองร่ว้งโรยอยู่บนความหุรหุระจอมปลอม

น่าเสียดสี

(มองออกไปนอกหน้าต่างบ้านขาว, 2540: 163-164)

ข้อความข้างต้น ผู้เขียนใช้กลุ่มคำที่แสดงถึงความสะอาด งดงามของธรรมชาติ เช่น “โลกเป็นสีเขียว” “ท้องฟ้าสวย” “ทะเลใส” และกลุ่มคำที่แสดงถึงความเอื้ออารีและความมีสำนึกที่ดี เช่น “น้ำจืดน้ำใจ” “ความเกรงใจ” “ความเอื้อเฟื้อ” “ความมีมารยาท” เพื่อสื่อถึงสภาพสังคมในอดีตที่ผู้คนมีวิถีชีวิตใกล้ชิดธรรมชาติ คนในยุคหนึ่งจึงมีสำนึกที่ดีต่อส่วนรวม แต่ในปัจจุบันสภาพสังคมและธรรมชาติเหล่านี้ได้เปลี่ยนแปลงไป จากการที่ผู้ใหญ่ในสังคมให้ความสำคัญกับเรื่องทรัพย์สินและผลประโยชน์ส่วนตัว ดังที่ผู้เขียนใช้คำว่า “ผลประโยชน์” “รุ้กิจเต็มรูป” “ของผม” “ของกู” “ของอ้าว” “ของข้า” “ของฉัน” “ของอาฮั้น” เพื่อสื่อถึงความเห็นแก่ตัวจากการพยายามครอบครองทุกสิ่งอย่างไว้คุณธรรม และกล่าวถึงธรรมชาติที่ถูกบั่นเบียนและถูกทำให้เสียหายด้วยกลุ่มคำที่ตรงข้ามกับที่กล่าวถึงธรรมชาติในอดีต เช่น “อากาศเสีย” “สีเขียวหาย” “ทะเลขุ่นคลั้ก” เพื่อสื่อถึงผลกระทบจากความเห็นแก่ตัว เอารัดเอาเปรียบของผู้ใหญ่ในสังคมที่ทำลายธรรมชาติอันงดงามในอดีตไป การใช้คำตรงข้ามกันนี้จึงเป็นการแสดงให้เห็นการเปลี่ยนแปลงของยุคสมัย ที่ความต้องการมุ่งมีได้เข้ามาทำลายธรรมชาติและเปลี่ยนสังคมแห่งความเอื้อเฟื้อให้กลายเป็นสังคมแห่งความเห็นแก่ตัว อีกทั้งยังชี้ให้เห็นว่าผลพวงจากการกระทำของผู้ใหญ่ในปัจจุบันจะส่งผลกระทบต่อเด็ก ๆ ที่จะเติบโตในอนาคตด้วย เด็ก ๆ เหล่านี้จะไม่มีโอกาสได้เห็น ได้สัมผัสธรรมชาติที่งดงาม หมดโอกาสที่จะได้ใกล้ชิดธรรมชาติ และนั่นหมายความว่าความรัก ความเอื้ออาทร และการเห็นความสำคัญของสรรพสิ่งในธรรมชาติเป็นสิ่งที่ยากจะเกิดขึ้นกับเด็ก ๆ เหล่านี้ด้วย

กลวิธีหนึ่งที่มีมักจะใช้ในงานของศิริมอร์ อุณหภูมิคือ การซ้ำคำ ซึ่งเป็นกลวิธีที่ใช้เน้นย้ำจุดประสงค์ที่ผู้เขียนต้องการสื่อความให้ชัดเจนยิ่งขึ้น ดังตัวอย่าง

กระเป๋าสตางค์ใบคัปโตแทบปรีของตัวก็ช่วยให้รลดติน้อยลงไม่ได้ ช่วยพอกอากาศละแวกที่อยู่อาศัย ที่ทำงานไม่ได้ ช่วยทำให้ลำน้ำทั้งสายผ่องซันก็ไม่ได้ แล้วที่แยกกว่านั้น ชื่อความสุขทางใจที่แล้วมาในครอบครัวคีนมาเหมือนเดิมก็ยังไม่ได้

(มองออกไปนอกหน้าต่างบานขาว, 2540: 120-121)

แต่ก็นั่นแหละ เราไม่เคยรู้สึกว่าเป็นเรื่องเสียเวลาแม้แต่นิดเดียว ตรงกันข้ามมันเป็นการเดินทางเข้าหาสัจธรรมวิธีหนึ่ง ได้ ไกล่ลี้จริตธรรมชาติบางด้านบางมุมอันน่าจะเป็นความหมายของชีวิต แล้วยังได้ออกแรงได้กำลังวังชากับพักผ่อนไปในตัวด้วย ได้ อยู่ในร่มเงาซึ่งผลิดอกซิใจให้มิแต่เรื่องสดชื่น และมีแต่เรื่อง ได้ ทั้งสิ้น ไม่ต้องเสียอะไรสักนิดแม้แต่สตางค์ แล้วในที่สุดเราก็สร้างดินหวานให้ต้นไม้สำเร็จด้วยมือของเราเอง

(มองออกไปนอกหน้าต่างบานขาว, 2540: 67)

นั่นเป็นข้อพิสูจน์ได้ชัดว่า ในที่สุดการที่เราได้ทำอะไรตามวิถีธรรมชาติ ตามครรลองธรรมชาติ มีแต่ส่งผลดีให้ทั้งสิ้นและทั้งซันทั้งล่อง ผลเสียไม่มีโอกาสเยี่ยมกรายเลย เริ่มตั้งแต่เมื่อต้นไม้ได้ ปุยธรรมชาติจากใต้ดินอันดับแรก จากนั้นคนคือเจ้าของบ้านก็ได้ รับจากต้นไม้อีกต่อหนึ่ง รวมทั้งคนอื่น ๆ ในบ้านด้วย

(มองออกไปนอกหน้าต่างบานขาว, 2540: 69)

ข้อความข้างต้น เป็นข้อความจากเรื่อง “มองออกไปนอกหน้าต่างบานขาว” ทั้งหมด ซึ่งผู้เขียนใช้กลวิธีการซ้ำคำว่า “ไม่ได้” ในข้อความแรกถึง 4 ครั้ง เพื่อชี้ให้เห็นถึงความไร้ประโยชน์ของเงินและความต้องการความมั่งคั่ง ด้วยแม้เงินจะเป็นสิ่งที่มนุษย์ต่างปรารถนาแต่กลับเป็นสิ่งที่ไม่สามารถแก้ปัญหาสังคมและสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นได้เลยสักอย่างเดียว ในขณะที่ข้อความที่สองและสามมีการซ้ำคำว่า “ได้” ถึง 7 ครั้ง เพื่อชี้ให้เห็นถึงประโยชน์ของการมีวิถีชีวิตที่สอดคล้องกับธรรมชาติว่ามีแต่เรื่อง “ได้” ทั้งสิ้น ซึ่งไม่ใช่แค่มนุษย์ที่ได้ แต่สรรพสิ่งอื่น ๆ ก็ได้ประโยชน์ด้วยเช่นกัน การซ้ำคำในข้อความทั้งสามข้อความนี้จึงเป็นการเน้นย้ำให้เห็นถึงความสำคัญของธรรมชาติและวิพากษ์วิจารณ์การพัฒนาทางวัตถุที่มุ่งเน้นเรื่องเงินทองจนทำลายธรรมชาติไปมากมาย แต่คนส่วนใหญ่ก็ยังคงมุ่งมั่นที่จะพัฒนาต่อไป แม้จะเห็นแล้วว่าผลพวงของการพัฒนาคือวิกฤตการณ์ซึ่งเราทุกคนต้องเผชิญอยู่ในปัจจุบัน

ความเพี้ยนที่พบเห็นได้ทั่วไป ต้นไม้มีไว้ตัด ทางเดินเท้ามีไว้ขายของ ถนนก็มีไว้ขาย
ของ ขายหามีไว้ให้ฝรั่งยึดครองหรือสร้างตึกสูง ๆ เข้าไว้ ระเบียบมีไว้พูดจนติดปากเท่านั้น

(ผ่านมาทางความคิด, 2536: 26)

ข้อความข้างต้น มีการใช้กลวิธีซ้ำคำคือ ซ้ำคำว่า “มีไว้” และผู้เขียนยังวางคำว่า “มีไว้”
ไว้ในตำแหน่งตรงกลางคำสองคำที่ขัดแย้งกันหรือเป็นสิ่งที่เมื่ออยู่คู่กันแล้วผิดไปจากธรรมดา
เช่น “ต้นไม้มีไว้ตัด” “ทางเดินเท้ามีไว้ขายของ” “ถนนก็มีไว้ขายของ” เพื่อแสดงถึงความผิดเพี้ยนของ
ทุกสิ่งในยุคสมัยของการพัฒนาประเทศให้เป็นอุตสาหกรรม เมื่อผู้นำประเทศและประชาชนต้องการ
ความมั่งมีไม่ใช่ความพอดี ต้องการการพัฒนาวัตถุไม่ใช่พัฒนาจิตใจ ต้องการให้สังคมเป็นสังคมแห่งการ
บริโภค สิ่งที่เคยดีงาม สิ่งที่เคยปรกติจึงกลับกลายเป็นแปลกประหลาด ทุกอย่างเพี้ยนไปจากเดิม
ต้นไม้ที่ควรจะได้เติบโตเพื่อสร้างความสมดุลในระบบนิเวศ กลับเป็นสิ่งที่มีไว้ตัดทำลายในยุคสมัยแห่ง
การพัฒนา ทางเดินเท้าที่ควรจะมีไว้เพื่อให้คนเดิน ถนนที่ควรจะมีไว้ให้รถวิ่ง กลับกลายเป็นที่ขายของ
การซ้ำให้เห็นถึงผลพวงของการพัฒนาที่ผิดทางได้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น

...ร่วงโรย ทรวดโถม หมองคล้ำ ทนคว้นทุกชนิดไม่ได้อีกเลยแม้แต่วันรูป อาเจียน
เป็นปรกติ เป็นลมเป็นปรกติ หายใจทางปากเป็นปรกติ หลอดลมหลอดเลือดตีบ ปอดเหินอะ
เป็นยาง ต้องลาออกจากงาน ฯลฯ

(ทางเลือกมีมากกว่าหนึ่ง, 2539: 14)

ข้อความข้างต้น เป็นการใช้กลวิธีซ้ำคำเช่นเดียวกัน โดยผู้เขียนซ้ำคำว่า “ปรกติ” กับ
อาการที่เกิดขึ้นกับสุขภาพร่างกายของผู้เขียน แต่อาการที่กล่าวถึงทั้งหมดนั้นล้วนเป็นอาการที่ไม่ปรกติ
สำหรับมนุษย์ทั้งสิ้น ด้วยสุขภาพร่างกายที่เรียกว่าเป็นปรกติได้คือสุขภาพที่มีความสมดุลทั้งร่างกาย
และจิตใจ การซ้ำคำว่า “ปรกติ” จึงเป็นการเน้นให้เห็นว่าร่างกายผู้เขียนมีอาการที่ผิดปรกติเป็นประจำ
ทุกวันจนเป็นเรื่องปรกติไปแล้ว ผู้เขียนยังใช้คำที่มีความหมายถึงความเสื่อม เช่น “ร่วงโรย” “ทรุด
โถม” เพื่อให้ภาพของร่างกายที่ผิดปรกติชัดเจนยิ่งขึ้น อาการและสภาพร่างกายที่กล่าวมาทั้งหมดนี้
เป็นผลกระทบมาจากสภาพแวดล้อมรอบตัวของผู้เขียนซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นสิ่งที่ไม่เป็นธรรมชาติทั้งสิ้น
ไม่ว่าจะคว้นบุหรี่ คว้นจากท่อไอเสีย และสารเคมี การใช้กลวิธีทางภาษาที่เน้นให้เห็นผลกระทบต่อ
ร่างกายจึงเป็นการสร้างความหวาดหวั่นให้กับผู้อ่านเพราะสภาพแวดล้อมเช่นนี้เป็นสภาพที่พบได้เป็น
ปรกติของเมืองหลวงไปแล้วเช่นกัน

ในงานเขียนสารคดีของศิริเมธอร อุณหภูมู มักจะเสนอให้เห็นว่าสาเหตุสำคัญของปัญหาสิ่งแวดล้อมมาจากระบบความคิดของมนุษย์ที่แยกตนเองออกจากธรรมชาติ มองธรรมชาติเป็นทรัพยากรที่ให้ประโยชน์แก่ตนเองเท่านั้น หากได้เป็นสิ่งที่มีชีวิตจิตใจไม่ การทำลายธรรมชาติจึงเป็นเรื่องปรกติและไม่สามารถเกิดความรู้สึกผิดในจิตใจของมนุษย์ได้ เพราะเขามองว่าธรรมชาติเป็นเพียงวัตถุชิ้นหนึ่งเท่านั้น ดังนั้นในเขียนสารคดีผู้เขียนจึงใช้คำว่า “ความคิด” และ “ทัศนคติ” อยู่หลายครั้ง เพื่อนำเสนอแนวทางการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมว่าต้องที่ความคิด ทัศนคติของมนุษย์เสียก่อน ดังในเรื่อง “มองออกไปนอกหน้าต่างบานขาว” ที่กล่าวถึงอยู่หลายครั้ง

เมื่อเรามองเห็นโทษของมัน และความเป็นส่วนรวมที่พึงโคโรประจักษ์สายตาอยู่ทั่วไป แม้กระทั่งทางลมหายใจ กระจกนี้แล้วเราน่าจะเปลี่ยนทัศนคติกันเสียที่ไม่ดีหรือคะ ช่วยกันปฏิเสธความเจริญทุกรูปแบบที่ทำลายธรรมชาติ ทำลายสิ่งแวดล้อมทุกทาง

(มองออกไปนอกหน้าต่างบานขาว, 2540: 94)

สมัยก่อนดิฉันหาได้มีสำนึกดังเช่นปัจจุบันนี้ คุณยายของดิฉันก็หาได้ทำถูกไปเสียหมดทุกเรื่องราวทุกรายละเอียดเสียเมื่อไหร่ ทุกคนต่างก็มีจุดพร่องจุดแห่งจุดบอดจุดด่างทึบโห่งเหิงด้วยกันทั้งนั้น ซึ่งจำต้องเรียนรู้เพิ่มเติมให้ตัวเองเสมอ เพื่อจะได้ปรับความคิดของตนและหาทางแก้ไขส่วนต่าง ๆ เหล่านั้นเสีย

(มองออกไปนอกหน้าต่างบานขาว, 2540: 101)

แล้วมันไม่ใช่เรื่องเหลือปากว่าแรงที่จะปรับความคิด ปรับความเป็นอยู่ให้สอดคล้องไปกับธรรมชาติ หรือ ‘ผู้ให้’ โดยไม่หวังผลตอบแทนกับชีวิตใด ๆ เลย ตลอดมาและอย่างสม่ำเสมอ นั้น จนกระทั่งธรรมชาติในส่วนต่าง ๆ ทั้งดิน น้ำ อากาศ เริ่มสะดุด ไม่สามารถเป็น ‘ผู้ให้’ อย่างสมบูรณ์เทียบพร้อมได้อีกต่อไป

(มองออกไปนอกหน้าต่างบานขาว, 2540: 102-103)

การปรับทัศนคติและค่านิยมอย่างที่พระคุณเจ้าท่านว่า คงไม่พ้นการเริ่มกันที่ครอบครัวของเราก่อน ฟังแล้วดูเหมือนยาก เพราะเราคงจะหวังพึ่งสิ่งดี ๆ หรือสื่อที่สร้างสรรค์ในระหว่างนี้ได้น้อย นอกจากเราจะช่วยกันเฝ้าระวังสื่อเลว ๆ ไปด้วยพร้อม ๆ กัน เพื่อคอยกระหนาบให้เขาเรียนรู้จักกติกาของสังคม มารยาทของสังคม วัฒนธรรม น้ำจิตน้ำใจ

โดยเฉพาะสิ่งมีชีวิตที่คือลูกหลานของเราและเพื่อนร่วมโลก เพราะทั้งหมดนี้รวมเรียกว่าสิ่งแวดล้อมทั้งสิ้น

(มองออกไปนอกหน้าต่างบานขาว, 2540: 124)

ข้อความทั้งหมดข้างต้น จะเห็นได้ว่าผู้เขียนใช้คำกริยาที่มีความหมายถึงการแปรสิ่งใดสิ่งหนึ่งไปจากเดิมวางไว้หน้าคำว่า “ความคิด” “ทัศนคติ” เช่น “เปลี่ยน” “ปรับ” เพื่อเป็นการเน้นย้ำให้เห็นว่าทุกปัญหาที่เกิดขึ้นเป็นปัญหาเนื่องมาจากโลกทัศน์ของมนุษย์ที่แยกตนเองออกจากธรรมชาติและเอาตนเองเป็นศูนย์กลาง หากเราต้องการบรรเทาปัญหาเหล่านี้ให้ดีขึ้น ต้องเริ่มที่การปรับความคิด เปลี่ยนทัศนคติที่มีต่อธรรมชาติเสียก่อน จึงจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมได้อย่างมั่นคงและถาวร ในการเปลี่ยนทัศนคติที่มีต่อธรรมชาตินั้นผู้เขียนได้พยายามนำเสนอธรรมชาติในมุมมองอื่น ๆ ที่ไม่ใช่ในฐานะทรัพยากร แต่เป็นสิ่งที่มีชีวิต มีจิตวิญญาณ มีความหลายหลายและมีการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา

ฉันชื่นชมสรรพสิ่งทั้งปวงในธรรมชาติ

ละเอียด และลึกซึ้งไปกว่านั้น

ไม่ใช่แค่สวยจึง หอมจริงจริง ไม่ได้มีอยู่ผืนผืนเพียงผ่านเจอ พบเพียงผิว หาได้มี
อยู่แค่นั้นเลย

ธรรมชาติสำหรับฉันเป็นความอ่อนหวานที่สุดที่โลกมีมา

เป็นความอ่อนโยน เป็นความจริงใจ เป็นความธรรมดา เป็นสิ่งเดียวที่นำเดินตรง
เข้าไปหาตลอดเวลา น่าอยู่ด้วย เป็นความร่วมมือเย็น ละมุนละเมียดละไม เป็นความรื่นรมย์
เป็นความอบอุ่น เป็นความสงบงาม

เป็นความสดชื่น เป็นความผ่องใส เป็นความสันโดษ เป็นความพิเศษ เป็นความ
ธรรมดา เป็นหัวใจของศิลปะ เป็นหัวใจ

เป็นความลึกซึ้ง เป็นความละเอียดอ่อน เป็นความกว้างไกล เป็นความวาง เป็น
ความนิ่ง เป็นความเคลื่อนไหว เป็นความเปลี่ยนแปลง เป็นความมิได้มีอยู่จริง เป็นนิรันดร์
เป็นอนันตกาล

เป็นความไพศาล ที่ไม่เคยมีขอบเขต รั้วรอบคอกกรอบหรือการปิดกั้น

เป็นสิ่งที่มิอยู่ดั้งเดิม และเป็น ผู้ให้ สม่ำเสมอ ตลอดเวลา

ตั้งแต่ดึกดำบรรพ์มาจนปัจจุบัน

(อกแผ่นดิน, 2542: 164-165)

ข้อความข้างต้น มีการซ้ำคำว่า “เป็น” ถึง 29 ครั้ง เพื่อกล่าวถึงตัวตนมากมายที่
 ธรรมชาติ “เป็น” สำหรับผู้เขียน ซึ่งเขาสามารถสัมผัสและรับรู้ได้จากการเรียนรู้หรือรู้จักกับธรรมชาติ
 ในสถานการณ์ต่าง ๆ ในการเจอกับธรรมชาติแต่ละครั้งผู้เขียนอาจจะพบตัวตนของธรรมชาติเพียงหนึ่ง
 หรือสองรูปแบบ หรือในบางครั้งอาจจะเป็นทั้งหมดที่กล่าวมานี้ แม้ในข้อความจะมีได้แสดงถึงความมี
 ชีวิตของธรรมชาติมากนัก แต่ก็แสดงให้เห็นถึงมุมมองหลากหลายที่มีต่อธรรมชาติ และคำมากมายที่
 ผู้เขียนพยายามนำมากล่าวถึงธรรมชาตินั้นทั้งคำที่มีความหมายเหมือนกันหรือไปในทิศทางเดียวกัน
 อย่าง “ความร่มเย็น” “ความรื่นรมย์” “ความสดชื่น” “ความผ่องใส” และคำที่มีความหมายตรงข้าม
 กันอย่าง “ความพิเศษ” กับ “ความธรรมดา”, “ความนิ่ง” กับ “ความเคลื่อนไหว”, “ความ
 เปลี่ยนแปลง”, “ความมิได้มีอยู่จริง” กับ “สิ่งที่มีอยู่ดั้งเดิม” แสดงให้เห็นว่าธรรมชาติมีความ
 หลากหลายและเคลื่อนไหว เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา แม้จะมีความ “นิ่ง” แต่ก็ไม่ใช่ “หยุดนิ่ง”
 ยังคงเกิดขึ้น เคลื่อนไหว และดับลง ดำเนินไปอย่างต่อเนื่องไม่มีที่สิ้นสุด สอดคล้องกับโมทัศน์เรื่อง
 “อนิจจัง” ในพุทธศาสนา อันเป็นโมทัศน์ที่สะท้อนให้เห็นภาพของโลกที่เป็นพลวัต เป็นกระบวนการ
 เปลี่ยนแปลงที่มีอยู่อย่างต่อเนื่องตลอดเวลา (เนื่องน้อย บุญเนตร, 2537: 142) ซึ่งตรงข้ามกับโลก
 ทัศน์มนุษย์ศูนย์กลางหรือวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ที่มองว่าธรรมชาติหรือโลกคือ เครื่องจักรที่ไร้ชีวิต
 หยุดนิ่ง รอคอยให้มนุษย์เข้าไปค้นพบและดูดซับประโยชน์ การนำเสนอความเป็นธรรมชาติที่มีการ
 เคลื่อนไหวและหลากหลายเช่นนี้จึงเป็นการเปิดมุมมองที่นำไปสู่การทำความเข้าใจธรรมชาติเสียใหม่
 เพื่อประโยชน์ในการอยู่ร่วมกันระหว่างสรรพสิ่งในโลก

การใช้คำในงานสารคดีจึงเป็นการเลือกใช้คำที่มีความหมายตรงกันข้ามเพื่อให้เห็นความ
 แตกต่างระหว่างสองฝั่งคือ ธรรมชาติกับสิ่งที่ไม่ใช่ธรรมชาติ ธรรมชาติกับความเป็นเมือง และซ้ำคำ
 เพื่อเน้นย้ำแก่นความคิดเชิงนิเวศที่ผู้เขียนต้องการนำเสนอ ซึ่งกลวิธีเหล่านี้นำไปสู่การทบทวนถึงสิ่งที่
 กำลังเกิดขึ้นในสังคมหรือโลกใบนี้ ทั้งการพัฒนาที่ก่อให้เกิดผลเสียมากกว่าผลดี ธรรมชาติและ
 สิ่งแวดล้อมที่กำลังเสื่อมโทรม พฤติกรรมและโลกทัศน์ของมนุษย์ที่เอาตนเองเป็นศูนย์กลางและแยกตนเอง
 ออกจากธรรมชาติ รวมทั้งทบทวนความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติให้ดำเนินไปในแบบที่
 ถูกต้องหรือควรจะเป็น

4.2.2.2 การใช้ภาพพจน์

ภาพพจน์ เป็นกลวิธีการประพันธ์ที่มักใช้ในงานวรรณกรรมเพราะเป็นกลวิธีที่จะช่วย
 ถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึก ความคิดของตัวละครไปยังผู้อ่านให้เกิดจินตภาพ อารมณ์ตามที่ผู้เขียน
 ต้องการนำเสนอได้อย่างชัดเจนกว่าการใช้ถ้อยคำธรรมดา ซึ่งในงานเขียนสารคดีของศิริเมธอร อุณหภู

ก็มีการใช้ภาพพจน์ที่สร้างจินตภาพและอารมณ์ให้กับผู้อ่าน เพื่อนำไปสู่การทำความเข้าใจเรื่อง ธรรมชาติและตระหนักถึงปัญหาสิ่งแวดล้อมทั้งสิ้น 5 ภาพพจน์ ได้แก่ อุปลักษณ์ อุปมา อติพจน์ ปฏิทรรศน์และบุคลาธิษฐาน

อุปลักษณ์ เป็นภาพพจน์ที่พบมากในงานเขียนสารคดีของศิริเมธอร อุณหุรูป ส่วนใหญ่เป็น ใช้เพื่อให้ผู้อ่านเห็นภาพและรู้สึกถึงความเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติและผลกระทบจากปัญหา สิ่งแวดล้อมได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

ใช่ ฝนปีนี้มาล่าช้ามาก พฤษภาคมผ่านไปครึ่งเดือนแล้ว ฝนก็ยังไม่มา แม้มดูเหมือนทำท่า อยู่หลายรอบ เพราะผู้เรียกลมเรียกฝน --เพื่อนชีวิตสีเขียวของเรามีจำนวนน้อยลงเหลือเกิน ไม่ พอที่จะเรียกอะไรทั้งสิ้น เพื่อนชีวิตของเราในป่าเขา ก็ช่วยเหลืออะไรเราไม่ได้ เพราะยิ่งกว่ามี จำนวนน้อยลง ทั้งที่คือปอดคือหัวใจของทุกชีวิตที่มีลมหายใจ

(หญิงสองหัว, 2541: 66)

จากแผ่นดินในน้ำมีปลา ในนามีข้าว กบ เขียด ในป่ามีต้นไม้ ในอากาศแสนหอม จาก แผ่นดินอุดมสมบูรณ์อย่างที่สุด -- กลายสภาพเป็นกระทะใบร้อนที่สุดในครัวเมือง

(หญิงสองหัว, 2541: 67)

ข้อความทั้งสองข้อความนี้ กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติที่นำไปสู่ปัญหา สิ่งแวดล้อมอย่างการลดลงของต้นไม้ทั้งในป่าและในเมือง ทำให้อากาศร้อนจัด ฤดูกาลแปรปรวน ใน ข้อความแรก ผู้เขียนใช้ภาพพจน์อุปลักษณ์ โดยเปรียบเทียบไม้กับอวัยวะสำคัญของร่างกายอย่างปอด และหัวใจ เพื่อให้ผู้อ่านเห็นความสำคัญของต้นไม้ที่มีต่อสิ่งมีชีวิตอย่างชัดเจน ด้วยปอดและหัวใจเป็น อวัยวะที่เกี่ยวข้องกับระบบหายใจและระบบไหลเวียนเลือดของมนุษย์ ซึ่งทั้งสองระบบล้วนแล้วแต่เป็น ระบบสำคัญสำหรับการมีชีวิต มนุษย์มีชีวิตอยู่ได้ก็เพราะหัวใจยังเต้นและมีลมหายใจ การเปรียบเทียบ เช่นนี้จึงแสดงให้เห็นความสำคัญของต้นไม้ว่าการเป็นเสมือนลมหายใจของสิ่งมีชีวิต การทำลายต้นไม้ และธรรมชาติ จึงเป็นการนับถอยหลังสู่ลมหายใจสุดท้ายของมวลมนุษย์ ในข้อความที่สอง ผู้เขียนใช้ ภาพพจน์อุปลักษณ์เช่นเดียวกัน โดยเปรียบเทียบแผ่นดินกับกระทะที่ร้อนที่สุด เปรียบเมืองกับครัวที่กำลังมีการปรุงอาหารด้วยความร้อนจัด เพื่อให้ภาพเมืองที่ผากระร้อน แห้งแล้ง และอบอ้าว ความเปรียบเทียบ เช่นนี้ทำให้ผู้อ่านจินตนาการถึงความที่แผ่กระจายออกมาจากผืนแผ่นดินที่ปราศจากธรรมชาติได้ ชัดเจนยิ่งขึ้น

นอกจากนี้ ยังมีการใช้ภาพพจน์อุปลักษณ์โดยนัย ซึ่งเป็นความเปรียบเทียบที่คล้ายอุปลักษณ์ แต่ไม่มีคำว่า “เป็น” หรือ “คือ” ปรากฏอยู่ มีเพียงสิ่งที่นำไปเปรียบเทียบ ผู้อ่านจึงต้องตีความเอาเองว่าสิ่งที่

นำไปเปรียบเทียบนั้นคืออะไร การใช้ภาพพจน์อุปลักษณ์โดยนัยนั้น ผู้เขียนจะใช้เพื่อวิพากษ์วิจารณ์การกระทำของมนุษย์ที่มุ่งแต่กอบโกยและทำลายธรรมชาติ ดังตัวอย่าง

ชนของโลกต่างเขี้ยวระบัด

หากเห็นหมัดนามคน

พากันเขี้ยวเล็บที่ทำขึ้น

แตกตื่นออกมา

เก็บแทะความงอกงามแห่งเขี้ยวระบัด

สะสมในโพรงตน

ชั้นกิเลส

(อกแผ่นดิน, 2542: 152)

ข้อความข้างต้น มีการใช้ภาพพจน์อุปลักษณ์โดยนัย คือ “ชนของโลก” เป็นอุปลักษณ์โดยนัย หมายถึง ต้นไม้ และ “เห็นหมัด” หมายถึง มนุษย์ การใช้ความเปรียบเช่นนี้เพื่อวิพากษ์วิจารณ์ความเป็นมนุษย์ที่เต็มไปด้วยกิเลสตัณหาคอยดูดกินล้างผลาญธรรมชาติและเอาไรต์เอาเปรียบชีวิตอื่นอย่างไม่รู้จักพอ ด้วยเห็นหมัดเป็นสิ่งมีชีวิตที่ดำรงอยู่ได้ด้วยการเกาะอาศัยอยู่ตามผิวหน้ ขนและดูดกินเลือดเนื้อของสิ่งมีชีวิตอื่น การเปรียบมนุษย์กับเห็นหมัดจึงสื่อถึงความเห็นแก่ตัวของมนุษย์ได้ชัดเจนยิ่งขึ้น ด้วยแม้มนุษย์ที่อาศัยอยู่บนผืนแผ่นดินและต้องพึ่งพาธรรมชาติ โดยเฉพาะต้นไม้ในการมีชีวิตอยู่ แต่มนุษย์กลับมุ่งกอบโกยทำลายล้างผลาญธรรมชาติ เพื่อดูดซับแปรเปลี่ยนเป็นเงินทองสะสมไว้จนเกินพอดี แม้สิ่งที่สะสมจะไม่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตก็ตาม

หมันระแวดระวังโจรข้าศึกแบบนี้ให้จงดี -ศัตรูของผิวที่เราคิดไม่ถึง ปัจจุบันผู้ใหญ่มุ่งยึดยึดให้เด็กใช้ด้วยนี้สิคะ มุ่งบำรุงบำเรอตั้งแต่ผิวยังอ่อนใส เนื้อเยื่อแสนอ่อนอย่างนั้นคุณแม่ไม่ยอมให้เขาเป็นธรรมชาติตามปกติของเขา อาจเชื่อโฆษณาขายสินค้ามากเกินไป ดังนี้แล้ว ผิวเด็กจะมีภูมิต้านทานต่อสิ่งภายนอกได้อย่างไร แล้วภายในของเขาอีกเล่า...

...ประตุจิว ๆ บนผิวอ่อนใส เนื้อเยื่อแสนอ่อนของลูก คุ่มแล้วหรือที่ให้เขาสัมผัสมัน ตั้งแต่ยังอ่อนเยาว์อย่างนี้

-- ประตุเล็ก ๆ ทั่วกายเหล่านี้ถูกคุกคามตั้งแต่ยังเป็นเด็กน้อย ยาวไปจนกระทั่งเป็นเด็กโต เป็นผู้ใหญ่ โอกาสที่โรคมะเร็งผิวหนังของเด็กจึงง่ายขึ้น โรคที่เกี่ยวข้องกับระบบเลือดในกายภาคหน้าอีก แม้ยังดูยาวไกล แต่ถ้าเราไม่รู้จักระเตรียม ‘วันนี้’ ให้ได้อย่างที่ธรรมชาติของร่างกายควรจะเป็น ควรจะได้รับสิ่งที่เป็นธรรมชาติมากที่สุด

(อากาศ อาโป อาหาร อารมณ์ ก่อให้เกิดอาการ, 2544: 144-145)

ข้อความข้างต้น เป็นอีกตัวอย่างหนึ่งที่ใช้ภาพพจน์อุปลักษณ์โดยนัยเพื่อนำเสนอให้เห็นถึงผลเสียจากการนำสิ่งที่ไม่เป็นธรรมชาติเข้าสู่ร่างกาย ในที่นี้ “โจรขำศึก” “ศัตรู” เป็นอุปลักษณ์โดยนัย หมายถึง ผลกระทบทำความสะอาดและบำรุงผิวที่มีส่วนผสมของวัตถุกันเสีย น้ำหอม และสารเคมี การใช้ความเปรียบเช่นนี้เพื่อแสดงให้เห็นความเป็นปฏิปักษ์ของสิ่งที่ไม่เป็นธรรมชาติกับร่างกาย ให้ภาพของสิ่งแปลกปลอมที่เข้ามาปล้นและทำลายสุขภาพที่ดี ผู้เขียนยังเปรียบรูขุมขนบนผิวของมนุษย์เป็น “ประตูลึก ๆ” “ประตูลึก ๆ” ที่ถูกคุกคามจากโจรขำศึกเหล่านี้ ด้วยรูขุมขนเป็นด่านแรกของการรับสิ่งต่าง ๆ ที่สัมผัสลงบนผิวเข้าสู่ร่างกาย การใช้ความเปรียบนี้เพื่อให้ผู้อ่านเห็นภาพและเข้าใจถึงผลเสียของการใช้สิ่งที่ไม่เป็นธรรมชาติได้ชัดเจนยิ่งขึ้น และยังเป็นการใช้ให้เห็นว่าสิ่งที่เป็มิตรและเหมาะสมกับมนุษย์ที่สุดคือ ธรรมชาติ

อุปมา ในงานเขียนสารคดีผู้เขียนมักจะใช้ภาพพจน์อุปมาเพื่อวิพากษ์วิจารณ์มนุษย์และกลุ่มคนในสังคมที่มีความเห็นแก่ตัวและมีการกระทำที่นำไปสู่การทำลายส่วนรวม โดยเปรียบเทียบกับสิ่งที่มีมนุษย์ไม่พึงปรารถนา

เจ้าหน้าที่ตำรวจ กรมตำรวจ กระทรวงมหาดไทย จนถึงคณะรัฐบาล จากหน่วยใหญ่ จนถึงหน่วยย่อย เป็นตัวการให้อภิสิทธิ์ต่าง ๆ นี้อีกำเนิดขึ้นมาอย่างตั้งใจ - จงใจ

แล้วทีนี้จะจับใคร จะไปเอาความกับใคร กรม - กองต่าง ๆ นั้นมีอยู่ แต่เหมือนไม่มีอยู่จริง เลือกจับเลือกปรับ เฉพาะบางเรื่อง เฉพาะบางคน

กฎหมายบ้าน กฎหมายเมือง อ่อนยวบ ความศักดิ์สิทธิ์ของกฎหมายกลายเป็นอภิสิทธิ์เต็มบ้านเมือง

แผ่ลามราวมะเร็งร้ายที่เดียว

(หน้าต่างบานโต, 2542: 243)

ข้อความข้างต้น มีการใช้ภาพพจน์อุปมา คือ “ราวมะเร็งร้าย” ซึ่งเป็นการเปรียบเทียบการเพิ่มขึ้นของคนที่ทำผิดกฎหมายอย่างการตัดต้นไม้แต่ได้รับอภิสิทธิ์ไม่ถูกลงโทษว่าแผ่ลามราวมะเร็งร้าย ด้วยมะเร็งเป็นโรคร้ายที่เกิดจากความผิดปกติของเซลล์ในอวัยวะต่าง ๆ ของร่างกาย จนเกิดเป็นก้อนเนื้อที่ลุกลามและแพร่กระจายไปยังส่วนอื่น ๆ เป็นสาเหตุให้อวัยวะต่าง ๆ ไม่สามารถทำงานได้ตามปกติและนำไปสู่การเสียชีวิต ในที่นี้ผู้เขียนกล่าวถึงนักการเมืองที่ติดป้ายหาเสียง ตอกตะปูลงบนต้นไม้ว่าเป็นผู้ที่ใช้ข้ออ้างในการเบียดเบียนทำลายธรรมชาติและทำผิดกฎหมายตามเทศบัญญัติ แต่ตำรวจและเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกลับไม่เข้าไปจัดการ ไม่ว่าจะเป็นการจับ-จำคุก หรือปรับ เพื่อให้เกิดความเช็ดขยายด ไม่กล้ากระทำผิดอีก เมื่อเจ้าหน้าที่เพิกเฉยในหน้าที่ของตนเอง คนที่ใช้อภิสิทธิ์ในการทำลาย

ธรรมชาติจึงเพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมากและแพร่กระจายไปทั่วทั้งเมืองอย่างรวดเร็ว สร้างความเสียหายทิ้งไว้ให้ส่วนรวมอย่างมหาศาล

ในการให้ภาพผลกระทบจากปัญหาสิ่งแวดล้อมและแสดงถึงสภาพที่ผิดไปจากปกติของธรรมชาติอย่างร้ายแรงนั้น นอกจากภาพพจน์อุปลักษณ์แล้วยังมีอีกภาพพจน์หนึ่งที่ผู้เขียนเขียนใช้ คือ อติพจน์

อติพจน์ คือ การกล่าวเกินจริง เพื่อเน้นย้ำความหมายของเรื่องที่กำลังกล่าวให้หนักแน่นยิ่งขึ้น ในงานเขียนสารคดีผู้เขียนใช้อติพจน์เพื่อให้ผู้อ่านเห็นภาพและรู้สึกถึงอากาศที่ร้อนผิดปกติไปมาก อันเป็นผลเนื่องมาจากวิกฤตการณ์สิ่งแวดล้อม ดังตัวอย่าง

เหตุนี้ ผลแบกรับร่วมกันอย่างสาหัสต่อการฉกฉวยทุกสิ่งที่มีอยู่อย่างอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติ มารับใช้ความเป็นมนุษย์เอียงเราขณะนี้ ก็คือคลื่นความร้อนที่พัดผ่านไปยิ่งทวีปต่าง ๆ ถือว่าอันตรายที่สุดในยุคนี้ คล้ายไฟบรรลัยกัลป์ ฤดูร้อนปีนี้เราเพิ่งได้ชิมลิ้มรสชาติร่วมกัน ชัดเจนขึ้นทุกคน ทุกภาค แล้วปีต่อ ๆ ไปล่ะ?

(อากาศ อาโป อาหาร อารมณ์ ก่อให้เกิดอาการ, 2544: 104)

ข้อความข้างต้น ผู้เขียนใช้ภาพพจน์อติพจน์คือ คล้ายไฟบรรลัยกัลป์ เพื่อเปรียบเทียบถึงความร้อนที่เกิดขึ้นกับทุกทวีปในโลก ผู้เขียนใช้ภาพพจน์ที่กำลังกล่าวเกินจริงเพื่อสื่อความถึงความร้อนที่เกิดขึ้นในขณะนั้นว่าเป็นความร้อนที่ร้อนมากอย่างผิดปกติ ด้วยไฟบรรลัยกัลป์เป็นไฟที่เชื่อกันว่าจะเกิดขึ้นมาล้างโลกเมื่อสิ้นกัป ดังนั้นการเปรียบเทียบความร้อนว่าร้อนคล้ายไฟบรรลัยกัลป์จึงเป็นเสมือนมาตรวัดที่ทำให้ผู้อ่านรับรู้ถึงความร้อนที่เกิดขึ้นเป็นความร้อนที่เกินกว่าสิ่งมีชีวิตจะทนไหว ความเปรียบเกี่ยวกับความร้อนที่กำลังกล่าวถึงทั้งหมดนี้ นอกจากจะชี้ให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติและปัญหาสิ่งแวดล้อมแล้ว ยังชี้ให้เห็นถึงสาเหตุสำคัญของการทำลายธรรมชาติว่ามาจากความเห็นแก่ตัวของมนุษย์ที่ฉกฉวยเอาประโยชน์จากธรรมชาติมาใช้ตน การใช้ภาพพจน์ที่ทำให้เห็นผลกระทบของปัญหาสิ่งแวดล้อมที่รุนแรงและชัดเจน จึงเป็นการสร้างความตระหนักให้กับผู้อ่านเพื่อนำไปสู่การปรับเปลี่ยนทัศนคติและวิถีชีวิตของตน นอกจากนี้ยังมีอีกภาพพจน์หนึ่งที่ผู้เขียนใช้เพื่อเน้นย้ำถึงปัญหาสิ่งแวดล้อมและผลพวงจากการใช้เทคโนโลยีของมนุษย์ นั่นคือ ปฏิทรรศน์

ปฏิทรรศน์ คือ การนำคำหรือข้อความที่มีความหมายตรงข้ามกันหรือขัดแย้งกันมากล่าวร่วมกันเพื่อให้ความหมายชัดเจนยิ่งขึ้น ดังตัวอย่าง

ใช่! ร้อนปีนึ่งเอง ฉันทุกขึ้นจากเตียง ปิดพัดลมแล้วตรงไปกดเครื่องปรับอากาศซึ่งฉันไม่เคยชอบมันเลยจริงๆ แต่เพียงครั้งคืนฉันก็ปิดมัน...และครุ่นคิดอยู่ในความมืดอันแสนเงียบ แต่ตั้งโหมงูอยู่ด้วยกองทัพเครื่องปรับอากาศที่กำลังถล่มความเป็นเมืองและสัตว์มนุษย์ด้วยกัน

(หญิงสองหัว, 2541: 69)

ข้อความข้างต้น มีการใช้ปฏิทรรศน์ คือ “ความมืดอันแสนเงียบ แต่ตั้งโหมงู” ด้วยความหมายของ “เงียบ” คือ ไม่มีเสียง จึงขัดแย้งกับ “ตั้ง” ที่หมายถึง ทำให้เสียงเกิดขึ้นอย่างแรง ในที่นี้เป็นตอนที่ผู้เขียนเล่าถึงอากาศในตอนกลางคืนของหน้าร้อนปีหนึ่ง ซึ่งร้อนมากเกินกว่าที่ผู้เขียนจะทนไหวจึงต้องลุกมาเปิดเครื่องปรับอากาศ ซึ่งเป็นสิ่งที่เขาปฏิเสธมาโดยตลอดและมองว่ามีแต่คนเขลาเท่านั้นที่แก้ปัญหาด้วยการหนีเข้าห้องปรับอากาศ เพราะนั่นเป็นการแก้ที่ปลายเหตุและทำให้โลกร้อนยิ่งขึ้น ด้วยเครื่องปรับอากาศและเทคโนโลยีทำความเย็นเป็นต้นตอของการพ่นความร้อนออกสู่โลก การใช้ความเปรียบที่ขัดแย้งกัน ในทางหนึ่งเป็นการแสดงให้เห็นความขัดแย้งในใจของผู้เขียนที่รู้ดีว่าการเปิดเครื่องปรับอากาศจะส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมอย่างไร แต่เขาก็พ่ายแพ้ให้กับมัน แม้สุดท้ายเขาเลือกที่จะปิดเครื่องปรับอากาศ แต่เสียงของมันยังคงดังก้องอยู่ในของผู้เขียน เพราะเขาตระหนักดีว่าทั่วทั้งเมือง ทุก ๆ บ้านยังคงใช้เครื่องปรับอากาศ และตัวเขาเองก็เป็นส่วนหนึ่งในนั้น ความเงียบที่ดังขึ้นยังสื่อให้เห็นถึงการใช้เครื่องปรับอากาศในชีวิตประจำวันของมนุษย์ที่เป็นไปอย่างปกติ ไม่มีปัญหาใด แต่ในความปรกตินั้นได้ซ่อนปัญหาสิ่งแวดล้อมที่กำลังก่อตัวและรุนแรงขึ้นเรื่อยๆ จนเข้าขั้นวิกฤติ ผู้เขียนยังใช้คำว่า “กองทัพ” และ “ถล่ม” กับเครื่องปรับอากาศ ซึ่งเป็นคำที่ใช้ในการศึกสงครามและยังแสดงให้เห็นถึงจำนวนที่มากและพร้อมที่จะเข้าทำลายอีกฝ่ายจนราบคาบ เพื่อแสดงให้เห็นว่าการใช้เทคโนโลยีของมนุษย์เป็นสิ่งที่ทำลายธรรมชาติ บ้านเมือง และย้อนกลับมาทำลายตัวมนุษย์เอง

ดังที่ได้กล่าวไปในหัวข้อบทบาทและจิตวิญญาณเชิงนิเวศของผู้หญิงในงานเขียนสารคดีว่า งานเขียนสารคดีมีจุดเด่นในการนำเสนอธรรมชาติอย่างมีชีวิต ดังนั้น ภาพพจน์ที่พบมากคือ บุคลาธิษฐานหรือบุคคลวัต ซึ่งผู้เขียนมักจะใช้เพื่อแสดงให้เห็นความงามและคุณค่าในตัวเองของธรรมชาติ ซึ่งภาพพจน์หนึ่งของผู้เขียนใช้นำเสนอคือ บุคลาธิษฐานหรือการสมมติให้สิ่งที่ไม่มีชีวิตทำกริยาอาการเหมือนมนุษย์ การใช้ภาพพจน์บุคลาธิษฐานที่ให้ธรรมชาติแสดงกริยาอาการของมนุษย์เพื่อแสดงถึงความมีชีวิตราวกับบุคคลบุคคลหนึ่งของธรรมชาติเป็นสิ่งที่ผู้วิจัยได้นำเสนอไปบ้างแล้ว เช่น ข้อดอกผักบุ้งที่ “ได้มองดูผู้คนเดินมาเดินไป” (หญิงสองหัว, 2541: 18) ในที่จะขอยกตัวอย่างการใช้ภาพพจน์บุคลาธิษฐานแสดงความเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติ ดังนี้

ทุกทุกวันราวกับมิติมหัศจรรย์พลังที่ชำระสีกแทรกซ้อนกันอยู่ในที่ ต่อหน้าที่

ชุดยามเย็นของท้องฟ้าที่เคลื่อนเข้าหาเวทีที่เกาะติดอยู่นั้น หรือทุกการแสดงของท้องฟ้า ที่งามซึ่ง เพราะผู้ชมคือฉันอยู่ใกล้เวทีเหลือเกิน ยืนเพลินอยู่คู่ฟ้า จนฟ้าเรียงสีเข้มวาดค่าคืนขึ้นด้วยสีดำ หากก็ยังคงเหมือนอ้อยอิ่งทิ้งสีพรายแสงเกินคำบรรยายไว้ ละล่องฟ้า

-- ก่อนสวมชุดราตรีสีกลางปักดาวแลดวงจันทร์รา เรียกรให้ฉันทิ้งทุกอย่าง ออกไปรับลมชมความงามอีกครา ก่อนลาขึ้นเตียงเพื่อนิทร

(อกแผ่นดิน, 2542: 48)

ข้อความข้างต้น มีการใช้ภาพพจน์บุคลาธิษฐานคือ การให้ธรรมชาติอย่างท้องฟ้าทำ กิริยาอาการของมนุษย์ เช่น “ทำการแสดง” “วาด” “สวมชุด” ทำให้ผู้อ่านเห็นภาพการเปลี่ยนแปลงไปตามธรรมชาติของท้องฟ้าจากยามเย็นไปสู่ยามค่ำคืนได้อย่างชัดเจนกว่าการใช้ถ้อยคำปรกติ และยังทำให้ผู้อ่านเห็นและเข้าใจว่าธรรมชาติเป็นสิ่งที่มีการเคลื่อนไหว ไม่หยุดนิ่ง เปลี่ยนแปลง หมุนเวียนไปตามวิถีของตนเอง มีกลางวันกลางคืน และมีความงามที่ชวนหลงใหล นอกจากนี้การเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติยังทำให้ผู้เขียนเข้าใจถึงสัจธรรม “ได้เห็นถึงสิ่งที่เที่ยงจริงในความเปลี่ยนแปลง และสิ่งที่เปลี่ยนแปลงไปในความเที่ยงจริง” (อกแผ่นดิน, 2542: 150) การเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติจึงมีคุณค่าและเป็นสิ่งมหัศจรรย์ยิ่งสำหรับผู้เขียน การใช้ภาพที่งดงามของธรรมชาตินี้เป็นการจูงใจผู้อ่านหันกลับมาให้ความสนใจกับธรรมชาติรอบตัว เพื่อที่จะได้ค้นพบสิ่งใดบ้างจากการเฝ้ามองความเป็นไปของธรรมชาติ เช่นที่ผู้เขียนได้ค้นพบ

การใช้ภาพพจน์ในงานสารคดีจึงเป็นไปเพื่อสร้างจินตภาพถึงความน่ากลัวและรุนแรงของปัญหาสิ่งแวดล้อม วิกฤตการณ์พหุคูณและทัศนคติที่ไม่พึงประสงค์ของมนุษย์ และพิษภัยของการรับสิ่งที่เป็นธรรมชาติเข้าสู่ร่างกาย รวมถึงให้ภาพและความรู้สึกที่สัมผัสถึงความมีชีวิตของธรรมชาติ ทั้งนี้เพื่อสร้างความตระหนักถึงที่มาและผลกระทบของปัญหาสิ่งแวดล้อม และโน้มน้าวให้ผู้อ่านหันมาสนใจทำความรู้จักธรรมชาติในฐานะชีวิตที่เป็นส่วนหนึ่งของระบบนิเวศเช่นเดียวกัน

จากการศึกษาทฤษฎีการประพันธ์ในงานเขียนสารคดีของศิริเมธอร อุณหุรูป สรุปได้ว่างานเขียนสารคดีของศิริเมธอร อุณหุรูปมีการใช้กลวิธีการประพันธ์ทั้งในด้านเนื้อเรื่องและด้านภาษาอย่างหลากหลาย ในด้านเนื้อเรื่องมีการนำกลวิธีที่ใช้ในการเขียนสารคดีมาใช้ได้อย่างน่าสนใจและเลือกใช้ได้เหมาะสมกับเนื้อหาที่น่าเสนอ ตั้งแต่การตั้งชื่อเรื่อง การเริ่มเรื่อง การนำเสนอเนื้อเรื่อง จนการจบเรื่อง มีการเลือกใช้กลวิธีที่ช่วยสื่อความคิดของผู้เขียนในเรื่องเกี่ยวกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้ชัดเจนและทำให้ผู้อ่านเข้าใจถึงความสำคัญของธรรมชาติมากยิ่งขึ้น และกลวิธีที่เป็นลักษณะเด่นของ

งานเขียนสารคดีของศิระมอร อุณฺหรูปคือ กลวิธีทางภาษา มีการเลือกใช้คำที่มีความหมายตรงข้ามหรือขัดแย้งกันเพื่อเปรียบเทียบให้เห็นความแตกต่างระหว่างฝั่งของธรรมชาติกับฝั่งของวัฒนธรรมกระแสหลักของมนุษย์ ซึ่งเป็นสิ่งที่ทำให้ผู้อ่านเห็นภาพและเลือกฝั่งที่เหมาะสมกับมนุษย์ได้อย่างง่ายดาย อีกทั้งยังมีการใช้กลวิธีการซ้ำคำที่ช่วยเน้นย้ำถึงคุณค่าของธรรมชาติและผลเสียของการพัฒนาให้ชัดเจนยิ่งขึ้น ในการเลือกใช้ภาพพจน์มีการใช้ภาพพจน์ที่ช่วยนำเสนอภาพความรุนแรงของปัญหาสิ่งแวดล้อมและวิพากษ์วิจารณ์มนุษย์กับสิ่งที่ไม่เป็นธรรมชาติซึ่งเป็นสิ่งมนุษย์คิดค้นขึ้นเพื่อให้อ่านเกิดภาพตามและสื่อความคิดของผู้เขียนได้ลึกซึ้งกว่าการใช้ถ้อยคำปรกติ กลวิธีการ ประพันธ์เหล่านี้เป็นกลวิธีที่ผู้เขียนใช้เพื่อสร้างความตระหนักถึงปัญหาสิ่งแวดล้อมและโน้มน้าวให้อ่านเปลี่ยนทัศนคติของตนที่มีต่อธรรมชาติ ให้คุณค่ากับสิ่งที่เป็นธรรมชาติมากขึ้น จนนำไปสู่การปฏิเสธวัฒนธรรมกระแสหลักและเลือกปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตของตนทั้งระบบ จากที่เคยแยกขาดจากธรรมชาติก็เปลี่ยนเป็นสอดคล้องและเป็นหนึ่งเดียวกับธรรมชาติเพื่อการอยู่ร่วมกันของทุก ๆ ส่วนในโลก

บทที่ 5

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

5.1 สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษางานเขียนของศิระมอร อุณหรูป ที่เกี่ยวข้องกับการนำเสนอเรื่องธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งงานประเภทบันเทิงคดีและสารคดีจำนวน 14 เรื่อง ตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้คือ ศึกษาแนวคิดเชิงนิเวศที่ปรากฏในงาน ศึกษาบทบาทและจิตวิญญาณเชิงนิเวศของผู้หญิง และศึกษากลวิธีการประพันธ์ที่ใช้ในการสร้างจิตสำนึกเชิงนิเวศในงานเขียนทั้งสองประเภทของศิระมอร อุณหรูป ได้ผลสรุปดังนี้

งานเขียนของศิระมอร อุณหรูป นำเสนอแนวคิดเชิงนิเวศ 3 แนวคิดด้วยกัน ได้แก่ แนวคิดที่แสดงกระบวนการทัศน์แบบองค์รวม แนวคิดที่แสดงความเชื่อมโยงระหว่างธรรมชาติกับผู้หญิง และแนวคิดที่แสดงการวิพากษ์วิจารณ์ ซึ่งแนวคิดที่ได้รับการเน้นย้ำและกล่าวถึงมากที่สุดในงานทั้งสองประเภทคือ แนวคิดที่แสดงกระบวนการทัศน์แบบองค์รวม ด้วยถือว่าการมองโลกด้วยกระบวนการทัศน์แบบองค์รวมนั้นเป็นรากฐานของการสร้างจิตสำนึกเชิงนิเวศ ผู้เขียนได้ชี้ให้เห็นว่าสรรพสิ่งต่าง ๆ ในโลก ไม่ว่าจะเป็นชีวิตหรือไม่มีชีวิตต่างเป็นส่วนหนึ่งของระบบที่เชื่อมโยงถึงกัน ไม่มีสิ่งใดที่คงอยู่ได้อย่างโดดเดี่ยว โดยผู้เขียนนำเสนอให้เห็นความเชื่อมโยงนี้ผ่านความสัมพันธ์ของสรรพสิ่งต่าง ๆ ตั้งแต่ในระดับชีวิตกับชีวิต ชีวิตกับสภาพแวดล้อม ไปจนถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคม ไม่ว่าจะเป็นปัญหาสิ่งแวดล้อม อาชญากรรม การศึกษา และความเป็นอยู่ของมนุษย์ นอกจากนี้ผู้เขียนยังชี้ให้เห็นว่าในชายเฝ้าแห่งความสัมพันธ์นี้ทุกสรรพสิ่งมีชีวิตและมีคุณค่าเท่าเทียมกัน ไม่ว่าจะเป็นสิ่งใดล้วนมีสิทธิ์ที่จะมีชีวิตอยู่และเติบโตไปตามธรรมชาติของตนเอง มนุษย์ไม่มีสิทธิ์และไม่สามารถบังคับหรือกำหนดธรรมชาติให้เป็นไปตามที่ตนเองต้องการได้ เพราะการที่มนุษย์พยายามเอาชนะธรรมชาติ ทำลายธรรมชาติส่วนใดส่วนหนึ่งจะนำมาซึ่งการทำลายสรรพสิ่งทั้งระบบ

การให้ความสำคัญกับแนวคิดการมองสรรพสิ่งด้วยกระบวนการทัศน์แบบองค์รวมนั้นยังแสดงผ่านแนวคิดอีกสองแนวคิด คือการเชื่อมโยงธรรมชาติกับผู้หญิงและการวิพากษ์วิจารณ์ แนวคิดการเชื่อมโยงธรรมชาติกับผู้หญิงนั้นเป็นการเชื่อมโยงธรรมชาติกับความเป็นหญิงในฐานะที่ต่างเป็นมารดา ผู้ให้กำเนิด โอบอุ้ม และเลี้ยงดูสรรพชีวิตด้วยความเอื้ออาทร นอกจากนี้ยังมีการเชื่อมโยงธรรมชาติกับผู้หญิงในอีกหลายมิติ ทั้งเชื่อมโยงในฐานะของผู้ถูกกดขี่ เชื่อมโยงในแง่ของจริยธรรมแห่งความสัมพันธ์ และเชื่อมโยงในเชิงเปรียบจากลักษณะที่มีร่วมกันของธรรมชาติกับผู้หญิงเพื่อนำไปสู่การนำเสนอถึงความหลากหลายในธรรมชาติและให้เคารพในความแตกต่าง ด้วยไม่ว่าสิ่งใดจะเป็นธรรมชาติหรือ

มนุษย์ต่างก็มีคุณค่าในตัวเองทั้งสิ้น ส่วนแนวคิดวิพากษ์วิจารณ์เป็นการวิจารณ์กระบวนทัศน์มนุษย์ ศูนย์กลาง ที่แสดงผ่านสถาบันทางสังคม วิถีชีวิตและความเป็นมนุษย์ โดยสถาบันทางสังคมนั้นผู้เขียน วิพากษ์วิจารณ์ความบกพร่องของสถาบันหลัก ทั้งสถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา สถาบัน การเมือง และสถาบันสื่อสารมวลชนที่หล่อหลอมให้คนในสังคมแยกตนเองออกจากธรรมชาติ นำไปสู่ ความเหินห่างและไม่เห็นคุณค่าของธรรมชาติ ในด้านของวิถีชีวิตผู้เขียนวิพากษ์วิจารณ์ความเป็นเมือง ว่าเป็นสาเหตุของการทำลายธรรมชาติ ก่อให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อม อีกทั้งยังทำลายระบบจริยธรรม ของมนุษย์ ส่วนความเป็นมนุษย์นั้น ผู้เขียนวิพากษ์ความคิดและการกระทำที่เป็นปัญหาของมนุษย์ ทั้ง การจัดลำดับขั้นที่มองธรรมชาติเป็นทาส และตนเองเป็นนายเหนือธรรมชาติ การมองธรรมชาติเป็นสิ่ง ไร้ชีวิต การครอบครองธรรมชาติอย่างไม่รู้จักพอและไร้ขอบเขต ซึ่งความคิดและการกระทำเหล่านี้ นำไปสู่การทำลายล้างธรรมชาติทั้งสิ้น แนวคิดที่นำเสนอในงานของศิเรมอร อุณหภูปัจจึงเป็นแนวคิดที่ นำเสนอโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเรียกร้องให้มนุษย์ปรับเปลี่ยนทัศนคติที่มีต่อธรรมชาติ จากการมองโลก ด้วยกระบวนทัศน์มนุษย์ศูนย์กลางมาสู่กระบวนทัศน์แบบองค์รวมเพื่อบรรเทาวิกฤตการณ์ที่ทั้งโลก กำลังเผชิญในขณะนี้

งานเขียนบันเทิงคดีของศิเรมอร อุณหภูปัจที่นำมาศึกษาทั้ง 3 เรื่องนำเสนอให้เห็นถึง ความสำคัญของธรรมชาติและความคิดที่ว่าความใกล้ชิดและผูกพันกับธรรมชาติเป็นรากฐานสำคัญของ การสร้างจิตวิญญาณเชิงนิเวศของมนุษย์ โดยนำเสนอผ่านตัวละครเอกหญิงในเรื่อง เรื่องสั้น “ราวกับ กับวงกลีบเนียนกริบ” เป็นเรื่องที่มีได้นำเสนอประเด็นเรื่องธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมากนัก แต่ตัว ละครหญิงในเรื่องได้แสดงบทบาทและจิตวิญญาณเชิงนิเวศของตนผ่านความรัก ความผูกพัน และ ความรู้สึกเจ็บปวดเมื่อเห็นธรรมชาติถูกทำร้าย ผู้หญิงในเรื่องสั้นเรื่องนี้จึงเชื่อมโยงธรรมชาติกับตนเอง ในแง่ของความรู้สึกและประสบการณ์ที่มีร่วมกัน ซึ่งเป็นประสบการณ์ที่สร้างความเจ็บปวดให้กับตัว ละครและเป็นสิ่งที่เปลี่ยนตัวตนของตัวละครในตอนจบเรื่องไปอย่างสิ้นเชิง นวนิยายเรื่อง “ลำเนาป่า” แม้จะเป็นเรื่องที่น่าสนใจแก่นเรื่องความรักเป็นสำคัญ แต่ก็เป็นเรื่องที่มีการนำเสนอเรื่องของธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อมโดยโยงเข้ากับเรื่องของเพศสถานะ โดยตัวละครเอกหญิงของเรื่องได้แสดงทัศนะถึงการ ครอบครองธรรมชาติและผู้หญิงเพื่อประโยชน์ของผู้ชายว่าเป็นเรื่องเดียวกัน ตัวละครจึงปฏิเสธค่านิยม และกฎเกณฑ์ของสังคมที่กำหนดขึ้นเพื่อนำไปสู่การครอบครองทั้งผู้หญิงและธรรมชาติ จิตวิญญาณเชิง นิเวศของผู้หญิงในเรื่องลำเนาป่าจึงแสดงให้เห็นผ่านบทบาทของตัวละครหญิงที่พยายามสร้างพื้นที่ ให้กับผู้หญิงในพื้นที่สาธารณะ ปลดปล่อยทั้งผู้หญิงและธรรมชาติจากการครอบงำของปิตาธิปไตย พร้อมทั้งสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับผู้หญิง มนุษย์และธรรมชาติมากขึ้น นวนิยายเรื่อง “ใจดวงร้าย” เป็น งานที่สะท้อนสภาพสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลงในเวลานั้น โดยเฉพาะเรื่องของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ในงานบันเทิงคดีเรื่องนี้จึงนำเสนอเรื่องของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างชัดเจน บทบาทเชิงนิเวศ

ของตัวละครเอกหญิงในเรื่อง มาจากการพัฒนาจิตวิญญาณเชิงนิเวศของเธอซึ่งเกิดขึ้นจากการที่ตัวละครมีความผูกพันกับธรรมชาติอย่างลึกซึ้งและสัมผัสได้ถึงชีวิตที่ยิ่งใหญ่กว่าตน เป็นชีวิตศักดิ์สิทธิ์ที่อยู่ในฐานะบรรพบุรุษของมนุษย์ การตระหนักในสายสัมพันธ์ระหว่างตนกับธรรมชาติเช่นนี้ส่งผลให้ตัวละครรู้สึกว่าคุณภาพของตัวเองเป็นพวกเดียวกับธรรมชาติและหลอมรวมจิตวิญญาณของตนเองกับธรรมชาติให้เป็นอันหนึ่งเดียวกัน นำไปสู่การปกป้องและปฏิบัติต่อธรรมชาติด้วยความเคารพในสายใยที่เชื่อมถึงกัน

ด้านกลวิธีการประพันธ์ งานเขียนประเภทบันเทิงคดีมีการใช้กลวิธีการประพันธ์ทั้งในด้านเนื้อเรื่องและด้านภาษาเพื่อเปลี่ยนทัศนคติการมองธรรมชาติของมนุษย์และนำไปสู่การสร้างจิตสำนึกเชิงนิเวศ ในด้านเนื้อเรื่องซึ่งพิจารณาผ่านองค์ประกอบของวรรณกรรม ได้แก่ การเล่าเรื่อง ตัวละคร โครงเรื่อง และฉาก ผู้เขียนใช้กลวิธีการเล่าเรื่องแบบสรรพนามบุรุษที่สามคือ ผู้เล่าเรื่องแบบสัพพัญญูและผู้เล่าเรื่องแบบรับรู้จำกัด โดยเลือกใช้ผู้เล่าเรื่องแบบสัพพัญญูในเรื่องที่ต้องการนำเสนอความคิดเรื่องธรรมชาติและประเด็นทางด้านนิเวศวิทยาของตัวละครเอกและวิพากษ์วิจารณ์ตัวละครอื่นหรือสังคมไปพร้อมกัน และเลือกใช้ผู้เล่าเรื่องแบบรับรู้จำกัดในเรื่องที่ต้องการนำเสนอความคิด อารมณ์ความรู้สึกของตัวละครที่มีต่อธรรมชาติเป็นสำคัญ ในส่วนของโครงเรื่องผู้เขียนใช้กลวิธีสร้างความขัดแย้งในหลายลักษณะเพื่อนำเสนอความสำคัญของธรรมชาติและบทบาทเชิงนิเวศของตัวละครเอกให้ชัดเจนขึ้น ในการสร้างตัวละครและฉากผู้เขียนใช้กลวิธีการสร้างคู่ตรงข้ามเพื่อชี้ให้เห็นถึงลักษณะที่ตรงข้ามกันระหว่างสิ่งที่ตั้งมากับสิ่งที่เลวร้าย เช่น ตัวละครที่รักธรรมชาติกับตัวละครที่ทำลายธรรมชาติ ฉากชนบทกับฉากเมือง เพื่อนำเสนอความสำคัญของฝั่งที่เป็นธรรมชาติและชี้ให้เห็นโทษของการทำลายธรรมชาติ ในด้านภาษาผู้เขียนมีการเลือกใช้คำและภาพพจน์ที่แสดงให้เห็นความงามและความสำคัญของธรรมชาติ รวมถึงการใช้ภาพพจน์แสดงอารมณ์ความรู้สึกของตัวละครที่มีต่อธรรมชาติเพื่อโน้มน้าวให้ผู้อ่านเห็นคุณค่าของธรรมชาติและหันมาช่วยกันดูแลรักษาธรรมชาติไว้ให้สมดุลและยั่งยืน

งานเขียนประเภทสารคดีของศิริเมธอร อุณหุรูป เป็นงานที่นำเสนอความเป็นหนึ่งเดียวระหว่างธรรมชาติกับมนุษย์ให้ชัดเจนยิ่งขึ้นจากที่ได้นำเสนอไว้บ้างแล้วในงานเขียนบันเทิงคดีก่อนหน้านี้ โดยนำเสนอผ่านความรู้สึกนึกคิดของผู้เขียนซึ่งเป็นผู้หญิงคนหนึ่งที่มีตัวตนที่อ่อนโยนและรักธรรมชาติ อันเป็นสิ่งที่หล่อหลอมมาจากความใกล้ชิดธรรมชาติในวัยเด็ก สภาพแวดล้อมรอบตัว สภาพสังคมและการเลี้ยงดูจากผู้หญิงในครอบครัว นำไปสู่การพัฒนาจิตวิญญาณของตนเองสู่จิตวิญญาณเชิงนิเวศจากการได้รับประสบการณ์หรือเผชิญกับเหตุการณ์ที่เขาได้พบในชีวิตประจำวัน เริ่มจากการสัมผัสถึงความมีชีวิตของธรรมชาติ และพัฒนาไปถึงขั้นการสัมผัสกับตัวตนอันยิ่งใหญ่ทั้งในรูปแบบของชีวิตที่ศักดิ์สิทธิ์และการเข้าถึงหลักธรรมทางศาสนา นำไปสู่การหยั่งรู้ในสายสัมพันธ์ระหว่างตัวตนกับธรรมชาติที่ว่าทั้งเขาและธรรมชาติเป็นส่วนหนึ่งส่วนเดียวกันไม่ว่าจะเป็นกายหรือใจ

การหยั่งรู้ในตัวตนที่เป็นอันเดียวอันเดียวกับธรรมชาติได้ส่งผลให้ผู้เขียนสร้างบทบาทและนิเวศวิถีของตนเองขึ้น กล่าวคือ การที่ผู้เขียนรับรู้ถึงความมีชีวิตของธรรมชาติและตระหนักถึงสายใยระหว่างตนเองกับธรรมชาติในมิติทางจิตวิญญาณที่เชื่อมโยงกับแก่นของศาสนา ทำให้ผู้เขียนมีวิถีการดำเนินชีวิตที่คำนึงถึงสรรพชีวิตอื่นเป็นสำคัญ ทหาหนทางที่สร้างผลกระทบต่ชีวิตอื่นให้น้อยที่สุด รวมถึงปฏิเสธค่านิยมกระแสหลักอย่างบริโภคนิยมและวัตถุนิยม และนำหลักธรรมทางพุทธศาสนามาเป็นหลักยึดในการดำเนินชีวิต นอกจากนี้ ความเจ็บปวดที่เกิดจากการได้รับผลกระทบทางสุขภาพยังเป็นอีกสาเหตุสำคัญที่ทำให้ผู้เขียนหันมาเปลี่ยนวิถีชีวิตทั้งระบบ เนื่องจากค้นพบว่าความเจ็บป่วยที่กำลังเผชิญอยู่นี้มาจากวิถีชีวิต สภาพแวดล้อมและการพึ่งพาสิ่งที่ไม่เป็นธรรมชาติ เขาจึงหันมารักษาสุขภาพด้วยวิถีธรรมชาติบำบัด ซึ่งทำให้เขาเกิดการตระหนักว่ามนุษย์ทั้งหลายถือกำเนิดมาจากธรรมชาตินำไปสู่ท่าทีที่ปฏิบัติต่อธรรมชาติอย่างเคารพและนอบน้อม บทบาทเชิงนิเวศของผู้หญิงในงานสารคดีมิได้แสดงผ่านการใช้ชีวิตประจำวันของผู้เขียนเท่านั้น แต่ยังแสดงให้เห็นผ่านการประกอบอาชีพของเขาที่ใช้บทบาทความเป็นนักเขียนสร้างมุมมองที่มีต่อธรรมชาติและความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติเสียใหม่ โดยมุ่งหวังว่างานเขียนของตนจะเป็นส่วนหนึ่งในการนำเสนอปัญหาสิ่งแวดล้อมให้ผู้คนได้รับรู้และนำไปสู่การบรรเทาวิกฤตการณ์ที่กำลังเกิดขึ้นกับโลกธรรมชาติได้ไม่มากนักน้อย การมีวิถีชีวิตที่สอดคล้องกับธรรมชาติและนำเสนอความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติในงานวรรณกรรมของตนเอง จึงเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นบทบาทเชิงนิเวศของผู้หญิงคนหนึ่งที่มีสำนึกต่อสังคมที่ตนเองอยู่ ซึ่งไม่เพียงจำกัดอยู่แค่สังคมมนุษย์แต่ขยายกว้างไปถึงสังคมนิเวศ

การศึกษาบทบาทและจิตวิญญาณเชิงนิเวศของผู้หญิงในงานเขียนสารคดีจึงเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงความเชื่อมโยงระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติทั้งภายในและภายนอก ภายในคือมิติทางจิตวิญญาณและภายนอกคือเรื่องของวิถีชีวิตและสุขภาพร่างกาย ทำให้เห็นว่าการสร้างจิตสำนึกเชิงนิเวศนั้นต้องให้ความสำคัญกับธรรมชาติทั้งทางกายและใจ กล่าวคือ บทบาทและจิตวิญญาณเชิงนิเวศของผู้หญิงที่นำเสนอในงานเขียนสารคดีนั้นได้โน้มน้าวให้ผู้อ่านเปลี่ยนทัศนคติที่มีต่อธรรมชาติจากที่แยกขาดมาเป็นหนึ่งเดียวและเรียกร้องให้ผู้คนหันมาหันกลับมาดำรงตนให้เหมาะสมและสอดคล้องกับธรรมชาติอย่างที่เราควรจะเป็น

ในด้านกลวิธีการประพันธ์ งานเขียนประเภทสารคดีมีการใช้กลวิธีการประพันธ์เพื่อสร้างความตระหนักถึงปัญหาสิ่งแวดล้อมและนำไปสู่การเปลี่ยนวิถีการดำเนินชีวิตของมนุษย์ให้สอดคล้องกับธรรมชาติ ซึ่งกลวิธีการประพันธ์ทั้งในด้านเนื้อเรื่องและด้านภาษาผู้เขียนมักจะเลือกใช้กลวิธีที่เน้นย้ำให้เห็นถึงคุณค่า ความสำคัญของธรรมชาติและชี้ให้เห็นถึงโทษของสิ่งที่ไม่เป็นธรรมชาติ รวมถึงวิพากษ์การกระทำของมนุษย์ การพัฒนา และวัฒนธรรมกระแสหลักที่เข้ามาทำลายธรรมชาติและ ความตึงามในจิตใจของมนุษย์ โดยในด้านเนื้อเรื่องผู้เขียนมีการเลือกใช้กลวิธีการเขียนสารคดีที่

เหมาะสมกับเนื้อหาที่ต้องการนำเสนอ ได้แก่ การตั้งชื่อเรื่อง การเริ่มเรื่อง การนำเสนอเนื้อเรื่อง และการจบเรื่อง ในด้านภาษา ผู้เขียนมักเลือกใช้คำที่มีความหมายตรงข้ามหรือขัดแย้งกันและใช้กลวิธีการซ้ำคำเพื่อเน้นย้ำคุณค่าที่มีอยู่ในตัวเองอย่างหลากหลายของธรรมชาติ ซึ่งคำที่ใช้กล่าวถึงธรรมชาติเป็นคำที่มีความหมายเชิงบวก ในขณะที่กลุ่มคำที่ใช้กับเมืองหรือการพัฒนาเป็นคำที่มีความหมายในเชิงลบ และมีการเลือกใช้ภาพพจน์เพื่อสร้างจินตภาพและความรู้สึกถึงความรุนแรงของปัญหาสิ่งแวดล้อม ใช้ความเปรียบในการวิพากษ์วิจารณ์และประณามการกระทำของมนุษย์ที่เป็นส่วนหนึ่งของการทำลาย รวมถึงใช้ภาพพจน์แสดงความมีชีวิตของธรรมชาติ เพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทัศนคติและ ทบทวนความสัมพันธ์ระหว่างระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติให้เป็นไปในแบบที่ถูกต้องคือ ทุกสรรพสิ่งอยู่ร่วมกันได้อย่างปรกติสุข

5.2 อภิปรายผล

จากการศึกษางานเขียนทั้งสองประเภทของศิริมอร อุณหรูป ทำให้เห็นว่าสภาพสังคมและตัวตนของนักเขียนมีอิทธิพลต่อการสร้างสรรค์และพัฒนาทั้งแนวคิดและรูปแบบของงานวรรณกรรมเป็นอย่างยิ่ง จากตัวตนที่รักธรรมชาติ มีสำนึกต่อสังคม และสนใจติดตามปัญหาสิ่งแวดล้อม ศิริมอร อุณหรูปได้นำเสนอแนวคิดที่เกี่ยวกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในงานวรรณกรรมของเขามาอย่างต่อเนื่อง และพัฒนางานจากงานบันเทิงคดีมาสู่งานสารคดี การพัฒนาและเปลี่ยนรูปแบบของงานจากงานที่ต้องใช้จินตนาการและศิลปะการประพันธ์มาสู่งานที่นำเสนอเรื่องราวที่เป็นจริงจากประสบการณ์ของตนเองเป็นสิ่งที่เกิดจากสภาพสังคม ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางกายภาพที่เปลี่ยนแปลงไปในช่วงเวลานั้น รวมถึงตัวตนของผู้เขียนที่เติบโตขึ้นทั้งในส่วนของวัยวุฒิ คุณวุฒิ การสั่งสมประสบการณ์ชีวิตและประสบการณ์การเขียนงานเชิงนิเวศที่มากขึ้นจนความคิดของเขาที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติเกิดการตกผลึก การทำความเข้าใจเรื่องธรรมชาติไม่ได้เป็นไปเพื่อประโยชน์ของมนุษย์หรือเรียกร้องให้มนุษย์ออกมาปกป้องดูแลธรรมชาติอีกต่อไป แต่เป็นการเข้าใจและรับรู้ถึงความมีชีวิตของธรรมชาติทั้งในมิติทางกายภาพและมิติทางจิตวิญญาณเพื่อนำไปสู่การตระหนักถึงความเป็นหนึ่งเดียวกันของสรรพสิ่งและอยู่ร่วมกันได้อย่างปรกติสุข ปัจจัยทั้งหมดที่กล่าวมานี้ได้สร้างแรงกระทบต่อความคิด อารมณ์ความรู้สึกของผู้เขียน ผลักดันให้ผู้เขียนพัฒนาแนวคิดเชิงนิเวศของตนให้ชัดเจน ลุ่มลึกยิ่งขึ้น และแสดงออกมาในงานสารคดีที่มีการสร้างสรรค์ถ่ายทอดเรื่องราวผ่านถ้อยคำที่สละสลวย กินใจ นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์ต่อธรรมชาติ การทบทวนความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติให้เป็นไปในแบบที่ควรเป็น รวมถึงเปลี่ยนแปลงสังคมส่วนรวม (สังคมนิเวศ) ให้ดีขึ้นและเป็นสังคมที่มีความยั่งยืน

และการนำเสนอความมีชีวิตของธรรมชาติยังแสดงผ่านการหยั่งรู้ในความสัมพันธ์ระหว่างตัวตนกับธรรมชาติของผู้หญิงในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งความสัมพันธ์ในฐานะมิตรสหายที่คอยอยู่เคียงข้างผู้หญิงในทุกช่วงชีวิต ความสัมพันธ์ในฐานะชีวิตที่ศักดิ์สิทธิ์อันนำไปสู่การตระหนักในตัวตนที่เป็นเพียงส่วนเล็ก ๆ ส่วนหนึ่งของธรรมชาติ และความสัมพันธ์ในฐานะสื่อกลางที่นำพาเข้าไปถึงแก่นหลักของพุทธศาสนา ซึ่งการเข้าถึงธรรมทางศาสนานี้เองเป็นมิติทางจิตวิญญาณที่ทำให้เกิดการขยายการรับรู้จากตัวตนอันคับแคบสู่สรรพชีวิตอื่น ๆ ในโลกธรรมชาติ ด้วยหลักธรรมทางศาสนาทำให้เขาได้พิจารณาถึงเหตุปัจจัยของการเกิดทุกข์และเห็นถึงความเกี่ยวเนื่องกันของสรรพสิ่งว่าสิ่งต่าง ๆ เกิดขึ้นได้จากการอาศัยกันและกัน การหยั่งรู้นี้ได้พาเขากลับไปทบทวนถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติและได้คำตอบว่าความสัมพันธ์ที่ถูกต้องและควรจะเป็นของมนุษย์กับธรรมชาติคือ ความสัมพันธ์ที่ไม่แบ่งแยก เพราะมนุษย์กับธรรมชาติต่างเป็นส่วนหนึ่งส่วนเดียวกันในข่ายเฝ้าแห่งความสัมพันธ์นี้ที่ทุกส่วนต่างเกื้อกูล อิงอาศัยและมีความสำคัญเท่าเทียมกัน

การหยั่งรู้ในความมีชีวิตของธรรมชาติและความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติที่ถูกต้องนั้นจึงเป็นหนทางที่นำไปสู่การขยายขอบเขตของการพิจารณาเรื่องจริยธรรมและศีลธรรม ซึ่งไม่จำกัดอยู่เพียงในสังคมมนุษย์แต่เป็นการคำนึงถึงทุกสรรพสิ่งในสังคมนิเวศ ด้วยในแง่นี้ เมื่อตระหนักว่าธรรมชาติคือชีวิตชีวิตหนึ่ง การทำลายธรรมชาติจะไม่ต่างอะไรกับการทำลายชีวิตมนุษย์ เพราะทั้งมนุษย์และธรรมชาติต่างมีคุณค่าในตนเองและควรได้รับการเคารพในความมีชีวิตเท่าเทียมกัน ซึ่งระบบจริยธรรมและศีลธรรมที่ไม่แบ่งแยกจะทำให้การอยู่ร่วมกันของสรรพสิ่งต่าง ๆ ในสังคมนิเวศเป็นไปอย่างสงบสุข

การใช้กลวิธีการประพันธ์ที่ทำให้ธรรมชาติมีชีวิตและแสดงทัศนคติต่อความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติเช่นนี้สอดคล้องกับแนวคิด “นิเวศวิทยาเชิงจิตวิญญาณ” ของสาทิส กุมาร อันเป็นแนวคิดที่นำศาสนามาอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับระบบนิเวศเพื่อให้เกิดความเข้าใจต่อความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติว่ามนุษย์ไม่สามารถแยกความสัมพันธ์ที่มีระหว่างตนเองกับธรรมชาติออกจากกันได้ เนื่องจากแต่ละสิ่งล้วนเกื้อกูลกันอย่างใกล้ชิด ธรรมชาติเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์และมนุษย์ควรปฏิบัติต่อธรรมชาติด้วยความเคารพไม่ใช่ควบคุม (ปิยะมาศ ใจไฝ่, 2552: 2) จึงอาจกล่าวได้ว่า งานเขียนของศิเรมอร อุณหรูป โดยเฉพาะงานเขียนสารคดีเป็นงานเขียนเชิงนิเวศรูปแบบหนึ่งที่น่าเสนอทางออกของปัญหาสิ่งแวดล้อมด้วยการเชื่อมโยงนิเวศวิทยากับมิติเชิงจิตวิญญาณอย่างเด่นชัด อย่างไรก็ตาม งานเขียนของศิเรมอร อุณหรูป มิได้นำเสนอเรื่องของนิเวศวิทยาเพียงมิติทางจิตวิญญาณเท่านั้น เขายังนำเสนอมิติทางกายภาพอย่างวิถีทางการดำเนินชีวิต การรักษาสุขภาพ หรือการประกอบอาชีพ เพียงแต่ว่าวิถีทางเหล่านี้จะเกิดขึ้นได้อย่างยั่งยืนก็ต่อเมื่อจิตวิญญาณของเราขยายกว้างจนรับรู้ถึงสายสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงกันกับชีวิตอื่น

5.3 ข้อเสนอแนะ

การศึกษางานเขียนของศิริมอร์ อุณฺหรูปในแนวทางการวิจารณ์วรรณกรรมเชิงนิเวศ แสดงให้เห็นแนวคิดเชิงนิเวศและบทบาทเชิงนิเวศของผู้หญิงในงานเขียนบันเทิงคดีและสารคดี ดังนั้นการศึกษางานเขียนของนักเขียนหญิงท่านอื่น ๆ ที่นำเสนอเรื่องธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอาจจะทำให้เห็นการเคลื่อนไหวและบทบาทของผู้หญิงในเรื่องของธรรมชาติและประเด็นทางด้านนิเวศวิทยาท่านอื่น ๆ ได้ชัดเจนและหลากหลายยิ่งขึ้น

รายการอ้างอิง

Buell, L. (1995). *The Environmental Imagination: Thoreau, Nature Writing, and the Formation of American Culture*. Harvard University Press.

Glotfelty, C. และ Fromm, H. (1996). *The ecocriticism reader: Landmarks in literary ecology*. University of Georgia Press.

กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (2559). บทเรียนความสำเร็จในการบริหารการจัดการโรงเรียน (**Zero Waste School**). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.

กฤตยรัฐ ปารมี. (2557). “โครงการขยายผลของโครงการหลวง เพื่อแก้ไขปัญหาพื้นที่ปลูกฝิ่นอย่างยั่งยืนในอำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่”. *วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่*.

กฤตยา ณ หนองคาย. (2553). “คนกับป่า: ปัญหาเรื่องสิทธิการจัดการทรัพยากรในวรรณกรรมของวีณา บุญยัง” แต่ศักดิ์ศรีเสมอกันทุกชั้นชน: วรรณกรรมกับสิทธิมนุษยชนศึกษา. กรุงเทพฯ: ภาควิชาวรรณคดี และคณะกรรมการฝ่ายวิจัย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ร่วมกับ คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ และ หอศิลป์วัฒนธรรมแห่งกรุงเทพมหานคร.

กฤษณา บุญชัย. (2557). “จับโก๋”. *ฟ้าเดียวกัน*. 2, 1 (มกราคม – มีนาคม): 182 - 193.

กองบรรณาธิการ. (2535). “ผู้หญิงพิทักษ์โลก”. *หมอชาวบ้าน*. 14, 158 (มิถุนายน) : 16-24.

กอบกาญจน์ ภิณฑุมารค. (2554). *ธรรมชาติในกวีนิพนธ์ไทยร่วมสมัย*. กรุงเทพฯ: อินทนิล.

กอบพร ธิรเจริญสกุล. (2557). “องค์ประกอบของแฟนตาซีในการนำเสนอปัญหาครอบครัวและปัญหาสิ่งแวดล้อมในนวนิยายชุด เดอะสไปเดอร์วิกโครนิเคิลส์ ของ โทนีดีเตอร์ลิซซี และฮอลลีแบล็ก”. *วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวรรณคดีเปรียบเทียบ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*.

กานมณี ภูักดี. (2547). “ความหมายและคุณค่าของชีวิตในนิเวศลุ่มลึกตามทัศนะของอาร์เน นาสส์”. *วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่*.

คณะกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสภาพแวดล้อม 15 สถาบัน. (2530). *เพื่อนน้ำใจ: การพัฒนาประเทศผืนแนวทาง (ความพินาศของชีวิตและธรรมชาติ)*. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการฯ.

จงจิต อนันต์คูศรี. (2540). “มนต์ศน์สตรีนิยมในนวนิยายของซีโมน เดอ โบวัวร์, ซิลเวียพลาส, ปริกิตเทอะซไวเกอร์และซีเรมอรอุณห์รูป”. *วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวรรณคดีเปรียบเทียบ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*.

- เจ็คอบ วาทักกัญชาลี. (2557). ธรรมชาติบำบัด: ศิลปะการเยียวยาร่างกายและจิตใจเพื่อสมดุลของชีวิต. พิมพ์ครั้งที่ 14. กรุงเทพฯ: สวนเงินมีมา.
- เจมส์เอ็ม. กุสตาฟสัน และ ประเวศ วะสี. (บรรณาธิการ). (2536). มนุษย์กับธรรมชาติ : เสี่ยงใคร่ครวญ จากภูมิปัญญาตะวันออก-ตะวันตก. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชลอ รอดลอย. (2544). การเขียนสารคดี. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ชัยรัตน์ พลมุข. (2562). “ทฤษฎีผัสสากรรม (Affect Theory) กับการศึกษาวรรณกรรม.” ในนวิถึ: วิชาวิทยาร่วมสมัยในการศึกษาวรรณกรรม. 323-372. สุรเดช โชติอุดมพันธ์, บรรณาธิการ. กรุงเทพฯ: สยามปริทัศน์.
- ณัฐพงศ์ จิตรนรินทร์. (2546). “ขบวนการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อม มุมมองความคิดด้านสิ่งแวดล้อมและนิเวศวิทยาการเมือง”. วารสารปาริชาติ. 16, 1 (เมษายน-กันยายน): 36-45.
- ดารินทร์ ประดิษฐ์ทัศน์. (2553). “จิตวิญญาณและนิเวศวิถี : ความหลากหลายในวัฒนธรรมของ เฮนรี วิต ธอโร แกรี สไนเดอร์ และบาร์บารา คิงโซลเวอร์”. วารสารอักษรศาสตร์. 39, 2 (กรกฎาคม-ธันวาคม): 58-108.
- _____. (2559). ปัญหาสิ่งแวดล้อมผ่านมุมมองวรรณกรรมอเมริกันร่วมสมัย. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เดวิด คินส์ลีย์. (2551). นิเวศวิทยากับศาสนา: จิตวิญญาณเชิงนิเวศในมุมมองต่างวัฒนธรรม. แปลจาก Ecology and religion : ecological spirituality in cross-cultural perspective, โดย ลภาพรรณ ศุภมันตรา. กรุงเทพฯ: สวนเงินมีมา.
- ทงศ์ จันทะมาตย์ และ ธัญญา สังขพันธ์. (2562). “ภาพแทนของธรรมชาติกับสิ่งแวดล้อมและพลวัตของสำนักเชิงนิเวศในนวนิยายไทยระหว่างพ.ศ.2475-2556”. วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร. 7, 1 (มกราคม-กุมภาพันธ์): 219-223.
- ทวีศักดิ์ ญาณประทีป. (2525). การเขียนสารคดี. กรุงเทพฯ: คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ทักษิณ จันทราภิรักษ์. (2559). อุดมการณ์เขียวนิยมในประเทศไทย : จากขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมสู่พรรคการเมือง”. รัฐสภาสาร. 64, 6 (มิถุนายน): 110-129.
- ธัญญา สังขพันธ์. (2552). “วรรณกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศ: วาทกรรมธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในวรรณกรรมไทย”. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- _____. (2553). การเขียนสารคดีภาคปฏิบัติ. กรุงเทพฯ: อินทนิล.
- _____. (2556). วรรณคดีสีเขียว กระบวนทัศน์และวาทกรรมธรรมชาติในวรรณคดีไทย. ปทุมธานี: สำนักพิมพ์นาคร.

- _____. (2556). ผู้หญิงยิ่งเรื่อ: ผู้หญิง ธรรมชาติ อำนาจ วัฒนธรรมกำหนด สตรีนิยมเชิงนิเวศ วรรณคดีไทย. ปทุมธานี: สำนักพิมพ์นาคร.
- นันทวัลย์ สุนทรภาระสถิต. (2547). “เรื่องสั้นบันทึกเหตุการณ์ทางการเมือง 14 ตุลาคม 2516 และ 6 ตุลาคม 2519”. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นิพนธ์ พวงวรินทร์ และ สมชัย บวรกิตติ (2547). “จิตวิญญาณ”. ราชบัณฑิตยสถาน. 29,1: 243-245.
- เนื่องน้อย บุญเนตร. (2537). จริยศาสตร์สภาวะแวดล้อม: โลกทัศน์ในพุทธปรัชญาและปรัชญาตะวันตก. กรุงเทพฯ: สำนักงานจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- บรรจง บุรินประโคน. (2530). “ตัวตนเชิงนิเวศในกวีนิพนธ์ของเรวัตร์ พันธุ์พิพัฒน์”. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- อาจารย์สาร. (2530). “บทนำ”. อาจารย์สาร. 14, 3 (พฤษภาคม- มิถุนายน): 9-15.
- ปิยะมาศ ใจไฝ. (2552). “แนวคิดนิเวศวิทยาเชิงจิตวิญญาณของสาทิศ कुमार”. วิทยานิพนธ์มนุษยศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- _____. (2560). “แนวคิดอทวิลักษณ์ของสตรีนิยมเชิงนิเวศในล้านนา”. ปณิธาน. 13, 2 (กรกฎาคม – ธันวาคม): 42-57.
- พระไพศาล วิสาโล และ สมควร ใฝ่งามดี. (2553). แลขอบฟ้าเขียว : ทางเลือกสำหรับอนาคตที่กำลังปรากฏเป็นจริง. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกมลคีมทอง.
- พัฒน์ สุจางค์. (2533). สังคมกับปัญหาสภาวะแวดล้อม. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- พันธการ (นามแฝง). (2537). “คือเธอ ศิเรมอร อุดมรูป”. อาฟเตอร์เวิร์ด. 4,46: 199-201.
- พริตจ็อบ คาปรา. (2546). จุดเปลี่ยนแห่งศตวรรษ เล่ม 1. แปลจาก The Turning Point, โดย พระประชา ปสนนธมโม และคณะ. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกมลคีมทอง.
- _____. (2556). ข่ายใยแห่งชีวิต. แปลจาก The web of life. โดย สว่าง พงศ์ศิริพัฒน์. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกมลคีมทอง.
- ภัทรพร อภิชิต. (2552). วิธีสีเขียวในเมืองใหญ่ กายใจ จิตวิญญาณ = **Urban green living**. กรุงเทพฯ: สวนเงินมีมา.
- ภัทรภร รักเรียน. (2559). “อีโค-ดีสโทเปียและอีโค-ยูโทเปียในบันเทิงคดีแนววิทยาศาสตร์ของคิม สแตนลีย์ โรบินสัน”. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาวรรณคดีเปรียบเทียบ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ภัทรภร สิริกาญจน. (2536). “ผู้หญิงกับธรรมชาติ” มนุษย์กับธรรมชาติ : เสี่ยงใคร่ครวญจากภูมิปัญญา ตะวันออก-ตะวันตก. เจมส์เอ็ม. กุสตาฟสัน และ ประเวศ วะสี. (บรรณาธิการ). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- มณีกรานต์. (2549). “ศิเรมอร อุณห์รูป นักเขียนหญิงที่ยืนหยัดบนพื้นที่ความรักแห่ง “ธรรมชาติ” และ “ตัวอักษร”” ศิลปวัฒนธรรม. 27, 7: 22.
- มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. (2549). สิ่งแวดล้อมเทคโนโลยี และชีวิต. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาราช สาขาวิชานิเทศศาสตร์. (2558). เอกสารการสอนชุดวิชา ภาษาเพื่อการสื่อสาร หน่วยที่ 1-7. นนทบุรี: ศูนย์หนังสือ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาราช.
- มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาราช สาขาวิชาศิลปศาสตร์. (2535). เอกสารการสอนชุดวิชาการใช้ภาษาไทย หน่วยที่ 9-15. นนทบุรี: สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาราช.
- ยศ สันตสมบัติ. (2543). “สภาพแวดล้อมนิยมในสังคมไทย”. วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. 12, 2: 161-209.
- ยุทธชัย สว่างสมุทรชัย. (2555). “ธรรมชาติ ตัวตน และผลงานของ ‘ศิเรมอร อุณห์รูป’” มุลนิธิสร้างเสริมวัฒนธรรมการอ่าน. เข้าถึงเมื่อ 20 เมษายน 2564, เข้าถึงได้จาก <https://www.happyreading.in.th/article/detail.php?id=1296>.
- รัตเกล้า เปรมประสิทธิ์ และ รสสุคนธ์ ประดิษฐ์. (2557). รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์โครงการแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน พื้นที่อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์. พิษณุโลก: มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- ราณี หัสสรังสี. (2561). สตรีนิเวศนิยม (Ecofeminism) กับการเคลื่อนไหวในสังคมไทย. กรุงเทพฯ: มุลนิธิฟรีดริค เอแบร์ท.
- วรพจน์ ณ นคร. (2533). มรดกแห่งความอัปยศ. กรุงเทพฯ: วี.ดี.พี.กรุ๊ป.
- วรมาศ ธีฎภัทรกุล. (2559). “สตรีนิยมสายนิเวศในวรรณกรรมนิเวศสำนักของนักเขียนสตรีพื้นเมือง”. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาวรรณคดีเปรียบเทียบ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วศินรัฐ นวลศิริ. (2549). “นิเวศสำนักในนวนิยายของจอห์น สไตน์เบ็ค”. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตร มหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาอังกฤษ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วารุณี ภูริสินสิทธิ์. (2545). สตรีนิยม: ขบวนการและแนวคิดทางสังคมแห่งศตวรรษที่ 20. กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ.
- วิไล ตระกูลสิน. (2553). ประชาธิปไตยพื้นดิน ความยุติธรรม ความยั่งยืน และสันติภาพ. แปลจาก วันทนา ศิวะ. กรุงเทพฯ: สวนเงินมีมา.
- ศากุน ภัคดีคำ. (2552). ความสัมพันธ์เชิงมนทัศน์ของผู้หญิงกับธรรมชาติ: การศึกษาและวิจารณ์ทัศนะของ วาล พลัมวูด. จุฑยีน. 3: 29-55.

- ศิริเมธอร อุณหภูม. (2536). ใจดวงร้าว. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: ดอกหญ้า.
- _____. (2536). ผ่านมาทางความคิด. กรุงเทพฯ: ดอกหญ้า.
- _____. (2538). ร่มไม้ชายคา. กรุงเทพฯ: แพรวสำนักพิมพ์.
- _____. (2539). ทางเลือกมีมากกว่าหนึ่ง. กรุงเทพฯ: แพรวสำนักพิมพ์.
- _____. (2540). มองออกไปนอกหน้าต่างบานขาว. กรุงเทพฯ: แพรวสำนักพิมพ์.
- _____. (2541). หลิงสองหัว. กรุงเทพฯ: แพรวสำนักพิมพ์.
- _____. (2542). หน้าต่างบานโต. กรุงเทพฯ: แพรวสำนักพิมพ์.
- _____. (2542b). ออกแผ่นดิน. กรุงเทพฯ: แพรวสำนักพิมพ์.
- _____. (2544). อากาศ อาโป อาหาร อารมณ์ ก่อให้เกิดอาการ. กรุงเทพฯ: มติชน.
- _____. (2546). อาหารจัดสภาพร่างกาย. กรุงเทพฯ: มติชน.
- _____. (2549). ลำเนาป่า. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพฯ: มติชน.
- _____. (2552). บ้านเหล่านี้มีการค้นพบ. กรุงเทพฯ: มติชน.
- _____. (2557). ทางรอดจากความเป็นทาส ยานอนหลับ เหล้า บุหรี่ ผงชูรส. กรุงเทพฯ: มติชน.
- ศุภลักษณ์ ทัดศรี และ อารยา พรายแย้ม. (2560). จิตวิญญาณในชีวิตประจำวัน. กรุงเทพฯ: คณะ
สาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ศุภิสรา เทียนสว่างชัย. (2560). “แนวคิดนิเวศสำนึกในวรรณกรรมของนิรันดร์กดี บุญจันทร์”.
วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวรรณคดีเปรียบเทียบ บัณฑิตวิทยาลัย
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ไศเกษย์ สุ่มมาตย์. (2556). “ผู้หญิงและธรรมชาติในนวนิยายของถ้อยเถา สุจริตกุล: ทฤษฎีสตรีนิยมเชิง
นิเวศ”. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย
มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- สเตฟาน ฮาร์ดีง. (2556). กายา โลกที่มีชีวิต: วิทยาศาสตร์และการหยั่งรู้. แปลจาก Animate Earth.
โดย เขมลักษณ์ ตีประวัติ. กรุงเทพฯ: สวนเงินมีมา.
- สันติสุข โสภณสิริ. (2530). “ชิบโก้ ขบวนการพื้นบ้าน เพื่อสร้างสรรค์วัฒนธรรมทางนิเวศวิทยาของ
โลก”. ภาจารย์สาร. 14, 3 (พฤษภาคม-มิถุนายน): 63-71.
- อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์. (2545). นิเวศประวัติศาสตร์: พรมแดนความรู้. กรุงเทพฯ: คบไฟ.
- อรวรรณ ฤทธิศรีธร. (2562). “ภาพแทนและการประกอบสร้างความจริงเรื่องธรรมชาติในนวนิยายแนว
จินตนิมิตของไทย”. วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัย
มหาสารคาม.

อรุณญา ศิริผล. (2544). “ฝันกับคนมั่ง: พลวัตความหลากหลายและความซับซ้อนแห่งอัตลักษณ์ของคนชายขอบ”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ-สกุล	นางสาวดวงกมล จันทร์ศิริ
วัน เดือน ปี เกิด	22 พฤศจิกายน 2536
สถานที่เกิด	อำเภอเมืองจันทบุรี จังหวัดจันทบุรี
วุฒิการศึกษา	ปีการศึกษา 2554 สำเร็จการศึกษาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนบดินทรเดชา (สิงห์ สิงหเสนี) ปีการศึกษา 2558 สำเร็จการศึกษาปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต (เกียรตินิยมอันดับหนึ่ง) สาขาวรรณคดี คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ปีการศึกษา 2559 ศึกษาต่อปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร
ที่อยู่ปัจจุบัน	12/4 หมู่ 3 ตำบลเกาะขวาง อำเภอเมืองจันทบุรี จังหวัดจันทบุรี 22000

